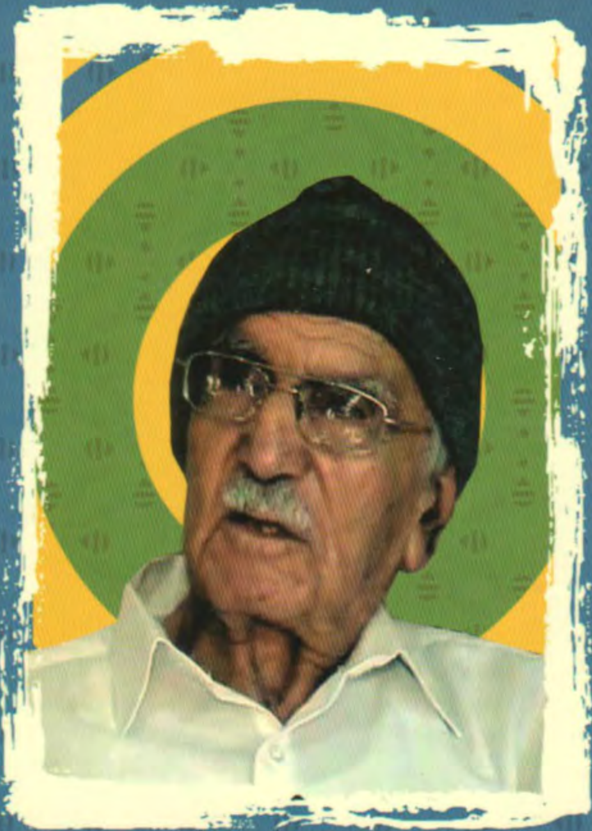

بیرەوەریەکانی

بهادین نوری

منتدى إقرأ الثقافي
WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

براي دانلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www. iqra.ahlamontada.com

منتدى إقراء الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى ,عربي ,فارسي)

بیرەوەریەکانی

بەهادین نوری

کتێبخانەی

هەژارموکریانی

بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

سەرپەرشتی چاپ: عطا ڕەووف

٠٧٥٠١١٧٣٩٢١

- ناوی کتێب: بیرەوەریەکانی بەهادین نوری
- نوسەر: بەهادین نوری
- ساڵی چاپ: ٢٠١٨
- تایپ: ڕێدین عطا
- بەرگ: ئیبراهیم صاڵح
- تیراژ: ١٠٠٠ دانە
- چاپخانە: تاران
- ژمارەی سپاردن: ژمارە (٥٢) ی ساڵی ١٩٩٥

پێشکەشە:

- بە هەموو مرۆڤێك کە وەکوو سەربازێکی نەناسراو، لەپێناو ئایدیا و پرنسیپەکانیدا خەبات دەکات و کێشەکانی گەل و نیشتیمانەکەی خۆی خستووەتە سەروو کێشەی تایبەتی خۆیەوە.

- بەهەر کەسێك کە لەسەر ئەم هەسارەدا بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤایەتی لە مۆتەکەی؛ زۆرداری، چەوساندنەوە، ڕوتاندنەوە، تێدەکۆشێت.

- بە بنیادنەرانی جیهانێکی تازە، کە هاوسانی ڕاستەقینە و دادی تەواوەتی تێدا سەردەستە بن.

وشەیەک بۆ خوێنەری چاپی کوردی

لەگەڵ پێشکەشکردنی ئەم بیرەوەریانەمدا بەزمانی کوردی، حەزدەکەم بە خوێنەری بەڕێزی ڕابگەیەنم کە؛ ئەگەرچی من خۆم کوردم و دەشتوانم بە کوردی بنوسم، بەزمانی عەرەبی نوسیم و بڵاوم کردەوە، دۆستێکی بەڕێز وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە بۆ کوردی گرتە ئەستۆی خۆی.

بەداخەوە نەمتوانی هەموو ئەو بەشەی کە لەچاپی عەرەبیدا هەیە و هەتاوەکو ساڵی ١٩٨٤ دەگرێتەوە، بەیەك جەڵدی کوردی چاپ بکەم، چونکە لە بارودۆخی ئەمڕۆکەی وڵاتدا چاپ کردنی کتێبێکی ٦٥٠ لاپەڕەیی شتێکی ئاسان نییە. بەهیوام پاش چاپ کردنی ئەم بەشە بەماوەیەکی کورت بەشەکەی تریشی چاپ بکرێ. دیارە ئارەزوومەندیشم کە بیرەوەری ساڵانی پاش ١٩٨٤یش بنووسم، ئەگەرچی ئەمە بۆ من کارێکی ئاسان نییە. ئەم بیرەوەریانەم تەرخان نەکراوە بۆ باسی بارودۆخی کوردستان و کێشەی کورد، چونکە من لەسەر ئاستی عێراق خەباتم کردووە، بە سەرجەمی کورد و عەرەب و کەمایەتییەکانیەوە، نەك لەسەر ئاستی کوردستان بەتەنها. بەڵام هێندەی پەیوەندی بە سیاسەتی حیزبی شیوعی عێراقەوە هەبێت؛ خاڵە گرنگەکانم سەبارەت بە مەسەلەی کورد خستۆتە بەر باس، چ لەڕووی ئەرێنییەوە بێت یاخود نەرێنی. ئاشکرایە کە لەماوەی چارەکە سەدەیەکدا(ح ش ع)[1] گەورەترین و کاریگەرترین حیزبی سیاسی عێراق بوو. جا ئەو کەسەی کە بیەوێت بەشێوەیەکی بابەتیانە لە مێژووی ٥٠-٦٠ساڵی ڕابردووی بزاڤی ڕزگاریخوازی کوردی عێراق بگات دەبێ؛ بە باشی لە هێڵ و هەڵوێستی (ح ش ع) بگات بەرامبەر دۆخی کورد و کوردستانی ئەو سەردەمە.

خۆشحاڵ دەبم بە وەرگرتنی هەر ڕاوبۆچوون و تێبینییەك لەسەر ناوەڕۆك و ڕووداوەکانی ئەم کتێبە، بەتایبەت لەلایەن ئەو خوێنەرانەوە کە هاوچەرخی ئەو ڕووداوانە بوون کە باسیان لێ کراوە.

---

[1] حیزبی شیوعی عێراق

بەهیوام بە بڵاوکردنەوەی ئەم بیرەوەریانە توانیبێتم شتێکی نوێ بخەمە نێو کتێبخانەی کوردی کە بەداخەوە هێشتا هەژارە.

کوردستانی عێراق

دانەر:

٢٠٠١/٦/٤

بەهادین نوری

هێندێك کەس لێم دەپرسن ئاخۆ پەشیمان نیم لەوەی کە هەرەتی لاوی و ساڵانی تەمەنم لەنێو بزوتنەوەی کۆمۆنیستیدا بەسەر برد، کە ئەمڕۆکە بەلای زۆر کەسەوە لەوە دەچێ توشی نشوستییەك بوبێت کە هەستانەوەی بۆ نەبێ؟ لە وەڵامدا دەڵێم: من کارێکی وام نەکردووە لێی پەشیمان بم و کاری سیاسم بۆ پەیداکردنی پلە و پایە و دەوڵەمەندی نەبووە. هەرچی بووم شانازی پێوە دەکەم، لە پێناوی ئایدیا و ئامانجی بەرزدا تێکۆشاوم و خزمەتی گەل و نیشتیمانم کردووە، ئەوپەڕی تین و توانای خۆمم لە ڕێی ئەو شتانەدا بەخت کرد کە نەوە دوای نەوەی چینی زەحمەتکێش خەونیان پێوە بینی و لەمەوداوش ـــتابەدەستیان دەهێنن ـــ هەر خەونیان پێوە دەبینن؛ بنیادنانی ژیانێکی ئازاد و کامەران کە دادپەروەریی ڕاستەقینەی تێدا باڵادەست بێت و زۆرداری و ڕووتاندنەوە و چەوساندنەوەی بە هەموو جۆرەکانییەوە تێدا شوێنە ون دەبێت، واتە بنیادنانی سۆشیالیزم.

هێندێکیش لێم دەپرسن: داخۆ جارێکی دی دێمەوە سەر چالاکی سیاسی لە چوارچێوەی بزووتنەوەی کۆمۆنیستیدا؟ لە وەڵامدا دەڵێم: من بەشی خۆم لە خەباتدا بەشداریم کرد و بە شەرەفەوە ئەرکەکانم ڕاپەڕاند، بەبێ ئەوەی لە دژواری و قوربانی بترسم. منیش قەرزاری بزووتنەوەی کۆمۆنیستیم کە بەگیانی بوغزاندنی زۆرداری و ڕووتاندنەوە و داکۆکی لە مافی زۆرلێکراوان و خۆشەویستی هەموو مرۆڤە باشەکانی سەر ڕووی زەوی پەروەردەی کردم.

من (ئینتەرناسۆنالیست)بووم و هەروایش دەمێنمەوە. گەل و نیشتمانم و گەلان و نیشتیمانانی دیکەشم خۆش دەوێت و هەموو شێوە هەڵاواردنێك لە نێوان مرۆڤەکاندا ـبەهۆی جیاوازی ئایین یاخود نەتەوە یان ڕەنگ و...هتد ـ ڕەددەکەمەوە. بەڵام من هەست بە نزیك بوونەوە لەو ڕۆژە دەکەم کە بەساڵدا چوون هەڵمدەپێچێ و دەست لە ئەنجامدانی چالاکیی حیزبی- سیاسی هەڵبگرم. لەو باوەڕەشدام لە سایەی ئەم بارودۆخە نوێ باوەدا کاتی ئەوە هاتووە نەوەی لاوی هۆشیار ئالای پیرۆزی خەبات بگرێتە دەست و ئەزموونی ئێمە و جۆش و خرۆش و ئەزموونی تایبەتی خۆی هەردوو تێکەڵ بە یەکدی بکات و درێژە بەو کارە بدات کە نەوەکانی پێشوو دەستیان پێکرد. هەرچی منیش هەست دەکەم دەبێ پاشماوەی وزەی خەباتگێڕانەم لە چوارچێوەی ڕێبازێکی دیموکراتیدا تەرخان بکەم کە ململانێی شێتانەی خوێناویی پڕ لە مەترسی و دڵەڕاوکێ و وێرانکاریی تێدا؛ دوایی پێ دێت.

خەون بەوەوە دەبینم ئەم کۆمەڵگایە ببینم ئاسەواری زمانی چەك و تیرۆر و بەندیخانە و ڕاوەدونانی تێدا نەماوە، ململانێی ئاشتیانە و شارستانیانەی خراوەتە جێگا، کە سندووقی دەنگدانی تێدا دەبێ بە دادوەر و ئاڵای ئازادی و دیموکراسیی بەسەردا دەشەکێتەوە و ڕەوشتی بەنرخ و پەسەند کراوی تێدا زاڵ دەبێت و وشەی یاسایشی تێدا دەخرێتە سەرووی هەموو وشەیەك.

دانەر

کوردستانی عێراق – سلێمانی

تشرینی دووەمی ١٩٩١

وتەیەک بۆ خوێنەران

ئەم بیرەوەریانەم تۆمارکرد تەنها لەبەر ئەوە نا کە باوەڕم بە نوسینیان هەیە، بەڵکو لەبەر داواکاریی و ئامۆژگاری گەلێك لە هاوڕێکانم لەماوەی دە مانگی١٩٩١دا تەواوم کرد. بە پلەیەکی سەرەکی پشتم بە بیر و زەینی خۆم بەستووە، چونکە هەلومەرجی سەختی پێشووی ژیانم دەرفەتی ئەوەی نەدەدام بیرەوەریی ڕۆژانەم تۆمار بکەم و بیان پارێزم. کە ئەم بیرەوەریانەشم نوسی؛ هەلی ئەوەم بۆ نەڕەخسا بە بەڵگەنامە حیزبییەکاندا بچمەوە، کە دەیانتوانی لە بیرکەوتنەوەی زۆر ڕووداو و وردکردنەوە و لەسەر نوسینیان_یە شێوەیەکی درێژتر_ یاریدەم بدەن. سپاسی ئەو کەسە دەکەم کە هەرکامێك لەو بەڵگە نامانەم بۆ بنێرێت، کە لەوانەیە لە دەرکردنی چاپێکی دیکەی ئەم بیرەوەریاندا بەکەڵك بن. لاپەڕەکانی ئەم کتێبە بیرەوەری تا ١٩٨٤یان گرتۆتەوە کە ساڵی جیابوونەوەمە لە (ح ش ع). ئومێد دەکەم لە پاشەڕۆژدا دەرەتانی ئەوەم هەبێ لەسەر ساڵانی دواییش بنوسم.

خوێنەدەوار دەبینێت ئەم کتێبە بەڕادەیەکی بنچینەیی باسی کاروباری حیزبی شیوعی و سیاسەت و خەڵکانی پێوەندیدار دەکات. بەڵام من هەر بە باسکردنی ئەم ڕووداوانە دانەکەوتووم، بگرە لام لە ڕووداوە سەرنج ڕاکێشەکانی دیکەش کردووەتەوە، چونکە من لە قەفەزێکی حیزبی-سیاسیدا نەژیاوم، بەڵکو لەم کۆمەڵگایەدا و لەنێو خەڵکدا بووم، بایەخ و ئارەزووی خۆمم لە قسەی نەستەق و ئەدەب و میوزیك و ڕابواردنی خاوێن و مەلەکردن و دارستان و شاخەوانی و دارتاشی و کشتوکاڵ و...هتد، هەبووە. من دڵخۆش و خەمگین بووم، پێکەنیوم و گریاویشم، وەك چۆن ئەمە ڕێبازی ژیانە لای هەموو مرۆڤێکی تری ئاسایی.

هێندەی پەیوەندی بە گێڕانەوەی ڕووداوەکانەوە هەیە، دەتوانم جەخت بکەم کە من دڵپاك بووم و بە ئەنقەست نەکەوتوومە گۆڕانکاری و شێواندن، ئەگەرچی نکوڵی لەوە ناکەم کە ڕەنگە شتم لەبیر چوبێت، لە کاتێکدا پشتم بە یادەوەری(الذاكرة) بەستووە کە لەوانەیە مرۆڤ بە هەڵەدا ببات. هەرچی پەیوەندیی بە قسەکردن لەسەر ڕووداوەکانیشەوە هەیە، ئەوە جۆرەها هەڵوێست و ڕەفتاری کەسان و ڕێکخراوەکانم ڕیسوا کردوون و پشتگیریم لێ کردوون و ڕەخنەم لێ گرتوون و بە باشم زانیون.
من لەوەدا _وەکو ڕایەکی شەخسی_ بەبێ ڕق هەڵگرتن لە هیچ کەسێك لەوانەی کە

لە کارکرداندا هاوڕێیەتیم کردوون و لەسەر گەلێك بابەت لەگەڵیاندا ناکۆك بووم، باری بەرپرسی دەخەمە سەرشانم. وەك مافی بەرپەرچدانەوە و ڕادەربڕین بەخۆم دەدەم، بە هەمان شێوەش بەو کەسانەی دەدەم کە بیروڕایانم بەدڵ نییە.

کاتێك ئەم بیرەوەریانە دەنوسم ، تەمەنی حیزبی-سیاسیم نزیکەی نیو سەدە دەبێت و هەموویم بۆ ئەو ئایدیا و ئامانجە هەرە بەرزانە تەرخان کرد کە باوەڕم پێیان هەبوو و دڵسوتەیان بووم و خەباتم بۆ کردن. بەڵێ؛ چەندەها ساڵ بەندیخانە و ئەشکەنجەکانی و ژیانی قورسی خۆشاردنەوە و ڕاوەدوونانی بەردەوام و دژواریی غەریبایەتی دوور لە خۆشەویستان و وڵاتم لەپێناویدا دەربرد. هەروەها ساڵەها لە چیاکاندا و لەبەر بۆمباباران و هەڕەشەدا ژیاوم و خۆمم ڕاگرتووە. سەرباری ئەوەی ئەوەم پێ نەبڕا سەرکەوتنی ئەو بابەتە ببینم کە گوڵی لاویم و هەموو ساڵانی ژیانم بۆ تەرخان کرد، بەهیچ شێوەیەك پەشیمان نیم لەوەی کە کردم، بەڵکو ئەو شتەی تێدا دەبینم کە هەم مایەی شانازی بەخۆوە کردنی منە و هەم زوو بێ یان درەنگ بەرهەمی دەبێت.

من بۆ کێشەی گەل و خەڵك ژیام، نەك بۆخۆم. تەواوی وزەی خۆمم خستە خزمەتی ئەوانەی کە سیستمێکی کۆمەڵایەتی ستەمکاری لەسەر زۆرداری و ڕووتاندنەوە و چەوساندنەوە بنیادنراو زوڵم و زۆری لێ دەکردن. تا بژیم سوور دەبم لەسەر ئەو ئایدیا و پڕنسیپە هەرە بەرزانە، پڕنسیپی شێلگیرانە خەبات کردن لەپێناوی ڕزگارکردنی کرێکاران و سەرجەم زەحمەتکێشانی کاری بیر و بازوو لە زۆرداری و ڕووتاندنەوەی چینایەتی و چەوساندنەوەی نەتەوەیی و سیاسی و هەروایش دەمێنمەوە.

ئەوە بەڵگەی ناوێ کە من بە درێژایی ساڵانی ژیانی تێکۆشانم جۆرەها چەوتی و هەڵەی فیکری و سیاسی و ڕێکخراوەییم کردووە، بەڵام؛ خراپەم دەرهەق بەو ئایدیا و پڕنسیپانە نەکرد کە باوەڕم پێیان هەبوو خەباتم بۆ کردن، قسەکانم پێچەوانەی کردەوەم نەبوون، هەرگیز هەوڵم نەداوە دەسەڵاتی شەخسی یا مەبەستی تایبەت بەکاربهێنم، دوای پێشەوایەتی و خۆدەرخستنیش نەکەوتووم، بەڵکو وەك سەربازێکی نەناسراو پێداگریم لەسەر ئیش کردووە و سوور بووم لەسەر پاکی و ڕاست و ڕەوانی سیاسی، بەرژەوەندی گشتیم خستۆتە سەرووی بەرژەوەندی تایبەت. ئەمڕۆکە مایەی شەرەفە بۆ من کە پاش نزیکەی

نیو سەدە لە کاری حیزبی-سیاسی، لەم دنیایەدا جگە لە جلوبەرگی خۆم و شان و شکۆی شەخسیم و شەرەفی سیاسی پارێزراوم، هیچ شتێکی دیکە شك نابەم.

لە رۆژێکدا جڵەوی رێبەرایەتیم لە (ح ش ع)دا گرتە دەست کە لاوێکی شۆڕشگێڕی دڵگەرم و کەم ئەزموون و ئاستی رۆشنبیری نزم بووم، لە رۆژێکدا کە حیزب خۆیشی دووچاری تێکشکانێکی سەخت بوو(١٩٤٨-١٩٤٩). ئەو ساڵانە کە سکرتێر بووم توانیم بە سەرکەوتوویی رێبەرایەتی چالاکی کۆمۆنیستەکان بکەم بۆ زاڵبوون بەسەر دژوارییەکان و سەرلەنوێ بنیادنانەوە و هاتنەوە کۆڕی سیاسی حیزب وەکو حیزبێکی بەهێز. باکم لەوە نەبوو، کاتێك لە بەندیخانە بووم، لە پایەی رابەرایەتی لادرام و کە لە ساڵانی ژیانی حیزبایەتیمدا لەسەر دەستی (سەلام عادل) و (عەزیز الحاج) و (عەزیز محەمەد)ی هاورێیانم یەخەگیری سزای حیزبی نارەوا و کردەوەی توندوتیژ بووم.

من شەرەفی بەشداری کردنی چالاکانم هەبوو لە رێبەرایەتی جموجۆڵەکانی حیزبدا، بەتایبەت لەو رۆژانی تەنگانە و نارەحەتیانەدا کە بەسەر بزووتنەوەی کۆمۆنیستی و دیموکراسی عێراقدا هاتبوون.

لە گەرمەی خەباتدا گەلێك کتێبم خوێندەوە و گوێم بۆ زۆر موحازەرە راگرت و دەمەتەقێم لەسەر کێشەی تیۆری و سیاسییەکان کرد و لەسەر ئەدەب و سیاسەتم نوسی و رۆشنبیریی گشتیم پەرەپێدا و بەوە فێربووم و ئاستی فیکریم سەرخست. بەڵام خودی ژیان هەمیشە ئەو قوتابخانە بنچینەییە بوو کە لێوەی فێربووم. پایزی١٩٦٤ کە کە لە هەندەرانەوە هاتمەوە بۆ نیشتیمان، بە خاڵێکی جیاکەرەوەی نێوان دوو قۆناغی ژیانی فیکری و سیاسییەوە گەشتمە تەمەنی کامڵ بوون و خۆمم گیرۆدەی گێچەڵی پشتگیری ئەو سیاسەتە چەوتانە نەکرد کە سەرەنجامەکەیان پەشیمانی بوو.

* * *

چارم ناچارە لە کاتێکدا منی چارەنوس گرێدراو بە چارەنووسی بزووتنەوەی کۆمۆنیستییەوە_لەم وڵاتە و دەرەوەیدا_ بیرەوەریەکانم دەنوسمەوە، دەبێت بە چەند قسەیەك لا لەو رووداوە تیژپەڕانەش بکەمەوە کە بوونە هۆی رووخانی رژێمی حوکمی کۆمۆنیستەکان

لە وڵاتانی ئەورووپایی و یەکێتی سۆڤییەت، بەوە سەرجەم بزووتنەوەی کۆمۆنیستی جیهان کەوتە گێژاوی نسکۆیەکی قوڵ و ڕاستەقینەوە.

ئەمڕۆکە تێشکانی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی، ڕاستیەکە مشتومڕ هەڵناگرێ. جیهانی ئەمڕۆ لە هی دوێنێ ناچێ، هاوسەنگی هێزەکانی سەر شانۆی نێو دەوڵەتانی ئەمڕۆ_لە بنەڕەتدا_ لە هی دوێنێ جیاوازە. بەڵگەنەویستە کە ڕووداوێکی وا گەورە هەم ببێتە جێگای مشومڕێکی فراوان لەسەر ئاستی جیهان و هەم باری سەرنجەکان لەسەر هۆ و ئەنجام و ڕێگاکانی چارەسەری ناکۆك بن. پێم وایە بارودۆخی ئەمڕۆی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی_لەچەند لایەنێکی دیاری کراوەوە_ لە بارودۆخی هەردوو دە ساڵی سەرەتای ئەم سەدەیەی بزووتنەوەکە دەچێت. بەڵام پروپاگەندەی بۆرجوازی هەوڵدەدات وای بخاتە بەرچاو کە سەرمایەداری بۆ ئەوە هاتوەتە ئاراوە تاوەکو تا سەر بمێنێتەوە، چونکە باشترین دەستکەوتی مرۆڤایەتییە.

ئەمە تەنها هاش و هوشە. وەك چۆن ناکرێت شکانی قاچی پیاوێك_بەهۆی هەڵخلیسکانیەوە لەسەر پلیکانەیەك_ ببێ بە نیشانەی ئەوەی کە فلانە پیاوی ماڵەکەی دراوسێ چاکترین ڕاکەری وڵاتە، ئاوهاش ناگونجێت نسکۆی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی بە بەڵگە دابنرێت بۆ ئەوە کە سیستمی سەرمایەداری لە سیستمی سۆشیالیستی باشترە. ئەم نسکۆیە ئێستا و لەمەودوایش خەوش و دژایەتی ڕژێمی کۆمەڵایەتی-ئابوریی لەسەر پەیوەندی هێنانە بەرهەمی سەرمایەداری دامەزراو و لە بناغەدا لەسەر زۆرداری و ڕووتاندنەوەی چینایەتی بنیادنراو هەڵناوەشێنێتەوە کە هەق بە تاکە کەسێك دەدات خاوەنی ملیارەها بێت و لە هەمانکاتدا ملیۆنەها کەس ناچار دەکات تێکڕا لە هەلومەرجی هەژاری و بێکاری و بێ بەشیدا بژین.

نسکۆی ئەمڕۆی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی، ئەو تاوانە چەپەڵانەی سەرمایەداری ئیمپریالیستی (ئەورووپایی) ناسڕێتەوە کە چەندەها سەدە بە سەپاندنی دەسەڵاتی خۆی بەسەر گەلانی وڵاتە جیاجیاکاندا و بە تەشەنە پێ کردنی زۆرداریی کۆڵۆنیالی تێیاندا و بەتاڵان کردنی سامان و کۆسپ خستنە بەردەم پێشکەوتنیان و ڕێی بەجێ هێنانی سەرداریی نیشتیمانی لێ گرتنیان درێژەی کێشا.

نسکۆی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی ئەو ڕاستییە پوچەڵ ناکاتەوە کە ئەو سەرمایەدارییە گەلانی لە نیوەی یەکەمی ئەم سەدەیەدا بۆ ناو دۆزەخی دوو جەنگی جیهانی کۆڵەپێچ کرد. سەرباری دەیان شەڕی ناوچەیی کە نەهامەتی و وێرانکارییەکی لە ژمارە نەهاتوویان بەسەر گەلاندا هێنا، بە کوشتن و شێواندنی سەدان هەزار بێ تاوانیشەوە لە ڕێگەی بەکارهێنانی چەکی کۆمەڵکوژی (ئەتۆمی و کیمیای)ی لە نێو دەوڵەتاندا قەدەغەکراو. ئەو ڕاستییەش هەڵناوەشێتەوە کە سەرمایەداری سەرچاوەی بێکاری و هەژاری ملیۆنەها خەڵکە لە ناوچە جیاجیاکانی جیهاندا، لە کاتێکدا دەوڵەمەندەکان بڕێکی لە ئەندازە بەدەر کەرەستەی خواردەمەنی لەنێو دەبەن تا نرخیان دانەبەزێت و ئاستی قازانجیان نەیەتە خوار.

نکۆڵی لەو واقیعە ناکرێت کە سەردەمی سەرمایەداری هاوشانی پێشکەوتنێکی مەزن بوو لە زانست و تەکنیك و پەرەستاندنی ژیانی مرۆڤایەتی و بە دەست هێنانی بەرەو پێش چوونێکی گەورە لە بەرقەرارکردنی ئازادییە دیموکراسییەکان و سەقامگیرکردنی مافەکانی مرۆڤدا؛ بەڵام ئەم دەستکەوتانە وەکو بەخشش لە ڕژێمی بۆرجوازییەوە نەدران، بەڵکو بەدرێژایی چەندین سەدەی یەك لەدوای یەکی خەبات و قوربانی گەلان و وەك ئەنجامی پەرەستاندنی ژیان خۆیشی بەدەست هێنران. ئەگەر ڕژێمە بۆرجوازییەکان بە زۆری زۆردارەکی دان بەم دەستکەوتانەدا بنێن بۆ گەلەکانیان، ئەوا هێشتا هەوڵدەدەن کەمیان بکەنەوە و فێڵیان تێدا بکەن و کۆسپ بخەنە ڕێگای جێبەجێ کردنیان، لەکاتێکدا مەگەر بە دەگمەن دەنا پەنا دەباتە بەر ئاگر و ئاسن، تا نەهێڵێت گەلانی ژێردەستە و پاشکەوتوو بەکاریان بهێنن.

ئەو بنچینە ماددی و گیانییەی کە ڕژێمی بۆرجوازی لەسەر دادەمەزرێت؛ بواری تەشەنە کردنی داد و هاوسانیی ڕاستەقینەی نێو کۆمەڵگا نادات و ناتوانێ ئاواتەکانی چینی زەحمەتکێش لە ژیانی ئازاد و خۆشگوزەران و پڕ کەرامەتدا بەدی بهێنێت. لەبەر ئەمەیە ناکۆکییەکان دەمێننەوە و ململانێی چینایەتی درێژەی دەبێت، تا لە سەرئەنجامدا سەرمایەداری تێدا هەرەس دەهێنێت. دیارە ئەڵتەرناتیڤی سروشتی و حەتمیی ئەو سۆشیالیزم دەبێ کە لەسەر دادوەری و هاوسانی بیات دەنرێت و چەوساندنەوەی مرۆڤ لەلایەن مرۆڤەوەی تێدا ناهێڵرێت. ئەو ئەنجامەی کە (مارکس) و (ئەنگلز) لەسەر حەتمیەتی ڕووخانی سەرمایەداری و سەرکەوتنی سۆشیالیزم بەدەستیان هێنا، زانستێکە پشت بە لێکۆڵینەوەی ڕووداوەکانی مێژووی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی دەبەستێت و لەسەر

تێگەشتنی قوڵی یاسا بابەتییەکانی جوڵانەوەی پەرەستاندنی کۆمەڵایەتی دامەزراوە. سیستمی سەرمایەداری هەر دەڕوخێت، وەك چۆن سیستمی فیوداڵی و پێشتریش سیستمی کۆیلایەتی ڕوخان. سۆشیالیزمیش پاشەڕۆژی حەتمی مرۆڤایەتییە، جا ڕێگای پێگەشتنی هەر کامێك بێت، چونکە ئەو سیستمەیە کە بەدەنگ ئاواتە ڕەواکانی ژیانی جەماوەرەوە دەچێ.

* * *

دیاردەی هەرەسهێنانی ڕژێمە سۆشیالیستەکان و نسکۆی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی جیهانی ترسناکترین ڕووداوە لە جیهانی نیوەی دووەمی ئەم سەدەیەدا. لێدوان لەبارەی ئەم مەسەلەیەوە دەستی پێ کردووە و زۆرتریش درێژە دەکێشێت ، بەر لەوەی بتوانرێ چەند وەڵامێکی لێ کۆڵدراوە بخرێتە بەرچاو کە هەر لەسنووری لێکدانەوەی ڕووداوەکەدا گیر نەبن، بەڵکو ڕەنگی ئاقارەکانی بنیاتنانەوەی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی و دەستە بەرکردنی بووژانەوەی ئایندەی بڕێژن. من تا ئێستا هیچ لێکۆڵینەوەیەکی مەنتیقی و تەواوم لەسەر ئەو ڕووداوە نەخوێندووەتەوە، نە هی ڕێبەرانی حیزبە کۆمۆنیستە هەرەسهاتووەکان و نە هی کەسانی دیکەش. ئەو گوتارە ڕۆژنامەنوسیانەش کە هەندێك نوسەر و ئایدۆلۆجیستی بۆرجوازی پێشکەشی دەکەن، لە دوپاتکردنەوەی ستایشی تەقلیدی سیستمی بۆرجوازی دەچن و بەژ و باهو هەڵدانی نموونەی وەك (گەربەچۆڤ) و (یەڵتسن) _کە ڕێبەری پرۆسەکەیان ڕوو بەهەرەس هێنان کرد_ تەواوی دەکەن. نوێنەرانی چەپی توندڕەویش کە ڕووداوەکان لە قسەیەکدا کورت دەکەنەوە: «نە هیچ شۆڕشێکی سۆشیالیستی لە ئارادا بوو و نە هیچ ڕژێمێکی سۆشیالیستی» ، لەڕووی ئەنجامەوە لەگەڵ ئەوانەدا یەکدەگرنەوە.

لە ڕاستیدا چەند شۆڕشێکی سۆشیالیستی و چەند ڕژێمێکی سۆشیالیستیش سەرباری گیروگرفت و نەخۆشییەکانیان هەبوون. شۆڕشی (ئۆکتۆبەری١٩١٧) شۆڕشێکی سۆشیالیستی ڕاستەقینە بوو، کرێکاران و ڕەنجدەران بە ڕێبەری حیزبی بۆڵشەوی لە دژی زۆرداری و چەوساندنەوەی چینایەتی بەرپایان کرد. لینین و بۆڵشەویەکان و ئەو ملیۆنەها کرێکار و جووتیار و سەربازەی ڕوسیاش بەدوای وەهم نەکەوتن و کاتێك چوونە نێو سوپای مەزنی شۆڕشەوە و قوربانی گەورە گەورەیان لە پێناودا بەخشی؛ شێت نەبوون. وەختێك شۆڕشگێڕان لە ڕووسیا، چین، بولگاریا، یوگسلاڤیا و لە پراگی١٩٤٨ و شوێنانی دیکە

بەیداخی سووریان هەڵگرت و لە خەباتی دژی قەیسەر و سەرمایەداریدا و بۆ سۆشیالیزم دڵیریان نواند، دەبەنگ نەبوون و دەیانزانی چییان دەوێت. پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەریش ئەو ملیۆنەها کۆمۆنست و ناکۆمۆنیستە لە وەهمدا نەدەژیان کاتێك دانیان بەوەدا نا کە سیستمێکی تازە لە دایکبووە و جیهان بوو بە دوو ئۆردوگا و هاوسەنگیەکی تازەی هێزەکان لەسەر شانۆیی نێودەوڵەتیدا پەیدا بوو، سۆشیالیزمی تازە کورەیش بە شێوەی جۆراوجۆر بوونی خۆی دەربڕی و خزمەتێکی شایانی کارگەرانی وڵاتەکانیان و جیهانی کرد و گەورەترین هەڕەشەی بۆ ئیمپریالیزم و سەرمایەداری بەگشتی پێك هێنا. ئەوانە چەند ڕاستییەکی مێژووین هەر جێگیر دەبن، باهەر هەندێ کەسیش تا ئەمڕۆکە نکۆڵیان لێ بکەن، بەتایبەت ئەوانەی کە وێنەیەکی خەیاڵی سۆشیالیزمیان لە زەمیندا کێشاوە و لە گوتەی جوانی ناو کتێبی یۆتۆپی دوور لە واقیعی ژیانی ئاڵۆزی کۆمەڵایەتییەوە ڕایانگواستووە.

ئەو ڕاستییەی کە دروست نییە بیکەین بەژێر لێوەوە ئەوەیە؛ سۆشیالیزمی تازە کوورە سەرەتا لە وڵاتێکی پاشکەوتودا سەری هەڵدا. بۆیە شتێکی سروشتی بوو کە جۆرەها خەوش و نەخۆشیی تایبەت بە پاشکەوتن لەگەڵ خۆدا هەڵبگرێ. واتە کە لەدایك بوو دووچاری نەخۆشییەکانی پاشکەوتن بوو بوو. ئەو نەخۆشیانەیش لەکاتی خۆیدا چارەسەر نەکران، بەڵکو وازیان لێ هێنرا پەلبهاوێژن و ئاڵۆز ببن، تا وای لێ هات قەوارەکەیان تێکشکاند و کێشایانەوە بۆ هەرەس هێنانی. ڕژێمە سۆشیالیستە ماوەکانی کۆریا و چین و کووبا و هیندی چینی هەمان نەخۆشی بەرۆکی گرتوون و ئەگەر چارەسەری نەکەن هەمان چارەنوسیان دێتە ڕێ. جاران زۆر کەرەت دەنوسرا و دەگوترا: گەڕانەوە لە سۆشیالیزمەوە بۆ سەرمایەداری کارێکی مەحاڵە. بەڵام ئەمڕۆکە ژیان خۆیشی پەردەی لەڕووی شتێکی جیاواز هەڵداوەتەوە. گەڕانەوە کارێکی گونجاوە، بەتایبەت کاتێك ڕژێمە سۆشیالیستیەکە بەتەواوی بنیاد نەنرابێت.

بێگومان هەرەسهێنانی ڕژێمی حوکم لە یەکێتی سۆڤییەت و ئەوروپای خۆرهەڵاتدا، نە بەڕێکەوت و نە ئەنجامی چالاکییەکی پلانگێڕانەی هەندێك حوکم بەدەستی ئەم دەوڵەتانە یان دەوڵەتانەی خۆرئاوا بووە. بەڵکو دەرئەنجامی چەندین نەخۆشی کوشندە بوو کە ئەم ڕژێمانە_یان ڕاستتر بڵێم ئەم حیزبە کۆمۆنیستە حوکمدارانە_ توشیان بوو کە لەگەڵ دابڕان و بوون بە دەزگایەکی بیرۆکراتی داسەپاو و پشت بەستوو بە ڕێ و شوێنی

سەرکوت کردن و پۆلیسی نهێنی. ئەم ڕژێمانە لەڕەوتی پەرەستاندنیاندا بە دوو قۆناغی جیاوازدا ڕەتبوون: لە یەکەمیاندا گەلێك دەستکەوتی ڕاستەقینەیان بە کارگەران بەخشی و لە قۆناغی دووهەمیشیاندا جگە لە دروشمی بریقەدار و بەرنامەی کاغەزینی بۆشی مایەی لەجێی خۆدا چەقین یا ڕوو لە نزمی کردنی ئاستی گوزەرانی دانیشتوان، هیچی دیکەیان نەخستە بەردەست.

بەرای من گرنگترین ئەو نەخۆشیانە لەم خاڵانەدا کورت دەکرێنەوە:

١- ترسناکترین نەخۆشی نەبوونی دیموکراسی و خنکاندنی سادەترین شێوەی بەرهەڵستیکرن و ڕەخنە و سەپاندنی پۆلیسی نهێنی بەسەر جەماوەردا بوون. وەها پێویست بوو دیموکراسی لەسایەی سۆشیالیزمدا بەرەبەرە و بەردەوام بۆ ئاستێکی باڵاتر لە هی کۆمەڵگە بۆرجوازییەکان پەرەبستێنێت. وا دانرابوو دەسەڵات پلە بە پلە لە دەسەڵاتی چینی کرێکارانەوە بۆ دەسەڵاتی هەموو گەل گەشە بکات. بەڵام پێچەوانەی ئەوە ڕوویدا، چونکە دەسەڵاتی چینی کرێکاران بوو بە دەسەڵاتی حیزب و لەدەسەڵاتی حیزبەوە بوو بە دەسەڵاتی(تۆتالیتاری)ی کەسانێکی هەڵبژاردە و لە دەسەڵاتی کەسانێکی هەڵبژاردەشەوە بۆ دەسەڵاتی تاکە سەرکردە. لەبری ئەوەی سیستەمی تاکە حیزبی، هیچ نەبێت لە چوارچێوەی بەرەبەرەکانێی نێوان لایەنگرانی ڕژێمە کۆمەڵایەتییە تازەکەدا، بۆ سیستەمی فرە حیزبی پەرەبستێنێت، کەچی دەوری ئەم تاکە حیزبەش وەکو حیزبێکی حوکمدار، کەم کرایەوە یا بەکردەوە هەڵوەشێندرایەوە و بەندیخانە بووەماڵی هەموو کۆمۆنیستێك کە زاتی ئاشکرا کردنی ناکۆکیی فیکری خۆیی کرد لەگەڵ سەرکردایەتی بیرۆکراتی حیزب و دەوڵەتدا.

٢- دیاردەی دەق پەرستی(النصية) و وشکە باوەڕی، بەڕادەیەك پەلیان هاویشت کە باوەڕی کۆمۆنیستییان لەگەڵدا بوو بە شێوە باوەڕێکی ئایینی-ئاسمان. ئیدی هەندێك سەرکردە خرانە ڕیزی پێغەمبەران و پێشەوایانەوە وبەرهەمە نوسراوەکانیشیان خرانە خانەی کتێبە ئاسمانییە پیرۆزەکان، تا گوزارە و قسەیان لێ بخوازن بۆ وەڵامدانەوەی ئەو ئاڵۆزترین پرسیارانەی کە هەلومەرجە تازەکە خستنیە بەردەم حیزبە کۆمۆنیستە حوکمدار و حوکم لەدەستدا نەبووەکان، یان بۆ پێشکەشکردنی چارەسەری حازربەدەست بۆ پڕ گرێ و گۆڵترینی ئەو گیروگرفتە فیکری و سیاسی و ئابووری و ڕێکخراوەییانەی کە ژیان ئەمڕۆکە لە هەلومەرجێکی تەواو جیاواز لە کاتی تێدا

نووسرانی ئەو گوزارە و قسانە هێنانیە گۆڕێ. تا پەسەندترین و ترسناکترین لایەنی نالەباری دیاردەی وشکە باوەڕی هەرە زیان بەخشترینیان بۆ دۆزی سۆشیالیزم گواستنەوەی دەقاودەقی ئەزموونی سۆڤیەتی بوو بۆ وڵاتانی ئەورووپای خۆرهەڵات، بەبێ لەبەرچاوگرتنی خەسڵەتی مێژوویی و نەتەوەیی و کۆمەڵایەتیەکانی ئەو وڵاتانە. ئەم دیاردەیە لەگەڵ میزاجی سەرکردە بیرۆکراتەکان و بەرژەوەندی شەخسییاندا هاوجووت بوو، چونکە بەهانەی ئەوەی دەدانێ ببنە "نوێنەری پێشەوایان" و بەدڵی خۆیا بجوڵێنەوە.

٣- پێدەچێت شێوەی موڵکداری هەڵبژێردراو لەم ڕژێمانەدا تاماوەیەکی دیاریکراو گونجاو بووبێت، چونکە ئاستی گوزەرانی کارگەران بەرزبووەوە و ئەندازەیەکی باشیان لە خزمەتگوزاری و دەستە بەریی کۆمەڵایەتی بۆ دابینکرا. بەڵام هێندەی نەخایاند بەهۆی درێژەدان بە هەمان تەرز لە موڵکداری و بەڕێوەبردنی ئابووری نیشتیمانییەوە ئەم ڕێوڕەسمە ئاوەژوو بووەوە. ئەمەیش کێشایەوە بۆ نەمانی هاندەری ماددی و هۆکاری بەربەرەکانێی کە بۆ پەرەپێدانی چۆنایەتی و چەندایەتی هێنانە بەرهەم و ڕۆیشتن شانبەشانی نوێترین پێشکەوتنی زانستی-تەکنیکی پێویستە. ئەوەی قەوما نەك هەر لەجێگای خۆدا چەقینی هێنانە بەرهەمی پیشەسازی کشتوکاڵی بوو، بەڵکو هاتنە خوارەوەیشی بوو بۆ نزمترین ئاست و کارێکی کرد کرێکارانی وڵاتانی سۆشیالیستی بەخیلی بە هاو چینەکانیان ببەن لە وڵاتانی سەرمایەداریدا، لەبەر ئەوەی ئاستێکی چاکتری گوزەرانیان هەبوو. دەبوو پێچەوانەی ئەمە ڕووی بدابایە. ئەوەیش قوڕەکەی خەستتر کردەوە کە باری گرانی پاشکەوتنی ئابووری و نزمبوونەوەی ئاستی گوزەران ئەو کادیرانەی حیزبی کۆمۆنیستی حوکمدراو دەوڵەتی بیرۆکراتیان نەگرتەوە کە پایەی حیزبی و حوکمەتییان بەکاردەهێنا بۆ ئیمتیازی ناڕەوا و بەردەوام بەخۆش گوزەرانی و لەناز و نیعمەتدا دەژیان. ئەم کارە نەك هەر ئەوانەی لە جەماوەر دابڕی، بگرە بووە جێگایی ناڕەزایی و بێزارییان و خودی ڕژێمی سۆشیالیستیشی دوورەپەرێز کرد و لەبەرچاوی خەڵکی خست. کارگەران سۆشیالیزمیان بۆ ئەوە ویست کە ژیانێکی خۆشتر و چاکتریان لە هی ژێر سایەی سەرمایەداری بۆ مسۆگەر بکات و دیموکراسییەکی زیاتریشیان بۆ بهێنێتە دی نەك بە پێچەوانەوە.

٤- ڕووداوە مێژوویەکان حیزبی کۆمۆنیستی بۆلشەوییان لە ناو بزووتنەوەی کۆمۆنیستی و کرێکاریی جیهاندا خستە جێ و ڕێگایەکی جیا و تایبەت و تەنانەت ناوەندی پێشڕەوایەتیشەوە، چونکە لەبواری تازەکردنەوەی فیکری و سیاسی و ڕێکخراوەیی و لە ڕێبەری کردنی یەکەم شۆڕشی سۆشیالستی سەرکەوتوودا خاوەنی دەستپێشخەریی مێژوویی بوو. ئەم حیزبە بەهۆی سەرکەوتنە گەورەکانییەوە لە ڕێبەری کردنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر و بنیاتنانی ڕژێمی کۆمەڵایەتی تازەی سۆڤییەتی و لە پشتگریی کردنی بزووتنەوەکانی ڕزگاری نیشتیمانی دژ بە ئیمپریالیزمدا، لە سەردەمێکی مێژوویی دیاریکراودا ڕۆڵێکی یەکجار باشی لە بووژاندنەوە و بەهێزکردنی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی جیهانی و پتەوکردنی هاوکاری ئینتەرناسیۆنالیی نێوانیان و لە گەیاندنی کۆمۆنیستەکان بە حوکم لەچەند وڵاتدا بینی. بەڵام خولیایی خۆ داسەپاندن کە لەبنەڕەتدا لە ڕێبازی ستالینیدا خۆی بینییەوە و لە ساڵانی پاش ستالیندا زیاتر نەشونمای کرد، بە هێواشی پەیوەندی نێوان سەرکردایەتی کۆمۆنیستی سۆڤیەت و حیزبە کۆمۆنیستەکانی دیکەی لەناوەرۆکە باشەکەی خاڵی کردەوە و کردی بە کارکردێکی خراپ و هۆی زیان گەیاندن بە بزووتنەوەی کۆمۆنیستی ،دوای ئەوەی کارێکی وایکرد لەسەر بنچینەی وابەستە بوونی ئەم حیزبانە بەسەرکردایەتی حیزبی سۆڤییەتیەوە دابمەزرێت. ئەمەیش مافی بە حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤییەت دەدا ك سەرکردەی هەمووان ڕەفتار بکات و خۆ لەکاروبای ئەو حیزبنە هەڵبقورتێنێ کە دەبوو دەیبەرداری سەربەخۆییان بن و مل بۆ خواستی سەرکردایەتی کەچ بکەن کە نەتوانێ لە بارودۆخی وڵاتەکانیان حاڵی ببێ. جا ئەگەر ئەو حیزبە کۆمۆنیستانەیش قایل نەبوویان لەسەر ئەم بنچینە چەوتە پەیوەندی دابمەزرێنن(کە ناوی پەیوەندی ئینتەرناسیۆنالیی بەسەردا بڕا) دەبوو لوتیان ببێت بە لوتی سەرکردایەتی سۆڤیەتیەوە و بەلادان لە مارکسیزم-لینینیزم و لە ئینتەرناسیۆنالیزمی پرۆلیتاری تۆمەتبار دەکران. دابەشبوونی حیزبی کۆمۆنیستی حوکمدار و دەوڵەت لە یوگۆسلاڤیا لە(١٩٤٧-١٩٤٨)ەوە، دواتر دابەشبوونی گەورە و ترسناکی نێوان هەردوو حیزبی حوکمدار و هەردوو دەوڵەتی سۆڤیەت و چین لە(١٩٦٠)ەوە، ئەو پارچە پارچە بوون و لەبەر یەك هەڵوەشانەی نێو دەوڵەتانی سۆشیالیستی(تەواو بنیاد نەنراو) بەجیا لەم دیاردەیە وەرناگیرێت. بەرپرسی سەرکردایەتییە کۆمۆنیستییەکان لە (بەلگراد) و (پەکین) و (تیرانا) و (بۆخاریست) و پایتەختەکانی دیکەدا هەرچی چۆنێك بێت، ئەوا بەرپرسی سەرەکی دەکەوێتە ئەستۆی سەرکردایەتی سۆڤێتی کە لەسەر بنەمای ڕێزگرتنی هاوبەش

لەسەربەخۆیی و دان نان بە هاوسانی نێوان هەموو حیزبەکان مامەڵەی لەگەڵ حیزبەکانی دیدا نەدەکرد. دیارە ئەم پارچە پارچە بوونە زیانێکی قورسی بە سەرجەم بزوتنەوەی کۆمۆنیستی و کرێکاری و ڕژێمە سۆشیالیستەکان گەیاند و ڕۆڵێکی گەورەی لە خولقاندنی ئەو قەیرانە توندوتیژەدا بینی کە بووە هۆی رووخانی ڕژێمی حوکم لە یەکێتیی سۆڤیەت و خۆرهەڵاتی ئەوروپا.

٥- دەسەڵاتی سۆڤیەتی هەر لەزووەوە(کاتێك ڕژێمە سۆشیالیستیەکە بە یەکەمین قۆناغی گواستنەوەدا ڕەت دەبوو لە سەرمایەدارییەوە بۆ سۆشیالیزم) چارەسەرێکی پەسەند و ڕاستی بۆ گیروگرفتی نەتەوایەتی لە وڵاتی سۆڤییەتی بەرفراوان و فرە نەتەوەدا دانا. دامەزراندنی یەکێتیی کۆمارە سۆشیالیستە سۆڤیەتییەکان لە ١٩٢٢دا هەنگاوێکی دیاری گونجاندنی یاسای ئەم چارەسەرە هاوجووتەی کە ئاوات و بەرژەوەندەکانی ئەو گەلە سۆڤیەتییانە بوو کە نەك هەر هەستیان بەڕزگاربوون لە ئازاردانی نەتەوایەتی کرد بەڵکو دەرەتانێکی کراوەیان بۆ بنیادنانی نیشتیمانی تازەیان و بەدەست هێنانی پێشکەوتنێکی بێ ئەندازە لە پیشەسازی و کشتوکاڵ و خزمەتگوزاری و...هتد لەبەردەمی خۆدا بینی. بەڕێکەوت نەبوو ئەو گەلانە نزیکەی ٧٠ساڵ لە چوارچێوەی کۆمەڵێك پەیوەندی برایانەی ئەرمونیانی ناو یەك دەوڵەتدا ژیان و بەچەندین ڕیزی یەکگرتوو بۆ بەرگریکردن لە نیشتیمانی هاوبەشیان چوونە مەیدانی دووەم جەنگی جیهانییەوە. لەم هەموو ساڵانەدا هیچ جۆرە پشێوی و یاخی بوونێکی نەتەوەیی پێکەوە ژیانی برایانەیانی لەکەدار نەکرد. لە کاتێکدا وڵاتانی گیرۆدەی دەسەڵاتی دەوڵەتانی ئیمپریالیست جۆش و خرۆشی خۆپیشاندان و مانگرتن و ڕاپەڕینی ئاشتیانە و چەکداری یان دژی کۆلۆنیالیستی بێگانە و لە پێناوی ڕزگاریی نیشتیمانی و نەتەوەییدا بەخۆوە بینی. بەڵام ئەو هەڵە و لادانانەی کە لایەنە جیاجیاکانی ڕێبازی حیزبی حوکمدار و دەوڵەتی سۆڤیەتییان گرتەوە، هەر دەبوو مەیدانی پەیوەندییە نەتەوایەتییەکانیش بگرنەوە. ئەو چارەسەرانەی کە لەساڵانی بیستدا بۆ مەسەلەی نەتەوایەتی گونجاو و پەسەند بوون، لەدەیان ساڵی داهاتوودا بەتایبەت لە ساڵانی حەفتا و هەشتادا، پەرەیان پێ نەدرا و پێویستیان بە چاوپێداگێڕانەوە هەبوو بۆ ئەوەی پەرەیان پێ بدرێت و بگەیەندرێنە ئاستی داواکارییەکانی بارودۆخە تازەکە. بەڵام سەرکردایەتی سۆڤییەتی بیری لەهیچ شتێکی لەم چەشنە نەدەکردەوە. سەرەڕای ئەوە ساڵانی (بیرۆستریکا) کە (گەربەچۆڤ) ڕێبەری دەکرد، ساڵانی بێ ئەندازە داڕمانی ئاستی گوزەرانی گەلانی یەکیەتی سۆڤییەت و یەکجار پەلهاوێشتنی خراپەکاری و

تالانكردنی بێ پەردە و تاوان بوون. ئەم كارە هاوولاتیانی ولاتە جیاجیاكانی سۆڤییەتی خستەسەر كەڵكەڵەی پرسیاركردن لەوەی كە داخۆ مانەوەی چوارچێوەی دەوڵەتێكی بۆگەنی لەم چەشنە سوودی تێدایە، یان چاكتر وایە جیاببنەوە و دەوڵەتێكی نیشتیمانی سەربەخۆی خۆیان پێك بهێنن؟

٦- هەرەسهێنانەكە لەخۆوە نەبوو، دەرئەنجامی مەنتیقی زنجیرەیەكی درێژی هەڵە و لادان بوو كە لەسەردەمی (ستالین)ەوە دەستییان پێكرد، لەچەند دەورانێكی دواتردا و بەتایبەت لەسەردەمی (بریجنێف)دا تەنینەوە. ئەم هەڵە و لادانانە بە نەبوونی دیموكراسی بنەماكانی پەیدابوونی توێژێكی كۆمەلایەتی تازە و مشەخۆریان لەنێو حیزبی حوكمدار و دەزگای دەوڵەتدا فەراهەم كرد كە دەكرێت ناوی بنێین (شێوازی سۆشیالستی)ی بۆرجوازیی بیروكراتی مشەخۆری تازە كوورە لە هەندێك ولاتی ڕوو لە گەشە كردوودا. ئەم توێژە هیچ سەرمایەیەكی شەخسی نەبوو تا بۆ دەست خستنی قازانج بیخاتە كار، بەڵكو پایەی حیزبی و حوكمەتی خۆیی بۆ بەدەست هێنانی پارە و ئیمتیازی ناڕەوا لە ڕێگەی دزی و بەرتیلخۆری و ماشینەوەی سامانی كەرتی گشتییەوە بەكارهێنا. كەسانێكی ملیۆنەری ڕاستەقینەش لەناو ئەم توێژەدا دەركەوتن، بە كەف و كوڵ و شێلگیرانە هەوڵی بەشێوەیەكی ناڕەوا هێنانەوەی ڕژێمی سەرمایەدارییان دا بۆ ئەم ولاتانە، بیانوشیان ئەوە بوو كە سۆشیالیزم سەری نەگرتووە و سەرنەگرتنەكەشی دەستكردی دەستە گلاوەكانیان بوو.

لێرەدا دەبێت قسەیەك لەسەر پرۆستریكا و ڕیفۆرم (الاصلاح) بكەین: خرۆشێف یەكەمین بەرپرسی سۆڤیەتی بوو كە لە سالانی پەنجاوە پەی بە هەڵە و خراپییەكان برد و هەوڵی چاككردنی بارودۆخەكەی دا. بەلام سەرنەكەوت، چونكە دروشمی ڕیفۆرمی نەكرد بە بزووتنەوەیەكی جەماوەری، بەڵكو تێكۆشا ئەم ڕیفۆرمانە لەناو هۆڵەكانی سەركردایەتیی بیرۆكراتدا جێبەجێ بكات. بۆیە هێزەكانی شەڕ و خراپەكاری بە ڕێبەری بریجنێف لە پایەی سەركردایەتی دووریان خستەوە، تاكو ڕێبازی ستالینی بە جۆرێكی لەجاران خراپتر درێژەی ببێت.(گەربەچۆڤ)یش ئاگاداری هەڵە و خراپەكارییە گەورەكان بوو، بۆیە پیرۆستریكا_بنیادنانەوە_ی ڕاگەیاند. هێزەكانی شەڕ و خراپەكاری بە هەمان شێوەی دوورخستنەوەی خرۆشێف، دەیانویست ئەمیش لەسەركردایەتی حیزب و دەوڵەت دووربخەنەوە. بەلام نەیانتوانی، چونكە ئەمجارە جولانەوەی ڕیفۆرم بووە جولانەوەیەكی

جەماوەری بەربڵاو. ئەوە بوو ململانێیەکی توند لە نێوان لایەنگران و دوژمنانی ڕیفۆرمدا بەردەوام بوو. گەربەچۆف توانی یەکێك لە ئامانجەکانی ڕیفۆرم بەدیبهێنێت. واتە دوای پێهێنانی شێوە حوکمی بیرۆکراتی تۆتالیتاری و چەسپاندنی بەها و ڕێوڕەسمی دیموکراسی لە کۆمەڵگەدا. بەڵام هەرچەندێك نیاز پاك بوبێت، پێی نەکرا ئەو ڕژێمە سۆشیالیستییە چاك بکات کە نەخۆشی هەمیشەیی و گیروگرفتی دژوار لە پێیان خستبوو، بەڵکو گرموەکەی دۆڕاند و خۆبەدەستەوەدانی ڕاگەیاند. شایەنی گوتنە ئەو توێژە کۆمەڵایەتییەی کە لە ڕیفۆرمی سۆشیالیزمدا بەرەنگاری گەربەچۆف بووەوە و لە پارچەکردنی یەکییەتی سۆڤییەت و ئاشکراکردنی کۆتایی سۆشیالیزمدا بەسەریدا سەرکەوت، هەمان توێژی بیرۆکراتی مشەخۆر بوو کە پێشتر لە سەرکردایەتی حیزبی کۆمۆنیستی حوکمدار و دەوڵەتی سۆڤیەتیدا جێی خۆی خۆش کردبوو، هەر ئەوانەبوون کە دوێنێ بەناوی کۆمۆنیزم و سۆشیالیزمەوە حوکمیان دەکرد و ئەمڕۆیش بەناوی تازەی جیاوازەوە حوکم دەکەن. بۆ نموونە (بۆریس یەڵستن)ێك کە ئەمڕۆ کاری بەوە گەیشتووە چالاکی کۆمۆنیستی لە ناوچەکانی کۆماری ڕوسیای فیدراڵدا قەدەغە بکات، بە ئاو و تاوەوە کەوتووەتە وەرگرتنی ئامۆژگارییەکانی خۆرئاوا بۆ بەرو پێدانی بازاری ئازاد، تا دوێنێ بوو ئەندامێکی مەکتەبی سیاسی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەتی حوکمدار و ئاز کێشراوێکی ئەو توێژە بیرۆکراتە خۆشگوزەران و خاوەن ئیمتیازی ناڕەوایە بوو.

من وای دەبینم هۆی سەرەکی سەرنەکەوتنی گەربەچۆف لەوەدا بوو کە؛ نەیتوانی دارمانی بەردەوام و خێرایی باری ئابووری و بەتایبەت گوزەرانی جەماوەر ڕابگرێ، کە لە ساڵانی پیرۆسترۆیکا و لەسایەی سەرکردایەتی خودی(گەربەچۆف)دا چەندەها جار لەهی سەردەمی پێش (پیرۆسترۆیکا) خراپتربوو. گەربەچۆف خۆیشی یەکەم بەرپرسی ئەم دارمانە بوو. ئەو هەرگیز سەرسەختانە ڕووبەڕووی ئەو چالاکیی تێکدانە نەبووە کە توێژی بیرۆکراتی مشەخۆر بەهۆی مافیای زۆر و زەبەندی دەورانی پیرۆستریکاوە دەیکرد. هۆی ئەم نەرمی نواندنەیش بەرامبەر بەو مافیایانە_بەڕای من_ ئەوەیە کە ئەو لەناو ئەو توێژە بیرۆکراتە مشەخۆرەدا پەروەردە بوو، وەکو یەکێك لەو توێژەش جڵەوی پێشەوایەتی گرتە دەست(ئەندامیەتی مەکتەبی سیاسی حیزب و ئینجا یەکەم پلە و پایە لە حیزب و دەوڵەتدا). ئەو لەو توێژەش هەڵگەڕایەوە و هەوڵی ڕیفۆرمی دا، بەڵام بەتەواوی پەیوەندی

بەرابردووەوە نەپچڕێ و لە جێبەجێکردنی یاسا بەسەر ئەوانەدا جەربەزمییەکی پێویستی نیشان نەدا.

*　*　*

بەڵێ! بزووتنەوەی کۆمۆنیستی جیهانی نشوستی هێنا و چەندین ڕژێمی سۆشیالیستی ڕووخان. ڕژێمی بۆرجوازی جیهانیش بەوە سەرکەوتنێکی گەورەی لە ململانێیدا دژی بزووتنەوەی کرێکاری و سۆشیالیزم دەستگیر بوو. بەڵام ئەوەی کە قەوما دوا قسەی مێژووی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی نییە. نسکۆکە کاتییە و بزوتنەوەی کۆمۆنیستیش وانە لەم ئەزموونە قورسە وەردەگرێ و ڕێگە و هۆکاری گونجاو بۆ تێپەڕاندنی مەینەتی و سەرلەنوێ خۆ بنیادنانەوە و تازەکردنەوەی چالاکییەکانی لەڕووی فکری و سیاسی و ڕێکخراوەییەوە دەدۆزێتەوە. سەرمایەداری لە درێژایی چوار سەدەدا، بەم ئاستەی پەرەستاندنی ئەمڕۆکەی گەیشت و لەم ماوەیەدا یەخەگیری سەدان قەیران و ڕاچڵەکینی توند بوو و هێشتاکەیش بەدەست هەزار گیروگرفتی فیکری و سیاسی و ئابوورییەوە دەناڵێنێ و ناتوانێ نە وەڵامێکی پەسەندی ئەو دەیان پرسیارانە بداتەوە کە بەرەو ڕووی دەبنەوە و نە چارەسەری دەیان گیروگرفتی ئاڵۆز و پڕگرێ و گۆڵی بەردەمی بکات. ئیدی چ سەیر و سەمەرەیەك لەوەدا هەیە کە سیستمی سۆشیالیستیش توشی نشوستی ببێ، لەکاتێکدا ئەم سیستمێکی ساوا بوو و تەمەنی لە حەفتا ساڵی تێ نەپەڕاند بوو؟ سۆشیالیزم ئەم گێمەی دۆڕاند و هەموو یاریەکەی نەدۆڕاند. سەرمایەداریش پێشتر چەند گێمێکی دۆڕاند و پشتیوانێکی وای نییە زامنی تا سەر خۆڕاگرتنی بکات. سەرمایەداری لەوە کەوتووە دژایەتی نێو قەوارەی ئابووری خۆی چارەسەربکات. سەرئەنجام چاری نییە بەهۆی ئەو دژایەتیانەوە و لە ڕێی سندوقەکانی دەنگدانیشەوە لەو وڵاتانەدا کە بەها و ڕێورەسمی دیموکراسییان تێدا سەقامگیر بووە، دەڕووخێت. پاشەڕۆژی مرۆڤایەتی سۆشیالیزمە و بەتەنها سۆشیالیزم.

دانەر

/ کانوونی یەکەمی ١٩٩١/ عێراق

-١-

چەردەیەک لەبارەی یادگاریی منداڵییەوە

لە (تەکێ) لەدایك بووم و گەورە بووم. لە منداڵیمدا، دێیەکەمم وەها دەبینی: جیهانێکی جوانە و هەموو لایەکانی سەریان بەیەکەوە ناوە. ئەوێ؛ هاوڕێ و چیا و گرد و دۆڵ و گۆمی سروشتی مەلە و یاریی زۆر و مشەبوون. هیچ ڕۆژێکم بەبیردا نایەت کە هەستم تێیدا بە وەڕەسی کردبێت لە ژیانی لادێ. لەکاتێکدا کە باوکم دەیبردم بۆ سلێمانی، ئەو شارەم بە جیهانێکی تەنگەبەری مایەی بێزاری دەهاتە بەرچاو، کە ژیان تێیدا وشك بوو_بەلای منەوە_ لە بەندیخانەیەکی گەورە دەچوو. بەرامبەر بەو ژمارە زۆرەی هاوڕێیانم لە دێدا، تاکە هاوڕێی بنچینەیی منداڵیم لە شاردا، کەم و زۆر، موحەمەدی پورزام بوو، کە ئەوەندەی لەسەریم کردووەتەوە و شەڕم بۆ کردووە لەگەڵ منداڵانی دیکەدا، ئەوەندە شەڕم بۆ خۆم نەکردووە.

باوکم پلە و پایەیەکی تایبەتی لەناو خەڵکی دێیەکەدا هەبوو، هەمووان وەکو یەکە پیاوێکی کەس لە عۆدە نەهاتوو دانیان پێدا نابوو، چونکە ڕوناکبیرێکی زەمانی خۆی و جێنشین و شارستانیش بوو. دایکم لە دێدا دادەنیشت؛ دووەم ژنە بچووکەکەی-باوکیشم لە خانووی باپیرمدا کە لە زانا ئاینیە گەورەکانی شاری سلێمانی بوو، جێنشین بوو بوو. باوکم گەلێکی کاتی خۆی بەهاتوچۆی نێوان شار و دێ بەسەردەبرد. خێزانەکەمان لەڕووی گوزەرانەوە و بەبەراورد لەگەڵ دێنشینانی ئەوسادا خۆشگوزەران بوو، چونکە بەروبوومی کشتوکاڵمان پێداویستیمانی دابین دەکرد. باوکم هێندەی توتن دەفرۆشت بەشی کڕینی شەکر و چایی و جلوبەرگ و شتی لەم بابەتانەمان بکات کە چار نەبوو هەر دەبوو بیانکڕێ.

ئەو خوێندنی زانستی ئاینی تەواو کردبوو، وەك زانایەك لەقەڵەم درابوو. بەڵام وەك مڵکخێویکی بچووك ڕووی لە کشتوکاڵ کردبوو. حەزی بەوە دەکرد ببێ بە دەرەبەگێك یان مڵکخێوێکی گەورە. بەڵام تەبیعەتە بێوەی و لا شەڕەکەی لەلایەکەوە و سروشتی هێنانە بەرهەمی پارچە زەوی کشتوکاڵی بچووکی گیرۆدەی کەمیی ئاو و زەوی بۆ کشتوکاڵ گونجاو لەدێدا لەلایەکی ترەوە، هەردوو کۆسپ بوون لەبەردەم ئارەزووەکەیدا. بۆیە

خۆشگوزەرانی ئێمە زیاتر پێبەندی ئەوە بوو کە لە دێدا بمێنینەوە و خەریکی رەنێو هێنانی زەوی و زاری خۆمان ببین.

باوکم بەپێچەوانەی دابونەریتی باوی دێهاتەوە، حەزی نەدەکرد ڕێوشوێنی لێدان بەرامبەر بە منداڵەکانی بەکاربهێنێت. ئەو؛ لە منداڵیمدا و بگرە لە درێژایی ژیانمدا، تەنها دوو جار بە سووکی لێی داوم، یەکیان بەهۆی خۆ دزینەوەم بوو لە ئەرکەکانی خوێندنم و ئەوەی دیکەیش لەبەر ئەوەی کە لە ئێوارەیەکی درەنگ وەختدا سەر دارتوویەکی بەرز کەوتم. هیچ ڕۆژێك دایکمم نەدیوە لەمن یا لە شەش منداڵەکەی تری بدات. ئەو؛ لەڕووی دڵ نەرمی و بایەخدانییەوە بە ئێمە، دایکێکی خۆرهەڵاتی نموونەیی بوو. چەندەها جار دانیشتووە نان و ئاوی خواردووە، پاش ئەوەی هەرچییەکی لێناوە لە برنج یان گۆشت یا هەر خواردنێك کە بەباش بزاندرایە ، خستوویەتیە بەردەممان. بەوە پاساوی دەدایەوە کە دەیگوت:

« زارۆڵەکان پتر پێویستیان بەخواردنی باشە، چونکە لە قۆناغی نەشونماکردندان. لەکاتێکدا بۆ من یەك ئامانجی هەیە، جا برنج بخۆم یان نان، گرنگ ئەوەیە سکم تێر بکەم...»

لەتەمەنی ١٠ یان ١١ ساڵیدا بووم کە دایکم پێی گوتم: " باوکت لە شارە و دەبێت تۆ کە کوڕە گەورەی ماڵیت، سبەی بەیانی زوو لە نێو پیاوانی گوند و لە مزگەوتدا دابیشی تا خواردنی جێژنیان لەگەڵدا بخۆی. لەوێ وەك پیاو دادەنیشی و ئێمەیش سینیەك خواردنت بۆ دەهێنین" . نەریتی کورد وابوو: بە شەو چێشتی جەژن ساز بکەن و بەیانی زوو بیخۆن. پیاوان دوای نوێژی جەژن لە مزگەوت دەمانەوە و هەموو یەکێکیان چی لەماڵەوە بۆ ئامادەبکرایە بۆی دەنێردرا، تا لەسەر خوانەکە لەنێو خۆیاندا بەشیان بکەن. (سەعەی مجەور)ی مزگەوت تەشتێکی مسی گەورەی لەبەر دەرگای مزگەوتدا دادەنا، تا دێنشینەکان لەکاتی ڕۆشتنیاندا چی لە قاپەکانیاندا بمابایەوە، برنج بوایە یان ساوەر یان شلە یا غەیری ئەوانە، تێیان بقلپاندایە. جەژن نیوەڕۆی هەمان ڕۆژ دوایی پێ دەهات. مەگەر بۆ کوڕ و کاڵ و کچۆلانی سەلتی دێ کە هەر تاقمێکیان بەجیا بە خواردن و چاییەوە دەردەچوون و لە جێگایەکی دوور لە باوانیان پێك دەگەیشتن، تا پێکەوە چەند سەعاتێك بە گۆرانی و هەڵپەڕکێ و ڕەشبەڵەك و تاکە ئامێری مۆسیقایان کە شمشاڵ بوو، بەسەر ببەن.

ئەگەر زێدە لادێی بوونەکەم شوێنەواری بەرچاوی خۆیی بەسەرجەم ژیانی لەمەودامەوە لە لیمانی و بەغداد و دەرەوەی عێراق هەبوو بێ، ئەوا حوجرەکەی (کاکە حەمە)ی جووتیاری نیوە مەلای زیرەك ڕۆڵێکی لەوەدا هەیە. ئەم جوتیارە لاوە پیاوێکی لەسەرخۆ و پەروەرشتیار و مامۆستایەکی لایەقی زەمانی خۆی بوو. لە هەڵسوکەوتیدا لەگەڵ قوتابییەکانیدا، بەپێچەوانەی زۆربەی هەرە زۆری مامۆستایانی حوجرەکانی ئەو سەرو بەندەوە، پەنای نەدەبردە بەر دار. باوکم زیاتر دەیتوانی پێم بخوێنێ، بەڵام هەل و مەرجی هاتن و چوون و و سەرقاڵی بە کەمی ڕێگایان دەدا ببێتە مامۆستام. بیرمە ئەو ڕۆژەی قایمقام لەدیدەنی دێیەکانی قەراخدا بوو، میوانی باوکم بوو لە ماڵی خۆمان. بە هاندانی باوکم بوومە سەرکردەی وەفدێکی مندالانی دێ، عەریزەیەکمان بۆ میوانەکە پێ بوو، داوامان تێداکردبوو قوتابخانەیەکمان بۆبکاتەوە. داواکەمان کاری لە هەست و سۆزی قایمقام کرد و گفتی دا ئەوپەری هەوڵی خۆی بۆ بەدی هێنانی داواکەمان بخاتە کار. بەڵام قوتابخانەکە، چەند ساڵێك بەر لە دێکەی ئێمە، بۆ (سێوسێنان)ی دراوسێ دێمان کرایەوە.

(قانع)ی زەحمەتکێش و برسی وشاعیری جوتیاران، یەکێك بوو لە مامۆستایانی قوتابخانەی سێوسێنان هەر لەیەکەم دامەزراندنییەوە. چەند جارێك سەری لە باوکم داوە لە دێیەکەمان، بەدەم چایی خواردنەوەوە شیعریان بۆ یەکتری دەخوێندەوە. بە مامۆستا مانەوەی ئەم شاعیرە درێژەی نەکێشا، چونکە لەکاتی ناوبژیکردندا، لەنێوان چەند دێ نشینێکی بەشەڕ هاتوودا تێلای یەکێکیانی بەرکەوت و قاچی شکا. دوا بەدوای ئەوە، بۆ نەخۆشخانەی سلێمانی گوازرایەوە. پێش ئەوەی ڕوو لە چاکی بکات، پێیان ڕاگەیاند لە وەزیفە دەرکراوە.

دێ هەڵپەڕکێی تاکە کەسی تێدا نەبوو. بەڵام ئاهەنگی گۆرانی گوتن و ڕەشبەڵەك بەبۆنەی ژن گواستنەوەوە یان خەتەنە کردن یان لەدایکبوونی منداڵکی تازەوە، بەردەوام دووبات دەکرانەوە. ئاهەنگی خەتەنەکردنی خۆم و چەند منداڵێکی دێیەکەم لە نوکەوە لەبیرە. هەڵپەڕکێکە گۆرانی و شمشاڵژەنی لەگەڵدا بوو. داوەتێکی نانخواردنی بەدوودا هات، هەموو پیاوانی دێ ئامادە بوون، لە پانتاییەکی گەورەدا کە سەربانی چەند ماڵێکی پێکدەهێنا دانیشتبوون. هەمووان گۆشت و شلە و برنجیان بەدەست دەخوارد، کەس بیری لە بەکارهێنانی کەوچك و چەتاڵ نەدەکردەوە. دوو شتی جێگای پێکەنینی هەمووان لە

ئاهەنگەکەدا ڕوویان دا: یەکەمیان من بەدەنگی بەرز ئەو قسەیەم گوتەوە کە باوکم تووتی ئاسا فێری کردبووم:
«میوانان تا تێر دەبن بەسایەی کێرمەوە بخۆن» . دووەمیان ترەکەی (حەمە کوردە)ی منداڵ بوو کە لەکاتی خەتەنەکردندا لێی بەر بووەوە. کابرای خەتەنەکەری دێنشین کە لە دێی (سێوسێنان) هێندرابوو. چەقۆ تیژەکەی بەدەستەوە گرتبوو و ئامادەی جێبەجێکردنی کارەکەی بوو. هیچ منداڵێکی موسوڵمان دەرباز نابێ. قسەی لەگەڵ منداڵەکەدا دەکرد.
- حەمە، بڕوانە ئەم چۆلەکە جوانە بە بنمیچی ژوورەکەوە وا بەسەر سەرمانەوە! هەر کە منداڵە چاوی ڕوو بە_گوایە_ چۆلەکەکە بەرز دەکردەوە، کابرا دەست و برد بە جووڵەیەکی خۆ بەخۆی سامناك نەشتەرکاریەکەی کرد و حەمەیش ترێکی زلی کەند کە تا چەند ساڵ جێی سەمەرە و پێکەنین بوو لە دێدا.

لەگەڵ چەند منداڵێکی دیکەشدا بەشداری ئاهەنگێك بووم کە حەوت شەو لەماڵی کاکە حەمەی مامۆستامدا بەبۆنەی لە دایکبوونی (مەحمود)ی یەکەم کوڕیەوە بەردەوام بوو. ئاهەنگەکە شەو پاش پارشێوکردن دەستی پێدەکرد و تا بەرەبەیان بەگۆرانی و یاری و چایی و مێوژ و خورما خواردنەوە درێژەی دەکێشا. پیرە دایکەکەی کاکە حەمەیش هەر جینگە جینگی بوو؛ وریای منداڵەکە بن، تا (شەوە) زەفەری پێ نەبات، کە چاوی لەدووی منداڵی تازە زاوا و بۆ هەلێکی لەبار دەگەڕێت تا ئارەزووە چەپەڵەکانی بەخنکاندنی منداڵەکە تێر بکات بەر لەوەی بگاتە حەوتەمین ڕۆژی تەمەنی.
(مینە دۆم)ی چکۆلە گۆرانیبێژێك بوو، لە ئاهەنگی شەوانەی مامۆستاماندا و بەلای ئێمەی منداڵانی دێوە باشترین گۆرانی بێژ بوو،گۆرانییەکانیمان بە وشە و ئاوازەوە لەبەر کردبوو. ئەو خەڵکی دێکە نەبوو، بەڵکو لەگەڵ خێزانەکەیدا لە جێگایەکی نەزانراوەوە هاتبوون، تا سەردەمێك لە دێیەکەدا کە کەلوپەلی خۆماڵی ئەوان(کلاش)ی تێدا بەرەمێن بوو، جێنشین ببن. ئەو خێزانە لاوێکی (ئەحە شەشە)ناویان لەگەڵدا بوو، فێری گۆرانی هەڵپەرکێی دێهات بوو بوو. ئەو هاوڕێیەکی خێزانەکە و دڵداری (بەهێ)ی کچی بوو. ئامادە بوو لێکدا لێکدا گۆرانی بڵێت. بەتایبەت بۆ ئەو کچۆلانەی کە جارێك بە ئاشکرا لە وشەی گۆرانیدا و جاری وایش هەبوو بەچەند جووڵانەوەیەکی هونەری و بێ پەردەی چاو و برۆی دڵداریی لەتەکدا دەکردن. (بەهێ)یش بەش بەخۆی لەسەر پێ بوو گۆرانی بۆ کوڕوکاڵان بڵێت و عەشق بازییان لەگەڵدا بکات و هەوڵی کەمەند کێشکردنیان دەدات.

ڕەفتاری لەم چەشنە لە دێدا ئاسایی نەبوو، مەگەر بۆ خەڵکانێکی نامۆی وەك قەرەج. بەڵام قیبلەی کوڕێژگەی دێ و کچی خەونەکانیان (فاتە) بوو، کە لە دێیەکی نزیکەوە لەگەڵ خێزانەکەیدا هاتبوو و لەدەست کابرایەك ڕایان کردبوو کە دەیوست بەزۆر بیهێنێت: فاتە، خاوەنی جوانییەکی کەم وێنە و لە دەوروبەری بیستساڵی و لەنێوان سپی پێست و گەنم ڕەنگدا و بەژن زراف و بەلەباریکە و لەش ڕێك و گونجاو و گەردن و سینە جوان و خاوەنی قژێکی ڕەشی ئاوریشمی و دووچاوی گەورەی کل ڕێژکراو ـ بەبێ بەکارهێنانی کل ـ بوو. هێمن و روخۆش و خەسلەتی مێیەتی تێدا سەرریژی کردبوو. لە بزەکردندا دوو لێوی گوڵینی تەنك و دوو ڕیزدانی جوان و ڕێکی دەردەخست. کە دەخەنییەوە، هەردوو چاوە جوانە گەورەکەی و دوو گۆنا تەڕ و پاراوەکەی و تەنانەت پرچە پەخشان و بەوردی شانە کراوەکەیشی بزەیان دەگرت. گەردانەیەکی سادەی لادێیانە لە گەردنە جوانەکەی ئاڵا بوو، وەك مرواری و یاقوت دەردەکەوت. وا بەنازەوە دەڕۆیشت، سەرنج و ئارەزووی لاوانی دەوروژاند. پێم وایە ئەگەر دەرفەتی بەشداری کردنی لە پێشبڕکێدا بۆ بڕەخسایە، زۆر بەختی بەدەست هێنانی نازناوی شاجوانی هەبوو. هێندە جوان بوو، وەك بڵێی تێکڕای خوای جوانان هەوڵی خۆیانیان یەکخستووە تا بەم وێنەیە دروستی بکەن. بەڵام لەبری ئەوەی ئەم جوانییە ببێتە هۆی ژیانێکی بەختیاری بۆی، وەك ئەوەی لە هەندێك کۆمەڵگەی پێشکەوتوودا ڕوودەدات، کەچی لەم کوردەوارییە پاشکەوتوەدا کێشایەوە بۆ کوێرەوەری و بێزاری و زوو مردنی، چونکە دوا جار ناچار کرا ـ بە بێ خوایشتی خۆی ـ شوو بەو لاوە بکات کە هەم دەیبوغزاند و هەم لەبەر ئەویش هەڵاتن و هاتنە دێی ئەکێ. ئەو لاوە کوڵە بنە و لووت پان و لچ ئەستوور و چەناگە درێژ و ڕەنگ زەرد و ـ بەگشتی ـ ناشرین بوو. فاتە؛ دووساڵ پاش شوکردنی بەو، مرد.

شێخ مەحموودی حەفید لە تەکێ

بچووك و لەدەووروبەری چوار ساڵیدا بووم، کاتێك شێخ مەحمودی حەفیدی پێشەوای نەتەوەیی شۆڕشگێڕ گەیشتە دێیەکەمان. لەچەند ڕووداوێك بەدەر، هیچم لەسەر ئەو دیدەنییە بەبیردا نایەت. پیاوە چەکدارەکانی بەسەر ماڵەکانی دێدا کە لە نەوەد ماڵێك پتر نەبوون، دابەش بوون و خۆی و چەند کەسێك بوونە میوانی ماڵی ئێمە، سەرباری لەماڵەوە نەبوونی باوکم چونکە ئەو ڕۆژە لە سلێمانی بوو. بیرمە خزمێکم بردمیە لای شێخ و ئەویش لەسەر کۆشی دایینیشاندم و ماچی کردم. لێی پرسیم: ئاخۆ ئەسپمان هەیە. وەڵامم دایەوە:

- بەڵێ دوو ماینمان هەیە.
- ئەی لەکوێن؟
- باوکم لە ترسی چەتەی شیخ مەحمود بردوونی بۆ سلێمانی.

هەر ئەو وەڵامەم دایەوە کە لەماڵەوە چەندەها جار بیستبووم. نەمدەزانی پرسیارکەر شێخ مەحموود خۆیەتی. نازانم وەڵامەکەم لەدڵەوە کاری لە شێخ مەحمود کرد یان نا. بەڵام لەبیرمە بەنەرم و نیانی دەسی بە پشتمدا کێشا و گوتی:

- ڕاستتکرد! تۆ ڕاستت گوت و هێشتاکە فێری درۆ نەبوویت، بۆیە لەمنەوە شایەنی پاداشتی.

دەستی بۆ تورەکەیەکی لەخامی بۆرکراوی تەنیشتی درێژکرد و بڕێکی لێ دەرهێنا، پاشتر بیستم ٥ڕوپێی کانزایی بوو، نایە دەستم. کە پارەکەم وەرگرت، دەستبەجێ میوانەکەم بەجێ هێشت. گەورە و بچوکی دێ وەك یەك حەسوودیان پێ دەبردم.

تا ئێستا دیمەنی ئەو پیاوە لە خوێن هەڵکێشراوەم لە زەینداجێگیرە کە دوو چەکدار گرتبوویان و بەکۆڵانێکدا ڕوو بە مزگەوتی دێ بەکێشیان دەکرد. دەم و دەست قاوی ئەوە داکەوت کە کوژراوەکە خەیفە(واتە سیخوڕ)ی ڕژێمی حوکمدارە و بەدزییەوە هاتووەتە ناو دێ و هەندێك دێنشین خەبەریان لێ داوە. لەوە دەچێ کەس بیری لەوە نەکردبێتەوە کە بیگرن تا لێی بکۆڵنەوە و بیدەن بە دادگا، بەڵکو هەر یەکەم جار کە دۆزرایەوە کوژرا و مەسەلەی ناشتنیشی بووە گیروگرفتێك و دێنشینەکان بوون بە دوو تاقمەوە: یەکیان فتوای

دەدا لە گۆڕستانی دێدا ناشتنی نا جایزە، سیخوڕی بەسەر شێخ مەلیکەوە کردوە و ئەویش دەیکات بە کافر و نابێ لە گۆڕستانی دێدا بنێژرێت. جووتیاران شێخیان بە مەلیك ناودەبرد.

جووتیارێکی بەساڵداچووی ژێر چارەسەرێکی گونجاوی بۆ گیروگرفتەکە دۆزیەوە، پێشنیاری کرد لە تەنیشت گۆڕستانەکە بنێژریت. بەمە لەیەك کاتدا لەدەرەوە و لەناوەوەی گۆڕستانەکەدا دەبوو.

ڕۆژی دوای کە شێخ دێکەی بەجێ هێشتبوو، فرۆکەیەك بەسەر دێدا سوڕایەوە و هەندێك بڵاوکراوەی بەردایەوە. دانەیەکیان لێ برد بۆ شێخ عەبدوڵای مەلای دێ، تا پێیان بڵێ چی تێدایە. مەلا پێی ڕاگەیاندن کە پاش یەك کاتژمێری تر بۆردوومان دەکرێت. هەمووان هەڵهاتن و بوو بە ژاوەژاو و قیژ و هوڕ. من لەناو ئەو کۆمەڵە ئافرەت و منداڵانەدا بووم کە پەنایان بۆ بەردێکی گەورەی نزیك دێ برد. دیمەنی فرۆکە هێرشبەرەکەم لەبیرە کە خەریك بوو بەر لق و پۆپی دار هەرمێی بەردەم بەردەکە بکەوێ. فرۆکەوانەکە تەماشای ئافرەتەکانی دەکرد، دڵنیابوو لەوەی کە هیچ چەکدارێك لەو ناوەدا نییە، بۆیە بۆردومانی نەکرد. کە فرۆکەکە ڕۆیشت و دێنشینەکان گەڕانەوە بۆ ماڵەکانیان و بەهۆی کاکە حەمەی مامۆستامانەوە زانیان: بڵاوکراوەکە لە هەڕەشەی بۆمباران کردنی ئەو دێیانە زیاتری تێدا نییە کە پشتگیری مەلیك مەحمود دەکەن، ئەومیان پێ سەیر و جێ حەپەسان بوو. دەرکەوت مەلا نەیزانیبوو بڵاوکراوەکە بەڕاستی بخوێنێتەوە.

چەند ساڵێك پاش ئەم ڕووداوە، سەرلەنوێ لە قۆپی قەرەداغی نزیك دێ، چاوم بە شێخی حەفید کەوتەوە. ئەوسا یەکێك بووم لەو منداڵانەی کە لە سەربانێك تەماشای یاریی دامەمان دەکرد، کاتێك پیاوێکی چەکداری نیوە ڕووت بە دیمەنێکی عەنتیکەوە بەرامبەر بەدێ قوت بووەوە. کە پێشوازی لێ کرا و هۆی ئەم وەزعە سەیرەی لێ پرسرا، گوتی:

- شێخی حەفید ناردوومی. خۆی و پیاوەکانی لە قۆپین، داوای خواردن دەکات.
- ئەی بۆچی بەڕووتی هاتوویت؟
- چونکە ناچاربووم بە مەلە لەچەند گۆمێکی نێودەربەند بپەڕێمەوە، بۆیە جلەکانم لەوێ بەجێهێشت، تا لەگەڕانەوەدا لەبەریان بکەمەوە. هەر دەرپێ و تفەنگەکەمم هێشتەوە.

شێخ له دەورانی دووەم جەنگی جیهاندا جارێکی تر له ڕژێم ڕاپەڕی. دێ به پەله کەوتنه خواردن کۆکردنەوه، لەگەڵ دوو کاوڕدا بۆ سەربڕین. تاقمێکی زۆری دێ نشینان که منیشیان لەناودا بووم، بەرەو قۆپی جوڵا. تاقمەکه چوار ئافرەتی له باشترین چێشتپەزەکانیان تێدا بوو. له شێخ نزیك بووینەوه، له نێو پیاوەکاندا لەسەر کانی دڵگیری (مۆتار) دانیشتبوو. بەتەوسەوه بانگی کرد:

- لەوه دەچێ ئێوه ئافرەتی جوانیشتان بۆ هێنابین.

ڕەنگه ئافرەته لادێیەکان، سەرەڕای ئەوه که پیربوون و جوان نەبوون، بەم لەبز شیرینی نواندنه دڵخۆش بووبن. شێخ جل و بەرگی باوکی کوردی لەبەردا بوو مشکی لەسەر بەستبوو و خەنجەرێکی دەبانی کردبوو بەبەر پشتێنه و لەکەیدا. تفەنگەکەی_بڕنەو لەجۆره کۆنەکەی_بەفیشه لەغەوه له تەنیشتی خۆدانا بوو. شیخ جوتیارەکانی سەرسام کرد و سەرنجی ڕاکێشان، کاتێك به گوللەیەکی بڕنەو کەوڕێکی له مەودایەکی تاڕادەیەك دوورەوه کوشت. بەوه سەلماندی که نیشانه چییەکی دەست ڕەنگینه.

من که ڕووداوەکانی ئەو ڕۆژه دەهێنمەوه بیرم، هیچ شتێکی ئەوتۆیان تێدا نابینم که بۆنی ئەومیان لێ بێت: جووڵانەوه نەتەوەیی و ڕزگاریخوازه چەکداریەکەی شێخ، ڕێکخستنێکی بەخۆوه دیبێت، نه لەکاروباری سیاسی و نه دارایی و نه سەربازیدا. ناوەڕاستی ساڵانی چل بۆ دواجار چاوم به شێخ کەوت له ماڵه لادێیانەکەی لەدێی (داریکەلی). لەم دیدەنیەدا تەنها یاوەرێکی باوکم بووم، جوتیارێکی (تەکێ) ڕووی لێ نابوو بچێته لای شێخ، تا نامەیەکی لێ وەربگرێت بۆ فەرمانبەرێکی بەرپرس له دەزگای دەوڵەتدا. بەخێرهاتنی کردین و نێوەڕۆژەمان لەگەڵیدا کرد و سێ چوار کاتژمێر ماینەوه و بەبێ نامەی چاوەڕوانکراو گەڕاینەوه. شێخ له داریکەلی ژیانێکی دێهاتی ئاسایی و سادەی هەبوو، شوێنەواری ماندووی و پیری و نائومێدی سیاسی به سەر و سیمایەوه دیار بوو.

لەدوا دواییەکانی ساڵانی سیدا یەکەمین ئینگلیزم لەژیانمدا بینی. کابرا به یاوەری چەند پۆلیس و چاوساغێکی دێ نشین له قۆپییەوه دابەزی بوو، هاتبوه دێیەکەمان. میوانمان بوو، جل و بەرگ و قژه زەردەکەی و بێ سمێڵییەکەی سەرنجیان ڕاکێشابووم. ئەوسا ئەگەر بویسترایه سوکایەتییەکی گەوره به لادێیەك بکرێت سمێڵی دەتاشرا، یان

هەڕەشەی سمێڵ تاشینیان لێ دەکرد. ئەی چۆن ئەم پیاوە ڕێی بەخۆی دا سمێڵی خۆی بتاشێت؟ شتێکی دیکەی سەیر ئەوە بوو حەوزێکی بچووکی لە قوماش دروستکراوی لەنێو ئەو ژوورەدا دانا کە تێیدا دادەنیشت. بڕێك ئاوی گەرمی کردە حەوزەکەوە و خۆی تێدا شوشت. پاشتر بیستم ئەو کەسە ڕاوێژکاری ئینگلیز بوو لە سلێمانی.

دێیەکەمان لە بناری چیایەکدا و بەرامبەر بە دەربەندێك بوو کە نێزیکترین ڕێگەی بۆ قۆپی قەراغ پێکهێناوە. ئەو دەربەندە جوانترین دەربەندی ئەو ناوە بوو بە دیمەنی دڵڕفێن و زۆریی تاڤگەی دڵگیر و گۆمی قوڵ و ڕوونیەوە. دێیەکە پایەیەکی ئاینی باڵادەستی هەبوو، چونکە زۆربەی دانیشتوانی بە پێی ئەو شەجەرەی بنەچەیەی کە لایانە، لە (حەمزەی کوڕی مووسای کاظم) کەوتوونەوە. حەمزە پاش ئەوەی خەلیفەی عەباسی باوکی بەبەندکراوی ژەهر خوارد کرد، لە ترسی جەور و ستەمی ئەو لە بەغداد هەڵهات. خەڵکی دێ وا ڕاهاتبوون، لە هەرکەسێکی دیکە زیاتر، سوێند بە (ئیمام حەمزە) بخۆن. هەروەها ڕاهاتبوون کە مەترسییەك هەڕەشەی لێ دەکرد، یان کە باران کەم دەبوو بۆ کشتوکاڵەکانیان، سەریان لە نزرگەکەی دەدا و داوای خێر و بەرەکەتیان لێ دەکرد. باش لەبیرمە، من لە چەند ڕێپێوانێکدا بەژداریم کردووە کە لە دێیەکەوە دەستی پێدەکرد تا نزرگەکە. داوامان لە ئیمام دەکرد: لەخوا بپاڕێتەوە تا باران ببارێ.

بەڵگەی پێ ناوێ، مزگەوتە گەورە و کۆنە شوێنەوارەکەی دێ کە ڕووبەری بیناکەی دەگەیشتە ٢٠٠مەتری چوارگۆشە و پانی دیوارەکەیشی پتر لە دو مەتر. لەم پایە ئاینی-مێژوویەی دێ بەدوور نەبوو. پیرانی دێ دەیانگوت: ئەم مزگەوتە بەر لە ٧٥٠ساڵ دروستکراوە. هەرچی چۆنێك بێت، ئەو مزگەوتە بینایەکی شوێنەواری شایانی دەست پێدا هێنان بوو وەك پەرستگا-مۆزەخانەیەك. (صەدام) لە نیسانی ١٩٨٨دا هەمووی تەخت و تاراج کرد. دێیەکە بەوەش دەناسرایەوە کە کەسانێکی زۆری تێدا بوو دەیانتوانی قورئان بخوێننەوە. ئەم کارە بە چەشنە ڕۆشنبیرییەك دادەنرا و دەبووە هۆی ئەوەی کە خەڵکەکەی لە دێیەکانی تر ڕێزیان لێ بگیرێت. بەڵام قورئان خوێندن سەبارەت بە (سالان)ی جوتیار بوو بە گێچەڵێکی وا کە دەیان ساڵ باسیان کرد. ئەومیش وەختێك کە سالان بە گوێدرێژی بارە ترێ بەسەرەوە گەیشتە دێی (تەپە گەڕووس) لە سەنگاو بۆ گۆڕینەوەی ترێکەی بە دانەوێڵە. کەیبانووی خانەخوێ دڵی بە هاتنی کرابووە وە بەڵکوو نامەیەکی بۆ بخوێنێتەوە کە لە (عەبدولڕەحیم)ی مێردیەوە بۆی هاتبوو. عەولڕەحیم بۆ جێیەکی دوور چووبوو بۆ

نان پەیدا کردن. سالان پاش هەوڵ و کۆششێکی بێ ئەندازە چەند وشەیەکی نامەکەی خوێندبووەوە، لەوانە وشەی (سیروان) _کە ناوی کوردی ئەو ڕووبارەیە کە خوارتر بە ڕووباری دیالە ناودەبرێت_ و دابوویە پرمەی گریان، لەبەر ئەوەی کە _گوایە_ مێردەکەی لە ڕووباری سیرواندا خنکاوە. هەموو دێ لەگەڵیدا گریابوون و کۆمەڵێکی گەورەی دێنشین کەوتبوونە ڕێ، بەڵکو لاشە خنکاوەکە بدۆزنەوە. سالان خۆی داوای کردبوو نامەکە پیشانی مەلای دێیەکی دیکە بدەن. دەرکەوت کابرا نەخنکاوە، بەڵکو نوسیویە: «پاش دوو ڕۆژ لە گەڕانەوەمدا بۆ ماڵەوە، لە ڕووباری سیروان دەپەڕێتەوە». هەلی ئەوەم بۆ هەڵکەوت لە سالان بپرسم ئاخۆ باس و خواسی ئەم ڕووداوە هەڵبەستراوە، یان زێدە ڕۆیی تێدا کراوە؟ لە وەڵامدا بە سادە لەوحییە لادێییانەکەیەوە گوتی: ڕووداوەکە ڕاستە و وەکو چۆن گێڕدراوەتەوە ئاوا بووە.

دێنشینان هیچ کەسێکیان هێندەی پۆلیس کە بەرجەستە کردنێکی زیندووی دەسەڵاتی حوکمدار بوو لەو سەردەمەدا، نەدەبوغزاند. ئەوانە ڕۆژێك لە ڕۆژان هەواڵێکی خۆیان نەدەهێنایە دێ. سەردانی دێ بۆ ئەم پۆلیسانە بارێکی گرانی ماددی و گیانی دەخستە سەرشانی جووتیاران، چوونکە دەبوو جۆ بە ئەسپەکانیان و باشترین خواردنیش بدەنە خۆیان. چاوەڕوانی ئەوەش دەکرا هەندێکیان بۆ سەربازی بانگ بکرێن، ئای کە قینیان لە سەربازی بوو! ، یان بزنانەیان لێ بستێنن، یان بەهۆی سکاڵای قەرزدەرێکەوە چەند کەسێکیان داوابکرێن و...هتد. (مەلا خدر)ی پۆلیسی یەك خەت، لە ناو دێنشیناندا بە دڕی و بێ ئابڕووی ناوبانگی دەرکردبوو. ئەم پۆلیسە ئەم پۆلیسە ئەندامی مافیاییەك بوو بەڕێوەبەری ناحیە سەرۆکایەتی دەکرد. هەر لاوێك بهاتبایە ڕێی دەیگرت، تا بەبیانوی سەربازییەوە بیباتە مەڵبەندی ناحییە و دەبوو لەوێ بەرتیل بدات بۆ بەربوون. ئەو تاکە هەواڵە خۆشەی کە پۆلیس دای بە گوێی دێنشیناندا ئەوە بوو: « ئەو کەسەی بەرازێك بکوژێ و هەردوو گوێچکەی تەسلیمی حوکمەت بکات، ١٥٠ فلس وەردەگرێ».

جاران بەراز کوشتن تەنها بۆ خۆشی و ڕابواردن، یان بۆ پاراستنی کشتوکاڵ بوو. بەڵام وا ئەمڕۆکە بووەتە مایەی ڕزق و ڕۆزی بەخشین. ئای کە شتێکی سەیر و دڵخۆشکەر بوو! ئەوانەی کە بەدوو بەرازدا دەگەڕان بۆ کوشتنی زۆر بوون. ئەوەندەی نەخایاند فەرمانبەرانی دەولەتیش بوونە هاوبەشی ئەم خێر و بێرە، بەوەی کە لەگەڵ

جووتیارادا پێکهاتن چەندین گوێچکەی دەستکرد لە چەرمی یەك بەراز دابڕن و بیاندەن بە حوکمەت، بە مەرجێك پاداشتەکەی لەنێوان هەردوو لادا دابەشبکرێت.

(گوڵە)ی بێوەژن دەهات، دەیبردم بۆ ماڵی خۆی. یەکجار پەرۆشی تەماشاکردنی سەگەکەی(بۆرە) بووم، کە کەمێك بەر لە خۆر نشینیش دەیهێنایەوە ماڵ. بۆرە کە پاسی کەرەکەی دەکرد، نەیدەهێشت هیچ حەیوانێك یان مرۆڤێك توخنی بکەوێت.

(عارف) کە جووتیارێکی نەبووی وەجاخکوێر بوو، کەرەکەی خۆی کوشت، چونکە مانی گرت و لە ڕێگەی ڕوو بە ئاسیاودا هەنگاوێکی هەڵنەهێنایەوە. بەڵام کە بەرەو ماڵ دەبووەوە، چوارناڵە تێی دەتەقاند. کەرەکەی بە خەنجەر لەت و پەت کرد و بارەکەی لە دووری کیلۆمەترێك لە دێوە لەنێو خۆڵ و خوێندا بەجێ هێشت و هاتەوە و بەدەنگی بەرز جنێوی بە کەر و خاوەنەکەی و دروستکەرەکەی دەدا.

(کا خولە)ی جووتیار، شوانی مەڕوماڵاتی کەم و زۆری هەموو دێ بوو. پێم وایە هیچ ڕۆژێك نە بەدەست نەخۆشییەك نە ئازارێکەوە ناڵاندوویە و هیچ ڕۆژێکیش نەبووە بە ئاوی گەرم خۆی بشوات، یاخود سابوون بۆ دەست یان خۆشتن بەکاربێنیت. هەرگیز گوێی بەدنیا نەداوە و خۆی لە کاروباری کەسانی دیکە هەڵنەدەقورتاند و هەوڵی نەدەدا ناوی مەلیکی عێراق یان ناوی بەڕیوەبەری ناحیکە بزانێت. کا خولە، بە پێچەوانەی زۆربەی شوانانی کوردەوە، فێری شمشاڵ لێدان نەبوو بوو. بەڵام شارەزایەکی ڕاستەقینە بوو لە کارو باری مەڕ و بزندا و ڕۆژانە بەسەری دەکردنەوە و دەیزانی ئەم یا ئەومەڕە هی کێیە و ئێوارانیش ڕانەکەی دەدایە بەر بەرەو دێ دەیزانی چ سەرێکی لێ بزر بووە.

پڕ مەترسیترین لە مێژووی ساڵانی ۳۰ی دێدا، هێرشی گەلە گورگێك بوو بۆ سەر ڕانی مەڕ و ماڵاتەکەی. شوانە چەکی ئاگرداری پێ نەبوو، تەنها پشتی بە سەگەکەی دەبست. بۆ نەگبەتی، سەگەکە لەو ڕۆژەدا لە بەرامبەر گەلە گورگەکەدا تێکشکا و هەڵهات و شوانەیش لە ترساندا و بۆ پەنا هێنانە بەر دێ ڕای کرد. کە جووتیارەکان گەیشتنە ئەوێ کارەساتەکە قەوما بوو، چونکە گورگەکان ۲۵۰-۳۰۰ سەریان لێ خافڵکوژ کرد بوون. ئەگەر هەر گورگێك بزنێکی بە سەر و بەرەوە بخواردبایە، کارەکە ئاسان دەبوو. بەڵام گورگەکان پێش هەموو شتێك شەیدای گوشتن بوون. هەر گورگێك بەبێ ئەوەی تیکەیەك لە قوربانییە کوژراوەکەی بخوات، وازی لێ هێنابوو پەلاماری

یەکێکی دیکەی دابوو. یەکەمجار قەپی بە قورتمی نێچیرەکەدا کردبوو تا زەبرەکە گورچکبڕ بێت. بەشی گەورەی قوربانییەکان مەڕ بوون و هەولی هەڵاتنیان لەدەست دوژمن نەدا بوو، بە پێچەوانەی بزنەوە کە بەڕاکردن یان هەڵگەران بەدار و بەردا دەکەوتنە خۆدەربازکردن. پاش کارەساتەکە، حەیوانە مردووەکان لە جێگای خۆیان بەجێ هێڵدران و ئەوانەیش کە دەستیان لێ شۆردرابوو سەربردران. ئەو ئەو برینداراەنەشی کە ئومێدی چارەسەریان لێ دەکرا گوێزرانەوە و تێکڕای ماڵان کرانە نەخۆشخانەی بەیتاڵی و دەرمانیشیان خۆڵەمێش و پارچەپەڕۆیەکی چڵکن بوو. هەموو دێ، ڕەنگە بۆیەکەمین جار بووبێ لە مێژوودا، تێر گۆشت بوون. زیانی (ئەفروز)ی پیرە بێوەژن لە هەر کەسێکی دیکە زیاتر بوو، چونکە هەر چوار سەر بزنەکەی لەدەست دا. ئەم بێوەژنە، پێش ئەم ڕووداوە بەچەند ڕۆژێك، بەڵایەکی دیکەی بەسەردا هات. لەسەربانێك دانیشتبوو، تەشیەکەی بەدەستەوە بوو. وای بە چاك زانی بوو ١١جوچکە چکۆلەکەی لە کولانە دەربکات، تا ڕاستەوخۆ بە بەرچاویەوە بەر خۆر بکەون و هەوای پاك هەڵبمژن. لەترسی کۆلارە کە باڵدارێکی نا پاکی دوژمنیانە، بە سەك بن هەموویانی پێکەوە بەستبوو و جەمسەرەکەی بەپێی دایکەکەیانەوە گرێ دابوو. کە پیرە ژن غافڵ بوو بوو دوژمنەکەیان شاڵاوێکی تیژڕەوی هێنابوو، جوجەڵەیەکی بردبوو. جوجلەکانی دیکە بەرز بوونەوە و بەنەکە لەبەر ڕاکێشان پچڕابوو. هەر یەك جوجەڵەی لەگەڵ دایکەکەیدا مابووەوە و کۆلارەش ١٠ جوجەڵەکەی دیکەی هەڵگرتبوو بۆ شوێنی مەبەستی خۆی.

جوتیاران مەڕ و ماڵاتەکەیان دۆڕاند و بە ئومێدی ئەوە دڵی خۆیانیان دایەوە کە لەباجی بزانانەی ئەو ساڵە ببەخشرێن. بەڵام هیواکانیان نەهاتە دی، چونکە باجەکەیان لێ کۆکرایەوە و هەر نەختێکی لێ داشکێنرا. فەرماندەی مەفرەزەی باجگرتن، لە وەڵامی جووتیاراندا کە داوایان کردبوو باجیان لێ نەستێنن، گوتبووی:

«حوکمەت دادپەروەرە و چەند سەرتان لەدەست دابێت باجەکەیتان لێ ناستێنێت.»

دوو پیری لە هەمووان بە تەمەنتر لە دێدا هەبوون. یەکیان (مام کەریم) کەتێکەڵی خەڵك دەبوو و ئامۆژگاری دەکرن و کێشەی نێوان دێنشینانی بەلادا دەخست. بەڵام (مام فەرەج) دوورە پەرێز بوو، زۆر تێکەڵی خەڵك نەدەبوو، جووتە کورەکەی پاش ژنهێنانیان لێی جیابوونەوە و لەگەڵ (خەجێ)ی کچیدا مایەوە و ڕازی نەبوو بیدات بەهیچ کەسێك، هەریەکێك داوای بکردبایە وا وەڵامی دەدایەوە:

«بە گەرما و سەرما خۆم ڕەتاندووە، تا ئەم کچەم پەروەردە بکەم. بۆ ئەوەی ئەویش خزمەتم بکات، نەك گەنجێك کە هێندەی گەردێك خۆی بە بەخێوکردن و پەروەردەکردنیەوە ماندوو نەکردووە بیبات. خەڵکینە واز لە من و کچەکەم بهێنن!»

خەجێی داماو هەر شووی نەکرد. لە ساڵانی هەشتادا لە دێی (بەلکەجاڕ) بینیم، پیرەژنێکی پشت کۆماوە بوو، بۆ خۆ دەربازکرن لە بۆردوومانی فڕۆکە، بە گۆچانێکەوە دەڕۆشت هەتا خۆی بگەیەنێتە کونە تەیارەکە.

لەو دیمەنانەدا کە لە بیرمدا چەسپاون، شەڕ و شۆڕێك بوو ڕۆژێکیان لە نێوان ئافرەتاندا و لەهەواری هاوینانی دێدا قەوما. ماڵەکان_یان کەپرەکان_ ئەڵقەیەکیان بەدەوری پانتاییەکدا پێکهێنابوو، شەوان ڕان و گاگەلی دێی تێدا دەمۆڵی. شەڕ و شۆڕەکە لە نوەڕاستی پەچەکەدا کرا و پتر لە ٢٠ئافرەتی تێدا بەشدار بوون. کێشەکە بەشەڕە جنێوی نێوان دوو ئافرەت دەستی پێ کرد. ئینجا تێك ئاڵان و بە توندی کەوتنە یەکتر کوشتن و بڕین. لەگەڵێك ماڵەوە ئافرەتی دیکە بە هانایانەوە هاتن و دوو تاقمی بەشەڕ هاتوو دروست بون، لە دیمەنێکی کۆمیدی ڕاستەقینە دەچوو. هیچ ئافرەتێك تێڵا یان چەقۆ یان بەردی بەکارنەهێنا، چەکی عادەتی؛ گاز و چڕنوك و قژڕاکێشان و هاوار بوو. هەر کە ئافرەتێکی دیکە قژی ئافرەتە شەڕکەرەکەی ڕادەکێشا، خۆی بەدەستەوە دەدا. هێندەی نەدەبرد ئافرەتە براوەکە، بەهۆی قژ ڕاکێشانییەوە لەلایەن ئافرەتێکی دیکەوە، دەبەزی.دەرکەوت سەرکەوتنی تاقمێکیان بەسەر ئەوی دیکەیاندا بە پشت بەستن بە ئامرازە بەکارهێنراوەکانی شەڕ مەحاڵە. دواجار جوتیارێکی بەساڵدا چوو هات و گۆچانەکەی هەڵسوڕاند، کێشمە کێشەکەی بڵاوە پێکرد. ئێوارە کە پیاوەکانیان لە ئیش هاتنەوە، هەندێك ئافرەت لە سزای ئەو کارەدا چینێکی باشیان لێدان خوارد.

بە هەزارحاڵ عانەیەکم_چوار فلس_ لە دایکم پچڕی بۆ کڕینی (ئیجازەیەکی مار گرتن) لە (حەسەن) ناوێکی فەڕاسی تیمارخانەی ناحیە، کە ژمارەیەك ماری لە تورەکەیەکی قوماشدا هەڵگرتبوو و بە دێهاتدا دەگەڕا بۆ فرشتنی ئیجازە یان پەچکە کاغەزێك کە چەند وشەیەکی بە دەستوخەتێکی ناخۆش تێدا نوسرابوون، وەك ڕاسپاردەیەك بۆ مار کە بە هەڵگرەکەیەوە نەدات. دان بەوەدا دەنێم کە من تەنانەت دوای وەرگرتنی ئیجازەکەش، بەخۆمدا ڕانەدەپەرموو مار بگرم. ئەو قسەیەی حەسەن ترساندمی، کە ماری وا هەیە ئیجازە نایگرێتەوە. نازانم داخۆ دەیزانی کە ماری ژەهردار و بێ ژەهریش هەن. لام

وانییە بیتوانیانە ئەم دوو جۆرە لەیەکتر جیا بکاتەوە. من خۆم دیم، کاتێك جوتیارەکان داوایان لێ کرد ئەو مارە بگرێ کە بەر لە چەند سەعاتێك بە (عەبدوڵا)ی جوتیارییەوە دابوو، ئینجا بۆ دۆزینەوەی خاکی ژێر دار هەنجیرەکەیشی بۆ هەڵکۆڵدرا، لە وەلامدا گوتی: «ئەو مارە بێ ئیجازەیە». عەبدوڵا نزیکەی ١٥ سەعاتێك پاش پێوەدان مرد و چووە ڕیزی (ڕەئووف و عەبدولکەریمەوە) کە هەردوو گەنج و لە قوربانیانی مار پێوەدان بوون.

یەکەمین مرۆڤی بەزەبری خەنجەر کوژراوم بینی، ناوی (حسێن دۆخۆر) و خەڵکی دێی (بەڵخە) بوو، بەدەستی دێنشینێکی دیکە کوژرا. ئەمە بەهۆی ئەوەوە بوو کە کامیان پێشتر پاراو بکات. پاش ماوەیەك، تەرمی بکوژەکەیشم دی، بە مەفرەزەیەکی پۆلیس بۆ قەرەداغ دەگوێزرایەوە.

باوك لە سەفەرێکمدا بۆ سلێمانی وای پێ خۆش بوو لە قوتابخانەیەکی ئێواران ناو نوسم بکات. بە سایەی سەری حوجرەکەی کاکە (حەمە)وە یەکسەر لە پۆلی دووەم وەرگیرام. زۆربەی قوتابیەکانی پۆل لەمن بەتەمەنتر بوون. ئێوارەیەکیان مامۆستا لە هەموو پۆلەکەی پرسی:

- کێ دەتوانێ لەسەر تەختە ڕەشەکە بنوسێ ٨٨؟

منی منداڵی لادێی نەمدەزانی ئەوانەی نارەزووی وەڵام دانەوە دەکەن پەنجە بەرز دەکەنەوە، چاوەڕی دەکەن تا مامۆستا ئاماژە بۆ یەکێکیان دەکات. بە دەنگێکی بەرز و تەواو، وەکچۆن لە حوجرەکەی کاکە حەمەدا دەمانکرد، گوتم:
- من دەزانم.

مامۆستا هیچی نەگووت، بەڵام قوتابییەکان دایانە تریق و هوڕیکی گاڵتەجاڕانە. ڕۆژانی دواتریش، هەر کە قوتابییەکان لە گۆڕەپان یان ڕاڕەو یان ژوورەکانی قوتابخانەدا دەیاندیم، سەرلەنوێ پیدەکەنینەوە. دوو لاوی سمێڵ بابڕ پتر لە قوتابییە چکۆڵەکان زێدەڕەوییان لە پێکەنیندا دەکرد. لەبەر ئەم هۆیە قینم لە قوتابخانەدا هات و بەبێ ئەوەی هیچ شتێك بۆ باوکم ڕونبکەمەوە، پاش چەند ڕۆژێکی کەم وازم لێ هێنا.

من و محەمەدی پورزام، ئارەزووی سەیر سەیرمان هەبوو. چەند حەفتەیەك تێپەڕی و ئێمەش هەموو ڕۆژێك تەزبیحێکی تازەمان بە دوو فلسی ڕۆژانەکەمان دەکڕی و دەمانخستە سەر تەزبیحە کۆنەکەمان کە لە ۱۰مەتر درێژتر بوو. جاروبار دوو قوتووی بەتاڵمان بە جەمسەری دەزوویەکی لە ٥٠مەتر درێژترەوە دەبەست و دەمانکردە تەلەفۆنی نێوانمان. کاتێك محەمەد سەعاتێکی تازەی دەکڕی بە پەلە دەکەوتینە هەڵوەشاندنی و پاشان نەماندەتوانی بیبەستینەوە، فڕێمان دەدایە سەبەتەی خۆڵەوە و مەسەلەکەمان لە پورم دەشاردەوە. پورم بەش بە خۆی مامۆستای هەندێك کچۆڵە بوو.

پایزی۱۹٤٠نەخۆشی زۆری بۆ (بابا عەلی)ی باپیرم هێنا کە تەمەنی پێی نابووە هەشتاکان. ڕێکەوت منیش لە سلێمانی بوون. ئەو پیرە مێردە نەخۆشە کە دیارترین زانای ئاینی زەمانی خۆی بوو لە شاردا، لەسەر بەڕە کۆنێکی چکۆڵەی ناو ژوورێکی بچووك ڕاکشا بوو و مێزەرە سپیەکەی لەسەر نەکردبووەوە. ماڵە شیوە کۆختەکەی لە نزیك مزگەوتەکەی بوو. بەبێ دەنگ خۆی لەبەردەم ئازاردا ڕادەگرت. بیرم نایێت پزیشکێکی بۆ هێنرابێت، یان دەرمانێکی نۆشداری خواردبێ. دیدەنیکاران لە خەڵك گەڕەك و برادەران هاتوچۆیان دەکرد. ئەوانە بۆ ماوەیەکی کورت لەسەر بەڕە کۆنێ دادەنیشتن و دوای شوێنەکەیان بۆ کەسانێکی دیکە چۆڵ دەکرد باپیرم لە سەرەوەختێکی درەنگە شەوداله گیانەڵادا بوو. بۆیە باوکم مجەوری مزگەوتەکەی نارد تا (موستەفا سەفوەت) بێت. لەکاتی مردنەکەیدا، ئەو و ئەندامانی خێزانەکەمان ئامادە بوون. موستەفا سەفوەت بە گەرمی تکای لە باپیرم کرد سڵاوی بگەیەنێتە باوککە هندساڵێم بوو مرد بوو.

باپیرم سەرباری پایەی ئاینی-کۆمەڵایەتیە باڵادەستەکەی کە ڕێیان پێدەدا، ئەگەر خۆی حەزی بکردبایە، دەوڵەمەند و خۆشگوزەران بێ، کەچی بە هەژاری ژیا و بە هەژاریش مرد. خەڵك خۆشیان دەویست، چونکە ئایندارێکی لەگەڵ خۆدا ڕاستگۆ بوو. شار سەرپاکی کەوتە خۆ؛ بۆ بەڕێکردنی لە مزگەوتەوە بۆ گۆڕستانی سەیوان. چەند پیاوێك لەنێو ئەو کۆڕە گەورەیەی بەڕێکردن تەرمەکەدا بوون، تەپڵ و دەفیان لێ دەدا، چەند قسەیەکیان دەگوتەوە کە نیشانەی خەفەت و شینگێڕان بوون. باوکم سێ ڕۆژ وای پێشوازی کردن لە سەرخۆشیکەرانی شار، گەڕایەوە بۆ دێی (تەکێ) بۆ پێشوازیکردن لە سەرخۆشیکەرانی خەڵکی دێهاتی قەرەداغ و گەرمیانیش.

-٢-

لە شاری سلێمانی

مردنی باپیرم بووە هۆی گۆڕانێکی ڕیشەی لە ژیانی خێزانەکەماندا، چونکە باوکمی خستە سەر کەڵکەڵەی جێهێشتنی دێ و جێگیر بوون لە شار، لە ترسی ئەوەی نەبادا (مەلایەکی ئاوەکی) دەست بەسەر مزگەوتی باوکیدا بگرێ. دێ بە گریان و فرمێسکەوە خێزانەکەمانی بەرێ کرد، دوای ئەوەی کۆڵیاندا و باوکمین پێ قایل نەکرا لەگەڵیان بمێنێتەوە.

گواستنەوەمان بۆ شار، نزمبوونەوەی بێ ئەندازەی ئاستی گوزەرانی خێزانەکەی لەگەڵدا بوو، چونکە دەرامەتی کشتوکاڵی لەدەست داین. لەکاتێکدا خێزانەکە یەکێکی وای تێدا نەبوو بتوانێت ئیش بکات و بەشداری ژیاندنی ببێ، جگەلە باوکم کە دەبوو نان بۆ ١٤کەس_خۆی و دوو ژنەکەی و ١١منداڵەکەی_ پەیدا بکات. سەرەڕای میوان، کە بەدەگمەنماڵەوە میوانی لێ دەبڕا. باوکم پاش هەوڵ و هاتوچۆیەکی پتر لە دووساڵ، موچەیەکی مانگانەی ٣٠دیناری دەستگیر بوو. دووەم جەنگی جیهانیش کێشایەوە بۆ گرانی و کەمیی کەرەستەی خواردەمەنی. دەبوو هەموو پێداویستییەکانمان بە پارە بکڕین. بۆیە بەدەست هەژاری و برسێتییەوە گرفتار بووین و نەماندەتوانی تەنانەت لە نانی ئاردی جۆ و گەنکە شامیش تێر ببین. باوکم تورەکەی ئاردەکەی لەلای خۆی گلدابوویەوە، تا ڕۆژانە بەشیکی دیاریکراو بدات بە هەریەکە لە دوو ژنەکەی و نەهێڵێ دەست بڵاوی بکەن.

لەشار؛ هەستم بە دڵتەنگییەکی کوشندە دەکرد، هەردەم دلم بۆ چیا و پێداهەلگەڕانی و بۆ گۆمەکانی دەربەند و مەلە تێدا کرنیان و بۆ گەڕان بە دارستانەکاندا و بەتایبەت لە قۆپیدا، لێی دەدا. بەڵام بەرە بەرە لەگەڵ ژیانە تازەکەدا ڕاهاتم. بە بەردەوامی پەیوەندی بتەوم بە پورزاکەمەوە کە هاوڕیی منداڵیم بوو، گەلێك برادەری تازەم پەیدا کرد. جا بە حوکمی پێگەیشتنم وەك کوڕی زانایەکی ئاینی کە پەیوەندییەکی بەتینی بە زانایانی ئاینی دیکەی شارەوە هەبوو، پێ بە پێ پەیوەندییەکی توند و تۆڵم لەگەڵ مزگەوت و فەقێکانی گەلێ مزگەوتدا پەیدا کرد.

کاتێك لە خەڵکم دەبیست مشتومڕیان لەسەر جوڵانەوەی (ڕەشید عالی گەیلانی)دەکرد لە ١٩٤١دا، هیچ لە سیاسەت حاڵی نەدەبووم. جەماوەر لەگەڵ جوڵانەوەکەدا و بگرە بەهۆی بوغزاندنی ئینگلیزەوە لەگەڵ هیتلەریشدا هاوسۆز بوون. خەڵکە سادەکە لەسەر ئەوە یەك کەوتبوون کە هۆی بەزینی ڕەشید عالی تەنها ناپاکی هەنجێك کەسی ناو خوودی جوڵانەوەکە بوو. ئەو هۆشیارییەم نەبوو کە هەڵبپێچێت بەدووی دیوە سیاسیەکەی ڕووداوەکانی جەنگدا بچم. بەڵام ڕۆژانە گوێم لە باس و خواسی خەڵك دەبوو لە بابەتی گرانی دەرەنجامی جەنگەوە. زۆرجار دەمبیست خەڵکانێك هەن لە بازاڕ ئیش دەکەن و لەخوا دەپاڕێنەوە هیتلەر سەربکەوێت، چونکە بەسایەی ئەوەوە لە ماوەیەکی کورتدا زۆر دەوڵەمەند بوون. ئەمە لەکاتێکدا ئەوانە بەر لە جەنگ هیچیان شك نەدەبرد. ئێوارەیەکیان خەڵکانی کۆبووەوەی دەوری زۆپای مزگەوت داد و بێدادیان بوو لەدەست بەرز بوونەوەی نرخی گۆشت. (حەمە ئەمینی)بەرگدرووی هەژار وەڵامی دانەوە و گوتی:

- من چارێکی بنەبڕی ئەم گیروگرفتەم دۆزیوەتەوە.

یەکیان لێی پرسی: ئەم چارە چییە؟

- لەمڕۆ بەدواوە نە گۆشت دەکڕم و نە دەیخۆم.

دێمان بەجێ هێشت، بەڵام پەیوەندیمان بە دێنشینانی خەڵکی تەکیە و گەلێك دێی دیکەوە هەر بەتوند و تۆڵی مایەوە. مەگەر چۆنها، ڕۆژ نەبوو ماڵمان میوانێکی جووتیاری لێ نەبێت. مزگەوتەکەی باوکم هۆتێلێکی هەمیشەیی ئەوانە بوو کە بۆ دار یان خەڵوز فرۆشتن یا بۆ سەردانی دائیرەیەکی دەولەت یان نەخۆشخانە و...هتد دەهاتن. زۆر جار دالانە بچووکەکەی ماڵمان دەبووە تەویلەی کەر گەلی میوانەکان بەدرێژایی ماوەی مانەوەیان لە شاردا. ڕۆژێکیان (قادر)ی برای بچووکم کەری یەکێکیانی لە دالانەکە دزی و بە منداڵانی فرۆشت بە ٤فلس و دارلاستیکێك. کە خاوەنی کەرەکە هاتەوە کەرەکەی نەبینی، ڕۆشت بەشوێنیدا گەرا و لە گەڕەکێکی تر دۆزیەوە. چەند منداڵێك سواری بووبوون و ژمارەیەکی زیاتریش دەوریان دابوو، پاش بێنە و بەردەیەکی توند، هەتا چورا فلسەکەی بۆ کڕیارەکە نەبژاردەوە نەیاندایەوە.

هاتنی جەژنی ڕەمەزان یان قوربان، ڕووداوێکی گەورە بوو بۆ منداڵانی سلێمانی: جلی تازە لەبەرکردن، جەژنانە وەرگرتن لە کەس و کار و دۆست و برادەرانی گەورە، دواتر بەشەقامەکاندا گەڕان و سواری ئەسپ و ئەو عەرەبانانەی کە ئەسپ ڕایاندەکێشێت و شیرینی کڕین و شتی دیکە. ئێمە سەرەڕای ئەوەی کە لە جێدا ماینمان هەبوو، من لەوێ فێری سواری بووم و لەو ناوەدا بە بۆنەی هەر بووك گواستنەوەیەکەوە پێشبڕکێم لەگەڵ ئەسپ سوارەندا دەکرد. کەچی لەشار پارەم لە جێژنانەکەم دەدا تا سواری ئەسپێك ببم بۆ دووری سەد مەتر. گەورەکان لە جەژندا هێندەیان بەس بوو سەر لەیەکتری بدەن، شیرینی و چایی یان قاوە پێشکەشی یەکتر بکەن. لەکاتێکدا ئەو ڕۆژانە فێستیڤاڵێکی ڕاستەقینەی منداڵان بوو. لە جەژندا زۆرترین پارەم دەهاتە دەست و کەم و زۆر هەموویم خەرج دەکرد. زۆرترین جەژنانە کە دەستم کەوتبێ، شەش پەنجای بوو، (نوری شێخ صالح)ی شاعیر و هاوڕێی باوکم ئەو ڕۆژەی چووین بۆ دیدەنی پێیدام.

جەژنێکیان نەکرا جلی تازەم بۆ بکەن. بۆیە بۆیەم بە چوار فلس کڕی و کەوا کۆنەکەمم پێ بۆیە کرد. ئەوسەردەم لە سەرەتای هەرزەکاریدا بووم. یەکەم ڕۆژ لەبەرم کرد، بێ باك لەوە کە کراسە سپیەکەی ژێر کەواکەم سەوز بووە. ڕۆژی دووەم، کاتێك دانەویم هەندێك شیرینی لە دەستگێڕێکی دانیشتووی سەر شۆستەی شەقامە قەرەباڵغەکە بکڕم کەللەبی بووم، چونکە کەواکەم دڕا و تەریق بوومەوە و گەڕامەوە بۆ ماڵ، وەك بڵێیت خەڵك هەموو کەوتوونە تەماشاکردنم و پێکەنینیان بەحاڵم دێت.

لەشار، هەر لەماڵ دانیشتبووم و درێژەم بە خوێندن دەدا. سەرەتاکانی (النحو و الصرف)م خوێند. باوکم مامۆستای سەرەکیم بوو. کتێبێکم خوێند ناوی (تصریف الزنجانی) بوو. پێم وابێ لە نزیکەی هەزار ساڵ لەمەوبەرەوە هەر دەخوێندرێت. لە تەمەنی ١٦ساڵیدا بووم، وەختێك باوکم پێی لێ کردمە کەوش کە بچم بۆ مزگەوتی قەراغ یان هەڵەبجە یان بیارە و وەك فەقێیەك بخوێنم، بەڵکو ببمە زانایەکی ئاینی و پاشتر پارێزگاریی مزگەوتەکەی باوکم بکەم، وەك چۆن ئەو دوای مردنی باوکی پارێزگاری کرد. بەڵام ئارەزووەکەیم بەجێ نەهێنا و لێم نەشاردەوە کە دەمەوێت لە بری خوێندنی ئاینی بچمە قوتابخانەیەکی ئاسایی ئێواران. ئەو سوور بوو لەسەر ئەوەی کە ئاین بخوێنم و من ڕەدم کردەوە. سەرئەنجام چارەسەرێکی مامناوەندیمان دۆزییەوە: هەر لەماڵ بمێنمەوە و داواکاریەکەی ئەو و ئەوەی خۆیشم جێبەجێ بکەم. بۆیە لە قوتابخانەی ئێواران ناونوس

کرام. لەهەمان کاتیشدا درێژەم بە خوێندنی (النحو الصرف)دا تا ڕادەی وەرگرتن و دەسەڵات بەسەردا شکان. کە خوێندنی سەرەتاییم تێپەڕاند، وەکو لاوێك بەشداریم لە کۆکردنەوەی ئیمزادا کرد لەسەر عەرزمیەك کە داوای کۆکردنەوەی ناوەندییەکی ئێوارانی تێدا دەکرا. داواکەمان قبوڵکرا و ناوەندی ئێوارانمان بۆ دامەزرا. بەڵام نیمچە خۆماڵی (ئەهلی) بوو، دەبوو بە دوو قیست کرێی ساڵانەی خوێندن بدەین: هەر قیستێك ٤دینار و نیو بوو. زۆر بەزەحمەت ئەو پارەیەم بۆ دابین دەکرا.

من پێش تێهەڵچوونم لە کاری سیاسی، بەشێکی زۆری کاتم لەگەڵ برادەرە فەقێکانمدا دەگوزەراند ، بە ئاو و تاوەوە چاوەڕاونی ئێوارەی هەموو دوو شەممە و پێنج شەممەیەکم دەکرد، تا بچمە ئەو جێیەی کە کۆمەڵێکی لەو فەقێیانە لێبوو بۆ ئەوەی چەند یاریەکی خۆش لە حوجرەی مزگەوتێکدا بکەین. هەردوو ڕۆژی ٣شەممە و هەینی؛ پشووی خویندنی فەقێ بوون و پشتاوپشت بۆیان مابووەوە. بە هاوکاری (ئەحمەد بانی خێڵانی) و (عەزیز جوانرۆیی) کۆمەڵەیەکی ڕۆشنبیری-کۆمەلایەتی نیمچە سیاسیمان بۆ فەقێکان دامەزراند. کۆمەلە لە کۆبوونەوەیەکی دەستەی گشتیدا سەرکردایەتی هەڵبژارد. ئێمە بابەتەکانی جوگرافیا و بیرکاری و شتی لەم چەشنەمان بە ئەندامەکان دەخوێند. تاقمێکی بەرهەڵستمان لێ پەیدا بوو، لەوانەیە بە نێوە نێوی هەندێك مەلا بوویێت، بە کافر و بڵاوکردنەوەی بێ ئیمانی تاوانباریان دەکردین.

فەقێکان بەتێکڕایی٢-٤فەقێ بۆ هەر مزگەوتێك بەسەر مزگەوتەکاندا دابەش بوو بوون. موستەعیدەکان دەرسی سوختەکان و زانا ئاینیەکانیش هی موستەعیدەکانیان دادەدا و هەم بەو نانە کە ڕۆژانە کۆیان دەکردەوە_لەهەر ماڵێکی گەڕەك نانێك_ و هەم بە دەستگیرۆیی یا چێشتی هەندێك ماڵ لە ئێواراندا دەژیان. کۆمەڵگا خۆی لەماوەی خویندنی فەقێکاندا ژیاندنیانی لە ئەستۆ گرتبو. بەم پێیە، بەدرێژایی چەند سەدەیەکی یەك لەدوای یەك، توێژی ڕوناکبیری کۆمەڵگا دروست دەبوو.

لەنێو کوڕانی قوتابی گەڕەکیشدا، برادەرم هەبوو. نزیکترینیان لەمنەوە (حەسەنی عەنبەرخان) و (کەریمی شەریف) و هی دیکە بوون، لە دووکانی (عارف و هاشم) و دواتر (عەلی فەوتاو) دادەنیشتین و چەند کاتژمێرێکی کەممان بەباس و خواسی خۆشەوە بەسەر دەبرد. بە شەوقەوە چاوەڕوانی مانگی ڕەمەزانم دەکرد، لەبەر شەو نشینی شەوە بەتامەکانی

کە لە پاش نوێژی تەراویحەوە دەستی پێدەکرد و بە تەقاندنی تۆپی پارشێو دوایی دەهات. باوکم سەرتاسەری ڕەمەزان لەگەڵ تاقمێك برادەریدا لە زانایانی ئاینی و هەندێك هاوڕێیان بە نۆرە لەناو مزگەوتەکاندا شەو نشینیان دەکرد، کاتەکەیان بەپێکەنین و نوکتە گێڕانەوە و دامە کردن و جارویاریش بە گۆرانی و بەستە گووتنەوە بە هاویەشیی گەنجانێکی گۆرانیبێژی وەك(ساڵح دیلان) و (قادری حاجی حسێن) و ... کەسانی دیکە؛ بەسەر دەبرد. ئەو کۆڕە شەونشینیەش هەموو شەوێك چایی و میوەهاتی دەخوارد.

(بێخود)ی شاعیر، بەشدارێکی هەمیشەیی شەو نشینی ڕەمەزان و یارکەرێکی سەرەکی دامە کردن بوو. پەیوەندی دۆستایەتی نێوان باوکم و بێخود هەر لەسەردەمی خوێندنی تافی لاوییانەوە بەتین بوو. بێخود خۆی یاوێکی ڕووخۆش و لە قسەکردندا زمان پاراو بوو، گەلێك نوکتەی لەبەر بوو، بە نوکتەی جنسیشەوە، نەخوازەڵا ئوانەیان کە تایبەتن بە کاری جنسی لەگەڵ کوڕدا. هەروەها حەزی لە بەستە و گۆرانی گوتن دەکرد و پەیوەندیی بە هەندێك لاوی گۆرانیبێژەوە کرد هەبوو. هەر لەماڵی براکەی ژیا و هەرگیز ژنی نەهێنا. نازانم لەبەر چی.

شەوێکیان (سەید عەلی بیسمیللا) لە کۆڕی شەو نشینیەکەدا ئامادە بوو بێ دەنگ دانیشت، تەماشای یاری دامەی دەکرد. بەڵام وازی لێ نەهێنرا و خۆشی لە شەو نشینیەکە وەربگرێ. گەورەکان هانی ئێمەی منداڵیان دا هەتا وشەی (بسم الله) لەسەر پەچکە کاغەزێك بنوسین و فڕێی بدەینە بەردەمی. کە خوێندیەوە، بەتوڕەییەوە هەستاو کەوتە جنێودان و کاغەزەکەی دڕاند و لە کۆڕەکە کشایەوە، دوای ئەوە لە هیچ شەونشینیەکدا نەمبینیەوە.

* * *

(قانع)ی شاعیر کە سەری لە سلێمانی دەدا، هۆدەیەکی لە مزگەوتەکەی باوکم دەکرد بە هۆتێل. بیرمە لە ژوورەوە چامەیەکی بۆ کۆمەڵیکی بچووك خوێندەوە، باسی هەژاری و بەشبڕاوی خۆیی تێدا کردبوو. بەم شیعرە گوێگرانی سەرسام کرد. قانع شاعیرێکی دێهاتی بۆ زەمانی خۆی قابیل بوو، لە ڕژێمی حوکم و دەرەبەگایەتی و مرۆڤ چەوسێنان بەقین بوو.

* * *

ماڵەکەمان لەپاڵ ئەوەدا کە گیرۆدەی دەستی هەژاری و نەبوونی بوو، گیروگرفتێکی دیکەی هەمیشەیی تێدا هەبوو، ئەویش دوژمنایەتی نەگۆڕی نێوان دایکم و دووەم ژنی باوکم بوو. دایکم وەك دەستڕێژیکەرێك تێی دەڕوانی و پێی وابوو کە هاتووە ببێ بەشەریکە بەشی لە مێردەکەیدا. ئەم گیروگرفتە، کاتێك ئێمە لەلادێ بووین و ئەویش لە شار، تا ڕادەیەك چارەسەر کرابوو. بەڵام کە هەردوو ژنە وایان لێ هات شەو ڕۆژ لەناو ماڵێکی بچووکدا بەرامبەر بەیەکتر بن، گیروگرفتەکە توندوتیژبووە وە. لام وابێ باوکم ئو کاتە پەی بە گیروگرفتی دوو ژنەیی پیاو برد، بەتایبەت لە هەلومەرجی هەژاری و نەبوونیدا. زۆرجار نوکتەی لەبارەی پیاوی فرە ژنەوە دەگێڕایەوە، لەوانە: یەکێکیان لەگەڕانەویدا بۆ ماڵ درەنگ کەوت. هەردوو ژنەکەی لە دوو ماڵی جیادا بوون و ئەو بە نۆرە لەلایان دەمایەوە. کە لە دەرگاکەی دا ژنە پێی وابوو فێڵی لێ کردووە و تا ئەو کاتە لەلای ژنی دووەم بووە. بەقیندا چوو، دەرگاکەی لێ نەکردەوە و لەپشت دەرگاکەوە قیژاندی:

- بچۆرەوە بۆ ئەو شوێنەی کە تا ئێستاکە لێی بووی.

کە لەدەرگای دووەم ژنی دا، هەمان وەڵامی درایەوە، ناچار چوو بۆ مزگەوت، تا ئەو شەوە لە ماڵی خوا و دوور لە هەردوو ماڵەکەی خۆی بخەوێت.

باوکم پاش چەند ساڵێك لە پێکەوە و لەسەر یەك ماڵی بچووك ژیانی هەردوو ژن، پارچە زەوییەکی بچوکی کڕی، ڕۆژێك بوو چایەخانەی بەناوبانگی (سەرچیمەن) بوو. دوو هۆدە و هەیوانێکی بەقوڕ تێدا دروست کرد و دایکمی لەگەڵ ئێمەدا بۆ گواستەوە. بەمە گیروگرفتەکە کەمێك هێور بووەوە، چونکە دووری ٥٠مەتر هەردوو ژنەی لەیەك دادەبڕی.

وێستگەی کارەبا دروستکردن، یا کە خەڵك پێیان دەگوت: ئاشی ئەلەتریك، لە ماڵمانەوە نزیك بوو، گرم و هوڕی ماتۆڕەك بەتایبەت لەوەرزی هاویندا کە لەسەربان دەنوستین بێزاری دەکردین. ئاوێکی گەرم لە وێستگەکەوە دەهات و دەڕژایە حەوزی مزگەوتی (هەمزاغا)وە. حەوزەکە بە تەختە کرابوو بەدوو بە شەوە، تا دوو کەس بتوانن لەیەك کاتدا خۆیانی تێدا بشۆن. خەڵك بەدرێژایی وەرزی زستان و بەتایبەت بەرەبەیانیان شەوەکی بەسەر ئەم حەوزە گەرمەدا دادەبارین، چونکە ئیسلام ئەوەی بەسەردا سەپاندوون

پاش جووتبوونیان لەگەڵ ژنەکانیاندا یان شەیتانی بوونیان و شتی وا؛ دەبێت وسڵی خۆیان دەربکەن.

* * *

ژنێکی لادێی میوانمان ئاواتی خواست دوای ساڵێم بێتەو ەلامان، بینی ماڵەکەمان رووناکی کارەبای تێدایە. دایکم وەڵامی دایەوە: « چرا نەوتیەکەمان بەسە و پێویستمان بە رووناکی کارەبا نییە. لەخوا بپارێوە بۆمان، بەڵکو بەلوعەیەکی ئاو بێتە ماڵەکەمانەوە و لە ئاو بە سەتڵ هێنان لە ماڵانی دیکەوە رزگارمان بێت.

پورم چەندەها جار حیکایەتی خێوێکی بۆ دەکردین، گوایە لە کۆڵانێکی تەسکی نزیک خانوە بچووکەکەی جێنشین بوو بوو. من و محەمەدی کوری و منداڵەکانی دیکەش بروایەکی تەواومان بەراستی گێڕانەوەکەی هەبوو. خێوەکە شەوان زیاتر جوڵە جوڵی پێدەکەوت و جار نا جارێك لە وێنەی پشیلە یان سەگ یان بزن یان مرۆڤێکی عەنتیکە دا دەکەوتە روو. پارشێوێکی رەمەزان کە کارەبای تێدا بڕابوو، لەماڵەوە لێیان پرسیم: ئاخۆ دەتوانم چێشتی برنج ببەم بۆ پورم؟ وەڵامم دانەوە: بەڵای. قاپە برنجەکەم بەدەستەوە گرت تا بە تاریکە ڕێیەکی دەوری ٢٥٠ مەتریدا ببیەم. کە گەیشتمە ئەو کۆڵانەی کە خێوەکەی لێ بوو، وام هاتە بەرچاو خێوەکە دەبینم بەرامبەرم دێت و شێوەی پشیلەیەکی وەرگرتووە. هێزی جوڵانەوەم لێ بڕا و تەواو پەکم کەوت، وەك بڵێی تەنێکی ئاسن بەسەر سەرمدا بەردراوەتەوە. خۆمم دا بەسەر دەرگای ماڵێکدا، بەدەست کوتام و داوای فریاکەوتنم کرد. لەخۆوە کەوتمە گوتنەوەی شەی(بسمیللا...بسمیلا). دەرگاکەم لێ نەکرایەوە و کەسیش بەفریام نەگەشت. بەڵام کەمێك گوورم دایەوە بەرخۆم و توانیم بە قاپە خاڵیەکەی دەستمەوە بکەومە ڕێ، گەیشتمە ماڵی پورم، بە توندی و بە مەبەستی فریاکەوتن لەدەرگام دا:

- پورێ خێراکە و دەرگاکەم لێ بکەرەوە.

بەپەلە دەرگاکەی کردەوە و پرسی:

- چیت لێ قەوماوە بسم الله الرحمن الرحیم؟
- توشی خێوەکە بووم.
- دەمزانی ئەمە دەقەومێت بسم الله الرحمن الرحیم.

پورم لەگەڵ ئافرەتێکی دراوسێیاندا، گەیاندمیەوە ماڵ. چەند مانگێك لەوە بەدوا، شەو بوایە یان ڕۆژ، لەهەموو تاریکییەك دەترسام.

* * *

چایخانە وەرزیەکەی فەرەج لەناو داری چناری دەوروبەری شار و لە پاڵ مزگەوتێکدا بوو کە ناوی (تەکیەی شێخ سەعید) بوو؛ چەند کورسییەکی بچوك و ساکار لەبەر سێبەری ناو دارەکاندا و لەسەر گیا سەوزەکە و لەبەر هەوای سازگاردا بوون. ئەوەی سەری لە چایخانەکە بدابایە دەیتوانی پیاڵەیەك چای بخواتەوە، یان پاقلەی کوڵاو یان کاهوو بەسرکە بخوات. ئەو دەمە لەتافی هەرزەکاریدا بووم. جاروبار لەناو برادەراندا لەم چایەخانە دادەنیشتم، ئەوەم بەچڵە پۆپەی شادمانی دادەنا. ئەو ڕادیۆیەی کە خاوەنەکەی داینا بوو و بەرنامەی عەرەبیی لە لەندەن و قوبرس و ئەنقەرە بڵاودەکردەوە، پتر خەڵکی بۆ ئەم چایەخانە بەکێش دەکرد. هەواڵەکانی دووەم جەنگی جیهانیمان لەم ڕادیۆوە دەبیست. ڕۆژێکیان لاوێکی خەڵکی دێی (تەکێ) کە فەقێ و کوڕی مەلای دێ بوو، لەگەڵماندا دانیشت، محەمەد یەکەمین جار بوو لە ژیانیدا ڕادیۆ ببینێ. کە ڕادیۆکەی دی بە لقی دارێکەوە هەڵواسراوە و کەوتووەتە قسەکردن، بەدەنگێکی بەرز لیی پرسیم:

- کێ لەوێ قسەدەکات؟
- ئەوە بێژەر(مذیع)ێکە لە لەندەنەوە، لە دووری هەزاران کیلۆمەترەوە، قسەدەکات و لێرە گوێمان لێی دەبێت.
- چۆن قسەکە لە لەندەنەوە دەگاتە ئێرە؟
- زانست دەیگەیەنێتە ئێمە.
- ئەوە مەحاڵە! سوێن بەخوا ئەو قسەکەرە شەیتانە.

نەمدەتوانی قەناعەتی پێ بکەم کە قسەکەرەکە مرۆڤێکی وەك ئێمەیە، لە لەندەن لە ژوورێکدا دانیشتووە. بەڵام ڕێکەوت هات بەهانامانەوە. ڕادیۆکە لەو کاتەدا کەوتە ئایەتی قورئان خوێندن. لە برادەرەکەمم پرسی: ئەی شەیتان بۆی هەیە قورئان بخوێنێتەوە؟ وەڵامی دایەوە و گوتی: ئەستەغفیروڵڵا. شەیتان قەت ناتوانێ قورئان بخوێنێتەوە.

* * *

(سەید عەلی کوتاڵفرۆش) بە دەمانچەکەی گوللەیەکی نا بەسەری کچە بیست ساڵانەکەیەوە. کچە لەو بەیانیە زووەدا نوستبوو. گوتیان: هۆکەی پەیوەندیەکی دڵداری بوو کە گەیشتبووە ڕادەی ئیشی جنسی کردن لەگەڵ لاوێکی هاوڕێیدا. توێژێکی بەربڵاوی دانیشتوانی سلێمانی، بەتایبەت لەلاوان، نارەزا بوون و بەبەشداریکرن لە بەڕێکردنی تەرمی کچەکەدا بۆ گردی سەیوان_وەك بڵێی شەهید کراوە_ هەستی توڕەییان بەرامبەر بە باوکە بکوژەکەی دەربڕی. باوکی بەند کرا و حوکمی ١٠ساڵ زیندانی بەسەردا درا.

دراوسێیەکمان کچێکی جوانی هێنا. دیارە بەبێ ئەوەی کە پێشتر هیچ پەیوەندیەکیان لەنێواندا هەبووبێ. لەیەکەم شەوی زاوایەتیدا بۆی دەرکەوت_بەقسەی خۆی_ گوایە لە کچێنی کەوتووە، چونکە بێ بن بوو و پارچە پەڕۆ سپیەکەی سور نەکرد. بۆیە دەم و دەست وازی لێ هێنا و سەر لەبەیانی ڕۆژی دوایی بەیەکجارەکی دەری کرد.

لاوێکی خزمیشم چیرۆکێکی پێچەوانەی لەگەڵ ژنەکەیدا هەبوو. چووە پەردەوە و نەیتوانی نەیەکەم شەو و نە شەوانی داهاتوو ئیشی جنسی لەگەڵد بکات. هەواڵەکە بڵاو بووەوە و کوڕە میزاجی تێك چوو. هەندێك دەیانگوت هۆکارەکەی ئەوەیە لەکاتی مارەکردندا جادوویەك کراوە. بۆیە دەبوو داوای یارمەتی لە ژنە جادووکەرێکی (گوڵە نانی) ناوی ناسراوی شار یا لە هاوڕێیەکی (عاسە بیجەرینە) ناو بکرێت، ئەوانە بە پارەیەکی کەم جادوویان دەکرد ز جادوویەکی پێشووی فیتی کەسێکی دیکەیان پوچەڵ دەکردەوە. ئیشی ژنە جادووگەر سەری گرت. هەرچییەکی کرد بۆ خۆ تێهەڵقورتاندن لە پشت پەنجەرەوە تەماشام کرد. کوڕە چووە ژوورەوە بۆ لای ژنەکەی و توانی ئەو قەڵا لە گیران نەهاتووە ببڕی کە لە ١٠ ڕۆژی ڕابردوودا لێی عاسی بوو بوو.

* * *

ئیش و کاری خەڵکی ڕەشۆکی بە مەبەستەوە لە دائیرەی تەجنیدی سلێمانی ڕادەگیرا، تا خەڵکەکە بۆ ڕایکردنی بەرتیل بدەن. بێ هوودە و بەبێ بەرتیلدان ماوەی سێ چوار ڕۆژ هەولی جێبەجێکردنی ئشی دێنشینێکی خزمم دا. ناچار نیشانەیەکی دیاریکراوم لەسەر چارەکە دینارێکی کاغەز نوسی و دامە جێگری ئەفسەرەکە(کاتب). ئیشەکە جێبەجێ کرا. بڕیاری شکات کدرنم دا. بۆیە چوومە لای ئەفسەری تەجنید کە کورد و کوڕی بنەماڵەیکی ئەریستۆکراتی سلێمانی بوو. هەموو شتێکم بۆ ڕوون کردەوە. پێم وابوو سزای

کاتبەکانی دائیرەکەی دەدات. تا مەسەلەکە تەواو ساخ نەبوەوە، دەرکم بەوە نەکرد کە ئەویش بەشدارێکی سەرەکی ئەو بەرتیلانەیە کە وەرینەدەگرن. هەر ئەوەندە جێگری ئەفسەرەکەی بانگ کرد و بە هێمنی و بەبێ هیچ قسەیەکی ناخۆش پارەکەی لێ وەرگرتەوە و دایمەوە و گوتی:

«ئێستا دەتوانم بتگرم، چوونکە بەرتیلت داوە، بەڵام ئەمجارە ئەوەناکەم. پارەکەت ببەوە، جارێکی دیکە قەرەی ئەم دائیرەیە نەکەوی.»

* * *

جەچنی نەورۆز لە سلێمانی لەناوەڕاستی ساڵانی چلەوە بوو بە ڤیستیڤاڵێکی میللی ڕاستەقینەی وا کە زۆربەی هەرە زۆری دانیشتوانی شار هاوبەشییان تێدا دەکرد. ڕۆژی ڤیستیڤاڵەکە هەر لەبەیانی زووەوە بەدڵێکی شادەوە دەچوونە دەورووبەری شار، بۆ پەنا گردی (مامە یارە)، ئەو جێگایەی کەلاوان و منداڵان و پیران لێی کۆدەبوونەوە تا ئاهەنگی جەژنی نەتەوەییان بگێڕن. ئیتر لەوێ، لەچەند شوێنێکی جیاجیادا هەڵپەڕکێ و مۆسیقا و گۆرانیی پڕ جۆش و خرۆشی تاکە کەسی و بەکۆمەڵ بوو. لاوانی کوڕ و کچ باشترین جلیان دەپۆشی، تا بێن بۆ ڤیستیڤاڵەکە و پێکەوە هەڵپەڕن. ئەمە لە کاتێکدا کە خێزانی وایش هەبوون لەسەر گیا سەوزەکە دەوری سەماوەر و خواردنی تایبەتی ئەم ڕۆژەیان دانیشتبوون. جگە لەوە چەندین کۆمەڵ و دەستەی بچوك بچوکی لێرەو لەوێش هەبوون، هەندێکیان بەدامەکردن و هەندێکی تریشیان یاری کاغەز یان نوکتە بازییەوە سەرقاڵ بوون. ئەو پیرانەیش دەگمەن نەبوون کە لە گۆشەیەکی چەپەکدا دانیشتبوون و دەیانخواردەوە.

(پیرەمێرد) یەکەمین ڕیکخەری ڤیستیڤاڵەکە بوو. مشوری لێنانی سێ هەزار یاپراخی دەخوارد، تا بەسەر بەشداران یان هێندێکیاندا بیبەشێتەوە. (بێکەس) لەیەکێك لەم ڤیستیڤاڵانەدا، شیعرە ناودارەکەی (بیست و حەوت ساڵە من ڕەنجدەری تۆم)ی لەبەردەم ئەو ئەفسەرە ئینگلیزەدا خوێندەوە کە لە تەنیشت پیرەمێردەوە دانیشتبوو.

* * *

بەر لەوەی بکەومە چالاکی سیاسی، جارێك بەغدادم دیبوو. لەگەڵ باوکم و جووتیارێکی لاوی دێی (تەکێ)دا چووم بۆ گەڕان بە شوێن تەرمی لاوێکی دێنشینی

(تاهیر)ناودا، کە لە ڕووباری دیجلە و نیزك (سامەڕرا) خنکابوو، یان یەکێك لە تەماعی پارەکانیدا خنکاندبووی. ئەم داماوە بەدوو کەری بارە توتن بەسەرەوە لە قەراغ دەرچووبوو. نەوەستابوو تا گەیشتبووە جێیەکی سەر ڕووباری دیجلە، بەڵکوو بارکەی بە نرخێکی گران بفرۆشێ. توتنەکەی و ژیانی خۆیشی پێکەوە لەدەست دا. بێ ئەنجام هەوڵیدۆزینەوەی لاشەکەیمان دا. ئەم شێوە مردنەی تاهیر بووە هۆی خەفەتێکی هەمیشەیی و قوڵ بۆ عەبدوڵای باوکی کە دێنشینێکی بەساڵدا چوو بوو و پاشتر بەمار پێوەدان مرد.

لەو سەردانەمدا، لە شەقامی (ڕەشید) بەدەر، هیچ شتێکم لە بەغداد نەبینی. لەو شەقامەدا ڕادەبووردم تا تەماشای کەلو پەلی کۆگاکان بکەم، نەگەرچی لەچەند دە فلسیەك زیاتر لە گیرفاندا نەبوو. دوو مانگ پاش گڕانەوەم بۆ سلێمانی دینارێکم چنگ کەوتو ئاواتم خواست کە ئەوە پێش سەفەرەکەی بەغدادم بوایە.

ئێوارەیەکیان لەگەڵ سێ خزمی دێنشینمدا لە هۆدیەکی مزگەوتەکە بووین. یەکێیان(ئەخان)ی جووتیارێکی هەژاری هەردوو چاو کز بوو، پێمگوت: " بڕوانە چۆن بە فوو گڵۆپەکە دەکوژێنمەوە. پیاو دەبێ بزانێ لە کوێوە فووی لێ بکات". کە پەنجەم دەنا بەسویچی دیوارکەوە، فووم لە گڵۆپەکە دەکرد و دەکوژایەوە. هەردوو برادەرەکەی مەبەستیان بوو تیتاڵیی پێ بکەن، داوایان لە ئەخان کرد بەر لە چوونە دەرەوەم خۆی تاقی بکاتەوە و فێر ببێت. ئەخان چەند جارێك فووی لە گڵۆپەکە کرد تا بیکوژێنێتەوە. هەرگیز لەوە بە ئاگانەبوو کە سویچێك هەیە بۆ هەڵکردن و کوژاندنەوەی. دووبرادەرەکە گلەییان لێ دەکرد چونکە نەیدەزانی دبێ ڕێك فوو لە کوێ بکات.

* * *

هیتلەری حوکمداری نازی، بەسەر هاوپەیمانانداء هاوسۆزی خەڵکێکی زۆری لە عێراقدا بۆخۆی بەدەست هێنابوو، بەبێ ئەوەی خەڵکەکە هیچ لە سروشتی ئەو کابرایە تێگەیشتبن. ئینگلیز هۆیەکی ئەو هاوسۆزییەیان بوو. بەڵام کە سوپای سۆڤیەتی کەوتە هێرشبردن و بەزاندنی سوپای ئەڵمانیا خەڵك میزاجی گۆڕا، لەدەوڵەمەندانی جەنگ بترازێت؛ کەس لەگەڵ هیتلەردا نەمایەوە. ئیتر سۆڤیەت بوونە جێی هاوسۆزی ڕەشە خەڵکەکە.

* * *

که له دێ بووین، هاوبەشی چەند کارێکی سوکەڵەی کشتوکاڵم دەکرد، وەك پاراوکردنی توتن و ئالیکدان بەماین و گوێدرێژەکەمان، یان لەگەڵ (فاتمە) و (عەتێ)ی جووتە خوشکمدا دەچووینە ڕەزەکەمان بۆ ترێ ڕنین و هەڵخستنی لەبەر خۆردا تا ببێ بە مێوژ. یان خۆڵاومان دەکرد، بەوەی کە خۆڵەمێشمان لە مەنجەڵێکی گەورەدا چەندین کاتژمێر دەکوڵاند، ئینجا زەرداوەکەیمان لێ دەگرت تا بەتەنها و بەبێ خۆڵە مێشەکە بکوڵێت و هێشوە ترێکەمان بەر لە هەڵخستن تێهەڵدەکێشا. مێوژەکە بەم ڕێگەیە، پاکتر و جوانتر و چاکتر و نەرمتر دەردەچوو. لەو هەشت ساڵەدا کە لەشار بەسەرم بردن، هیچ ئیشێکم نەدەکرد تا برێك پارەی پێ پەیدا بکەم، سێ ڕۆژ نەبێ کە ئیشی کرێکاری بینام کرد؛ ڕۆژی بە پەنجاییەك. بەڵام کەبووم بەلاوێکی هۆشیار، هاوینێکیان وەزیفەیەکی کاتیم لە دائیرەی تەندروستی بەنسیب بوو. سێ چوار مانگ بووم بە کرێکاری قەڵاچۆکردنی مەلاریا و بە مانگانەیەکی چەوری دوازدە دیناری کارم کرد. چەند دیارییەکم بە یەکەم موچە بۆ دایکم خوشکەکانم کڕی. ئێمە ١٠کرێکار بووین، لاوێکی بەغدادی(عبدالکریم الیعقوبی) ناو بەرپرسمان بوو. جارێکیان کە سەرم لێدا و چوومە ژوورەکەی، کتێبێکم لە بڵاوکراوەکانی (ناودارانی ئازادی)-(اعلام الحریة) لەلا دی. دەستم بۆ برد تا لاپەڕەکانی هەڵبدەمەوە، کەچی عبدالکریم لێی گرتم و گوتی:

«تۆ چیت داوە لەم کتێبە؟ وازی لێ بێنە. ئەمە کتێبێکی شیوعی قەدەغەیە.»

-٣-

چوونە نێو جەنگەی سیاسەت

شار؛ ڕێبازی ژیان و ڕێچکەی ژیانی جێی بایەخمی گۆڕی. ئێرە، بە پێچەوانەی لادێوە، چەندین کۆمەڵە خەڵك و بازاڕ و قوتابخانە و دائیرە و چاپخانە و ڕادیۆ و ڕۆژنامە و کتێب و...هتد، تێدا بوو. بەبێ ئەوەی کە پێشتر هیچ پلانێکم هەبووبێت، ڕوانیم وردە وردە وەك برادەرانی دیکەم بەرەو چالاکیی سیاسی ڕادەکێشرێم. کەشی سلێمانی هاندەری ئەوە بوو. هیچ یەکێك لە برادەرە نزیکەکانم لەسەرەتای چوونە نێو ژیانی سیاسیدا لەگەڵدا نەبوو. بەڵام هاوڕێی دیکەم لەلاوانی بایەخدەر بە سیاسەت بۆ خۆم پەیدا کرد.

یەکەم بایەخدانم بە سیاسەت لە پەرەسەندنی ڕووداوەکانی دووەم جەنگی جیهانییەوە بوو. بە سەرکەوتنەکانی سۆڤیەت بەسەر ئەڵماندا دڵشاد دەبووم. هەر چاپکراوێکی کوردیم بکەوتبایە دەست دەمخوێندەوە. کوردی لەو سەردەمەدا تاکە زمانی خوێندنەوەم بوو. ئێمە بەشداریمان لە گۆڤاری کوردی (گەلاوێژ)دا کرد بوو. (عەلادین سەجادی) کە پێشان لە مزگەوتەکەی باپیرم فەقێ بوو، ژمارەکانی گەلاوێژی بەخۆڕای بۆدەناردین. هەمان شت بە ڕۆژنامەی (ژین) کە (پیرەمێرد)ی دراوسێ و برادەری باوکم دەریدەکرد.

من بەر لە بڕانەوەی جەنگ بایەخێکی زیاترم بە خوێندنەوەی ئەو ڕۆژنامە ڕۆژانەیە دەدا کە لە بەغدادەوە دەهاتن. زمانە عەرەبییەکەم بەهێز بوو. هەر لەو ڕۆژگارەیشدا ڕۆژێکیان بۆ یەکەم جار ڕۆژنامەی بچووك و نهێنی (القاعدة)م کەوتە دەست، بە پەرۆشەوە خوێندمەوە. دوای چەند ڕۆژێك ڕۆژنامەی نهێنی (ئازادی)م چنگ کەوت کە بەزمانی کوردی دەردەکراو وەك (القاعدة) زمانی حاڵی حیزبی شیوعی بوو. لەوە بەدوا، ئیدی خۆم بەدووی ئەو دوو ڕۆژنامەیەدا دەگەڕام. ئەوە سەرەتای پەیوەندیکرنم بوو بە جووڵانەوەی شیوعییەوە لە عێراقدا. بۆم دەرکەوت لایەنگری ئەو جوڵانەوەیەم، چونکە لایەنی هەژاران دەگرێ کە ئێمەیش لەوانین و دژی کۆلۆنیالیزمی بێگانە و حوکمدارە ناوچەییەکانی نۆکەریەتی. هێندەی نەبرد دەستم کرد بە سۆراخی کتێبی مارکسی و پێشکەوتوخواز و هەرچییەکم بهاتبایە دەست دەمخوێندەوە. یەکەم کتێبێك کە خوێندبێتمەوە لە بڵاوکراوەکانی زنجیرەی (اعلام الحرية) بوو. لەوانە: کتێبی (جەمال الدين الافغانی) و (کرومویل)کە ڕێبەرایەتی شۆڕشێکی کرد لە بەریتانیا و (أبو ذر الغفاری) کە نوێنەری

باڵێکی چەپڕەوی پێشکەوتوخوازی دەکرد لە ئیسلامدا. هەندێك بەرهەمی (سلامە موسی)یشم خوێندەوە. بەڵام هیچ کتێبێك ئەوەندەی ڕۆمانی (دایك)ی ماکسیم گۆرگیێ کاری تێنەکردم. ئیو کتێبە لە عێراق کرابوو بە عەرەبی. ئەمە لەو ڕۆمانە دەگمەنانەیە کە بۆ دووەمین جار ئارەزووی خویندنەوەییم کردەوە.

کتێبخانەی (بیری نویێ) کە هی لاوانی شیوعی و پێشکەوتنخواز بوو، کارێکی دیاری کردە سەر چالاکی فیکریم. کتێبمان بەکرێیەکی ڕەمزی دەخواست، تا بیخوێنینەوە و برادەران و ناسیارانیش هان بدەن بیخوینن‌ەوە. لەهەمان کاتدا، لێرە و لەویێ لە هەوڵی کۆکردنەوەی کتێبی پێشکەوتووخوازدا بووین و بەخۆڕایی پێشکەشی کتێبخانەکەمان دەکرد.

لەمێژبوو بوو بوومە یەکێك لەوانە کە ڕۆژانە هاتوچۆی دوکانی(قادر ئاغای عەتار)یان دەکرد. خاوەنەکەی هەندێك سەکۆی بۆ دانیشتن تێدا دانا بوو، بە ڕۆژ کەسانی وەك من دەهاتن بۆ خوێندنەوەی ڕۆژنامە بەغدادییەکان بە چوار فلس. هەر یەکێك ڕۆژنامەی بکڕییایە کابرا پێی دەفرۆشت. گیروگرفتی من ئەوە بوو کە ڕۆژی وا هەبوو بە زەحمەت چوار فلسەکەم بۆ دەدرا. بەڵام قادر ئاغا لێبووردنی هەبوو، قبوڵی دەکرد هەرکاتێك پارەکە هەڵسوڕا ئەوکات بیدەن.

که ڕووناکیی کارەبا هاتە ماڵەکەی پوورم، پاشتر ڕادیۆیەکی کڕی. ئینجا سەرچاوەیەکی گرنگی دیکەم بۆ بەدوودا چوونی هەواڵەکانی جیهان بۆ فەراهەم بوو، چوونکە چوونە ئەویێ_لەهەر کاتێکدا بووایە_ کارێکی شیاو و ئاسایی بوو.

* * *

جەنگ لە دوا ڕۆژەکانیدا بوو، کاتێك ئۆتۆمبیلێك گەیشتە سلێمانی، دەزگایەکی گەڕۆکی سینەمای بەسەرەوە بوو، فیلمی سەرکەوتنی هێزەکانی بەریتانیا و هاوپەیمانانی بەسەر هێزەکانی هیتلەردا پیشان دەدا. گۆڕەپانی قوتابخانەیەکی ناو جەرگەی شار بۆ پیشاندانی فیلمەکان دەست نیشان کرا. ئێمە ڕقمان لە ئینگلیز بوو، بەو پێیەی کە داگیرکار بوون، لەبەر ئەوەی دژی پیشاندانی فیلمەکانیان بووین. ئەوە بوو ڕێ بە پیشاندانیان نەدرا، چوونکە دوای دەستپێکردنی پیشاندانەکە تەلەکان پچڕێندران و ئیشەکە تێك درا، هوڕای دژ بە کۆلۆنیالیزم بەرز بووە وە. بۆیە ئۆتۆمبیلی سینەماکە کشایەوە. بیرم نایە لەوە بەدوا هیچی لەم چەشنە کرابێ.

به کۆتایی پێهاتنی دووەم جەنگ قۆناغێك لە ئازادیی ڕادەربڕین و کەمکردنەوەی ڕاوەدوونان لە عێراقدا دەستی پێکرد. دەسەڵاتداران ڕێیان بە پێکهێنانی چەند حیزبێکی یاسایی دا، لەوانە (حیزبی نیشتیمانی دیموکراتی/ الحزب الوطني الديمقراطي) و (حیزبی ئازادیخوازان/حزب الاحرار) و (حیزبی سەربەخۆیی/ حزب الاستقلال) و (حیزبی گەل/حزب الشعب) و (حیزبی یەکگرتنی نیشتمانی/ حزب الاتحاد الوطني)، (فەهد)ی سکرتێری (ح ش ع) هەوڵی دا کەڵك لەم دەرفەتە وەربگرێت بۆ پەیداکردنی ڕوکارێکی یاسایی، تا شیوعیەکان بتوانن چالاکی سیاسییان ئەنجام بدەن. پێدەچیت ڕێکەوتنێك لەنێوان فەهد و (عەزیز شەریف)ی دامەزرێنەری حیزبی گەلدا، تا ئەو حیزبە ئەم رووکارە بێت. بەڵام عەزیز شەریف لە سنوری ڕێککەوتنەکە دەرچوو. فەهدیش ناچار بوو بەشێوەیەکی جیاواز مشووری مەسەلەکە بخوات. بۆیە دەستەی دامەزرێنی حیزبی ڕزگاری نیشتیمانی (حزب التحرر الوطني)وەك دەستەی دامەزرێنی حیزبەکانی دیکە، داوای مۆلەتی کرد. ئومێد نەدەکرا بەناوی (ح ش ع)ەوە مۆڵەت وەربگرێت.

ئەوە بوو دوای مۆلەت پێدانی حیزبی ڕزگاریی نیشتیمانی لە پایتەختدا بە ڕێنوێنی سەرکردایەتی (ح ش ع)، هاوزەمانی ڕێکخستنی هەڵمەتێکی فراوانی پشتگیری بوو بە عەریزە و برووسکە ناردن لە شار و شارۆچکەکانەوە بۆ دەسەڵاتدارانی حوکمەت بۆ پاڵپشتی ئەم داوایە. ئەوە لە دوا دواییەکانی ١٩٤٥و سەرەتاکانی ١٩٤٦دابوو. من لەم هەڵمەتەدا چالاکانە لە شارەکەمدا بەشداریم کرد. ئەم بەشداریکردنە وەك پێناسەیەکی چوونە پاڵ حیزب وابوو، چونکە لەو کاتەوە خۆمم بە شیوعیەکی سەر بە حیزب دانا، بەبێ ئەوەی ڕۆژێك لە ڕۆژان کاغەزی خۆپاڵاوتنم بۆ ئەندامێتی پڕکردبێتەوە و ئاگادار کرابمەوە کە وەرگیراوم. لەبەر ئەوە کەمن ئەو ماوەیە بە هیچەوە خەریك نەبووم، جگە لەخوێندنی ئێواران کە کاتێکی کەمی لێ دەبردم، بۆیە هەر لەسەرەتای حیزبایەتیمەوە دەمتوانی تین و توانێکی گورە بۆ کاری حیزبی-سیاسی تەرخان بکەم.

جەماوەری گەل، بەبێ ئەوەی لەیادیان بچێت کە ئێمە شیوعین، ئەو ڕۆژانە لەشاری سلێمانی دا بەناوی (التحررين)ەوە دەیانناسین. پێم وایە دەکرێت هەڵمەتی پشتگیری بۆ مۆڵەت پیدانی(حیزبی التحرر) بەخاڵی وەرچەرخانێك لە مێژووی جوڵانەوەی شیوعی ئەو شارە دابنرێت، چونکە هەڵمەتەکە کێشایەوە؛ هەم بۆ ورووژاندن و بە جوڵە خستنی کەشی

سیاسی بە باری بەرژەوەند(ح ش ع)دا و هەم بۆ کۆبوونەوەی زۆربەی لاوان لە دەوری حیزب وەرگێڕنی بە رێکخستێکی جەماوەری کارامە.

ئەو ڕۆژانە چالاکترین لاوانی شیوعیم لەشاردا ناسی، وەك؛ (ئەنوەری حەمە ئاغا) کە کاتێك هاتە ناو حیزب قووتابی بوو لە خانەی باڵای مامۆستایان(کۆلێجی پەروەردە)ی بەغداد و (ئەحمەد غەفوور) کە کاتێك هاتە ڕیزەوە قوتابی خانەی مامۆستایان بوو، (غەفوور کەریم)ی یەکێك لەو هەوەڵین کەسانە کە هاتنە پاڵ حیزب و چەند لاوێکی دیکەوە.

ساڵی ١٩٤٦ بۆ یەکەم جار ڕۆژنامەیەکی کوردی نهێنی بە تایپڕایتەر و ڕۆنیۆ چاپکراوم خوێندەوە: ناوی(ڕزگاری)بوو. بابەتەکانی لەچاو هەردوو بڵاوکراوەی (ئازادی) و (القاعدە) دا، زۆر دڵبەندیان نەکرم. ئەوسا وەکو زۆربەی لاوانی سلێمانی، لەدوورەوە بەدووی هەواڵەکانی کۆماری مهابادی کوردستانی ئێراندا دەچووم و بابەتەکانی ڕۆژنامەی (کوردستان)م دەخوێندەوە. لە هەر ژمارەیەکدا بەشوێن شیعری تازەی (هێمن) و (هەژار)دا دەگەڕام، ئەگەرچی من لە ئاستێکدا نەبووم ڕێی شیکردنەوەی بارودۆخی ئەوێم لەسەر بنچینەیەکی ڕاست و دروست بۆ خۆش بکات، بەڵام؛ ئێمە هاوسۆزی ئەو کۆمارە ساوایە بووین، کە کاریگەرییەکی بەرچاوی لە بووژاندنەوەی جووڵانەوەی ڕزگاری نەتەوەیی کوردستانی عێراق بەگشتی و شارەکەماندا بەتایبەتی هەبوو. سلێمانی؛ سەبارەت بە کوردستانی عێراق، مەڵبەندی چالاکی نیشتیمانی و نەتەوەیی شۆڕشگێڕانە بوو.

ساڵی١٩٤٧ ڕۆژێکیان (موستەفا محمد)ی هاوڕێم کە قوتابی دواناوەندی سلێمانی بوو، سەری لێدام. من و (ئەحمەد بانیخێلانی) و (فەتاح)ی جووتە هاوڕێم و فەقێی مزگەوتەکەی باوکمی هێنایە لاوە و لە ژوورێکی مزگەوتەکەدا لەگەڵماندا کۆبووەوە. قورئانێکی لە گیرفانی دەرهێنا و لە بەردەمماندا سوێندی داین:

- سوێند بەم قورئانە پیرۆزە دەخۆم کە من ناپاکی لە کورد و کوردستان نەکەم.
- لێم پرسی: ئەم سوێندە بۆچی؟
- با بتانهێنمە ڕیزەکانی پارتی(پ د ك).

لام وابێ موستەفا تازەکی هەر بەو ڕێگەیە کە پەنای برد بووە بەر بۆ ڕاکێشنی ئێمە، چووبووە ڕیزی پارتییەوە. دەست پێشخەریم کرد و وەلامم دایەوە:

- من سوێند ناخۆم و نایەمە پاڵ پارتی. حیزبی خۆمم هەیە، ئیشی تێدا دەکەم.

هەردوو هاوڕێکەیشم داواکەیان رەدکردەوە و ژوورەکەمان بەجێ هێشت. موستەفا شەرم دایگرت. چەند مانگێك لەوە بەدوا هاتە لام، مژدەی دامێ کە وازی لە پارتی هێناوە و هاتۆتە ناو حیزبمان.

* * *

ساڵی ١٩٤٧ بۆ یەکەم جار بووم بە ڕێکخەری چەند شانەیەکی حیزبی، کەخۆم هەندێك لە ئەندامەکانیانم ڕاکێشا بوو و هەندێکی دیکەشیانم لە چەند هێڵێکی دیکەی ڕێکخستنەوە بۆ ڕەوانە کرابوو. ئەندامانی ئەو شانانە تێکەڵێك بوون لە کرێکار و زەحمەتکێش و قوتابی و ...هتد، لەوانە: دارتاشێکی (نوری)ناوی تایبەت بە دروستکردنی بێشکە بۆ منداڵانی کورد و کرێکارێکی بینای(عەبدوڵا) ناو و لاوێکی نانەوایی_وەك لەبیرم مابێ_ (مەحمود چالاك)ناو و (عەبدول)ناوێکی کرێکاری بینا و ...هتد. پاش هەڵمەتی کانونی ١٩٤٨ ژمارەی ئەو کەسانە کە من ڕێکم دەخستن، زیادیان کرد. لەژوورێکی بچووکدا، یان ڕاستتر بڵێم لە ژێرخانێکی بچوك و تاریکی ماڵەکەماندا کە نە پەنجەرەی هەبوو نە لە کاتی دیوارکردن و سەرگرتنیەوە ڕۆژێك لە ڕۆژان ڕووناکیی خۆری تێکەوتبوو، کۆبوونەوەی حیزبیم بە چەند شانەیەکی حیزبی دەکرد. قوتولکەیکی نەوتیمان دادەگیرساند و بەوە ڕووناکمان دەکردەوە. بەڵام ئەوەندەی نەدەخایاند ژوورەکەی پڕ لە دوکەڵی ڕەش دەکرد و ڕەنگی تفەکەیشمان ڕەش دەبوو. جاری وایش هەبوو کۆبوونەوەی حیزبیم لەو ژوورە بچووکەی مزگەوتدا بوو کە دیواری بە دیواری ژوورەکەی باوکمەوە بوو، باوکم جار و بار سەرنجی دەداین و دەیزانی چی دەکەین، بەڵام ئەگەرچی پێی خۆش نەبوو خەریکی چالاکی سیاسی بم، بیدەنگ دەبوو.

من لە ڕۆژانی دادگای کردنی یوسف سەلمان(فەهد)ی سکرتێری گشتی حیزبدا، بەر لەوەی قادر ئاغا ڕۆژنامەی پێ بگات، جێیەکم لە دووکانەکەیدا بۆخۆم دەگرت. بێ ئارام چاوەڕیی ڕۆژنامەم دەکرد تا دەنگ و باسی دادگایکردنەکەی تێدا بخوێنمەوە کە

لەچەند ڕۆژنامەیەکدا بڵاودەبووە وە. دادگاییەکە ئاشکرا بوو، تۆمەت وەپاڵ نراوان پارێزەریان هەبوو، هۆڵی دادگایش پەیامنێرانی ڕۆژنامە و خۆولاتیی ئاسایی تێدا بو. باسی ئەوە دەکەم تا بەراورد لە نێوان سەردمی پاشایەتی و سەردەمی ڕژیمی بەعسی تکریتیدا بکەم. کە دووکانەکەی قادر ئاغیشمان بەجێ دەهێشت، مشتومڕ و قسەمان هەر لەسەر هەمان بابەت دەبوو.

* * *

مشتومڕی نێوان ئێمە پارتییەکان بە درێژایی ١٩٤٧ و پاشتریش توندوتیژ وو. بەڵام تاڕادەیەك دیموکراسی و ڕێزی یەکتر گرتنی تێدا پێڕەو دەکران. لێدوانەکە لەسەر دووخاڵی سەرەکی بوو: ئایا کورد نەتەوە پێك دەهێنن یان نا؟ ئایا بوونی ڕێکخستنێکی شیوعی لە کوردستاندا ڕاستە یان نا؟ ئێمە بە وشکە باوەڕی و لەبەر ڕووناکی نوسینەکانی ستالیندا لە بارەی نەتەوەوە قسەمان لەسەر مەسەلەکان دەکرد و پێمان وابوو ئەوە ڕایەکی ڕاست و دروستە و قابیلی قسە لەسەرکردن نییە. لایەنی دووەمیش هەر دوور لەڕێ و شوێنی زانستی قسەی دەکرد. بۆیە ڕاستی لەنێوان ئەم و ئەودا ون بووبوو. دەمەتەقێی هەردوو لا، خولیای قۆرخکردنی مافی چالاکی سیاسی تێدا بوو.

* * *

لە دێی تەکێ بووم کە هەواڵی سەرکەوتنی ڕاپەڕینی کانوونی دووەمی ١٩٤٨م لە سلێمانییەوە پێگەیشت. ڕۆژی دوای چوومە ناو مزگەوتی دێ و مۆڵەتم لە مەلا خواست تا ڕاستەوخۆ دوای تەواو بوونی نوێژی هەینی قسە بۆ ئامادە بون بکەم. چەند دەقەیەك لە یەکەم کۆڕی سیاسیدا کە دێیەکە بەخۆوەی دیت، ئاخاوتم. ئاماژەم بۆ ئەوە کرد کە ئەو ڕووداوە دەیسەلمێنێت ئەگەر گەل بە ڕیزی یەکگرتووەوە بۆ خەبات ڕابپەڕێت، هەر ئەو بەهێزترە. هەمووان داوایان لە خوا و ئیمام هەمزە کرد کە ببنە یاریدەدەری گەل، دژی ئینگلیز و کافران و خراپەکاران. یەکجار گران بوو دێنشینی نەخوێندەواری لە دێیەکی دوورە دەستدا تەریك کەوتوو، تێبگات چ ململانێیەکی سیاسی ئاڵۆز لە شەقامەکانی پایتەختدا لە کاردایە. کە گەڕامەوە بۆ سلێمانی کەشێکی سیاسی مایەیی بوژاندنەوە و تەواو جیاوازم لە هی چەند ڕۆژێك لەوەوپێش بینی. تەنانەت خاڵە مستەفایشم کە زانایەکی ئاینی دیاربوو، جاران گلەیی لێ دەکردم کە من _بەقسەی ئەو_ شوێن خەیاڵ

کەوتووم، کاتێك چاوم پێکەوت پیرۆزبای سەرکەوتنی لەلا کردم و بە کەف و کوڵەوە گوتی: «بەهادین، ئێستا کە باوەڕم بە گەل هێناوە و باوەڕم بە وەیش هێناوە کە تۆ لەسەر هەقی.»

ئیتر عێراقییەکان بۆ یەکەم جار و لەهەلومەرجی ڕاپەڕینی مەزنی شۆڕشگێڕانەدا، دەیانتوانی بە ئازادی و بە خۆپێشاندان، بڕژێنە سەر شەقامەکان و چییان دەوێ داوای بکەن، بەبێ ترس لە پەلامار و گرتن و کوشتن، بەدەستی پۆلیس، هەست و نەستیان دەرببڕن.

خەڵك ڕقی هەرە زۆری لە کۆلۆنیالیزمی ئینگلیز و حوکمدارانی ناوخۆی نۆکەری بوو. سلێمانی؛ هیچ شتێکی وای تێدا نەبوو نیشانەی بوونی ڕاستەوخۆی ئەو کۆلۆنیالیزمە بێت، لە مەڵبەندی ڕۆشنبیری بەریتانیایی زیاتر کە بەڕێوەبەرێکی خۆماڵی کوردی خەڵکی شار و لەلایەن گەلەوە نەفرەت لێکراوی (عەلی حاجی مەلا شەریف) ناوێك هەبوو. بۆیە شیوعیەکان خۆپیشاندانێکی جەماوەرییان ڕێکخست و هوڕایان لە دژی کۆلۆنیالیزم کێشا و گەمارۆی مەڵبەندی ڕۆشنبیری ناوبراویان دا و ئاگریان تێبەردا. عەلی لە چنگی خۆپیشاندەران دەرباز بوو، بەڵام مۆتۆڕسکیلەکەی سوتێندرا. ڕۆژی دوای کۆمەڵێکی گەورەی منداڵان کەوتنە سەرجادە و پاشماوەی مۆتۆڕە سووتاوەکەیان هەڵگرت و بە خۆپیشاندنەوە ڕۆیشتن.

ڕاپەڕینی کانوون وەزارەتی(صالح جەبر)ی ڕوخاند و دوای ئەویش داواکاریی گەل بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەنجوومەنی نوێنەرایەتی کە ئامادە بوو پەیمانی (پرۆتسمۆت)ئیمزا بکات تاوی سەند. کۆشکی شا ناچار بوو هەم ئەو ئەنجوومەنە هەڵبووەشێنێتەوە و هەم بڕیارێك بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردنێکی نوێنەرایەتی تازە دەربکات. (ح ش ع) بڕیاری دا بەشداری هەڵبژاردن ببێ. ڕەنگە ئەوە لە مێژووی حیزبدا بۆ یەکەم جار بووبێت. ئینگلیز یاسایەکی بۆ هەڵبژاردن دانابوو، یان لە هیندستانەوە هێنا بووی، لەوەی بەریتانیا خۆیشی جیاواز بوو و بۆ دەستەبەر کردنی خۆ سەپاندنی دەسەڵاتی ڕاپەڕاندن بەسەر پەرلەمانیشدا گونجاو بوو. هەڵبژاردن بە پێی ئەم یاسایە بە دوو قۆناغ دەکرا: لە یەکەمیاندا تەنها هەڵبژێرە نێرینەکان لە هەر بنکەیەکی هەڵبژاردندا چەند ١٠ کەسییەکیان هەڵدەبژارد و ناوی (هەڵبژێردراوە پلە دووەکان)یان لێ دەنان. هەڵبژێردراوە پلە دووەکان یان لێ دەنان.

هەڵبژێردراوە پلە دووەکان لەقۆناغی دواتریشدا بە سەرپەرشتی هەمان دەسەڵاتدارانی ئیداری کۆدەبوونەوە بۆ هەڵبچاردنی نوێنەران. ئەمکە لە کاتێکدا کە ئەندامانی ئەنجومەنی پیران، سەرجەم لەلایەن پادشاوە دەستنیشان دەکران. وا بڕابووە وە کە پاڵێوراوانی کۆشکی شا و دەسەڵاتداران لە هەر جارێکدا هەموو کورسییەکانی نوێنەرایەتی یان زۆربەی هەرە زۆریان ببەنەوە. بەڵام ڕاپەڕینی سەرکەوتووی کانوون، بارودۆخەکەی گۆڕی و ئیتر دەسەڵاتداران پێیان نەدەکرا ساختە لە هەڵبژاردندا بکەن. ئێمە لەبەهاری ١٩٤٨و گەرمەی هەڵچوونی شۆڕشگێڕانەدا بەژداری هەڵبژاردنی نوێنەرایەتیمان کرد. ئەوە یەکەمین کەڕەت بوو کە من لە هەڵبژاردندا بەشداری بکەم و ئازادنە دەنگ بدەم.

ئێمەی سەرپاکی شیوعیەکانی شار، لاوی تازە کوورە بووین. مەرجی یاسایی خۆپاڵاوتن بۆ نوێنەرایەتی، بەتایبەت لە ڕووی تەمەنەوە، لەهیچ کەسماندا نەبوو. نەوەندە گیرمان بەدەست سازکردنی لیستی هەڵبژێردراوە پلە دووەکانی شیوعیەکان و باوکان و خزمانمان نەخوارد. من خۆم و باوکم لە ناو لیستی حیزبماندا بووین بۆ هەڵبژێردراوە پلە دووەکان. باوکم کە پێم گوت ناوی لەنێو لیستەکەماندایە، شادمان بوو، لەهەمان کاتیشدا دەترسا. هەردوو پاڵێوراوی ئێمە بۆ نوێنەراسەتی بریتی بوون لە : عەرەبێك (شریف الشیخ العانی) ناوی بەرپرسی یەکەم ڕۆژنامەی ناوەندی حیزب کە پاش ڕاپەڕینەکە دەرکرا و یەکێکی دیکەی کوردی (مەحمود هەمەوەند) ناو. پێش دەنگدان بانگەشە و کۆبوونەوەیەکی جەماوەریمان بۆ هەڵبژاردن کرد. شیعرێکی شۆڕشگێڕانەم لە یەکەم کۆبوونەوەی هەڵبژاردندا خوێندەوە، جێی ئافەرین لێکرد بوو. ئەحمەد غەفور پاش کۆبوونەوەکە پێی گووتم:

« شیعرەکەت، بیری مارکسیی، بەشێوازێکی سادە و باش پێشان داوە.»

کۆبوونەوەیەکی جەماوەری دیکەی هەڵبژاردن کە لە گۆڕەپانی قوتابخانەی ئامادەیی شار بەسترا، شیعرێکم تێدا خوێندەوە بۆ پشتگیریی کێشەی گەلی فەلەستین و دژایەتی؛ کۆلۆنیالیزم و زایۆنیزم و کۆنە پەرستی عەرەبی تەرخان کرابوو. بە درێژایی کاتژمێرەکانی دەنگدان و جیاکردنەوەی دەنگەکان شەونوخونیمان بەدیار سندووقەکانەوە کێشا. نوێنەرانی پارتی و هەندێك لە بێلایەنەکان، وێڕای فەرمانبەرە حوکمەتییەکان، شەونوخوونیان لەگەڵدا کێشایین. هەڵبژاردن بەراستی ئازاد بوو، هیچ لایەنێك لەو کەش و دۆخەدا پێی نەدەکراوەکو

جاران ساختەکاری تێدا بکات. لیستەکانمان بەشی هەرە زۆری دەنگەکانیان بەدەست هێنا و لیستی ئیمە و لیستە نەیارەکەی پارتی جیاوازییەکی زۆریان لە نێواندا هەبوو، بۆیە دەبوو هەردوو کورسی نوێنەرایەتی شار بۆ حیزبمان بن. بەڵام مەسەلەکان بەر لە ئەنجامدانی دووەمین قۆناغی هەڵبژاردن، تەواو بەشێوەیەکی کتوپڕ گۆڕان. ئەوە بوو حوکمی عورفی لە ١٥ی ئاباری ١٩٤٨دا ڕاگەیەندرا و هێرشی ڕاوەدوونانی شیوعیەکان و بەرهەڵستانی دیکەی حوکمەت دەستی پێکرد. (شریف الشیخ)ی پاڵێوراومان بۆ نوێنەرایەتی، لەسەردانێکیدا بۆ سلێمانی گیرا و لە ئاودەستخانەی بەڕێوبەرایەتی پۆلیس توندکرا. (ح ش ع) لەم هەل و مەرجە تازە خولقاوەدا پەیوەندی بە هەڵبژاردنەوە پچڕی. حوکمەت وەك لەسەردەمی پاشایەتی نەریت بوو، هەموو کورسییەکانی بۆ لاینگرانی خۆی برد و هەندێك کورسیشی بۆ بەرهەڵستە بۆرجوازیەکان یان بەرهەڵستە دەستکردەکانی خۆی چۆڵ کرد.

* * *

ئەو دەمە لە پۆلی سێیەمی ناوەندی بووم، چالاکیی نەقابیی یەکێتی قوتابیان بۆ یەکەم جار دوای ڕاپەڕینی کانوون هاتە ناو قوتابخانەکەیشمان. قوتابخانەکەمان سەرتاسەر بەوە جوێ دەکرایەوە کە قوتابییمانی لاوی گەورە گەورە بوون و نەیاندەتوانی لە قوتابخانەی بەیانیاندا خویندن تەواو بکەن. بەربەرەکانێ لە هەڵبژاردنی یەکێتی قوتابیاندا لەنێوان ئێمە و پارتیدا هەبوو. هەردوو پاڵێوراوەکەمان بە زۆرایەتییەکی گەورەوە هەڵبژاردنەکەیان بردەوە. (جەمال محەمەد سەعید)ی دۆستی حیزبمان لە پۆلەکەماندا پالاوت. (عەلی مەحمود)ی پاڵێوراوی پارتی سەرنەکەوت و لە پاش واز هێنانمەوە لە قوتابخانە لە دوا دواییەکانی ١٩٤٨دا تا ساڵی ١٩٦٠ نەمدییەوە. لە ١٩٦٠دا بینیم یەکێکە لەو هەڤالە شیوعیانەی کە لە شەقلاوە بەبۆنەی بەستنی کۆنفرانسی مامۆستایانی کوردستانەوە لەگەڵیاندا کۆبوومەتەوە.

پێتەختم لەڕۆژانی هەستانی شۆڕشگێڕانەی دوای ڕاپەڕینی کانووندا سەر لە نوێ بینیەوە. لەگەڵ خوشکەکەم و مێردەکەیدا چوومە لای پزیشك. وا ڕێکەوت لە سەرەتای کۆنگەری (السباع)دا ئامادەبیم، واتە یەکەم کۆنگرەی قوتابیان لە عێراق کە نوێنەری لیژنەکانی یەکێتی قوتابیانی عێراقیان بەشێوەیەکی یاسایی تێدا دەمەزراند. (جەواهیری)ی کەڵە شاعیرم بە گۆڕەپانی (السباع)بینی کە کۆمەڵانێکی بەرینی لە هەزاران کەس

زیاتری جەماوەری قوتابیانی تێدا خڕبووبوونەوە، شیعرەکەیی(یوم الشباب تحیة و سلام) لەنێو چەپڵە ڕێزان و هوڕای پڕ خرۆشی جەماوەردا دەخوێندەوە.

چەند ڕۆژێك دوای گەڕانەوەم بۆ سلێمانی، وەفدێکی یەکێتی قوتابیان لە بەغدادوە هات، سەریان لێ داین و قوتابیانی سلێمانیش بەگەرمی پێشوازییان کردن. (بدر شاکر السیاب)ی قوتابی شیوعی لە چاوپێکەوتنێکی قوتابیاندا کەچەند سەد قوتابییەکی تێدا بوو، شیعرێکی بە جۆشەوە خوێندەوە، چەند جارێك بە چەپڵە لێدان پێیان بڕی.

* * *

ئایاری ١٩٤٨، بە بەهانەی زامنکردنی پاشکۆی سوپای عێراقەوە، کە چەند بەشێکی لێ چوو بووە نێو فەڵەستین و لەیەکەم شەڕی نێوان عەرەب و ئیسرائیلدا بەشدارییان کرد بوو، ئیدارەی عورفی لە عێراق ڕاگەیەندرا. ئەوە بوو ڕژێمە حوکمدارەکانی عەرەب، بڕیاری دابەشکردنی فەڵەستینیان ڕەتکردەوە، کە دامەزراندنی دوو دەوڵەتی تێدا هاتبوو و لافی ئەوەیان لێ دەدا کە بە زەبری هێز ڕێ لەوە دەگرن. کەچی شەڕەکەیان دۆڕاند و هێزە زایۆنیەکان دەستیانگرت بەسەر پتر لە نیوەی ئەو خاکەدا کە بۆ عەرەب تەرخانکرابوو. بەڵام شەڕی فەڵەستین بەهانە و ڕوپۆشێك بوو بۆ شەڕی ڕژێمی عێراق دژی جوڵاندنەوەی نیشتیمانی، بەتایبەت دژی(ح ش ع)ی خاوەن دەسەڵاتێکی میللی بەربڵاو. موخابەراتی ئینگلیزی، نەخشەیەکی تەواوی بۆ ئەم شەڕەی دوایی لە دژی جووڵانەوەی شیوعی و نیشتمانی کێشا بوو. حیزبمان بە بڵاوکردنەوەی بەڵگەنامەیەك کە بەهۆی بەکرێ گیراوێکی دوو سەرەوە کەوتە دەستی، پەردەی لەڕووی لایەکی ئەم نەخشە هەڵدایەوە کە ڕایسپاردبوو ئاژاوە و ململانێی نەتەوەیی و تیرەگەری و ئاینی لەنێوان عێراقیەکان بوروژێندرێن.

شاڵاوی توندوتیژی پۆلیسی، هاوکاتی شەڕی فەڵەستین، تاکە گیروگرفتی ئەو ڕۆژانەمان بوو. بڕیاری دابەشکردن و پشتگیری لەلایەن سۆڤیەتەوە و بەرهەڵستی هێزە نەتەوەییەکانیش، هۆیەکی وروژاندنی پاشاگەردانی فیکری نێو شیوعیەکان بوو لە عێراقدا. بڵاوکردنەوەی نامیلکەیەکی بۆ عەرەبی وەرگێڕدراو لە پاریس کە چەندین ڕاستی تێدا بەهەڵەدا برابوون و شێوێندرابوون، پەرەی بەم پاشاگەردانییەدا، لەبەر خاتری ئیسرائیل و فەرامۆشکردنی ئەو ڕاستیە کە ئەم دەوڵەتە هەر لەسەرەتاوە لەسەر بناغەی زۆرداری و

داگیرکردن و دەربەدەر کردنی جەماوەری عەرەب لە خاکەکەی و زەوتکردنی مافی ڕەوای بنیات نراوە. هێرشی بە زەبر و زەنگی پۆلیسی کە گەیشتە ڕادەی لە زیندان توند کردنی هەزاران و لە سێدارەدانی دیارترین ڕێبەرە شیوعیەکانی عێراق، بواری ئەوانەی نەدا بە مێشکێکی ساف و لە هەل و مەرجێکی هێمندا، لەو دۆخە تازە خولقاوە بکۆڵنەوە. ئەگەر چی ئێمە لەوە بێگومان بووین، کە سەرکردایەتی سۆڤیەتی لەباریدا بوو لە بارودۆخەکە بکۆڵێتەوە و هەڵوێستی ڕاستی بەرامبەر وەربگرێت، بەڵام خۆمان تین و توانی ئەوەمان نەبوو ڕووداوەکانی پێش چاومان لێك بدەینەوە.

* * *

ئەندامیەتی (ح ش ع) لە سێ مانگی پاش سەرکەوتنی ڕاپەڕینی کانووندا بە ڕادەیەکی نابەجێ و بە شێوەیەکی بێ پلان زیادی کرد. حیزب کادیری توانای نەبوو ئەو کۆمەڵە فراوانەی خەڵك کە ڕوویان کردبووە ڕیزەکانی لە خۆیدا جێ بکاتەوە. ئەوەیش هۆیەکی تێکچوونی شیرازەی دۆخی ڕێکخستنمان بوو، پاش پەلهاویشتنی هێرشی تیرۆرکارانە.

هێرش ئەو ڕۆژە دەستی پێ کرد و تا ڕادەیەك تاوی سەند کە یەك دەستەی حیزبی لەگەڵ بەهجەت و محەمەد موستەفادا بۆ ماوەیەکی کەم یەکی خستین، ئەگەر بیرم بە هەڵەدا نەچووبێ، (غەفورکەریم)ی لاوی شیوعی گورج و گۆڵ، کە تەواوی کاتی خۆی بە کاری حیزبی بەخشی بوو، ڕێکی دەخستین.

* * *

هاوینی ١٩٤٨، پێش ئەوەی ژیانی خۆشاردنەوەم دەستپێ بکات، دوا دیدەنی دێی تەکێ و ئینجا قۆپی ـ بەلای منەوە ـ خۆشترین هەوارە هاوینم کرد. لەگەڵ پورزاکەمدا بووم کە ببڕای بیر پەیوەندی بەهیچ چالاکییەکی سیاسییەوە نەبوو، بەڵکو و ئامانجی لە ژیاندا ئەوە بوو: وەك مەلایەکی مزگەوت جێگای باوکە کۆچکردووەکەی بگرێتەوە و لەناز و نیعمەتدا بژی. شەش لاوی خزممان لە تەکێ لەگەڵماندا هاتن، چەند کەسێکین چەکیان پێ بوو کە هەر ئەوەندە بەکەڵکی ڕاو شکار دەهات. ئەو لاوانە نەیانتوانی ڕاوی کێوییەك بکەن گۆشتی بخورێ. بەڵام توانیمان باشترین جۆری هەنگوین بدۆزینەوە. (سدیق)

گووتی: من هەنگێکی کێوی پێ دەزانم، لەوانەیە هەنگوینمان لێ چەنگ بکەوێ. هەر هێندەمان لەدەست دەهات بە پەرۆشەوە قایل بین ئەو هەنگە ببڕین. (مارف)مان بەجێهێشت، چونکە شەو کوێر بوو. چووین بۆ جێ هەنگەکە. دار بەڕوویەکی گەورەمان لەبەردەمدا بوو. پورەی هەنگەکە لە کلۆرە دارەکەدا بوو. سدیق دوای سەرو دەموچاو پێچانی بە جامانەیەك بەتەور کونی کرد. ئێمەیش لە دووری چەند مەترێکەوە تەماشامان دەکرد. هەنگوین لەبەشی خوارەوەی دارەکەوە دەرکەوت. کەوتینە هنگوین گرتن تا مەنجەل و هەموو قاپەکان و تەشتی هەویرشێلانەکەشمان پڕ بوون. هەنگوینەکە نزیکەی(٣٠)کیلۆ گرام بوو. واقم لە مەسەلەی جیاوازی ڕەنگی چینەکانی هەنگوینەکە وڕما بوو، چونکە ڕەنگی بەشی سەرەوەی سپی و خوارەوەی ڕەش و هی نێوانیشیان بەرەو خوار بەرە بەرە ڕەش دەبوو. سدیقی جوتیار ئەم دیاردەیەی بۆ لێکدامەوە و گوتی:

«ئەم هەنگوینە بەرهەمی ٧ساڵی ئەم هەنگەیە، ڕەنگە سپیەکەی هی ساڵی دواییانە و هەموو ساڵێکیش ڕەشایی مێوەکە لەبەرەوە زیاد دەکات.»

* * *

پایزی ١٩٤٨ کەریم سۆفی کە لە خێزانێکی هەژار و کوڕی فەراشێکی قوتابخانە بوو، بوو بە ڕێکخەری من. کەریم لاوێکی نەرم و نیان و خاوەن هەستێکی بەرزی تێکۆشان بوو. ئەوسا هێشتاکە لە خوێندنی ئامادەیی ئێواران دانەبڕا بووم. بە زەحمەت یەکەم قیستم لە کرێی خوێندن دابین کرد. درێژەشم بە دەوامکردن دا تا بۆ یەکەم کەرەت فەرمانی دەستگیرکردنم دەرکرا. (عوسمانی مەلا)ی خزمم و قۆمیسەر لە لێکۆڵینەوەی تاوان(ئاسایشی گشتی جاران) بەر لە گرتنی ماڵمان هەواڵەکەی پێ گەیاندین. قایمکاری خۆمم کرد و ماڵەوەم بەجێ هێشت. دوای چەند ڕۆژێك مێردی خوشکەکەم عەریفی پۆلیس بوو، توانی مەسەلەکە دابخات. هاتمەوە بۆ ماڵ، بەڵام ماوەیەکی کورت مامەوە چونکە فەرمانێکی تازەی گرتنم و خۆشاردنەوەی چەند ساڵەیشی بەدوادا هات.

لەوە ئاگادارنەبووم کە بەرپرسەکان لە بەغداد لێیان گیراوە و هەندێکیان ڕوخاوون، کاتێك کەریم سۆفی ڕێکخەرم لە سەرەتاکانی١٩٤٩دا پێی ڕاگەیاندم کە سەرکردایەتی حیزب بڕیاری خۆپیشاندانی داوە بە بۆنەی یەکەمین ساڵڕۆژی ڕاپەڕینی کانوونەوە بە مەبەستی تازەکردنەوەی ڕاپەڕینەکە. هەروەها گوتی:

«سەرکردایەتی ئێرەی ڕێکخراوەکەمان بڕیاری داوە ئەرکی سەرکردایەتی خۆپیشاندانەکە لە سلێمانی بەتۆ بسپێرێت.»

ئینجا نامەیەکی حیزبی پێ پیشان دام، لە سەرکردایەتی حیزبەوە هاتبوو، ڕێنوێنی تێدابوو لە بارەی ئەو خۆپیشاندانەوە کە دەبوو ببێتە هۆی تازەکردنەوەی ڕاپەڕینەکە. دەبوو هەموو خۆپیشاندەرێك بەپێی نامەکە لیسێکی(٧٥سم) درێژ هەڵبگرێ و ئامادەی پەلاماردان و دەرکردنی پۆلیس بێت.

بەبێ دوو دڵی ڕازی بووم ئەرکی سەرکردایەتی خۆپیشاندانەکە لە ئەستۆبگرم. تاکە داواکاریم ئەوە بوو جێیەکی لەبارم بۆ ساز بکەن خۆمی تێدا بشارمەوە. کەریم ئێوارەی هەمان ڕۆژ بردمی بۆ ماڵی فەتاحی بەرگدروو و لاوی شیوعی لە گەڕەکی (مەڵکەندی). بە داوای خۆم دەست نیشانکردنی ئەو شوێنە کە خۆپیشاندانەکەی لێوە دەستپێدەکات، بۆ خۆم هێڵدرایەوە. خاڵێکی قەرەباڵغی ناوەڕاستی بازاڕی شارم هەڵبژارد. ئاگاداریی بەشداران کرایەوە کە لە کاتی دیاریکراودا ئامادەببن. خۆم بە لەچك کراوی ئامادە بووم و وەك نیشانەیەك بۆ دەستپێکردنی خۆپیشاندانەکە یەکەم هوڕام کێشا. بۆم دەرکەوت پۆلیس پێیان نەزانیوە و ئێمە لە ناغافڵدا لێیان پەیدابووین، چونکە هیچ شتێکی وا سەرنجی ڕانەکێشام، نیشانەی پێشتر بەخۆکەوتنی ئەوان بێت. ژمارەی خۆپیشاندەران خۆی دابوو تەنها لە ٢٠٠کەسێك. ئەمەیش ژمارەیەکی کەم بوو، بەڵگەی ئەوە بوو کە خەڵك و _تەنانەت خودی شیوعیەکانیش_ خۆیان ئامادە نەکردبوو بەشداری تێدا بکەن. چەند لافیتەیەك لەگەڵ یەکەم هوڕا کێشاندا بەرزکرانەوە. لافیتە خوراکان سەرجەم دژی ئیمپریالیزم و حوکمی بەکرێگیراو و بانگکردنی جەماوەر بوون بۆ تازەکردنەوەی ڕاپەڕینی کانوون. خۆپیشاندانەکە چەند سەد مەترێك ڕێیکرد و کۆمەڵێکی گەورەی پۆلیسی پیادە و سوارە و ئۆتۆمبیل لەدەورمان گرد بوونەوە. بەر لەوەی هیچ پێکدادان و هەڵپژانێك ڕوویدات یاخوود خۆپیشاندەرێك بگیرێت، لەبەردەم (گومرگە سووتاودا) فەرمانی بڵاوەلێکردنم دا.

شاری سلێمانی لەوکاتەدا سەرتاسەری بەرهەڵستی ڕژێم بوون و بەشی هەرەزۆری خەڵکەکەی هاوسۆزی شیوعیەکان بوون. دەرگای ماڵانی خەڵك بۆ لەباوەشگرتن و شاردنەوەی هەر خۆپیشاندەرێك لەکاتی ڕاونانیدا لەلایەن پیاوانی ڕژێمەوە خرابووە سەر پشت. ئەگەر پۆلیس کاتی گەڕان بەشوێن خۆپیشاندەراندا خۆی بکردبایە بە ماڵێکدا کە

خۆپیشاندەر پەنای بۆ هێنا بێ، زۆربەی کات بە دەستپێشخەری خاوەن ماڵەکە و لە سەربانەکەیانەوە خۆپیشاندەر دەگەیەنرایە ماڵێکی دیکە. نەمبیستووە پۆلیس ئەو ڕۆژانە توانیبێتی هیچ خۆپیشاندەرێك لەناو یەکێك لەو ماڵانەدا دەستگیر بکات.

یەکەمین خۆپیشاندان بەسەلامەتی و بەبێ هیچ زیانێك کۆتایی هات. ئێوارە گەڕامەوە بۆ حەشارگە(مخبأ)کەم لە مەڵکەندی و بەدەم ڕاپۆرتی خۆمم لەسەر خۆپیشاندانەکە دا بە کەریم سۆفی کە لەوێ چاوەڕێی دەکردم. داوای لێکردم ڕاپۆرتێکی نوسراویشی بدەمێ تا سەرکردایەتی بیخوێنێتەوە. ئێوارەی ڕۆژی دوای (قالە) چکۆلی پەیامنێری حیزب، نامەیەکی بۆ هێنام، فەرمانی پێدەدام بەخۆ بکەوم و دووەم خۆپیشاندان سازبکەم. ئەوەم دواخست تا یەکەمین ساڵڕۆژی ڕاپەڕینی کانوون_واتە٢٧ی کانوونی دووەم_ دا دێت. ئەمجارەیان کەژاوەیەکی(تەرمی)ڕەمزی بەپارچەیەك قوماشی ڕەش داپۆشراومان ئامادەکرد، واتە تابووتێکی دارینی عادەتی کە تەرمی دەخرێتە ناو و بەشان دەبرێتە گۆڕستان. شار پێشان شتێکی لەم بابەتەی بەخۆوە نەدیبوو. نە خەڵکەکە و نەپۆلیس هیچکامیان پەییان بەوە نەبردبوو کە ئەو شتەی سەرشانی خۆپیشاندەران تەنها کەژاوەیەکی ڕەمزییە و مردوویەکی ڕاستەقینە نییە. کەژاوەکە شان و شکۆی خۆپیشاندانەکەی زیاتر کردبوو، پۆلیس بە گران دەیتوانی پەلاماری بدات. خۆپیشاندان بازارەکەی بە هوڕا کێشانی خۆپیشاندەران بڕی و دوکاندار و ڕێبوارەکان تەماشایان دەکرد. ئینجا بە شەقامێکدا کە بۆ گۆڕستانی سەیوان دەچوو، ڕێی کرد. پاش دەرچوونمان لە بازارەکە، سەرنجم دا ژمارەی پۆلیس دەگاتە چەند قاتی ژمارەی خۆپیشاندەران و چەند بەشێکی پۆلیسی سوارە و ئۆتۆمبیلی پڕ چەك لە پێش و پاشمانەوە دەڕۆن و وەختە پێمانەوە بنوسێن. ترسام بە گەیشتنە گۆڕستان یا لە جێیەکی گونجاودا بڵاوە لێکردن ببێتە هۆی گیرانی ژمارەیەکی زۆر لە خۆپیشاندەران. بۆیە بڕیارم دا خۆپیشاندانەکە لە شوێنێکدا بڵاوەی پێ بکرێت کە ئۆتۆمبیل و پۆلیسی سوارەیان تێدا دەستە پاچەن و ناتوانن ڕاوەدوومان بنێن. ئەگەر بەتەنها پۆلیسی پیادەشمان بەرامبەر بمێنێتەوە ئەوە بەسەرماندا باڵادەست نابن و خۆ لەبەردەم بەرد بارانی ئێمەدا ڕاناگرن و هەڵدێن. خۆپیشاندان کە لەبەردەم مزگەوتێکدا کە دوو دەرگای هەبوو بڵاوەی لێکرد تا خۆپیشاندەران بە یەکێکیاندا بچنە ژوورێ و لە دووەمیشەوە بێنە دەرێ، بەبێ ئەوەی پۆلیسی سوارە یان ئۆتۆمبیلەکان بتوانن ڕاوەدوویان بنێن. ئەم کەڕەتە سێ هەڤاڵمان

دۆڕاند، چونکە پۆلیس توانی بیانگرێت، لەوانە: (فەرەج مەحمود) و (نوری دارتاش)کە پێشتر من ڕێکخەری بووم. ئەوانەی کە پێیان کرا بچنە ناو مزگەوتەکە نەگیران. یەکێکیان قوماشە ڕەشەکەی لەگەڵ خۆیدا هێنابوو و تابوتە بەتاڵەکەی بۆ پۆلیس بەجێ هێشتبوو.

ئەمجارەیش دوای بڵاوە لێکردنی خۆپیشاندانەکە، بەڕێکەوت خۆمم کرد بە ناو ئەو خانوەدا کە دوای بڵاوە لێکردنی خۆپیشاندانی پێشوو تێی چووبووم. چەند ئافرەتێك لەوێ بوون، لە دەوری تەنور دانیشتبوون و نانیان بۆ یەکێکیان دەکرد. دیارە هیچ کەسێکیانم نەدەناسی و پێویستیشم بەو ناسینە نەبوو. هەر هێندە بەس بوو بزانن؛ من خۆپیشاندەرێکی دژی ڕژێمم. یەکێکیان پەنجەی بۆ ڕاکێشام بە پەیژەکەدا سەربکەومە سەربان، چونکە ئەوێژۆر زامنتر بوو. بەدەستی خۆی دەرگای دەرەوەی خانووەکەی داخست. پاش چەند دەقەیەك کچۆڵەیەکی ١٠-١٢ساڵانە هاتە لام و کولێرە بەرۆنێکی گەرمی دامێ، بە تاسوقەوە خواردم. دوای تێپەڕبوونی چارەکە سەدەیەك بەسەر ئەم بەسەرهاتەدا، واتە لە ١٩٧٤دا، لە سلێمانی لەگەڵ (ئەحمەد حامید)ی کادیری شیوعیدا دانیشتبووم. ژنەکەی لێی پرسیم:

- ئامناسی؟ بیرت نایە پێشتر یەکترمان دیبێ و ناسیبێ؟
- نەخێر، هیچم بە بیردا نایە.
- من ئەو کچۆڵەیەم کە ساڵی ١٩٤٩، دوای بڵاوەپێکردنی خۆپیشاندانێکتان، لەماڵی ئیمە بووی و کولێرەی گەرمم بۆ هێنای.

پاش دووەم خۆپیشاندان دەبوو، بەپێی فەرمانی سەرکردایەتی ڕێکخراو، خۆ بۆ سێیەم خۆپیشاندان ئامادە بکەم کە ڕۆژی ٣٠ی کانوونی دووەمی بۆ دیاری کرابوو. جێی کۆبوونەوە و دەستپێکردنەکەم بۆ شەقامی (سابوونکەران)ی تاڕادەیەك چەپەك گۆڕی. داوام لە کەریم کرد یاریدەدەرێکم بۆ دابنێ، تا لەکاتی گیران یان گوژرانمدا جێگام بگرێتەوە. داواکەم جێبەجێکرا. ئەم کەرەتەیش دوژمنی حوکم بە دەست ئاگای لەکات و شوێنی خۆپیشاندانەکە نەبوو. ئەوە مانای وابوو خەڵکانێکی خراپ نەخراونەتە نێو ڕیزەکانمان. ژمارەیەکی کەمی ٤٠-٥٠ کەسی ئامادەی خۆپیشاندانەکە بوون. هەر لەو شوێنەدا درێژەمان بە چەپڵە لێدان و هوراکێشان دا بەڵکو کەسانێکی دیکە بێنە ناومان. بەڵام لەباتی ئەوە پۆلیس بە ئۆتۆمبیلی پڕ چەکەوە قوت بوونەوە، ئەوەندەی نەبرد ژمارەیان

زۆر بوو. ئینجا ئینجا دوای پەلامار دانمان بەیەکدا هەڵپژاین. چەکی عادەتی دەستمان بەرد بوو. ئەوانیش بەردیان بەکارهێنا. (ئەحمەد حەسەن)ی قوتابی دواناوەنیی یاریدەدەرم لەو یەکەمین کەسانە بوو کە پاش دەستپێکردنی پێکدا هەڵپژان، هەڵاتن. ئێمەیش ناچار بووین بە کۆڵانێکی تەنگە بەردا کە ئۆتۆمبیلی پێدا نەدەچوو، بکشێینەوە تا بەتەنها پۆلیسی پیادەمان بەرامبەر بمێنێتەوە. ئەحمەدی(سەرکردەی یاریدەدەر)لە یەکێك لەو خانوانەوە کە دەکەونە نێوان هەردوو بەرەی پێکدا هەڵپژاو، دەرپەڕی و بەرەو ڕوومان فڕکەی کرد تا لە شەڕەکە دووربکەوێتەوە. لیسێکم بەسەریدا یش. تێی نەڕوانیم و هەر ڕایدەکرد. زارەترەك بوو بوو. پێدەچێت لافی ئەوەی لێدابێت کە پۆلیس زەبری پێگەیاندووە. ئەو قوچاندووی و دوور دەکەوتەوە و ئێمەیش هەر بە پۆلیسدا هەڵدەپژاین و دوابەدوا دەکشاینەوە و درێژەمان بە هوڕای دژی ئیمپرالیزم و ڕژێمی بەکرێگیراو دەدا. کە گەیشتینە پانتایی بەردەم ماڵی حەمە ئاغای مڵکخێوی ئەریستۆکرات، پۆلیسی سوارە پشتی لێ گرتین و ئابلۆقە دراین و نەماندەتوانی درێژە بە پێکدا هەڵپژان بدەین. ئیتر ئەرکی هەرە پێویستی هەر خۆپیشاندەرێك ئەوە بوو خۆی ڕزگاربکات. هەندێك چوونە ماڵان و هەندێکی دیکە بە دارتێلی کارەبادا سەرکەوتنە سەربان و چەند خۆپیشندەرێکیش دەستگیرکران.

وەخت بوو ببمە یەکێك لە خۆپیشاندەرە گیراوەکان، چونکە لەناو کۆمەڵە پۆلیسێکی سوارەدا زرمەی قۆناغە تفەنگم بەسەردا داباری تا کەوتمە سەر زەوی و کەمێك لە هۆش خۆم چووم. پاشان هۆشم بە بەردا هاتەوە و گوڕم دایە خۆم. کە کەوتمە خۆ هەڵبەستنم و ڕابکەم، پۆلیسێك لە ئەسپەکەی دابەزی بمگرێ. بە دوومدا ڕای کرد، بەڵام من خۆم کرد بە ماڵێکدا کە خاوەنەکەیم دەناسی و یەکێکیان (عومەر عەلی) ئەندامی لیژنەی قوتابیانی شار بوو، هاتبووە ڕیزی ئێمەوە و ڕێکخراو بوو. دەرگاکەم لەدوای خۆمەوە پێوەدا. ماڵەکە هەر (ئاسکە)ی لێ بوو، کچۆڵەیەکی کارەکەر بوو و بەهۆی زۆر هاتوچۆکردنی ماڵەکەوە باش دەیناسیم. پرسیاری پەیژەدارەکەم لێ کرد. کەچی بێدەنگ ڕاوەستا و شڵەژا و دەمی هەڵنەهێنایەوە. خۆم بەشوێن پەیژەکەدا گەڕام و سەرکەوتم سەربان و بەدوای خۆمدا هەڵمکێشایە سەرەوە. ئیدی وام دانا ڕزگارم بووە، چونکە پۆلیس نەیدەتوانی سەربکەوێتە سەربان. سەربانی چەند خانوویەکم بڕی و لەماڵی عومەر دووركەوتمەوە. ئینجا دابەزیمە ماڵێك و بە دوو ئافرەتی ناو حەوشەی خانووەکەم گوت: «من خۆپیشاندەرم». بەخێرهاتنیان کردم و کەوتنە بگرە و بەردە لەسەر میوانداری

کردنم. یەکێکیان پەلی ڕاکێشام بۆ ژوورەکەی کە لە نزیك دەرگای دەرەوەی خانووەکە بوو. بەپەلە زۆپاکەیان ئاگردا و کەوتنە تیمارکردنم. زۆربەی جلەکانیان داکەندم و بە سامەوە ڕوانیانە ئەو پەڵە شینانەی کە بە ڕوخسار و لەشمەوە بوون و جێگای لێدان بوون. سەرتاپای لەشمیان بە ڕۆنی چێشت چەور کرد و زۆر شێلامیان و بە دوو لێفە دایانپۆشیم تا بحەسێمەوە و ئارەق بکەمەوە. پاش سەعاتێك داوایان لێ کردم هەڵبستم بۆ شێوکردن و کەیبانووی ماڵەکە گوتی:

- تکای لێبوردن دەکەم کە ساوەرمان بۆ داناوی. برنجمان نەبوو بۆتی لێبنێم.

بەر لە شێوکردن، چەند منداڵێك هاتنە ژوورەوە و هاوسۆزی قوڵی خۆیانیان بۆ دەرخستم و لێیان پرسیم:

- تۆ لە حیزبی (تحرر)ی یان پارتی؟
- من لە حیزبی (تحرر)م.

بەیەك دەنگ وەڵامیان دایەوە: ئێمەیش هەموومان لە حیزبی (تحرر)ین.

کە گەیشتمە حەشارگەکەم لە مەلکەندی، کەریم چاوەڕوانی دەکردم. پێی گوتم: چاوم بە ئەحمەدی یاریدەدەرت کەوت و دیم بەهۆی پێکداهەڵپژانیەوە لەگەڵ پۆلیسدا، سەری بریندار کراوە، برین پێچێکیان بۆ تیماری برینەکەی هێناوە.

- نەخێر ترسا و بەر لەوەی لەگەڵ پۆلیسدا یەکانگیر ببین، ڕیزەکانمانی بەجێهێشت و هەڵهات. ئەو بریندار بوونەشی ئەنجامی لیس تێسرەواندنی منە.

ڕاپۆرتێکم لەبارەی خۆپیشاندانەکەوە نوسی و باسی ئەوەم تێدا کرد کە جەماوەر و تەنانەت ئەندامانی حیزب خۆیشیان ئامادە نین بەشداری خۆپیشاندان بکەن و هەل و مەرج بۆ درێژە پێدانی لەبار نییە و هەر دەبێ وازی لێبهێنین. پێشنیارەکەم پەسەندکرا و خۆپیشاندانیش کە گیانی سەربەرگیری چەپڕەوانە و سەرچڵی لای سەرکردایەتی بەرجەستە دەکرد و ئەو ڕۆژانە خۆیی لە (ساسون دلال)دا دەنواند، ڕاگیرا.

کانوونی دووەمی١٩٤٩لەکاتی دەست بەتاڵیمدا یەکەمین نامیلکەی بچووکم لە ژیانمدا بەناونیشانی (هەلپەرستان چیان دەوێ) یا شتێکی لەو بابەتەوە نووسی و

دانەیەکم لێ نارد بۆ (ساسون دلال) کە _وەك دەرکەوت_ دڵبەستەی بوو بوو. بڕیاری دابوو: من ببمە نوێنەریکی ئەو کۆنفرانسە حیزبییەی کە بڕیاری لەسەر بەستنی دا و سەری نەگرت. داڕشتن و تێزەکانی دوو توێی نامیلکەکە ئەومیان ڕەنگ پێ دەدایەوە کە نامیلکەی (حیزبێکی شیوعی، نەك سۆشیال دیموکرات)ی فەهد کارێکی گەورەی تێکردبووم.

* * *

شوباتی ١٩٤٩ لە حەشارگەکەم دانیشتبووم و خەریکی ڕوونوسکردنی نامەیەکی حیزبی سەرکردایەتی بووم کە داوای تێکۆشانی دەکرد بۆ ڕزگارکردنی ژیانی فەهدی سەرکردەمان. (عیزەدین) کە لاوێکی پەیامنێر بوو، لە کەرکوکەوە هاتبوو، لای ئێمە خۆی شاردبووەوە، لەدەرگای دا و گوتی:

- هەڤاڵ؛ ئەم نامەیە بۆ تۆیە. نامەیەکی بەپەلەیە و دەبێت پاش خوێندنەوەی شوێنم بکەوی و لەگەڵمدا بێیت.

نامە کورتەکەم خویندەوە. هیچی تێدا نەبوو، لەوە زیاتر کە شوێن پەیامنێرەکە بکەوم بۆ چاوپێکەوتنی هەڤاڵێکی چاوەڕوانی من. پەیامنێر منی گەیاندە ماڵێکی بچوکی گەڕەکی (قەزازەکان) کە ئەوەندە لە ماڵمانەوە دوور نەبوو. چووینە ژوورێکی ئاسایی یەکەم قات. (شەوکەت غەفور)م بینی کە لاوێکی شیوعی بوو و پێشت دەمناسی. هۆی بانگ کردنەکەمی بۆ ڕوون کردمەوە:

- چەند هەواڵێکی جێی داخم پێیە. هەڤاڵی بەرپرسمان(مەبەستی لە حەمید عوسمانی سکرتێری ڕێکخرای پارێزگا بوو) نازانم بۆ کوێ سەفەری کردووە. بڕیار بوو (کەریم سۆفی) بێتە ئێرە، تا بەخۆشاردنەوە ژیان بباتە سەر و بەرپر بگرێتە دەست. بەڵام خۆی دواخست و لەماڵەوە مایەوە تا_وەك خوشککە پێی گوتم_ وێنێ ئێوارە مەفرەزەیەکی ئاسایشی گشتی دەوریان گرت و دستگیریان کرد. (ڕفیق چالاك)ی خۆفرۆش یەکێکی مەفرەزەکە بوو.
- بەداخەوە. بەڵام بانگکردنی من بۆ ئێرە پەیوەندی بەوەوە چییە؟

- ئەوەندەی من پێ بزانم، دەبێ پاش گیرانی کەریم سۆفی، تۆ یەکەمین بەرپرسی ڕێکخراوەکە بگریتە ئەستۆ.

من خۆم پێشان بە دوای ئەم بەرپرسیەدا نەگەڕا بووم و کە خرایشە ئەستۆم خۆمم لێ نەدزیەوە. هەر بە نهێنی دەژیام و پێم باش نەبوو لەو ماڵە بمێنمەوە کە شەوکەتی تێدا جێنشین بوو بوو. پاش دوو حەفتە، (حەمید عوسمان) سکرتێری ڕێکخراو، گەڕایەوە و سەر لەنوێ بەرپرسیەکەی درایەوە و لەوە بەدوایش هەر بە نامە گۆڕینەوە پەیوەندیمان بەیەکترەوە دەکرد.

* * *

شوباتی ١٩٤٩، نامەیەکم لە حەمید عوسمانەوە بۆ هات، فەرمانی پێ دەدام بچمە شاری قەڵادزێ، بۆ بنیاتنانەوەی ئەو ڕێکخراوە حیزبیەی کە هێرشی پۆلیس لە بەریەکی هەڵوەشاند بوەوە. من کە بەنهێنی دەژیام، بەبێ دواکەوتن سەفەرم کرد. لە ڕێگادا پۆلیسێکم هاتە ڕێ، دەیناسیم شیوعیەکی ڕۆژانی ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانەی پاش ڕاپەڕینی کانوونم، بەڵام هیچی لەسەر خۆشاردنەوە و دەوری لەوە بەدوام نەدەزانی. خۆی لەگەڵم هات تا بمداتە دەست پۆلیسخانەی قەڵادزێ و لێم بکۆڵێتەوە. هەر لە پاسە دارینە کۆنەکەماندا بووین و بۆ سێیەم جار لە بریی پرد، بە قایەغێکی سەرەتایی کە پایەکە سەردەکەوت و بە سیمێکی ئەستوور و دوو خولۆکەی هەردوو بەری زێیە خورەکەوە بسترا بوو، لە زێی بچووك پەڕینەوە. چەند پیاوێکی بەهێز لەوێ بوون بۆ ڕاکێشانی سیمەکە و پاڵنان بە ئۆتۆمبیلەکەوە بۆ ئەوبەر. دیمەنەکە بەلای هێندێکیانەوە سامناك بوو. توانیم لە ڕێگەی ڕوو بە قەڵادزێدا قەناعەت بە پۆلیسەکە بکەم کە من بە کڕین و فرۆشتنەوە خەریکم و هەقم بەسەر سیاسەتەوە نییە و بۆ ئەم مەبەستەیش دەچمە ماڵی خزمێکم لە قەڵادزێ. بەوە لەخشتەم برد کە لەوسەر بە دیاریەکی باشەوە دیمەوە لای.

هەر کە گەیشتمە قەڵادزێ، دەست بەکار بووم. لەماڵی (محەمەدی نانەوا) و (کەریمی بەرگدروو) لەگەڵ چەند لاوێکدا کۆبوومەوە، لەوانە: (عەبدوڵڵای سۆفی ڕەحمان)کە ئەوسا شیوعیەکی خوێن گەرم بوو_بیستم لە سالانی حەفتادا بوو بە نۆکەری ڕژێم_ و (غەفوور محەمەد)ی قوتابی و (زاهیری بەرگدرووی)شیوعی. داوی چەندین چاوپێکەوتن و قسە هێنان و بردن، سەیرم کرد عەبدوڵا هەرە لێهاتوو ترینیانە و هەموان

پێیان قبوڵە ببێتە یەکەم بەرپرس و نانەوا شیوعیە یەکجار خوێن گەرمیش یارمەتی بدات. لیژنەیەکی حیزبیم بە غەفوورە چکۆلی قوتابیشەوە لە پێنج ئەندام بۆ پێك هێنان.

لە قەڵادزێ بووم کە یەکێکیان هاتە لام و پێی گوتم:

- بوودەڵەکان تاوانەکەی خۆیان بەجێ هێنا. دوێنێ هەڤاڵ فەهدیان لە قەنارە دا.
- چۆن دەزانی؟
- ڕادیۆ لەندەن هەواڵەکەی بڵاوکردەوە.
- ئەم هەواڵە لە ناخ ناخەوە هەژاندمی و خەریك بوو لە بەردەمی هەڤاڵەکانمدا بدەمە پرمەی گریا. لە ورەکەدا بەتەنە مامەوە بەڕاستی گریام. ئەو کاتە وەك سەرە شیوعیەکانی عێراق دڵبەندی فەهد بوو بووم و خۆشم دەویست.

* * *

ئەو زەمانە ئاسایی بوو خەلك لە نێوان ناوچە کوردنشینەکانی عێراق و ئێراندا بۆ نان پەیداکردن یان بۆ خوێندن لە مزگەوتدا یان بۆ دیدەنی خزمان هاتوچۆ بکەن، بەبێ ئەوەی یەکێك داوای پاسپۆرت یان هەر بەڵگە نامەیەکی دیکەیان لێ بکات. لەماڵی (کەریمی بەرگدروو) لە قەڵادزێ چاوم بە لاوێکی کوردی ئێران کەوت کە بۆ فرۆشتنی هەندێك کەل و پەل هاتبوو. قسەم لەبارەی چەند بابەتێکەوە لەگەڵدا کرد. ئینجا لەسەر حیزبی توودە پرسیارم لێکرد. وەڵامی دایەوە:

- ئەمە چ حیزبێکە لێی دەپرسی؟

بۆچی تۆ لایەنگری نیت

- شایەنی ئەوە نییە کەس لایەنگریی بکات، ئەوانە پێخاوسن، پێڵاوین نییە بۆ خۆیان لەپێی بکەن. ئایا رەوای هەقە مرۆڤ حزبێك دابمەزرێنێت و خۆیشی پێخاوس بێت.

گەڕامەوە بۆ سلێمانی و ڕاپۆرتێکی تێروتەسەلم لە بابەت نیشەکانی قەڵادزێمەوە خستە بەردەم سەرکردایەتی ڕێکخراو.

* * *

هەرچەند ڕۆژێکی کەم ڕابردبوون، پەیامنێرەکە ڕۆژێکیان نامەیەکی بەپەلەی بۆ هێنام، داوای لێ دەکرد جێگایەکی زامن بۆ هەڤاڵێکی حیزبی پەیدا بکەم تا کاتی سەفەرکردنی تێیدا بمێنێتەوە. هەڤاڵەکەم بردە ماڵی (عومەر عەلی) لاوی شیوعیی ئەندامی لیژنەی قوتابیان. دوای چوار ڕۆژ دووەم نامەم بۆ هات، داوای لێ دەکردم میوانەکە بە سەلامەتی بەڕێ بکەم بۆ قەڵادزێ. کابرا سپی پێست و کەم دوو و دەستە بوو. شێوە زمانی قسەکردنی بەڵگەی ئەوە بوو کە خەڵکی هەولێرە. لەگەڵ لاوێکی چالاك و زۆر بلێی ناسراو بە (بلە جۆرج)دا ڕەوانەم کرد. (جۆرج) ناوی نهێنی و حیزبی (بلە) بوو، هەمووان دەیانناسی. میوانەکە لە ڕێگە دەستگیرکرا و بە پۆلیسێکدا وەك بارمتە بردرایە قەڵادزێ تا لێی بکۆڵدرێتەوە. لەوێ گوتبووی: وا هاتووەتە قەڵادزێ تا، دیدەنی محەمەدی ئانەوای خزمی بکات. کە محەمەد لەلایەن بلە جۆرجەوە مەسەلەکەی پێ گوترا، خۆی چووە پۆلیسخانە تا خزمەکەی وەربگرێ و لەگەڵیدا بێتەوە ماڵ. دوای چەند ڕۆژێك میوانەکە لەشارەوە گوێزرایەوە بۆ دێیەك تا لەماڵی ئاغایەکی بچوکدا جێنشین ببێت. لەوێ پۆلیس هەڵیانکوتایە سەری و گرتیان. لەوانەیە بەهۆی دووزمانی یەکێکەوە تێکەوتبێت. دوای زانیم ئەم پیاوە مەلا شەریفی بەرپرسی پێشووی هەم ڕێکخستنی حیزبی شیوعی کوردستانی عێراق بوو، هەم ڕۆژنامەی شیوعی (ئازادی)ش کە بە زمانی کوردی دەردەچوو. زانیشم ناوبراو لەلایەن حەمید عوسمانەوە نێردرابوو، تا بگاتە ئێران و لەوێ پەیوەندی بە حیزبی (توودە)وە بکات.

* * *

دووکەرتبوون

ڕۆژێکی نیسانی ١٩٤٩، پەیامنێری حیزب بڵاوکراوەیەکی حیزبی بە کاربۆن ڕونووسکراو و لە پەراوێزدا ئیمزای بەرپرس لێدراوی بۆ هێنام، ڕایسپاردم چەند دانەیەکی لێ ڕوونوس بکەمەوە و بەسەر شانەکانی لای خۆمدا بیانبەشمەوە. خوێندمەوە، بۆم دەرکەوت باسی چەند کێشەیەکی نوخۆیی حیزب دەکات کە پێشتر شتێکم لەبارەوە نەبیستبوون. بەرپرس لەسەر گرتن و ڕووخانی بێ ئەندازەی ئەندامان نووسیبووی و نشوستیی لەوە بەدوا حیزبیشی خستبوەسەر شانی مەکتەبی سیاسی کە لە ساڵی ١٩٤٦-١٩٤٨وە لەزینداندا بوون، واتە فەهد و (زکی بسیم) و (حسين محمد الشبيبي). ئەو سێ کەسە لە شوباتی ١٩٤٩دا حوکمی لەسێدارەدانیان بەسەردا جێبەجێ کرا و پاڵەوانانە تا دوا چرکــــــــــــــــە ژیانیــــــــــــــــان؛ خۆیــــــــــــــــان ڕاگــــــــــــــــرت. دوایین بڕگەی بڵاوکراوەکە تەواو کەللەیی کردم. پێدەچێت زیاتر لەبەر چەند هۆیەکی عاتیفی بوویێت نەك زانستی. بۆیە نامەیەکی نارەزایی دەربڕینم بۆ هەڤاڵی بەرپرس نووسی و داوام لێکرد؛ دەستبەجێ بڵاوکراوەکەی ڕابکێشێتەوە و تاوان نەخاتە پاڵ سەرکردە شەهیدەکانمان.

شتێکی دیکەم لە نامەکەدا بۆ قووت نەدەچوو، ئەویش ئەوەبوو کە (بەرپرس)ی خاوەنی بڵاوکراوەکە _وەك لە نوسینەکەدا دەردەکەوت_ خۆی خستبووە ناوەندێکی دژ بە ناوەندی تەقلیدی حیزب کە نەریت وابوو لە بەغداد بێت نەك لەم شارەی ئێمە. وام هاتە بەرچاو وەك بڵێی ئەم بەرپرسە جۆرێك یاخیبوونی لە سەرکردایەتی حیزب ئاشکرا کردووە. ئەوکاتە بە شێوەیەکی واقیعبینانە نەمدەزانی سەرکردایەتی ڕاستەقینە کێیە.

بەرپرس بە کەمێك هێمنی و سوور بوون لەسەر ڕایەکانی، وەڵامی نامەکەی دامەوە. ئەمە لەکاتێکدا کە منیش پێ بە پێ سوور بووم لەسەر ڕای خۆم. لەنامەی دوایدا داوای لێکردم لەگەڵ پەیامنێراندا بچمە لای تا بەیەك بگەین و پێکەوە باسی مەسەلەکە بکەین. چووم و خۆمم بە ژووردا کرد. ڕوانیم لەبەردەم لاوێکی کورتە باڵای ڕەتووتەدام کە (ئەکرەم عەبدولقادریامولکی) بوو. ئەگەرچی پێشتر پێکەوە لە دەستەیەکی حیزبیدا ئیشمان نەکردبوو.

لێدوانەکەمان بە بنبەست گەیشت، چونکە هەریەکەمان سوور بوو لەسەر ڕای خۆی. ڕوونوسکردن و بە شینەوەی بڵاوکراوەکەیشم بە توندی ڕەدکردەوە. ئەوسا بەرپری بەشێکی گەورەی پاشماوەی ڕیکخستنە حیزبیەکانی شار بووم. بەم پێیە ڕێکخراوی سلێمانی دووکەرت بوو. پێشبڕکێی نێوانمان، هەر لایە و بۆ ڕاکێشانی ژمارەیەکی زۆری کادیران و ئەندامان، دەستی پێکرد. توانیم بە خێرایی هەریەکە لە (عەلی حسێنی بەرزنجی) و(ئەحمەد حەللاق) و (عەبدوڵا خالید) و (ئەسعەد بانی خێڵان) و (مەجید عەبدولڕەزاق) و کەسانی دیکە بقۆزمەوە. ئەوەندەی پێنەچوو، پەیوەندیمان بە سەرکردایەتی بەغدادەوە کرد. نەمدەزانی (حەمید عوسمان) بۆتە سەرکردەی حیزب. بەنامە وەڵامم بەدەست گەیشت، لەگەڵ شفرە و پارچە کاغەزێکدا کە ناونیشانی نامە ناردنی تێدا بوو: بغداد، علاوي الحلە، المکوی حسن عوینە. لەهەمان کاتدا؛ ئەکرەم هەوڵی دەدا لە شارانی دیکەی دەرەوەی سلێمانیش لایەنگر بۆخۆی پەیدا بکات.

پاش دووکەرتبوونی ڕێکخستن، تەنها یەکجار ئەکرەمم دییەوە، ئەویش ساڵی ١٩٥٠ بوو و جلێکی لە هی ئاسایی خۆی جیاواز، لەبەر بوو و بە شەقامێکی لا کۆڵانی شاری کەرکوکدا دەڕۆیشت. بەڵام ململانێی نێوانمان هەر لە توندوتیژ بووندا بوو. ئەو لە بەغدادیش هەندێك کەسی بەلای خۆیدا ڕاکێشا. ڕێکخراوی شاری (ناسریە)یشی ڕاکێشا کە (دلي مریوش)ی مامۆستای شیوعی سەرکردایەتی دەکرد. دواتر ئەکرەم بڵاوکراوەیەکی (النجمة) ناوی دەرکرد کە زمانحاڵی فراکسیۆنەکەی بوو و بە دەست ڕوونووس دەکرایەوە و بە کەمی دەبەشرایەوە. بەڵام تەمەنی ڕێکخراوەکەی ئەوەندە درێژ نەبوو، چونکە ڕێکخراوی (ناسریە)ی لا کشایەوە و گەڕایەوە بۆ لای ئێمە. ئەکرەم کەوتە دۆخێکی واوە کە نەیدەتوانی درێژە بە ئیشکردن بدات. گوتیان: داوای یارمەتی لە هەندیك خزمی ئەفسەری کرد بوو تا خۆی تەسلیمی ئاسایشی گشتی بکت و خێرا بەر ببێ. کاتی خۆی دەنگ هەبوو ناوی ئەو کەسانەی دابێتە ڕژێم کە پێشان پێوەندییان پێوەی هەبوو، من لەوە دڵنیا نیم.

ئەوەی ڕاستی بێت ئەو دووکەرتبوونە؛ هیچ بنچینەیەکی فیکری و سیاسی نەبوو. ئێمە لەسەر دروشم و ڕێبازی سیاسی ناکۆك نەبووین. ئەگەر ئێمە و ئەکرەمیش ئاستێکی بەرزتری هۆشیاری تێگەیشتنمان هەبووایە، نەدەبوو بەرپرسی هەموو هەڵە و ڕوخانێك بدەین

بەسەر مەکتەبی سیاسیدا، چونکە ئەوە پاساوی دووکەرتبوونەکەی نەدەدایەوە. بەڵام ئاستەنگەکانی دەرەنجامی نشوستی هێنانی حیزب لەو ماوەیەدا لەلایەکەوە و نزمیی ئاستی هۆشیاری لای هەمووان لەلایەکی دیکەوە، زەمینەیەکی وایان خۆشکرد کە دەکرا دووکەرتبوون تێدا ڕووبدات.

* * *

دوای دوکەرتبوونەکە؛ دەست پێشخەریم کرد بۆ پێکهێنانی لیژنەیەکی تازەی سەرکردایەتی بۆ ڕێکخراوی پارێزگا لە من و (عەبدوڵا خالید) و (عەلی حسێنی بەرزنجی) و (ئەحمەد حەللاق) و هەموو خۆمان شاردبووەوە، یان دۆخێکی لەو چەشنەمان هەبوو. (ئەسعەد بانی خێڵانی)مان بە بەرئەندامێکی لیژنە دانا. کە بوومە یەکەمین بەرپرسی ڕێکخراو، یەکەم بلوکراوەی ناوخۆیی ڕێنوێنیم بە ناونیشانی (ئەرکەکانمان)ەوە دەرکرد کە بەدەست لەلایەن هەڤاڵانەوە ڕوونوس دەکرایەوە، چونکە ئامرازی چاپکردنمان نەبوو.

* * *

-٤-

سکرتێری حیزب

حوزەیرنی ١٩٤٩؛ عەلی بەرزنجی نامەیەکی داخراوی بۆ هێنام، لە بەغداوە نێردرابوو. خوێندمەوە: حەمید عوسمانی یەکەمین بەرپرسی سەرکردایەتی گیراوە. پێشتر ڕای سپارد بوو هەواڵ بۆ بەرپرسێکی سلێمانی بنێرن تا کە ئەم گیرا، ئەو ڕوو بکاتە بەغداد و جێگای بگرێتەوە. کەواتە دەبوو بچمە پایتەخت تا ببمە سکرتێری حیزب.

عەبدوڵا ئەحمەد بەرزنجی هەڵگری نامە، لاوێکی بڕوا پێکراو و قوتابی خانەی مامۆستایان لە بەغداد و خەڵکی شاری سلێمانی بوو. هیچ ڕێی تێنەدەچوو، بە تەڵەمەوە بکەن. لەگەڵ هەڤاڵانی دیکەی لیژنەدا لە مەسەلەکەم کۆڵیەوە و وەڵامی ڕەزامەندیم ناردەوە و داوام کرد لە ژوانێکی دیاریکراوی ڕۆژی٢٥ی حوزەیرانی ١٩٤٩دا چاوەڕێم بکەن. بەرپرسی لیژنەکەیشم لە سلێمانی خستە سەرشانی (عەبدوڵا خالید) کە هێندەی نەخایاند ـ وەك پاشتر زانیم ـ وازی لەکاری حیزبی هێنا. لەگەڵ (عەلی بەرزنجی)دا بەپێ ڕێمان کرد و لەشار دوورکەوتینەوە. دواینەوە سەرکەوتمە سەر لۆرییەکی دانەوێڵە. گەیشتمە بەغداد، بەبێ ئەوەی کەس لە ڕێگەدا پرسیارم لێ بکات. لە هۆتێلی بچووکەکەی (الزعماء)ی تایبەت بە هەژارانی عەوداڵی هەرزانترین جێ؛ دابەزیم. ئێوارە کاتێك لەسەربان لەسەر جێگاکەم ڕاکشابووم، چێژێکی خۆشم لە بیستنی مەقامی (اللامي) وەرگرت کە (محمد القبانچی) لە ڕادیۆی بەغدادەوە دەیگوت.

لە ژوانەکەدا، بەپێی ئەو پەڕلەیەی کە لەسەری پێکهاتبووین بە لاوێك گەیشتم، بردمیە هۆدەیەك لە گەڕەکی (حمام المالح). پاشان زانیم یاوەرەکەم (بیلال عەزیز)ی ناوە و قوتابییەکی هەولێرییە و لە بەغداد لە خانەی مامۆستایانی سەرەتایی دەخوێنێت. لە هۆدەیەکیشدا چاوم بە (هادی سەعید)ی قوتابی هەمان خانە و (نوری عەزیز)ی قوتابیی کۆلێجی ماف کەوت. هادی پێی گوتم: ئەو بوو ڕاسپێریەکەی حەمید عوسمانی بەجێ هێنا و نامەکەی بۆ ناردم. هەمووان لەو هۆدەیەدا جێنشین بووین کە یەکێك لە کرێی گرتبوو. هۆدەکە هیچ ناو ماڵێکی جێی باسی تێدا نەبوو.

هەر بە گەیشتنە بەغداد بوومە بەرپرسی (ح ش ع). بەبێ ئەوەی پێشتر بیرم لە شتێکی لەم چەشنە کردبێتەوە یا بە دوویدا گەڕابم و بەبێ ئەوەی تەمەنێکی حیزبی درێژ یان ئەزموونێکی سیاسی وام هەبوو بێت بمکاتە شایستەی ئەم جۆرە پلە و پایەیە. لاوێکی بیست و دوو ساڵانە بووم و هێشتاکە چوار ساڵم لە تەمەنی حیزبیم تەواو نەکردبوو، ڕۆشنبیرییەکی تیۆری و ئەزموونێکی خەباتگێڕانەیشم نەبوو تا بۆ ئەم جۆرە پایەیەی سەرکردایەتی دەست بدەم. وێڕای ئەوە، ئەو هەلومەرجەی کە سەرکردایەتیم تێدا گرتە دەست، بەهۆی نشوستی گەورەی ساڵانی ١٩٤٨-١٩٤٩ی (ح ش ع)ەوە، ئەوپەڕی ناسك و ناڵۆز بوو. لەگەڵ ئەوەیشدا بەبێ سێ و دوو لێکردن، بەرپرسیەکەم قبوڵکرد، چونکە خوێنگەرمییەکی شۆڕشگێڕانە و هەستێکی بەرزی تێکۆشان و دڵسۆزییەکی بێ ئەندازەم بۆ کێشەی گەل و کۆمۆنیزم هەبوو. بەرپرسیم لە کاتێکدا پەسەند کرد کە پەسەند کردنی ژیانی خەباتگێڕی دەخستە مەترسییەوە، چونکە دوژمنە نیشتیمانی و چینایەتیەکەمان توانیبووی هەم لە نێوان تشرینی ١٩٤٨- حوزەیرانی ١٩٤٩دا پێنج جاری یەك لەدوای یەکدا شاڵاوی کتوپڕ بباتە سەر یەك لە دوای یەکی ناوەندەکانی سەرکردایەتی و تێکیان بشکێنێت و هەم دیارترین سەرکردەکانی حیزب لە سێدارە بدات و هەزاران کادیر و ئەندامی لە زیندان بپەستێنێ و ئەندامە لەڕووی سیاسیەوە بوودەڵەکان بڕوخێنێت و هەندێکیان بخاتە بەر بێگاری دەزگا سەرکوتکەرەکانی خۆی، وەك(مالك سیف) و (ڕەفیق چالاك) و (جاسم الطعان) و (صبری عبدالکریم) و (مەجید ڕەئووف) و ...هتد. ژمارەیەکی کەم لە گیراوەکانی نێو ناوەندەکانی سەرکردایەتی خۆڕاگریان نواند، لەوانە: وەك من بزانم (ساسون دلال) و (حمید عوسمان) و (مەهدی حەمید). من دەبوو لەماوەی هەشت مانگدا و بەتین و توانێکی ماددی کەم و زەحمەتێکی زۆر و جەستەیەکی پڕ برینی قووڵی حیزبەوە، شەشەمین ناوەندی سەرکردایەتی پێك بهێنم. بەختم یار بوو، دوژمن پێی نەکرا ناوەندە تازەکەی سەرکردایەتی کە من پێکم هێنا، تێك بشکێنن. ئەگەرچی گورزێکی توندی تێگرت و وەخت بوو لەناوی ببات.

زیندان و تاراوگەکانی(المنافی) پڕ لە شیوعی بوون و وورە لە ڕادەبەدەر هاتبووە خوارەوە و جووڵانەوەی شۆڕشگێڕانەش لە داچوونێکی قوڵدا بوو. زۆربەی ئەوانە لە حیزب و گشت چالاکییەکانی سیاسی تەکینەوە کە ڕۆژانی ڕابوونی پاش ڕاپەڕینی کانوون لەڕیزی پێشەوە بوون و پڕ بەدەم هوڕایان دەکێشا. کار بەوە گەیشت حوکمداران، وەك (عەلی

حیجازی)ی بەڕیوەبەری گشتی پۆلیسی ئەوسا ڕایگەیاند. بە ئومێد بن هەموو چالاکییەکی شیوعیانە لە عێراقدا بۆ لانی کەم ١٠ ساڵ نەبەبڕ ببێت. دیارە ئەگەر ناوخۆی حیزب و ئاشکراکردنی نهێنییەکانی لەلایەن چەند بەرپرس و کادیرێکەوە نەبوونایە، نشوستییەکە تا ئەم ئەندازەیە قوڵ نەدەبووەوە. ڕووخاوەکان هی وایان لە نێودا بوو لەبەردەم ئەشکەنجەدا بەرگەی نەگرت و هەرچەند زانیارییەکی بەدەستەوە دا، بەبێ ئەوەی ئارەزووی دژایەتی کۆمۆنیزم بکات و بچێتە ڕیزی دوژمنانیەوە. هەیشیان بوو بە تەواوی خۆی تەسلیمی دوژمن کرد و بە ڕادەیەك پێی هەڵخلیسکا کە ئیتر بێ پەردە یان ژێر بە ژێر سەرویەر خۆیی خستە ژێر نیری خزمەتی دەزگا سەرکوتکەرەکان.

* * *

چالاکی حیزبی تازەکییم لە ژووری ئەو قوتابیانەدا لە گەڕەکی (حمام المالح) دەستی پێکرد و لەو بارودۆخەیش کە پێشتر حیزب تێی کەوتبوو و پێم نەدەزانی، بە ئاگاهاتمەوە. هادی بڵاوکراوەیەکی دەستنوسی بە ناونیشانی (ململانێ/الصراع)وە دامێ، وێنەی چەکوشێك بەسەر بەرگەکەیەوە ڕستەی (زمانحاڵی چینی کرێکاری عێراق)یش لەژێر ناوەکەیدا بوو. پێی گووتم:

- کاتی خۆی حەمید عوسمان ئەم بڵاوکراوەیەی دەرکد. پێش ئەوەی دووەم ژمارە دەربکات، دەستگیرکرا.

سەرەتا پێم وابوو دەبێ درێژە بە دەرکردنی بدەم. ژمارەیەکی تازەم لێ دەرکرد و دواتر لە دەرکردنی کەوتم. هێمنانەتر بیرم لە مەسەلەکە دەکردەوە لە خۆمم پرسی:

- دەرکردنی بڵاوکراوەیەك بەناوی چینی کرێکاری عێراقەوە؛ بۆچی؟ ئەگەر شتێکی وا لە دەسەڵاتدا بێ، بۆچی بەناوی حیزبی شیوعی خۆیەوە نەبێت؟

مانەوەم لە ژوورەکەی (حمام المالح)دا زۆری پێ نەچوو، چونکە ڕووداوێك پەرەوازەی کردین. هەمووومان دانیشتبووین، یەکێکی کامڵی چەتەوڵی ڕەشتاڵە لە بەرگێکی مەدەنیدا قوت بووەوە و لەبەر دەرگای ژوورەکەمان ڕاوەستا و پرسی:

- ئەم بینایە هۆدەیەکی چۆڵی تێدایە بۆ کرێ؟

زەلامە کە غافڵگیری کردم و ڕوانیمانە یەکتر، چەند ساڵێك بوو یەکترمان دەناسی، ناوی (ئەحمەد جێشانە) و خەڵکی سلێمانی بوو. عەریفی پۆلیس بوو، خولێکی بڕیبوو پاشان بوو بوو بە قۆمیسەری پۆلیس و ئینجا چوو بووە ڕیزی موچەخۆرانی ئاسایشی گشتییەوە لە بەغداد. لەوە بێ ئاگا بوو کە من خۆمم لە ڕژێم شاردووەتەوە و بۆ چالاکی حیزبی وام لە بەغداد. کە پێی گوترا هۆدەیەکی چۆڵ نییە، ڕۆیشت. هەرچییەکم لەسەر کابرا دەزانی بە سێ هەڤاڵەکەمم گوت و داوام لێ کردن وەك قایمکارییەك و بۆ خۆپاراستن هۆدەکە بەجێ بهێڵن. هادی قسەکانمی بەڕاست نەزانی و سوور بوو لەسەر مانەوە. (نوری)یش گوتی:

- مستەفای کوببە فرۆشی بەردەم خانوەکە چاك دەناسێ، دەچمە لای، پرسیاری ئەوی لێ دەکەم.

نوری چوو و پاش کەمێك هاتەوە گوتی:

- مستەفا دەڵێت: ئەم کابرایە تەنها گەوادە و شتێکی دیکە نییە.

ئەوە زیاتر تەنگەتاوی کردم. زەجمەت بوو وایان لێ بکەم قەناعەت بە قسەکەم بکەن. بەڵام کوببە فرۆشەکە بە هەناسە بڕکێ و لەرە لەری ورگییەوە بە جووتە دەست خۆیی دا بەسەر هەردوو دەرگاکەدا و پێی گوتین:

- لەو دراوسێیەمم پرسی، باش ئەم کابرایە دەناسێت. گووتی: ئەمە قۆمیسەرە لە ئاسایشی گشتی. ئەگەر شیوعین، بەر لەوەی دەورتان بگرن و دەستگیرتان بکەن، دەم و دەست هۆدەکە بەجێ بهێڵن.

لە دڵی خۆمدا گوتم: «کەوایە موستەفا لە هێزی یەدەکی حیزبە». هەموو قایل بوون ژوورەکە چۆڵ بکەن. هادی بردمیە هۆدەیەکی بچووکی خانوویەکی دووقات لە گەڕەکی (عقد النصاری). کلیلێکی لە گیرفانی دەرهێنا و دەرگاکەیی پێکردەوە و پێکەوە دانیشتین. ئێوارە دانیشتووی هۆدەکە هاتەوە، برادەرەکەم بە (عوسمان) بانگی دەکرد. لاوێکی تەمەن لە بیست ساڵ کەمتری دەستەی جوانکیلە بوو. پاشتر زانیم قوتابییەکی جولەکەی شیوعییە و فەرمانی گرتنی دەرچووە، بۆیە ماڵی باوکی بەجێ هێشتووە و ئەم ژوورەی لەسەر حسابی خۆی بەکرێ گرتووە. ناوی ڕاستەقینەی (سعید خلاصچی) بوو.

مانگی ئاب هاجی چوو خەبەری لێدا و تەسلیمی پۆلیسی کرد. گوتیان: سەعیدیش ڕووخا. لەوە بەدوا ئاگام لە هیچ شتێکی نەما.

لە هۆدەکەی (سەعید)یشدا تامی جێگیربوونم نەدەکرد. دوای دوو یان سێ ڕۆژ، کاتێك لەهۆدەکەدا بە تەنها بووم و چاودێری دەرگای دەرەوەی خانوەکەم دەکرد، مەفرەزەیەکی پۆلیسم دی، وا خۆی بە ماڵدا دەکات. خاوەن دیانەکە لە هۆدەیەکی قاتی یەکەمدا دادەنیشت، ئامبازییان بوو و بەسەر ئەفسەری پۆلیسەکەدا نەڕاندی:

- بە چ هەقێك بەم شێوەیە دێیتە ناو خانووەکەم؟ کوا پسوڵەی ڕێ پێدانی حاکم بۆ پشکنین؟ کوا موختاری گەڕەك کە دەبێت کاتی پشکنین لەگەڵتان بێت؟

یەکێك لە پۆلیسەکان بەپەلە سەرکەوتە سەربان و بە بەردەم دەرگای هۆدەکەمدا ڕەتبوو. کە بینی بەتاڵە. دابەزی. شەڕە قسەی خاوەن ماڵ و ئەفسەرەکە لە حەوشەکەدا گەرم بوو. کە پۆلیسەکە هاتە خوار، یەکسەر بە هەلم زانی سەرکەوتمە بان و لەوێوە چوومە سەربانێکی دیکە و بەدار تێلێکی کارەبادا دابەزیمە نێو کۆڵانی پشتەوە. ئەوەم بە دەستکەوتێکی گەورە دانا، چونکە لە چنگی پۆلیس قوتاربووم و پێم وابوو بۆ ئەوە هاتبوون لە ئاغافڵدا پەلاماری خانوەکە بدەن و بمانگرن. چووم سۆراخی های و سەعیدی جووتە شەیدای دانیشتنی چایخانە بکەم، تا ئاگاداریان بکەمەوە کە نەگەڕێنەوە بۆ خانووەکە. یەکەم جار (هادی)م دۆزییەوە و بە هاوکاری ئەویش سەعیدمان دۆزییەوە. لەو مەترسییە داوێنگیرە دەرباز بووین، بەڵام بەجێ و ڕێ ماینەوە. من خۆم نەمدەتوانی شتێك بکەم و مشووری خۆم بخۆم. دەبوو چاوەڕێی دەستی هادی بکەم.

ئێوارەی هەمان ڕۆژ هادی بە یارمەتی سەعید، بردمییە ماڵی کرێکارێکی شیوعی_ناوەکەیم بیر نایە_ بۆ ئەوەی بۆ چەند ڕۆژێك و تا چارەسەرێکی چاکتر بۆ گیروگرفتەکە دەدۆزنەوە لای ئەو بم. ئەم کرێکارە جوولەکە و شیوعیەی خوێن گەرم و مرۆڤێکی سادە بوو، لەگەڵ دایکە پیرە جرپنە زۆر بلێیەکەیدا لە ژوورێکی خانێکی سی و دوو ژووریدا کە سی و دوو خێزانی زەحمەتکێشی جوولەکەی تێدا دانیشتبوون، دەژیا. بەلۆعەیەکی هاوبەشی ئاو لە ناوەڕاستی حەوشەی خانە پڕ لە زبڵ و زاڵەکەدا بوو، هەمووان ئاویان بۆ خواردنەوە و چێشت لێنان و شتن لێدەبرد. دەوڵەمەندێکی جوولەکە کە

خاوەنی خانەکە بوو، ڕێی بە هیچ خێزانێکی جوولەکە نەدەدا_ئەگەر بۆ ڕۆژێکیش بووە_ کرێکەی دوابخات.

سێ چوار ڕۆژ لە ماڵی ئەم کرێکارە شیوعییە خۆوێن گەرمە مامەوە. ئەو ماوەیە هەستم بە دڵتەنگی دەکرد. ئەمە ئەوەی کە لە بەغداد بووم؛ سێیەمین شوێن بوو تێیدا جێنشین ببم. وام هات بە بیردا کە دەبێت لە چارەسەرکردنی گیروگرفتی خانوودا پشت بە خۆم ببەستم تا هەم دڵنیاییەکی زیاتر و هەم دۆخێکی باشتریش بۆ درێژەپێدانی ئەرکە حیزبییەکانم دابین بکەم.

ناچار چوومە شاری(بەعقوبە) کە کەس لەوێ نامناسێت، تا چەند ڕۆژێکی تێدا بگوزەرێنم. لە هۆتێلیکی هاکەزایی ئەوێ دابەزیم و وا خۆم دەرخست گوایە هاتووم لەبەردەم دادگا شایەتی بدەم. دوای چوار ڕۆژ چوومە خانەقین و بە تیرێك دوو نیشانەم شکاند: واتە بۆ بەسەربردنی چەند ڕۆژێك لەلایەکەوە و بۆ پەیوەندیکردن بە ڕێکخراوی حیزبمانەوە تەماشا کردنی بارودۆخی لەلایەکی دیکەوە. بەدەستی خۆم نامەیەکی داخراوم نووسی و دامە (عەلائەدین مەحموود)ی بەرگدرووی شیوعی _ئەگەر بیرم لە هەڵەیدا نەبردبم_ کە دووکاندار بوو و کرابووە ناونیشانی پەیوەندی کردن. لەکاتی چاوەڕوانکردنی وەڵامدا، ڕۆیشتم بپرسم چ چایخانەیەك لەمانگی ڕەمەزاندا کراوەتەوە، تا نان و ئاوی تێدا بخۆم. پاش چارەکە سەعاتێك دوو پۆلیس لە بەردەممدا ڕاست بوونەوە و داوایان لێ کردم لەگەڵیاندا بچمە پۆلیس خانە. پێم وابوو یەکێك هەیە ناسیومیەوە و خەبەری لێداوم. بەڵام لەوەختی وادا ڕێی تێناچێت تەنها دوو پۆلیس بنێرن. بێ سوود هەوڵی دەم چەور کردنیانم دا. یەکیان وەڵامی دامەوە و گوتی:

- پۆلیسێکی نهێنی خەبەری لێ داوی، بۆیە بەخۆماندا ڕاناپەرموویین بە پارە بەرەڵات بکەین. ئەگەر ئێرانی بیت ئەوا بەندت ناکەن، بەڵکو هەر هێندە دەتنێرنە ئەو دیو سنوور و لەوێوە دەگەڕێیتەوە بۆ ماڵی خۆت.
- ئەی ئەگەر ئێرانی نەبم؟
- داوای ناسنامەت لێ دەکەن و بەرت دەدەن.
- بەڵام من لێرە ناسنامەم پێ نییە.
- کەواتە دەبێت کەفیلێك بهێنی.

دەم و دووی پۆلیسەکە ئاهێکی بەبەردا هێنامەوە، چوونکە زانیم تاوانم دراوەتەپاڵ کە ئێرانیم و بە شێوەیەکی نا یاسایی خۆمم کردووە بە نێو عێراقدا. کەواتە لەبەر هۆی سیاسی خەبەریان لێ نەداوم و هیچ شتێك لەبارەی سیفەتی سیاسیمەوە نازانن. لە ژووری قۆمیسەری کاربەدەستی پۆلیسخانەکەیش دڵنیابووم کە لەوە بەدەر هیچ هۆیەکی دیکە لە ئارادا نییە بۆ بانگ کردنم. قۆمیسەرەکە گوتی:

- تۆ ئێرانیت؟
- نەخێر عیراقیم، ئێرانی نیم.
- نا ناسنامەکەتم بدەرێ تا بۆمی بسەلمێنی کە تۆ عێراقیت.
- من خەڵکی سلێمانیم. لای ئێمە داوای ناسنامە لەکەس ناکەن. لە کەرکوك ئیش دەکەم، لەوێش داوای ناسنامە لەکەس ناکەن. لەبەر ئەوە ناسنامەم هەڵنەگرتووە.
- ئەگەر لە کەرکوك ئیش دەکەیت، بۆچی هاتووی بۆ ئێرە؟
- لێرە لە کۆمپانیای نەوت بەدوای ئیشێکی باشتردا دەگەڕێم.
- یەکێك لێنە ببێتە کەفیلت، ئینجا بەرەڵات دەکەین.

ناوی (عبدولقادری مەلا ئەحمەد)م دا کە لاوێکی سلێمانی بوو، لە منداڵییەوە دەمناسی. گرفتەکە لەوەدا بوو: چۆن ئەم لاوە بزانێ من لەبریی ناوی ڕاستەقینەم ناوی (غەفور محەمەد)م داوە. کە لەگەڵ پۆلیسێکدا گەیشتە لام، گوتی: نایناسم. بەوە تەنگەتاو بووم. بە چرپەوە پێم گوت: قادر چۆن وادەڵێی؟ من بەتۆمەتی ئێرانی گل دراومەتەوە و پێویستم بە یەکێك هەیە هەر ئەوەندە بڵێ من عێراقیم و بەس.

قادر وەڵامی دایەوە: "دەترسم" زیاتر گومانم هەبوو کە ئەو یەکەم جار هۆی گلدانەوەکەمی لا ڕوون نەبوو، دەیزانی من شیوعیم و خۆم شاردۆتەوە.

- کەواتە دەمەوێت هەواڵ بگەیەنیت بە (شێخ عەلی قەرەداغی)ی خزمم، لە بازاڕی کووتاڵفرۆشان، بەڵکوو بێت و ببێتە کەفیلك. پێی بڵێ: غەفوور محەمەدی خزمت_ لەبیرت نەچێ غەفوور محەمەد_گل دراوەتەوە و پێویستی بە کەفیلێك هەیە بەری بدات.

بەجێی هێشتم و گفتی دا هەواڵەکە بگەیەنێ بە خزمەکەم. پاش ٢٠دەقە، شێخ عەلی گەیشتە جێ و لە دوورەوە هاواری کرد:

- سڵاو لە غەفوور محەمەدی خزمم. بۆچی کلیان داویتەوە؟ بۆچی دەستبەجێ هەواڵت بۆ نەناردم؟

لەگەڵ ئەودا بردمیانە لای ئەفسەری پۆلیسی ئێشکگر. چایی خرایە بەردەممان و داوای لێبوردنم لە خزمەکەمان کرد و تا بەر دەرگا بەڕێی کردین. ئەو شەوەم لەماڵی شێخ عەلی ڕۆژ کردەوە، بەبێ ئەوەی پێی بڵێم؛ ئیشە ڕاستەقینەکەم چیە. ئێوارەیش قادر و موفتی خانەقینیی باوکی سەریان لێدام و شێویان لەگەڵدا کردین. ساڵێك زیاتر بوو خواردنی وا چاکم نەخواردبوو.

ئەو هەڤاڵانەی کە نامەکەم بە بەرگدرووەکەدا بۆ ناردن کاتێك بە مەسەلەی دەستگیرکردنمیان زانی، هەوڵیاندا دوای گواستنەوەی چاوەڕوانکراوم بۆ ناو سنوری ئێران، لەوێ بمقۆزنەوە. بەڵام من سەر لەبەیانی ڕۆژی دوایی، بەبێ ئەوەی هەوڵ بدەم پەیوەندی بە یەکێکی خانەقینەوە بکەم، هاتمەوە بەغداد.

کە هاتمەوە پایتەخت، گیروگرفتی هەرەگەورەم خانوو بوو. بڕیارم دا پشت ئەستوور بم بەخۆم و سۆراخی هۆدەیەکی کرێ بکەم. هێندەی نەبرد، لە (حەیدەر خانە) چنگم کەوت، مانگی بە نیو دینار. هۆدەکە لە خانوویەکی ١٦ هۆدەیدا بوو کە سەرجەم بەهی وەك من یا بە نیمچە خێزان درا بوون بە کرێ. سەیدە شەلەی مێزەر سەوزی خاوەن خانوەکە لە خانوویەکی تەنیشتمان دادەنیشت. ئەو هۆدەیە لە بان دەرگای دەرەوەی بیناکە و نزیك بە خانوەکەی سەید بوو، تەنانەت دەرگایەکی داخراویشی هەبوو دەچووە سەر هۆدەیکی سەید. ناو ماڵەکەم بریتی بوو لە لێفەیەکی کۆنی دڕاو، گوتیان میراتی حەمید عوسمانە، لەگەڵ جاندایەکی بچووکی شکاو و شەربەیەکی ئاو و جامیکی ئەلەمنیۆم بۆ ئاوخواردنەوە. هەر ئەوانە و هیچی دیکە.

سەرەتا هادی تاکە کەسێك بوو ناسیم و جاروبار هاتوو چۆی دەکردم. پاشان توانیم پێشوازی (مجید عبدالرزاق) بکەم کە فەرمانی گیرانی لە سلێمانی بۆ دەرکرا بوو و ئیتر

نەدەکرا لەوێ بمێنێتەوە. من لەلای خۆمەوە پێویستیم پێی هەبوو. لاوێکی بڕواپێکراو بوو و وەك تەتەر بۆ پەیوەندیکردن بە هەندێك هەڤاڵەوە سوودم لێ وەردەگرت.

بەر لە بەکرێگرتنی ئەم ژوورە، چونکە شوێنێك نەبوو بە دڵنیایی و ئاسایی تێیدا دابیشم، پێم نەدەکرا نامە حیزبیەکان بخوێنمەوە و وەڵامەکانیان بنووسمەوە. چەندەها جار ناچار دەبووم لە ناو دەستخانەی مزگەوتێکدا نامەکان بخوێنمەوە و بگرە وەڵامیشیان بدەمەوە، لەبەر ئەوەی جێیەکی ئەمین بوو بەڵام ژوور بەکرێگرتنەکە جێگایەکی دڵنیایی بۆ دابین کردم. کەچی لەم ژوورە تازەیەمدا گرفتێکی دیکە بەرەنگارم بوویەوە: بەڕۆژ چۆن و لەکوێ کات بەسەر ببەم؟ چونکە بە ڕۆژ مانەوەم لە ژوورەکەمدا دەبووە مایەی پرسیار و گومان لێکردن، بەتایبەت لەلای سەیدی خاوەن خانوو. هەرچی چوونە دەرەوەیش بوو بۆ سەرشەقام و نێو چاخانەکان بۆ ماوەیەکی درێژ وەکو هادی و هی وەك ئەو دەیانکرد، کارێکی جێگای مەترسی بوو. کەواتە چار چی بوو؟ چار ئەوە بوو هۆدەیەکی دیکە بەکرێ بگرم. ئەوسا دوو ژوورم لە ژێر دەستدا دەبوون، بە ڕۆژ بەبیانووی شەوکاریمەوە لەیەکێکیاندا دەمامەوە و بەشەویش لەوی دیکەیاندا و گوایە بە ڕۆژ کاردەکەم. ژووری دووەمم لە خانوی پیاوێکی فەیلیدا دەست کەوت، کە لەشەش ژوور پێکهاتبوو و شەش خێزانیان بە منەوە تێدا دادەنیشت. دام بە گوێیدا کە من چاوەڕێی خوشکەکەم و منالەکانی دەکەم. لە ڕاستیدا چاوەڕێی خێزانی (ڕەئوف محەمەد)ی کرێکاری نەوتی شیوعی و ڕاونراوم دەکرد، تا لە کەرکوکەوە بێتە لامان و یەکەمین هێلانەی شیوعی لەنێو بەغداد دا پێك بهێنین.

پەیوەندی حیزبیم، بەڕێگەی نامە گۆڕینەوە یان چاوپێکەوتنی ڕاستەوخۆی هەندێك کەس، بەردەوام پتر پەلی دەهاویشت و ڕێکخراو دەبوو. ئێمەیش گەلێك شیوعی گورج و گۆڵمان هەبوو، زۆربەی تین و توانای خۆیانیان بە کاری حیزبایەتی بەخشی، بۆ نموونە: (طاریق الامین)ی قوتابی کۆلێجی پزیشکی کە نامەی هەردووکمان بۆ یەکتر ژمارە(٩٩٩)ی لە پەراوێزدا دەنووسراو (ثامر الجیبچی)ی قوتابی و کوڕی خێزانێکی ئەریستۆکرات و (جۆرج حبیب)ی قوتابی کۆلێجی ماف. کرامەترین هەڤاڵانمان لە گەڕەکی (الکاظمیة)کە لە پایتەختدا بە گەڕەکی سوور ناسرابوو، (جاسم یحیی)ی کرێکاری چنین و (محمد راضي شبر)ی قوتابی دەرکرابوون و لە گەڕەکی (السكك

الحديد)یش، (الیاس بطاح)ی شیوعی کە فەرمانبەرێکی بچووك بوو و (سامی جرجیس)ی فەرمانبەری بچووك و (امین)ی کرێکاری چالاکیش هەڵکەوتن.

توانیمان پەیوەندی بە ڕێکخراوە شیوعییەکانی ناو زیندانەکانەوە بکەین، دووبارە پەیوەندیمان بەڕێکخراوی هەندێك پارێزگای وەك بەسرە و حلله و کەرکوك و هولێر و خانەقین و هی دیکەوە کرد. پێشتر ئەو پەیوەندییە پچڕابوو. ئیدی نابوونە و پارەی پیتاکی مانگانە بەس بوون بۆ پڕکردنەوەی خەرجی کەمی ئێمە.

هەر لەیەکەم ڕۆژەکانی گەیشتنە بەغدادمان(یعقوب قوجمان)ی لاوی جوولەکەی شیوعیم ناسی، ڕاوەدوو نرابوو و خۆی شاردبوەوە. دیم پڕکێشی کەرە، یارمەتیداین دیسان پەیوەندی بە چەند کەسێکی لە حیزب دابڕاوەوە بکەین. هەمیشە جانتایەکی بچووکی پڕ لە وردە توتنی بە دەستەوە بوو. وەك ڕوونی کردەوە: مەبەستی پێی ئەوە بوو ئەگەر سیخوڕەکان چوار دەوریان گرت ئەو وردە تووتنە بکات بە دەموشاویاندا، تا بتوانێت خۆی قوتار بکات. ئەوسا خۆیی بۆ سەفەر ساز دەکرد. وەك بیرم بێت؛ هاوینی ۱۹٤۹ بەڕێگەی خانەقیندا عێراقی بەجێهێشت. پاش چەند ساڵێك بیستم بووە بە ئەندامێکی لیژنەی ناوەندیی حیزبی شیوعی ئیسرائیل. دواتریش بیستم ئیسرائیل و حیزبی شیوعیی ئیسرائیلی بەجێ هێشتووە و چووە لە بەریتانیا نیشتەجێ ببێت.

کە بەرپرسی حیزبیم لە بەغداد وەرگرت، هادی سەعید _وەك دوای بۆم ساغ بووەوە_ خۆی بە دووەم ئەندامی سەرکردایەتی لە قەڵەم دەدا. بەڵام من هیچ شتێکی وام تێدا بەدی نەدەکرد کەوای لێ بکەن شایەنی ئەندامیەتی سەرکردایەتی بێ و بە هاوبەشی خۆیشم دانەدەنا لە ناوەندی سەرکردایەتیدا. ئەمە وای کرد زۆر ڕقی لە من بێت. جا کە پێی نەکرا لەڕووی ڕێکخستنەوە شتێك لە دژم بکات، بڕیاری دا بەپەلە ڕوویکاتە بەسرە تا (زكي وطبان)ی سکرتێری ڕێکخراوی ئەوێ بهێنێت و بۆ مسۆگەر کردنی گەیشتنی بە ناوەندی سەرکردایەتی کەڵکی لێ وەربگرێت. منیش بەش بە خۆم حەزم دەکرد زەکی بێتە بەغداد، بەڵکو ببێتە دووەم ئەندامی ناوەندی سەرکردایەتی کە ئەو ڕۆژانە بە تەنیا خۆم پێکم دەهێنا.

* * *

بەیانییەکیان(مجید عبدالرزاق)، پێش من گەیشتەوە ژوورەکەمان لە حەیدەرخانە. کە گەیشتمە ئەوێ، دیم لە دەرەوە لەبەردەم دەرگای ژوورەکەدا ڕاوەستاوە و هات و هاواری سەیدە شەلەیش لە ناوەوە بەرز دەبێتەوە. دەرگاکەم کردەوە، سەیرم کرد ژنەکەی و دوو کوڕەکەی و کچەکەی لە پەنا سەیدەوە قڕوقپ و سەرسام بوون و کابرا خۆیشی یەکجار شپرزە بووە، چونکە ئەو شەوە بۆی دەرکەوتبوو ئەو بزمارانە کە دەرگا داخراوەکەی نێوان ژوورەکەی من و یەکێك لە ژوورەکانی ماڵەکەی پێ توند کرد بوون، شل بوونەتەوە. پێی لێ دەنێم: من بووم بزمارەکەم شل کردەوە، تا لەکاتی هەڵکوتانە سەر ژوورەکەمدا لەلایەن پۆلیسەوە، لەم دەرگایەوە خۆ بدزمەوە بۆ ماڵی سەید و لەوێوە ڕابکەم. لەوە دەچوو خاوەن ماڵ کە ئەم ڕاستییەی بۆ ساغ بوو بێتەوە، ترسابێت من نیازم خراپە و مەبەستم بڕینی ماڵەکەی بێ. کە لەوێ نەبوو بووم، ژوورەکەمی پشکنی بوو، هیچی وای بەدی نەکردبوو نیشانەی ئەوە بێ من لە پێڕی دزان بم. بەڵام چەند بڵاوکراوەیەکی شیوعیانەی کەوتبوونە بەردەست. بۆیە زانیبووی ئێمە شیوعین و لەوە تۆقی بوو پۆلیس بدات بەسەرماندا. پێی گوتم:

- ئێوە دەتانەوێت ماڵم کاول بکەن.
- مامە گیان! خوا یار بێ ماڵت کاول نابێ.
- ئەی ئەگەر پۆلیس بەسەرتاندا هات؟
- بێهودە هەولی ئارامکردنەوەیم دا. داوای یارمەتیم لە کوڕە گەنجەکەی کرد تا ئارامی بکاتەوە. وەڵامی دایەوە:
- ئێمەیش هەر لەو هەمان تاقمەین، بەڵام کەس وکار ڕازی نین.

دواجار بەم شێوەیەی خوارەوە مەسەلەکە یەکلایی کرایەوە: کرێی ڕۆژانی پێشوو کە چارەکە دینارێك بوو، دەدەین و یەکە و ڕاست خانووەکە بەجێ دەهێڵین. لێفە کۆنەکەمان هەڵگرت و بۆی دەرچووین. کە سەد مەترێك دوور کەوتبوومەوە، دەنگێکی ژنانەم بیست، لەپشتەوە بانگی کردم:

- عەلی! عەلی! کەمێك بۆستە!

وەستام. کچە عازەبەکەی سەید بەڕاکردن بەرەو ڕووم هات و کلێشەی نامیلکەی (الصراع)ی لەژێر عەباکەیەوە دەرهێنا و نایە دەستم. کلێشەکەمان لەوێ لەبیر چووبوو. گوتی:

- وریای کەلوپەلەکانتان بن، ونیان مەکەن.
- سوپاسێکی گەرت دەکەم خوشکێ.

بەم پێیە ژوورەکەی حەیدەرخانەمان لەدەست دا. بەڵام زۆر تەنگەتاو نەبووم، چونکە ژوورەکەی (باب الشیخ)مان بەساغی و سەلامەتی مایەوە.

ڕێنوێنێکم بەسەر گشت هەڤاڵانی ڕێکخراوی پایتەخدا بڵاوکردەوە، لەو بارەیەوە کە زۆر پێویستمان بە کەرەستەی چاپکردنە و ئەگەر هەر دەسەڵاتێك هەبوو بۆ پەیداکردنیان ئاگادارمان بکەنەوە. نامەیەکمان لە (سامی جرجیس)ی شیوعی چالاکەوە بۆ هات، تێیدا گوتبووی:

«دەتوانم ئامێرێکی ڕۆنیۆ لە دامەزراوێکی کۆلۆنیالیزم بدزم، بەڵام پێویستم بە یەکێکی دیکە هەیە لە دزینەکەدا یارمەتیم بدات»

پاش ٢ ڕۆژ (سامی) و (ئەمین)ی کرێکاری چالاکی شیوعی ڕۆنیۆیەکی (جیستتنەر)ی (پامر الجیبچی)یەوە هات، هەواڵی ئەوەی داینێ کە برادەرێکی هەیە لە دائیرەیەکی حوکومەتیدا ئیش دەکات و ئامادەیە دوای دەوامی ڕەسمی چیمان بوێ بۆمان لەچاپ بدات. ئەو وەختە نەماندەتوانی ماڵێکی تایبەت بۆ چاپکردن دابمەزرێنین. بۆیە ڕۆنیۆکەم بردە ژوورەکەی خۆم لە (باب الشیخ). ئەو خێزانە کە چاوەڕوانم دەکرد (أم نضال)و هەردوو منداڵە بچووکەکەی بوون و پێش ئەوە گەیشتبوونە جێ و لە هەمان خانوودا لەگەڵمدا دانیشتبوون. (زکي وطبان)یش لەگەڵ هادی سەعید دا گەیشت و بەو حسابەی کە ئەندامێکی سەرکردایەتی حیزب دەبێ، بەشێوەیەکی کاتی لەگەڵ خۆمدا جێم کردەوە.

دەبوو دوای پەیدا بوونی ڕۆنیۆ، هەندێك بڵاوکراوە دەربکەین بۆ بەرزکردنەوەی ورەی هەڤاڵانمان. بەڵام ئیش پێکردنی ڕۆنیۆکە لەوتاقە ژوورەی تەنیشت پێنج ژووری دیکەی خانوویەکی بچووکی خۆرهەڵاتیدا کە چەند خێزانێکیان تێدا دادەنیشت، کارێکی هەروا

ئاسان نەبوو، بەتایبەت کە ئێمە پێمل بووین ڕێ و شوێنی سەختی کاری نهێنی تێدا ڕەچاو بکەین و وەهای پێویست دەکرد کەس هیچ شتێك نەبینێ و نەبیستێ. ئەی چار چی بوو؟ بەشێکی ژوورەکەمان بە سندووقی تەختە ناوبڕکرد و چی نوێن هەبوو لە سەریمان هەڵچنی و ڕۆنیۆکەیشمان خستە پشت ئەو دیوارە دەستکردە. پڕێمزێکی گەورەمان لەبەردەم دەرگای ژوورەکەدا ئیش پێکرد، گرمە و ناڵەیەکی وەك هی لۆری کۆنی دەردەکرد.

(أم نضال) دایگرساند و مەنجەڵێکی گەورەی پڕ لە ئاوی نایە سەر و لە پەنایەوە ڕاوەستا، تا هیچ کەسێك لە دراوسێکان نەیەتە ژوورەکەمان. من و (زكي وطبان)یش لای ڕۆنیۆکە کە یەکەم جار بوو لە ژیانماندا ئیشی پێبکەین ، دانیشتبووین تا یەکەم بڵاوکراوەی پێچاپ بکەین. بڵاو کراوەیەکی ناوخۆیی بوو. بۆ سڵاو گەیاندن بە خەباتکارانی خۆگرتووی بەردەم جەللادەکانی ئاسایشی گشتی لە بەندیخانە و زیندانەکاندا. ئەوە یەکەم ئەزموونمان بوو و هەرچۆنێك بێت سەرکەوتوو بوو، ئەگەر چی چاپەکەی خاوێن نەبوو.

بۆ چاپکردنی دووەم بڵاوکراوە کە ناونیشانی (بەیاننامەی حیزبی شیوعی عێراق سەبارەت بە بارودۆخی سیاسی ئێستا)مان بۆ دانا، وریاییەکی زیاترمان نواند. بڕیارماندا پێشەکی ڕێکخستنەکانمان ساز بدەین، تا بە بەربڵاوی بیبەشینەوە. چەند ڕێنوێنیەکمان لەسەر چۆنایەتی بەشینەوە بۆ گشت ڕێکخستنەکانمان دابەزاند، لەگەڵ ڕا و تەگبیری خۆپاراستنی هەڤاڵان لە هەر هێرشێکی توند و چاوەڕوانکراوی دەزگا سەرکوتکەرەکان. ڕۆژی ١٩٤٩/٨/٢٤یشمان بۆ وادەی دابەشکردن دیاریکرد.

هادی سەعید پێکلی ڕێنوێنییەکان نەبوو، لەوانەیە بەهۆی کەمتەرخەمی و ناڕازیبوونیەوە بووبێت. بۆیە وەك کردبووی بە پیشە، چوو بووە چایخانەیەکی بازاڕی (حنون). لەکاتێکدا ئاسایشی گشتی دوابەدوای بەشینەوەی بڵاوکراوەکە شێتگیر بوو، مەفرەزەکانی بەردایە ناوچە جیاجیاکانی پایتەخت. هادی نێچیری حازر بە دەستی ئەو مەفرەزانە بوو. گوتیان: کە گیرا، ڕووخا و ئامادەیی پیشاندا هاوکارییان بکات. دانی بە هەموو نهێنیەکانیدا نا، بووە هۆی دەستگیرکردنی هەر هەڤاڵێك ناسیبێتی و توانیبێتی تەسلیمی بکات. نوری و عوسمان یەکەم کەس بوون لە بەغداد تەسلیمی کردن. بە هاوکاری مەفرەزەیەکی پۆلیسیش چووە (حلله) و سکرتێری ڕێکخراوی حیزبی ئەوێی بە تەڵەوە کرد. لە هەولێر (وریا ڕەواندزی) و لە سلێمانی(قادر شێخ تەها) و کەسانی

دیکەیشی بەدەستەوە دا. های سوور بوو لەسەر ئەوەی هەوڵ بدات من و زەکی و ڕەئوفی مێردی (أم نضال) کە پێش چەند ڕۆژێك گەیشتبووە لامان، بگرێ. چاوساغی پۆلیسی کرد و پەلاماری چۆڵکراوەکەی (حەیدەرخانە)میان دا، زانیارییەکی بەکەڵکیان دەستنەکەوت. نەمهێشت بە دووەم ژووری (باب الشیخ)م بزانێ، چونکە بڕوام پێ نەدەکرد. بەڵام وەك پاشتر ڕوون بووە وە، هەوڵی دابوو شوێن پێمان هەڵبگرێ بۆ زانینی جێی ماڵەکەمان. ئەوە بوو زانی کە ئێمە لە گەڕەکی (باب الشیخ)یان لەو نزیکانە نیشتەجێ بووین. (من و زەکی و ڕەئوف)یش بۆ خۆپاراستن حەفتەیەکی تەواو بە درێژایی ڕۆژ لە ماڵ ماینەوە و بە شەویش دەهاتینە دەر بۆ ڕاپەڕاندنی ئەرکە حیزبییەکانمان.

ئێوارەی ڕۆژی ١٩٤٩/٩/٢ حەفتەیەك بوو هادی گیرا بوو، هاتینە دەرێ، تا هەم لە گەڕەکێکی دکە بە شوێن خانوویەکی تازەدا بگەڕێین و هەم لە سەرچاوەی مەترسیەکە دووربکەوینەوە. بەهۆی دەبەنگیمانەوە هەر سێکمان پێکەوە هاتینە دەرێ، بەبێ ئەوەی هیچ پێویست بکات وا بە کۆمەڵ بێینە دەرەوە. هەر ئەوەندە (ڕەئوف)م ڕاسپارد ٥٠-٦٠مەترێك دوور لە ئێمە ڕێ بکات، تا ئەگەر تووشی مەترسی بووین تێی بتەقێنێ. کاتێك لە کۆڵانەکەوە هاتینە سەر شەقامی (الشیخ عمر)تا بپەڕینەوە بۆ ئەوبەر، بەر لەوەی پێ بنێینە سەر شەقامە قیرتاوکراوەکە، وەختێکم زانی دوو پیاو لە پشتەوە پەلیان گرتووم، یەکیان (ڕەفیق چالاك) بوو. (هادی سەعید)یش لە دووری چەند مەترێکەوە ڕەنگ زەرد و شپرزە ڕاوەستا بوو. دەرکەوت لەو بۆسەیەدا کە ئەم مەفرەزەیەی پیاوانی ئاسایشی گشتی بۆیان نابووینەوە، ئەو چاو ساغیان بوو. بەبێ ئەوەی هیچ قسەیەکی لەگەڵدا بکەم، لە دوور ڕا تفم گرتە دەم و چاوی. ئەوپەڕی سووك بوو لەبەر چاوم، (زەکی)شم دی وەك من دوو کەس گرتبوویان. کەداوام کرد دەستم بکەنەوە و هۆی ئەم کارەم پێ بڵێن، (ڕەفیق چالاك) لەگەڵ هاوڕێیەکی مەفرەزەکەدا دووا:

- کەلەپچەکان بخە هەردوو دەستی...بیکوژە...بیکوژە.

گوڕم دایە خۆم و دەستم لەو دوو پیاوە کە گرتبوومیان ڕاپسکاند و شەڕێکی نابەرامبەرم کرد، وەك ئەوەی لە هەندێك فیلمدا دەبینرێت. سیخورەکان لەو شەڕە کەم خایانەدا کە ئامرازەکانی دەست و پێی بوون، بێ سوود هەوڵیان دەدا بەسەرمدا زاڵ ببن. هەریەکێك یەخەگیرم ببوایە و بیویستبایە پەلبەستم بکات، زەبرێکی کوشندەم پێدەگەیاند. ڕەفیق

چالاك دواین کەس بوو کە ملیم بادا و لە چاو تروکانێکا بە ئەرزمدا کێشا. بۆیە ئازاری پێ گەی و بۆ یەکەمین جار کەوتە جنێو پێدانم بەکوردی. کە هەردوو قاچمم دایە دەم با، خەڵکانێکی تەماشا کەری خۆ هەڵنەقورتێنیش لە شەڕەکە بواریان دام ڕابکەم، پیاوانی مەفرەزەکە پەنایان بردە بەر دەمانچەکنیان و پێم وایێ شانەکانیان خاڵی کردەوە. دڵنیابووم بە قەستی کوشت تەقەیان کردووە، بەڵام بەختیان یار نەبوو. لەماوەی چەند چرکەیەکدا لێیان دوورکەوتمەوە. ڕایان دەکرد بەدوامدا و پێیان نەدەکرا پێم بگەنەوە. لە ڕاکردندا لەوان زۆر بەکارتر بووم. نەمکرد بە شەقامەکاندا ڕابکەم، چونکە بە باشی شارەزای ڕێگە و کۆڵانەکان بووم. تا گۆڕەپانی (السباع) هەڵهاتم، وەك بڵیی لەگەڵ چەند ڕاکردوویەکی دیکەدا پێشبڕکێمە. لەپێشدا بە دوامدا هەڵدەهاتن و هاواریان دەکرد:

- بیگرە؛ شیوعییە! بیگرە جولەکەیە! بیگرە زایۆنییە!

لاوێکی بەغدادی گەنم ڕەنگی دشداشە لەبەر و جامانە بەسەر لەسەر کۆڵانەکەی نزیکی ئەوان ڕاوەستابوو، گوێی لێ بوو فەرمانیان دەدا بمگرن. باش گوێم لێ بوو وەڵامی دانەوە : "گوو بخۆن" . کوڕە هانی دام ڕا بکەم و گوتی: " خێراکە، ڕابکە و خۆت دەربکە" .

لە گۆڕەپانی(السباع) ئاوڕم دایەوە، ئەوانەی کە ڕاوەدوویان نابووم، ون بوون هەستم بە ماندوو بوونێکی لە ڕادەبەدەر دەکرد. دەرگای ماڵێك کرا بووەوە، خۆمم پێدا کرد. چەند ژنێکی ڕەشۆکیم لە ڕاڕەوەکەدا بینی، لە دەوری پیاوێکی نیمچە سوورفل دانیشتبوون و پێدەکەنین: پرسیم؛ دەتوانم بۆ ماوەیەکی کەم لاتان بمێنمەوە؟ پیاوەکە ئاماژەی بۆ کردم سەربکەومە بانی خانوەکە. ئافرەتێکی جامولکە ئاو بەدەستەوە بە دووەمدا سەرکەوت، ئاوەکەی دامێ و پرسیی:

- کوڕم چیت لێ قەوماوە؟
- من سەربازێکی هەڵهاتووم، ئینزیباتی عەسکەری ڕاوی نام.
- بۆچی لە سوپا ڕاتکردووە؟
- دەبێ دایکم و خوشکم بەخێو بکەم. لەمن زیاتر کەسیان نییە بەخێویان بکات.
- دەك کوێرایم دایێ. کوڕەکەی منیش ڕای کردبوو، گرتیان. خواکەریمە.

من هێشتا لەجێی خۆم دانیشتبووم، پاش چەند دەقەیەك دووسەر لە پشت حەساری سەربانەکەی دراوسێیانەوە قووت بوونەوە و یەکێکیان گوتی:

- مەترسە، ئێمە لێرەوە چاودێری دەکەین. ئەگەر هاتن بتگرن، ئێمە بەم سەربانانەدا دەتبەین و دورت دەخەینەوە.
- لێم پرسین: جا ئێوە چوزانن من چیم؟
- دایکم هەموو شتێکی پێ گوتین، کۆڵانەکە هەموو دەزانن.

تەریك کەوتنی ڕژێمی حوکمدار وەك خۆر ئاشکرا بوو. لەوێ خەڵك لە باوەشیان گرتم و هەندێکیان بوونە پاسەوانم. ئەگەر چی کەسیان نەیاندەناسیم و تەنها بە سەربازێکی هەڵاتوو لەلایەن ڕژێمەوە ڕاوە دوو نراویان دادەنام. پاش تاوێك پیرەژنەکە بە دەفرێکی پڕ لە شوتییەوە هاتە لام. ئینجا چوار ماڵ سەرکەوتنە هەمان سەربان و کەوتنە کێشمە کێش لەسەر داوەتکرنم بۆ شێوکردن و چایی خواردنەوە.

کە شەو تاریك داهات، گەڕامەوە ژوورەکەم، نە زەکی و نە ڕەئوفم نەبینی. بە پەلە کەوتمە سوتاندنی هەندێك کاغەز، تا ئەگەر پۆلیس دەست بەجێ دەوری ماڵەکەیان گرت نەکەونە دەستیان. (أم نضال)و هەرسێ کچەکەیم برد، تا لە مەترسی دوور بکەونوە. سێیەم کچیان تەمەنی لە دوو سێ ڕۆژێك تێنەپەڕاندبوو. ڕۆنیۆ ئازیزەکەم بەجێ هێشت. شوێنێکی دیاریکراوم نەبوو ڕووی تێبکەم. مشوور خواردنی وەزعەکە کارێکی هەروا ئاسان نەبوو. ملمان نا بەرەو نزرگەی شێخ عەبدولقادری گەیلانی کە پەناگەیەکی سروشتی دەروێشان و هەژاران بوو. بە ئومێد بووم ئەگەر بۆ شەوێکیش بووە، پەنایەکی تێدا بدۆزمەوە بۆ خۆمان. بەڵام زێوانێکی نزرگەی دری کردین و گوتی:

- ژن و منداڵ لێرە جێگایان نابێتەوە، ناهێڵین بمێننەوە.

کەواتە شێخ عەبدولقادریش لایەنگری پیاوی دەکرد نەك ژن. چار نەبوو، دەبوو نزرگەکە بەجێ بهێڵین. بۆیە چووینە خانە نزیکەکەی (الصدرية)ی پەناگەی ئەو جووتیارانە بە کەرەوە دەهاتنە پایتەخت بۆ سەوزە و میوە فرۆشتن و ناچار دەبوون شەو بمێننەوە. ژوورێکی حەسیری قامیش تێدا ڕاخراومان بە ٢٠ فلس بەکرێ گرت بۆ یەك شەو. منداڵە تازە لەدایکبووەکە بەدرێژایی شەو لە گریان نەکەوت، دایکیشی هەر خەو

نەچووە چاوی. شەوێکی دژوار بوو. سەرلەبەیانی ڕۆژی دوایی ئۆتۆمبێلێکی کرێمان گرت و ڕوومانکردە (الكرادة الشرقية) بەڵکو(جورج حبيب) یارمەتیمان بدات و چارەیەك ـیا کاتیش بێـ بۆ ئەم گیروگرفتە بدۆزینەوە. بەڵام جۆرج داوای لێبووردنی کرد کە ناتوانێ پێش سەعات ۹، واتە پێش لەماڵ چوونە دەرەوەی باوکی، پێشوازیمان لێبکات. باوکی دوکانێکی مەی فرۆشتنی خۆی هەبوو. ناچار لە شەقامێکی لاکۆڵانی ئەو ناوە دانیشتین. بەڕێکەوت(صبري سباهی)ی کرێکاری شیوعی بەسەر پاسکیلێکەوە پەیدا بوو.

(صبري) سەهۆڵی ڕۆژی بە ۲فلس بۆ دوکاندارێك دابەش دەکرد من پێیان (بري)م ناسیبوو، نامەیەکم دابوویەتا بە یکیدا بینێرێت بۆ زیندانیە شیوعییەکان لە بەندیخانەی (نوگرە سەلمان). کە ئیمەی دی هاتە لامان و کاتێك زانی لە چ حاڵێکداین، بێ چەند و چوون بردنییە ئەو کۆختەیەی کە خۆی و دایکی و (صبیح و عبداللە)ی جووتە برای بچووکی لە گەڕەکی (الزوية)ی (الكرادة الشرقية) تێیدا دەژیان. بەم پێیە ارەسەرم بۆ گرفتی خانوو دۆزییەوە و پیاوەتیەکەیشی هی ئەم کرێکارە شیوعیە بوو.

بەر لەوەی بزانم زەکی و ڕەئوفی جووتە هەڤاڵم چییان لێ بەسەرهاتووە، تەگبیرێکی وردم بۆ (صبري) و (أم نضال) کرد و ناردمن ڕۆنیۆ و کەل و پەلەکانمان بە سەلامەتی لە ژوورەکەی (باب الشيخ) دەربکەن. وەختێك پاشتر بەهۆی ئیعترافی ئەم دوو پیاوەوە هەڵیانکوتایە سەر ئەو ژوورە، تەواو چۆڵ بوو. خاوەن ماڵ کوردی فەیلی و بە (پاشا) ناسرابوو. گیرا و چەند حەفتەیەك ئەشکەنجەیان دا، بەبێ ئەوەی گوناحێکی هەبێ و بتوانێ هیچ زانیارییەك بداتە پۆلیسی نهێنی. دوای زانیم لەکاتێکدا زۆربەی مەفرەزەکە سەرقاڵی ڕاوەدوونانی من بوون، (زەکی)ش بەش بە خۆی هەوڵی هەڵهاتنی دابوو توانیبووی خۆی دەرباز بکات، بەڵام گولەیەك لە قاچی درابوو و بریندار بوو بوو و کەوتبوو، زەکی لەدوایدا ڕوخا و نهێنییەکانی خۆیشی درکاند. (يحيى صالح)ی بەرپرسی ڕێکخراوی (بەسرە)یشی بەدەستەوە دا. هەرچی (رەئوف)یش بوو، بەهۆی پەشۆکان و گەمژەیی خۆیەوە گیرا. چوار ڕۆژ خۆی ڕاگرت. ئەوە هەلی بۆ ڕەخساندین کەلوپەلەکان بگوازینەوە. دواتر ڕێنوێنی کردن بۆ ماڵەکە.

(صبری سباهی) بەداوای من خانوویەکی قوڕی بچووکی لە نزیك ماڵی خۆیان پەیدا کرد تا بەکرێی بگرین. گواستمانەوە بۆ ئەوێ. مانگی بە ۲دینار بوو. هەر شەوێکمان تێدا

کردەوە، نا غافڵ ژنی خاوەن ماڵ، بە قیژ و هوڕ و لەرزە لەرز هاتە سەرمان و داوای لێکردین دەم و دەست چۆڵی بکەین. بەهێمنی وەڵامم دایەوە:

- بچۆرەوە ماڵ، پیاوەکەتمان بۆ بنێرە تا ڕێکبکەوین.

ڕۆیشت مێردەکەی هات. بەبێ ئەوەی هیچ هۆیەك دەربخات، پێی لەسەر هەمان شت داگرت. کرێی پێشەکی دراوی یەك مانگی بۆ گێڕاینەوە، ناچار بووم بڕۆم سۆراخی خانوویەکی دیکە بکەم. هەمان ڕۆژ لە تەنیشتی نەخۆشخانەی عەزل (کە ئێستا نەخۆشخانەی _الکرامة_یە)ی بەری کەرخ پەیدام کرد. پاسێکی دارینی بچووکم هێنا بۆ گواستنەوەی کەل و پەلەکان. سەیرم کرد ئەو خاوەن ماڵەی کە پێشتر دەری کردین، وا لەوێیە و دەستە و داوێنم دەبێ بمێنمەوە. داواکەیم ڕەدکردەوە. پاشان دەرکەوت ئەو یەکەمجار وای زانیبوو جولەکەین، بۆیە بڕیاری دەرکردنمانی دابوو، ئینجا کە زانی کوردین، لە کردەوەی خۆی پەشیمان بوویەوە و داوای لێکردین بمێنینەوە.

دراوسێیەکی کوێرمان لە خانووەکەی بەری (کەرخ) هەبوو، ژیانی لەسەر قورئانخوێنی کۆڕی پرسە یان گۆڕستان و ...هتد بوو، دوو کچی عازەبی هەبوو. پەیوەندی دراوسێیەتی و سەرلەیەکتری دان کەوتنە نێوان ئەوان و (أم نضال). دەرکەوت کچێکیان خۆشی ویستووم، یا مرخی لەوە خۆش کردبوو شووم پێ بکات، بەبێ ئەوەی ئاگام لێ بووبێ یان حەزم کردبێ بیهێنم. کە (أم نضال)باسی ئەوەی لا کردمەوە کە دایکی کچە؛ حەزدەکات کچەکەیم بداتێ، دەتگوت شوڵکی تەڕ لەسەری لوتمدا دەدەن. بەو بەهانەیەوە کە گوایە کچێکی خزمی خۆم دەستگیرانمە، خۆمم لە مەسەلکە دزییەوە، ئیتر لەو ساتەوە لەبەرچاو ئەو ژنە ڕەش بووم.

* * *

-٥-

گواستنەوەی بارەگای سەرکردایەتی بۆ کەرکوک

چەند ڕۆژێك پاش ڕووداوی بەیەکدادانمان لەگەڵ مەفرەزەی ئاسایشی گشتیدا، بەهۆی ڕووخانی (هادی سەعید)ەوە، بیرێکی تازەم لا کاکڵە بوو ئەوسا، ئەوسا سەر لەنوێ و دوایی گیرانی (زەکی وطبان). بەتاك کەوتوویی لە ناوەندی سەرکردایەتیدا مامەوە. بیرەکە: کشانەوە لە پایتەخت و گواستنەوەی سەرکردایەتی بوو بەشێوەیەکی کاتی بۆ شارێکی دیکە. ئەوەم لەبەرچاو گرتبوو کە دوژمن هەر لە بەغداد بە شوێنمدا دەگەڕێت و بەهۆی ئیعتراف کردنی(هادی و زەکی و رەئوف)یشەوە زانیارییەکی زۆر و زەبەندی چنگ کەوتووە. گەیشتمە قەناعەت کە کەرکوك باشترین جێگایە. چوومە ئەوێ و (بیلال)یشم لەگەڵ خۆمدا برد، لە بەغداد نەکەوتبووە دەست (هادی سەعید) بەڵام(بیلال)م لە کەرکووك لێ ونبوو. جانتایی جلەکانیشمی لەگەڵدا بێسەروشوێن بوو، کەوا و سەڵتە (مێژووی)یەکەمی تێدا بوو، کە لە هەندێك سەفەردا بۆ خۆگۆڕین لەبەرم دەکرد. ئیت لەوکاتەوە بۆ نزیکەی دوو ساڵێك هیچم لەبارەی ئەم کابرایەوە نەزانی و لە ڕیزی ونبواندا دامنا.

کە بەغدادم بەجێهێشت، ڕۆنیۆکەم گلدایەوە. ئینجا (صبري سباهي) بە هەڵوەشاوی هێنای بۆم بۆ کەرکوك. نەمازانی پارچەکانی لێك بدەینەوە، بۆیە کەم و زۆر لەدەستمان دا. (محمد راضي شبر) و (مجيد عبدالرزاق)ش لەگەڵمدا هاتنە کەرکوك. لەکاتێکدا بەرپرسی کاری حیزبیم لە بەغداد بە (الياس بطاح)ی فەرمانبەرێکی بچووکی سکەی شەمەندەفەر سپارد. ڕێوشوێنم بۆ پەیوەندی حەفتانە لەگەڵی دانا و (صبري سباهي)ی جێ متمانەمم کردە تەتەرێکی حیزبی نێوان من و پایتەخت. لە کەرکوك، یەکەمجار لە کوختەی (ئەحمەد)ی شیوعی و کرێکاری کۆمپانیای نەوت نیشتەجێ بووم. ئەحمەد ماڵ و مووچە و خۆیشی خستبووە بەر خزمەتی حیزب. کۆختەیەکی نزیك بە گۆڕەپانی گاور باغی هەبوو. کرێکارێکی دیکەی نەوتیش بەناوی (نەجم)ەوە، زۆربەی موچەی مانگانەکەی بۆ ئێمە و خێزانی کەریم ئەحمەد داودیی زیندانی شیوعی خەرج دەکرد. دوای ماوەیەك کۆختەکەی ئەحمەدم بەجێهێشت و خانوویەکی بچووکم لە گەڕەکی (ئیمام عەباس)بە کرێ گرت و لەگەڵ خێزانی کەریم ئەحمەددا تێیدا دانیشتم.

که له بەردەرگای چوونە ژوورەوەی کۆمپانیای نەوتدا ڕادەوەستام و تەماشای کرێکارانی نەوتم دەکرد، پیس و چڵکن و چەورن و بە چەند زمانێکی وەك؛ کوردی و تورکی و عەرەبی و ئەرمەنی و ئاشووری قسە دەکەن، لە شەمەندەفەر دادەبەزن، بەپەلە دەکەونە پاڵە پەستێ، ئەم بۆ پاسکیلەکەی و ئەویان بۆ پاسە دارینە کۆنەکەی ئەوێ، تا بگەڕێنەوە بۆ ماڵ و کۆختەکانیان؛ ئەوکات هەستم بە ئەندازەیەك شادمانی و دڵگرانەوە دەکرد. گەڕەکێکی باڵای ئەوروپایی کە لە چەند ڤێللا و کۆشکێك پێکهاتبوو و بە باخچەی دڵگیر دەوور درابوو، لە نزیك خاڵی بڵاوە لێکردنی ئەو کرێکارانە بوو. ئەو ئەندازیار و فەرمانبەرە بیانیانە کە هاتبوون سوودی نەوت و کاری کرێکارەکانمان بخۆن و لەسەر حسابی ئێمە لەم ناز و نیعمەتەدا بژین، تێیاندا دادەنیشتن. ئەمەیش، تابلۆیەکی زیندوو بوو، چەوساندنەوەی نیشتیمانی و ڕووتاندنەوەی چینایەتی پێکەوە بەرجەستە دەکرد.

له بەغداد گەرم و گوڕی لاوان و جۆش سەندنی شۆڕشگێڕانە و کۆبوونەوەی جەماوەرێکی فرە ژمارەم لە دەوری (ح ش ع) دەبینی. کەچی دۆخەکەی کەرکوك شێوەیەکی پێچەوانەی هەبوو: بەدەنگەوە نەهاتن و تەریك کەوتن و نەبوونی هیچ کەف و کوڵێك بۆ خەباتی شۆڕشگێڕانە، لەکاتێکدا ئەوێ پرۆلیتاریای پیشەسازی تازە کورەی لێ بوو. ئەو کەفوکوڵە شۆڕشگێڕیەشم لەوێ بەدی نەکرد، وەك لە سلێمانی هەبوو، کەهیچ کۆبوونەوەیەکی کرێکاری تێدا نەبوو. لە شارانی وەك نەجەف و کەربەلا و (الكاظمية)دا کە مەڵبەندی ئاینی شیعە بوون، (ح ش ع) سەرکەوتووانە بەربەرەکانێی هێزە ئاینی و کۆنە پەرستەکانی کردبوو. بەڵام لەشاری کرێکار نشینی کەرکوکدا، لەچاو دەسەڵاتی کۆنەپەرستی تورکمانیدا، هیچ دەسەڵاتێکی جێگای باسمان نەبوو، بەتایبەت لەناو جەماوەری تورکمانیدا، ئەوە بۆچی؟ ئەم دیاردەیە بە چی لێك دەدرێتەوە؟ ئایا دەستکردی ئینگلیز یان دەرئەنجامی هەڵەی شیوعیەکان بوو، یان هۆی دیکەی هەبوو؟

کانوونی یەکەمی ١٩٤٩ کە لەگەڵ (حەمدیە) و خوشکەکەیدا لە ماڵێکدا بووین، ڕووداوێکی سەیرمان لێ بەسەرهات، جەنجاڵی خوێندنەوەی هەندێك نامەی حیزبی و وەڵام بۆ نووسینەوەیان بووم، (شوکریە)ی چکۆلەی بە ڕاکردن شپرزەیی هاتەلام و گوتی:

- کاکە پۆلیس چواردەوری گرتین.

تەقەی توند و لە پەستای خانووەکە ڕاپەڕاندم، خۆم چووم تا دڵنیاببم ئاخۆ ئەوانە بەڕاستی پۆلیسن یان نا. ئینجا بەڕاکردن هاتمە دواوە و پڕمکرد بە توورەکە بچووکە پڕ لە نامە حیزبییەکانمدا و سەرکەوتمە سەربان. لەوێوە بە چەند سەربانێکی دیکەدا ڕۆیشتم و گەماڵێکی زل لە سەربانێکیان قاچمی گەست و شەڕێکی گەرمم لەگەڵدا کرد. تێلایەکم لەوێ پەیدا کرد و توند تێمسرەواند. کە دابەزیمە حەوشەی خانوویەك، چەند ئافرەتێکی تورکمان شاڵاویان بۆهێنام و دەیانقیژاند: «خیر خزا! خیر خزا!» واتە: دزە. یەکێکیان گازی لە دەستم گرت، ناچار مام تێلەیەك بگرمە ئەویش. بەپەلە خۆم گەیاندە (محمد راضي شبر) و ئاگادارم کردەوە کە نابێ بچێتەوە ماڵ. دەگەڕام بەدوای (مجيد عبجالرزاق)دا تا ئەویش ئاگاداربکەمەوە. (شوکریە) لە دوو را دەرکەوت، دەرەوەم بە شوێندا دەگەڕا تا پێم بڵێت: ئەو پۆلیسانە بەهۆی کێشەی نێوان دوو خێزانی دراوسێوە هاتبوون، نەك بۆ ئەوەی هەڵبکوتنە سەر خانووەکەمان. دوابەدوای ئەم ڕووداوە ناچار بووم، لە بری ئەم خانووە، خانوویەکی دیکە لە گەڕەکێکی دیکە بەکرێ بگرم.

نزیکەی مانگێك پاش ئەوە، کارەساتێکی دیکەی یەکجار ترسناکتر قەوما. من و (محمد راضي شبر)بە پیادە ڕێی ئاسایدا لە شەقامی گاوریاغی دەپەڕینەوە. پۆلیسێکی نهێنیمان بینی، دوو ڕۆژ لەمەوبەر دوامان کەوتبوو. بەهەمان ڕێگەدا گەڕاینەوە، تا خۆمانی لێ لابدەین. لە گەڕانەوەدا و لە ناوەڕاستی شەقامدا و هەر بە ڕێکەوت لووتمان بوو بە لووتی پیاوانی ئاسایشی گشتی کە لە بەغدادەوە هاتبوون بۆ گەڕان بەشوێن شیوعییەکاندا لە کەرکوك. (جاسم الطعان)ی کۆنە شیوعییان لە نێودا بوو کە خۆی بۆ خزمەتکردنی ڕژێم تەرخانکردبوو،(محمد راضي شبر)ی باش دەناسی. هەردوکیان یەکتریان دی. محمد چرپاندی:

- هەڤاڵ، ئەمە (جاسم الطعان)ە!
- وەڵامم دایەوە: گوێ مەدەیە و بڕۆ.
- (جاسم الطعان)، چەند مەترێك دوور لە ئێمە بانگی کرد: کورە بوەستە!

وەڵامەکەمان ئەوە بوو، تا تینمان تێدا بوو پڕ بەپێ هەڵهاتین. محمد بەهۆی تا نەخۆشییەوە تەندروستی ناساز بوو و پاڵتۆ کۆنە پۆلیسیەکەمی لەبەردا بوو کە پێش دوو ساڵ لە بازاڕی کۆنەفرۆشانی سلێمانی کڕیبووم. من سوکەڵەتر و لەڕاکردندا بەکارتر بووم.

محمد له یەکەمین سەد مەتردا پێی هەڵخلیسکا و گرتیان. بەڕاکردن کەوتنە شوێنم و وەك کردبوویان بە پیشە هاواریان کرد:

- بیگرە شیوعییە! بیگرە زایۆنییە!

دەیان تورکمانی دانیشتووی ناو چایەخانە میللیەکانی نزیك نەخۆشخانەی (عەزل) بەدەنگیانەوە هاتن و لە پێشەوە هێرشیان بۆ هێنام. ناچار مام بە کۆڵانێکی دیکەی تەنگەبەردا بگەڕێمەوە بۆ هەمان خاڵی دەست بە هەڵهاتن کردنم، تا لە شەقامەکە بپەڕێمەوە و خۆ بکەم بە ناو باخەکەی گاورباغیدا. بەڕاکردنەوە جزمەکانم لەپێ داکەند و چاکەتەکەیشم توڕدا. کە لە گرتنم نائومێد بوون، تەقەیان لێ کردم. بەڵام من لێیان دوورکەوتبوومەوە. لە ترسی تورکمان هەڵهاتمە جێیەکی نزیك قەراغ شار، تا لە شوێنێکی دیکەوە بێمەوە ناو ماڵەکان. لە چەمی (خاسە) پەڕیمەوە، ئاوەکە لەبەر بارانی زۆر هەستابوو. کاتێك خۆمم کرد بە گەڕەکی (شۆڕیجە)دا، خۆر ڕوو لە ئاوابوون بوو، شۆڕیجە لە خانووی قوڕ پێکهاتبوو . دەبوو لە گۆشەیەکی تاریکی نزیك بە حەوزێکی ئاوی مزگەوت بۆ پتر لە نیو سەعات بمێنمەوە، چاوەڕوانی دنیا تاریك داهاتن بکەم و بۆ هەر کوێیەك دەمەوێ بڕۆم، بۆ ئەوەی بەم جووتە پێیە خاوس و جلە تەڕانەوە سەرنجی ڕێبواران ڕانەکێشم. ئەو شەوە لای برادەرێك ڕۆژم کردەوە لە قەڵا. ڕێکەوتێکی خۆش بوو کە (ئەسعەد بانی خێلانی)م لەوێ دی. بۆیە ڕۆژی دوای بەیانەکەی بۆ ناردم بۆ لای (مجید عبدالرزاق) تا بەسەرهاتی ئێمەی پێ بڵێت و بکەوێتە چۆڵکردنی ئەو کۆختەیە کە بە کرێمان گرتبوو و چەند مەترێك لە شوێنی گەیشتن بە مەفرەزەکە دوور بوو و خێزان و ڕۆنیۆکەیش بباتە جێیەکی دیکە.

ڕۆژی دواتر لەکاتێکدا من هەولی ئاگر برکردنی مەترسیەکەم دەدا، ئەسعەد بە بێ هیچ پاساو دانەوەیەك چووە ماڵی (بەهیێ)ی خوشکی (حەمدیە) و هەمان مەفرەزە چوار دەوری گرت. وەك نێچیرێکی حازر بەدەست؛ گرتیان. کە پەلاماری ماڵەکەیان دا، یەکیان لێی پرسی:

- چی دەکەی لێرە؟
- هاتووم مێوژ بکڕم.
- بۆچی ئێرە هیچ بەقاڵێکی مێوژ فرۆشی لێیە؟

به لەدەستدانی (محمد راضی شبر) و (ئەسعەد بانی خێلانی)زیانێکی گەورەمان لێکەوت. محمد لاوێکی دەست چالاك و زیرەك و ڕەوشت جوان و یەکجار خۆبەختکەر بوو. ئەو دووانە خۆیانیان ڕاگرت و دەزگای سەرکوتکەر بۆی نەلوا سەرەداوی نهێنییەکیان لێ دەربهێنێت. زمبرەکە گورچکبڕ بوو. من و (مجید عبدالرزاق) پێوە نەبووین. بۆیە ژوورێکی بچوکی خانوویەکی قوڕم لە گەڕەکی شۆڕیجەی شێوە دێی دەوروبەری کەرکوك بەکرێ گرت. خانووی قوڕی ئەم گەڕەکە سەرتاسەر دەستکردی ئەو دێنشینە کوردانەیە کە لەناو زۆرداری ئاغا یان لەبەر هەژاری یان بەهۆی کێشەی خێلەکیی نێوان خێزانەکانەوە دێیەکانی دەشتی بەپیتی گەرمیانیان چۆڵ کردبوو و هاتبوونە شار.

بڕیارمان دا تا هێرشی ڕاوە دوونانی پۆلیسی کەم دەبێتەوە لە کەرکوك دوور بکەوینەوە و بۆچەند ڕۆژێك بچینە شاری سلێمانی. بەپێ کەرکوکمان بەجێ هێشت و تاچەند کیلۆمەترێك دووركەوتینەوە. ئینجا سواری پاسیکی دارین بووین بۆ چایەخانەکەی تەینال-بازیان. لەوێ پۆلیسێك هاتە لامان و بۆرە لێکۆڵینەوەیەکی لەگەڵدا کردین، تا بزانێ ئاخۆ سەربازی هەڵاتوو نین. بەڵام زۆر بە توندی نەجولایەوە.

دوا بە دوای ئەوە بڕیارماندا لە ترسی ئەم چەشنە پۆلیسە نەفرەتییە بەپێ تێ هەڵبکەینەوە بۆ سلێمانی. خۆر وەختبوو ئاوابێت. پاش نزیکەی سەعاتێك شەوێکی ئەنگوستە چاو داهات و بارانێکی بە لێزمە دایکرد. ناچار پەنامان بردە بەر کەلاوەیەك کە کاتی خۆی چایەخانەیەکی سەرەڕێ بوو و پاشتر چۆڵ کرابوو و ڕوخا بوو. بە درێژایی شەو لە ژێر باران و بەر سەرما و سۆڵی بەتینی زستان ماینەوە. بەرە بەیان زوو هەستاین و ڕۆشتین. لە نیوەڕۆدا بەپێ و دوور لەو جادە قیرتاوکراوەی کە ئۆتۆمبێلی پێدا دەهات و دەچوو، چووینە ناو سلێمانی. سەرەتا چووینە لای مەلایەکی پێش نوێژی مزگەوت کە ناوی (مەلا حەسەن گردە زێڕی) و پیاوێکی ئاینی لاو، لەدۆستانی (ح ش ع) بوو. ڕۆژی دوایی چوومە ماڵی خوشکم لەوێ چاوم بە دایکم و باوکم کەوت. اوکم خاڵم هەوڵێکی زۆریان لەگەڵدا دام تا قەناعەتم پێ بکەن لەشار بمێنمەوە، یان ۆ دوور کەوتنەوە لە چالاکیی حیزبی بڕۆمە لادێیەك. ئەوەم بەتووندی ڕەدکردەوە و تکام لە باوکم کرد هێندە ئەم داوایەم نەداتەوە بە ڕوودا و لە گوێڕایەڵ نەبوونم زویر نەبێت.

من خۆم دەرفەتی ئەوەم بۆ نەرەخسا بوو هیچ چالاکییەك حیزبی لەسلێمانی بکەم. بەشێوەیەکی زۆر ئاسانتر گەڕاینەوە بۆ کەرکووك. کە (مەجید عبدالرزاق) لە هۆدەی شۆڕیجە هەوڵی دا پەرەمێزەکە دابگیرسێنێت بۆ چایی سازکردن، بۆی دەرکەوت پەمپی هەواکەی پەکی کەوتووە. داوام لێکرد پەمپەکە دەربهێنێت و واشەرەکە چەور بکات. بەهێمنی وەڵامی دامەوە:

- هەڤاڵ، من هەرگیز مەکینەی پەرەمێزم نەکردووەتەوە و شتێکی لەبارەوە نازانم.

پێکەنیم و پەمپەکەم چەورکرد و پەرەمێزەکەم ئاگردا. بەڵام مانەوەمان لەو هۆدەیە زۆر درێژەی نەکێشا. ئەمجارە هۆیەکەی هێرشی پۆلیس نەبوو. بۆ سەر ئێمە، بەڵکو مەجیدی هەڤاڵم خۆی بوو، ڕۆژێکیان ژوانی حیزبی لەگەڵ کرێکارێکی پێڵاو درووا هەبوو، چووە دەرێ و نەهاتەوە. زۆرم چاوەڕێ کرد، هەر نەهاتەوە. ئەوپەڕی نیگەران بووم. لەو بڕوایەدا بووم کە ئەویش لەلایەن دەزگاسەرکوتکەرەکانەوە دەستگیرگکراوە. ئەو زەبرە کە بە ڕێکخستنەکانی کەرکوکمان گەیەندرا، قوڵ بووەوە. بەم پێیە، لە نێو ئەو پێنج هەڤاڵەدا کە لە بەغدادەوە ڕوومانکردە کەرکوك، بە تەنها خۆم مامەوە. بەڵام لەگەڵ (صبري سباهي)دا هەر بەیەك دەگەیشتین، وەك چۆن پەیوەندیم بەچەندین ڕێکخستنی حیزبی دیکەی دەرەوەی کەرکوکەوە مابوو.

دوای لەدەست دانی مەجید، ئەو هۆدەیەم چۆڵکرد کە پیکەوە تێیدا دەژیاین و هۆدەیەکی دیکەم لەوبەری گەڕەك بەکرێ گرت. یەکەم شت ڕۆنیۆکە بوو کە بە کۆڵ هەڵمگرت و بۆ هۆدە تازەکەی ماڵی(عەبدوڵا ڕۆژبەیانی) دێنشینی هەژارم گواستەوە. عەبدوڵا دوای چەند ساڵێك بەندی بەهۆی کێشمە کێشی شەخسییەوە، لە بەندیخانە هاتبووە دەر و لەگەڵ خێزانەکەیدا لە کەرکوك مابووەوە، لە ترسی ئەوەی نەبادا ئەگەر بگەڕێتەوە دێیەکەی دوژمنەکانی تۆڵەی لێ بستێننەوە. ژنێکی نیمچە سوورفلی (حەلیمە)ناو و دوو منداڵی بچووکی هەبوون. منداڵێکیانم کرد بە مامۆستای خۆم، بەو هیوایەی کەشتێك لە زمانی تورکی فێر ببم؛ حەزم دەکرد فێری ببم و بۆم نەدەچووە سەر. ژوورێکی دیکەی چکۆلە لە خانووەکەی عەبدوڵادا هەبوو، دانرابوو بۆ کرێ بە مانگانەی چارەکە دینارێك. لە بەرژەوەندی مندا نەبوو کرێچییەکی دیکەی نەناس بێتە ماڵەکەوە. لەبەر ئەوە ئەگەرچی پێویستیشم پێی نەبوو، خۆم بەکرێم گرت. پەروەردەبوونم لە لادێدا و

شارەزایم لە دابونەریتی جوتیاران، یارمەتییان دام بەخێرایی پەیوەندیم بە عەبدولاوە توند و تۆڵ بکەم. متمانەی پێکردم. ئەوە ڕێگای بۆ خۆش کردم تا بارودۆخی تایبەتی خۆمی تایبەتی خۆمی لا بکەمەوە. ئاگادارم کرد کە من پیاوێکی لەلایەن ڕژێمەوە ڕاوەدوو نراوم و نامەوێ ببمە هۆی ماندوو بوونی یەکێکی وەك ئەو کە هاوڕێیەکی باشمە و هیچ شتێکم لەسەر نازانێ. دوو ڕێگەم لەبەردەمدا دانا: یان ماڵەکە چۆڵ دەکەم گەر مانەوەی پێ خۆش نەبێ، یان بە ڕەزامەندی ئەو دەمێنمەوە بە مەرجێك بەڵێنم بداتێ سوور بێ لەسەر سەلامەتیم. لێی پرسیم: بۆچی ڕژێم ڕاوەدووت دەنێ؟ پێم وابێ یەکەم جار بە زۆری بیری بۆ کێشەی خێڵەکی یان شەخسی چوو بوو. وەڵامم دایەوە:

- من ڕاوەدوو نراوم، چونکە شوعیم.
- ئا...ئێ تێگەیشتم. جا چ زیانێك لەوەدایە شیوعی بیت؟ خزمێکی منیش شیوعییە.
- ناوی چییە؟
- مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی.

مەلا جەمیلم دەناسی، چونکە پێشت چەند جارێك دیدەنی باوکمی کردبوو. نەمبیستبوو شیوعی بێت، بەڵام هەوڵی دەدا وەك پیاوێکی هاوچەرخ یاخوود مەلایەکی تەرزی نوێ دەر بکەوێ. لەوانەیە ئەوە وای لە عەبدولا کردبێ پێی وابێ ئەو شیوعییە. دیارە منیش پێم خۆش بوو خۆی بە خزمی یەکێك لە شیوعیەکان دابنێ. پەیوەندی شەخسیمان وردە وردە بوو بە پەیوەندی سیاسی و حیزبی. ئیتر خۆی و ژنەکەیشی چەند بە تەنگ کوڕێکی ئازیزیانەوە بوون، هێندە سوور بوون لەسەر پاراستنم.

ڕۆژێکیان کتێبێکم دەخوێندەوە، حەلیمە بە گورجی هاتە لام و گوتی:

- عەلی! هەردوکتان بچنە دەرێ، تۆ و میوانەکەت بۆ ماوەیەك لە ماڵ بچنە دەرێ. (صبری سباهی)م لا بوو.
- بۆچی لەماڵ بچینە دەر؟
- چونکە پۆلیس ماڵە دراوسێکان دەپشکنێ و بە شوێن تووتنی قاچاخدا دەگەڕێت.
- ئەم ماڵە تووتنی قاچاغی تێدا نییە. ئەوان بەدوای خەڵکدا ناگەڕێن.

- تکات لێ دەکەم بۆ سەعاتێك بچۆرە دەر. دەترسم شتێك بقەومێ سەرەنجامەکەی خراپ بێ.

ڕۆژێکی دیکەیش(صبری)م لا بوو. حەلیمە هاتە لامان و گوتی:

- ژنەکەی دراوسێمان دەیەوێت بتانبینێت.
- بۆچی؟
- چونکە کابرایەك هاتووەتە لای و خەڵەتاندوویە و ڕۆنەکەیانی دزیوە، کابرا هاتووە پێی گوتووە: مێردەکەت لە بازاڕەوە ناردوومی هیزە ڕۆنەکەی بۆ ببەم بۆ فرۆشتن. ئەویش هیزەکەی داوەتێ. ئێوارە کە مێردەکەی هاتووەتەوە، دەرکەوتووە کەسی نەناردووە و کابرا دزێکی فێڵباز بووە.
- باشە ئێستا ژنەکەی دراوسێ چی دەوێت؟
- گومانتان لێ دەکات.
- ئەو زەلامە دەناسێت کە دزی لێ کردووە؟
- دەڵێت گوایە باش دەیناسێت.

لەژوورەکە هاتینە دەر. ژنە ڕاوەستا بوو، چاوەڕوانی دەکردین. ئێمەی دی و ڕوانییە دەم و چاومان و گوتی:

- ئەمڕۆ دنیایە و سبەینێ قیامەتە. خوا لێمی قبوڵ ناکات، خەڵکێکی بێتاوان تاوانبار بکەم، ئیم دوو زەلامە لەو کەسە ناچن کە دزی لێ کردووین.

دوو حەفتە زیاتر بەسەر ونبوونی(مەجید عبدالرزاق)دا تێپەڕی بوو، کە لە کەرکوك بە (نووری جەلال)ی لاوی شیوعی خەڵکی سلێمانی گەیشتم و هەواڵێکی لەناکاوم بیست: مەجید لە سلێمانییە و نەگیراوە، بەڵکو چووەتە پاڵ فراکسیۆنی (الاتحاد) کە لێمان جیابوونەتەوە و لە دژی ئێمە کەوتووەتە چالاکی لە نێوانیان. بەڵام ــبەقسەی نوری ــ زۆر پێدەچێت ئێستاکە ڕیزی ئەوانی بەجێ هێشتبێت، یان دەریانکردبێ. بە (نوری)م گوت: من ئەم هەڵوێستەم لە مەجید چاوەڕوان نەدەکرد، چونکە دەیتوانی بەشێوەیەکی ئاسایی و بەبێ خۆشاردنەوە و هەڵهاتن بڕوات.

* * *

چەند قسەیەك لەسەر فراكسیۆنی (الاتحاد). بەم ناوە ناودێركرا چونكە بڵاوكراوەیەكی بەهەمان ناوەوە دەركرد. لە (سلێمانی)ش سەری هەڵدا، پاش كەرتبوونی ڕێكخراو بۆ تاقمی ئێمە و تاقمی (النجمة). دامەزرێنی (الاتحاد)، (كەریم سۆفی)ی بەرپرسی حیزبی جارانم بوو. دوای نزیكەی ساڵێك بەندكردن، چالاكی حیزبی دەست پێكردبوویەوە. لە تاقمی ئێمە و تاقمی (النجمة)یش ڕازی نەبوو. بۆیە بەبیانوی ئەوەوە كە هەر خۆی ڕاستە، سێیەم فراكسیۆنی دامەزراند. كەریم توانیبووی بە سوودوەرگرتن هەم لە سومعەی باشی لە شاردا و هەم لە نەبوونی كادێری لێوەشاوە لای نەیارەكانی، فراكسیۆنێك پێكەوەبنێ كە _یا بۆ ماوەیەكیش بوویێت_ بەشی هەرە زۆری شیوعیەكانی شاری بۆ لای خۆی بەكێش كرد. خۆم وەك لاوێكی دڵسۆز و پاك دەمڕوانییە كەریم. نامەیەكم بۆ نارد، ئەم متمانەیەم تێدا بۆ دەربڕی و داوام لێكرد چاوێك بە هەڵوێستیدا بگێڕێتەوە و لە ناو ڕێكخستنێكی شیوعی یەكگرتوودا هاوكاریمان بكات و دەست بخاتە دەستمانەوە. بەڵام بە ڕەفتار كەوتە هەڵەوە، چونكە نەك هەر بەدەم داواكەمەوە نەهات، بەڵكو نامەكەمی كردە بەڵگەی ئەوەی كە ئێمە دان بە (بۆڵشەفیەتی ئەودا) دەنێین، لە كاتێكدا ئەو لەلای خۆیەوە قایل نییە دان بە شیوعیەتی ئێمەدا بنێ.

كەریم زۆر نەمایەوە و تامی ئارامی نەكرد. ڕژێم سەرلەنوێ گرتییەوە، توشی سیل بوو بوو، پێویستی بە چارەسەر و سەرپەرشتی هەبوو. هیچ شتێكی لەم بابەتەیان بۆ دابین نەكرد، تا بە شەهیدی لەیەكێك لە نەخۆشخانەكاندا كۆچی دوای كرد.

* * *

لە كەركووك بە تەنها مامەوە. دەبێ پێ لێبنێم كە ئێمە ئەو چەند مانگەی ژیان بەسەربردنمان لەم شارە بەرفراوانەدا، نەمانتوانی ڕێكخستنێكی حیزبی تازە بنیات بنێن، یاخود پەیوەندی توند و تۆڵ لەگەڵ كرێكارانی نەوت و توێژە میللییەكانی دیكەدا ببەستین. لەناو هەلومەرجێكی ئەوپەڕی ئاڵۆزدا بووین و لە جەماوەر دابڕابووین. ئەو ژمارە كەمەی هەڤاڵان و دۆستانیشمان لە شاردا یان كورد یان لە كەمە نەتەوەكان بوون. جەماوەری توركمان لەبەردەم چالاكی حیزبیماندا تا ڕادەیەك وەك خاكێكی قەدەغە و داخرا و مانەوە. بە پێچەوانەی دۆخی بەغداد و هەندێك پارێزگای دیكەوە، كە لە ڕووی بنیاتنانەوە و فراوانكردنی پەیوەندی حیزبەوە بە جەماوەر، كەم و زۆر خێراتر سەركەوتنیان

بەدەست دەهات. نزمی ئاستی فیکریم و کەمی ئەزموونی سیاسی-حیزبیم کۆسپێك بوو لە بەردەم گەشەکردنی چالاکیماندا، چونکە بەرنامەیەکی وامان بۆ کاری حیزبی دانەنابوو کە لەگەڵ پێداویستەکانی هەلومەرجی شارەکەدا بگونجێت. هەرچی ئەو هێڵە سیاسیەش بوو کە پێڕەومان دەکرد، تا ئەندازەیەك نەگۆڕ بوو: خۆ خەریك کردن بە خەباتی دژی ئیمپریالیزم و نەهێشتنی دەسەڵاتیەوە و خۆ بەستنەوە بە دروشمی ڕوخاندنی ڕژێم یا وەزارەتی بەکرێگیراو.

ئیتر پاش لە ئارادا نەمانی ئەم هۆکارەی کە ناچاری کردین بە شێوەیەکی کاتی لە کەرکووك بمێنینەوە، بەهاری ١٩٥٠ بیری چوونەوە بەغدام لەلا خەملی. (صبری سباهی)م ڕاسپارد سۆراخی خانوویەکی بچووکی کرێ بکات لە بەغداد. دەبوو خانووی عەبدوڵلا ڕۆژبەیانی هاوڕێی جووتیار و هەڤاڵی خەباتگێڕم بەجێ بهێڵم. کە یەکەم جار بە عەبدوڵا گەیشتم، مرۆڤێکی نەخوێندەواری باش و سادە بوو، هیچ پەیوەندییەك بە جوڵانەوەی سیاسییەوە گرێی نەدەدا. کاتێکیش بەجێم هێشت خەباتگێڕێکی شۆڕشگێڕی ڕاستەقینە بوو، ماڵە بچووکەکەی وەك هێلانە بۆ چالاکیی حیزبی خستبووە بەردەستی هەڤاڵان.

لەگەڵ (صبری) و عەبدوڵادا کەرکوکم بەجێهێشت. بڕیارمدا بەموسڵدا بڕۆم، تابە تیرێك دوو نیشانە بپێکم: لەوێ لەلایەکەوە چاوم بە بەرپرسی ڕێکخراوی حیزبمان دەکەوێ و لە بارەدۆخی ئاگادار دەبم و لەلایەکی دیکەشەوە بە ڕێگەیەکی سەلامەتردا دەچمە بەغداد. هەولێرم بۆ یەکەمین جار دی. بەر لەوەی بکەوینە ڕێ، کەمێك تێیدا ماینەوە. هەولێر شارێکی مۆرك دێهاتی بوو، ژمارەی دانیشتوانی؛ خۆی لە ٣٠هەزار کەس دەدا. کە گەیشتینە موسڵ، لە هۆتێلکی بچووك دابەزین، چاوەڕێمان دەکرد ڕۆژی دوای پەیوەندی بە سکرتێری ڕێکخراوەکە بکەین. (موسڵ)یشم بۆ یەکەم جار بینی. (عومەر)ی سکرتێری ڕێکخراو مامۆستایەکی لاوی سورکاری هێمن و کەشخە بوو. لە دەرەوە کۆبوونەوەیەکی درێژم لەگەڵیدا کرد و لەگەڵێك کاروباری سیاسی و ڕێکخراوییمان دواین. لەو کۆبوونەوەیە زۆر لە دۆخی ئەوێی حیزبمان حاڵی نەبو. عومەر٧٥دیناریشی لە دەستکەوتی ئابوونەی مانگانە و پیتاك دامێ.

ئێوارە بلیتمان بڕی بۆ سەفەر بەو شەمەندەفەرە کە کورسیە دارینەکانی لەو ڕێگە درێژەدا سەرنشینان باش ناحەوێنەوە. شۆستەی وێستگە و واگۆنەکان قەرەباڵغ و پڕ ژاوە

ژاو بوون. کورسی خۆمانمان گرت و چاوەڕوان بووین شەمەندەفەر ڕوو بە پایتەخت بجولێت. لاوێکی کەڵەگەتی بە لە باریکەی جلێکی مەدەنی سپۆرت لەبەر هاتە لامان. چەند پیاوێکی بەرگ پۆلیسی یا بەرگی مەدەنی لەبەر بەدوایەوە بوون. داوای ناسنامەی لە من و عەبدولا کرد. ناسنامە ساختەکەم دەرهێنا کە لە بنەڕەتدا هیی برا مردووەکەی حەلیمە بوو. ئەوسا دەفتەری نفوس وێنەی پێوە نەبوو. ئەو تاکە شتەی کە سەرنجی کابرای ڕاکێشا، نەگونجانی مێژووی لەدایك بوونەکە بوو لەگەڵ سەر و سیمامدا، چوونکە لەوە دەچوو من کەم تەمەنتر بم. بۆیە لێی پرسیم:

- ڕێی تێدەچێت ئەمە تەمەنی تۆ بێ؟
- باوکم بەم شێوەیە ناو نوسیی کردووم. مەسەلەکە گوناحی منی تێدا نییە.
- ئێوە لەو جولەکانە نین کە دەتانەوێ ڕابکەن؟
- (أشهد ان لا اله إلا الله، أشهد أن محمدا رسول الله).

پۆلیسە نهێنییەکە ئەم وەڵامەی پێ سەیر و چاوەڕوان نەکراو بوو، هەستی بە چەشنە خەتایەك کرد. ئینجا پرسی: ناخۆ سەربازی هەڵهاتوو نیم. بە (نەخێر) وەڵامم دایەوە. بەڵام بەوە نیگەرانی کردم کە پرسیاری سێیەم کەسی لێ کردم. مەبەستی (صبری سباهی) بوو کە کورسییەکی چۆڵی لە تەنیشتمانەوە چنگ نەکەوت و چەند مەترێك دوور لە ئێمە دانیشت. پرسیارکردن لە سێیەم کەسمان وای پیشان دەدا کە ئێمە پێشتر چاودێری کراوین. وەڵامم دایەوە: ئێمە هەر دوو کەسین، کەسی دیکەمان لەگەڵدا نەبووە. پشکنییانین و هیچیان لا نەدۆزینەوە. کوڕە لاوە کەڵەگەتەکە فەرمانی بە پۆلیسێکیان دا لەلامان بمێنێتەوە تا خۆی دەگەڕێتەوە. لەگەڵ یاوەرەکانی دیکەیدا ڕۆیشت. ڕەنگە چوو بێت بەشوێن سێیەم کەسماندا بگەڕێت. ڕاستەوخۆ دوای ڕۆیشتنی، توانیم پۆلیسە پاسەوانەکە بخلەتێنم بەوەی کە پێمگوت:

- ئێمە برسیمانە، نازانم لێرە دەتوانین چی بکڕین بۆ خواردن؟
- لێرە جۆرەها خواردەمەنی لەسەر شۆستەکان دەفرۆشن.
- کەواتە (أبو اسماعیل) بڕۆ خواردن بۆ ئێمە و خۆیشت بهێنە. یان بمانبە پێکەوە بیکڕین.

ئەو بڕە پارەیەی کە دامیێ، نیو دیناری تەواو، مایەی فریودانی بوو. دابەزی لە دووری چەند مەترێکەوە خواردەمەینی بکڕێ. ئێمەیش دەست و برد بەدوایدا دابەزین و خۆمانمان لە قەرەباڵغی سەر شۆستەکەدا ون کرد. بەپەلە وێستگەکەمان بەجێ هێشت و جێگایەکمان پەیدا کرد تێیدا بمێنینەوە. سەرلەبەیانی ڕۆژی دوای من و عەبدوڵڵا زوو موصڵ مان بەجێهێشت و چووینەوە بۆ کەرکووك. ڕۆژی دولتر (صبری)ش لە بەغدادەوە گەیشتە لامان و پێی گوتین: مەفرەزەی پۆلیسەکە تاشەوێکی درەنگ بەشوێن ئێمە و ئەودا؛ ناو واگۆنەکانی شەمەندەفەرەکە دەگەڕا. ئاگاداریشی کردمەوە کە خانوویەکی چکۆلەی گوونجاوی لە بەغداد بەکرێ گرتووە. پاش سێ ڕۆژ بە ئۆتۆمبێل چوومە کفری و لەوێشەوە بە شەمەندەفەر بۆ بەغداد . پیرەژنەکەی دایکی حەلیمە و کەریمی کچەزایم لەگەڵ خۆمدا برد، تا کاتێك بە شێوەیەکی باشتر ڕێوشوێن بۆ ئیش و کارەکانم دادەنێم، لەو خانووەدا بۆ ماوەیەك لەگەڵمدا دابنیشن. سەرلەنوێ بوومەوە بە دراوسێی نەخۆشخانەی عەزل و نزرگەی (الست زبیدة)ی ژنە بەناوبانگەکەی (هارون الرشید). (صبري) بۆ ماوەیەك هەر ئەڵقەی پەیوەندی نێوان من بەرپرسی ڕێکخروی پایتەخت بوو کە توانیبووی لە بنیات نانەوەی خۆیدا چەند سەرکەوتنێك بەدەست بهێنێت.

* * *

-٦-

سەرلەنوێ پایتەخت

کە گەڕامەوە بۆ بەغداد، هیچ نەخشەیەکم بۆ چالاکی سیاسی یاخود کاری داهاتووی ڕێکخستن لەگەڵ خۆدا نەبردبوو. لە عۆدەی ئەم چەشنە کارە نەدەهاتم. بەڵام سەبارەت بە کێشەی کاروباری نهێنی و خۆشاردنەوە، چەند ئەزموونێکی لەبار، یاخود باشم لەلا کەڵەکە بوو بوون. ئەو ڕێبازەی کە لە گەیشتنمەوە بە بەغداد لە حوزەیرانی١٩٤٩دا و تا ناوەڕاستی ١٩٥١ گرتمەبەر، ڕێبازی کشانەوەی ڕێکخراو بوو؛ واتە خۆلادان لە خۆپیشاندان و مانگرتن و هەموو خەباتێکی جەماوەری کە زەمینەیان بۆ خۆش نەبوو بوو و خۆ خەریککردن بە بنیاد نانەوەی حیزب و پەروەردەکردنی کادری باش. نەمدەتوانی بۆ پاساودانەوەی ئەم ڕێبازە، هیچ ڕونکردنەوە یان فۆرموولەیەکی تیۆری بەردەست بخەم. بەڵام ئەزموونی ئەو خۆپیساندنانانەی کە لەدەورانی سەرکردایەتی(ساسون دلال)دا لە سلێمانی ڕێبەریم کردن، قەناعەتیان پێکردم کە ئەم چەشنە ڕێبازە سیاسی-ڕێکخراوەییە لەو قۆناغەدا، ڕاست و دروستە.

کاتێك دیسان کەوتمەوە چالاکی، ــوەك کردبووم بە پیشەــ لەناو زەحمەتکێشان و گەڕەکێکی میللیدا نیشتەجێ بووم؛ وەك ئەوان دەمخوارد و دەمپۆشی و دەژیام و پەیوەندی ئاسایی دراوسێیەتیم لەگەڵدا دەبەستن، بەبێ ئەوەی پەردە لەڕووی ناسنامەی حیزبی-سیاسیم یا سروشتی چالاکی ژێر زەمینیم بۆ هیچ یەکێکیان هەڵبماڵم. بۆم دەرکەوت دۆخەکە بە بەراورد لەگەڵ ماوەی پێش سەفەرکردنمدا بۆ کەرکوك، زۆر باشترە. ڕێکخستنەکان فرە ژمارەتر و فرە چالاکیترن و پەیوەندیش لەگەڵ ڕێکخراوە حیزبییەکانی دەرەوەی پایتەختدا فراوانتر و ڕێکخراوترە. لە هەمو ئەوانەیش گرنگتر، زانیارییەکانی دوژمن کۆن بوون و کەلکیان بۆی نەبوو. لەو کاتەوە کە چوو بوومە کەرکوك. زانیاری تازەی دەست نەکەوتبوو، نە کەسەر من و نە لەسەر کادیران و ئەو ڕێکخستنە تازانەی کە لەو ماوەیەی دواییدا هێنرابوون.

من تا ئەو دەمە بە تەنها ناوەندی سەرکردایەتی حیزبم پێکدەهێنا، لەدوای گیرانی(زكي وطبان)ەوە، هاوبەشێکی دیکەم نەبوو. بەڵام بۆ ڕایکردنی کاروباری ڕۆژانە، یارمەتیم لە چەند کادیرێکی تازە کووری دەورم (محمد راضي و صبري سباهي و مجيد

عبدالرزاق) وەردەگرت. کە لە کەرکوك زۆربەیانم لەدەست دا، گەلێك دژواری گەورەترم لە ڕایکردنی کاروباردا بەرپیشەوە بوون. کاتێك هاتمەوە بۆ بەغداد، وەزعم لەو ماوە کورتەدا گۆڕا، بەتایبەت دوابەدوای کۆتاییپێهاتنی ماوەی حوکم و لە زیندان دەرچوونی (هادي صالح) و (صادق الفلاحي)ی کرێکارانی چنین و پەیوەندیکردنم پێیانەوە. بۆم دەرکەوت دوو تێکۆشەری گرج و گۆڵ و خۆ بەختکەری ڕاستەقینەن، هەموو وزەیەکی خۆیان خستووەتە بەر خزمەتی حیزب. (صادق) بەبێ ڕاڕای قایل بوو دایکی بهێنێ تا لە پەناگەیەکی حیزبیدا لەگەڵیدا یان لەگەڵماندا دابنیشێ. بەڵام دایکە مانەوەی دوور لە هاوڕێیان و چاوپێکەوتن و کۆڕی گەرەلاوژەی ڕۆژانەی لەگەڵ ژنانی کۆڵانە میلیییەکاندا بۆ نەدەچووە سەر، چونکە پێشتر دەقی بەو ژیانەوە گرتبوو. باری ژیانی خۆشاردنەوەی ناو ماڵە حیزبییەکان و بەربەستەکانی دەرنەدەبرد. بۆیە دوای چەند حەفتەیەك بەجێی هێشتین. هەرچی (هادی ساڵح)یش بوو ، ئەوە نەك هەر خۆی بە حیزب بەخشیبوو، بەڵکو خێزانەکەیشی بە درێژایی ساڵانێکی یەك لەدوای یەك؛ کردە خزمەتکاری حیزب. ژنە نەخوێندەوارە سادەکەی، بوو بە نمنەی ژنە خەباتگێڕێکی میللی لە خۆبردوو. بە پێویستی دەزانم کە دان بەوەدا بنێم من قەرزاریاری ئەم خێزانە کرێکارە باشەم، کە لە ڕایکردنی کار و بەدیهێنانی ئەرکە حیزبییەکانم و خزمەتکردنیشمدا بۆ ماوەی پتر لە دوو ساڵ و تا گیرانم لە نیسانی١٩٥٣دا یارمەتیەکی زۆری دام.

ئەو خێزانەی دیکەیش کە دەرگای ماڵی بۆ خستمەسەر پشت و چەند بۆی هەڵبسوڕابایە لە ڕاییکردنی چالاکی حیزبیمدا یاریدەی دەدام و کارێکی کرد قەرزاریاری ببم، خێزانی کرێکارانی چنینی خەڵکی (الکاظمیة)، (خضیر)و(ابراهیم)و دایکە زەحمەتکێشە نەخوێندەوارە دلێرەکەیان بوو، کە هەر کارێکی نامە بردن و پۆستە گواستنەوەمان پێ بسپاردبایە، بە جۆش و خرۆشەوە ڕایدەپەڕاند. هەروەها بەدرێژی ئەو ماوەیە کە نزیکی بووم، وەك دایکێکی ڕاستەقینە هەڵسوکەوتی لەگەڵدا دەکردم. ئافرەتێکی ئازای گەشبین و نەفس بەرز بوو. بەدەگمەن ڕێدەکەوت تەشیی بەدەستەوە نەبێ، جا ئیتر لەماڵەوە دابیشتایە یا بە هەندێك ئیش و کارەوە خەریك بوایە. تەشی بەلای ئەوەوە هەر ئامرازێکی نان پەیدا کردن نەبوو، بەڵکو هۆیەکی کات بەسەربردنیش بوو.

ئەگەر بۆم هەبێت وەك خەباتکارێکی شۆڕشگێڕی لەناخەوە باوەڕهێناو بە کێشەی گەل و کۆمۆنیزم، کە لەو قۆناغەدا ژیانم بۆ تەرخانکرد، شانازی بەو کارانەوە بکەم کە

کردوومن و بەو دەستکەوتانەیش کە بەدیم هێناون، دەبێ پێ لەو ڕاستییە بنێم کە من لە توانامدا نەبوو ئەو کارانە بە ئەنجام بگەیەنم ئەگەر یارمەتی و بەشداری خەباتگێڕانەی چەند کرێکارێکی لە ڕووی سیاسیەوە هۆشیار و دڵسۆزانە تێکۆشیوی وەك (صبري سباهي) و (صبیح سباهي) و (هادی صالح) و (صادق الفلاحی) و (خضیر عباس الكاظمي) و (جاسم یحیی)و چەند سەربازێکی دیکەی نەناسراو نەبوونایە، کە بەبێ چاوەڕێ کردنی پاداشتی هیچ کەسێك و بەبێ سڵکردنەوە لە تیرۆر و ڕاوەدونانی ڕژێمی پاشایەتی نۆکەر، کاریان کرد و قوربانییاندا.

(هادی صالح) کە درێژترین ماوەی ژیانی خۆشاردنەوەم لەگەڵ خۆی و خێزانەکەیدا گوزەراند، بەر لەوەی بیناسم ساڵێکی لە زیندان بەسەر برد بوو. ژنە لادێیەکە لەماوەی زیندانیدا ژیانی خۆی و سێ منداڵەکەیی بە فرۆشتنی شیری مانگاکەی بەڕێوە دەبرد و شەو نشینی بە دیارەوە دەکرد. پێی وابوو باشترین مانگایە لە جیهاندا.

تەنانەت پاش گواستنەوەی بۆ ماڵێکی حیزبی و مانەوەی لەگەڵماندا، ئەو مانگایەی هەر لەگەڵ خۆیدا هێشتبووەوە و مشوورخۆری بوو. بڕێك لە شیرەکەی دەفرۆشت و شیر و ماستی دەرخوارد دەداین. بەیانی ڕۆژێکیان سەرنجمان دا ئاو دەکاتە ئەو شیرەوە کە لەسەر پەرەمێزە نەوتییەکە بۆی گەرم دەکردین. مێردەکەی بە تووڕەیی پێی گوت:

- کچی پیاو تۆ هەتا فێڵ لە منداڵەکانیشت دەکەی.
- پێکەنی و گوتی: باوکی عەدنان، شیرەکە بەش ناکات!

جاروبار کاروباری چاپکردنیشم دەدا بەسەر (هادی)دا. ڕۆنیۆیەك و تایپڕایتەرێك(طابعة) لە ماڵەکەیدا بوون. خانوویەکی بچوکی حاجییەکی (الشكرچي) ناوی لەوێ بەکرێ گرتبوو. جارێکیان بڵاوکراوەیەکی حیزبی لە ژوورێکدا چاپ کردبوو. بۆ ئەوەی هیچ دانەیەکی بڵاوکراوەکە بە مەرەکەبی ئەویتر پیس نەبێت، لە ژوورەکەدا بڵاویکردبوونەوە. پێش ئەوەی کۆیان بکاتەوە ژوورەکەی بەجێ هێشتبوو، دوای تاوێك (الشكرچي)ی خاوەن خانوو لەگەڵ دوو کچە عازەبەکەیدا بۆ بەسەرکردنەوەی خانوەکە یان دیدەنی کرێچییەکان هاتبوون. بەبێ مۆڵەت خواستن لە کەیبانووی ماڵ کە سەرقاڵی جل شتن بوو بوو، چوو بوونە ژووری ڕۆنیۆکە و ئەم دیمەنە سەیر و عەنتیکەیان دیبوو:

تایپڕایتەرێك و ڕۆنیۆیەك و سەدان دانە لە بڵاوکراوەیەکی چاپکراو. کچێکیان دانەیەکی لە بڵاوکراوەکە بردبوو و ناونیشان و ئیمزاکەی پەراوێزیی خوێندبووە وە و گوتبووی:

- بابە! ئەمە چاپخانەی حیزبی شیوعییە!

حاجی (الشکرچي) سەرباری ئەوەی کە پیاوێکی نەخوێندەوار بوو، دەرکی بە هەموو شتێك کردبوو، بەهێمنی وەڵامی کچەکەیی داوەوە:

- نا کچی خۆم! ئەمە تایپی حوکمەتە و ئەم کرێچییەش کاتبە لە دائیرەیەکی حوکمەتیدا و ئیشی بەسەردا کەڵەکە دەبێ. بۆیە ناچارە پاش دەوامی ڕەسمی لە ماڵەوە تەواویان بکات. دەی با بچینە دەرەوە.

لەگەڵ دوو کچەکەیدا هاتبووە دەرێ و دەرگاکەی بە هێواشی پێوە دابوو، چەند قسەیەکی عادەتیی لەگەڵ کەیبانووی یەکجار شڵەژاوی ماڵدا کردبوو. لە ماڵەکەی ڕۆیشتبوون و (أم عەدنان) یان بە گێنگڵ و واق وڕمانەوە بەجێ هێشتبوو. کە چوومە ناو خانوەکە بڵاوکراوە چاپکراوەکە ببەم، بووم بە بارانی ڕەحمەت و بەسەریدا داباریم، بەپەلە بەسەرهاتەکەی بۆ گێڕامەوە. دوو کچەکە لە سەربانی خانوەکەی تەنیشتمانەوە کە ماڵی پووریان بوو، تەماشایان دەکردین و پێدەکەنین و بەلایانەوە سەیر بوو چاپخانەی (ح ش ع) لەم شوێنەدایە و بەم شێوەیە. ئیتر دەبوو نەهێڵم وەختەکە بەفیڕۆ بڕوات. دوای ئەوەی دایکی عەدنانم ڕاسپارد شتە مەترسیدرەکان بە کۆڵ بۆ دوکانی برادەرێکی ناسیاو (الشیخ معروف) بگوێزێتەوە، رۆنیۆ و تایپڕایتەر و بڵاوکراوە تازە بە تازە چاپکراوەکەم خستە دوو سەبەتەوە و بە سوکانی پاسکیلەکەمدا هەڵمواسین و دەستبەجێ ماڵەکەم بەجێ هێشت. پاش ٢٠دەقە کەمتر لە بازاڕ پێی گەیشتم و پێمگوت بە مێردەکەی بڵێ: با بەبێ دواکەوتن و لە گەڕەکێکی دوور لە (الرحمانیة) بەشوێن خانوویەکی دیکەدا بگەڕێ. هەمان ڕۆژ خانوەکەی لەناو باخەکاندا، لەو جێگایەدا کە دوای کۆشکی کۆماری لێ دروست کرا، پەیدا کرد. خانوەکە ڤێلایەکی باشی بە باخچەیەکی گەورەی پڕ لە دارخورمای هەڵچوو و دار میوەهات دەورە درابوو. موڵکداری خاوەنی خانوەکە بۆ خۆیی بیناکرد بوو و ئینجا عێراقی_ڕەنگە لەبەر نەخۆشی بوویێت_ بەجێ هێشتبوو. دایان بە ئێمە بەکرێ مانگی سێ دینار. تا ئەوکاتە گەورەترین و دڵگیرترین خانوو بوو تێیدا ژیابم.

بەڵام (حمود الراوي)ی شیوعی چالاکی چەنەباز و لاپرەسەن نەیهێشت زۆر تێیدا بمێنینەوە و خۆشیی لێ وەربگرین.

(فضیلة)ی خوشکی (خضیر) کە کچۆڵەیەکی تەتەر بوو، بە پەشۆکاویەوە هاتە ژوور. پێش ئەوەی ئەو نامەیە بداتە دەستم کە لە یەکێکەوە بۆی هێنابووم، گوتی:

- کەهاتمە ژوور ئاوڕم دایەوە. سەیرم کرد هەڤاڵ (حمود) شوێنم کەوتووە.

هەواڵەکە کتوپڕ و سەرنجڕاکێش بوو. ئێمە (حمود)مان بە کادیرێکی چالاکی ناوەنجی خۆمان دانابوو، ببڕای ببڕ گومانمان لێ نەدەکرد. ئەوەتا ڕەفتاێکی سەیری وای لێ دەوەشێتەوە، گومان لەخۆی دەوروژێنێت و دەبێتە هۆی نیگەرانییەکی ڕەوایش بۆ ئێمە. لە (فضیلة)م پرسی:

- بۆچی پێش ئەوەی بگەیتە لامان، لە ڕێگا نەتزانی شوێنت کەوتوون؟
- لەدوا ساتدا نەبێت سەیری دواوەم نەکرد.

لەوانەیە(حمود)تەنها بە مەبەستی خۆتێهەڵقورتاندن ڕەفتاری وای لێ وەشابێتەوە. بەڵام ناچار بووین پرسیاری زیاتر لە خۆمان بکەین و خراپترین ڕێتێچوون ڕووبەڕووی بارودۆخەکە ببینەوە. ڤێلاکەمان چۆڵکرد و پاش کەمتر لە ٤٠ڕۆژ باخ و خورما و میوەهاتمان بەجێ هێشت. هادی ماڵێکی تازەی لە گەڕەکی (کمپ الصلیخ) دۆزییەوە و گواستمانەوە بۆ ئەوێ. (حمود) سەرەڕای ئەم ڕەفتارەیشی، نەرم و نیانیم لەگەڵدا نەنواند. ئەوە بوو لە حیزب وەدەرم نا و ئەوەم بە خەڵك ڕاگەیاند. بەڵام تاوانی سیخوڕیم نەدایە پاڵ، بەڵکو گوتم: چەنەبازە و تێکدەرە و حەزدەکات لە هەموو دیزەیەکدا ئەسکوێ بێت. ناویشمان نا (تیتۆی چەنەباز). خۆم حاڵی نەبوو بووم کە مرۆڤ تیتۆیی بێ(ناوی تیتۆی پێشەوای شیوعی یۆگۆسلاڤیایە) مانای چییە. بەڵام تەواو لەسەر هەق بووم کە سیفەتی چەنەبازم بەسەردا بڕیبوو. ئەویش پێ بەپێ زۆر باکی بەوە نەبوو پێی بگوترێت چەنە بازە، بەڵام (تیتۆیی)ئەوپەڕی کاری تێدەکرد. هەتا بە یەکێکیانی گوت:

- ڕازیم بە چەنەباز و تێکدەرم دا بنێن، بەڵام من تیتۆیی نیم و تاکە تکایشم ئەوەیە حیزب ئەم تاوانەم نەخاتە پاڵ. من تێکدەرم و هەلپەرستم، بەڵام تیتۆیی نیم.

که بۆ یەکەمین جار ڕادیۆ هاتە ماڵەکەوە، لەگەڵ خێزانی (هادی صالح)دا دادەنیشتم. پێی دڵشاد بووم، چوونکە هۆکارێکی باش بوو بۆ بەدوودا چوونی هەواڵ و ڕووداوەکانی جیهان کە لە ڕۆژنامە و ڕادیۆ بەدەر هیچ ڕێگەیەکمان نەبوو بۆ بەدواداچوونیان. ڕۆژێکیان لە ژوورەکەم دانیشتبووم، وەڵامی هەندێك نامەی حیزبیم دەدایەوە، (أم عەدنان)بەپەلەپڕوزێ هات بەسەرمدا و بەسەر سامییەوە پرسی:

- بۆچی ڕادیۆ ناکەیتەوە؟ بۆچی؟
- بۆچی دەبێ بیکەمەوە؟
- لەمیعە تۆفیق گۆرانی دەڵێت...گۆرانی "نایل" دەڵێت!
- ڕادیۆکەم کردەوە و لەگەڵ دایکی عەدناندا گوێم لە گۆرانیەکە گرت. بیرمە بە ڕاستی دڵبەندی ئەو گۆرانییە دێهاتییە خەمگین و نایابە بووم.

* * *

پەیوەندی حیزبیم لە بەغداد دا پەلی هاویشت، هەتا ناوچە جیاجیاکانی شاری گرتەوە. هاتوچۆی ڕۆژانە ئاسان نەبوو. بەکارهێنانی ئۆتۆمبێلی کرێ لەناو ئەو شارە گەورەیەدا، سەرەڕای پارە تێچوونی، هەندێك مەترسی هەبوو. سەیرم کرد سواری پاسکیل بوون باشترین شتە. بەڵام ئەمە بۆ منی لاو کە بە بچووکی فێری نەبووبووم، کارێکی ئاسان نەبوو. پاسکیلێکی بەکارهاتووم کڕی و دەستم بە مەشق کرد لە سەری. پێش فێربوونی لێخوڕین، پتر لە دەیان جار کەوتمە خوار. ناتوانم ئەو ڕووداوە لەبیر ببەمەوە کە پێش فێربوونم بەباشی؛ بەسەرمدا هات، ئەو ڕۆژەی کە سواری بووم و لەماڵی (خضیر)ەوە لە (الکاظمیة) ڕووم کردە ماڵی (صادق الفلاحي) لەبەری کەرخ. بە پاسکیلەکە بە شەقامێکی تەنگەبەر و پەنا عەماراوی نزیکە گۆڕەپانی(الزهراء)(الکاظمیة)دا ڕێم دەکرد. ئۆتۆمبیلێك بەرەو ڕووم هات. چوار ئافرەتی گامێشەوانی ماستفرۆش لە خاڵی بەیەکگەیشتنماندا بە تەنیشت یەکەوە دەڕۆیشتن. بەهۆی خراپ لێخوڕینەکەمەوە دوو ڕێگام لەبەردەمدا بوو: یان خۆم بکێشابایە بە ئۆتۆمبێلەکەدا کە مەترسییەکی کوشندەی تێدا بوو، یان خۆمم بدابایە بە ئافرەتێکیاندا. چونکە ئەم شەڕەیان سوك و ئاسانتر بوو. ڕێگەی دووەمم هەڵبژارد. خۆ پێدانەکە شتێکی ناغافڵ بوو بۆ ژنە ماستفرۆشە پێخاوسەکان. ویلی پاسکیلەکەم چوو بە ناوگەڵی کچێکی کەڵەگەتی ڕەشتاڵەی بەلە

باریکدا که چاو زل و لەچك کردوو و عەبا لەخۆوە پێچاو و لە وەستان و ڕۆیشتندا قنج و قیت بوو. کچە سێ سندووقی تەختەی پڕ لە ماستی لەبان سەری هەڵگرتبوو. بەڵام سندوقەکەی سەرویانی لەدەست دەرچوو، بەسەرمدا قڵپ بووەوە و ماستەکە وەکو یەك بەسەر گشت ئەندامەکانی لەشمدا ڕژا. لە پاسکیلەکە دابەزیم و داوای لێبوردن لە کچەکە کرد. ئەم بەرکەوتنە ناغافڵە یەکەم جار کچەی حەپەساند. کە دەمی هەڵهێنایەوە، یەکەمین قسە داوای کرد هەقی ماستەکەی بۆ ببژێرم. چارەکە دینارێکی داواکرد واتە کەم و زۆر نرخی هەرسێ سندووقەکە. کە بۆی دەرکەوت بەبێ پەڵپگرتن پارەکە دەدەم، چەشکە بوو داوای درهەمێکی دیکەی دەکرد. درهەمە زیادەکەم دا و گوێم نەدایە ئەو ماستەی لە تەوقی سەرمەوە تا قولە پیمی سپی کردبوو و ڕوو بە کەرخ تێم تەقاند. خەڵك لە هەرکوێ دەیاندیم ، پێم پێدەکەنین.

لەو ماوەیەی دوایدا زۆرم کەڵك لە پاسکیل وەرگرت. بەڕێگەی لاکۆڵان و لاڕێدا. دوور لە چاوی پۆلیسی نهێنی کە بە عادەتی برِیبوویانە گۆڕەپان و شەقامە سەرەکییەکان، هەموو گەڕەکەکانی پایتەخت هەر لە گەڕەکی (الزوية) وە تا (الگريعات) و لە گەڕەکی (العاصمة) وە تا گەڕەکی (الشاكرية)، پێ دەگەڕام.

پاش گەڕانەوەیم بۆ بەغداد، بیرم لە دووبارە دەرکردنەوەی (القاعدة)ی ڕۆژنامەی حیزب کردەوە، بەڵام نە کەرەستەی چاپ و نە دەسەڵاتی نوسینمان نەبوو. پێم باشتر بوو ئەگەر بە دەستخەتیش بووە ، هەم وەك ئامرازێك بۆ ورە بەرزکردنەوە دەری بکەین و هەم لە هەوڵی خۆمان نەکەوین بۆ دابینکردنی کەرەستەکانی چاپ. لام وابێ دوو ژمارە بەم شێوەیە دەرکرا. قەڵەمی هەڤالان و دەستخەت خۆشەکان خەریکی ڕوونوسکردن بوون.(عطشان ضيول الازيرجاوي)ی ئەفسەری شیوعی لە سوپا دەرکرا و دەست پێشخەری کرد بۆ کڕینی یەکەم ڕۆنیۆ لە کۆمپانیای بازرگانیی ئەفریقایی. چووە کۆمپانیاکە و وا خۆی پیشاندا کە گوایە رۆنیۆکەی بۆ کلێسە دەوێت. داوای نوسراوێکی ڕەسمیان لێ کرد. ڕۆژی دوای نوسراوێکی ڕەسمی ساختەی بۆ بردن کە کڕینیدەزگاکە و گواستنەوەی بۆ عەیادەی دوکتۆری شیوعی (محمد الچلبي)بۆ ئاسان کرد. دوکتۆر محمدیش بە ئۆتۆمبیلەکەی خۆی گواستییەوە بۆ جێگایەکی دیاریکراو. دەبێ لێرەدا ئاماژە بۆ ئەوە بکەم کە (عطشان)تێکۆشەرێکی چالاك و جەرگ کون تێ نەبوو بوو، سەرپاکی وزەی خۆی دا بەکاری حیزبی، ئەگەرچی بەردەوام حەزی دەکرد خۆی دەربخات و بەشان و باڵی

نیشەکانیدا هەڵبدات، بەپێچەوانەی (محمد الچلبي)یەوە کە شیوعیەکی سپۆرت و سەربازێکی ونی دوور لە هەر خۆ دەرخستنێك بوو.

هەر لەو کاتەوە کە دەزگای رۆنیۆمان مسۆگەر کرد، (صبیح سباهي)ی لاوی شیوعی چکۆلە بوو بە چاپکەری سەرەکی (ح ش ع). ئەو لە تەمەنێکی زووەوە، پێش ئەوەی بگاتە ١٨ساڵی، خۆی بە گەل بەخشی و پارچەیەك بوو لە پاکی و بێوەیی و خۆبەختکردن و رەوشتی چاك. (صبیح)لەو ساڵانەدا کە سکرتێری حیزب بووم، دەستەڕاستم بوو بۆ هەڵسوڕاندنی کاروباری هونەری چاپە گورج و گۆڵە ژێر زەمینییەکەمان کە دوژمنی هەراسان و دۆستانیشی شاگەشکە کردبوو.

* * *

ساڵی١٩٤٩، دوابەدوای کۆبوونەوەی جیهانی لایەنگرانی ئاشتی لە ستۆکۆڵم و دەرکردنی بانگەوازی ناوداری ستۆکۆڵم کە بانگێشتی بۆ قەدەغە کردنی چەکی ئەتۆمی دەکرد، بزووتنەوەی جیهانی ئاشتی دامەزرا. ساڵی ١٩٥٠یش بزووتنەوەی ئاشتی لە عێراقدا، لە ناوەندی هەلومەرجێکی دژواردا، لە وڵاتێکدا کە دیموکراسی تێدا نەبوو و بەرهەڵستانی رژێم و بەتایبەت شیوعیەکان و هەموو هێزە چەپڕەوەکان ڕاوەدوو دەنران ؛ دامەزرا. شاعیری گەورە (الجواهري) رۆڵێکی شەخسی گرینگی هەبوو و بانگەوازێکی ئاڕاستەی رۆژنامە ئاشکراکان کرد و بانگی عێراقیانی کرد بۆ ئیمزا کردن لەسەر بانگەوازەکە. بەڵام (ح ش ع) داینەمۆی سەرەکی و ڕاستەقینەی پشت سەری دامەزراندی ئەم بزاڤە بوو لە گۆڕەپانی عێراقدا. هانی (الجواهري)مان دا لە دەستپێشخەریەکەیدا و ؛ پێشتر هەر کە بانگەوازەکەیشی بڵاوبووەوە، لە چوارچێوەی ڕێکخراوی حیزبیماندا بانگەوازەکەمان بۆ دەستکردن بە ئیمزا کۆکردنەوە ئامادە کرد. چالاکترین رۆشنبیری بەم یان بەو شێوەیە بە حیزبەوە بەستراوی وەك(عطشان ضیول) و (عبدالرزاق الشیخ علی) و (عبدالجبار وهبی) و (غضبان السعد) و (عامر عبدالله) و (توفیق منیر) و هی دیکە لەم بزاڤەدا کاریان کرد. رەنگە لەبەر ئەم هۆیە بووبێت کە بزاڤی ئاشتی لەلایەن نەك هەر لایەنگرانی رژێمی پاشایەتی، بەڵکو تەنانەت زۆربەی ڕێبەرانی حیزبە بۆرجوازیە نیشتیمانیە بەرهەڵستەکانی رژێمەوەیش بە بزاڤێکی شیوعیانە یان سەر بە حیزبی شیوعی لەقەڵەم دەدرا. ئەم تۆمەت وەپاڵ خستنە لەگەڵ ڕاستییەکاندا نەدەگونجا و پشتی بە هیچ

شتێك نەدەبەست، لەوە بەدەر كە شیوعیەكان لە ڕیزەكانیدا چالاك بوون. ئەم بزاڤە لە قەدەغەكردنی چەكی ئەتۆمی و دوورخستنەوەی مەترسی جەنگی گەردوونی زیاتر، هیچ ئامانجێكی دیكەی بۆ خۆی دانەنابوو.

كە دەستكرا بە كۆكردنەوەی ئیمزا بۆ بانگەوازی ستۆكهۆڵم، (الیاس بطاح)ی بەرپرسی ڕێكخراوی بەغداد هەڵگەڕایەوە و ڕازی نەبوو فەرمانی حیزب جێبەجێبكات، لەبەر ئەوەی گوایە (الجواهري)ی خاوەنی دەست پێشخەریەكە، كەسێكی بۆرجوازییە و ڕاست نییە ئێمەی شیوعی شوێنكەوتەی بۆرجوازی بین. بەرامبەر بەم سەرپەرگیری_تطرف_ەی (الیاس)، پێ بە پێ توند و تیژیم لەگەڵیدا نواند. ئەم توندوتیژی نواندنە لەو قۆناغەدا باو بوو. ئەوە بوو دەم و دەست بڕیاری سزادانیم دا؛ بەوە نا كە بەرپرسی حیزبی لێ بستێنمەوە، بەڵكو لە حیزب وەدەری بنێم و تاوانباری بكەم بە تیتۆیی.

* * *

كە لە ساڵی ١٩٥٠دا هەواڵی قەومانی دووكەرت بوون(انشقاق)ێكمان لە ڕێكخراوی زیندانی(نوگرە سەلمان)دا پێگەیشت، برینەكانی حیزب سەرەڕای بەدەست هێنانی چەند سەركەوتنێك لە تیماركردنیاندا، هێشتاكە خوێنیان لێدەتكا. لەوە دەچێ زۆر گیرو گرفت بەرەنگاری شیوعیەكانی ئەوێ بووبنەوە و (سالم عبید النعمان)ی بەرپرسی ڕێكخراو و هەندێك لە نزیكەكانی خاوەن ئاكارێكی بیرۆكراتیانە و جاروباریش مایەی بێزاریان لەگەڵ هەڤاڵەكانیاندا هەبووبێ. لە كاتێكدا(حمید عوسمان)ی لە حوزەیرانی (١٩٤٩)وە زیندانی، توانیبووی خاڵی بێهێزیان بقۆزێتەوە بۆ هاندان لە دژیان و زەمینە خۆشكردن بۆ دوركەرتبوون یا ئەوەی كە ناویان نابوو (پاككردنەوە). حمید توانی بەشی هەرەزۆری شیوعیەكانی بەندیخانە لە دژی (سالم) كۆبكاتەوە. بەڵام (سالم)و هەندێك لەوانەی كە تا سەر لایەنگری بوون، ڕازی نەبوون نە لە كەلی شەیتان بێنە خوارێ و نە پێ لەوەیش بنێن كە زۆربەی بنكەكەیان دانی خێریان پێدا نانێن. سالم نزیكەی هەموو یاخود زۆرینەی بەرپرسە شیوعیەكانی وڵاتانێكی وەك عێراق، چنگی لە كورسی بەرپرسی گیركرد بوو و بە زۆر لانەبرابایە لێی دوور نەدەكەوتەوە. لەبەر ئەوە دووكەرت بوونەكە قەوما. ژمارەیەكی

کەم لە کادیرانی کۆنی وەك (محمد حسین أبو العیس) و (نافع یونس) و (یوسف حنا) لەگەڵ سالمدا بوون.

(حمید عوسمان)ی سەرکردەی تاقمە هەڵبڕاوەکە، یەکەمین سەرچاوەی ئەو زانیاریانە بوو، کە لەسەر ڕووداوەکە پێمان گەیشتن. کلیلەکە لە دەستماندا یا لە دەستی شەخسی خۆمدا بوو، تا لە بەغدادەوە بڕیار بدەم کێ لە بەندینخانەدا براوە و کێش دۆڕاوە دەبێت. هێندەم سێ و دوو لێ نەکرد و لایەنگری (حمید عوسمان)م کرد. زۆربەیش دژی سالم و ئەوانە بوون کە لەگەڵیدا مانەوە. ئەم هەڵوێستەی ئێمە سەرەکیترین خاڵی هێز بوو لای حەمید عوسمان، چونکە هەر ئەوەندە بەس بوو کە حیزب دژ بە لایەنی دووەم پشتگیریی دەکرد. لایەنی دووەمیش بێهودە هەوڵی پەیوەندی بەستن و ڕێکخستن و دامەزراندنی دەدا لە دەرەوەی بەندیخانە.

ئەگەر بەپێی عەقڵیەتی ئێستا و پێوانەی ئەمڕۆم حوکم بەسەر مەسەلەکاندا بدەم، ئەوا لەو باوەڕەدام کە من ئەوسا لە بڕیاردانی پشتگیریی حەمید عوسمان و ڕەدکردنەوەی (سالم عبید)دا پەلەم کرد بوو. دەبوو پەلە نەکەم و هەوڵی پڕکردنەوەی ئەو کەلێنە بدەم کە کەوتبووە نێوان هەردوو تاقمی زیندانە شیوعیەکانەوە. ئەوە بەلای منەوە وەك یەکەمین بەرپرس لە حیزبدا کارێکی شیاو و ئاسان بوو. خراپترین ئەنجامی ئەم ڕووداوەیش ئەوە بوو کە لەوە بەدوا زنجیرەیەك کودەتا؛ زیندانە سیاسیەکانی گرتەوە. بۆیە بەهەمان شێوە بەررسەکانی زیندانی (کووت) و بەغدا لابران. هیچ یەکێك لە لایەنگرانی کودەتای نێو زیندانەکان، پەییان بەوە نەبردبوو کە بەرپرسێکی تازەی لە چەشنی (حمید عوسمان) لەچاو (سالم عبید)دا کەم لێوەشاوەتر و زۆر بیرۆکراتیتر و تاکڕەو تر دەبێ.

* * *

کاتێکی درێژ بەسەر هاتنەوەمدا بۆ بەغداد ڕانەبووردبوو کە داوایەکمان لە پاشماوەی تاقمی (الاتحاد)ەوە پێگەیشت بۆ باس و خواس و گفتوگۆکردن لەگەڵیاندا بۆ یەکگرتنەوەمان. (الاتحاد) کەریم سۆفی دایمەزراند بوو. زۆر خۆمم ماندوو نەکرد سۆراخی چارەسەرێکی گونجاوی گیروگرفتەکە بکەم، بەڵکو وەڵامەکەم لەکارەکانی، ساڵی ١٩٤٥ی فەهد دا بەرامبەر بە تاقمی یەکێتی تێکۆشین(وحدة النضال) دۆزییەوە، کاتێك داوای گفتوگۆیان کردبوو بۆ یەکگرتنەوە. فەهدیش وەڵامی دابوونەوە و گوتبووی: هیچ

گفتوگۆیەکتان لەگەڵدا ناکەین، بەڵکو دەبێ ڕێکخستنەوەکەتان هەڵبوەشێننەوە و تاکە تاکە داوای هاتنە ڕیزی حیزبام بکەن. حیزب یەکە یەکە بڕیار لەسەر هەموو داوایەك دەدات. چی ویست هێنایە دی، بەشە کوردیەکەی، یان ڕاستر بڵێین: بەشەکەی هەولێری ئەو تاقمە نەبێ کە ساڵح حەیدەری بەرپرس و حەمید عوسمان و نافیع و یونس و جەمال حەیدەری و عەزیز محەمەدیش ئەندامی بوون، ناچار بوون ساڵی ١٩٤٦ خۆ هەڵبوەشێننەوە و تاکە تاکە داوای هاتنە ڕیزی (ح ش ع)بکەن.

کە تاقمی یەکگرتن(الاتحاد) هەڵوەشایەوە، بڵاوکراوەیەکی نهێنی بچووك بە ناوی تێکۆشین(النضال)ەوە هەر بە بەردەوامی دەردەچوو، بڵاوکراوەی فراکسیۆنێکی بچووك بوو لە ١٩٤٩دا سەنگەری لە ئۆردووگای نیشتیمانی نامارکسییەوە گواستەوە بۆ ناو ئۆردووگای شیوعی. (عەزیز شەریف) سەرۆکی ئەم فراکسیۆنە بوو. لێرەدا حەزدەکەم بابەتەکان بەشێوەیەکی باشتر ڕونبکەمەوە:

دوابەدوای دووەمین جەنگی جیهانی و هاتنە گۆڕیی قۆناغێك بۆ ڕادەربڕینی دیموکراتیانە و پێکهێنانی حیزبی یاسایی ڕێپێدراو. (فەهد) لەگەڵ (عەزیز شەریف)دا لەسەر ئەوە ڕێککەوتن عەزیز حیزبێکی دیموکراتی یاسایی دابمەزرێنێت، شیوعیەکان بەبێ لەدەست دانی(ح ش ع) وەك حیزبێکی نهێنی خەباتکەر پاڵپشتی بکەن و بۆ ئەنجامدانی چالاکییەکی سیاسی ئاشکرا لە ژێر ئاڵاکەیدا و لە چوارچێوەیەکی دیموکراتی دا کەڵکی لێ وەربگرن. بەڵام (عەزیز شەریف) هەر هێندەی دەستی لە ڕێ پێدانی یاسای حیزبی گەل(الشعب) گیربوو، وازی لە ڕێککەوتنەکە هێنا. لەبری ئەوەی ئەم حیزبە ببێت بە مەیدانێك بۆ چالاکی جەماوەری-یاسایی شیوعیەکان، عەزیز شەریف لە سەر ڕووپەڕی ڕۆژنامەکەیدا(نیشتمان- الوطن)کەوتە بانگەوازکردن بۆ هەڵوەشاندنەوەی (ح ش ع) و کۆبوونەوەی شیوعیەکان لەژێر ئاڵای حیزبێکی دیموکراتی یاساییدا بە سەرکردایەتی خۆی. (فەهد) ئەم بانگەوازەی ڕەدکردەوە و سووربوو لەسەر ئەنجامی خۆی کە هەوڵدان بوو بۆ دامەزراندنی حیزبی ڕزگاری نیشتیمانی (التحرر الوطني) بە سەرکردایەتی (حسين محمد الشبيبي).

وەختێك ئیمپریالیزمی ئینگلیزی لە (١٩٤٧)دا نەخشەی بۆ پەیماننامەی (پۆرتسمۆت)دادەنا، ڕژێم مۆڵەتی حیزبی(الشعب)ی کێشایەوە. لە ١٩٤٨یشدا، هەندێك لە

دیارترین کادیرانی حیزبی (الشعب) وەك (عبدالجبار وهبي) و (عامر عبدالله) و (تۆفیق منیر) ڕیزەکانی ئەو حیزبەیان بەجێهێشت و ڕویانکردە (ح ش ع). عەزیز شەریف ژمارەیەکی کەم کادیری لەگەڵدا مایەوە. ناوبراو لە دەورانی بەتوندی نشوستی هێنانی (ح ش ع)دا لە ساڵی ١٩٤٩دا، دەستی لە بیری هەڵوەشاندنەوەی حیزبی شیوعی هەڵگرت و کەوتە سەر کەڵکەڵەی ئەوەی کە پاشماوەی حیزبەکەی بکاتە ڕێکخراوێکی شیوعی و بڵاوکراوەیەکی نهێنی بە ناوی تێکۆشین (النضال)ەوە_وەك ڕۆژنامەیەکی شیوعیانەی نهێنی_ دەرکرد. بە ئومێد بوو ئەم ڕێکخستنەی جێگای (ح ش ع) کە چەند برینێکی قوڵ کەوتبوونە جەستەیەوە، بگرێتەوە.

* * *

حوکمەتی عێراق لە ١٩٥٠دا یەسایەکی دەرکرد، ڕێگای بەجولەکە عێراقییەکان دا؛ ڕەگەزنامە(جنسیە)ی عێراقییان پوچەڵبکەنەوە و کۆچ بۆ دەوڵەتی ساوای عیبری بکەن. دەرچوونی یاساکە هاوزەمانی بڵاوکردنەوەی کۆمەڵێك واتە وات بوو بۆ ترس و بیم خستنە دڵی جوولەکەی دانیشتووی شارە جیاجیاکنی عێراق و بەتایبەت بەغدادەوە، تا هەڵیان بپێچن دەستبەرداری ڕەگەزنامەی عێراقیان ببن و بگوێزنەوە بۆ ئیسرائیل. ئەو جولەکانە لە دێر زەمانەوە و ڕەنگە لە سەردەمی بابلیەکان و ئاشووریەکانەوە؛ عێراقی بووبن. من ئەگەرچی هیچ زانیارییەکی بەردەستم نیە، بەڵام باوەڕێکی بەتینم هەیە کە دەرکردنی ئەم یاسایە ئەنجامی دەستتێکەڵکردنی حوکمدارانی بەغداد و لەندەن لەلایەکەوە و زایۆنیزمی حوکم بەدەستی ئیسرائیلیش لەلایەکی دیکەوە بوو. ئەوەیش خزمەتێکی جێگای مەبەست بوو بۆ ئیسرائیل.

بەو پێیەی کە سکرتێری حیزب بووم، پشتگیرم کرد لە بەخشینی ئازادی کۆچکردن بە جولەکە عێراقیەکان. لەوەدا ئەو ڕاستییەم لەبەرچاو گرت کە ئەوانە لە عێراقدا ئازار دراون و پێدەچێت ئازادی کۆچکردن، ڕیگایەك بێت بێت بۆ ڕزگار بوونیان لە ئازاردان، سەرباری ئەوەی کە مرۆڤ مافی ئەوەی هەیە لەهەر کوێیەك ئارەزوو بکات نیشتەجێ ببێت و بژی. پاش ماوەیەك ئەم هەڵوێستەمم گۆڕی و یاسا دەرکراوەکەی حوکمدارانی بەغدادم ڕیسوا کرد و پێم وابوو دەستتێکەڵکردنە لەگەڵ ئیمپریالیزم و زایۆنیزمدا.

پێم خۆشە بەم بۆنەیەوە لا لە بابەتێك بکەمەوە کە دوژمنانی کۆمۆنیزم، لەسەردەمی پادشایەتیدا بوو بێت یاخود سەردەمانی دوای و بەتایبەت سەردەمی ڕژێمی ڕەگەزپەرستی بەعس، گەلێك گوتار و نامیلکە و جاروبار کتێبی قەبەیان لەسەر نوسیوە. مەبەستم بابەتی دەستگرتنی جولەکە بەسەر جوولانەوەی شیوعیەتدا لە عێراق و کاریگەریی ـ وەك ناویان ناوە ـ دەسەلاتی زایۆنییە لە سیاسەتی (ح ش ع)دا. ئەوانە کۆششێکی لەڕادە بەدەریان کردووە و زۆریان پارە خەرج کردووە، تا زایۆنیزم و کۆمۆنیزم وەك یەك شت پێشان بدەن و ئەو هاشوهوشە بسەلمێنن کە گوایە؛ جولەکە داشی بەسەر (ح ش ع)دا سوار بووە.

هەموو ئەو نووسینانەی کە ئەوانە لەم بارەیەوە بلاویان کردوونەوە، هەر زۆر درۆ و دەلەسەن و بە مەبەستەوە هەڵبەستراون، چونکە جوولەکە عێراقیەکان کەمە نەتەوەیەکی لەڕووی ئاینی و تایەفی و نەتەوەییەوە ئازار دراو بوون. ئەوانە کە جولەکە بوون و هەرگیز عەرەب و کورد و شتێکی دیکە نەبوون، لەوە بەدەر هاویەش بوون. دیارە ئاسایی بوو بە شێکی گەورەیان، وەك هەر کەمە نەتەوەیەکی چەوساوە، لە دەوری ئەو تاکە حیزبە عێراقییە خڕ ببنەوە کە بەڕاشکاوی دژی هەلاواردنی ئاینی- تایەفەیی ڕاوەستا و داوای یەکسانی نێوان هەموانی کرد و ئەو حیزبەیش (ح ش ع) بوو.
زۆربەی هەرە زۆری جولەکە عێراقییەکان هەر بە کاریگەری سیاسەتی دوژمنایەتی زایۆنیزم کە (ح ش ع) پێڕەوی کردبوو، لە قۆناغێکی دیاریکراودا بەرامبەر زایۆنیزم وەك بیر و وەك جولانەوەیکی سیاسی ڕاوەستان و بە توندی دوژمنایەتییان کد. ئەم ڕاستییە لە گەلێك بەسەرهاتدا زەق بووە وە ، لەوانە: یەکەمین عێراقی کە لە خۆپشاندانێکی دژ بە زایۆنیزم و لایەنگری کێشەی گەلی فەلەستیندا بە گوللەی ڕژێمی پاشایەتی شەهید کرا، (شاؤول طويق)ی کرێکاری جوولەکەی شیوعی بوو.

هەروەها ژمارەیەکی زۆر لە جولەکە عێراقییەکان چونە ناو ڕیزەکانی کۆمەڵەی بەربەرەکانی زایۆنیزم و لە سالانی ١٩٤٥-١٩٤٦دا ڕۆڵێکی کاریگەریان لە خەباتی پڕ سەروەریی ئەو کۆمەڵەیەدا گێڕا.

دیارە جولەکە عێراقییەکان ژمارەیەکی تاڕادەیەك زۆر بازرگان و دەولەمەندی لە بازاڕ و ژیانی ئابووری ولاتدا دەستڕۆیان لەناودا هەبوو. ئەوانە ڕۆژێك لە ڕۆژان هاوسۆزی (ح ش ع) نەبوون، بەڵکو وابەستەی چینی حوکمداری عێراق بوون و بۆ ماوەیەکی درێژ

مەودایش نوێنەری خۆیانیان لە وەزارەت و پەرلەمان و دەزگا حوکمەتیەکانی دیکەدا هەبوو، لە کاتێکدا زەحمەتکێشان و هەژارانی جولەکە و ڕۆشنبیرانی توێژە مامناوەندیەکان لە (ح ش ع)یان ڕادەبینی بەرژەوەندیەکانیان بخاتە ڕوو، بۆیە ڕوویان دەکردە ڕیزەکانی.

من وەك کابرایەکی بەدرێژای٤٦ ساڵی ڕابردوو، هاوزەمانی جووڵانەوەی شیوعیەت لە عێراقدا و وەك مرۆڤێك کە بۆم هەڵکەوت ساڵانێك لەگەڵ جولەکە شیوعیەکاندا لە زیندان و دەرەوەی زینداندا بژیم، ئاشکرای دەکەم جولەکەی ڕیزەکانی (ح ش ع) کتی خۆی هاتنە ڕیزی (ح ش ع)، چونکە هەستیانکرد ئەم حیزبە دژی هەڵاواردن و چەوساندنەوە ڕاوەستاوە و داکۆکی لە مافی ڕەوایان کردووە، وەکچۆن داکۆکی لە مافی عێراقیکانی دیکەیشی کردووە و شێلگیرانە و دڵسۆزانە دژی ئیمپریالیزم و کۆنە پەرستی حوکم بەدەست تێکۆشاوە. من درۆ دەکەم ئەگەر بڵێم: ئەو شیوعیە عێراقیانە کە وا ڕێکەوت تێکەڵیان بم و ئیشیان لەگەڵدا بکەم، بەهۆی جیاوازی ئاین یا مەزهەب یاخود نەتەوەوە جیاوازیم لە نێواندا دیون.

من خەڵکانێکی شیوعی ڕەوشت باش و دڵگەرم و لە خەباتدا خۆبەختکردووم لە ناو جوولەکەکاندا دیوە، وەك چۆن لە ناو موسوڵمانان و دیانەکانیشدا دیومن. هەروەها شیوعی خراپ و هەلپەرست و ترسنۆکیشم لە ناو جولەکە و موسولمان و دیانەکاندا دیوە. ئەگەر جولەکەکان شیوعی وایان لەنێودا بووبێ وەك(یهودا صدیق)، ئەوا شیوعی غەیرە جوولەکەی ڕووخاو و ناپاکی وەك (مالك سیف)ی عەرەبی صابیئی و (هادی هاشم)ی عەرەبی موسوڵمان و (عزیز الحاج)ی کوردی موسوڵمان و ...هی دیکەش هەبوون. شایەنی باسە دەسەڵاتدارانی حوکم بەدەست، جولەکە شیوعیەکانیان زیاتر لە شیوعیە موسڵمان و دیانەکان عەزێت دەدا. ئەمە لەکاتێکدا کە جۆرە نەرمییەکیان لەگەڵ جوولەکە زایۆنیەکاندا دەنواند.

لێرە ڕووداوێکی سەیرم بیردێتەوە، ساڵی ١٩٥١ لە بەغداد قەوما و پەردەی لەسەر هەڵوێستی ڕاستەقینەی حوکمداران بەرامبەر بە زایۆنیزم لە عێراقدا دەست پێکرد و توانییان دیارترین کەسانی سەرکردایەتی زایۆنی بگرن، لەوانە: (عزرە)ی سەرۆکی ڕێکخستنی زایۆنی و (رودنی) و (صالحون)ی جووتە زایۆنی کە لە ئیسرائیلەوە نێردرابوون بۆ بەشداریکردن لە سەرکردایەتی ڕێکخراوەکەدا. سەرۆکی ڕێکخراوەکە لە یەکەمین ڕۆژانی گرتندا بە دزیەوە بەرەڵلا کرا. ڕەنگە باڵوێزخانەی بەریتانیا ڕاستەوخۆ دەستی خستبێتە ئەم مەسەلەیەوە، یان بەرتیلێکی زۆر بە هەندێك حوکمدار درابێ. لە باتی (عزرە)،

جولەکەیەکی بەغدادی (شلومو کرادی)ناو، کە ٢٠ساڵ دەبوو شێت بوو لە زیندانێکی ئاسایشی گشتیدا، بەند کرا. دادگا حوکمی بەندی هەمیشەیی بەسەر ئەم شێتە داماوەدا دا و (عزره)یش ڕۆشت تا ئیسرائیل یان وڵاتیکی دیکە؛ خەریکی چالاکی خۆی بێت. دەسەڵاتدارانی سەردەمی پادشایەتی، لەکاتێکدا بەم شێوەیە لەگەڵ سەرکردەی ڕێکخراوە زایۆنیەکەدا جولاَنەوە، هەمان کات فەهد و (زكي بسيم) و(محمد حسين الشبيبي)ی ڕێبەرانی (ح ش ع)یان لە ١٩٤٩دا لە سێدارەدا. دەسەڵاتدارانی بەعسی حوکمداریش ساڵی ١٩٦٣ (سلام عادل)ی سەرکردەی (ح ش ع) و هەڵبژاردەیەکیان لە بەرپرسان و کادیرانیی بە ئەشکەنجەدان کوشت، وەك چۆن زۆر لە کادیرانی حیزبیش لەم سەردەمەی دوای حوکمی بەعسدا کوژراون.

حیزبی شیوعی ڕۆڵێکی بەرچاوی لە جووڵانەوەی نیشتیمانی و دیموکراتی عێراقدا بینی و هەر خۆی تەوەری چالاکی دیموکراتی چەپڕەوانە و داینەمۆی خەباتی جەماوەری بوو. بۆیە نشوستیی حیزب لە (١٩٤٩)دا، نشوستی هێنانی هەموو جووڵانەوەی نیشتیمانی عێراقی بوو. ئەم ڕاستیەش جارێکی دیکە کەوتەوە ڕوو کاتێك (کامل الجادرچی)ساڵی ١٩٤٩ بە بەهانەی لەبار نەبوونی هەلومەرجەکە بۆ هەڵسوڕاندنی چالاکی حیزبی نیشتیمانی دیموکراتی (الوطني الديمقراطي)تا کاتێکی دیکە ڕابگرێ. سەرکردایەتی حیزبی (الوطني الديمقراطي) لە ١٩٥٠دا بڕیاری دەست پێکردنەوەی چالاکی حیزبی ئاسایی خۆی دا. ئەمەیش پەیوەندییەکی بەتینی بە سەرکەوتنەکانی (ح ش ع)ەوە لە بنیاد نانەوەی خۆی و هاتنەوەیدا بۆ سەر شانۆی سیاسی هەبوو.

* * *

لەو ڕۆژە توشانەدا کە بەسەر حیزبدا هاتن و ئەو ڕۆژە کە یەکجار پێویستیمان بە کادێری حیزبی پێشکەوتوو هەبوو، ساڵح حەیدەری دوور خراوەیەکی سیاسی بوو، حوکمی دوورخستنەوەی لە سامەڕا یا جێیەکی دیکە_بیرم ناکەوێتەوە_ بەسەر دەبرد. داوامان لێکرد هەڵبێت و پەیوەندیمان پێوە بکات بۆ هاوبەشی لە کاری حیزبیدا. بەهۆی ئەو قسانەوە کە پێشتر لە هەندێك هەڤاڵم بیستبوون لە بارەیەوە، بیرو ڕایەکی باشم بەرامبەر هەبوو. بەڵام نائومێدی کردم و هەڵاتن و ژیانی خۆشاردنەوەی لە پێناو کاری حیزبدا ڕەتکردەوە.

* * *

ڕۆژێکیان نامەیەکی حیزبیم بۆ هات، باسی لە ئەوروپاوە هاتنی هەڤاڵێکی تێدا هاتبوو کە دەیویست چاوی بە بەرپرسێکی حیزبی بکەوێ. ژوانێکی چاوپێکەوتنی سەرجادەم بۆ نارد لە گەڕەکی (الشیخ معروف). دەرکەوت لاوێکی کەشخەیە و لە وتووێژکردنیدا لە گەڵمدا، بەتایبەت لە یەکەم چاوپێکەوتندا، کەمێك ڕاڕا بوو. پێی گوتم: هەڤاڵە عێراقیەکانی فەڕەنسا، هەندێك دیاری هاکەزاییان بۆ حیزب ناردووە و لە چاوپێکەوتنی داهاتوودا دەیانهێنم. پاش دوو ڕۆژ لە ژوانی دووەم چاوپێکەوتندا زمانی بەر بوو و کەوتە قسە و گوتی: هەڤاڵە عێراقیەکان لە پاریس، نشوستیەکەی حیزبیان بیستووە، لەو باوەڕەدا بوون زەبرەکە توند وکوشندە بوو بێت و چیتر ناوەندێکی سەرکردایەتی حیزب لە ناو عێراقدا نەبێ. پێشیان وایە جێی گونجاو بۆ ئەم چەشنە ناوەندە پاریس یا هەر وڵاتێکی دیکەی ئەوروپایە. بەڵام هەر کە بڵاوکراوە حیزبی ئێمەیان بەرچاوکەوت، دەستبەجێ وازیان لەم بیرە هێنا و بە هەڵەیان دانا. درێژەی پێدا:

- سڵاوی گەرم و بڕە پارەیەکی ٧٥دیناریم لەگەڵ تایپڕایتەرێکی عەرەبیدا لەو هەڤاڵانەوە بۆ هێناون.
- سڵاو و ڕێزمان بۆ هەڤاڵانی ئەوێ.
- دەمەوێت ئەوەیش بڵێم: کە من لەیەکەم چاوپێکەوتنی تودا سڵم کردەوە و دوو دڵ بووم. دەترسام بە تەڵەوە بووبم. بەڵام کاتێك بۆم دەرکەوت تۆ کرێکاری، لەناخەوە گەلێك شادومان بووم و بە باری سەرنجێکی باشەوەیش دەگەڕێمەوە بۆ پاریس.

دوای زانیم ئەو لاوە (صفاء الحافظ)ی قوتابی عێراقی بوو، لە زانکۆیەکی فەڕەنسا.

جاروبار لەگەڵ (حمدی أیوب العاني)ی قوتابی کۆلێجی ئادابدا بەیەك دەگەیشتین، ئەگەرچی من بەرپرسی حیزبیی ئەویش نەبووم. ناوبراو بەرپرس حیزبیی ڕێکخستنە حیزبیەکانی خوێندکاران بوو لە کۆلێج و ئامۆژگاکانی پایتەختدا. کوڕی خێزانیکی هەژار و لاوێکی گرج و گۆلی زیرەك بوو، هەر لە یەکەم هەنگاوماندا بۆ بنیادنانەوەی ڕێکخستنی حیزبی لە بەغداد، خۆی تەرخانکرد بۆ کێشەی خەباتی شۆڕشگێڕانە. دوای تێپەڕبوونی یەکەمین حەفتەکانی دەستپێکردنی ساڵی خوێندن و لە چاوپێکەوتنێکماندا گوتی: حیزب دەسەڵاتی فراوانی لەناو قوتابیاندا هەیە. بەڵام مەحاڵە ئەم ژمارە زۆرە لە

ڕێکخستنی حیزبدا ببێتەوە. لە گەرمەی باسوخواسی نێوانماندا بیری دروستکردنی یەکێتیەکی گشتی قوتابیانی عێراق کە دوابەدوای سەرکەوتنی ڕاپەڕینی کانوونی ١٩٤٨دامەزراو لە دەورانی هێرشی پۆلیسی ساڵانی ١٩٤٨-١٩٤٩دا بۆسەر جوڵانەوەی جەماوەری؛ سەرکوت کرا، هاتەوە ئارا و کاکڵە بوو. لیژنەیەکی سەرکردایەتی لەماوەی چەند ڕۆژێکی پایزی١٩٥٠دا بۆ ڕێکخستنی تازەی قوتابیان بە ناوی (لیژنەی باڵا)وە پێکهێنرا، هەموو ئەندامەکانی قوتابی بوون و یەکەم بەرپرسیشی (حمدی) خۆی بوو. ئەندامانی ئەم لیژنەیە بەبێ هیچ هەڵبژاردنێك دانران.

دەسەلاتی یەکێتی قوتابیان، سەرباری نهێنی بوونی، بەخێرایی پەلی هاویشت و هێندەی پێ نەچوو لە ناو قوتابیانی کۆلێج و ئامۆژگاکان و تەنانەت قوتابیانی قۆناغی سانەوی و ناوەندیشدا تۆڕێکی بەرینی لە لیژنەکانی یەکێتی پێکهێنا. یەکێتیەکە بوو بە ڕێکخراوێکی جەماوەری و دیموکراتی بەراستی ناحیزبی و وەك سەرکردایەتیەکی جەماوەری قوتابیان دانی پێدا نرا. شیوعیەکان سەرکردەی بوون و جەماوەری قوتابیانیش ئەم ڕاستیەیان دەزانی و پێی ڕازی بوون. وای لێهات هەندێك کۆلێج و ئامۆژگا، وەك (کۆلێجی ئاداب و خانەی باڵای مامۆستایان و کۆلێجی ماف و ...هتد)کەم و زۆر هی یەکێتی بوون و ئیدی هەرکاتێك بیویستبایە دەیتوانی لە زۆربەی کۆلێجەکاندا مانگرتنی قوتابیان ڕابگەیەنێت.

نهێنی سەرکەوتنی یەکێتی لەوەدا بوو کە توانیبووی ئامانجە سەندیکایی-پیشەییەکانی قوتابیان، لەگەڵ داواکاریە نیشتیمانییە گشتییەکاندا گرێ بدات. یەکێتی (خەباتی قوتابیان)-(کفاح الطلبة)ی ڕۆژنامەی نهێنی خۆی دەرکرد. هەروەها بەپێی پێویستی بارودۆخەکە بانگەواز و بەیاننامەی قوتابیانە و جاروبار نیشتیمانی گشتی دەردەکرد. یەکێتی لەو ساڵانەدا ڕێنوێن و سەرکردەی کەس لە عۆدە نەهاتووی مانگرتنەکانی قوتابیان بوو. قوتابییە بەرهەڵستەکانیش هەر کەمینەیەکی بچوکیان لە ناوەندی قوتابیاندا پێکدەهێنا کە ڕێکخراو نەبوو، نەیدەتوانی بچێتە ژێر باری هیچ ململانێیەکی شێلگیرانەی دژ بە یەکێتی.

جەماوەری قوتابیان، سەرەڕای ئەو مانگرتنانەی کە لە ساڵی (١٩٥١)ەوە دەستیان پێ کرد و زۆر جار لە کۆلێج و ئامۆژگاکاندا دووپات کرانەوە، بۆ یەکەمین جار لە عێراقدا

شێوازی پەناگرتن(الاعتصام)یان لە کۆلێجەکاندا داهێنا. کۆلێجی ئاداب کە لە (باب المعظم)بوو، مەڵبەندی سەرەکی پەناگرتن و سەرچاوەی نارەحەت کردنی دەسەڵاتدارانی رەسمی بوو. پەناگران، ئەگەر پۆلیس توخنی بینای کۆلێج بکەوتبایە، بەردبارانیان دەکرد و بۆ چەند کاتژمێرێك درێژمیان بە هورای دژ بە ئیمپریالیزم و رژێمی نۆکەر دەدا.

* * *

لە حوزەیرانی ١٩٤٩وە تا ئایاری ١٩٥١سەرقاڵی بنیاتنانەوەی حیزب بووین و نەخشەمان بۆ هیچ چالاکیەکی جەماوەری وەك مانگرتن و خۆپیشاندان نەکێشا بوو. لە مانگرتنی دوادوایەکانی ١٩٥٠ی ٦٠٠کرێکاری (کری مکنزي) (حەوزەکانی پاپۆڕ چاککردنەوە) لە بەصرە و هەندێك وردە مانگرتنی کرێکارانی دەزگا نیمچە پیشەییەکان بەو لاوە شتێکی وا نەقەوما. (ناصر عبود)ی کرێکاری بەندەر رۆڵێکی دیاری لە رێبەری کردنی (کری مکنزي)دا بینی. جا کەتوانیمان تاڕادەیەك رێکخستنمان بنبەست بکەین و رۆژنامەو چاپکراوەکانمان بە رێکوپێکی دەربکەین و ژمارەیەکی زۆر لە کادیرانی لاو و دڵگەرم و سەربەخەبات سپاردوو...هتد بخەینە کار، وامان بەباش زانی چەند دەستکارییەکی رێبازمان بکەین، تا بەرە بەرە پێ بنێینە قۆناغی خەباتی جەماوەری. یەکەم خۆپیشاندانیش کە بە بۆنەی جەژنی یەکی ئایاری(١٩٥١)ەوە کردمان، بچووك و کەم خایان بوو و نزیکەی ١٥٠خۆپیشاندەر بەژدارییان تێدا کرد و تەنها سێ لافیتەی تێدا هەڵگیرا و بە نیمچە ڕاکردنێکەوە چەند هەنگاوێك ڕۆشتن تا خۆ لە گێچەڵی پۆلیس لابدەن. (طالب عبدالجبار)ی لاوی شیوعی زیتەڵە و زەحمەتکێش، سەرکردایەتی خۆپیشاندانەکەی کرد. ئەم خۆپیشاندانە یەکەم جۆری مەشق و یەکەم خۆپیشاندانی پاش نشوستیی١٩٤٩بوو. لە شەقامی (الشیخ عمر)کرا کە کرێکاران و زەحمەتکێشان لێی کۆدەبوونەوە و مەبەستە چاوڕوانکراوەکەی هێنایە دی و بەبێ قوربانی بڵاوەی لێ کرد.

دوای گیرانی (زکي وطبان) لە ئەیلولی (١٩٤٩)دا و ڕووخانی، ئینجا ڕووخانی (یحیی صالح) و درکاندنی ناوی پاشماوەی رێکخستنی (بەصرە)مان لەلایەن هەردووکیانەوە، پەیوەندی حیزبیمان لەگەڵ بەصرەدا بۆ نزیکەی ساڵێك پچڕا. نەماندەزانی لەوێ چی هەیە و نەماندەتوانی کارێکی شێلگیرانە بکەین بۆ بنیادنانەوەی رێکخراوەکە. لەناکاو رێکخراوی حیزبی ئەوێ پەیوەندی پێوەکردین. دەرکەوت (ناصر

عبود)ی کرێکاری بەندەر و (علی شعبان)کرێکار، توانیبوویان سەرلەنوێ ڕێکخراوەکە بنیادبنێنەوە. (ناصر) ماوەی زیندانیەکەی کۆتایی پێ هاتبوو، گەڕابووەوە بۆ کۆختەکەی لە (بەصرە). یەکەمجار هەریەکەیان جیابەجیا ئیشی کردبوو، بەبێ ئەوەی هیچ یەکێکیان شتێك لەسەر ئەوی دیکەیان بزانێ. پاشان یەکتریان ناسیبوو و دەم و دەست یەکیان گرتبوو، بەبێ ئەوەی کۆسپ و ئاڵۆزی قوت بکەنەوە وەك بەزۆر هەندێك ڕۆشنبیر لەم چەشنە حاڵەتانەدا دەیکەن. (علی شعبان)پێی لەوە نابوو کە (ناصر)چوست و چالاکترە و زیات شایانی سەرکردایەتییە.

(ناصر) لەبەر ئەوەی کە لە کرێکارانی بەندەر بوو، پەیوەندی بەکرێکارانی (کری مکنزی)یەوە هەبوو. پایزی ١٩٥٠چالاکانە بەژداری لە ڕێنوێنیی مانگرتنەکەیاندا کرد. ڕێکخراوی بەصرەیش بەش بەخۆی، وەك مەشقێکی خەباتگێڕانە و وەك ڕێگەیەك بۆ فراوانکردنی پەیوەندی لەگەڵ کرێکاراندا، کەڵکی لەم مانگرتنە بینی.

جوڵانەوەی سەندیکایی بە بوژانەوەی بارودۆخی (ح ش ع)، کەمێك بوژانەوەی بەتایبەت لە بەغداد دا تێکەوت. سەرەتا کەوتینە بنیادنانەوەی ئەو سەندیکایانەی کە پێشتر دەسەڵاتداران مۆڵەتی یاساییان لێ نەکێشابوونەوە، وەك سەندیکای کرێکارانی چنین و سەندیکاکانی میکانیك و چاپخانە و دارتاشی و ...هتد. دەسەڵاتدارانیش نەختێك نەرمیان بەرامبەر بە چالاکی سەندیکای لە سەندیکاکانی تایبەت بەکرێکارانی سەنعەتکار و نیمچە سەنعەتکار لە کەرتی خۆماڵی(ئەهلی)دا پیشان دەدا. لە هەمانکاتدا بە توندی و سەرسەختانە، بەرەنگاری هەر چالاکییەکی سەندیکایی ناو دەزگا پیشەسازیە گەورە حوکمەتی و بیانیەکانی وەك سکەی شەمەندەفەر(السکك) و نەوت و بەندەر دەبوونەوە. ئەو ئینگلیزانەی کە لەوڵاتی خۆیاندا دانیان بەمافی ڕێکخستن و چالاکی سەندیکایی کرێکاراندا نابوو، بەتوندی و سەختگیرانە و بە پەنا بردنە بەر ئاگر و ئاسن دەجوڵانەوە بۆ تێکشکاندنی هەر چالاکییەکی سەندیکایی کە لەم وەڵاتە و لە دەزگاکانی سەر بە خۆیان سەریان هەڵدەدا.

ژمارەیەکی زۆر کادیری لاو و گورجی حیزبی-سەندیکایی لە جەرگەی چالاکی سەندیکاییدا دەرکەوتن. بۆ یەکەمجار لە عێراقدا یەکێتی سەندیکاکانی کرێکاران بەدەستپێشخەری ئەوانە بەناوی (نوسینگەی هەمیشەیی سەندیکاکانی کرێکاران)ەوە

دامەزرا و هەموو ئەندامەکانی شیوعی بوون. ئەم نوسینگەیە چالاکییەکی سەندیکایی بەربڵاوی کرد بۆ داکۆکیکردن لە مافی کرێکاران و پەرەپێدانی گیانی هاوکاری چینایەتی لە ڕیزەکانیاندا و پشتگیریکردنی خەبات و مانگرتنەکانیان لەم یان لەو کەرتەدا. چالاکی ئەم نوسینگەیە بوو بە هۆی بێ ئەندازە هەراسانکردنی ڕژێمی حوکمدار کە تۆمەتی ساختەی بۆ سەرکردەکانی هەڵبەست و لە ١٩٥٢دا دانی بە دادگا. دادگایکردنەکە گۆڕا بە تێکۆشانێکی فراوانی دژ بە ئیمپریالیزم و نۆکەرە ناوچەییەکانیان و بۆ ڕیسواکردنی ئاکارە چەپەڵەکانیان. لەگەڵ ئەوەدا حوکمی زیندان بۆ ماوەی جیاجیا درا بەسەر ڕێبەرانی (یەکێتی)دا و هی هەندێکیان گەیشە چوار ساڵ.

ئەو سەردەمە کەرتی سەرەکی لە پیشەسازی خۆماڵی عێراقدا؛ چنین و جگەرە بوو. (ح ش ع)دەسەڵاتێکی تەواوی لە هەردووکیاندا، هەم لە سەندیکاکانیان و هەم لە ناو کرێکارانیاندا هەبوو. مانگرتنی کرێکارانە زیاد لە هەر کەرتێکی دیکە لەم دوو کەرتەدا دووپات دەبوونەوە و شیوعی کارامەی وەك (صادق الفلاحي) و (هادي صالح) و (جاسم يحيى) و (حيدر حاتم) و (عەبدوڵلا) و (زامل)ی جووتە برای و (طه حسين)و ...کەسانی دیکەشیان تێدا دەرکەوتن.

* * *

لە١٩٥١دا (عزيز الشيخ)مان بە ڕێگەی قاچاخدا نارده سووریا تا پەیوەندی بە سەرکردایەتیی حیزبی شیوعی سووریاوەبکات هەوڵی ڕێکخستنی سەفەرێك بدات ۆ فێستیڤاڵی لاوان و قووتابیانی جیهان لە بەرلین. کە من لە ناوەندی سەرکردایەتی حیزبدا بووم، ئەوە یەکەم پەیوەندیکرنمان بوو بە لایەنێکی دیکەی شیوعی دەرەوەی عێراقەوە. لە ڕێگەی (عزيز الشيخ)ەوە داوای هێنانەوەی (عبدالقادر اسماعيل)مان کرد بۆ لامان. ناوبراو ئەندامی لیژنەی ناوەندی حیزبی شیوعی سوریا بوو. کە (عزيز الشيخ)هاتەوە لامان گوتی: (خالد بكداش)پشتگیری داواکەی کرد و ئامۆژگاریی(عبدالقادر)ی کرد تا بگەڕێتەوە. بەڵام؛ ئەو عوزرخواهی بۆ هێنایەوە کە ناتوانێ داواکە جێبەجێ بکات و ڕازی نەبوو بگەڕێتەوە، لەبەر ئەوەی گوایە گەڕانەوەی دووچاری لە سێدارەدانی دەکات. (خالد بكداش)پێی گوتووە:

«ئەنانەت ئەگەر لە سێدارەیش بدرێیت، تۆ لە (فەهد) بەنرختریت کە ڕژێمی پادشایەتی لە سێدارەییدا.»

پێم وایێ (عبدالقادر) بەم بەهانەیە یاخود لەبەر ئەم هەڵوێستەی لەوێ سزادرا. تاپاش شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨کە ڕژێمی پادشایەتی بەکرێگیراوی خست، نەگەڕایەوە بۆ عێراق. (عزیز الشیخ)چووە بەرلین و سەرۆکایەتی وەفدی لاوانی عێراقی کرد بۆ فیستیڤاڵ. ئەو تاکە کەسێکیان بوو لە نێو وڵاتەوە هاتبێ. هەروەها یەکەم هاوبەشی ئەم جەشنە فیستیڤاڵانەی شیوعییەك بوو کە ڕاستەوخۆ لە عێراقەوە چوو بوو.

پێش ئەوەی عەزیز لە هەندەران بگەڕێتەوە، لە بەغداد بڵاوکراوەیەکمان دەرکرد، وەکو ڕاگەیاندنی سەرەتایی پێکهێنانی یەکێتی لاوانی دیموکراتی عێراق وەها بوو. حیزب بڕیاری دامەزراندنی ئەم ڕێکخراوەی دابوو. بەڵام لەڕووی هەڵسوڕانی کاروبارەوە، وێڕای ئەوەی کە هەموان دەیانزانی سەر بە (ح ش ع)ـە، بوو بە ڕێکخراوێکی دیموکراتیی ناحیزبی و جەماوەرێکی بێ ئەژماری لاوانی تێوە راپەڕین. ئەوە بوو لیژنەیەکی سەرکردایەتی بەناوی (لیژنەی باڵای یەکێتی لاوانی دیموکراتی عێراق)ـەوە لە چەند لاوێکی شیوعی کە خۆمان بەبێ کۆنگرە بەستن یا هەڵبژاردن دامانان، پێکهێنرا. ئەوسا ـ ئەگەر بیرم بە هەڵەیدا نەبردبێـ (عزیز الشیخ) و (عبدالجبار)و (وهبی)و (محمد صالح العبللی) و پاشتر (دلی مریوش) و (نزیهە الدلیمی)لە لیژنەی باڵادا بوون. دەستگای چاپکردنی تایبەت بە ڕێکخراوە دیموکراتیەکان_قوتابیان و لاوان و پەیوەندی ئافرەت_مان دامەزراند. (دلی مریوش) کە لە (ناصریە)وە هاتبوو بۆ بەغداد، دەستنیشانکرا بۆ سەرپەرشتی ئەم دەزگایە.

* * *

کە لە (کمب الصلیخ)بووین، (دایکی عەدنان)بە مردنی مانگا دۆشەنیەکەی کارەساتێکی بچووکی بەسەردا هات. مێردەکەی لە بری ڕۆژانە کرێنی وێنجە، پارچە زەویەکی پڕ وێنجەی لە نزیك ماڵەوە بە ئیجار گرتبوو. ڕۆژێکیان مانگاکەی تێدا بەرەڵا کردبوو تا بەدڵی خۆی بلەوەڕێت. تا ڕادەی ئینتیلا یاخود خۆکوشتن خواردبووی. ئەم کارەساتە بەگران بەسەر دایکی عەدناندا شکایەوە، چونکە کاتێك مێردەکەی لە بەندینخانە بووو قەدری مانگاکەیی دەزانی و سەرچاوەیەکی بەخێوکردنی خێزانەکەی بوو. بەڵام

کارێکی گەورتری کردبووە سەر (شحاذة)ی برای کە لە لادێوە هاتبوو. کە دایکی عەدنان مانگاکەیی لەدەست دا، (شحاذە) لە دڵدانەوەی خوشکەکەیدا گوتی:

- خۆزگە مردووەکە، لەباتی ئەم مانگایە، یەکێك لە کوڕەکان بوایە.»

هادی بە قسە ڕەقیە هەمیشەییەکەی خۆی وەڵامی دایەوە: بێ دەنگ بە کەرە!

ئەو ساڵانەی کە لەگەڵ ئەو خێزانەدا بووم، ئەوە دوادیداری دایکی عەدنان و مانگا بوو. دوایی کەیبانووی ماڵ بونێکی دۆنەیی بیابانی لە جیاتی مانگاکەی کڕی.

* * *

(عطشان ضیول)، (نعمة)ی برایی بۆ ئەندامێتیی حیزب پاڵاوتبوو و کەوتبووە ڕۆشنبیرکردنی و وردە کاروباری پێ دەسپارد. (نعمة) ئەگەر چی جێ و خواردنی لە ماڵی خۆیاندا بۆ دابین کرا بوون، لاوێکی بێکاری گیرفان بەتاڵ بوو. ناویراو بەبێ ئەوەی (عطشان)ئاگای لە هیچ کەین و بەینێکی بێت، خۆی بە ڕژێم فرۆشتبوو، بوو بووە نۆکەری ئاسایشی گشتی. بەڵام ڕێککەوتێکی خۆش پەردەی لە ڕوو هەڵماڵی. (کامل السامرائي)ی لاوی شیوعی ئەندامی لیژنەی بەغداد لە ژوورێکی ئاسایشی گشتیدا بەندکرابوو. کامل دەنگانێك دوای نیوە شەو گوێی لە ژاوەژاوی دەرەوەی ژوورەکەی بوو بوو و لە پەنجەرەکە نزیك بوو بووەوە تابزانێ چ باسە. بۆی دەرکەوتبوو سەرخۆشێك لە تیاترۆخانەیەکی شەوانەدا بێڕەوشتی نواندبوو و دەستدرێژی کردبوو. دوو پۆلیس هێنابوویانە ئەم دائیرەیە، چوونکە لەڕێگە پێی گوتبوون گوایە موژەخۆرێکی ئاسایشی گشتییە. پۆلیسەکانیش هێنابوویان تابزانن ڕاستەکات یاخود نا. جا کە ئەفسەری ئیشکگر لە دائیرەی ئاسایشی گشتی پرسیاری ناسنامەکەی لێ کردبوو ، وەڵامی دابووەوە:

- دەتوانی تەلەفۆن بۆ (نایل عیسی)بکەی و پێی بڵێیت ژمارەی نهێنیم ئەوەندە و ئەوەندەیە.

ئەفسەرەکە هاتبووەوە بۆ ژوورەکەی و تەلەفۆنی بۆ (نایل)ی دووەم بەرپرسی ئاسایشی گشتی کردبوو. ئینجا هاتبووە دەرێ و فەرمانی بە پۆلیسەکان دابوو، کابرا لە دائیرە بەجێ بهێڵن و بگەڕێنەوە بۆ جێی خۆیان و بۆ دڵنیایش پێی گوتبوون: چی گوتووە ڕاستە. کامل بە تەواوەتی گوێی لەم حیکایەتە بوو بوو، زانیبووی دەنگەکە دەنگی

(نعمة)یە کە زۆرجار لەماڵی خۆیان دیویە. جا بۆ ئەوەی هەواڵەکە بە زووترین کات بگەیەنێتە حیزب، بەیانی ڕۆژی دوای خۆی نەخۆش خستبوو، تا _بەقسەی خۆی_ "بەر لەوەی بمرێ یاخود شێت ببێ" . چی ویست بۆی هاتە دی. چی بیستبوو و چی بینیبوو بە دایکی گوت تا ئەویش پێ بە پێ و بە پەلە حیزب تێبگەیەنێت. من بەو سیفەتە کە یەکەم بەرپرسی حیزب بووم، بڕیارم دا دەست بەجێ (نعمة)لە حیزب دەربکرێ و وەك نۆکەرێکی ئاسایشی گشتی ئابڕووی ببرێت. خیزانەکەی نەفرەتیان لێ کرد، بە دایکە پیرەکەیشیەوە کە ئەوی بەمایەی شوورەییەکی گەورە دانا و بە ڕیسوای و سووکایەتی پێکردنەوە لە ماڵ دەری دەکرد و پێی گوت:

- بڕۆ دەرێ لەم ماڵە. ناهێڵیم جارێکی دیکە پێ بنێیتەوە ناوی و زەویەکەی پیس بکەیت. لەمڕۆ بە دواوە کوڕی من نیت.

دەیانگوت: (نعمة) لەوە بەدوا بەسەرگەردانی ژیا و تەمەنی زۆر درێژ نەبوو.

هەر ئەو ماوەیە دەستی خەفیەیەکی دیکەی نێو حیزب بەناوی _ئەگەر بیرم بەهەڵەیدا نەبردبم_ (طه محمود)ەوە کەوتە ڕوو. چۆنیەتی ئاشکرا بوونەکەی ئەوەی نیشاندا کە هەم ڕژێمی حوکم بەدەست تا چ ڕادەیەك تەریکی چنگی ناوەتە بینی و هەم خەڵك چەندە ڕق و بێزارییان بەرامبەر بە خۆی و دەزگا سەرکوتکەرەکانی قوڵ بووەتەوە. تەها دارتاشێکی بێکار و ئەندامێکی سادەی حیزب بوو،هەمیشە بۆ درهەمێك دامابوو. زۆرجار داوای پارەی لە خاڵۆزایەکی خۆی دەکرد _ناوەکەیم بیرناکەوێتەوە_ کە ئەندامی حیزبێکی نەتەوەیی بێ هێز و دابڕاو بوو. کاتی خۆی (سامي شوکت)ی خاوەن خولیای نازیگەری دایمەزراندبوو و حیزبی ڕیفۆرم (حزب الاصلاح)یان پێ دەگوت. خاڵۆزاکەی کت و پڕ سەرنجی دابوو تەها ئەو نابووتەی جاران نییە، پارەی هەیە و هاتووچۆی سینەما و چێشتخانەکان دت و تەنانەت پارە بۆ برادەرەکانیشی خەرج دەکات، لەکاتێکدا هێشتا بێکار بوو، وە سەرچاوەیەکی ئاشکرای وای نەبوو پارەی لێ چنگ بکەوێ. ئەوە وای لێکرد خانە گومان بێت و تاقیبی مەسەلەکە بکات. کەوتە سۆراخ و لێکۆڵینەوە لەگەڵ تەهادا، تا دانی بەوەدا نا کە لەبەر هەژاری و برسێتی خۆی بە ئاسایشی گشتی فرۆشتووە و ئێستاکە دەرهەق بە خزمەتەکانی موچەیەکی باشیان لێوەردەگرێت. هەروەها گوتبووی: لەبەر ئەوە ئەم نهێنیە لای خاڵۆزاکەم دەدرکێنم، چونکە بڕوام بەوە هەیە بە هیچ کەسێك ناڵێت.

ئەگەرچی خاڵۆزاکەی لە ڕێکخستنێکی نەتەوەیی دژ بە کۆمۆنیزمدا بوو، کەچی لەم گوناحەی تەها خۆش نەبوو و ڕازی نەبوو بۆی بپۆشێت. بگرە بڕیاریدا بە هەر نرخێك بووە هەواڵەکە بە (ح ش ع) بگەیەنێت. ئیتر بە درێژایی حەفتەیەکی تەواو هەوڵی پەیداکردنی یەکێکی بڕوا پێکراوی دابوو، تا نامەیەك بگەیەنێتە (ح ش ع). سەرەنجام ئەو کەسەی دەست کەوتبوو. خۆم نامەیەکم خوێندەوە کە ئاوا دەستی پێ کردبوو: ناوبراو ئەندامێکی (حزب الاصلاح)ە و لە ڕۆژنامەیەکدا کاردەکات و هاوسۆزی کۆمۆنیزم نییە. بەڵام قایل نییە هیچ هاوڵاتیەکی بەشەرەف بچیتە ڕیزی پۆلیسی نهێنی دژ بە گەل. بۆیە بڕیاری داوە هەواڵی پەیوەند بە خاڵۆزاکەی بگەیەنێتە (ح ش ع) تا وریا بێت و خۆی بپارێزێت.

ئێمەیش هەر ئەوەندە تەهامان لە حیزب دەرکرد و وەك سیخوڕێك ئابڕوویمان برد، بیرمان لەوە نەکردەوە هیچ کارێکی دیکەی بەرامبەر بکەین. ئەمە کردەوەی ئاساییمان بوو بەرامبەر بە کەسانی وەك تەها و نعمە. لەماوەی ئەو ١٤ ساڵەدا کە وا ڕێککەوت بەرپرسی (ح ش ع)بم، لەوە بەدەر کە ئاماژەم بۆ کرد، حیزب هیچ ڕوداوێك پێزاندراوی شاردنەوەی ناپاکانی لێ ڕوونەدا. ئێمە؛ بەهۆی هەڵسوکەوتی جێگای گومان و ڕاپۆری ئەم و ئەوەوە، لەیەکتر دەکەوتینە شکەوە. بۆ نموونە؛ (عطشان)نامەیەکی خستە بەردەست کە تێیدا گومانی لە (شنور عودة) کردبوو. (شنور) کادیرێکی لێوەشاوە بوو. بەڵام ئێمە بابەتەکەمان دوایی پێ هێنا بەڵکوو بۆ دڵنیا بوون لە بێتاوانی یاخود ساغکردنەوەی تاوانباریی(شنور) بەوردی لێی کۆڵاینەوە. بەڵگەیەکی وامان دەستگیر نەبوو پاساوی هیچ سزادانێکی حیزبی ئەو بدەنەوە.

منیش پێ بە پێ بیرم لەوە کردەوە چەند هەڤاڵێك لە ناو ڕیزەکانی ئاسایشی گشتیدا بشارینەوە، بۆ ئەوەی هەندێك زانیاری بەسوودمان بۆ بدزن، یاخود چەند زانیارییەکی هەڵە و شێواو بە دوژمن بگەیەنن. بەڵام چەند ئاستەنگێکی سەرەکی دەهاتە ڕێمان. هەرگیز ئاسان نەبوو قەناعەت بە هەڤاڵێکی حیزبیی باش بکەیت تا ئیش لەو دەزگایەدا بکات، لەبەر ترسان لە ناو زڕان و دڵە ڕاوکەی دەروونیی لەوە بەدوا. خۆم لە بەغداد هەوڵێکی زۆرم لەگەڵ کادیرێکی ناوەنجیی(صالح سطام)ناودا دا، تا ڕازی بکەم بچێتە ڕیزی پۆلیسی نهێنییەوە، ئامانجی ئەوەم بۆ لێك دایەوە. نەك هەر داواکەی ڕەدکردینەوە، بەڵکو نارەزاییەکی توندی لە دژی ئەم داوایە دەربڕی کە _بە قسەی ئەو_سوکایەتی

بەکەرامەتی و دەستریژی بۆسەر شەرەفی خەباتگێڕانەی ئەوی تێدا بوو. ئەومیش وای لێ دەکرد بیر لە سوودی ئەنجامدانی کاری حیزبی بکاتەوە لەگەڵماندا.

ئێمە بەم یان بەو ڕێگەیە؛ خەڵکانێکمان لەناو ئاسایشی گشتیدا پەیدا دەکرد و ئامادەبوون هاوکاریمان لەگەڵدا بکەن. بەڵام مرۆڤی وایش هەبوون تێوەگلاو و موچەخۆری ئاسایشی گشتی بوون یا لە پۆلیسی ئاسایەوە کرابوونە پۆلیسی نهێنی، ئەمانە بەهۆی هەندێك خزم و برادەری جێگا متمانەیانەوە پەیوەندییان پێمانەوە هەبوو و هەر زانیاریەکیان لە بەردەستدا بووایە دەیانگەیاندە ئێمە. لاوێکی (عانە)یی (حسن شرهان)ناو، کە خۆی بە شیوعی دادەنا، هەرە چالاکترینی ئەوانە بوو؛ ڕۆژانە چ زانیارییەکی چنگ بکەوتایە، دەیدا بە ئێمە. دواتر دەسەڵاتداران ئاین و ئۆینەکەییان بۆ ئاشکرا بوو و حوکمی زیندانی کردنیان بەسەردا دا. (ڕژێمی پادشایەتی هەر ئەوانەی زیندانی دەکرد و بەس. ڕۆژێ لە ڕۆژان یەکێکی بە تاوانی پەیوەندیکردن بە حیزبێکی بەرهەڵستەوە، یا زانیاری بدرن بۆ لایەنێکی دیکە نەدەکوشت؛ بەپێچەوانەی ڕژێمی بەعسەوە کە سەدان یان هەزارانی بەتاوانی لەم چەشنە کوشتووە). ناوبراو لە ناو زیندانیە شیوعیەکاندا وەك یەکێك لەوان ژیا و تەنانەت پاش لە بەندینخانە دەرچوونیشی هەر دڵسۆزی بیری خۆی بوو.

* * *

ئێمە لە سایەی حوکمی پادشایەتیدا داد و بێدادمان بوو بەدەست گرتنی ملهوڕانە و پێشێلکردنی یاسا و بێ بەشکردنی گیراوەکان لە مافی داکۆکی لەخۆکردن و بێ بەشکردنی زیندانییە سیاسیەکانیش لە مافی یاساییان و ڕێنەدانبە هێنانە ژوورەوەی کتێب و ڕۆژنامە و ڕادیۆ بۆیان و ...هتد. هەقمان بوو سکاڵا بکەین، چونکە یاسا کۆمۆنیزمی وەك بیروباوەڕو جوڵانەوەیەکی سیاسی قەدەغەکردبوو. دەسەڵاتداران جوڵانەوەی دیموکراتیان بە بزاڤی لایەنگرانی ئاشتیشەوە وەك بەشێکی جوولانەوەی کۆمۆنیستی خستبووە ژێر باری گرانی یاساوە. دەزگا سەرکوتکەرەکانیش ئەشکەنجەی دەروونی و جەستەیی گیراوە سیاسیەکانیان دەدا، بۆ ئەوەی هەڵیان بپێچن دان بە نهێنییە حیزبیەکانیاندا بنێن. ئیدارەی عورفی لە زۆربەی کاتەکاندا بەبێ هیچ پاساوێکی ڕاستەقینە هەبوو. دادگا سەربازیەکانیش بەبێ لێ وردبوونەوە یا لەبەر چاوگرتنی یاسا حوکمی قەرەقۆشییان بەسەر تۆمەت وەپاڵدراودا دەدا. نموونەی بەرچاویش بۆ پەردە هەڵماڵین لەڕووی ئەوە، ئەو حوکمە

بوو که سەرۆکی دادگایەك لە ساڵی ١٩٤٩دا دری کرد. (النعساني)ئەرکی خوێندنەوەی ناوی تاوانبارانی کە لە قەفەزی تاوانبار کردنی بەردەمیدا ڕیز بوو بوون نە خستبووە بە خۆی، بەڵکو بە شێوەیەکی جوتیارانەی گاڵتە ئامێز حسابی کردبوو.

- لە (أبو السترة) وە تا (أبو الضراوية)دوو ساڵ زیندانی و لەوەش بەولاوەیش چوار ساڵ.

ئاوا کۆمەڵێکی زۆر لە تۆمەتبارکراوان بە خۆپیشاندان چوونە زیندان. (کاتبی)دادگایش ناچار بوو خۆی ناوی دوو ساڵ حوکمدراوەکان لە هی چوار ساڵەکان جیابکاتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا بە پێویستی دەزانم ملهوڕی و زۆرداریی ئەو سەردەمە لەگەڵ هیی ساڵی ١٩٦٣و ئینجا ساڵانی ١٩٦٨-١٩٩١ی ڕژێمی بەعسدا بەراورد بکەم. تاوانبار لە سەردەمی پادشایەتیدا، ئەو کاتانە نەبێ کە ئیدارەی عورفیی تێدا ڕادەگەیەندرا، لە دادگایەکی مەدەنیدا دادگایی دەکرا. دەیتوانی پارەزەرێك بۆ خۆی بگرێ، یا لیژنەی هاوکاریی دادپەروەریی لای سەندیکای پارێزەرانی بۆ ڕابگرێ و ئەو حوکمە تەمیز بکاتەوە کە بۆی دەرچووە و لەگەڵ هاوڕێکانیدا لە زیندانێك یاخود تاراوگە (منفی)یەدا بژی و مانگی جارێك پێشوازی خێزانەکەی بکات و لە کاتی نەخۆش کەوتنیدا داوای پزیشك بکات یا بۆ نەخۆشخانەیەك بگوێزرێتەوە و ...هتد. عێراق بە درێژایی ساڵانی سەردەمی پادشایەتی هەشت حاڵەتی لە سێدارەدانی هاوڵاتیان بە تۆمەتی کۆمۆنیزم زیاتری بەخۆوە نەدیوە.

بەڵام هەمووان دەزانن لە ساڵانی سەردەمی بەعسدا چ تیرۆرێکی خوێناوی و چ قەسابخانەیەك بۆ بەرهەڵستکارانی ڕژێم و کەسانێك کە گومان لە ملکەچییان بۆ صەدام دەکرا و تەنانەت بۆ بەعسییەکان و لایەنگرانی ڕژێمیش دادەنرا و ئێستاش دادەنرێت. ئەگەر جەماوەری عێراق بیانزانیایە ڕژێمی پادشایەتی دەڕوخێ و ڕژێمی خوێناوی فاشی و ڕەگەزپەرستی بەعس کە؛ مێژوو تا ئێستا _لەڕووی هەرچی و پەرچێتی و حەز بە کوشت و بڕ کردنیەوە_شتی وای بەخۆوە نەدیوە، جێگای دەگرێتەوە، ئەوا عێراقیەکان بەرگریان لە پادشا و (نوري السعيد)دەکرد، وەك بەرگری لە شتێکی ئازیزی خۆیان بکەن.

سەندیکای پارێزەران ساڵانی حوکمی پادشایەتی لە ژێر دەستی بەرهەڵستانی ڕژێمدا بوو و بەپێی تین و توان؛ لایەنگریی لە ڕۆڵە ئازاردراوەکانی وەڵات دەکرد. (لیژنەی

پشتگیری دادوەری)، بە دەست پێشخەریی پارێزەرە شیوعیەکان و پێشکەوتنخوازەکان، لەلایەن سەندیکاوە پێکهات و ئەرکێکی پڕ سەروەری خستە سەرشانی خۆی: واتە داکۆکیکردنی خۆبەخشانە و بە خۆڕایی لە سەرجەم گیراوە شیوعی و نیشتمانیەکان لە بەردەم پۆلیس و دادگادا. ژمارەیەکی زۆریش لە پارێزەران ئامادە بوون بە شداری ڕاپەڕاندنی ئەم ئەرکە مرۆڤدۆستییە جوامێرانەیە بکەن، لەوانە: (عامر عبدالله) و (توفیق منیر) و (عبدالوهاب القیسي) و (خالد عیسی طه) و (نافع سعید) و (رزوق تلو) و (عبدالستار ناجی) و ...هی تریش.

دەسەڵاتداران ئەوەیان لێ قبوڵدەکردن، ئەگەرچی ناو جەرگی ئاو دەدان. بۆیە پۆلیسخانەکان دەرگایان بۆ دەخستە سەر پشت تا چاویان بەو گیراوانە بکەوێ کە ئەوانیان کرد بوو بە وەکیلی خۆیان. دادگاکانیش بواریان دەدان ئامادە ببن. ئەوانیش بە زار و بە نوسین بەرگرییان دەکرد و پەردەیان لەسەر دەستدرێژی و پێشێلکردنی مافەکانیان لا دەدا.

* * *

ساڵی ١٩٥١، یەکەم خولی خوێندنی حیزبمان کردەوە. دیارە بە نهێنی بوو. ژمارەیەك شیوعی چالاکمان بۆ ماوەی ٣٠ڕۆژ یاخود زیاتر لە یەکێك لە ماڵە حیزبییەکانماندا کۆکردەوە، تا چەند موحازەرەیەکیان لە بارەی ئابوری سیاسی و مێژووی حیزبی شیوعی سۆڤیەتی و کێشەکانی کاری حیزبی-جەماوەرییەوە پێی بڵێن. سەرچاوە سەرەکییەکانی ڕۆشنبیرکردنیش، مێژووی حیزبی شیوعی لە یەکێتی سۆڤیەت و کتێبی (بنچینەکانی لینینیزم)ی ستالین و بەرهەمەکانی فەهد(پێداویستیەکانی خەباتمان) و (حیزبێکی شیوعی، نەك سۆشیال دیموکرات) و ...هی دیکە بوون. ژمارەی بەژدارانی خولەکە دیاریکراو بوو. دەبوو تا خولەکە کۆتایی دێت لەبەر خۆپاراستن لە ماڵەکەدا بمێننەوە و تێیدا بخۆن و بخەون و نەدەهێڵرا بچنە دەرێ. یەکەمین گرفتی ڕاستەقینەمان نەبوونی موحازیری بەتوانا بوو بۆ ئەم خولانە. بەڵام نزمی ئاستی ڕۆشنبیری گوێگرەکان، نزمی ئاستی موحازیرەکانی پوش بەسەر کرد. جار نا جارێك خۆم یەکێك بووم لە موحازیرەکان. ئەوەی ڕاستی بێ، ئەگەر سەرپاکی شیوعیەکانی وڵات ئاستێکی نزمیان نەبوایە، نەمدەتوانی ئەوە بکەم. (شریف الشیخ)ی پارێزەر کە لە ١٩٤٧ یا ١٩٤٨دا هاتە ڕیزی حیزبەوە داوای نشوستی ١٩٤٩ شوێنە ون بوو، موحازیرێکمان بوو و بگرە لە ماوەیەکی دیاریکراودا بوو بە موحازیری سەرەکیمان. بەڵام پاش ئەوەی کەیبانوی ماڵی تەرخانکراو

بۆ خولەکە سکاڵای کرد، کە ناوبراو یەخەی پێدەگرێت. ناچار بووین لەم ئیشەی دوور بخەینەوە.

* * *

ڕۆژێکیان نامەیەکی داخراوم کردەوە بۆ ناوەندی سەرکردایەتی نێردرابوو. کە خوێندمەوە ناوەڕۆکەکەیم پێ سەیر بوو. بۆ یەك خاڵ تەرخانکرابوو: (عبدالقادر العیاش)ی نامەنووس کە کرێکارێکی شیوعی چالاك بوو، دانی بەوەدا نابوو کە لە دووکانی برادەرێك کاری جنسی لەگەڵ کچێکدا کردووە. نوسیبووی: ئەم لەوێ لای برادەرەکەی دانیشتبوو، کچێکی لەشفرۆش هاتووە و برادەرەکەی ئیشی جنسی لەگەڵدا کردووە و ئەمیشی لەخشتە بردووە تا چاو لەو بکات و سواری ببێ. گوتبووی: پەشیمانم لەم کردەوەیە و پێچەوانەی ئەو ڕەوشتی شیوعیانە و داب و نەریتی کۆمەڵایەتییە کە ئەم گفتی دابوو بە ئەمەك بێت بۆیان. بۆیە بڕیاری دابوو ئەم نامەیە بنێرێت بۆ حیزب، تا ڕاستی لە بەردەمدا بخاتە ڕوو و لەسەر ئەو تێوەگلانەی ڕەخنە لە خۆی بگرێت. کە بەڕاشکاوی ئەمەی بە حیزب گوتووە، ئامادەیە خۆ لە ژێر باری هەر سزایەکی حیزبدا ڕابگرێ.

بەنامەیەکی داخراو وەڵامم دایەوە و تێیدا گوتم: ئێمە ڕەخنە لەو کردەوەیەی دەگرین و بە کاڵای پڕ بە باڵای ئاکاری خەباتگێڕێکی شیوعی نازانین. بەڵام ڕاشکاوی شیوعیانە و ڕەخنە لە خۆگرتنی بەجەرگانەی دەنێین. مادامێکیش خۆی کردەوەی خۆیی ئاشکرا کردووە، سزای نادەین. بەڵام داوا دەکەین پەندی لێ وەربگرێت و دووپاتی نەکاتەوە.

ڕۆژێکیان نامەیەکی لەم چەشنەم لە کادیرێکی حیزبی ئاشووری خەڵکی ناوەڕاستی عێراقەوە بۆ هات. باسی ئەوەی تێدا کردبوو کە چەند ساڵێکە پەیوەندی جنسی بە ژنێکی بەشووی ئاشووریەوە هەیە و زۆربەی منداڵەکانی لەون نەك لە مێردەکەی. بە پێی نامەکەی خۆی بە گوناهبار زانیبوو و داوای ئامۆژگاری کردبوو، بەشێوەیەك حیزب لەو بارەیەوە بڕیاری هەرچی بدات پێی قبوڵ بێت.

ئەم ڕووداو و نامانە نەك هەر تەرزە بە هاو بنەمایەکی ڕەوشتی باوی کۆمەڵی ئەوسای عێراق، بەڵکو متمانەی کادیر و ئەندامانی حیزب بە سەرکردایەتی و حیزب خۆی

و باوەڕیشیان بە پێویستی ڕاشکاویی تەواو و تەنانەت نەشاردنەوەی کێشە شەخسیەکانیش دەخەنە ڕوو.

* * *

دەزگای چاپی ژێر زەمینیمان وردە وردە ڕووی لە باشی کرد و پەرەی سەند. ئێمە بەشێوەیەکی سەرەکی پشتمان بە تایپڕایتەر و ڕۆنیۆ ئەستوور بوو، لەبەر ئاسانی ئیش پێکردن و دانەی تازە خستنە جێگای هەر ئامێرێکی لە کارکەوتوویان. نامەیەکم لە (عبدالجبار وهبی)یەوە پێگەیشت، باسی ئەوەی دەکرد کە مەکینەیەکی بچووکی چاپ هەیە لەگەڵ قاسەی پیتەکاندا بە پێ ئیشی پێدەکرێت و بە قەوارەی نیو فولسکاب چاپ دەکات. ئەگەر حیزب پێویستی پێی هەبێت، دەتوانین بە نرخێکی گونجا و پەیدای بکەین. ڕۆژی دوای سواری پاسکیلەکەم بووم و لە گەڕەکی(الكاظمية)وە چوومە گەڕەکی (البتاوين). گەیشتمە ماڵی (عبدالجبار)تا لەو بارەیەوە ڕاستەوخۆ لەگەڵی بدوێم. پاش ڕونکردنەوە و لێدوان، دەستگاکەمان بە (٤٠دینار)کڕی و خرایە ژێردەستی (صیسح)و بە خێراییەکی پێوانەیی فێری پیت چنین بوو و چەند بڵاوکراوەیەکی پێ چاپ کرد. بەڵام هەر ڕۆنیۆی لەبەر ئاسانیی خستنە گەڕ و بەرهەمی زۆر بەدەستەوەدانی، بەلاوە چاکتر بوو.

داوایشم لە (عزیز الشیخ)ی ئەندامی لیژنەی بەغداد و مامۆستای یاریدەدەر لە کۆلێجی پەروەردە کرد، تایپڕایتەرێکی تازەمان بۆ بکڕێت. ناوبراو لەهەمان کۆلێج بە پلەی یەکەم دەرچوو بوو. لە ژوانەکەی دواتردا تایپڕایتەرەکەی هێنا. نرخەکەیم لێ پرسی تا بیدەمێ، گوتی:

- بە (٤٠دینار) کڕیم.
- باشە. ئەی دەتوانین دوایی پارەکەت بدەینێ؟ دوو هەفتەی دیکە پارەمان دێتە دەست.
- دەکرێت هەر پارەیش نەدەن. من ئێستا مووچەی مانگانە وەردەگرم و ئیتر قوتابیەکەی جاران نیم. با موچەی ئەم مانگە پێشکەشی حیزب بێت، ئەمە هەر قوربانییەکی بچوکە.
- هەڤاڵ، پارەکە زۆرە.

- بنیادەم دەتوانێ چ قوربانییەك بە حیزب ببەخشێت، ئەگەر ئامادە نەبێ دەست لە موچەی یەك مانگی هەڵبگرێ؟

چاپی ژێرزەمینیمان لە ١٩٥٢دا بە چڵە پۆپەی چالاکیەکانی خۆی گەیشت، بەتایبەت بەهۆی خڕبوونەوەی ژمارەیەك لاوی گورجوگۆڵەوە لە ماڵی چاپخانە نهێنیەکەی نزیك بە مزگەوتی (الامام الاعظم). (صبیح)هێشتاکە چالاکترین و دەست ڕەنگینترن چاپکەری سەرەکیمان بوو. چەند کەسێکی دیکەی لەلا دانیشتبوو، وەك (محمد صالح العبللی) و (حنا مارین) و (عبدالاحد)ی بار بچووکی و هەروەها (ثمینة ناجي)_پاشتر بوو بە ژنی (سلام عادل) ی سکرتێری حیزب_ کە بۆ ماوەیەکی کورت مایەوە. کتێبی (بنچینەکانی لینینیزم)کە (ستالین) پاش کۆچی دوای (لینین) دایناوبوو، لەم ماڵەدا چاپکرا. هەروەها مێژووی حیزبی شیوعی لە یەکێتی سۆڤیەت و نامیلکەی (کێشە نابووریەکانی سۆشیالیزم)ی (ستالین) و کتێبی دیکەیش. تەکنیکی چاپەکە سەرەتایی بوو، بەڵام سوور بوون و هەوڵی بێ پسانەوەی چاپکەران، هۆی زۆر و زەبەندی بەرهەم بوون.

ئەم ماڵە شتێکی وای بەسەردا هات بارودۆخی لێ تێکدا؛ (حنا)و براکەی لە بازاڕەوە بۆ ماڵ دەهاتنەوە. ٢٠٠مەترێك دوور لەماڵەوە لوتیان بوو بە لوتی بۆسەیەکەوە کە پۆلیسی نهێنی بۆیان نابوونەوە. بۆیان نەچووە سەر پێکەوە دەربازببن، (حنا)یان دەستگیر کرد و (عبدالاحد)یش توانی بەڕاکردن قوتاری بێت. دوای دەوری چارەکە سەعاتێك لەلایەکی دیکەوە خۆی کردەوە بە ماڵدا و بۆ (صبیح) و (محمد صالح العبللي)ی گێڕایەوە کە ڕووداوەکەیان لە نزیك ماڵەکە لێ قەوماوە. ئەمە مانای وابوو خانوەکە دووچاری مەترسی چواردەورگرتن بووە، چونکە ڕێی تێدەچوو بەهۆی چاودێری کردنی جموجوڵی (حنا)وە لە ڕۆژانی پێش بۆسەکەدا؛ شوێنەکەی ئاشکرا بووبێت. جگە لەوەیش، لەوانەیە (حنا)ی کرێکاری شیوعی گیراو، لەبەردەم دوژمناندا خۆی پێ ڕانەگیرێت و ماڵەچاپخانەکە ئاشکرا بکات. چاپکەرانی ماڵەکە وەك نەریتێکی پەیڕەوکراوی ئەو کاتانە دەم و دەست چۆڵیان کرد و دەزگاکانی چاپیان لە پاش خۆیان بەجێهێشت کە لەچاو کادیرە حیزبیەکاندا هیچ بایەخێکی گەورەیان نەبوو. ڕووداوەکە سەر لە بەیانی قەوما. چاپکەرانیش هاتنە دەرێ و کەسیان ماڵی منی پێ نەدەزانی. پاش نیوەڕۆی ئەو ڕۆژە نامەیەکم لەسەر ڕووداوەکە لە (صبیح)ەوە پێگەیشت. یەکسەر(هادی صالح)م لەگەڵ خۆمدا برد و بەرەو

ماڵی چاپخانەکە ملمان نا، بەڵکو بتوانین بەهەر شێوەیەك بووە دەستگاکان بگوێزینەوە. لە بازاڕی (الاعظمیة)ی نزیك خانوەکە، پڕ بە زەمیلەیەك میوەمان کڕی و دامانە منداڵێکی حەماڵ بۆمان هەڵبگرێ و لە پێشمانەوە بڕوات. من و هادی ٥٠مەترێك دوور لە دەرگای خانوەکە ڕاوەستاین، منداڵەکەمان بە تەنها نارده ماڵەکە و پێمانگووت:

- بچۆ لای ئەو دەرگایە و لێی بدە تا دەکرێتەوە. کێی لێ بوو ئەم سەبەتەیەی بدەرێ و بڵێ: عەبدولا ئەم میوەیەی بەدیاری بۆ ناردون. کە گەڕایتەوە سەبەتەکە بهێنەوە و بیبەوە بۆ دووکاندارەکە.

ئەم هەموو ڕاوڕاوێنەمان بۆ ئەوە بوو بزانین پۆلیس پەلاماری ماڵەکەی داوە یان نا. لە دوورەوە ڕاوەستاین تا چاومان لێبێت چی ڕوودەدات و بزانین بۆسەیان ناوەتەوە یان نا. منداڵەکە دوای لێدانێکی زۆر لە دەرگاکە و زۆر چاوەڕێکردنی؛ گەڕایەوە بۆ لامان و گوتی: ماڵەکە کەسی تێدا نییە. کەواتە پۆلیس پەلاماری نەداوە و دەبێ کاتەکە بە فیڕۆ نەدەین. هادی چوو ئۆتۆمبێلێکی پیکاب بەکرێ بگرێ و بەپەلە دەست بکەین بە گواستنەوەی شتە گرنگەکان بۆ شوێنێکی کاتی دیکە، تا ئەگەر ڕۆژی دوایی (حنا)ڕووخا و ماڵەکەی ئاشکرا کرد، هیچ شتێکی گرنگی کەرەستەی چاپیان بەردەست نەکەوێت. تەواوی شتەکانمان بۆ جێگایەکی پارێزراو گواستەوە. (حنا)یش پاڵەوانانە لەژێر ئەشکەنجەی دڕندانەدا خۆی ڕاگرت.

پێم وابێ دەترسان درێژە بە ئەشکەنجەدانی (حنا) بدەن، چونکە ماوەیەك بەر لەوە بەهۆی ئەشکەنجە و دەست درێژی جنسی بۆ سەر (سلمان)ی برای کە شیوعی بوو، ڕووبەڕووی گەورەترین ئابڕوو چوون بوونەوە. ئێمەیش بە بەرپلاوی لە بنی هەمانەی ئەم دەستدرێژیەمان د، کە ـبەپێی زانیاری منـ شتی وا لەو قۆناغەدا دووبارە نەبووەوە. بە پێچەوانەی ڕژێمی بەعسەوە کە لە سایەی ئەودا هەزاران شتی لەو شێوەیە بەسەر ژن و پیاوانی گیراودا هاتوون.

* * *

کە لە ١٩٤٩دا گەیشتمە بەغداد و تا ٢ساڵ لەوە بەدوایش، خۆم بەتەنها سەرکردایەتی (ح ش ع)م دەکرد و تەنانەت ـهەر بەناویش بێـ لیژنەیەکی سەرکردایەتیمان نەبوو.

یاخود ڕاستتر بڵێم: دوای گیرانی (فەهد) لە ١٨ی کانوونی دووەمی١٩٤٧دا و تا سەرکردایەتی گرتنە دەستم، لیژنەیەکی وا ناوی لە کولەکەی تەرپشدا نەبوو. بەڵام بەردەوام بوونی کاری حیزبی و بەدەست هێنانی چەندین سەرکەوتنی گشتی لە بنیادنانەوەدا؛ نەومیەکی نویێ و تا ڕادەیەك فراوانی کادیرانی لاویان لە ناو کرێکاران و قوتابیان و ڕۆشنبیران و سنعەتکاران و هیی دیکەدا بۆ حیزب دابین کرد. خەسڵەتی جیاکەرەوەی کادیرانمان بەگشتی، هەر لە منی سکرتێری حیزبەوە تا دەگات بە هەمووان لە ئاستە جیاجیاکاندا، ئەوە بوو کە ئێمە لاوی کەم تەمەن بووین. (سلیم الچلبی)نەبێ کە سەر و ڕیشی کەمێك ماش و برنج بوو بوو، بیرم نایە لەناو کادیرانماندا چاوم بە کەسانێکی سەرسپی کەوتبێت. کاتێك هەڤاڵانمان بە هەندێك سەرکردەی حیزبە بۆرجوازیەکان دەگەیشتن، هەستمان دەکرد ئەوانە هەم بە چاوێکی سوکەوە تەماشامان دەکەم، هەم لە هەمان کاتدا بەخیلیمان پێدەبەن. هۆی سوکایەتیەکە ئەوە بوو کە بە منداڵە وردکەی سیاسەتیان دادەناین و ئەوان خۆیشیان پیر و پەککەوتە بوون. هۆی بەخیلیەکەش ئەوە بوو کە دەیانبینی حیزبی ئەو "منداڵە ورتکانە"چ دەسەڵاتێکی میللی فراوان و چ تین و توانیکی گەورەی خەباتگێرانەی هەیە.

دیارە پەلهاویشتنی چالاکی حیزب و گەشەکردنی دەوری خەباتکارانەی پەیوەندیەکی لە پسان نەهاتوویان بە هەبوونی ئەم ژمارە زۆرەی کادیری حیزبی چالاکەوە هەبوو. هەر لەبەر ئەم دیاردەیەش بوو پاش تێکشکانی ئەو لیژنەی ناوەندییەی کە ساڵی ١٩٤٥لە یەکەم کۆنگرەی حیزبدا پێکهات، لیژنەیەکی ناوەندی تازەم بۆ حیزب پێکهێنا. لیژنە تازەکە (٧) ئەندامی تێدا بوو، خۆم لە کادیرەکان هەڵمبژاردن. ئەو ڕۆژانە بە بیری من و بە بیری کەسیشدا نەهات کە دەبێت بە هەر شێوەیەك بووە هەڵیان ببژێرین. ئەندامەکان، جگە لەمن، بریتی بوون لە: (ناصر عبود)ی کرێکاری بەندەری بەصرەیی و (صادق جعفر الفلاحي)ی کرێکاری چنینی بەغدادی و (کەریم ئەحمەد)ی مامۆستای هەولێریی دەرکراو و کوڕی خێزانێکی وەرزێری نەدار و (محمد راضي شبر)ی قوتابی بەغدادي دەرکراو و (سلیم الچلبي)ی فەرمانبەری بەغدادی دەرکراو و ڕۆڵەی چینی ناوەندی و (کاکەی فەلاح)ی قوتابی دەرکراوی خەڵکی سلێمانی و کوڕی خێزانێکی جووتیاری هەژار. لەوانەیە بشێت لەسەر ئەوە گلەییم لێبکرێت کە کەمێك درەنگ ئەم هەنگاوەم هەڵهێنایەوە. بەڵام هۆیەکی ئەوە بوو کە پێکهێنانی لیژنەی ناوەندی لەو هەل و مەرجەدا کۆتایی بە شێوازی

سەرکردایەتی تاکڕەوی و بیروکراسیی باو نەهێنا و نەیدەتوانی کۆتای پێ بێنێت. ئەوسا شێوازی تاکڕەوی-بیرۆکراتیانە لە عێراق و گەلێك وڵاتی دیکەی بەتایبەت پاشکەوتوودا؛ بەسەر جوڵانەوەی کۆمۆنیزم دا زاڵ بوو. من بە عەقڵیەتی ئەم شێوازانە پەروەردە بووم. (فەهد)مان دەپەرست، وەك خوایەك یان پێغەمبەرێك بووبێت و دینداران بیپەرستن. ئەم تاك پەرستییە بەردەوام عەقڵیەتی سەرکردایەتی تاکڕەوی دەبووژاندەوە. لێرەدا کە باسی (فەهد) و شێوازی سەرکردایەتی تاکڕەوی دەکەم، نامەوێت بەخراپ لێم حاڵی ببن. من ئەو کاتە و هێشتاکەیش دڵبەندی (فەهد)م وەك پیاوێکی مەزن کە سەرکردایەتی پرۆسەی بنیاتنانی (ح ش ع)و وەرگێڕانی بە حیزبێکی جەماوەریی گەورە کرد.سەرکردەیەکی گەورە و تێکۆش و خۆبەختکردوو بوو، بە هەموو مانایەکی ئەم وشانە. بەڵام خوا نەبوو، بەڵکو وەك ئێمە مرۆڤێك بوو لە خوێن و گۆشت، لەکاتێکدا ئێمە لەپاڵ چەند خوایەکی گەورەتری جیهانی جوڵانەوەی کۆمۆنیزمیدا کردمانە خوایەکی ناوچەکەمان.

دێمەوە سەر کێشەی لیژنەی ناوەندی. لەڕاستیدا من هەر لە سەروو لیژنەی ناوەندی مامەوە، وەك چۆن هەموو بەرپرسێکی دیکەی سەراوردی لیژنە دەبوو بە سکرتێری حیزب. کۆبوونەوەکانی لیژنەی ناوەندیمان ئەندازەیەك ڕێکو پێکیان تێدا نەبوو، ئەندامەکانیشی لەو ئاستە فیکری-سیاسیەدا نەبوون وا پێویست بکات بە کۆمەڵ سەرکردایەتی بکەین. ڕووداوەکانیش جەختیان لەسەر ئەوە کردبوو کە من سەرباری نزمی ئاستی فیکری-سیاسیم؛ لە هەموو ئەندامەکانی تری لیژنەی ناوەندی لێهاتوو تر بووم. لام وایێ پاش گیرانم لە نیسانی ١٩٥٣دا و کاتێك (کەریم ئەحمەد) جڵەوی سەرکردایەتی گرتە دەست و بەتایبەت دوای دانی ئەم جڵەوە بە (حمید عوسمان)کە توانیبووی لە بەندینخانە هەڵبێت، ئاستی کاری سەرکردایەتی ڕووی لە خراپی کرد.

* * *

بۆ یەکەمین جار لە ژیانمدا و لەماڵی خوشکی (سلیم الچلبي) لە (الكرادة الشرقية) سوپم خوارد و چەتاڵم بەکارهێنا و لەسەر کورسییەك و لە پشت مێزێکی نانخواردن دانیشتم. (سەلیم) بردمییە ئەوێ، گفتوگۆمان لەسەر هەندێك مەسەلە کرد. پێکەوە نیوەڕۆژمان کرد. ڕانەهاتبووم بەم چەشنە نان بخۆم. هەموو شتێکی ژووری نانخواردنەکە مایەی سەرنج ڕاکێشان بوو بۆ منی لە بنەڕەتدا لادێی تێکەڵ نەبووی دەوڵەمەندانی

عێراقی کە ئەو سەردەمە لاسایی ژیانی ئەورووپایان دەکردەوە. لەدڵی خۆمدا گوتم:
«بۆرجوازییەکان ئاوا دەخۆن!».

* * *

ساڵی ١٩٥١بۆ یەکەمجار چاوم بە (محمد صالح العبللي)کەوت کە کوڕی خێزانێکی میللی زەحمەتکێشی گەڕەکی (قنبر علي)ی پایتەخت بوو. ساڵێکی لە بەندینخانە تەواو کردبوو و دەبو حوکمی ساڵێك بە چاودێری پۆلیس بەسەر ببات و ڕۆژانە بچێتە پۆلیسخانە و لە تۆمارێکدا ئیمزا بکات. هات سکاڵای کرد کە ئەم چاودێری کردنە تەنگەتاوی دەکات و چالاکی حیزبی کەم دەکاتەوە. لێم پرسی: ئامادەی خۆت بشاریتەوە و تەواوی چالاکی خۆت بۆ کاری حیزبی تەرخان بکەیت؟ بەم پێشنیارە قایل بوو وە پێی خۆشبوو. لە ڕۆژی دوایییەوە بردمانە ماڵێکی دیکەی دوور لە ماڵی خۆی تا لەوێ بژی و خۆی تێدا بشارێتەوە. بەڵام خۆشاردنەوەکەی لە چەند ڕۆژێك زیاتری نەخایاند. نامەیەکی بۆ حیزب نوسی، تێیدا بە ڕاشکاوی گوتبووی: ناتوانم ژیانی خۆشاردنەوە دەرببەم. کە چاوم پێی کەوت تا باشتر لە وەزعی حاڵی ببم، پێی گوتم:

- کاتێك بە شەقامەکاندا ڕێدەکەم، هەر ڕێبوارێك ببینم وادەزانم پۆلیسێکی نهێنییە و ڕایانسپاردووە چاودێریم بکات و ڕاوەدووم بنێت. بۆیە پێم ناکرێ ژیانی خۆشاردنەوە دەرببەم.
- کەواتە واز لە خۆشاردنەوە بێنە و مشوری گەڕانەوە بخۆ بۆ ماڵەوە، با پۆلیس چاودێریت بکات و وەك جاران درێژە بە چالاکی حیزبیت بدە.

ئەوە یەکەم مەشقی (محمد صالح العبللي) بوو بۆ بەرەو ڕوو بوونەوەی دژوارییەکانی خۆشاردنەوە لە پێناو کاری حیزبیدا. پاشتر سەرلەنوێ بەدڵی خۆی و بەشێوەیەکی ئاسایی و بەبێ ڕاڕای خۆی شاردەوە. کە پۆلیس لە ١٩٥٣دا گرتمی، (محمد صالح) کادیرێکی حیزبی بوو خۆی شاردبووەوە. کە ١٩٥٨یش لە زیندان دەرچووم، لەناو دەزگای سەرکردایەتی حیزبدا بوو و لە مۆسکۆ لە قوتابخانەی حیزبی دەیخوێند.

* * *

ئێوارەی ڕۆژێکی کانوونی دووەمی ١٩٥٢ لەگەڵ(عزیز الشیخ)دا ژوانمان لە گەڕەکی (الوزیریة)هەبوو. لە پاسکیلەکەم دابەزیم و نزیکەی نیو سەعاتێك بە شەقامەکەدا ڕۆشتین. ئینجا ئەو سواری پاسێکی مەسڵەحە بوو و منیش سواری پاسکیلەکەم بووم و ڕوو بە وێستگەی شەمەندەفەری (باب المعظم) _ئەم وێستگەیە چەندەها ساڵە نەماوە_ ، لاوێکی پاسکیل سوار لە نزیك باڵوێزخانەی میصر سەرەڕێی پێگرتم و گوتی:

- بەیارمەتی خۆت دەقەیەك بوەستە.
- چیت لێم دەوێ؟
- دەمەوێ بوەستی.

ڕازی نەبووم بوەستم و بەرەو دەروازەی وێستگەکە خێراتر کەوتمە پایدەرلێدان. لاوەکەیش بە پاسکیلەکەیەوە کەوتە پێشبڕکێ و پێشم کەوت، کاتێك گەیشتینە ژێر پری شەمەندەفەرەکە کە بەسەر دیجلەدا دەپەڕێتەوە، سیخوڕەکە بە دەنگێکی بەرز هاواری کرد:

- کورە عەباس، ئەوە خۆیەتی!

شەش پیاو لە هەردوو بەری شەقامەوە بەدەم هاوارەکەوە هاتنە دەرێ و بەراکردن شاڵاویان بۆ هێنام. کوڕەی پاسکیلەکەیش لەبەر ئەوەی کە لە ڕێکردندا لەمن خێراتر پێی پێوە نابوو، ڕێگاکەی لێ داخستم. کە لامدا بۆ ئەوەی پێشی بکەوم، کەمێك لە قیرتاوەکە دەرچووم و بۆم دەرکەوت پاسکیلەکەم لە قوردا چەقیوە. هەر ئەوەندەم بۆ مایەوە بەجێی بێڵم و بکەومە خۆ و بەپێ ڕابکەم. ئەوە دەرفەتی بە پاسکیل سوارەکە و پیاوەکانی دیکەی مەفرەزەکە دا بگەنە سەرم، یەکێکیان هەردوو قۆڵمی گرت. دەمانچەکەمم دەرهێنا و هەڕەشەم لێکردن، گوتم:

- ئەوەی بمگرێ، یان هەوڵبدات شوێنم بکەوێ، دەیکوژم.

هەموویان بە زەبری هەڕەشەی دەمانچەکە چەند هەنگاوێك لێم دوورکەوتنەوە. پێ بە پێ دەمانچەکانیان دەرهێنا و بەیەك دەنگ هاواریان کرد:

- هەتیو دەمانچەکەت فڕێ بدە! دەمانچەکەت فڕێ بدە!

هەڕەشەکەم دوپاتکردەوە و تێم تەقاند و هەڵهاتم. ڕایانکرد بە دوامدا و دەستیان کرد بە تەقە کردن. شەو و تاریکاییەکە لە بەرژەوەندی مندا بوون. لە ڕاکردندا بووم، زانیم ئەگەر بگەمە بەر دەرگای بەخەڵك و پۆلیس و ئینزیباتی عەسکەری قەرەباڵغی وێستگەکە، ئەوا نیمچە مەحاڵێکە لە دەستیان دەربچم. لە قیرتاوەکە لامدا و بە لاڕێگایەکی تەنگەبەری سەرووی پاشماوەی ئەو بەربەستە خۆڵینەدا ڕامکرد کە ڕۆژی خۆی بۆ پاراستنی پایتەخت لە مەترسی هەڵسانی ئاوی دیجلە کرا بوو. جارێکی تر بە دەنگی بەرز هەڕەشەم لێکردنەوە. شانەی دەمانچەکانی خۆیانیان خاڵیکردەوە. زیاتر لێیان دوورکەوتمەوە و تاریکیەکیش کارێکی کرد گوللەی تەقەکانم بەرنەکەون. کە خۆمم کرد بە لاڕێ قوڕاویەکەدا، ئەوان لە دووم نەهاتن. پاش تاوێك تەماشا دەکەم وام لە ناو پانتایی پەرژینکراوی وێستگەیەك کە بۆ عەمباری تەختە و دانەوێڵە و کەلوپەلەکانی تەرخان کرابوو. بەڕاکردن بەلای دوو پاسەوانی دانیشتووی بەر ئاگرێکی خۆشدا تێپەڕیم و سەگەکەیان کەمێك ڕاوی نام، بەڵام ئەوان پێیان نەزانی.

ئێستا من لەناو وێستگەکەدام. چار چییە؟ چۆن خۆم دەرباز بکەم؟ ناتوانم لە پەرژینەکە بپەڕمەوە، چونکە هیچی وام پێ نییە تێلەکەی پێ ببڕم و نایشکرێت پێیدا هەڵبگەڕێم و باز بدەمە ئەو دیو. ڕوو بە ئاپۆڕەی وێستگە پڕ لە خەڵکەکەیش بچم؟ ئەویش هەر مەترسی ڕاستەقینەی تێدایە، چونکە ڕەنگە زۆربەی پیاوانی شوێن پێهەڵگری مەفرەزەکە لەوێ بن و بەدوامدا بگەڕێن بۆ گرتنم. هەر یەك ڕێگەم لەبەردەمدا ماوە: بۆ چەند سەعاتێك خۆم لە پانتایی وێستگەکەدا شوێنە ون بکەم، تا مەفرەزەکە نائومێد دەبێت و دەست لە سۆراغکردنم هەڵدەگرێ. سەرەڕای ئەوە تاریکیش یارمەتی خۆشاردنەوەم دەدات. بەڵام مادامێکی لە قەفەزێکی پەرژینکراوی موڵکی ڕژێمی حوکمدار خۆیدا ئابڵوقە دراوم، بابەتەکە هەروا ئاسان نییە. ئەوەندەی پێنەچوو پیاوانی مەفرەزەکە بە مەبەستی پشکنین هاتنە ناوەوە، مەترسی بەراستی لێم نزیك بووەوە. ئەوان ژمارەیەکی بەبەراورد زۆر و پڕچەکن، منیش تەنهام و دەمانچەیەکم بە چەند گولەیەکەوە پێیە. ئەگەر ناچاری پێکدا هەڵپژان کرام، ئەوا دەیکەم و لەوانەیە هەموویان ببەزێنم. بەڵام قوتار بوونم لەم قەفەزە هەرچی چۆنێك بێت ئاسان نییە، دەبێ وەك دوا چارەسەری ناچاری پەنا بۆ چەك ببەم. ئەگەر بکرێت، بەبێ بەیەکدادان دەرباز ببم، باشتر وایە خۆمی لێ لابدەم.

پانتایی وێستگەکە جۆگەی هەڵکەندراوی تێدا بوو بۆ ئاوەڕۆ و بەرمیلی کۆنکرێتی بە دەوردا دانرابوو، کە بۆ دروستکردنی ئەو ئاوەڕۆیانە بەکاردەهێنران. جۆگە ئاوێکی ڕەوان لەو ناوەدا بوو، گژوگیا لەمبەر و ئەوبەری شین بوو بوو. ئایا چاکتر وایە خۆ لەو چاڵەدا بشارمەوە کە ئاوی تێدا نییە؟ نەخێر ناگونجێت. ئەوانە یەکەمجار ئاوەڕۆ هەڵکەنراوەکان دەپشکنن. هەرە پارێزراو ترین شوێن ئەو جۆگە ئاوەیە کە قوڵیەکەی دەگاتە ٥٠-٦٠سم. خۆمم کرد بەناو جۆگەکەدا و لە ئاوەکەدا ڕاکشام و نوقوم بووم، سەرم و دەستی ڕاستم نەبێ کە دەمانچەکەم پێگرتبوو؛ بەدەرەوە بوون. خۆمم بە گژوگیای هەردوو بەری جۆگەکە داپۆشی. پۆلیس بۆ سۆراخکردنم گەیشتنە جێ. چەند جارێك لە دووری چەند مەترێکەوە بەلامدا ڕەتبوون، بە چرپە قسەیان دەکرد. کە نزیك دەبوونەوە گوێم لێیان دەبوو. ئاوەڕۆکانیان بەباشی پشکنی. جۆگەی ئاوەکە نەبێت، هەموو جێگەیەکیان پشکنی. بە خەیاڵی هیچ یەکێکیاندا نەدەهات ئەو مرۆڤەی کە لەم شەوە یەکجار ساردەی زستاندا ڕاوە دووی دەنێن، خۆی لە ناو ئاوی سارددا شاردووەتەوە. پشکنینەکە لە سەعات (٧:٣٠)ەوە تا پاش (١٠:٠٠)ی شەوی خایاند. پانتاییەکە فراوان و پڕ لە عەمار و عەرەبانەی شەمەندەفەر و تەختە کۆن و شتی وا بوو. پێدەچیت بەتەما بووبن سەرئەنجام بمدۆزنەوە. بەڵام نا ئومێدی بەرە بەرە سەری تێکردن و گوێم لێ بوو یەکێکیان بە هاوڕێکەی دەگوت:

- کابرا توانیویە ڕابکاتە دەرەوەی وێستگەکە، گەڕان بەدوایدا سوودی نییە.
- یەکێکی دیکە وەڵامی دایەوە: لەوانەیە لێرە خۆی شاردبێتەوە. چاکتر وایە کە لە حەشارگەکە هاتە دەر بۆسەی بۆ بنێینەوە.
- ئێمە بەدوایدا دەگەڕێین و نازانین چییە. چ سوودێك لەوەدا هەیە. هەر ئەوە دەزانین دەمانچەیەکی پێیە.
- ڕەنگە نێچیرێکی چەور بێ بۆ ئێمە... کادیرێکی شیوعی یاخود دزێکی ترسناك بێت.

دواجار لە پشکنین کەوتن و بۆسەیان لای ئەو دەروازانە نایەوە کە لەبەر ڕووناکی گڵۆپەکەدا دەمبینین. سەعات ١١لە ئاوەکە دەرهاتم و چوومە ناو بەرمیلێکی کۆنکرێتی. بۆ یەکەم کەڕەت هەستم بە سەرما کرد. کە لەو ئاوە یەکجار ساردەدا درێژ بووبووم هەستم بە هیچ سەرمایەك نەدەکرد، چونکە هێزێکی بێوێنەم لا پەیدا بوو بوو بۆ خۆگرتن لەبەر سەرمادا. لەوانەیە دەماغم بڕی ئەو گەرمییەی کە بەشێوەیەکی ئاسایی لە لەشمدا دروست

دەبوو، کردیێ بە چەند ئەوندە. کاتێك بەرهەڵستی سەرما دەبێتە ڕێگەیەك بۆ دەربازبوون لە کەسانێك تۆیان بۆ زیندان و ئەشکەنجە و تەنانەت لە سێدارەدانیش دەوێ، ئەوا خۆگرییەکی نائاسایی بەرامبەر بە سەرما یان هەرشتێکی یەخەگیری وا؛ پەیدا دەکەیت.

پۆلیسەکان نائومێد بوون و دوا بۆسەیان لە کاتژمێر ١ی پاش نیوە شەودا هەڵگرت. ئیتر دەمتوانی لە حەشارگەکە بێمە دەر. بەڵام هاتنە دەر دووچاری مەترسی دەکردم، چونکە لەشم تەڕ و بڕ و قوڕاوی و پێ خاوس بووم. دەشیا ئەوەش ببێتە مایەی گومانکردنی حەسحەسەکانی شەو و ئەو ڕێبوارانەی کە ڕەنگ بوو بێنە ڕێگام. پێم وابوو چاکترە تا بەرە بەیان لە جێگای خۆم بمێنمەوە. کەگوێم لە بانگی بەیانی چەند مزگەوتێکی ئەو نزیکانە بوو، حەشارگەکەم چۆڵکرد و بەپێ بەرەو (کمب الصلیخ)بەسەر ئەو بەربەستە خۆڵینە درێژەکەی بەرامبەر گەڕەکی (الوزیریة)دا ڕۆیشتم. پێش هەتاو کەوتن لەدرگای ئەوماڵەی گەڕەکی (کمب الصلیخ)م دا تێیدا دەژیام. (أم عەدنان) دەرگاکەی کردەوە. هادی لە پشت دەرگاکەوە ڕاوەستا بوو. کچێکی عازەبی کوڵەبنەی شیوعی (مادلین)ناو پێش ڕۆژێك هاتبووە ئەم ماڵە و پاشتر بوو بە هاوسەرم، لە پشت هەردووکیانەوە بوو. ئەوانە بەڕوخسارێکی تێکەڵ لە خۆشی و سەرسوڕمان و نیگەرانی بە پیرمەوە هاتن. شەو لایان نەبووم و ئەوە مایەی دڵە ڕاوکە بوو بۆیان. دڵخۆش بوون چونکە هاتمەوە لایان.

دیمەنە سەیرەکەم سەرسامی کردن، لەبەر ئەوەی تەڕ و قوڕاوی و پێپەتی بووم. کەیبانوی ماڵەکە پرسی:

- چیت لێ بەسەرهات؟ بۆچی شەو نەهاتیەوە لامان؟ نارەحەتت کردین تا بەیانی.
- ڕووداوێکی ناخۆشم لێ قەوما، بەسەلامەتی لێی هاتمە دەر. ئێستاش پێویستم بە کەمێك حەوانەوە و شێلان هەیە.

(ماددلین) تیمارکردن و شێلانی دەزانی، چونکە پێشتر وەك پەرستارێك لە نەخۆشخانەیەکدا ئیشی کردبوو. یارمەتی (أم عدنان)ی دا بۆ چەورکردنی لەشم و بەنەرمی و بایەخێکی بێ ئەندازەوە شێلامی، تا لە جێگایەکی گەرمدا خەوم لێ کەوت. دوای چەند کاتژمێرێك لە خەو هەستام. وام هەست نەدەکرد ئەو شەوە هیچ کارێکی کردبێتە سەر تەندروستی و چالاکیم.

ئێوارەی ڕۆژی دوایی، سەر لەنوێ لە ژوانێکدا و لە شەقامێکی (الوزیریە) چاوم بە (عزیز الشیخ)کەوتەوە. ڕووداوەکەی لێ پرسیم و باسی ئەوەی کرد کە هەر کەمێك پاش لێکجیابوونەوەکان، قرمچنی گوللەی هاتبووە بەرگوێ و نیگەران بوو بوو. دوو ڕۆژ لەوە بەدوا چەند زانیارییەکمان لەسەر هۆی ئەو بۆسە نانەوەیە دەست کەوت. شیوعیەك فێربوو بوو چەند شەوێکی یەك لەدوای یەك بڵاوکراوەی لە نێو گەڕەکی (الوزیریة) دەبەشیەوە. لەوە دەچوو لە بڵاوکراوە بەشینەوەکەدا، پاسکیلی بەکارهێنابێت. مەفرەزەی ئاسایشی گشتی بۆسەیەکی بۆ نایەوە، کەچی من پیوەی بووم.

* * *

پایزی ١٩٥١، دوای هاتنە گۆڕێی ڕێکخراوەکانی لاوان و قوتابیان و یەکێتی سەندیکاکان، هەوڵماندا مۆڵەتێکی یاسایی بۆ ڕێکخراوی دیموکراتی ئافرەتان بەناوی (پەیوەندی بەرگریکرن لە مافی ئافرەت)ەوە بەدەست بهێنین. داواکە لەلایەن تاقمێك ئافرەتی شیوعی و دیموکراتی ناحیزبی وەك (نزیهة الدليمي)ی ژنە پزیشکی شیوعی چالاك و (خالدة القيسي)ی دیموکراتی ناحیزبییەوە خرایە بەرچاوی دەسەڵاتداران. وەزارەتی ناوخۆ هەر لەبەر ئەوە کە لەو باوەڕەدا بوو چەند کەسێکی شیوعی یاخود وەك خۆیان ناویان نابوو (چەند کەسێکی ناحەز) لەپشت داواکەوەن، قایل نەبوو مۆڵەتەکە بدات ئەگەرچی داواکە و ئیمزاکارەکانیشی هەموو مەرجێکی یاساییان تێدا هەبوو. دوابەدوای ڕەدکردنەوەی داواکە، هەڤاڵانی ئافرەتی شیوعی، نامەیەکیان دایە حیزب، پرسیاری ئەوەیان تێدا کردبوو؛ کە ئاخۆ دەبێت لە هەنگاوی دوایدا چی بکرێت.
وەڵامی نامەکەمان دایەوە ـ پێم وابێ ئاداری ١٩٥٢دا بووـ ڕامانسپاردن درێژە بە ئیش بدەن بۆ ئەوەی ڕێکخراوەکە بکەنە ڕێکخراوێکی دیموکراتی نهێنی تایبەت بە کاری ئافرەتان، تا وەك ڕێکخراوی دیموکراتی لاوان و یەکێتی گشتی قوتابیان ئیش بکات. بەم شێوەیە ڕیکخراوی (پەیوەندی بەرگری) بەپێی بڕیارێکی حیزبی دامەزراو، لەبەرەوە بوو بە ڕێکخراوێکی دیموکراتی و جەماوەری ئافرەتان.

(پەیوەندی بەرگری) لیژنەیەکی باڵای بۆ دروست بوو کە هەندێك لە ئەندامانی لیژنەی باڵای ـ هیچ نەبێ لە قۆناغێکی دیاریکراوداـ پیاو بوون. بە هاوکاری ئێمە و ئافرەتە شیوعیەکان، بەرنامەیەکی بۆ دارێژرا و بڵاوکراوەیەکی نهێنی تایبەت بە خۆی

دەرکرد. (دوابەدوای سەرکەوتنی شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨، مۆڵەتی یاسایی دەستگیر بوو)

* * *

قۆناغێکی مێژووی زیندانە سیاسیەکان، بەتایبەت لە هەلومەرجی هەڵچوونی شۆڕشگێڕانە و جەماوەری ساڵانی ١٩٥١-١٩٥٣دا، گەلێکمان لە خواردن گرتنی زیندانیە سیاسیەکانی لە پێناوی مافە سیاسی و مرۆڤایەتیەکانیاندا بەخۆوە دی. (هەست بە پەشیمانی دەکەم کاتێك دێتەوە یادم، کە من جارێکیان ڕامسپارد مان بگرن). لە گەرمەی هەر مانگرتنێکدا کەم و زۆر چەندین بانگەوازمان بۆ گەل دەردەکرد، تا پشتیوانی داخوازی ڕەوای مانگران بکەن. زۆربەی کات خێزانەکانیان کۆدەبوونە بۆ یاداشتنامەدان بە دەسەڵاتدارانی حوکمەتی و حیزب و سەندیکا و ڕۆژنامە نیشتیمانیەکان و بانگیان دەکردن بۆ پشتیری ڕۆڵە مانگرەکنیان. جاروبار ئەو خێزانانە، بە خۆپیشاندانەوە دەهاتنە دەر تا سەرنجی خەڵك بۆ لای کێشەی ڕۆڵە مانگرەکانیان ڕابکێشین.

کە مانگرتنەکە درێژەی دەکێشا، تەندروستی هەندێك لە مانگران ڕووی لە خراپی دەکرد و دەبووە هۆی گواستنەومیان بۆ نەخۆشخانە بۆ چارەسەرکردنیان. (نعمان محمد صالح)ی زیندانیی شیوعی، یەکێك بوو لەو مانگرانە و بۆ نەخۆشخانەیەکی بەغداد گوێزرایەوە. پاش پشکنینی پزیشکی، پزیشکەکان پێیانگوت ئەگەر لەسەر مانگرتن بەردەوام بێت وا چاوەڕوان دەکەن بمرێت. هەندێکیان هەوڵی مرۆدۆستانە و دڵسۆزانەیان دا تا ناچاری بکەن مانگرتنەکە دوای پێ بێنێت، یا _لانی کەم_ ڕازی ببێ بەرێگەی نۆشداری وەك ئاوی خۆراکبەخش (الماء المغذي)یا دەرزی لێدان؛ خواردنی بدەنێ. بەڵام ئەو لاوە بە تاقی تەنها، مانگرتن شکاندنی بەتوندی ڕەتکردەوە و پێداگر بوو لەسەر دوایی پێهێنانی، هەر کاتێك دەسەڵاتداران ملیان بۆ داواکاری خۆی و هاوڕێ مانگرەکانیدا. هەروەها ڕازی نەبوو کە ئاوی خۆراکبەخش یا شتی دیکە وەربگرێ، گاڵتەی بەو مردنە دەهات کە باڵی بەسەردا کێشابوو. سەرئەنجام لەناو نەخۆشخانەدا مرد. ڕۆژی دوای هەڤاڵە شیوعیەکانی لەبەردەم نەخۆشخانەدا کۆبوونەوە و تەرمەکەیان لە دەسەڵاتداران سەند و بە خۆپیشاندانێکی مێژوویی پتر لە ٢٠هەزار کەسی؛ بەرێیان کرد. گەلێك پیاوی نیشتیمانپەروەری حیزبە بەرهەڵستەکانی ڕژێم و بێلایەنەکان، هاوبەشی خۆپیشاندانەکەیان

کرد. (الجواهري)ی کەڵە شاعیر لە ناو بەشداربواندا بوو، بەچەند قسە و دێرە شیعرێك، لاوانی خستە جۆش و خرۆش و سەر گوتاری ژمارەی ڕۆژی دواتری ڕۆژنامەکەی (الرأی العام)بۆ هەمان بابەت تەرخان کرد و ڕژێم و ئیمپریالیزمی بەریتانیای تێدا ئابڕوو برد و ڕیسوای کردن.

ئاخر و ئۆخری١٩٥١ بیری دەستکاریی پەیماننامەی نیشتیمانی_بەرنامەی حیزب_م لە لا پەیدا بوو، کە ماوەیەکی کەم بەر لە کۆتایی دووەمین جەنگی جیهانی لە ١٩٤٥دا بڕیاری لەسەر درابوو. ئەرکی یەکەمین داڕشتنەوەیم گرتە ئەستۆ. هەروەها بەڵگە نامەی ١٩٤٥م کردە بنەڕەت، شێوە کورتکراوە و ڕوونەکەیم پاراست چونکە دڵبەستەی بوو بووم، گەلێك بەندیم بەبێ دەستکاری هێشتەوە و دەستکاریانم بە پێویست نەزانی. بەڵام دەستکارییەکی سەرەکی کێشە ستراتیجیەکان و دەسەڵات و مەسەلەی نەتەوەیی کورد و کێشەی کشتوکاڵم کرد.

-پوختەی دروشمی ستراتیجی پەیوەندار بە دەسەڵات لە بەڵگەنامەی ١٩٤٥دا (دامەزراندنی حوکمەتێکی نیشتیمانی دیموکراتی)بوو، بەبێ هیچ دەستبردنێك یان ئاماژەکردنێك بۆ پاشە ڕۆژی ڕژمی پادشایەتی و مرۆڤ وای لێ حاڵی دەبوو: حیزب ژێر زارەکی بە مانەوەی ئەو ڕژێمە قایلە. من لەوەدا نامەوێت گلەی لە (فەهد)بکەم کە لە ١٩٤٥دا بەرنامەکەی داڕشتووە، چونکە هەلومەرج تەواو جیاواز و دووەم جەنگ بەردەوام بوو. ڕژێمی عێراقیش لە پەیمانی دژ بە فاشیزمدا ئەندام بوو...هتد. بەڵام لە ساڵانی دوای جەنگدا چەندین گۆڕانکاری بایەخدار بەسەر بارودۆخی عێراق و جیهاندا هاتن. پێم وابوو ئیتر وەختیەتی دروشمی ستراتیجی پەیوەندیدار بە کێشەی دەسەڵات بگۆڕدرێت. بەو پێیە داڕشتنە تازەکەی بیری ڕوخاندنی ڕژێمی پادشایەتی و دامەزراندنی حوکمێکی کۆماری و میللی نوێنەری خواستی کرێکاران و جووتیاران و جەماوەری گەلی تێدا جێ کرایەوە.

- داڕشتنە کۆنەکەی پەیماننامەکە، ك گەلی کوردی تێدا بە کەمە نەتەوەیەکی عێراقی خاوەن مافی یەکیان دانرابوو، هیچ ئاماژەیەکی تێدا نەکرابوو بۆ ئەوەی کە ئەم گەلە دووەم نەتەوەی عێراق پێکدەهێنێت و مافی بڕیاردانی چارەنوسی هەیە. لام وابێ ئەم داڕشتنە هی کاتێکە کە گیروگرفتی کورد لە عێراقدا، لای (فەهد) ڕوون و ئاشکرا نەبوو

و ڕێکخستنە حیزبیە شیوعیەکانی ناو کوردی عێراقیش نەگەیشتبوونە ئەو ئاستە کامڵەی کە کێشەی ئەم گەلە بە لێکۆڵینەوەیەکەی ڕاست و دروستەوە پیشان بدەن. بەڵگەنامە دەستکاری کراوەکە لەبری ئەم بەرچاوخستنە ناتەواوە، مافی بڕیاردانی چارەنوسی بۆ گەلی کورد لە عێراقدا تێدا بوو.

- بەڵگەنامە تازەکە لەبریی بە تەنها داواکردنی بەشینەوەی زەوی و زاری میری بەسەر جووتیاراندا(وەك لە بەڵگەنامەی ١٩٤٥دا هاتبوو) ، بەشینەوەی زەوی و زاری دەرەبەگ و موڵکدارە گەورەکانیشی بەسەر جووتیاراندا تێدا بوو.

- بەڵگەنامە تازەکە هەڵوێستێکی ئاشکراتری تێدا بەرامبەر بە سەرمایە خستنەوە (استثمارات) و بنکە ئابووریە ئیمپریالیەکان لە وڵاتەکەماندا جێ کرابوەوە.

داڕشتنی پەیماننامە(بەرنامە) تازەکە بەهاری ١٩٥٢لەلایەن کۆمیتەی ناوەندیمانەوە بەبێ هیچ کۆنگرە یان کۆنفرانس بەستنێك بۆ لێدوان و چەسپاندنی ئەو دەستکاریانە بڕیاری لەسەر دراو بڵاوکرایەوە. بیرم نایە هیچ شیوعیەکی دەرەوەی بەندینخانە بەرهەڵستی ئەو دەستکاریانەی کردبێ. بەڵام هەندێك شیوعی ناو بەندینخانە، بەرهەڵستی بیری ڕوخاندنی ڕژێمی پادشایەتی و دامەزراندنی کۆماری میللیان کرد. ئەم بەرهەڵستیکردنە یەکێك بوو لەو بنەما فێرکارییانەی کە دووکەرتبوونی تاقمی ئاڵای کارگەکان (راية الشغلية) لە ئازاری ١٩٥٣دا پشتی پێ بەست.

دیارە جەماوەری هاوسۆزی (ح ش ع) داڕشتەی بەرنامە دەستکاری کراوەکەی پەسەند کرد و هەر ئەویش زەمینەی کۆمەڵایەتیی زەمینیی بۆ خستنە ڕووی دروشمی ڕووخاندنی ڕژێمی پادشایەتی و دامەزراندنی کۆماری لەسەرویەندی ڕاپەڕینی تشرینی ١٩٥٢دا خۆش کرد و سەدان هەزار خۆپیشاندەر لە شەقامەکانی بەغداد دا بە هوراکێشان ئەو دروشمەیان دەگووتەوە.

* * *

گەلێکوەفدی کرێکاران و قوتابیان و لاوان، چەند دانەیەك سکاڵانامە و بروسکەیان بۆ حیزبە نیشتیمانیەکان و ڕۆژنامە بەرهەڵستەکان دەبرد، داوایان لێدەکرد پشتگیری داواکاریە سەندیکایی و سیاسیەکانیان بکەن. پێشتر ئەو سکاڵا نامە و بروسکانەیان ئاراستەی

دەسەڵاتداران کردبوو. ئەو وەفدانە لە سەردانێکیاندا بۆ بارەگای ڕۆژنامەی (الاهالی)ی زمانحاڵی حیزبی نیشتیمانی دیموکراتی(الوطني الديمقراطي)، گلەییەکی توندیان لە ڕۆژنامەکە و خودی (کامل الچادرجی)کردبوو، چونکە لەو ڕۆژانەی ڕابردوودا سکاڵا و داواکاری ئەوانی بڵاونەکردبوەوە. (کامل الچادرجي) بە قسەیەکی لەم شێوەیە وەڵامی دابوونەوە:

«برایان! بۆچی بارودۆخی ئێمە بە هەند وەرناگرن و کەمێك بەداد نابن لەگەڵماندا ؟ نابینن ئینگلیز(حسین جمیل)ی کردووە بە چاودێر بە سەرمەوە، تا هەناسەکانم بژمێرێت؟»

ئەگەرچی من زانیاریی وا بڕواپێکراوم لا نییە ڕێم بدەن(حسین جمیل) ڕیسوا بکەم یا بێتاوانیی بسەلمێنم، هەر ئەوەندە دەزانم کە سکرتێری حیزبی نیشتیمانی دیموکراتی (الوطني ال دیمقراطي)بوو، بەڵام لەناو عێراقیەکاندا هەمهەمەی لەسەر بوو، بەوە تاوانباریان دەکرد کە پەیوەندی بە ئینگلیزەوە هەیە.

* * *

(صادق الفلاحي) لەخانوویەکدا دادەنیشت کە بۆ خێزانی(باقر جعفر)مان بە کرێ گرتبوو. پاش ماوەیەك بۆی دەرکەوت پارەکانی گیرفانی کەم دەکەن. لە (أم باقر) و خوشکەکەی بە گومان بوو و بابەتەکەی لا کردمەوە. ئامۆژگاریم کرد پێشەکی و بەر لە تاوانبارکردنی هەر کەسێك، دڵنیابێت. لێی پرسیم:

- جا چۆن دەکرێ دڵنیا ببم؟
- پێش داکەند و هەڵواسینی چاکەتەکەت، پارەکانی گیرفانت بژمێرە. کە لەبەری دەکەیتەوە و لەماڵ دەچیتە دەرێ، دیسان بیانژمێرەوە.

کە لە ژوانێکی دیکەدا یەکترمان بینیەوە، پێی گوتم: دڵنیابووم. لەسەر ئەوە پێکهاتین لەگەڵ خێزانێکی ئاوادا نەژی. شوێنێکی گونجاومان بۆ پەیداکرد. بۆیە سواری پاسکیلەکەی بوو، بەیانییەکی زوو هەموو کەلوپەلێکی لە گوێزانەوە هاتووی خۆی لە پاشکۆی پاسکیلەکەیدا هەڵگرت و ئەو ماڵەی بەجێهێشت. کەل و پەلەکانی لە چەند کیلۆگرامێکی کەم زیاتر نەبوون. لەڕێگەی مەفرەزەیەکی پۆلیسی گەڕۆك، نزیك بە گۆڕەپانی (السباع)گومانی لێ کردبوو، چونکە قۆمیسەری بەرپرسی مەفرەزەکە پێی

وابووە ئەم پاسکیل سوارە، جانتا شەتەك دراوەکەی پشتی دزیوە. دوایان لێکردبوو بوەستێ. ئەویش لە ترسی ئەوەی نەبادا ناسیبێتیانەوە، گوێی پێنەدابوون. ڕاوەدوویان نابوو تا پاسکیلەکە بەر لەمپەرێك کەوتبوو و هەڵنوتابوو، (صادق)یش کەوتبووە خوار و بەناوی دزەوە گیرابوو. کە جانتاکەیان کردبووەوە و پشکنیبوویان، لەبری کەل وپەلی دزراو، بڵاوکراوەی شیوعیانەیان تێدا دیبوو. بردبوویانە ئاسایشی گشتی و وەك نەریتی هەمیشەییان بە بارمتە خستبوویانە ژێر ئەشکەنجە و لێکۆڵینەوە.

ئەم جارەش وەك جاری پێشوو، ئازا و خۆڕاگر مایەوە. دایان بە دادگا، سەرلەنوێ، حوکمی ٤ساڵ زیندانیان بەسەردا دا.

* * *

کە ساڵی ١٩٥٢ (مادلین میر)ی کچە جولەکەی بەغدادیم هێنا، تەمەنم ٢٥ساڵ بوو، مادلین خەباتکارێکی زیتەڵەی پێشکەوتوو بوو. پاش ئەوەی دەسەڵاتداران فەرمانی دەستگیرکردنیان دا، خۆی شاردەوە. مادلین سەرباری ئەوەی کە هەم کوڵە بنە بوو و هەم نەدەکرا بخرێتە ڕیزی شۆخە کچانەوە، بەڵام ئاکاری شەخسی و سیاسی باش بوو. جارێکیان (خالد بکداش)گلەی لێکردم کە ئافرەتێکی جولەکەم هێناوە. وەڵامم دایەوە؛ کە من مرۆڤێکی تێکۆشەر و شیوعیەکی باشم کردووە بە هاوسەرم. ئەوەی ڕاستی بێ من هەرگیز هەستم بە تەنگە تاوی نەکردووە لەبەر ئەوەی کچێکی جولەکەم هێناوە و هیچ کچێکی موسوڵمان یان دیانم لەو پێ باشتر نەبووە.

ژنهێنانەکەم نە ئەنجامی ـــ هیچ نەبێت سەبارەت بەخۆم ـــ پەیوەندی کۆنی دڵداری بوو، نە پێشتریش لە پەیوەندی جنسی گلابووم، بەڵکو لەبەر ئەوەی پێویستم بەماڵێك هەبوو تێیدا دابنیشم و بە خێزانێکی تایبەت بەخۆم و بە ئافرەتێکیش لەسەر جێگە لەگەڵیدا بنووم. ئیتر بەبێ نەخشە بۆکێشانی پێشوەخت ساز بوو. بەر لە ژنهێنان، لە بەغداد بە حوکمی کاری حیزبیم، چاوم بە گەلێك کچی دیکە دەکەوت. بەڵام هەرگیز هەوڵم نەدەدا پەیوەندی شەخسی ـــ دڵداری یاخود جنسی ـــ لەگەڵ هیچ یەکێکیاندا ببەستم. ئەو شتەی کە مێشکی خەریك دەکردم، حیزب و بەتەنها حیزب بوو. لەبەر ئەوەی بەرپرسێکی حیزب بووم، یەکجار بەتەنگ بێ گەردی شان و شکۆمەوە بووم.

پاش ژنهێنان، ئینجا دەمتوانی لە ماڵێکی سەربەخۆ و بارودۆخێکی _لەڕووی ئەنجامدانی چالاکی حیزبیمەوە_باشتردا لەگەڵ ژنەکەمدا بژیم. ژنم هێنا بەبێ ئەوەی تاکە فلسێك بۆ ڕێوڕەسمی ژنهێنان یان بۆ کڕینی شتێك بۆخۆم یان بۆ ئەو خەرج بکەم. ناوماڵەکەمان هەربە سادەیی و بگرە لەسادە کەمتریش مایەوە. بە درێژیی ئەو ساڵەی تێدا پێکەوەژیانمان هیچ شتێکمان نەکڕی، نە قەرەوێڵە و پێخەفی بووکێنی و دار و تەختە و نەهیچ شتێك. دوو شۆڕشگێڕبووین، لەوە بەدەر کە ئەرکی حیزبی بەباشترین شێوە ڕاپەڕێنین، هیچ خەفەتێکی دیکەمان نەبوو. فلسێکمان لە پارەی حیزب بۆ جل و بەرگی خۆمان خەرج نەدەکرد. هەر ئەوەندەمان پێ بەس بوو چەند پارچەیەك لەو جل و بەرگانە هەڵبگرین کە هەڤاڵان و دۆستانی خاوەن گوزەرانێکی باشتر ناو بە ناو دەیانبەخشین، بۆ بەشینەوەیان بەسەر خێزانە دەستکورتەکاندا.

نزیکەی ساڵێك لەگەڵ مادلیندا ژیام. ئەو ماوەیە درێژەی بە چالاکی حیزبی خۆی دەدا. بیرم نایە هیچ ڕۆژێك گیروگرفتێکی ڕاستەقینە _لەڕووی پەیوەندی شەخسیمانەوە_ لەنێوانماندا پەیدا بووبێت. بەڵام سەرەوبەندی پێکەوە ژیانمان چەند ساتێکی ئەستەممان بەسەردا تێپەڕین. ساتی هەرە ئەستەممان دوا دوایەکانی ١٩٥٢بوو، کاتێك لە خانوویەکی بچووکی گەڕەکی(الاعظیمة)دادەنیشتین. خەریکی پاککردنەوەی دەمانچەکەم بووم و ئەویش نزیك بە ناوەوەی هۆڵەکە ڕاوەستابوو. وەك چۆن لاوان لەم یا لەو وڵات پەنا دەبەنە بەر گاڵتە و گەمەی بۆش و بێ مانا، ڕووی دەمی دەمانچەکەم کردە سەری، بەتەواوی پێم وابوو دوا گوللەم لێ خاڵی کردووەتەوە. پەنجەم نا بە پەلەپیتکەکەدا. گوللەکە دەرپەڕی. ئای کە گوللەیەکی ترسناك بوو! لەوانەیە یەك سانتیمەتر یان کەمێك زیاتر دوور لە دەم و چاوی فرتەی کردبێ. لای وابوو من گوللەکەم هەر بۆ گاڵتە و گەمە و ترساندن تەقاندبێ. بەبێ ئەوەی هەست بە ترسێکی ڕاستەقینە بکات، گوتی:

- هەڤاڵ، کەڕت کردم!

منیش تاوێك کەوتمە حالی نیمچە لەهۆش خۆ چوونێکەوە و ڕەنگم بە یەکجاری زەرد هەڵگەڕا، چونکە وامزانی گولەکە پێکای. چاوەڕوانم دەکرد بەمردوویی بکەوێتە سەر زەوی. بێگومان هەر بەڕێکەوت پێوە نەبوو، ڕێکەوتێکی بەلای منەوە ئەوپەڕی خۆش بوو. کە بۆم دەرکەوت گولەکە بەری نەکەوتووە، کەمێك هاتمەوە سەر خۆم. بەڵام ڕووداوەکە لەو

ماوەیەی دوایدا، کارێکی گەورەی کردە سەر مێشکم. وام بەخەیاڵدا هات کە منیش دەمرم، یاخود شێت دەبووم، ئەگەر دوای ئەم گاڵتە بێ مانایە گوللەکە بینەنگاوتبیایە. تا ئەمڕۆ کە ئەو ڕووداوەم دێتەوە یاد، تەزوویەکی ڕاستەقینە دێت بە هەموو لەشمدا.

کە بەهاری ١٩٥٢ لە خانوویەکی چکۆلەی (کمب الصلیخ) لەگەڵ مادلیندا پێکەوە دەژیاین، چەند ساتێکی دژوارمان بەسەر برد. (محمد راضي شبر)م لەلا دانیشتبوو، باسی چەند کێشەیەکی حیزبیمان دەکرد(نامە خوێندنەوە و وەڵام دانەوەیان). کتوپڕ گوێمان لە لێدانی توندی دەرگای خانووەکە بوو. دوا بەدوای ئەوە مادلین بەپەلە خۆی کرد بە ژووردا و چرپاندی:

- هەڤاڵ! پۆلیس چواردەوری گرتین!

بەردەوامیی بەتوندی دەرگا کوتانەکە جێگای گومان و جەختکردن بوو لەسەر ڕاستی قسەی ژنەکەم. وێڕای ئەوە بڕیارم دا خۆم ڕاستەوخۆ لێی دڵنیابم. چووم تا لە پەنجەرەیەکی بچووکەوە کە یەکسەر بەسەر بەردەرگای دەرەوەی خانوەکەدا دەیڕاونی، تەماشا بکەم. بەچاوی خۆم ئەفسەرێکی پۆلیسم لەگەڵ چەندپۆلیسێکدا بەبەرگی ڕەسمییەوە دی. ئیتر باوەڕم کرد کە چواردەورمان گیراوە. بەڕاکردن هاتمەوە ژوور، تورەکەی نامە حیزبییەکانم برد و لەگەڵ (محمد راضي شبر) و (مادلین)دا هەڵهاتین و سەرکەوتینە سەربان، تا لەوێوە بچینە سەربانی خانووەکەی پشتەوەمان و بە پلیکانەکاندا دابەزینە ناو حەوشە چکۆلەکەی و لەوێشەوە بچینە دەرێ بۆ جادە لا کۆڵانەکە. بە دەست و برد و خێرایی ئەوەمان کرد، وەك چۆن لە فیلمی کاوبۆیدا دەکرێت. بە پەلەپەل درێژەمان بە ڕاکردن دا، تا لە مەترسیەکە دوورکەوتینەوە. (مادلین) لە بازدان و ڕاکردندا وەك ئێمەی پێ نەدەکرا. بەڵام دواجار پێمان گەیشتەوە و هەر سێکمان لەیەکتر جیا بووینەوە، دڵشاد بووین کە لە چنگی دوژمنان قوتار بووین.

(صبیح سباهي)مان پاش کەمتر لە کاتژمێرێك نارد تا لە نزیکی خانووەکەمانەوە سۆراخێك بکات، بەڵکو هەواڵێکی دەست بکەوێت و بزانێ چی لەوێ قەوماوە. ئەوەندەی نەخایاند هاتەوە لامان و گوتی: هەموو شتێك ئاسایی و هێمنە و هیچی وا لە گۆڕێدا نییە کە نیشانەی قەومانی شتێك بوویێت. ئەو ڕۆژە چەند جارێك ڕۆیشت و سۆراخی کردەوە. هەموو کەڕەتێك هەمان تێڕوانین یان زانیاری بۆ دەهێنایەوە. منیش ئەم کەین و

بەینە چەواشەی کردبووم. تۆ بڵێی_ بەهەر شێوەیەك بووە_دەرگاکەیان کردبێتەوە و بەبێ ئەوەی بوونە هۆی هیچ هات و هاوارێك بۆ سەیان لە ماڵەکەدا نابێتەوە، یان دەبێت شتێکی دیکە لە ئارادا بێت؟ دەبێ چی ڕووی دابێت؟ ئەی خۆم ئەفسەری پۆلیسەکەم بەچاوی خۆم نەدی؟ سەر لەبەیانی ڕۆژی دوایی (صبیح)م نارد لە دەرگای ماڵەکەی دراوسێمان بدات. (أبو ناصر) دەرگاکەی کردبووەوە و (صبیح) لێی پرسیبوو:

- زەحمەت نەبێت دەزانن دانیشتووی خانوەکەی دراوسێتان لەکوێن؟ دوێنێ شەو ئەم بەیانیەش هاتم، لەماڵ نین؟
- نازانم بۆ کوێ چوون، دوێنێ سێ جار هاتنە سەریان لە ماڵ نەبوون. شەویش هیچ گڵۆپێکی مالەکەمان نەدی هەڵکرابێ.
- یچیان لێ دەویستن؟ پێدەچێ چوونە کەرکوك. ئەگەر پێویستی کرد دەچمە لایان.
- خانوەکەیان داناوە بۆ فرۆشتن. دەلاڵەکە لەگەڵ ئەفسەرێکی پۆلیسدا هاتن تا ببینن و مامەڵەی کڕینی بکەن.

کەواتە مەسەلەکە ئەمەیە! شتی وا نەبووە پۆلیس چواردەوری ماڵی گرتبێ، بەڵکو سات و سەودای کڕین و فرۆشتن هەبووە. لەبەر ئەوە کڕیارەکە ئەفسەری پۆلیسی ناوچەکە بوو، ژمارەیەك پۆلیس لە پۆلیس خانەوە بۆ لوتف نواندن لە خزمەتیدا بوون تا ئەوێ. (صبیح) بەڕوویەکی گەشەوە هاتەوە و قسەکانی (ابو ناصر)ی بۆ گێڕامەوە. شەو لەگەڵ (مادلین)دا گەڕامەوە بۆ ماڵ. میزاجمان بەهۆی ئەو ڕووداوانەوە تێك چوو بوو. بەڵام دامەزراوی بارودۆخمان زۆر درێژەی نەکێشا. سێ چوار ڕۆژ لەوە بەدوا، ئێوارەی ڕۆژێکیان لەماڵ نەبووم، دیسان لە دەرگایان دابووەوە. (مادلین) بەتەنها بوو، وای بە خەیاڵدا هاتبوو پۆلیس چوار دەوریان گرتبێ بۆیە سەر لە نوێ بەهەمان ڕێگای پێشوو ڕایکردبوو. ئەوەی لێ قەوما بوو، چونکە بەبێ هۆ شڵەژا و بە ناڕەوایش ترسابوو. خێزانی ماڵە دراوسێکەی پشتەوە، لەکاتی ڕاکردنیدا دیبوویان. دیمەنەکە سەرنجڕاکێش بووە: ئافرەتێکی گەنج لە سەربانەوە بازبداتە حەوشەی خانوەکە و لەوێوە بە توندی تێبتەقێنێت. ئەمە لە ناو کۆمەڵگەیەکی جوتیار ڕەوشتی پاشکەوتووی وەك کۆمەڵگەی بەغدادی ١٩٥٢دا!

مادلین هەر دەست بەجێ دوای هەڵهاتن پەی بەوە بردبوو هەڵەی کردووە، بۆیە هەر لە هەمان کاتدا، کاتژمێرێك بەر لە هاتنەوەم، لە خۆوە گەڕابوەوە بۆ ماڵ.

ئێوارە لە حەوشە ڕاوەستابووم. کابرایەك لە سەربانەوە دەرکەوت، سڵاوی لیکردم و پێی گوتم:

- دەمەوێت قسەت لەگەڵدا بکەم.

ناسیمەوە، دراوسێکەی پشتمانەوە بوو؛ خاوەنی ئەو ماڵەی کە لەوێوە ڕامانکرد، چوومە لای بۆ سەربان و بە کەمێك سخڵەتی و شەرمەوە کەوتە قسە کردن:

- کاك عەلی، هەموو خەڵکانی دەورووبەرتان دەزانن ئێوە چەندە چاکن! هەموویان سوپاستان دەکەن. بەڵام زۆر جێگای داخە ئافرەتێکی وا گڵاو کە خوشکتانە یاخود هەر شتێکی دیکەتانە، لە ماڵەکەتاندا بێ.

لە هیچ شتێکدا لە ئوە ناچێ و بەداخەوە کە مایەی ڕوو سووری نییە بۆتان.

دەم و دەست زانیم کابرای هاوسێ دەیەوێت چی بڵێت. وام پیشاندا بێ ئەندازە قسەکانی بە هەند وەردەگرم. درێژەی پێدا:

- خۆزگە ئەم ئافرەتە بەد ڕەوشت و گڵاوە؛ قەرەتان نەدەکەوت. هەرکاتێك بەهەلی بزانێت پیاو دەهێنێتە ماڵ و لەشفرۆشی دەکات. دوو ڕۆژ لەمەوبەر دوو پیاوی لەگەڵدا بوو، لەگەڵیدا ڕایاندەبوارد. کە هاتنەوە ماڵ و لە دەرگاتان دا ترسا کارەکەی بکەوێتە ڕوو، هەر سێکیان هەڵهاتن. بەڵێ، بەماڵی ئێمەشدا هەڵهاتن. دوو ڕۆژ پاشتریش هەمان کاری بێ ئابڕووی کرایەوە و سەرلەنوێ لەماڵی ئێمەوە ڕایکرد. تۆ دەزانی بۆچی کە ئێوە لەماڵ نابن پیاو دەهێنێتە لای خۆی. تەنانەت ئێمەی دراوسێیش هەست بە شەرم و شورەیی دەکەین.

سوپاسی کابرام کرد کە ئەم هەواڵە گرنگانەی داومێ و وەهام تێگەیاند گوایە پێشتر ئاگام لە شتێکی لەم چەشنە نەبووە و؛ بەگەرمی تکام لێکرد لەبەر شان و شکۆی ئێمە کە هاوسێی ئەوین، ئەم هەواڵە پەردەپۆش بکات. نەمدەتوانی بەڕاستی پێی بڵێم چی ڕووی داوە و چی ئێوە نێوی کچەی داوە ڕابکات و من خۆیشم یەکێك بووم لە

ڕاکردووەکان. کابرا گفتی دامێ ئەم نهێنییە نەدرکێنێت. بڕیارم دا سەری مانگ بگوێزمەوە بۆ خانوویەکی دیکە. بەڵام ڕووداوەکانی لەوە بەدوا تا سەری مانگ مۆڵەتیان نەدام. بەینی ڕۆژی دوای، شتێکی چاوەڕوان نەکراوی لەگەڵ خۆدا هێنا. دەرکەوت خەڵکانی دەوراندەورمان ڕووداوەکەیان بیستووە، زانیویانە ئافرەتێکی "قەحبە" لە ماڵەکەماندایە. " أبو ناصر"ی دراوسێ باشەکەمان کە خۆی بە وەکیلی خانووەکە دادەنا، هاتە لام و گوتی:

- کاک عەلی ئێوە خەڵکێکی زۆر باشن! بەڵام ئەو کچە ئەفرەتییە لە ئێوە ناچێ و ڕووی ڕەش کردوون. دەبێت بە زووترین کات بگوێزنەوە تا خەڵکەکەی دەورووبەرتان کارێك نەکەن با بە دەواری شڕی نەکردبێ.
- باشە أبو ناصر! ئەوەندەی بکرێت خێرا دەگوێزینەوە. ئێستا دەڕۆم بەدوای خانوویەکی دیکەی کرێدا دەگەڕێم.

ڕۆیشتم، بە پەلە خانوویەکی دیکەی دوو ژووریم لەوپەری گەڕەك بەکرێ گرت. هانام بۆ (صبیح)برد، تا یارمەتیم بدات ناوماڵە هاکەزایەکەمان بە عەرەبانەیەکی یەك ئەسپ بگوازینەوە. کە ناو ماڵەکەم ڕەوانە کرد، بەتەنها مامەوە تا چەند قسەیەك لەگەڵ (أبو ناصر)دا بکەم. ڕەنگە هیچ پێویستی نەکردبێ خۆم بخەمە داوی قسە و قسەلۆکێکی واوە کە بڕیارم دابوو لەگەڵ کابرادا بیانکەم. بەڵام هەرچی چۆنێك بێت؛ تێکەوتم. دەستم بە پاسکیلەکەمەوە گرتبوو، لەدەرگام دا و کابرا هاتە دەر.

- برادەرە باشەکەم وا ماڵەکەمان گواستەوە. هاتم خواحافیزیت لێ بکەم و شتێکت پێ بڵێم کە نەتزانیوە.
- أبو ناصر پرسی: چیم پێ دەڵێیت؟
- حەزدەکەم بزانی ئەو ئافرەتە کە بەداوێنپیستان لەقەڵەمدا، وانییە وەك ئەوەی ئێوە بۆی چوون. بەڵکو ژنمە و ئەو ڕۆژەی ئەفسەری پۆلیسەکە هات و لە دەرگای دا، من و هەڤاڵێکی میوانمان لەگەڵیدا ڕامانگرد. ئێمە شیوعین، خۆمان شاردووەتەوە و پۆلیس ڕاوەدوومان دەنێت. وامانزانی هاتوون پەلاماری ماڵەکە بدەن، بۆیە ڕامانکرد. ئەمە هەموو مەسەلەکەیە. داوای خێر و کامەرانیتان بۆ دەکەم. خواحافیز براگیان!

(أبو ناصر)باوەشی پێدا کردم، بەگەرمی ماچی کردم و دەستە و داوێنم بوو لە خانووەکە بمێنمەوە. بەڵێنی دا هەرکەسێکی گەڕەك خراپەمان دەرهەق بکات، ئەم لێی بەدەنگ دەبێت، بەڵام مانەوەمان مەحاڵ بوو. ماڵئاوایم لێ کرد و سواری پاسکیلەکەم بووم و ڕۆیشتم. ماڵە تازەکەی ئەویش خۆش بوو، بەڕێکەوت موڵکی ژنەکەی (عبدالستار القیسي)ی زیندانی شیوعی بوو. بەوەم نەدەزانی، چەند حەفتەیەك لەوەودوا پیرەژنێك سەری لێداین و لێکدا لێکدا کەوتە قسە ڕستن و هەموو شتێکی باش و خراپی درکاند. پێش ئەوەی بە جێمان بهێڵێت گوتی:

- خوا یار بێت بەم نزیکانە (ستار) حوکمەکەی دوای پێدەهێنێت، دێتەوە لامان.

٢مانێگك کەمتر لەوەو دوا، ڕۆژێکیان دوو لاو خۆیان کرد بەماڵدا، یەکێکیان گوتی:

- من خاوەنی ئەم خانووەم و ناوم (ستار)ە. ئەم برایەش ئەندازیارە، لەگەڵ خۆمدا هێناومە تا بیناکە ببینێ، لەوە بکۆڵێتەوە کە ئاخۆ دەکرێت ژوورێکی زیادەی تێدا دروست بکەین. لەکاتێکدا ئەندازیارەکە تەماشای ژوورەکانی کرد، چاوی بە ستێنسلێك کەوت بە تایپڕایتەر چاپکرابوو، ئامادە بوو بخرێتە سەر دەزگای ڕۆنیۆ. ئەوە هەستی خۆتێهەڵقورتاندنی لەلا وروژاند و لێی پرسیم:
- تۆ چ کارەی؟

دەرکم بەوە کرد ئەم پرسیارە پەیوەندی بەو ستێنسلەوە هەیە کە بینی. سەیرم کرد لە قافدا گیراوم. (عبدالستار القیسي) دەستبەجێ، بەبێ مەبەست و بێ ئەوەی بزانێت من لە چ بارودۆخێکدام ڕزگاری کردم، پێش ئەوەی دەم هەڵبهێنمەوە، وەڵامی دایەوە. پێم وابێ بۆچوونی شەخسی خۆی پێ گوت:

- پۆلیسە.

ئەندازیارەکە بێدەنگ بوو، هیچ پرسیارێکی دیکەی نەکرد. پێدەچوو بێدەنگ بوونەکەی لەبەر ئەوە بوو بێت کە یان ترسابێ لە قسە دابەستن لەگەڵ پۆلیسدا، یان بوونی ئەم جۆرە ستێنیلەی لە ماڵی کاتبێکی پۆلیسخانەدا بەکارێکی ئاسایی دانابێ. منیش لای خۆمەوە قرتوقپم لێ کرد، وەك بڵێی (ستار) دەمناسێ و بەڕاستی قسەی کردووە.

* * *

پایزی ١٩٥٢ بڕیارم دا فێری ئۆتۆمبێل لێخوڕین ببم، چونکه _به قسەی خۆم_ گوایه ئیتر کاتی ئەوە هاتبوو پاسکیلەکەم بگۆڕم بە ئۆتۆمبیلێکی بچکۆله. بووین به خاوەنی ئۆتۆمبیلێکی کۆنەی (دۆج) و (کامل السامرائۆ)له لێخوڕیندا بوو به مامۆستام. پێکەوە چووینە شوێنێکی چۆڵی قەراغ بەغداد(ئێستا ناوی؛ بغداد الجدیدة یه)، تا لەوێ ترایی بکەم.تا ئەمڕۆیش له بیرمه کاتێك بۆ یەکەمجار ئۆتۆمبیلم لێ خوڕی و له پردی قیتاری (العیواضیة)ی بەری (کەرخ)ەوە پەڕیمەوە بۆ بەری (ڕەسافە)، چەندە تەنگەتاو و ناڕەحەت بووم. پردەکە خۆی لەخۆیدا تەنگەبەر بوو و پەڕینەوەش بۆمن سەرکێشییەکی ترسناك بوو. سەرباری ئەوە لێخوڕینەکە خۆیشی سەرکێشی بوو، چونکه من خۆمم له پۆلیس شاردبووەوە و ئەو ڕۆژانه نەك هەر مۆڵەتی لێخوڕینم نەبوو و نەمدەتوانی دەری بکەم، بەڵکو ناسنامە(الهویة الشخصیة)یەکی ساختەیشم پێ نەبوو. بەڵام ئەو ڕۆژانه پۆلیس و هەموو دەسەڵاتداران سڵیان له خاوەنی ئۆتۆمبیلی تایبەت دەکردەوە و ڕێزیان لێ دەنا. بیرمه ڕۆژێکیان ئۆتۆمبیلەکەمم له شەقامی (غازي) _دواتر شەقامی "الکفاح"_ لێدەخوڕی، بەهۆی لاوازی برێکەکەوە له پشتەوە سووك خۆمم کێشا بە ئۆتۆمبێلێکی کۆنی تەکسیدا. خۆپێداکێشانەکە سووك بوو. شۆفێری تەکسیەکە بە تووڕەییەوە دابەزی و بەرەو ڕووم هات، هاوای دەکرد و ئاگری لێ دەبووە وە، ئەگەر چی ئۆتۆمبیلەکەی توشی هیچ زیانێك نەبوو بوو، ڕەنگه بەتەما بووبێت زیانی ئۆتۆمبیلەکەی بۆ ببژێرمە و بڕێك پارەی بدەمێ. بەر لەوەی بدوێم و داکۆکی لەخۆم بکەم یان دان بە گوناهمدا بنێم، پۆلیسێکی هاتوچۆ لێمان هاتە پێش، توند شاوڵی بۆ شۆفێر تەکسیەکە برد و گوتی:

- ئێوەی شۆفێرانی تاکسی؛ نه ڕێکوپێکی و ئسوڵ دەزانن و نه شایانی ڕێزگرتنن. هەرچی له شەقامەکانی بەغداد دا بقەومێ، بەتەنها گوناهی ئێوە. ئێوە هەر قابیلی زیندان کردن و پارەی سزا لێ سەندنن.

دیاربوو پۆلیسەکە لایەنگری منی خاوەن ئۆتۆمبیلی تایبەتی دەکرد، لێم نزیك بوویەوە و سڵاوی لێ کردم و لێی پرسیم:

- بەگم! خۆ هیچ نەبووە؟ ئەو شۆفێرانه بە ئەدەب نین و نەرمی نواندن لەگەڵیاندا کەڵکی نییە.

گوتم: ئەو شۆفێرە گوناهبار نییە، خراپی برێکی ئۆتۆمبیلەکەم ئەوەی قەوماند. بەڵام هیچمان زیانمان لێ نەکەوت. لە پۆلیسەکە پاڕامەوە، لەگەڵ ئەو شۆفێرەدا نەرم بێت. شۆفێرکەوە دڵی خۆش بوو، بەتەواوی دەم و کاوێژی لەگەڵمدا گۆڕی و ئیتر تاکە خەمی ئەوە بوو: بەبێ بەرتیلدان لە چنگی ئەم پۆلیسەی دەربهێنم. لام وابێ نەمتوانی دەریبهێنم، چوونکە دوای ڕۆیشتنم پۆلیسەکە ئەوی هێشتەوە. لەوانەیە ئەو پارە چاوەڕوانکراوەی لێ سەندبێ.

ئەو ئۆتۆمبیلی دۆجەی کە کڕیبوومان کردمانە تاکسی تا (حافظ)ی برای (کامل السامرائي) لێی بخوڕێ و بۆ گواستنەوەی پۆستە و هەندێك کاروباری حیزبی سوودی لێ وەربگرێت. بەڵام سوودمان لێ نەبینی، چونکە (حافظ)وەك ئۆتۆمبێلێکی شەخسی دەستی بەسەردا گرت. منیش ئۆتۆمبێلێکی بچووکی دیکەی فەرەنسیم بە ١٢٠دینار کڕیبوو، تا بۆ هاتووچۆی خۆم بەکاری بهێنم. دەبێ دانی پێدا بنێم، کە فێربوونی ئۆتۆمبیل لێخوڕین بەزەرەر بەسەرمدا شکایەوە، چوونکە ناچاری کردم جلەکانم لە هی کرێکارێکی سادەوە بۆ هی پیاوێکی ڕۆشنبیر بگۆڕم وماڵەکەم لە گەڕەکە میلییە هەژار نشینەکانەوە بگوازمەوە بۆ گەڕەکێکی کەمێك پێشکەوتووتر؛ مەبەستم نزیکی مزگەوتەکەی گەڕەکی (الاعظمیة)یە کە ساڵی ١٩٥٣لەوێ دووچاری گیران بووم.

ڕاپەڕینی تشرینی ١٩٥٢

کە باسی ڕا پەڕینی تشرینی ١٩٥٢ دەکەم نایشارمەوە شانازی پێوە دەکەم، لەبەر ئەوە نا کە هەستانێکی جەماوەری کەم وێنە بوو لە درێژایی ساڵانی سەردەمی پادشایەتیدا و بەس، بەڵکو چونکە دەسەڵاتی (ح ش ع)ای بەشێوەیەك تێدا دەرکەوت کە پێشتر کە پێشتر نموونەی نەبوو بوو. لەکاتێکدا من پلەی یەکەم بەرپرسی ئەو حیزبەم هەبوو.

ڕاپەڕین وا بەۆپا بوو ببێتە لوتکەی زنجیرەیەکی درێژ لەو مانگرتن و خۆپیشاندان خەباتانە کە کرێکاران و قوتابیان و سەنعەتکاران و ڕۆشنبیران لە هەردوو ساڵی (١٩٥١-١٩٥٢)دا هاوبەشیان تێدا کردن. هێندە بەسە ئامچە بۆ سێ ڕووداو بکەم: مانگرتنی کرێکارانی جگەرە(کۆمپانیای خۆماڵی جگەرە) کە ماوەیەکی کەم بەر لە ڕاپەڕین بە سەرکردەیی چەند خەباتکارێکی شیوعی کراو سەراری دیاریکردنی لانی کەمی کرێ، بۆ یەکەم جار زیادکردنی کرێی لەو دەزگایەدا بەدی هێنا. یاخیبوونی جووتیارانی (ال أزیرج) کە لە باشووری عێراق چەکیان لەدژی دەرەبەگ و ڕژێم بەرزکردەوە. مانگرتنی قوتابیانی کۆلێجی دەرمانسازی (الصیدلیة) و کیمیا، کە گڕاڵکی داگیرساندنی ئەم ڕاپەڕینە بوو.

دیارە نەوت خۆماڵیکردنی حوکمەتی (مصدق) لەئێران و ململانێکانی لەوە بەدوای دژی دەوڵەتانی ئیمپریالی، کارێکی بەرچاویان کردە سەر بارودۆخی سیاسی عێراق. ئەویش دژ بە بەرژەوەندی ڕژێمی حوکمدار و کۆلۆنیالیزمی بەریتانیا بوو. کردەوکۆشی خۆرئاوا بۆ دانانی بنکەیەکی پەیمانی ناتۆ لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا بەناوی پەیمانی بەرگریکردنەوە لە ناوچەکەدا، مایەی گڕژی و بێزارکردنی جەماوەری عێراق بوو کە بوو بووە خاوەنی نەریتێکی کۆڵە پنجی خەباتگێڕانە دژی پەیماننامە داسەپاوەکانی دەوڵەتانی ئیمپریالی.

لە هەموو ئەوانەیش گرنگتر، گەلی عێراق دڵی پڕ لە کینە و ڕقێکی ئەستوور بوو بەرامبەر بە ئیمپریالیزمی بەریتانیا کە بە جۆرەها شێوەی سیاسی و ئابووری باڵی بەسەر عێراقدا کێشابوو. هەر هەڵچوونێکی جوڵانەوەی شۆڕشگێڕانەی جەماوەریش بەردەوام

دەیکێشایەوە بۆ تەقینەوەی ئەو بێزارییە، وەك لە کانونی دووەمی ١٩٤٨ دا ڕوویدا و تشرینی دووەمی١٩٥٢یش دوبارە بوویەوە.

ئەوەی ڕاستی بێت ئێمە کاژمێری سفری ڕاپەڕینمان دیاری نەکردبوو. (ح ش ع)یش نەیدەتوانی ئەوە بکات. بەڵام حیزب پاشکۆی ڕووداو و پێشهاتەکان نەبوو، بەڵکو پێ بە پێ دەڕۆیشت و بەشێوەیەکی شێلگیرانە کاری تێدەکرد و تاوی بە خەباتی جەماوەری دەسەند و ڕێنوێنی دەکرد. بە واتایەکی دیکە؛ حیزب لەم ڕاپەڕینەدا سەرداری شەقام و سەرکردەی کەس لە عۆدە نەهاتوو بوو. من شەخسی خۆم وام چاوەڕوان دەکرد، خەباتی جەماوەری بگاتە چڵەپۆپە و گەل ڕاپەڕێت. ژمارەی (١٣)ی (الانجاز)ی بڵاوکراوەی ناوخۆی حیزب، ئەوەی تێدا هاتووە: «جوڵانەوەی نیشتیمانی و دیموکراتیمان، سەرباری تیرۆری فاشیانە و دیکتاتۆری بێ پەردەی دژ بە گەل، پەرەی سەندووە و گەورە بووە. لەکاتێکدا جوڵانەوەی سیاسی شۆڕشگێڕانەی وڵاتمان هەردوو ساڵی ١٩٤٩ و ١٩٥٠ لەقەیراندا بوو، دەبینین ئەمڕۆکە ئەم جوڵانەوەیە بەرز هەڵدەچێت و کۆنەپەرستیش لە قەیرانێکی توندوتیژدایە. نیشانەکانی ڕاپەڕینێکی میللیش، بۆ خستنی حوکمی دیکتاتۆری و پچڕینی ئازادییە دیموکراتیەکان و بەدەستهێنانی داواکاریەکانی گەل بە بەرجەستەیی بەدی دەکەین».

ئەو ڕاستیانە ڕوونی دەکەنەوە کە ڕاپەڕین بەلای ئێمەوە، شتێکی ناغافڵ نەبوو، ڕووداوەکانیش لەخۆوە نەهاتنە پێش؛ ئەگەرچی هەم تەواو لە سیفەتی خۆبەخۆیی(العفوية)خاڵی نەبوون و هەم کاتژمێری سفری پێشتر دیاری کراویش لە گۆڕێدا نەبوو. پێشەوایانی حیزبە بۆرجوازییە نیشتیمانیەکانیش، درکیان بەوە کردبوو کە دۆخی سیاسی گرژی وڵات لە مەترسیدایە و ڕووداوەکان بەرەو تەقینەوە دەچن. (کامل الچادرچي) و (مهدی كبة) و (طه الهاشمي) لەچەند یاداشتنامەیەکی شێوەی زمان توندوتیژدا، بەرپرسیی تا ئەم ئەندازەیە ڕوو لە خراپی کردنی دۆخەکەیان دا بەسەر تەلاری پاشایی و شەخسی (عبدالاله)ی سەروەسێتی ڕاستەوخۆی تەختی پاشایەتیدا و لە سەرەنجامی درێژەدان بە فەرامۆشکردنی گیروگرفتە ئاڵۆزەکانی وڵات ئاگاداریان کردنەوە.

نازانم باڵوێزی ئینگلیز کە ئەوسا لای(عبدالاله)و پیاوانی تاقمی حوکمدار قسەی دەبیسترا، بیری لە چی دەکردەوە. بەڵام دەکرێت جەخت لەسەر ئەوە بکەین کە زۆر کەسی

تاقمی حوکمدار ئاگایان لە ترسناکیی دۆخەکە بوو و لە تەقینەوەیەکی میللی دەترسان. (عبدالالە)بە پێداگری ئەو کەسانە و لەوانە (مصطفی العمري)ی سەرۆك وەزیران، قایل بوو کۆنگرەی_ وەك ناویان نابوو_ تەلای پادشای ببەستێ. پاش گرتنم، کەریم ئەحمەد ناوی نابوو (کۆنگرەی زێراب)، چونکە گاڵتەی بەو قسەیەی (توفیق السویدي)هاتبوو کە لە دانیشتنێکی کۆنگرەکەدا گوتبووی: خەڵکی (الشواکة) بەرهەڵستی ئەوە دەکەن پیسای فرێبدرێتە زێرابەکانەوە.

پێم وابێ (عبدالالە)لە هەموویان کەمتر هەستی بە مەترسی دەکرد. لە خۆبایی و ڕووقایم بوو و بڕوایەکی تەواویشی بە تین و توانی ئینگلیز هەبوو، بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە و زاڵبوون بەسەر هەر گیروگرفتێکدا. ڕەنگە لە ئەمجامی ئەوەوە هاتبێ کە بەهۆی هێز و لێزانی ئینگلیزەوە چەندین مەینەتی پێشووتری لە جولانەوەی (ڕەشیع عالی٩ی ساڵی ١٩٤١و ئینجا هەڵمەتی کانونی ١٩٤٨دا تێپەڕاندبوو، هەر بەو لەخۆبایی بوون و ڕووقاییەشی بوو لەو کۆنگرەیەدا کە خۆی سازی کردبوو، سوکایەتی بە (طه الهاشمي)ی سەرۆکی حیزبی بەرەی میللی (الجبهة الشعبیة) و گەورە پیاوێکی ئەوسای بەرهەڵستیی لیبراڵی کرد بوو. (طه الهاشمي) سەرۆك وەزیرانێکی پێشوو بوو و ئەو ماوەیەی دواییش لەچینی حوکمدار جیابووبوویەوە و هاتبووە ڕیزی بەرهەڵستکارانی ڕژێم. باس و خواسی زۆربەی سەرۆك وەزیرانی پێشووی وەك (نوري السعید) و (توفیق السویدي) و (صالح جبر) و (حکمت سلیمان) و ...هتد لە هی کابرایەکی خەڵەفاو یان زۆر لە دواوەی کاروانی پەرەسەندن دەچوو.

ئەگەرچی ئەوکاتە من سەرکردەی حیزب بووم (ح ش ع) بەهێزترین حیزبی سیاسی وڵات بوو، بەڵام نەك هەر حوکمداران، بگرە ئێمەی شیوعیش بەدوورمان دەزانی نوێنەرێکی ئێمە لە گفتوگۆکانی تەلاری شادا بەشداری بکات. نەریت وابوو لەم چەشنە بۆنانەدا چەپی عێراقی بە گشتی پشتگوێ بخرێت. خەمی چەپیش ئەوە بوو نەبێتە قوربانی چەند یاسایەکی ستەمکارانە، یاخود چەند فێڵ و دەهۆیەك (دسائس) کە ژێربەژێر لەدژی هەڵبەسترابن.

دێمەوە سەر ڕاپەڕین کە جەماوەری ڕاپەڕیوی بەغداد دروستیان کرد و شیوعیەکانیش بەبێ هیچ مونافیسێك سەرکردایەتیان کرد. ئیتر ئەو تەقینەوە جەماوەرییە قەوما کە

یاداشتنامەی حیزبە بەرهەڵستە لیبراڵیەکان حوکمەتیان لێ بەئاگا هێنابووەوە. قوتابیانی کۆلێجی دەرمانسازی و کیمیا، بەر لە ڕاپەڕین مانیان گرت. دەبەنگیی عەمیدەکەیان دەستی لەوەدا هەبوو، کاتێك چەند دەستکارییەکی زیادەی پەیڕەوی کۆلێجی کردبوو و قوتابیانی ئەم کۆلێجەی وروژاندبوو. ژمارەی شیوعی و چەپڕەوە ڕێکخراوەکانی ئەم کۆلێجە لەچاو کۆلێجەکانی دیکەدا_وەك؛ ئاداب و ماف و پەروەردە و ...هتد_ زۆر کەم و سست بوون، بەڵام دەبەنگی عەمیدەکەیان کارێکی کرد ببێتە پێشەنگی ئەو قۆناغەی جوڵانەوەی منگرتنی سەندیکایی ناو قوتابیان. بڕیاری مانگرتنیش ئەنجامی مشت و مڕی بەکۆمەڵی نێوان قوتابیان بوو و ئارەزووی بەشی هەرە زۆریانی دەردەبڕی. تەنها قوتابیانی پۆلی سێیەمی کیمیا لێی بەتاك کەوتن کە لەبەر هۆیەك _نازانم چییە_ ڕازی نەبوون هاوبەشی تێدا بکەن. پاشان لەم بیرە لایان دا و چەند ڕۆژێك دوای بەردەوام بوونی مانگرتنەکە بڕیاری بەژداریان دا. قوتابیان خۆیان لیژنەکەیان بۆ سەرکردایەتی مانگرتنەکەیان و چاوپێکەوتن و گفتوگۆ لەگەڵ فەرمانگە حوکمەتیەکاندا هەڵبژارد. داواکاری سەرەکییان هەلوەشاندنەوەی پەیرەوە تازەکە و دوور خستنەوەی عەمیدە ملهوڕەکەیان بوو. کابرا بە بریکاری(وەکالەت)عەمید بوو، ڕەنگە بە ئومێد بوبێت بەهۆی ئەو دەستکاریانەوە وەك عەمیدێکی هەمیشەیی جێگیری بکەن.

نیگەرانی ڕژێمی حوکمدار ڕووی لە زیادی کرد، کاتێك بۆی دەرکەوت مانگرتنەکە مەترسی هەیە پەل بهاوێژێ و گەلێك کۆلێج و ئامۆژگای دیکە بگرێتەوە، پاش ئەوەی یەکێتی گشتی قوتابیانیش بەیاننامەیەکی لەم بارەیەوە بەشیەوە. (جەمال بابان) کە ئەوسا وەزارەتی مەعاریفی بە بریکاری لەدەستدا بوو، کوڕە قوتابیەکەی خۆی ڕاسپارد تا دیدارێکی لەگەڵ وەفدی قوتابییە مانگرەکاندا بۆ ڕێکبخات لە مالی خۆیان. گوێی بۆ داواکارییەکانیان شلکرد و داوای لێکردن، بەرامبەر بە جێبەجێکردنی خواستی سەرەکییان_ هەڵوەشاندنەوەی ئەو دەستکاریانەی کە لە پەیڕەوی کۆلێجدا کراون_ کۆتای بە مانگرتنەکە بهێنن. بەڵام قوتابیان وەك مەرجی کۆتایهێنان بە مانگرتنەکە، هەر سوور بوون لەسەر دوورخستنەوەی عەمیدی کۆلێج. توانرا چارەسەرێکی مامناوەندی بدۆزرێتەوە: دوورخستنەوەی عەمید بە مۆڵەتێکی کاتی و ئینجا گواستنەوەی. (جەمال بابان) نەقیبی پزیشکان(د.القیسي)ی کردە ناوبژیکەر، تا دەسەڵاتی خۆی بۆ باوەڕپێهێنانی قوتابیان

بەکاربێنێت. ئەوە بوو مانگرتنەکە بە کردەوە، بە سەرکەوتنی قوتابیان لە (١٩٥٢/١١/١٩)دا دوای هات.

بەڵام هەر بە براندنەوەی مانگرتنەکە دەستدرێژییەك کرایە سەر ژمارەیەك ئەندامی لیژنەی مانگرتن. ئەوە بە فیتی دەزگا سەرکوتکەرەکان ڕێکخرابوو. بریندارە دەست بۆ درێژکراوەکان برانە نەخۆشخانە. قوتابیان وروژان، دەستبەجێ مانگرتن تازە بووەوە و کۆمەڵگای قوتابیان لە بەغداد سەرتاسەر بەتوندی تاوی سەند، چەندین کۆبوونەوە و وردە خۆپیشاندان و هوڕا کێشانی تێهەڵکێش بوون. هێندەی نەبرد لە ڕۆژی (١٩٥٢/١١/٢٠)دا بوو بە خۆپیشاندانێکی ساز و تەیاری قوتابیان و ڕژایە سەر شەقام و هێزێکی گەورە ئامادەکرا و پڕ چەك کرا و تێلا بەدەستی پۆلیسیش بەرەنگاری بووەوە. پۆلیس توانی دوای پێکدا هەڵپژانێکی توندوتیژ، خۆپیشاندانەکە بڵاوە پێ بکات و ڕاوەدووی هەندێك تاقمی بەزیوی بنێت. بەڵام زۆری قوتابیان سەرلەنوێ لە کۆلێجی ئاداب کە قەڵایەکی جوڵانەوەی دیموکراتی قوتابیان بوو، خڕبوونەوە. کۆمەڵی بەردەم کۆلێج بەرە بەرە گەورە بوو. (حمدي ايوب العاني)ی قوتابی شیوعی چالاك و سکرتێری ڕێکخستنی حیزبی لە کۆلێج و ئامۆژگاکاندا، گوتارێکی بۆ خوێندنەوە. (سافرة جميل حافظ)ی قوتابی چالاکی یەکێتی، دەورێکی کاریگەری لە خۆپیشاندانی ئەو ڕۆژە و جموجوڵی قوتابیاندا بەگشتی گێڕا. یەکێك لەکۆی ئەو شتانە کە کۆمەڵانی قوتابیان ئەو ڕۆژە بڕیاریان لێدا، ناردنی یاداشتنامەیەك بوو ناوی (یەکێتی گشتی قوتابیان)ی ڕێ پێنەدراوی لە پەراوێزدا دانرابوو و وەفدێکی گەورەی قوتابیان بردیانە لای بارەگای حیزبە بەرهەڵستەکان و ڕۆژنامە نیشتیمانیەکان و لایەنە حوکمەتییە بەرپرسەکان. ئەوە کاری کردە سەر گەشەکردنی کاری بەرەنگاری بوونەوە و بەرزبوونەوەی هەڵچوونی شۆڕشگێڕانەی ناو قوتابیان و هەموو جەماوەر.

کە کۆبوونەوەی ساز و تەیاری قوتابیان لە کۆلێجی ئاداب بڵاوی لێکرد(حمدي أيوب) هەمووانی بانگکرد تا سەرلەبەیانی (شەممە١٩٥٢/١١/٢٢) لەکات و شوێنی دیاریکراودا (بەردەم کۆلێجی ئاداب) ئامادە ببن بۆ دەستپێکردنەوەی خۆپیشاندانە میللییەکە. هەواڵی خۆپیشاندانی داهاتووی ڕۆژی شەممە لە پایتەختدا بڵاوکرایەوە. لافیتە و دروشمان ئامادە و هوڕاکێشەکانمان دیاری کرد. کادیرانی بەشدار و ناو بوێر کراویش دەستنیشانکران.

لەلایەکی دیکەوە، دەسەڵاتدارانی پشت ئەستور بەتایبەتی بە پۆلیس، کەوتنە خۆ بۆ بەرەوڕوو بوونەوەی هەر ڕووداوێکی چاوەڕوانکراو.

دەوروبەری کاتژمێر ٨ی بەیانی ڕۆژە دیاریکراوەکە پتر لە ٣هەزار قوتابی و لاو لەبەردەم کۆلێجی ئادابدا لە (باب المعظم) کۆبوونەوە. (حمدي أيوب)ی سەرکردەی خۆپیشاندانەکە، فەرمانی دا لافیتەکان لە ژوور سەریانەوە بەرزبکەنەوە. گەلێك پەچکە کاغەز بەشرانەوە، دروشم و هوڕای دووبارەکراوەی خۆپیشاندانەکەیان تێدا بوو.

خامی سپی بەرزکرانەوە، بە پیتی درشت لەسەریان نوسرابوو:

- بژی ئاشتی جیهانی، داواکارانی جەنگی دوژمنکارانە بڕووخێن.
- با پەیمان و بلۆکە(تکتل) کۆلۆنیالی و دوژمنکارییەکان بڕوخێن.
- با کۆلۆنیالیزم و نۆکەرە ناوچەییە ناپاکەکان بڕوخێن.
- داوای هەڵوەشاندنەوەی پەیماننامەی ١٩٣٠ دەکەین.
- داوای ڕێپێدانی ئازادیە دیموکراتیەکان دەکەین.
- داوای بەرەڵاکردنی زیندانی و گیراوە سیاسییە ئازادەکان دەکەین.
- با هەڵبژاردنە ساختەکان بڕوخێن، هەڵبژاردنی ئازاد نابێ، ئەگەر ئازادی خوازان لە زینداندا بن.
- داوای هەڵبژاردنێکی ئازاد دەکەن بەپێی هەڵبژاردنی ڕاستەوخۆ.
- داوای دابینکردنی نان و کار دەکەین بۆ زەحمەتکێشان.

کە خۆپیشاندانەکە دەستی پێکرد، زۆر کۆمەڵی گەورەی جگە قوتابیش چووە پاڵیان، تا ژمارەیان هەزاران کەسی تێپەڕاند. ئیتر خۆپیشاندانەکە؛ چ لەڕووی مۆرك و ئامانجیەوە و چ لەڕووی ژمارەی بەژدارەکانەوە، بەهیی قوتابیان دانەدەنرا، بەڵکو بوو بە خۆپیشاندانێکی سیاسی و جەماوەری گشتی. لە (باب المعظم)ەوە ڕویکردە شەقامی (غازی)، هەموو بە جۆش و خرۆشێکی بێ وێنەوە هاواریان دەکرد : " یەڵا ئەی گەل، ڕاپەڕین تازە بکەنەوە!". پۆلیس نەیتوانی بە دۆنکی بلاوەی پێبکات، بۆیە پەنای بردە بەر بۆمبی فرمێسك ڕژێن. یەکێك لە خۆپیشاندەران بۆمبێکی لە ئاسمانەوە گرتەوە و بە گورجی هاوێشتیەوە بۆ پۆلیسەکان، لەناویاندا تەقیەوە و بەچاوی فرمیسکاویەوە هەڵهاتن. پۆلیس لە گەڕەکی (الفضل)یش تەقەی لە خۆپیشاندەران کرد، یەکێکیان لێ شەهید کرا و

ژمارەیەکیشیان بریندار بوون. خۆپیشاندانەکە بڵاوەی لێکرد، بەڵام ئەوەندەی نەخایاند خۆپیشاندەران لە هەمان شەقامدا و یەکگرتووتر هێزەکانی خۆیان کرکردەوە. نە بۆمبی فرمێسك ڕژێن کاری خۆی کرد و نە پۆلیسیش توانی بە تێلا خۆپیسادانەکە بەربەست بکات. خۆ پیشاندانەکە لە گۆڕەپانی (الأمین)ەوە ڕوو بە ڕەی (الکرخ) وەرچەرخا، وتارخوێنەکان لەسەر پردەکە بیری جەماوەریان هێنایەوە کە بەسەر پردی (الشهداء) و ڕەمزی ڕاپەڕینی کانوونی ۱۹٤۸دا ڕەت دەبن. (حمدي أیوب)ی سەرکردەی خۆپیشاندان دیسانەوە وتارێکی دا. هەر کە کۆمەڵانی خۆپیشاندەر گەیشتنە گەڕەکی (الشواکة)، باڵوێزخانەی بەریتانیا توشی ترس و بیمێکی بێ ئەندازە بوو، بە پاسەوانی چەکداری دەوری قایم کرا. بەڵام خۆپیشاندەران ئەوەیان پێ بەس بوو هوڕا دژی ئیمپریالیزمی بەریتانیا و پەیماننامە و نۆکەرانی و دژی پەیکەری جەنراڵ مۆدی ڕەمزی داگیرکردنی عێراق لەلایەن بەریتانیاوە بکێشن.

خۆپیشاندان لە کاتژمێر ٢ی پاشنیوەڕۆدا، لەسەر داوای سەرکردەکەی بڵاوەی پێکرا، تا کاتژمێر ٦ی ئێوارەی هەمان ڕۆژ لەبەردەم قوتابخانەی (الجعفریة)دا دەستپێبکاتەوە. ئەوە بوو ڕاست لەوادەی دیاریکراودا دەستی پێکرایەوە و تا کاتژمێر ٩ی شەو درێژەی کێشا، بۆ ئەوەی (حمدی) دوایی پێ هێنانی ڕابگەیەنێت و بانگی هەمووان بکات بەیانی ڕۆژی دوایی لەبەردەم کۆلێجی ئادابدا ئامادە ببن بۆ خۆپیشاندانێکی تازە.

شەوی ٢٢-٢٣ی تشرینی دووەم، دزییەکی کەم وێنە لە نەخۆشخانەی پادشایەتی پەنا کۆلێجی پزیشکی بەغداد دا کرد. قوتابیانی شیوعی کۆلێج زانیبوویان تەرمێکی تازە لە نەخۆشخانەکەدایە و لەوانەیە لاشەی خۆ پیشاندەرێکی شەهید بێت. توانییان بیدزن و سەهۆڵیان بۆ کڕی تا لەسەری دابینێن بۆ ئەوەی بۆن نەکات و لە خۆ پیشاندانی ڕۆژی دوایدا هەڵیبگرن.پۆلیس دوو ئۆتۆمبێلی پڕ لە خودە و تێلای کرد بە ناو کۆلێجدا. ڕەنگە بۆ ئەوە بوویێت دژی قوتابیان بەکاریان بێنێت. کە قوتابیان بەوەیان زانی بڕیاریاندا پەلاماری هەردوو ئۆتۆمبێلەکە بدەن و تێلاکان زەوت بکەن. پاشتر بڕیاریاندا تێلا زەوتکراوەکان بۆ ڕاوەدوونانی پۆلیس بەکاربهێنن و هەردوو ئۆتۆمبیلەکە بسوتێنن. بەڵام پۆلیسەکان قەلقڕیان بۆ کرد و کۆلێج و تێلاکانیان پێکەوە بەجێهێشت. عەمادەی کۆلێجیش نامەیەکی نارەزایی دایە دەسەڵاتداران.

سەرلەبەیانی ۲۳ی تشرینی دووەم، خۆپیشاندانەکە زۆر ڕێك و پێکتر و ورە بەرزتر و بەژمارەیەکی زیاترەوە دەستیپێکرد. (العمري)ی سەرۆك وەزیران یەکجار سوور نەبوو لەسەر تەقەکردن. بە لیس هێرشیان بردە سەر خۆپیشاندان و خۆپیشاندەرانیش بەرپەرچیان دانەوە و چەندین بریندار لە پۆلیس کەوتن و ئەفسەرێکیان لێ مرد و ئەوانی تریش قوچاندیان. خۆپیشاندەران تاوێك لە پێش بارەگای حیزبی یەکگرتنی دەستووری (الاتحاد الدستوري_حیزبەکەی نوری السعید_)دا ڕاوەستان، تەختەی ناونیشانی سەردەرگاکەیان برد و لە (المیدان) بە درگای قەحبەخانەیەکی گشتیدا هەڵیانواسی. قەحبەیەکیان نارەزای دەربڕیبوو، ڕووی دەمی کردبووە ئەوانەی کە تەختەکەیان هەڵواسیبوو:

- ئێمە قەحبەین و ناپاکی گەل و نیشتیمان نین. هیچ عەدالەتێك لەوەدا نییە کە ئێمە و نموونەی وەك(نوری السعید) بەیەك چاو تەماشابکەن.

خۆپیشاندانەکە پەلی هاویشت، لە دەیان هەزار کەس تێپەڕی. خۆپیشاندەران لافیتەکانیان بە خوێنی هاوڕێ بریندارەکانیان ڕەنگین کرد و لە ڕێکردن نەکەوتن. لاوێك چووە لای بەرپرسێکی خۆپیشاندان و داوای لێکرد ڕێی بدات خۆی و تاقمەکەی لە پشت لافیتەیەکی تایبەتی خۆیانەوە بڕۆن. پێش ئەوەی بزانن کێیە، وەڵامی دابووەوە:

- بە سنگێکی فراوانەوە، بەخێرهاتنتان دەکەین بۆ بەشداریکردن بە لافیتەی تایبەتی خۆتانەوە.

پاش قەدەرێك، نزیکەی ۳۰خۆپیشاندەر لە پشت لافیتەی تایبەتیانەوە پەیدا بوون. بەڵام ئەم حاڵەتە زۆر بەردەوام نەبوو، چونکە ئەوەندی پێنەچوو بەسەر کۆمەڵانی خۆپیشاندەردا بەش بەش بوون. خۆپیشاندەرە بەرپرسەکە حەزی بە خۆتێهەڵقورتاندن کرد بوو و ویستبووی بزانێ ئەم تاقمە کێن. بۆی دەرکەوتبوو تاقمی (عزیز شریف)ن.

لە ۲۲ی تشریندا، داوام لە (ناصر عبود)ی سکرتێری ڕێکخراوی پایتەخت کرد، بەیانی ڕۆژی دوای کۆبوونەیەکی ناوەخت بۆ لیژنەکە سازبکات و ئاگادارم کردەوە کە منیش ئامادە دەبم. گەیشتمە ماڵی کۆبوونەوەکە، بەلای گەورەترین خۆپیشاندانی جەماوەریدا تێپەڕبووم کە پێی نابووە ڕۆژی بیست و سێ یەمینی. هەماون لەوانە (عزیز

الشيخ) و (محمد صالح العبللي) و (كامل السامرائي) و (حيدر حاتم) ميزاجێکی شۆڕشگێڕانەی تاوسەندوویان هەبوو. دوای دەمەتەقێیەکی کورت پێمگوتن:

- تا دوێنێ بوو نەماندەهێشت کادیرانمان بەشداری خۆپیشاندان بکەن، ئەوانەیان نەبێت کە ئیمە سەرکردایەتی و ڕێنوێنی خۆپیشاندانمان پێ دەسپاردن. ئێمە لەوەدا لەسەر هەق بووین. مەبەست پاراستنی کادیر بوو. ئێستاکە پاش ڕژانە سەر شەقامی سەرپاکی جەماوەر، هەلومەرج بەتەواوی گۆڕاوە و شەقامەکان خۆیشیان نەك هەر پێویستیەکی زیاتر و زیاتریان بە کادیران هەیە، بەڵکو بوونەتە زامنترین جێگا بۆ پاراستنی کادیران. کەواتە با هەمووان بەژداری بکەن و ڕیز پەرکردن (استثناء)بۆ کەس نییە.

ئەم ڕێنوێنییەیان بە شادی و خرۆشەوە وەرگرت و بە پەلە چوونە دەرێ، وەك بڵێی بۆ چاوپێکەوتنی ئازیزترین شتیان دەچن. ئیتر سەرکردە بۆ خۆپیشاندانە میللیە فراوانەکان کلاشەی دەکرد. خۆیشم لەسەر جادە مامەوە، بە شۆستەکان و ناو ئەو کۆمەڵە خۆپیشاندەرانەدا کە لە شەقام یاخود گەڕەکێکی دیاریکراودا جێیان نەدەبووەوە، دەهاتم و دەچووم. بەردەوام پەیوەندی ڕاستەوخۆم بەچەند سەرکردەیەکی سەرجادەوە هەبوو. بە واتایەکی دیکە، سەرکردایەتی (ح ش ع) بەتەواوی لەگەڵ جەماوەری خۆپیشاندەردا هاتبووە سەر جادە.

پۆلیس لە هەتاوکەوتنەکاندا یەکەمین دەستڕێژی لە خۆپیشاندەران کرد لە گۆڕەپانی (زبیدة). لەوێ چوار شەهید، جگە لە ژمارەیەکی زیاتری بریندار، کەوتن. تەقە لێکردن لەچەند شوێنێکی دیکە دوپات دەبووەوە. بەڵام کۆمەڵانی ڕاپەڕیو و تورە لەوە فراوانتر و بەهێزتر بوون بە ئاسانی سەرکوت بکرێن. خۆپیشاندانەکان بە خێراییەکی خەیاڵی گەورەتر و فراوانتر دەبوون. گەلێك هوڕا لە ٢٢ی تشرینەوە لە شەقامەکاندا دەکێشران بۆ ڕووخانی ڕژێمی پادشایەتی. بەڵام کوشتاری ئەو ڕۆژە دروشمەکانی ڕوخاندنی خودی ڕژێمی پادشایەتی خستە پێشەوە و کارێکی کرد دروشمەکانی دیکە لای هەموو خۆپیشاندەران دا بپۆشێ. ئەوە ڕەنگدانەوەی سروشتی بڕگەیەك بوو لە سەرەتاکانی (١٩٥٢)ەوە، لە بەرنامەی دەستکاری کراوی حیزبدا جێگیرکرا و بانگەوازی بۆ ڕوخاندنی پادشایەتی و دامەزراندنی حوکمێکی کۆماری میللی دەکرد.

پێم وابێ (مصطفى العمري)بەش بە خۆی لەسەر سەختە دڕەکانی ناو ئەندامە سەرەکیەکانی چینی حوکمدار نەبوو. ڕەنگە ئەوەی پێ باشتر بووبێ پۆلیس لەبری چەکی ئاگردار تێلا لەدژیخۆپیشاندەران بەکاربهێنێت. کاتێك بۆی ڕوون بووە وە کار لە کار ترازاوە و وەزارەتەکەی ناتوانێ ــبەبێ زێدە خوێن ڕشتنــ دەست بەسەر بارودۆخەکەدا بگرێت، نیوەڕۆی ٢٢ی تشرین، ئیستیقالەی خۆی پێشکەش کرد. بەڵام ئەم دەست لەکار کێشانەوەیە، سەرشۆڕکردنێکی ڕاستەقینەی تەلاری پادشایەتی لەگەڵدا نەبوو. هەر لەگەڵ بڵاوکردنەوەی دەست لەکارکێشانەوەکەدا، هەواڵێك لە ڕادیۆی بەغدادەوە بڵاوکرایەوە دەیگوت: (جمیل المدفعي) ڕاسپێردراوە وەزارەتی تازە پێکبهێنێت. (جمیل)یش هەر یەکێك بوو لە سەرگەورەکانی توێژی حوکمدار؛ کە بەوە ناسرابوو بەتەواوی پیاوی ئینگلیز بوون. دیارە دەبوو ئەم هەواڵە پێ بە پێ دروشمێکی تازەی لەگەڵدا بێت، ئەمەمان دەستبەجێ دابەزاندە سەر جادە: "بڕوخێ وەزارەتی (جمیل المدفعي)ی نۆکەر". وتارخوێنەکان لە خۆپیشاندانەکاندا گوتیان: (جمیل) لە (مصطفى)خراپترە و گەل ئەوە قوربانی نەدا ئەمەیان بخریتە بری ئەویان. لەکاتێکدا هوڕا کێشان بۆ ڕووخانی پادشایەتی و دامەزراندنەوەی کۆمار هەر لە پەستا فراوانتر دەبوو.

لەسەر شۆستە ڕاوەستابووم کە (محمد راضي شبر)ی سەرکردەی یەکێك لەو گەورەترین خۆپیشاندانانە هاتە لام و گوتی:

- هەڤاڵ! با ئەڵتەرناتیڤێك لەبری وەزارەتی(جمیل المدفعي) بخەینە مەیدان، هەر ئەوەندە بەس نییە هاواری ڕوخاندنی بکەین.

سەیرم کرد بیرێکی تەواو دروستە. ناهێڵین وەزارەتێکی تازە بە سەرۆکایەتی (جمیل المدفعي)دابمەزرێت، ئەی لەوە بەدوا چی؟ کەواتە دەبێت ئەڵتەرناتیڤێکی بەرجەستە بخەینە ڕوو. پێشنیازەکەیی (محمد راضي شبر)م خستە قاڵبی فۆرمولەیەکی بەرجەستە: پێکهێنانی وەزارەتێکی نیشتیمانی ئینتیلافی بە سەرۆکایەتی(کامل الچادرچي)ی سەرۆکی حیزبی نیشتیمانی دیموکراتی (الوطني الديمقراطي)، ئەندامەکانیشی نوێنەری حیزبە نیشتیمانیەکان و کەسانی سەربەخۆی بەرهەڵستی نیشتیمانی وەك (الجواهري) و (عبدالرزاق الشیخي)بن. هەردوو کورسیی وەزارەتم بۆ خۆمان هێشتەوە، بەڵام دوو کورسییە هەرە گرنگەکە بوون: وەزارەتی بەرگری بۆ (سلیم الفخري)ی ئەفسەری شیوعی دەرکراو و

وەزارەتی ناوخۆ بۆ (توفیق منیر)ی پارێزەری شیوعی و جێگری سسەرۆکی سەندیکای پارێزەران. لیستی ناوی کابینەی تازەی وەزارەتم نوسی و ناوی هەر وەزیرێك و وەزارەتەکەین هێنا و چەندین دانەمان لێ بەشییەوە. (محمد صالح العبللي) یەکەم بەرپرسی خۆپیشاندەر بوو، لیستەکەی وەرگرت و بۆ جەماوەری خوێندەوە. ئیتر دانەکانی لیستەکە لە ماوەی چارەکە سەعاتێکدا بەرێ کران بۆ بەرپرسی بەشە جیاجیاکانی خۆپیشاندان و بۆ کۆمەڵانی خۆپیشاندەر؛ خوێندرانەوە و هەمووان پێشوازییەکی بەجۆشیان لێکرد.

لە هەمان کاتدا بانگی (عزیز الشیخ)ی سەرکردەی کۆمەڵێك خۆپیشاندەرم کرد تا قسەی لە تەکدا بکەم و بینێرمە لای (کامل الچادرچي). سەری لێدا و پێی گوتبوو لەلایەن (ح ش ع)وە نێردراوە تا پێی بڵێت: جەماوەری ڕاپەریوی سەرجادەکان داوادەکەن، پلەی سەرۆکایەتی وەزارەت بەو بسپێرن. ئێمەی شیوعیش پشتگیری ئەم داوایە دەکەین و بە ئومێدین حیزبی (الوطني الديمقراتي)و حیزبە نیشتیمانیەکانی دیکە پشتیوانی لێبکەن، تا بە هەوڵی هاوبەشمان بەسەر تەلاری شادا بسەپێنین. (کامل الچادرچي) بە بایەخ پێدانەوە گوێی بۆ قسەکانی نێردراوەکەمان شل کردبوو، شەخسی خۆی هیچ قسەیەکی تێدا نەکردبوو. بەڵام (عبدالله عباس)ی سەرنوسەری ڕۆژنامەی (الاهالي) قسەی لەسەر کردبوو. لام وابێ بەوردی بیروڕاکانی (کامل الچادرچي)ی دەربڕیبوو:

- دەبێ سەرۆك وەزیران لە هەڵبژاردنی وەزیرەکانیدا، ڕای خۆی هەبێت، نەك بە زۆر بەسەریدا بسەپێنن.

ئەوە دووەم چاوپێکەوتنی (عزیز الشیخ) بوو لەگەڵ (کامل الچادرچي)دا لە جەنگەی خۆپیشاندانە پڕخرۆشەکاندا، چونکە لە ٢٢ی تشرینیشدا(غضبان السعد)ی ئەفسەری شیوعی دەرکراوم ناردە لای و داوای هاوکاریم لێکرد بۆ هێنانە دی داواکاریەکانی گەل، یا ئەو داوایانەی کە لە یاداشتنامەی حیزبە بەرهەڵستەکاندا بۆ تەلاری شا هاتبوون. کەسمان نەناردە لای ڕێبەری هەردوو حیزبی سەربەخۆی (الاستقلال) و بەرەی میللی(الجبهة الشعبية)، چونکە (کامل الچادرچي)مان بە ئەڵقەی گونجاوی پەیوەندی نێوان خۆمان و ئەوان دانا بوو. لە ڕاستیدا ئەم خۆ لادانە لە پەیوەندیکردن بەو دوو حیزبەوە چەشنە سەرپەرگیریەکی من بوو کاری ڕاست ئەوە بوو نوێنەرەکانمان ڕاستەوخۆ بنێرینە لای هەمووان.

خۆش ئەوە بوو(غضبان السعد) ئێوارەی ٢٣ی تشرین، واتە چەند کاتژمێریکی کەم بەر لە چاوکەوتنی (عزیز الشیخ) بە (کامل الچادرچي)، گوتی: (کامل الچادرچي) ڕازی نابێ (عبدالرزاق الشیخلي) وەزیری دەرەوەی بێ، هەتا ئەگەر بە نەعلیش بەسەریدا بکێشرێت. (عبدالرزاق) لە لیستەکەی ئێمەدا بە وەزیری دەرەوە دانرا بوو. ڕێبەرانی حیزبە لیبراڵیە بەرهەڵستەکان ٢٣ی تشرین لە کاتێکدا هەستانی جەماوەری لە چڵە پۆپەیدا بوو، لەسەر داوای (کامل الچادرچي) و لە بارەگاکەی ئەو کۆبوونەوە. دەیانگوت: پێشنیازی کردبوو بەیاننامەیەك بەناوی حیزبە نیشتیمانیەکانەوە دەربکرێت، داوا ئاماژە بۆکراوەکانی ناو یاداشتنامەی ئەم حیزبانەی تێدا بیر بخرێتەوە کە ڕژێم فەرامۆشی کردبوون و ئەنجامەکەیشی ئەم تەقینەوەیە بوو. ئینجا بانگێشتن بکرێت هەم ڕژێم وەڵامی داواکاریەکانی گەل بداتەوە و هەم جەماوەریش هێمن بن و دان بەخۆدا بگرن. (فائق السامرائي)ی سەرکردەیەکی حیزبی سەربەخۆیی (الاستقلال)، یەکەم کەس بوو بوو بە توندی و ئاشکرا وەڵامی دابوەوە:

- (أبو رفعت) چی دەڵێی؟ ئێمەی دانیشتووی ئێرە چین تا بەیاننامە بۆ گەل دەربکەین. دەبێ واقعبین بین و بزانین ئێمە و کەسانی دیکەش دەتوانین چ ڕۆڵێك بگێڕین. ئێوە دەبینن جەماوەر بە تەنها دوای (ح ش ع) کەوتووە. ئەگەر ئارەزووی شتێکمان هەبێ، دەبێ یەکەمجار پەیوەندی بە شیوعیەکانەوە بکەین.

چەند کەسێکی دیکەیش، لایەنگری ئەم بۆچوونەیان کردبوو. کۆبوونەوەکە بەبێ هیچ بەیاننامەیەك لەو دانیشتنەدا کۆتایی هات. ڕووداوەکانیش بەجۆرێکی وا پەرەیان سەند، بواری ئەوانەیان نەدا جارێکی دیکە دابنیشنەوە یان شتێك دەربکەن.

هێزەکانی پۆلیس نیوەڕۆی ٢٣ی تشرین و دوابەدوای چەند پێکدادانێکی توند و تیژ لەگەڵ خۆپیشاندەراندا، لەچەند ناوچەیەکی پایتەختدا کشانەوە بۆ ناو پۆلیسخانەکان و بەوە پێیان لێنا کە بەزیون و لەوە کەوتوون سەرکوتی یاخیبوونی ئاشتیانەی گەل بکەن. جەماوەری ڕاپەڕیویش بۆ چەند کاتژمێریك بە تەنها لەسەر شەقامەکان مایەوە. بەغداد بە چەشنێکی وا دەکولاکە پێشتر نموونەی وا نەبووە. بەغدادیەکان کە زۆریەیان ڕۆژێك لە ڕۆژان بیریان لە کاری سیاسی یاخود بەشداری لە هیچ خۆپیشاندانێکدا نەکردبووەوە، هەموو کۆبووبوونەوە و هاتبوونە جۆش و پڕ بەدەم دروشمەکانی (ح ش ع)یان دەگوتەوە.

هەر شیوعیەکان بوون بە تەنها و بێ ڕکابەر سەرکردایەتی بێ بەرهەڵستی ئەو جەماوەرەیان دەکرد. خۆپیشاندانەکان بەباشی ڕێکخرابوون. بۆ بەڵگەیش هێندە بەسە مرۆڤ بزانێت: لەو هەموو خۆپیشاندانە گەورە گەورانەی ئەو ڕۆژانەدا هیچ کارێکی تێکدەرانە یاخود خراپەکاری بەرامبەر بە پیرۆزی خەباتی نیشتیمانی دیموکراتی نەکران، نە ئۆتۆمبیلێك یان بینایەك سوتێنرا و نە شووشەی ئۆتۆمبیلێك یان باڵەخانەیەك شکێندرا و نە تەنانەت دەرزییەك یا گرامێك شتومەك لە بازاڕە فراوان و پاسنەکراوەکان بە تاڵان برابێ. پایتەخت تەنها دوو ئاگرکەوتنەوەی بەخۆوە دی، هەردووکیان بە فەرمان و سەرپەرشتی شیوعیەکان خۆیان کران: سووتاندنی مەڵبەندی ڕۆشنبیری ئەمریکایی و سووتنادنی پۆلیسخانەی (باب الشیخ)، وەك دێینە سەر باسیان.

مەڵبەندی ئەمریکایی لە بینایەکی سێ نهۆمی شەقامی (الرشیج)دا بوو. دوو ڕۆژ بوو داخرابوو. پێشنیزی سوتاندنیمان لە کەسێکی نەناس یان یەکێکی جەماوەرەوە بۆ هات. بەڵام هەر پێشنیاز بوو، بەجێهێنانی کەوتە سەر ڕەزامەندی(ح ش ع) یاخود ڕاستتر بڵێم: ڕەزامەندی من. منیش بە مەرج ڕازی بووم: " مەڵبەندەکە، بەبێ دەستتدان لە بیناکە، دەسوتێنرێت". لەماوەی چەند دەقەیەکدا، دەرگاکانیان شکاند و دەستیان کرد بە دەرهێنانی کەل و پەلی مەڵبەندەکە. یاخود فڕێدانی لە باڵکۆنەکانەوە بۆ ناوچەقی جادەکە. پاش تاوێك، لە گەرمەی هوڕای پڕ هات و هاواردا بۆ ڕوخاندنی ئیمپریالیزمی ئەمریکا، شەقامی (الرشـید)بڵێسەی ئاگری لێ بەرز بووەوە. ئەوسا خۆپیشاندەران بەگشتی و لاوانی شۆڕشگێڕ بەتایبەتی گەلێك بەها و بنەمای پیاوانەی بەرزیان لە نێودا هەبوو، کە پیرۆزی خەباتی شۆڕشگێڕانەیان لە شێواندن دەپاراست. هەرگیز گوێم لێ نەبووە یەکێك شتێکی لەو کەلوپەلانە یاخود کەلوپەلی دیکە دزیبێت. بەچاوی خۆم خۆپیشاندەرێکم بینی قەڵەمێکی پارکەر (ئەوکاتە نرخەکەی ٥دینار بوو) و یەکێکی دیکە کاتژمێرێکی دەستی پیشانی تەماشاکەری دەروپشتی خۆی دا و توڕی دایە ناو ئاگرێکی بە کڵپە. ئەو گیانە ڕاپەڕیوانە نەیاندەکرد پەنا ببەنە بەر تاڵانکاری و دزی.

بەرنامەی خۆپیشاندانەکان و نەخشەکەی (ح ش ع) پەنابردنە بەر زەبر و زەنگ و سوتاندنی هیچ پۆلیسخانەیەکی تێدا نەبوو. ئەو خۆپیشاندانانە ئاشتیانە بوون و خۆپیشاندەران کە توشی پەلاماری پۆلیس دەبوون، ئەو پەڕەکەی دەستیان بۆ لیس یاخود بەرد دەبرد. کەچی پۆلیسی پۆلیسخانەی (باب الشیخ)سا یا لە ترساندا یان ڕقێکی بێ

ئەندازەیان لە خۆپیشاندەران بوو، بۆیە لە زەبرو زەنگ نواندندا بەرامبەر بە جەماوەر پێیان نێ هەڵبڕی و بە دەستدرێژی تازەکردن و کوشتن و بریندارکردنی ژمارەیەکی دیکەی لاوان، بەرەنگاری هەموو هەوڵێکی بە شەقامی (غازي)دا بردنی خۆپیشاندانەکە بوونەوە. ئەوە یەکجار قینی جەماوەری هەستاند، چەند خۆ پیشاندەرێك، ٢تەنەکە نەوتیان هەڵگرت و بەچەند بینایەکی نزیکدا گەیاندیانە بیانی پۆلیسخانە و ئاگریان تێبەردا. تەنانەت دوای ئەم هەموو تاوانانەی پۆلیسەکان و دوای سەرکەوتنی یەکجارەکی خۆپیشاندەران، یەك پۆلیسیان بەهۆی گێژی و دەبەنگیی خۆیەوە کوژرا. لەکاتێکدا شیوعیەکان خۆیان پەرژینێکیان بۆ پاراستن و بەسەلامەتی تێپەر و ڕزگارکردنی پۆلیسەکانی دیکە لە غەزەبی جەماوەری تووڕە؛ دروست کرد. ئەگەر ئەوەی کە لە جەنگەی ڕاپەڕینی تشرینی ١٩٥٢دا لە بەغداد قەوما، لەگەڵ ڕووداوەکانی (القاهرة)دا کە سەرەتاکانی ساڵانی پەنجا؛ شار بەدەستی خۆپیشاندەران سوتێنرا، یاخود لەگەڵ ڕووداوی چەندین جارەی پاکستان و هیندیستان و وڵاتانی دیکەدا بەراورد بکەین، بۆمان ڕووندەبیتەوە کە ئەو خۆپیشاندانانە، چەندە ڕێکخراو بوون و شیوعیەکانیش چ دەورێکیان گێڕاوە بۆ سەرکردایەتی و ڕێنوێنی و پاراستنی گێچەڵ.

وەدەرنانی پۆلیس لە شەقامەکانی پایتەخت لەلایەکەوە و سەرنەگرتنی هەوڵەکانی بۆ ئارامکردنەوەی بارودۆخەکە بە ڕاسپاردنی (جميل المدفعي) بۆ پێکهێنانی وەزارەتێکی تازە لەلایەکی دیکەوە، تەلاری شا و باڵوێزی بەریتانیا و سەرگەورەکانی ڕژێمی پادشایەتییان خستە هەڵەکە سەما. ئیتر دەبوو پەنا ببەنە بەر سوپای دوا ڕێگە چارەی ژێر دەستییان؛ وەك تاکە ڕێگە بۆ قوتارکردنی ڕژێم لە هەرەسهێنان. بەم چەشنە چەند پەلێکی زرێپۆشی سوپا، دابەزێنرانە سەر شەقام و گۆڕەپانە گشتییەکانی پایتەخت و ئیدارەی عورفی سەربزای ڕاگەیەندرا و جەنراڵ (نورالدين محمود)ی سەرۆکی ئەرکانی سوپا، بەسەرۆك وەزیران دانرا و (عبد المطلب الامين)ی عەمیدیش کرا بە حاکمی سەربازی وڵات و هاتووچۆ لە ئێوارەوە تا بەیانی قەدەغەکرا و ١٧ڕۆژنامە و گۆڤار لەکار خران و خۆپیشاندان و کۆبوونەوە یاساغ کران و مۆڵەتنامەی حیزب و سەندیکاکان ڕاکێشرانەوە و خوێندن لە کۆلێج و ئامۆژگاکان پەکخرا و هێرشی ڕاوەدونان و گرتنیش دەستی پێ کرد.

پێویستە دان بەوەدا بنێم کە من پێشتر بیرم لە ئەگەری ڕوودانی شتێکی وا نەکردبووەوە و خۆمم بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئامادە نەکردبوو. ئەو نیمچە کودەتایە و کار و کردەوەکانیم

بەلاوە چاوەڕوان نەکراو بوون. لە پڕێکدا خۆمم لە بارودۆخێکی تەواو جیاوازدا بینییەوە. سەرەتا نەمدەزانی ئاخۆ بەرامبەر بە هێزی چەکدار هێنانە سەر شەقام چی بکەین. بەڵام ئەو چەند کاتژمێرە کەمانە یاخود خولەکانەی سەرەتا شتێکی تازەیان فێرکردم: دەبێ دەستپێشخەری نواندنی هەڵوێستێکی دۆستانە و نێوە نێو دەرانی بکەین بەرامبەر بە سەربازەکانی سەرجادە. ئەگەر شانەی حیزبیمان بەتایبەت لەناو ئەفسەراندا هەبووایە، پێمان دەکرا بە شێوەیەکی دیکە لەگەڵ بارودۆخەکەدا بجوڵێینەوە. بەڵام شتێکمان لەم شانانە شك نەدەبرد و لە هەوڵدان بۆ بێلایەن کردن یاخود ڕاکێشانی سوپا بۆلای جەماوەر زیاتر هیچ ڕێگە چارەیەکمان لە بەردەمدا نەبوو. بۆ ئەم مەبەستە دەستپێشخەریمان کرد، چەند دروشم و هوڕایەکی تازە لە شەقامەکاندا بگوترێنەوە: بژی برایەتی سوپا و گەل، بژی هاوکاری سوپا و گەل دژی ئیمپریالیزم و کۆنەپەرستی. هێندەی نەبرد ئەم دروشمانە لە ناو خۆپیشاندەراندا تەنینەوە و بوون بە هوڕای سەرەکییان.

لەهەمان کاتدا خێرا چوومە ماڵی چاپخانە نهێنیەکەمان. (صبیح سباهي) لەوێ ئامادە و لە ئینزاردا بوو. دەرفەتی ئەوەم نەبوو پێشتر شتێك بنوسم، بۆیە دانیشتم سەرزارەکی قسە بکەم، تا ئەویش پێ بە پێ من چی دەڵێم چاپی بکات. بە خێراییەکی پێوانەی ئەو بانگەوازەمان چاپ کرد کە (ح ش ع) بۆ سەربازان و ئەفسەرە بە شەرەفەکانی دەرکرد. (صبیح)م بەجێ هێشت، تا پاشان هەزاران دانەی لێ بخاتە سندوقی تەختەی پاسکیلەکەی و هەڵیانبگرێت بۆ وێستگەی بەشینەوە و لەویشەوە بۆ سەر شەقامەکان. چەند دانەیەکی ڕاستەوخۆ درانە سەرباز و ئەفسەرەکان بەسەر تانك و ئۆتۆمبیلەکانیانەوە. چەند هەڤاڵێکی ژن و پیاو سەرکەوتنە سەر لۆرییە سەربازییەکان، تا لەوێوە دەقی بانگەوازەکە بۆ جەماوەر بخوێننەوە. لەو باوەڕەدام ئەگەر بانگەوازەکە جێگای پێخۆشحاڵی و پێشوازی لێکردنی هەموویان نەبوویێت، ئەوا هی زۆربەی هەرە زۆریان بووە. گەلێك لە سەربازەکان لەگەڵ خۆپیشاندەراندا چەپڵەیان لێ دەدا، هەم بۆ وشە پڕ خرۆشەکانی بانگەوازەکە و هەم بۆ بانگهێشتی بۆ هاوکاری سوپا و گەل؛ دژی ئیمپریالیزم و نۆکەرانی ناوخۆ.

خۆپیشاندانەکان بە درێژایی پاشنیوەڕۆ تا شەوێکی درەنگ درێژەیان کێشا، بەبێ ئەوەی سەربازی سەر شەقامەکان، خۆ لە قەرەیان بدەن. ئەوە مانای وابوو، ئێمە توانیومانە سوپا بێلایەن بکەین، با نەیشمان توانیبێت ڕایبکێشینە ناو ڕیزی جەماوەری ڕاپەڕیو. ئەوە

مایەی نیگەرانیەکی لە ڕادەبەدەر بوو بۆ دووژمنان و هەڕەشەیەکی شێلگیرانەیش بوو لە ڕژێم و بەرژەوەندی ئیمپریالەکان لە عێراقدا. دەبوو ئەوانە بەراستی بیر لە پلانێکی نوێ بکەنەوە، زامنی ئەوە بکات کە سوپا بە کردەوە بخرێتە گەڕ لە دژی جەماوەری یاخی. دوژمن، وەك پێشهاتەکان ڕوونیان کردەوە، پەنای بردە بەر ئەم کردەوانەی خوارەوە:

١- فراوانترین هێرش بۆ دەستگیرکردن و هەڵکوتانە سەر ماڵان لە شەوی ٢٤/٢٣ی تشریندا، نەك هەر بۆ شیوعیەکان، بەڵکو بۆ هەموو لایەنە جیاجیاکانی بەرهەڵستکارانی ڕژێم. دوابەدوای ئەوە، هێرشەکە ڕۆژی ٢٤و ڕۆژانی دواییش بەردەوام بوو.

٢- جیاکردنەوە و ئامادەکردنی چەند پەل یاخود کۆمەڵێکی سەربازی، بەتایبەت لە ئەفسەرانی دڵسۆز و لەسەر پێ؛ بۆ جێبەجێکردنی فەرمانەکانی ڕژێم، تا ئەرکی ئەوەیان پێ بسپێرن، بە زەبر و زەنگی خوێناوی ـ واتە لە خوێن هەڵکێشانی خۆپیشاندانەکان لە کاتی تازە بوونەوەیاندا، ڕۆژی ٢٤ی تشرین ـ ئاژاوە و پشێوی سەرکوت بکەن.

ئەو شەوە زۆرکەس گیرا. بەڵام کادیرانی حیزبمان ئاگادارکرانەوە قایمکاری بکەن و ماڵەکانیان بەجێ بهێڵن تا هیچ یەکێکیان نەکەوێتە دەست پۆلیس. سەرلە بەیانی ٢٤ی تشرین خۆپیشاندان تازە کرایەوە و کەم و زۆر وەك ڕۆژی پێشوو فراوان بوو. سەربازەکان، بە سەرپەرشتی ڕاستەوخۆی (عبدالمطلب الامین)ی حاکمی سەربازی، یەکەمجار نزیك بە وەزارەتی بەرگری تەقەیان لە خۆپیشاندانەکە کرد و گەلێك کوژراو و بریندار کەوتن و لافیتەکان بەخوێنی ئەوان ڕەنگین بوون. بەڵام جەماوەری بێ چەك خۆی بەدەستەوە نەدا، بەڵکو بەرەنگاری دوژمنی پڕ چەك بووەوە. جەماوەر، سەرباری دووبارە بوونەوەی تەقە لێکردن و بەردەوامی دەستگیرکردن لە شەقامەکاندا، بەدرێژای ڕۆژ و تا ئێوارەیەکی درەنگ هەر لە جۆش و خرۆشدا بوو. بەڵام نیشانەکانی ورە ڕوخان بە خەڵکەوە دەرکەوتن، کوشتن و گرتنی لێرە و لەوێ کاری خۆیانیان کردە سەر بارودۆخەکە و لە بەرژەوەندی ڕژێمدا بوون. چەند پەلێکی سەربازیش بە پێچەوانەی دوێنێوە، بێلایەن نەمانەوە و دایانە پاڵ سیاسەتی سەرکوتکردن و تۆقاندنی جەماوەر. ڕۆژی ٢٥ی تشرین نەدەکرا خۆپیشاندان تازە بکرێتەوە.

وەزارەتی سەربازی (نورالدين محمود) دەیان هەزار خەڵکی گرت، لەوانە: سەرجەم ڕێبەرانی حیزبە بۆرجوازییە نیشتمانیەکانی بەرهەڵستی ڕژێم. ژمارەیەك کادیری حیزبی وەك (عزيز الشيخ) و (محمد راضي شبر) و (حمدي أيوب) و (غضبان السعد) و(حيدر حاتم) و زۆری دیکە لەناو گیراوەکاندا بوون. (كامل الچادرجي) لە گرتووخانەی (أبو غريب) بە (عزيز الشيخ) گەیشتبوو، یەکێکیان لەسەر پێشاو گەڕابوونەوە بۆ زیندانەکەی و ئەوی دیکەیان بە پێچەوانەوە. (عزيز) دەستپێشخەریی کردبوو سڵاو لەو پێشەوا نیشتیمانییە بکات. ئەویش وا وەڵامی دابوەوە:

- عەزیز ئێستا واز لە سڵاو بێنە! پێم بڵێ ڕژێم توانیویەتی سەرکردایەتیتان بگرێ؟
- نەخێر، نەیتوانیوە. سەرکردایەتیمان باش و سەلامەتە.
- ئەمە مایەی شادومانیمە. مادامێکی سەرکردایەتیتان سەلامەتە هەموو لە زیندان دەردەچین.

ئەم قسانەی (كامل الچادرجي) دانپێدانان بوون بە ڕاستی ڕۆڵی (ح ش ع)دا لە ژیانی سیاسی ئەو قۆناغانەی مێژووی عێراقدا، بەتایبەت لە بەرەی بەرهەڵستی نیشتیمانیدا دژی ئیمپریالیزم و ڕژێمی پادشایەتی گێڕای.

شێوازی زەبر و زەنگی دژ بە جەماوەر ئەو شتە سەرەکییە بوو کە ڕژێم پشتی پێ ئەستوور بوو. وێڕای ئەوە، ڕژێم _وەزارەتی تازە_ بۆ ڕازیکردنی خەڵك، کەمێك مانۆڕ و ساختەکاری کرد. گرنگترین شت لەمبارەوە دەرکردنی ڕێوڕەسمێك بوو کە یاسای کۆنی هەڵبژاردنی پەرلەمانی پێ هەڵوەشێندرایەوە و لە بری هەڵبژاردن بە دوو قۆناغ بڕیار لەسەر مافی هەڵبژاردنی ڕاستەوخۆ درا. سەرۆك وەزیران هەوڵی دەدا وا خۆی نیشانبدات کە بایەخ بە گیروگرفتی هەژاران دەدات، بۆیە لیستێکی دەرکرد بۆ دیاریکردنی نرخی چەند سەوزە و کەرەستەیەکی خواردەمەنی. هاوڵاتیەکی ناصریەیی گاڵتەی پێ هاتبوو، ئەم بروسکەیەی خوارەوەی بۆ ناردبوو_پێم وایێ ڕۆژنامەیەك بڵاوی کردبوویەوە_:

«نرخ دانانتان بۆ شێلم دڵی زۆر خۆش کردین، دەست لە دەست و قوەت لە خوا بڕۆن، ئێمەیش لە دواتانەوەین».

خەڵك سەرەڕای حوكمی عورفی و گرتن و تیرۆر، بڕێك گیانی بەرەنگاربوونەوە و ورە بەزییان تێدا مابوویەوە و ڕژێمیش هەستی بە بێهێزی و تەریككەوتن دەكرد. بەردەوام بوونی بڵاوكردنەوەی حیزبی چرووپرمان دەوری لەوەدا هەبوو. چەند ڕۆژێك دوای ڕاپەڕین نامیلكەیەكی بچووكم نوسی، بۆ باسی ڕاپەڕین تەرخانكرابوو. ئێستاكە ناتوانم ئەو نامیلكەیە هەڵبسەنگێنم و بیخەمە بەرچاو، لە پاش دەرچوونیەوە لە ١٩٥٢دا تا ئەمڕۆكە نەمدیوەتەوە. بەڵام بیرمە هەندێك زیندانی بەندیخانەی بەغداد، چەند گلەییەكیان لێی هەبوو یا لەچەند خاڵێكی هەبوو. ئەوكاتە من لە شیكردنەوەی بارودۆخەكەدا یا هیچ نەبێ لە چەند مەسەلەیەكدا، بەزۆری پشتم بە تێكەڵێك لە بابەتە واقعیەكان و بیروڕای دۆگماتی و شكلی لە كتێبەوە وەرگیراو بەستبوو.

داخوازی بنەڕەتی ڕاپەڕین بوویە دامەزراندنی وەزارەتێكی نیشتیمانی ئیئتیلافی؛ بە سەرۆكایەتی (كامل الچادرچي). ئەوە مانای وابوو ئێمە دروشمی سۆشیالیزممان وەك ئامانجێكی ڕاستەوخۆ نەخستبووە ڕوو، داوایشمان نەكردبوو (ح ش ع) بەتاقی تەنها حوكم بكات. كە ڕاپەڕین بۆی نەچووە سەر ئەم ئامانجەی بەدیبهێنێت، هەر پێبەندی هەمان سیاسەتی پەیڕەوكراوی بەر لە ڕاپەڕین بووین و دروشمی ڕوخاندنی وەزارەتی سەربازی و دیكتاتۆری (نورالدین محمود)مان بەرز كردەوە. ئێمە بە شێوەیەكی تایبەتیش پێمان لەسەر داوای بەردانی گیراوە سیاسیەكانی قوربانی ڕاپەڕین و تیرۆر داگرت. دەسەڵاتداران؛ وەك نەریتی پێشوویان، ڕازی نەبوون لە بەرپرسانی حیزبە بۆرجوازیە نیشتیمانیەكان، بەدەر ئەوانە بە گیراوی سیاسی لەبەرچاو بگرن. بەڵام نارەزایەتی بەربڵاو و هەڕەشەی مانگرتن لە خواردن، تەنگی پێ هەڵچنین و ناچار بوون لەكەی شەیتان بێنە خوارێ و وەك گیراوی سیاسی لەگەڵ شیوعیەكاندا بجوڵێنەوە.

تیرۆر لە هەلومەرجی ئیدارەی عورفیدا، گیانی بەرەنگاری و خۆگرتنی لای جەماوەر خەفە نەكرد. قوتابیان بڕێكی زۆریان لە ئامادەیی بۆ تێكۆشانی دژ بە ڕژێم تێدا مابووەوە. وەفدێكی قوتابیان بە دەستپێشخەری سەركردایەتی یەكێتی گشتی قوتابیان لە ١٥٠قوتابی كۆلێج و ئامۆژگا جیاجیاكان پێكهات، تا لە نیمچە خۆپیشاندانێكدا سەر لە وەزارەتەكان بدەن و داوای ئازادكردنی هاوڕێ گیراوەكانیان بكەن. هەندێك قوتابی شیوعی پێشنیازی خۆپشاندانیان كرد، بەڵام من دژی ئەوە وەستام، بە ڕێبازێكی گۆشەگیرانە و سەربەڕ گرتنێكی چەپڕەوانەی مایەی زەبری تازە گەیاندن بە ڕێكخستنەكانمانم دانا.

ئاداری ۱۹۵۳، (مادلین)ی هاوسەرم، لەکاتی چوونە وادەیەکی حیزبیدا لەلایەن پۆلیسەوە گیرا. هەتا لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا تەواو بوو و حوکمی زیندانیکردنی بەسەردا درا و گەیشتە بەندینخانەی ژنانی بەغداد، ئەو ماڵە کە تێیدا دەژیاین چۆڵم کرد. مادلین خۆڕاگر بوو لە لێکۆڵینەوەدا هیچ بێهێزییەکی پیشان نەدابوو. حوکمی حەوت ساڵ زیندانی بۆ بڕایەوە. سکی پڕ بوو. کە گەڕامەوە بۆ ماڵ، ناچار بووم پیرەژنە باشەکەی دایکی(عوسمان خۆشناو) ببەم تا لەگەڵماندا بژی و چێشتمان بۆ لێبنێت. (سوعاد)ی چوار ساڵەی کچی (کەریم ئەحمەد) و کچەزای خۆیی لەگەڵدا بوو.

* * *

دوابەدوای سەرنەگرتنی ڕاپەڕین و پاش ڕوونبوونەوەی باری سەرنجم سەبارەت بە ڕووداوەکان، یەکەمین ناکۆکی فکری نێوان من و هەندێك لە زیندانییە شیوعیەکانی بەندیخانەی بەغداد دەرکەوت، ئەوەیش لەچەند نامەیەکی ئاڵوگۆڕ پێکراودا ڕەنگی دایەوە. ئەم ناکۆکیانە هیچ دەنگدانەوەیەکی جێی باسیان لە بەندینخانەی (نوگرە سەلمان) و (کووت)دا نەبوو.

بەشی هەرە زۆریان لە بەندینخانەی بەغدادیشدا دوور لەهەر ناکۆکییەکی فکری لەگەڵماندا بوون. (عەزیز محەمەد)ی زیندانی شیوعی، سەرۆکی شیوعیە ناکۆکەکان بوو لە بەندیخانە. بە قسەی (سلیم الچلبي) و (صادق الفلاحي) کە ئەوسا هەردوو لە بەندیخانە بوون، پێم وابێ (ابراهیم شاؤول)ی زیندانی شیوعی جولەکە؛ ئەندازیاری فکری و ڕێنوێنی تیۆری ناکۆکییە فیکریەکان بوو. (جەمال حەیدەری)یش، سەرباری جیاوازی بۆچوونە فیکریەکانی لە هیی(عەزیز محمد) و (ابراهیم شاؤول)، ڕاکێشرابووە ڕیزی ناکۆکەکان.

شتی حاشا هەڵنەگری جێگای ناکۆکی دروشمی ڕووخاندنی پادشایەتی و دامەزراندنی ڕژێمێکی کۆماری میللی بوو کە لە ناو بەرنامە تازەکەماندا بوو و لەخۆپیشاندانەکانی تشرینی ۱۹۵۲دا خۆیی خستە ڕوو. دووەم بابەتیش کە ئەوان پەڵپیان لێگرت، سیاسەتی ئێمە بوو لە مەیدانی پەیمان بەستندا. سیاسەتی ئێمەیان بەرامبەر بە حیزبە بۆرجوازیە نیشتیمانیەکان بە سیاسەتێکی چەپڕەوی سەر پەڕگرانە دادەنا. (مخلص)_ناوی خواستراوی ئەوکاتەی عەزیز محەمەد بوو) نامەیەکی درێژی بۆمان

نووسی، تەواوی پەڵپ و ناکۆکیەکانیانی تێدا بوو. بە نامەیەك وەڵامم دایەوە ـ پاشتر لە ناوخۆی حیزبدا بەشرایەوەـ، بۆ چوونەکانیم ڕەدکردەوە و بە هەلپەرستیەکی ڕاسترەوانەم دانان، بەتایبەت لە هەڵوێستیدا بەرامبەر بە دروشمی کۆماری میللی و کێشەی پەیمان بەستن لەگەڵ حیزبە بۆرجوازیە نیشتیمانیەکاندا. ئێستا پێم وایە هەڵوێستی ئەو بەرامبەر بە پادشایەتی هەڵە بوو و من لەسەر هەق بووم. سەبارەت بە پەیمان بەستنیش، ڕاستی لە نێوان چەپڕەوی من ە ڕاسترەویی ئەودا ون بوو بوو. هەرچۆنێك بێت، من حاڵی حازر پێم ناکرێت بەوردی نامەکەی ئەو و وەڵامە نامەکەی خۆیشم هەڵبسەنگێنم، بەتایبەتچونکە من هەر لە گیرانمەوە لە ١٩٥٣دا هیچ یەکێکیانم بەرچاو نەکەوتووەتەوە.

بەندیخانەکانی عێراق پێشتر گەلێك دووکەرت بوون و کودەتای ناوخۆی ڕێکخستنەکانیان لەنێوان زیندانیەکان خۆیاندا؛ بەخۆوە دیبوو. ئێمەی دەرەوەی بەندیخانەکان نەبووینە لایەکی هیچ یەکێکیان. بۆ ئەوە نەدەچووم ناکۆکی نێوان ئێمە و ئەوان بگاتە ڕادەی دووکەرتبوون، بەتایبەت کە ئەوان لەناو بەندینخانەی بەغدادیشدا کەمایەتیەکی بچووك بوون و لایەنگریان لە بەندینخانەکانی دیکە نەبوو. بەپێی ئاستی تێگەشتنی ئەوسای خۆم و ئەوان؛ کەوتمە نامە گۆڕینەوە و مشتومڕێکی دوور و درێژم لەگەڵدا کردن. لام وایێ من بەکردەوە بڕێك نەرمیم بەرامبەر نواندن. بەڵگەیشم ئەوەیە کە من نامەیەکم بۆ ناردن، بەرپرسی ڕێکخستنی حیزبیم لە بەندیخانەی بەغداد دا خستە سەرشانی (عەزیز محەمەد)، ئەگەرچی ناکۆکیی فیکری نێوانمان توندوتیژ بوو و(سەلیم الچلبي) و (صادق الفلاحي) لە بەندینخانەدا بوون و و هەردوو ئەندامی ئەو لیژنەی ناوەندییەش بوون کە خۆم پێکم هێنا. بەڵام (عەزیز محەمەد) ئەم بەرپرسیەی قبوڵنەکرد و پێی باشتر بوو لە ڕیزی زیندانە بەرهەڵستەکاندا بمێنێتەوە.

ناتوانم داکۆکی لە هەلوێستی سەلیم و صادق بکەم، وەك چۆن هیچی وام بەدەستەوە نییە، تا لە ئاڵۆزکردنی بابەتەکان و بەرەو دووکەرتبوون بردنیدا، ئەوانی پێ تۆمەتدار بکەم. بەڵام تاکە ڕووداوێك سێبەری گومانی خستەسەر بابەتەکە و دەریخست تاقمە بەرهەڵستەکەی زیندانیەکان پێشتر نەخشەیان بۆ دووکەرتبوون دەکێشا، چونکە (عبدالامیر الخیاط)ی بەرپرسی ڕێکخراوی حیزب لە نەجەف کە ئەو ڕۆژانە بۆ ماوەیەك خرایە بەندیخانەوە، بەر لە دووکەرت بوونەکە لە بەندینخانە دەرچوو. هەموو شتێکی لە شارەکەیدا بۆ بەدەنگەوە چوون و پاڵپشتی کردنی دووکەرت بوون ساز کردبوو.

پێم وابێ پێش دەرچوونی لە بەندینخانە، لەسەر ئەوە لەگەڵیاندا پێکهاتبوو. ڕەنگە هەڵوێستی لایەنگری ئەوان هۆیەکی ڕێگە خۆشکردن بوو بێت بۆ دووکەرتبوونەکە.

ناکۆکیەکان لە (ئاداری ١٩٥٣)دا؛ وا پەرەیان سەند، کێشایانەوە بۆ دووکەرتبوونی ڕێکخستن. ژمارەیەکی کەم دایانە پاڵ تاقمی حیزب دوکەرتکەر، لەکاتێکدا بەشی هەر زۆریان لەگەڵ (سەلیم و صادق)دا مانەوە. پێویستە پێ لەوە بنێم کە دووکەرتبوونەکە_بەلای منەوە_ شتێکی تاڕادەیەك چاوەڕوان نەکراو بوو، بۆیە هەڵوێستێکی پەلە و چەوتم بەرامبەری دیاری کرد. دەبوو لە بابەتەکە ورد ببمەوە و هەوڵی پڕکردنەوەی ئەو کەلێنە بدەم و لایەنگری هەر لایەکیان دوابخەم. دیارە لەو هەل و مەرجەدا ئەوە دەکرا. بەڵام پەنام بردە بەر چەقۆی نەشتەرگەری و بڕینەوە، واتە دەرکردنی دەست بەجێی ئەو تاقمە لە ڕیزەکانی حیزب.

شتێکی سروشتی بوو ئێمە و ئەو تاقمە لەبەر نزمی ئاستی هۆشیاری و ئەزموونمان، بەچەند ڕێوشوێنێکی _لانی کەم لە هەندێك ڕووەوە_ چەوت و چەوێڵ، ململانێ بکەین. گێروگرفتی سەرەکی، ئەگەر نەڵێم تاکە گێروگرفت، ئەوە بوو کە ڕێکخراوی (نەجەف) چووە پاڵ ئەو تاقمە. (محمد أبو كاله) و (غازي شريف)ی جوتە شیوعی نەجەفی دژیان بوون. لە نەجەف بەدەر، هیچ ڕێکخراوێکی دیکەی دەرەوەی بەندیخانەی بەغداد نەچووە پاڵیان. لە (نیسانی ١٩٥٣)دا کەوتینە کۆشش بۆ گێڕانەوەی ڕێکخراوی نەجەف. بۆیە بانگەوازێکمان بۆ شیوعیەکانی نەجەف _شاری حسین الشبيبي_ دەرکرد و داوامان لێکردن بێنەوە ڕیزەکانی ناو حیزب. (ناصر عبود)ی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزب چەند دانەیەکی لەم بانگەوازە برد و بە ورەیەکی بەرزەوە ڕوویکردە نەجەف، تا لەماڵی (محمد أبو كاله) دابنیشێ و بکەوێتە ململانێ لە دژی ئەو تاقمە. دوو ڕۆژ دوای سەفەری ئەو، من لە بەغداد گیرام و ئیتر نەمزانی (ناصر) تا چ ڕادەیەك لەو کارەدا سەرکەوتوو بوو.

من گیرا بووم کە (جەمال حەیدەری)ی هاوڕێی ناو تاقمی حیزب دوکەرتکەر، توانی کاتێك لەبەندینخانەوە دەیانگواستەوە بۆ نەخۆشخانەیەك؛ ڕابکات. لەوە دەچێت پاش هەڵهاتنی ڕووی کردبێتە نەجەف و سوودی لەوە وەرگرتبێت کە ڕێکخراوی ئەوێ لەگەڵ ئەواندایە. بوو بە یەکەم بەرپرسی ڕێکخستنی تاقمەکە لە دەرەوەی بەندینخانە. لام وابێ تەبایی فیکری هاندەری (جەمال حەیدەری)نەبوو هەتا لەگەڵ (عەزیز محەمەد) و

(ابراهیم شاؤول)دابێ و شوێن ئەو تاقمە بکەوێت. بەڵکو دەکرێت بڵێین: دانووی لەگەڵیاندا نەدەکولا. پێدەچێت لەبەر کەم ئەزموونی یاخود هەر هۆیەکی شەخسی؛ پێی هەڵخلیسکابێ. ئەم ڕاستیە کاتێك دەرکەوت کە بوو بە سەرکردەی ڕێکخستنەکەیان لە دەرەوەی بەندیخانە و پاش ئەوەی لە دوای سانسۆری فیکریی (عەزیز محەمەد) ڕزگار بوو و بڵاوکراوەی ئاڵای کارگەران(راية الشغيلة)ی زمان حاڵی ڕێکخراوەکەی دەرکرد و خولیای سەرپەڕگیری چەپڕەوانەی خستە ڕوو. دواتر نەیارە شیوعیەکانی (ح ش ع) بەوە تاوانبار کرد کە تووشی لادانێکی ڕاستڕەوانە بوون و ناپاکییان دەرهەق بە کێشەی کۆمۆنیزم کردووە، لەبەر ئەوەی بەرەی هەڵبژاردنیان لەگەڵ حیزبە بۆرجوازیە بەرهەڵستەکاندا پێکهێناوە، ساڵی ١٩٥٤ قایل بوون هاوکاری لەگەڵ حیزبی سەربەخۆیی (الاستقلال)دا بکەن.

هەر لەو کاتەوەی گیرام (نیسانی ١٩٥٣) لە ململانێی ڕاستەوخۆ لەگەڵ تاقمە دوو کەرتەکەی حیزبدا دوور کەوتمەوە. پاشان لە بەندینخانەی (نوگرە سەلمان)هەندێك بڵاوکراوەی حیزبیم لە دژیان خوێندەوە. سەیرم کرد کەریم ئەحمەد وەك ئاماژەیەك بۆ ڕاوەستانیان دژ بە دروشمی ڕووخاندنی پادشایەتی، بە ئاڵای تەلای شا(راية البلاط) ناودێری کردوون.

* * *

سکرتێری ڕێکخراوی (بەصرە) نامەیەکی بۆ ناردبووین، ئاگاداری کردبووینەوە کەوا کەوتووەتە خۆ بۆ ڕاگەیاندنی مانگرتنێکی سەرتاسەری لەناو کرێکارانی بەندەر ـ یا نەوت ـ دا، داوای لێکردبووین پێی بڵێین چی بکات. لەبەر بایەخی بابەتەکە، (کەریم ئەحمەد)م ناردە ئەوێ، تا ڕاستەوخۆ بارودۆخەکە بەسەربکاتەوە و لەوە بکۆڵێتەوە کە دەبێت چی بکەین بۆ بڕیارلێدان و پشتگیریکردن یاخود دەست هەلگرتن لە مانگرتنەکە. پێش هاتنەوەی بۆ بەغداد گیرام. لەبەر ئەوە؛ نەمزانی ئەنجامی سەردانەکەی و هەڵسەنگاندنەکانی چی بوون.

* * *

شتێکی سەیری (نیسانی ١٩٥٣)ئەو ڕاکردنە بوو کە بۆ سێ هەڤاڵی زیندانی بەندینخانەی بەغدادمان ڕێکخست. ئەوانیش (صادق الفلاحي) و (سليم الچلبي) و (حمدي أيوب) بوون. ئەوە ماوەیەکی کەم دوای دووکەرتبوونی حیزب پلانی فڕاندنیان بەم شێوەیە بوو:

سێ لاوی بڕواپێکراوی خۆمانمان بە (الراهيم الحريري)شەوە، لە کاتی چاوپێکەوتنی حەفتانەی زیندانیە شیوعیەکاندا هێنایە ناو بەندینخانە و ڕامانسپاردن بە وریایی و بێدارییەوە بۆ ماوەی حەفتەیەك لە بەندینخانەدا بمێننەوە. ئەوەمان بە هاودەنگی هەڤاڵانە بەندیخانە کرد. هەر سێ زیندانیەکە، کە بڕیار وابوو پاش گۆڕینی شێوەمان بەجۆرێکی گونجاو لەهەمان چاوپێکەوتندا ڕابکەن، چوونە دەرێ. ئەو سێ لاوە بە دڵگەرمی و بەبێ هیچ پەڵپگرتنێك ئەو ئەرکە پێ سپێردراوەیان ڕاپەڕاند. پێشوازی زیندانیە ڕاکردووەکان کرا و برانە حەشارگەکان. لە چاوپێکەوتنی حەفتەی دواییدا هەر سێ لاوەکە لە زیندانەوە بوون بە دیدەنیکەر، کاتی کۆتای هاتنی چاو پێکەوتنەکە تێکەڵ بە هێزانەکانیان بوون بۆ چوونە دەرەوە. نەریت وابوو بەر لە چوونە دەرەوەی دیدەنیکەران سەرژمێری زیندانیان بکرێت. مەسەلەی هەڵهاتنی ئەو سێ کەسە کەوتە ڕوو. بۆیە پێش ئەوەی ڕێگای دیدەنی کەران بدەن بڕۆن، یەك بە یەکیان و ناسنامەکانیان تێکرا بە وردی پشکندران. ڕاپۆرتی پۆلیس وای تۆمارکردبوو کە زیندانیەکان شەوی ڕابردوو بە ڕێگایەك کە دەسەڵاتداران پێیان نەزانیوە، هەڵاتوون. بە خەیاڵی هیچ یەکێکیاندا نەدەهات کە ئەوانە حەفتەیەکی تەواو لەوە و بەر، بەو ڕێگەیەیش کە پێشتر باسمانکرد، هەڵاتوون.

هەڤاڵە ڕاکردووەکانمان جیاکردەوە تا هەریەکەیان لە ماڵێکدا بژی. پاش چەند ڕۆژێك هەواڵێکم پێگەیشت دەیگوت: ئەو ماڵەی کە (صادق الفلاحي)ی تیادا دادەنیشێ، خراوەتە بەر چاودێری و لەسەر پێیە هەڵبکوتنە سەری. لەبەر ئەوە ڕامسپارد دەم و دەست لەوێ بچێتە دەرێ و پێشدەستیم کرد بیهێننە ماڵەکەی خۆم. لەبەر ئەوەی ئەندامێکی بڕواپێکراوی کۆمیتەی ناوەندیش بوو، نەمزانی دەیهێنم و ماوەیەکی کەمی لەوە بەدوایش، پێش ئەوەی تامی ڕاکردن بکات، لەگەڵ مندا دەگیرێت.

* * *

-٨-

ناو زیندان

شوباتی ١٩٥٣ گاستبوومەوە بۆ خانوویەکی نزیکی نزرگەی (أبي حنيفة) و مانی سێیەمم تێدا تەواو نەکردبوو. ئەوە بوو دوای مانگێك ژنەکەم دەستگیرکرا. پاش ئەویش بە چەند حەفتەیەك، بەسەر خانوەکەیاندا دا و من و (صادق جعفر الفلاحي) و (باقر جعفر)یان دەستگیر کرد. باقر کرێکارێکی لاوی نەخوێندەوار بوو، نیشی هەر کڕینی ڕۆژنامە و پێداویستی ڕۆژانە لە بازاڕ و کردنەوەی دەرگا بوو لەکاتی لە دەرگاداندا. نە کادرێکی حیزبی و نە ڕوخسارێکی شیوعی ناسراو بوو. پیرەژنەکەی دایکی عوسمان خۆشناو و کچەزا چکۆلە چوار ساڵانەکەیشی لەگەڵ ئێمەدا گیران.

ئەو ڕۆژە (١٣ی نیسانی ١٩٥٣) ڕێك کاتژمێر ١١ی پێش نیوەڕۆدا ژوانم لەگەڵ (هادی صالح)دا هەبوو، یەکێك بوو لەو چوار هەڤاڵەی کە شوێنی ماڵەکەمیان دەزانی و دەبوو نامەیەکم لە (رشيد العارف)ی سکرتێری ئەوسای ڕێکخراوی بەغدادەوە بۆ بێنێت. شەخسی خۆم بڕوایەکی بەتینم بە ڕەشید نەبوو. ئەو پەیوەنی بە (ناصر عبود)ەوە هەبوو. کە ناصر چووە (نەجەف) لەڕێگەی نامەگۆڕکێوە. پەیوەندی پێمەوە هەبوو. لە دالانی خانووە بچووکەکەدا دەهاتم و دەچووم، یەك تەقەی دەرگام هاتە گوێ. کردمەوە، چونکە وامزانی هادی لە دەرگای داوە. کت و پڕ کۆمەڵێك سەروسەکوتی نامۆ و جێ گومانم لێ قوتبوونەوە. یەك ئەفسەری پۆلیسی جلی سەربازی لەبەر و کابرایەکی بەساڵدا چوویان لە ناودا بوو. کابراکە عەبایەکی بەسەر کەوا و سەڵتە کۆنە بەغدادیەکەیدا دابوو و کەشیەکی لەسەری پێچابوو، نیشانەی ئەوە بوو زیارەتی کەعبەی کردووە و حاجییە. باش ناسیمەوە، چونکە موختاری گەڕەك و _لەهەمان کاتیشدا_ دەلاڵی زەوی و زار بوو. ئەوانی دیکەیش هەموو لاو و بە جلە مەدەنیەکانیانەوە ئەفەندی بوون. هەر لە یەکەم بینینەوە بۆم دەرکەوت هاتوون هەڵبکوتنە سەر خانووەکە و خانە بەگیرمان بکەن. دەست و برد کەوتمە جوڵە و ویستم دەرگاکەیان لەسەر دابخەم، بۆ ئەوەی دەرفەتێکی کەم بدۆزمەوە بۆ ئەوەی لەگەڵ صادق و باقری هاوڕێمدا ڕابکەم. بەڵام هەندێکیان لەسەر پێ بوون بۆ ئەوەی هەر هەوڵێکی دەرگا داخستنم لێ تێك بدەن. بۆیە پاڵیان پێوە نا و خۆیان بەژووردا کردد. بەدالان و ڕاڕەوەکەی ناوەوەدا هەڵهاتم، بەڵکو لە دەرگای پشتەوە دەربچم و بگەمە

پانتاییەکی بچووك کە دیوارێکی نزیکەی مەترێك یا مەتر و نیوێك بەرز لە باخچەی خانوەکەی دراوسێمان جیادەکردەوە. ئەگەر بکرابایە لەم دیوارە ئاودیو ببم، هەلێکی لەبارم بۆ دەڕەخسا تا هەڵبێم. کە لە ناو خانوەکەدا ڕامکرد، تەقەیان لێ کردم و بەرم نەکەوت. بە دیوارەکەدا هەڵگەڕام و خەریك بوو باز بدەمە باخچەی دراوسێکەمان بەڵام یەکێك لەو دواساتە چارەنوس سازەدا قاچی گرتم و پاشە و پاش ڕای کێشام. بەر بوومەوە و کەوتمە دەستیان. پەلکێشیان کردمە ناو ئەو ژوورەی کە صادق و باقری تیادا دادەنیشتن. بە شەپازلە و شەقوەشاندنەوە کەوتنە جنێو بارانکردن و لێدانمان. ئەوان چەکدار و ئێمە سێ کەسی بێ چەك بووین. لە پەستاو بە پێداگرتنەوە دەیانپرسی:

- کوڕە تۆ کێی؟ کوڕە تۆ خەڵکی کوێیت؟

شەڕەکە نابەرامبەر بوو، چونکە لەناو ژوورێکی بچووکدا و لە نێوان ١٠ دەمانچە بەدەستی نوێنەری ڕژێمی حوکمدار لەلایەك و سێ مرۆڤی بێ چەك و لەدەست ڕژێم هەڵاتوودا لەلایەکی دیکەوە دەکرا. هەر ئەوەمان پێ دەکرا بە دەم و بە قسەی سووك جنێو وەڵامیان بدەینەوە. بەسەریاندا دەمانقیژاند:

- هیچ و پوچینە! تاوانبارینە! فاشیستینە!

پێش ئەوەی دەست لە لیدانمان هەڵبگرن، خوێنی لوتمان بەر بوو خوێناوی کردین، بۆ زیاتر لە ١٠دەقە درێژەیان بە لێدانمان دا و بەردەوام پرسیاریان دەکرد. تا یەکێکیان بە شێوە زمانێکی فەرماندەرانە گوتی:

- بەس! تەواو! دەست لە لێدان هەڵبگرن!

دڵنیا نەبوون ئەو خانوە کە بەسەریاندا داوە لانەیەکی حیزبی نهێنییە، بەڵکو تەنها گومانیان هەبوو. پاش ڕاگرتنی لێدان، یەکێکیان جانتایەکی قوژبنی ژوورەکەی کردەوە و چاوی بە هەندێك بڵاوکراوەی کۆمۆنیستی کەوت. بۆیە لە خۆشییاندا هاواری کرد:

- ئێستا دڵنیا بووین ئێرەماڵێکی شیوعیە.

بەڵام ئێمەیان نەناسی و لەوە نەکەوتن هەمان پرسیارمان لێ بکەن: " کوڕە تۆ کێی؟". یەکێکیان بۆ ماوەیەکی کەم چاوی بڕییە دەموچاوی (صادق الفلاحي).

ئینجا قیژاندی:

- کوره ئەمە (صادق الفلاحي)ی کۆنە مەعمیلمانە! تەماشا بکەن قژی بۆیە کردووە تا نەیناسینەوە.

فەرماندەی مەفرەزەکە یەکێمیانی ڕاسپارد، تا بچێت تەلەفۆن بۆ (نایل عیسی)ی دووەم بەرپرسی ئاسایشی گشتی بکات و لەم ڕووداوە ئاگاداری بکاتەوە. فەرمانی بەوانی دیکەی ژوورەکەیش دا:

- دەی ماڵەکە سەنگ و سوژن بنێن!

یەکەم شت کە بە خەیاڵمدا هات، ترسام لە ماڵەکەدا بۆسە بنێنەوە بۆ گرتنی ئەو هەڤاڵانەی کە دێن و ئەوانیش (هادي صالح) و (کامل السامرائي) و (ناصر عبود) و (کریم احمد)بوون. بڕیارم دا هەوڵ بدەم ماوەی پشکنینەکە درێژ ببێتەوە، سا بەڵکو ئەوە دەرفەتمان بداتێ تا هەواڵی ڕووداوەکە بڵاوببێتەوە و هەمووان بیبیستن و هەڤاڵان توخنی خانوەکە نەکەون. بەناوی یاساوە داوام کرد ماڵەکە بەپێی ڕێ و شوێنی یاسای بپشکنن. دەمزانی موختری گەڕەکیان لەگەڵدایە. بۆیە بەو بەهانەیەوە کە وڵات لە هەلومەرجی حوکمی عورفیدا دەژی، داوای ئامادەکردنی نوێنەری ئیداری عورفیم کرد. پەلپیان لە داواکە نەگرت، بەڵکو فەرمان بەیەکێکیان درا بچێ نوێنەری ئیدارەی عورفی بهێنێت. لەکاتێکدا چاوەڕوانیمان دەکرد، ئەفسەرە جلی پۆلیسی لەبەرەکە لێم نزیك بوەوە و وێنەیەکی کۆنی پێش موو لێهاتنی منی لە گیرفانی دەرهێنا و لێی پرسیم:

- ئەمە وێنەی تۆ نییە؟ تۆ خاوەنی ئەم وێنەیە نیت؟

نە گوتم؛ ئا و نە گوتم؛ نا. بەڵام لە وەڵامدا گوتم: من لەبەردەم حاکمی لێکۆڵینەوەدا هەموو شتێك ڕووندەکەمەوە. بۆیە گوتی:

- ئەگەر خاوەنی ئەم وێنەیەی، ناوی خۆت بڵێ تا ڕێزت لێ بگرن.

بەر لەوەی وەڵام بدەمەوە، ئەفسەرێك بە پلەی موقەدەم، هاتە ژووری و ڕایگەیاند:

- من نوێنەری ئیدارەی عورفیم، هاتووم سەرپەرشتی پشکنین بکەم.

سەر لەنوێ پەڵپم گرتەوە و گوتم:

- ئەگەر دەتانەوێت پشکنینێکی یاسایی بکەن، پێویستە حاکمی لێکۆڵینەوەیش ئامادە ببێت. داواتان لێ دەکەم پابەندی یاسا بن.
- باشە بڕۆن حاکمی لێکۆڵینەوەیش بانگ بکەن.

یەکێکیان چووە دەرەوە و پاش چارەکە سەعاتێك کەمتر، لەگەڵ پیاوێکی ڕەشتاڵەی سپۆرتی چوارشانە و مرچ و مۆندا هاتەوە. گوتی: ئەمە (محمد أحمد العمر)ی حاکمە (جارویار لە ناو بەرهەڵستە لیبراڵەکانی ڕژێمدا ناوی دەبرا).

- لێم پرسی: دەتوانم دڵنیا ببم کە جەنابت بەڕاستی حاکمیت؟ دەکرێت ناسنامەکەت ببینم؟

کابرا دەست بەجێ کەلەیی بوو، چونکە پرسیارەکەمی بە سوکایەتیەکی گەورە دانا بۆخۆی. بەبێزاریەوە وەڵامی دایەوە:

- هەتیو دەمت داخە.

نە کەوتمە دەمەقرە کردن لەگەڵ ئەم حاکمە دەبەنگەدا، کە بیروکراسی و کەللە ڕەقیی؛ توێژێکی فراوانی لە فەرمانبەرە زلەکانی دەزگای حوکمی بەرجەستە دەکرد. بەڵکو داوام کرد، نوسراو و بڵاوکراوە و بەڵگەکان پارچە پارچە جیابکەنەوە و بیانژمێرن و ئەوە لە کۆنووس(محضر)ێکدا جێگیر بکەن، تا دواتر هەندێك کەس بەدڵی خۆیان شتی دیکەیان لە ناودا نەشارنەوە و بیاندەنە پاڵ ئێمە. یەکەمجار داواکەمیان بەجێ هێنا. بەڵام دوای چارەکە سەعاتێك، بۆیان دەرکەوت پشکنین بەم شێوە دوو ڕۆژی تەواو دەخایەنێت. وازیان لەو کارە هێنا و کورتیان کردەوە: جانتایەك بڵاوکراوە و بەڵگەی کۆمۆنیستی لەناودایە. پاش تێپەڕبوونی نزیکەی ٢کاتژمێر بەسەر ڕووداوەکەدا، هەریەکەمانیان بە ئۆتۆمبیلێك گواستەوە بۆ فەرمانگەی ئاسایشی گشتی. هەر کە لە ماڵ هاتمە دەرێ، نەیانهێشت هیچ یەکێك لەو دوو هەڤاڵەن ببینم. پیرەژنەکەی دایکی عوسمان و کچەزا چکۆلەکەیشی گیران.

لە فەرمانگەی ئاسایشی گشتی ئاشکرام کرد کە من(بەهادین نوری)م و تێکۆشەرێکی شیوعیم و ئەو دووکەسەیش لە خانوەکەدا لەگەڵ مگیراون هەر شیوعین.

سەرەتا برامە نوسینگەی (بهجت العطیة)ی بەڕێوبەری ئاسایشی گشتی کە پیاوێکی ڕشتاڵەی دەستەی کەمێك هێمن بوو. لەوێ دانیشم و دەبوو یەکەم گێمی مشتومڕ دەست پێ بکەم. بەر لە هەموو شتێك بایەخی بە بابەتی سیفەتی حیزبیم دەدا. پێش گیرانم گومانێکی زۆری هەبوو کە من سکرتێری حیزب بم. بەڵام ڕەنگە باوەڕێکی بێ ئەملا و لای نەبوویێت. بۆیە لێی پرسیم:

- تۆ سکرتێری (ح ش ع)نیت کە ناسناوی (باسم)ـە؟
- نەخێر سکرتێری حیزب نیم. من ئەندامێکی حیزبم و سکرتێر نیم.

بڕیارم دا تاسەر لەسەر ئەم ڕایە بمێنمەوە و بەڕاشکاوی و شێلگیرانە داکۆکی لە کۆمۆنیزم و حیزب بکەم. سەیرم کرد بەڕێوبەری گشتی لە قسەدا کەوتە بڕوبیانوو هێنانەوە و هەوڵی دا مەنتقی بێت. وشەی سوك و هەڕەشەی بەکارهێنا. گوتی: لە قوتابخانەی سەرەتایی هاوڕێی (فەهد)بووم. پاش گیرانی لە (١٩٤٧)دا، ئامۆژگاریم کرد بیریکاتەوە و پەشیمان ببێتەوە لەوەی کە کردوویە تا دووچاری سزای یاسایی توندوتیژ نەبێت، فەهد ئامۆژگاریەکەی منی بەگوێدا نەچوو، تا ئەوە قەوما کە قەوما. دیاربوو ئەم قسانەی دەگرتە من بۆ ئەوەی بمترسێنێت و کۆڵەپێچم بکات دان بە هەموو شتێکدا بنێم تا ملم لە پەتی سێدارە ڕزگار بکەم. ئەم پەتە نەیدەترساندم.

کە لە ژووری بەڕێوبەری گشتی هاتمە دەر، بردمیانە ژووری (نایل عیسی)ی ورگ زلی یاریدەدەری، کە سەرو سیمای چەشنە گەمژەییەکی جوتیارانەی نیشان دەدا. لەوێش کەم و زۆر هەمان پرسیار و هەمان مشتومڕ دوبارە بوونەوە. کە لە نوسینگەکەی نایل هاتمە دەر، لە ڕاڕەوێکدا بەتەنیشت دۆڵابێکەوە کە لە خانووەکەمانەوە هێنابوویان ڕایانوەستاندم و پێش ئەوەی بمپەستنە ناو زیندانە شێدارەکەم، یەکەمین وێنەیان گرتم. لەوێ کەلەپچەیان خستە دەستم و بە زنجیرێکی چەسپکراوی ناوەڕاستی زیندانەکەیانەوە بەست. هێندەی پێ نەچوو، جارێکی دیکە هێنامیانە دەر بۆ ژوورێکی دیکە کە ئەفسەرێکی بە پلەی موقەدەم تێدا دانیشتبوو. خۆی پێ ناساندم و گوتی:

- من موقەدەم (صالح مهدي السامرائي)ی یاریدەدەری سیاسی ڕێبەری ئیدارەی عورفیم.

پێم وایە یەکێك بوو لە ئەفسەرە سەرەکییەکانی دەزگای سیخوڕی سەربازی کە پەیوەندیەکی بتەوی بە موخابەراتی بەریتانیاوە هەبوو. ئەویش حەزی دەکرد وتووێژم لەگەڵدا بکات و گوێم لێ بگرێت. هەمان باس و خواس دووپات بوونەوە. ئەم ئەفسەرە لەسەر خۆ بوو، پەنای نەبردە بەر هەڕەشە و گوڕەشە و جنێو. دوای ئەوە، هێنرامەوە بۆ زیندانەکەم تا وەك پێشان کەلەپچە بکرێم، بەبێ ئەوەی هیچ ڕاخەر یاخود پەتویەکم بدەنێ. پێیشیان گوتم؛ قۆمیسەرێکی پۆلیس بەردەوام لەبەردەم دەرگای زیندانەکەمدا دەبێت و دەتوانم پەیوەندی پێوە بکەم و چیم بوێ داوای لێ بکەم. پێم وابوو مەبەستی ئەم کارە قایمکردنی پاسەوانییە لەسەرم و ڕێگرتنە لە هەر هەوڵێکی هەڵاتنم. ئەوان لە تین و توانی فراوانی (ح ش ع)دەترسان، چونکە پەیوەندی لە پچڕان نەهاتووی بە گەلەوە هەبوو.

کە دەرگای زیندانەکەم کرایەوە و دوو پۆلیسی جلی ڕەسمی لەبەر هاتنە ژوور و گوتیان؛ فەرمانیان پێ دراوە شەو لەهەمان ژوور بخەون، شەو بەسەر بەغداد دا هاتبوو. یەکیان (سەعید)پیاوێکی کامڵی دەستەی گۆشتن بوو، سەر و سیمای بەڕواڵەت وای دەردەخست پیاوێکی کەمتەرخەم و دەبەنگە و هەر بۆ ئەوە بووە بە پۆلیس تا بژی. دووەمیان(کاسب یان چاسب) لاوێکی کەلەگەتی بەلە باریکەی ڕوخۆش و وەك جووتیاری عێراقی سادە بوو و هێشتاکە ڕەوشتی بۆرجوازیانە گەندەڵی نەکردبوو. ڕێ نەدەکەوت سەعید هەوڵی دواندنم بدات. بە پێچەوانەی (کاسب)ەوە کە پەیجۆری هەر بۆنەیەکی دەکرد پێکەوە قسە بکەین. ئێوارەی ڕۆژی دوایی، (کاسب)کاتژمێریکی تەواو بەر لە بڕادەرەکەی هات. دیاربوو بۆ هەلێك دەگەڕا تا قسەم بۆ بکات. بۆیی باس کردم کە ئەو کوڕی جووتیارێکی دێهاتی (عەمارە)یە و لەگەڵ کەس و کارەکەیدا لە قۆختەیەکدا دەژی. پێم ڕاگەیاند منیش لە بنەڕەتدا خەڵکی دێم و منداڵ بووم کە ماڵەکەمان هاتە شار و کە گەورە بووم زۆرداری و چەوساندنەوەم بینی و بووم بە شیوعی. گوتی؛ لەم فەرمانگەیەدا زۆر تاڵی و ئەشکەنجەی بینیوە و شیوعی وای دیوە خۆی ڕانەگرتووە و مایەی ڕوو سووری نەبووە، بەڵکو ڕوخاوە و برادەرەکانی تێوەگلاندووە. هی دیکەشی دیوە سەرباری سەختی ئەشکەنجەدان خۆڕاگر بووە. بەشێوەیەکی تایبەت ستایشی (حمید عوسمان)ی کرد کە حوزەیرانی ١٩٤٩ گیرا و پاڵەوانانە خۆڕاگری کرد. وەڵامم دایەوە:

- دەبێ ئەو کەسەی بەخواستی تەواوی خۆی ببێ بە شیوعی، نارەحەتی دەرببات و خۆ ڕابگرێ.

- دەتوانی تا سەر خۆت ڕابگری؟
- لەژێر ئەشکەنجەدا تیکە تیکەم بکەن، ناپاکی لە هەڤاڵانم ناکەم و نهێنی حیزب نادرکێنم.

(کاسب) ڕوانییە ڕوخسارم، وەك بڵێی هەر ئێستا دیومی و هیچی نەگووت. لە گۆشەی زیندانەکەوە لە جێگای خۆی هەستا و لێم نزیك بووە وە و بۆ خۆشەویستی و ڕێزگرتن تەوێڵی ماچ کردم. ئینجا بەبێ ئەوەی دەم هەڵبهێنێتەوە، چووە وە بۆ جێگای خۆی. ڕووخساری (کاسب) پیاوچاکی و ڕاستی هاوسۆزی ئەوی دەردەخست. ئەوە قەناعەتی پێ کردم کە من لەبەردەم مرۆڤێکی پیاوچاکدام و دوورە لەوەی بە فێڵ خرابێتە تەکم و ڕاسپێردرابێ هەواڵم لەسەر کۆبکاتەوە. لێی پرسیم:

- چیت پێویستە سبەی ئێوارە بۆتی بهێنم؟
- کاسب هەر پێویستم بە ڕۆژنامەیە!
- ئەمە یەکجار ترسناکە. ئەگەر بەوە بزانن حوکمی دووساڵ زیندانیم بەسەردا دەدەن.
- کەواتە پێویست ناکات و هیچم ناوێ، لەگەڵ ڕێز و سوپاسمدا.

کە ئێوارەی ڕۆژی دوای هات، ڕۆژنامەیەکی لەگەڵ مۆزێك و پرتەقاڵێکدا لە گیرفانی دەرهێنا و بێهودە هەوڵم دا قەناعەتی پێ بکەم پارەکەیم لێ وەربگرێ. کەچی هەر لێی وەرنەگرتم. ڕۆژانی دواتریش ئەوەی بە خۆڕای دوپاتکردەوە، ئەگەر چی کەم دەرامەت بوو. یەکەم کەس بوو باسی گیرانی (كامل السامرائي)ی بۆ کردم.

کامل ئەندامی لیژنەی حیزبی بەغداد و هاوڕێ و لە ئۆتۆمبێل لێخوڕیندا مامۆستام بوو. دایکی و خوشکەکانی ئافرەتی باش و هاندەری بوون بۆ خەبات. کاتژمێرێك بەر لەوەی بەسەر ماڵەکەمدا بدەن هاتە لام، کۆنە ئۆتۆمبیلە چکۆلەکەمی وا برد بۆ چاککردن لەلای فیتەر کە نیوەڕۆ یا کەمێك پاشتر بیگێڕێتەوە بۆم. لەوە دەچێت ئۆتۆمبیلەکەی هێنابێتەوە و کەوتبێتە ئەو بۆسەیەوە کە لە ناو خانوەکەدا بۆیان نابووە وە. گیرا بە ئۆتۆمبیلەکەیشەوە، کە چوار مانگ دەبوو بە ١٢٠دینار کڕیبووم.

لە(کاسب)ی هاوڕێ پۆلیسم پرسی:

- چ زانیاریەکت لایە لەبارەی ٣هاورێ گیراوەکەمەوە؟ ئایا ئەشکەنجە دەدرێن؟ هیچ یەکێکیان دانیان بە نهێنیەکاندا ناوە؟
- من هیچیانم ڕاستەوخۆ نەدیوە و ئەوەم پێ ناکرێت. بەڵام بیستم لێیان دەدرێت و ئەشکەنجە دەدرێن. نەمبیستووە کەسیان نهێنی درکاندبێ. هەموویان خۆڕاگرن. ئەگەر نهێنیان بدرکاندبایە لێرە _وەك بووە بە نەریت_ هەموو دەمانبیست.

لە سێیەم ڕۆژی گیرانمدا بە (کاظم)ی قۆمیسەرە یاساوڵەکەم گوت: دەمەوێت چاوم بە بەڕێوبەری گشتی بکەوێت. لە وەڵامدا گوتی: هەر ئێستا دەچم پێی بڵێم. لە ماوەی ٢دەقە کەمتردا بەپەلە گەڕایەوە و دەرگای زیندانەکەی کردەوە و کەلەپچەکانی دەستمی کردەوە و گوتی:

- مامۆستا فەرموو! جەنابی بەڕێوبەری گشتی چاوەڕێت دەکات.

لە زیندان هاتمە دەر، سەیرم کرد ژمارەیەکی زۆری پیاوانی ئاسایشی گشتی لە هەردوو لای ڕاڕەوی ڕوو بە نوسینگەی (بهجت العطیة)دا ڕیز بوون و هەموویان بە خۆتێهەڵقورتاندنێکی سەیرەوە تەماشام دەکەن. گوێم لە چرپەی هەندێکیان بوو. وایان چاوەڕوان دەکرد کە داوای چاوپێکەوتنی سەرۆکەکەیان دەکەم، شان دادەخەم و نهێنی دەدرکێنم. یەکیان گوتی: " وازبێنە، با لێرەدا سەری بنێشێنین، وەك چۆن ساڵەها سەری ئێشاندبووین". (بهجت العطیة) لە نوسنگەکەیدا بە گەرمی پێشوازی کردم. دایشتم و دەستم بە باسێکی _بەلای ئەوەوە_ چاوەڕوان نەکراو کرد:

- هاتم نارەزای دەربڕم بەرامبەر بە مامەڵەی نا یاسایی_نامرۆڤانەتان؛ لەگەڵماندا و ئەم ئەشکەنجە دڕندانەیە ڕیسوا دەکەم.
- کەس هات لێت بدات؟
- نەخێر لەمنیان نەداوە. بەڵام ئەوەتەی خراومەتە زیندان کەلەپچە کراوم و وەك چۆن ئاژەڵێك دەبەسترێتەوە ئاوا بە سنگێکی ئاسنی ناوەڕاستی ژوورەکەوە بەستراوم و بەبێ ئەوەی ڕاخەر یا پەتوویەکم بدەنێ لەسەر زەوییەکی سارد و شێدار فڕێتان داوم و ڕۆژنامە و ڕادیۆ و چاوپێکەوتن و هەموو پەیوەندییەکتان بە جیهانی دەرەوەی زیندانەکەمەوە لێ قەدەغە کردووم و چەند پیاوێکتان جنێوم پێ دەدەن و

هەرەشەم لێ دەکەن، ئایا ئەمە مامەڵەی مرۆڤانەیە؟ یاسای ئێوە ڕێ بەوە دەدات؟

- ئەگەر ئێوە ببونایە بە حوکمدار و ئێمەتان بگرتایە؛ چۆن لەگەڵماندا دەجولانەوە؟ ئاخۆ بەزەییتان پێماندا دەهاتەوە؟
- دەمانگرتن و دەماندان بە دادگای گەل، تاوەکو چارەنوستان دیاری بکات. (ئەوەم پێ گوت و ئەوکاتە بەخەیاڵمدا نەدەهات کە دوای پێنج ساڵ لەم قسانە ئەم کابرایە ڕاست دەگیرێت و دەدرێتە دادگای گەل _کە المهداوي سەرۆکایەتی دەکرد_ و بابەتەکە بە جێبەجێکردنی حوکمی لە سێدارەدانی کۆتایی دێت).
- ئێمەش گرتمانن، دەتاندەین بە دادگا تا حوکمی دادوەرانەی خۆی دەربکات.
- نەهاتووم داوابکەم نەمدەن بە دادگا، بەڵکو داوابکەم ئیدارەکەتان ئەم مامەڵە دڕندانە و فاشیانەیەی ئێستا بە شێوەیەکی مرۆڤانە و یاسایی ڕەفتارمان لەگەڵدا بکات. من تاوانێکم نەکردووە و شەخسی خۆم دوژمنایەتیم لەگەڵ هیچ کەسێکدا نییە. من گیراوێکی سیاسیم چونکە خەباتم لە دژی کۆلۆنیالیزم و نۆکەرە ناوخۆییەکان کردووە.
- تۆ نازانی دروشمی ڕووخاندنی ڕژێمی پادشایەتی و دامەزراندنی ڕژێمی کۆماریت بەرزکردووەتەوە. ئەمەش تاوانێکە سزاکەی بەپێی یاساکانی عێراق لە سێدارە دانە؟
- جەنابی بەڕێوەبەر؛ ئەم بابەتە کاری دادگایە و فەرمانگەکەتان هەقی بەسەرەوە نییە. من بەناوی مرۆڤایەتی و یاساوە داواتان لێ دەکەم وەك گیراوی سیاسی مامەڵەمان لەگەڵدا بکەن.
- باشە کاك بەهادین. بچۆرەوە بۆ ژوورەکەت، لەمەودوا مامەڵەیەکی مرۆڤانەتان لەگەڵدا دەکەین.

دوای ئەوە کە دڵنیا بوو کە من نەهاتوومە لای بە چۆکدا بێم و نهێنی بدرکێنم، ئەوەی گوت تا پوولم پێوە بنێ و قسە ڕەقەکانم ببڕێتەوە.

گەڕامەوە بۆ زیندانەکەم. مامەڵە کردنیان لەگەڵمدا هیچ نەگۆڕ، ئەوە نەبێت کە یەك بەتانی کۆنیان دامێ. (کاسب)ی برادەرم پێی گوتم ئەشکەنجەدانی دوان لە هاوڕێکانم هەر بەردەوامە. وای بۆ چووم ئەو دوانە (کامل) و (باقر)بن، چونکە (صادق الفلاحي)ی

"کۆنە مەعمیلیان" ناسراو بوو لەلایان و دەستیان لێ شتبوو، پێشتر پتر لە جارێك گیرا بوو و ئەشکەنجە درابوو و خۆی ڕاگرتبوو.

حەوتەم یاخود هەشتەمین ڕۆژی گیرانم. (کاسب) بە نهێنی قەڵەم و کاغەزی بۆ هێنام. نامەیەکم بۆ لیژنەی ناوەندی یاخود بۆ (کەریم ئەحمەد)نووسی و لەگەڵ ناونیشانی هەڤاڵێکدا دامە پۆلیسەکە بۆ ئەوەی بیگەیەنێت. لە نامەکەدا ئاماژەم بۆ ئەوە کردبوو کە من دانم پێدا ناوە خۆم و (صادق) و (باقر) تەنها وەك ئەندام سەر بە حیزبین. باسی ئەوەیشم کرد کە (کامل) حیزبی نییە و نازانم چۆن دەستگیرکراوە. هەروەها گوتیشم ئەگەر نەگوێزرێمەوە بۆ دەرەوەی ئاسایشی گشتی، ئەوا بۆ ناڕەزای دەربڕین دژی مامەڵەی خراپتان، مان لە خواردن دەگرم. پاشتر زانیم (کاسب) بە ئەمانەتەوە نامەکەی گەیاندبوو و (کەریم ئەحمەد) چاوی پێ کەوتبوو.

هەمان ڕۆژ هەڕەشەم لە ئاسایشی گشتی کرد، کە ئەگەر بەباشی لەگەڵمدا نەجوڵێنەوە و لێم نەکۆڵینەوە، تا پاشان بگوێزرێمەوە ب گرتووخانەیەکی ئاسایی، دەم و دەست مان لە خواردن دەگرم. بەرپرسێکی فەرمانگاکە بە پرتاو ئاگاداری کردمەوە کە سبەی لێکۆڵینەوە دەکرێت و پێویست بە هیچ مانگرتنێك ناکات. لێکۆڵینەوەکە ڕۆژی دوای بەڕاستی دەستی پێکرد. لێکۆڵەرەوەکە(عبداللطیف الوتار)ی ئەفسەری پۆلیس بوو کە بە سێیەم بەرپرسی ئسایشی گشتی دادەنرا. ڕێککەوتین قسەکانم بەدەستی خۆم بنوسمەوە و ئەو بپرسێت و من وەڵامی پرسیارەکانی بدەمەوە. لە نوسینگەکەیدا دانیشتم. کابرایەکی هێمن بوو و بەدرێژایی دوو ڕۆژی لێکۆڵینەوە گرژ نەبوو، جارێك نەبێ؛ چونکە من سوور بووم لەسەر ئەوەی کە من سکرتێری حیزب نیم و ناسناوم (باسم)نییە. گوتی:

- هەزار بەڵگەمان لایە کە تۆ (باسم)یت. ئیتر نکوڵی لێکردنی بۆچییە؟ پێویستە دان بەوەدا بنێی کە تۆ سکرتێری حیزبیت.
- من شیوعیم و ئەندامی حیزبم، سکرتێر نیم.
- کەواتە نابێ بڵێیت من شیوعیم.
- دەیڵێم و پێ دادەگرم کە من شیوعیم.
- لەسەر ئەم پێداگرتنە زمانت دەبڕم.

- بۆت هەیە زمانم ببڕی، بەڵام پێت ناکرێت کۆڵیم پێ بدەی و ناچارم بکەیت نهێنی بدرکێنم.

ئەفسەرە لێکۆڵەرەوەکە مات بوو، کەمێك تێیڕوانیم. نەمزانی ئاخۆ ڕق یاخوود بەزەیی لە دڵدا بوو. ئینجا گوتی:

- داوای لێبوردن دەکەم. با بەردەوام بین و چۆنت دەوێ وا وەڵامەکانت بنوسە.

پرسیارێك سەرنجی ڕاکێشام لەو بارەوە بوو کە ئایا (محمد مهدي الجواهري) ئەندامی (ح ش ع) بوو. وەڵامم دایەوە: خۆزگە شیوعی بوایە! من هیچ ڕۆژێك نەمبیستووە شیوعی بووبێت. لە وەڵامی ئەو پرسیارەشدا کە کێ بۆ ئەندامیەتی حیزبی پاڵاوتم و ئیشم لەگەڵ کێدا کردووە و لە شیوعیەکان کێیان دەناسم... من هەر کلێشەیەکی نەگۆڕم دەنوسی: " وەڵامی ئەم پرسیارە نادەمەوە" یاخود: " نهێنییەك نادرکێنم کە بە من سپێردرابێ". لێکۆڵینەوە هەر دوو ڕۆژی ٢٢ و ٤/٢٣ بەردەوام بوو و چەندین دەمەتەقێی تێهەڵکێش بوو. پاش ئەوە ڕاستەوخۆ گواسترامەوە بۆ بەندینخانەی ژمارە (١) لە ئۆردووگای (الرشید). لەوێ بۆم ڕوون بوویەوە کە هەر چوار گیراوەکە لە ژووری تاکە کەسیی یەك لەتەنیشت یەکدا گل دراونەوە و پاسەوانییەکی سەربازی توندوتیژیان لەسەرە، بەواتایەکی دیاریکراو کەوتوونەتە بەر ڕەحمەتی(عبدالمهیمن)ی ئەفسەری دڕی فەرماندەری گرتووخانەکە.

گرتووخانەکە ژمارەیەکی زۆر گیراوی شیوعی تێدا بوو، لەوانە: ئەوانەی کە بەهۆی کێشەکەی ئێمەوە گیرا بوون، سا یا لەبەر بەشداریکردنیان لەو وەفدانەدا کە چوونە لای دەسەڵاتداران و داوای بەردانمانیان کرد، یان چونکە دەسەڵاتداران نووسراوی وایان لەماڵەکەمدا بەردەست کەوت، یارمەتی دان ئەوانە بناسن، یاخود لەبەر هۆی دیکەی لەم چەشنە. بە تایبەت بۆ ئەوە توندوتیژییان نواند تا ڕێی بەیەکگەیشتنی نێوان خۆمان و گیراوەکانی ترمان لێبگرن. جا کە یەکێکمان لێ دەبرایە ئاودەستخانەی نزیکەی ٧٠مەترێك لە زیندانەکەمانەوە دوور، زیندانیەکانی دیکە لە ژوورەکان گل دەدرانەوە و ڕێگاکە تەواو چۆڵ دەکرا، لەترسی ئەوەی نەبادا یەکێك بمانبینێت یان قسەمان بۆ بکات. فەرماندەری گرتووخانەکە سەرباری کەڵەوە کێشی و دڕی لەگەڵ گیراوەکانی دیکەدا، لێمان دەترسا و خۆی لە قەرەمان نەدەدا.

ئەو تاکە مرۆڤەی بۆم دەکرا قسەی بۆ بکەم، سەربازە یاساوڵەکە بوو کە بەردەوام لە بەردەم ژوورەکەماندا هەڵوەستا بوو. یاساوڵەکە هەر دوو کاتژمێر جارێك دەگۆڕدرا. ئەوە دەرفەتی قسەکردنی بۆ یەکێکی دیکە بۆ خۆش دەکردین. زەحمەت نەبوو، بەتایبەت لەگەڵ هەندێك یاساوڵیاندا لەیەکتر حاڵی ببین. جار لەدوای جار لەگەڵ (ئەکبەر)ی سەربازی یەك خەتی فەرماندەری کەرتی پاسەوانیدا، کە تورکمانێکی شیعە مەزهەبی خەڵکی (دووز)بوو، لە کونی دەرگای ئاسنی زیندانەکەمەوە بەیەك دەگەیشتین و قسە گۆڕکێمان دەکرد. ئەم سەربازە خۆی بە شیوعی دادەنا. هەرکاتێك بیزانیایە پاسەوانەکە جێ متمانە و بڕوا پێکراوە؛ دەهاتە لام. ڕۆژێکیان باسی دانانی ڕیگای هەڵهاتنمی لا کردمەوە و گوتی: خۆیشم لەگەڵتدا هەڵدێم. بەڕاستی بوو. بەڵام مرۆڤێکی سادەی کەم ئەزموون بوو. هەڵهاتنم ڕەدنەکردەوە. داوای ڕوونکردنەوەم کرد و زۆرم لێ پرسی. لام وایە ئەوە هەلێکی ڕاستەقینە بوو بۆ هەڵهاتن و زۆر سەربازی دیکەیش هەبوون ئامادە بوون هاوکاریمان بکەن. بەڵام هەوڵەکە دوابەدوای گواستنەوەی ئەکبەر سەری نەگرت، ڕەنگە لەبەر زۆر بلێیەتی خۆی یا گومان لێکردنی بووبێ.

برادەرایەتیم لەگەڵ هەندێکی ئەو سەربازانەدا پەیداکرد کە بۆم هەڵدەکەوت لە کاتژمێری پاسەوانییاندا قسەیان لەگەڵدا بکەم. ڕۆژێکیان یەکێمی لادێی و نەخوێندەواریان لێی پرسیم:

- بۆچی گیرای؟
- بە تاوانی شیوعی بوون.
- ئیشی ئەم حوکمەتە سەیرە. جابۆچی خەڵك بەم تاوانەوە دەگیرێن؟ بۆچی نیوەی ئۆمەتی محەمەد شیوعی نین؟

لەو ڕۆژەوە کە گیرام، ١٦دینارم پێ بوو، لە ئاسایشی گشتی هیچم لێ خەرج نەکرد. لە بەندینخانەی ژمارە یەك یاساوڵێکم ڕاسپارد دوو کیلۆگرام خورمام بۆ بکڕێ. دەمزانی (صادق الفلاحي) تەنانەت فلسێکیش شك نابات. دوو دینارم لە بڕە خورمایەکدا شاردەوە و دامە سەربازە یاساوڵەکە، تکام لێکرد بیگەیەنێت بە (صادق). پاش چەن دەقەیەك فەرماندەی گرتووخانە خورماکەی بەدەستەوە بوو، هاتە لام. دوو دینار و خورماکەی بەسەردا فڕێ دام و ڕوو بە دیواری زیندانەکە پاڵی پێوە نام و هەڕەشەی لێ کردم:

- چۆن پارە بۆ گیراوێکی دیکە دەنێریت؟
- من تاوانم نەکردووە و شتێکی قەدەغەم نەناردووە. مافی ئەوەم هەیە خواردن و پارە بۆ هەڤاڵم یاخود بۆ هەر مرۆڤێکی دیکە بنێرم.

ئەفسەرەکە بەجێی هێشتم، ڕووداوەکە لەناو سەربازەکاندا بڵاوبوویەوە. بۆیە هەموو بە قسەی ناشرین شاوڵیان بۆ پاسەوانەکە برد و بە "ناپاك"یان دانا و جنێویان پێدا. ئەویش پتر لە جارێك هاتە لام و عوزر خواهی بۆ هێنامەوە. بەڵام وەڵامم نەدایەوە.

سێ مانگ دوای گیرانم، باوکم توانی بە یاریدەی هەندێك دەستڕۆیشتووی بنەماڵەی (بابان) لەبەغداد، ڕەزامەندیی دەسەڵاتداران وەربگرێ بۆ سەردانیم لە گرتووخانە. ئەوە بە درێژای زیاتر لە ٣ساڵ یەکەم چاوپێکەوتن بوو. (محمد بابان)ی پارێزەری نیشتیمانپەروەر و پیاوێکی ئاینی دیکەی (مەلا محەمەدە شەل)ناوی لەگەڵدا بوون. لە نوسینگەی (عبدالمهیمین)ی فەرماندەری گرتووخانە و بەسەرپەرشتی ڕاستەوخۆی ئەو بۆ ماوەی (١٠دەقە) چاوم بە باوکم کەوت. پێی گوتم:

- لە(١٣ی نیسان)دا گرتیانی و من لە (١٤ی نیسان)دا هاتمە بەغداد و تائێستا لێرە نەبزووتووم. بەشوێن هەواڵی تۆدا یان بۆ دەست سووککردن لەسەردت چوومەتە لای ئەم و ئەو.
- بابە گیان؛ پێویستی نەدەکرد تا ئەم ڕادەیە خۆت بڕەتێنیت. تۆ ناتوانی هیچم بۆ بکەیت و ئەو پارەیەشت نییە ئەم هەموو ماوەیە بۆ مانەوەتی خەرج بکەیت لە بەغداد.
- کوڕم ئەوە دەزانم. بەڵام من باوکم و تۆیش جەرگی منی! ناتوانم لێت دووربکەومەوە.

چاوپێکەوتنەکە لە مانگی ڕەمەزاندا بوو. مەلا شەلە لێی پرسیم:

- بەهادین بەڕۆژوویت؟
- نەخێر مامۆستا بەڕۆژوو نیم، ژیانی بەندینخانە لێرە ڕێگا بە ڕۆژوو گرتن نادات.

- درۆ دەکەیت، ئەوەی بیەوێت بۆ خودا بەڕۆژوو ببێت، دەتوانێ لە گشت هەلومەرجێکدا ئەوە بکات.

پێش ئەوەی داکۆکی لە خۆم بکەم، باوکم وەڵامدانەوەی برادەرەکەی گرتە ئەستۆ و گوتی:

- مەلا محەممەد لەوە دەچێت تۆ ئەو وانانەی حوکمەکانی شەریعەتت بیرچووبنەوە کە خوێندووتن! چونکە شەریعەتی ئیسلامی کەسانی وەك ئەو پێمل ناکات ڕۆژوو بگرن تا لە بارودۆخێکی وەك ئێرەدا بژین.

شەلە بێدەنگ بوو و (عبدالمهیمن)گوتی:

- وەختی چاوپێکەوتن تەواو بوو، با هەریەکە و بچێتەوە بۆ شوێنی خۆی.

ڕۆژی دوایی لەسەر بەتانیەکەم هەڵاژا بووم کە سەربازە یاساوڵەکە بانگی کرد و گوتی:

- پرسیارێکی شەرعیم هەیە و وەڵامەکەیم لەتۆ دەوێت.
- جا کێ پێی گوتووی من دەتوانم وەڵامت بدەمەوە؟
- دوێنێ کە باوکت هات بۆ چاوپێکەوتن بینیم. پیاوێکی مێزەر بەسەر بوو. ئەمە مانای وایە تۆ دەتوانی وەڵام بدەیتەوە.
- (خضر) پرسیارەکەت چییە؟
- ئەگەر ڕۆژوو گر بە ڕۆژ نوستبێ و لەخەویدا شەیتانی ببێ، ڕۆژووەکەی دەشکێت؟

خۆمم لە وەڵامدانەوە دزیەوە، چونکە نەمدەزانی حوکمەکانی شەریعەتی ئیسلامی چی دەڵێن. دواجار کە زۆر هەردووپێی لێ کردمە کەوشێك گوتم:

- بەڕای هەندێکیان دەشکێت و بەڕای هەندێکیان ناشکێت.

ڕۆژێکیان دەرگای زیندانەکە کرایەوە و (عبدالمهیمن) بانگی کردم لەگەڵیدا بچمە نوسینگەکەی. لاوێکی باڵا بەرزی هێمنم لەوێ بینی و ناسیمەوە، ئەگەرچی جووتە

سمێڵەکەی خەریك بوو سەرم لێ تێك بدەن. (مجید عبدالرزاق)بوو کە لە (زستانی ١٩٥٠)وە نەمدیبوو. فەرماندەری گرتووخانە لێی پرسیم:

- ئەم لاوە دانیشتووەی ئێرە دەناسی؟
- نەخێر، نایناسم.
- ئەو باش تۆ دەناسێت و تۆیش دەیناسیت.
- گوتم من نایناسم و پێشتر نەمدیوە.

لە (مەجید)ی نەپرسی ئاخۆ دەمناسێ و ئەویش لەخۆوە هیچی نەگووت. بەوەدا وام مەزەندە کرد، نکۆڵی لە ناسینم کردووە، ئەگەرچی کاتی خۆی بەشداری وەفدێکی سلێمانی کردبوو عەریزەیەکی بۆ دەربارەی پادشایەتی پێ بوو؛ داوای بەردانمی کردبوو.

دوو ڕۆژ لەوە بەدوا جارێکی دیکە بانگ کرامەوە بۆ ژووری بەڕێوەبەر. لاوێکی کوڵەبنە لەوێ بوو. یەکەم جار بوو بیبینم. چاوی بڕیبووە من لەبەر هۆکارێك کە سەرەتا من نەمزانی چییە. ئەو لێکۆڵەرەوەی کە لەگەڵیدا هاتبووە ئەوێ لێی پرسیم:

- ئەم مرۆڤە دەناسیت؟
- نەێر نایناسم و لەژیانمدا نەمدیوە.
- ئەو تۆ دەناسێت و تۆیش دەیناسی... ئەوە (حەسەنی شێخ سەعیدە)، تەتەری حیزبی نێوان تۆ و (مجید عبدالرزاق)بووە. حەسەن وانییە؟
- بەڵێ دەیناسم و دەمناسێ. تەتەری نێوان ئەو و (مجید عبدالرزاق)بووم.

لێکۆڵینەوە تازە ساختەکە دوایی هات و گەڕامەوە بۆ زینانەکەم و بیرم لە ڕووداوەکە دەکردەوە. ئەمە چ تەپکەیەکە دەینێنەوە؟ مەبەستیان لە هێنانی ئەم لاوە چییە کە بەراستی نایناسم و ئەویش نامناسێ و کەچی ئەو دەڵێ دەیناسم؟ دواجار ئەوەم بە ئەنجام هێنا کە ئەوان پێویستیان بە شایەت هەیە دژی من. جا کە بەختم یار بوو و سیوعیەکی ڕووخاوی ناو گیراوەکانیان پەیدا نەکرد ئامادەگی تێدا بێت؛ بێ شایەتیم لەسەر بدات، ئەم مرۆڤەیان هێنا _دواتر زانیم کۆنە شیوعیش بووە_ تا بیکەم بە شایەت و بیسەلمێنن من (باسم)ی سکرتێری حیزبم.

له گرتووخانەی ئۆردوگای (الرشید)توشی گیروگرفتی جل و بەرگ بووم. بیجامە کۆنەکەم کە ڕۆژی هەڵکوتانە سەر خانووەکەم لە (الاعظمیة)لە بەرمدا بوو و نەیانهێشت جلی دیکەی لەباتی لەبەر بکەم، دادر دادر بوو. پتر لە جاریك پینەم کرد و سەرلەنوێ دڕایەوە. هەر بەم شێوەیە و هەتا لە یەکەمین دانیشتنەکانی ڕۆژانی دادگایکردنیشدا لەبەرم دەکرد. دواجار هەڤاڵە گیراوەکان بە نهێنی شەرواڵێك و کراسێکیان بە پۆلیسێکدا بۆ ناردم و بیجامە دڕاوەکەم تووڕدا و جلە تازەکانم لەبەرکرد.

پێشتر لەوادەی دادگاییکرنەکە ئاگاداریان نەکرمەوە، بیرم نایە چ ڕۆژێکی (حوزەیرانی١٩٥٣)دەستی پێکرد. هەر ئەوەم لە بیرە کە حوکمی عورفی لە کاردا بوو و ناغافڵ بردمیانە دادگا. لە زیندانەکەم دەریانهێنام، پاش تاوێك سەیرم کرد لە زیندانێکی بچووکی ناو ئۆتۆمبیلی بەندیخانەدام کە ڕووی کردبووە شوێنێکی باو ئۆردوگا. دوای کەمێك یاساوڵەکانم بەدی کرد لە ئۆتۆمبیلەکە دابەزین و بەکێشیان کردمە هۆڵی دادگا.

یەکەمین جار بوو لە ژیانمدا بچمە ناو هۆڵی دادگا. دادگایەکی سەربازی بوو، سەرۆکەکەی؛ ئەفسەر(عمید)ێکی (جمیل عبدالمجید)ناو بوو. ئەفسەرێك و قازییەکی مەدەنی لەملا و ئەو لایەوە دانیشتبوون. حوکمەکانی دادگا قابیلی تەمیزکردن نەبوون. کاتبی دادگا لە بەرگێکی مەدەنیدا بوو. هەموو یاساوڵەکانیش سەربازی بوون. کە چوومە ناو هۆڵەکە هەستم بە تۆزقاڵێك ترس یا سەغڵەتی نەکرد. خۆمم بۆ خراپترین چارەنوس ئامادە کردبوو، واتە حوکمی لەسێدارەدان. وام هەست نەدەکرد ببەزێم گەر حوکمەکەم هەرچی بووایە. زیاتر بوژامەوە کە تەماشامکرد دەستەیەکی فراوانی ٢٦پارێزەر پێکهاتووی داکۆکیکردن جێگای خۆیانیان لە هۆڵەکەدا گرتووە؛ بۆ داکۆکیکردن لە هەر چوارمان. پارێزەرەکان نوێنەری پەرلەمان و کەسانی لیبراڵ و بەرپرسی حیزبە بۆرجوازیە بەرهەڵستەکانی وەك (عبدالرزاق الشیخلي) و (حسین جمیل) و (نجیب الصائغ) و...هتد و پارێزەری شیوعی و چەپڕەویشیان تێدا بوو. سەرجەم خۆیانیان تەرخانکردبوو بۆ داکۆکیکردن لە ئێمەی گیراوی شیوعی. کەس فلسێکی نەدا بە هیچ یەکێکیان. تەنانەت لە هۆڵەکەدا نەبێ نەمزانی ئەوانە ئەرکی داکۆکی لێکردنی ئێمەیان خستووەتە سەر شانی خۆیان. کێشەکە کێشەیەکی سیاسی جێگای بایەخی هەموو ئەوانە بوو. ئەم دیاردەیە هاوشانی فراوانیی دەستڕۆیی و لایەنگریی(ح ش ع)بوو لە ناو جەماوەردا. جێگری دادخوازی گشتیش لەوێ بوو. (عبداللطیف الوتار)ی نوێنەری ئاسایشی گشتیش؛ کە

پێشتر خۆی لێکۆڵینەوەی لەتەکدا کردم، لە پەنایەوە دانیشتبوو. هەرە قسە ڕۆیشتووی دادگا، ئەفسەرێکی لاوی دڵسۆزی ڕژێم و لە پادشا خۆی پادشایی تر و بوغرا بوو.

ئێمە هەر چوار لاوەکە و پیرەژنەکەی دایکی عوسمان و (سوعاد)ی کچەزا چکۆلەکەی لە قەفەزی تاوانبارکردندا ڕاوەستاین. سەرەتا کەوتنە بەقسە هێنانی من:

- ناوی خۆت و ناوی باوکت؟
- بەهادین نوری.
- تەمەنت؟
- ٢٦ساڵ.
- پیشەت؟
- خەباتکارێکی دژی ئیستیعمار.
- مەبەستم ئیشتە...چ ئیشێك دەکەیت؟
- خەباتکارێکی دژی ئیستیعمار... ئەوە پیشەی منە.

سەرۆکی دادگا برۆی تێکپەڕاند و گرژ بوو و تاوێك بە تووڕەییەوە ڕوانییە دەم و چاوم و پرسیارەکەی دووبارە کردەوە. هەمان وەڵامی درایەوە. ئەوانی دیکەیشیان دواند، (کامل السامرائي)نەبێ کە دانی بەوەدا نەنا ئەندامی حیزبە، ئەوانی دیکە لە وەڵامدا لاساییان کردمەوە. کاتێك پیرەژنەکەی دایکی (عوسمان)یان هێنایە قسە، حاکم لێی پرسی:

- ئایا تۆ شیوعیت و ئەندامی لە حیزبدا؟
- نەخێر ئەندامی حیزب نیم.
- بەڵام بەهادین دەڵێت تۆ ئەندامی حیزبیت.
- نەخێر بەهادین شتی وای نەگوتووە.

دیارە ڕاستگۆ بوو. دەست بەجێ پشتگیری قسەکەیم کرد و حاکمی درۆ هەڵبەستم بە درۆ خستەوە. ئەوەی ڕاستی بێت ئێمە هەر چوار لاوەکە لەناو خۆماندا ڕێککەوتبووین چی بڵێین. بەڵام پیرەژنەکە؛ کەدوور لە ئێمە و لە بەندیخانەی ژنان بوو، هیچ لەگەڵیدا ڕێك نەکەوتبووین.

ڕۆژی دوایی هێشتا هەر لە ناو ئۆتۆمبیلەکەی بەندیخانەدا بووم کە لە بەردەم بینای دادگادا وەستابوو، ڕووداوێکی سەیرم بینی. لە کونێکی بچووکەوە دەمروانی و بەشی ئەوەی دەکرد تەماشای دەرەوەی ئۆتۆمبیلەکە بکەم و بزانم چی ڕوودەدات. (عبداللطیف الوتار)ی ئەفسەری ئاسایشم بینی لە ژێر دارێکی ناو باخچە فراوانەکەدا ڕاوەستابوو. دیم دەستی بۆ یەکێك ڕادەکێشێت و داوای لیدەکاتبێت چاوی پێ بکەوێت. قەدەریك لەوە بەدوا، ئەو لاوە گردەڵەیە اتە لای کە لە ژووری بەڕێوەبەری گرتووخانە بینیم و لافی لێ دەدا گوایە تەتەری نێوان من و (مجید عبدالرزاق) بووە. گوێم لێ نەبوو لەگەڵ ئەفسەرەکەدا باسی چیان دەکرد. بەڵام (عبداللطیف)م بینی جزدانی پارەکەی لە گیرفانی دەرهێنا و چەند گەڵایەك(بانك نۆت)ی دا بە (حەسەنی شێخ سەعید). پێم نەکرا بزانم چەند بوو ئیمزای وەرگرتنی لە دەفتەرێکی بچووکیشدا پێ کرد و خستیەوە گیرفانی. (حەسەن)یش پارەکەی نایە گیرفانی چەپی پانتۆڵەکەی و لەیەکتری جیابوونەوە. وادانرابوو حەسەن ئەم ڕۆژە لەبەردەم، دادگادا شایەتی لە دژی من بدات.

دانیشتنی دادگا دەستی پێکرد و عادەتی کردینیانە ناو قەفەزی تاوانبارکردن.

(ئیبراهیم ڕەشید)ناوی شایەتی خەڵکی سلێمانی بانگ کرا تا شایەتییەکەی بدات و بڵێت_گوایە_ تەتەری نێوان من و چەند شیوعیەکی دیکە بووە. ئەویش شایەتێکی کرێگرتە بوو، دوور لەڕاستی قسەی کرد، چونکە لەوەوپێش بەدرێژای ڕۆژانی ژیانم هیچ کات نەمدیبوو. دواجار(حەسەن)یش ڕاوەستا تا ئەویش شایەتیە درۆزنانەکەی بدات. وازم لێ هێنا تا قسەکانی تەواو کرد و چی لە هەگبەکەیدا بوو خاڵی کردەوە. ئینجا لەناکاودا دادگا و پارێزەرانم بەو شتە غافڵگیر کرد کە پێشتر دیبووم:

- ئەم مرۆڤە هەرگیز نامناسێت. وەك نۆکەرێکی بەکرێگیراو ئەم شایەتیەی بەرامبەر بە بڕە پارەیەك داوە و کاتژمێرێك لەمەوبەر لە (عبداللطیف الوتار)ی نوێنەری ئاسایشی گشتی وەرگرت کە ئێستا وا لێرە لە بەردەمتاندا دانیشتووە.

ڕووداوەکەم گێڕایەوە و داوام کرد گیرفانی چەپی (حەسەن) بپشکنن تا دەستبگرن بەسەر ئەو بڕەپارەیەدا کە ئەم ئەفسەرە داویەتێ و دەفتەری بچووکی تێبینی ناو گیرفانی(عبداللگیف)یش بپشکنن تا ئیمزانی (حەسەن) بدۆزنەوە کە بۆ وەرگرتنی ئەو بڕە پارەیە کردوویە. (حەسەن) و (عبداللگیف) پێکەوە زەرد هەڵگەڕان و زارە ترەك بوون.

چەند پارێزەرێك كردیان بە هەرا و زەنا و داوای پشكنینی ئەو دوو مرۆڤەیان كرد. سەرۆكی دادگا خۆیشی بۆ ماوەیەكی كەم شڵەژا، پاشان ئاهی بە بەردا هاتەوە و فەرمانی بە شایەتەكە دا بچێتەدەر، بەبێ ئەوەی بواری پارێزەرەكان بدات مشتومڕی لەگەڵدا بكەن.

سەرۆكی دادگا لێی پرسیم؛ ئاخۆ پشتگیری لە هەموو نوسراوەكانی ناو حیزب دەكەم، وەڵامم دایەوە: بێگومان لەبەر ئەوەی ئەندامێكی حیزبم، پشتگیری لە هەموو ئامانجە جێگیر كراوەكانی ناو بەرنامەكەی دەكەم. تەنانەت لەوەیش دڕدۆنگ بوو هیچ نەبێ بەدەم دروشمی ڕووخاندنی پادشایەتی و دامەزراندنی ڕژێمی كۆماریی ئێمە بڵێت. بۆیە پرسیارەكەی بە شێوەیەكی تر داڕشت و گوتی؛ داخۆ دەمەوێ _وەك لە بەرنامەكەدا هاتووە_ ڕژێمی كۆمەڵایەتی بگۆڕم. وەڵامم دایەوە:

- دانەیەكم لە بەرنامەی (ح ش ع)بدەرێ تا ئامانجەكانی نێویتان بۆ لێك بدەمەوە.
- ئایا پشتگیری ئەو ئامانجە دەكەیت كە لەسەر زێر و ژوور كردنی ڕژێمی خاوەن شكۆ تێیدا هاتووە؟

پێش ئەوەی وەڵام بدەمەوە سەرنجی شڵەژانی هەندێك پارێزەرم دا. یەكێكیان ئاماژەی بۆ كردم كە پشتگیری ئەم ئامانجە؛ بەهانەی ئەومیان دەداتێ كە سزای لە سێدارەدانم بۆ دەربكەن. دبوو یەكێك لەو دوو وەڵامە هەڵبژێرم: بەڵێ یان نەخێر. بەڵام دەبێ ئایا پاكانە لە ئامانجێك بكەم كە خۆم بەر لە ساڵێك دامڕشتووە و هەڤاڵەكانم لە حیزبدا پێ ڕۆشنبیر كردووە؟ بۆیە گوتم:

- بێگومان پشتگیری لەوە و لە هەر ئامانجێكی نووسراوی ناو بەڵگەنامەی بەرنامەی حیزب دەكەم.

دادگاییكردنەكە چەند ڕۆژێك درێژەی كێشا. زۆرجار هەڵماندەگێڕایەوە بۆ دادگاییكردنی ڕژێمی حوكمدار و ئیمپریالیزم. (صادق) و (باقر) لە دادگادا جەرگ كون تێ نەبوو بوون. (كامل السامرائي)یش هەر لەسەر هەڵوێستی خۆی مایەوە: واتە نكۆڵیكردن لە ئەندامێتی حیزب. هەندێك پارێزەری وەك (خالد عیسی طه) و (توفیق منیر) و ...هی دیكە لە هیچ دانیشتنێك دوا نەكەوتن. (داود الصائغ) لەناو دەستەی

داکۆکیکردندا بوو، ئەوسا ئەوە مایەی بێزاری من بوو. ئەگەرچی پێشتر بە دەم و چاو نەمدیبوو و هەتا لە دادگایشدا قسەم لەگەڵدا نەکردبوو. ڕقم لێی بوو، وەك هەلپەرستێکی دابڕاو لە (ح ش ع)و وەك تێکدەرێك چونکە لە کاتی خۆیدا دژی (فەهد) ڕاوەستابوو.

دادگا کەمێك بەر لە کۆتایی پێهاتنی ئەوەی خستە ڕوو کە قەڵەم و کاغەز وەربگرین تا ئەگەر حەز بکەین؛ خۆمان داکۆکی بنوسین. دەم و دەست وەرمگرت و دەستم کرد بە نووسینی داکۆکیەکەم بە هەردوو بەشی یاسایی و سیاسییەوە. بڕیارمدا خۆم بەشە سیاسیەکەی لەبەردەم دادگادا بخوێنمەوە و بەس بەشەکەی دیکەی بدەمە دادگا. (توفیق منیر)ی پارێزەری شیوعیی بەجەرگ لە کۆتایی دادگاییەکەدا جبە ڕەشە عادەتیەکەی لەبەر کرد و لەبەردەم دادگادا ڕاوەستا بۆ خوێندنەوەی داکۆکیکردن بەناوی (دەستەی داکۆکیکردن)ەوە. وتار خوێنێکی زمان پاراو و ئازا بوو، ئەگەرچی بە تەواوی خەریکی لایەنە یاساییەکانی کێشەکە بوو بوو کە لە گەوهەردا کێشەیەکی سیاسی بوو. بەڵام کاتێك داکۆکیە نووسراوەکەی خۆمم خوێندەوە، چاوم لەو نەکرد. داکۆکیم لەو شتانە کرد کە باوەڕم پێیان هەبوو، بە ڕاشکاوی و توندوتیژی هێرشم کردە سەر ڕژێمی نۆکەری عێراق و سەر(نوری السعید)ی سەر گەورەی کۆنەپەرستی و تێکڕای ڕژێمە کۆنەپەرستەکانی جیهانی عەرەب. هەتا (محمد نجیب)و تاقمەکەیشیم نەپەڕاند کە بەڕێوشوێنێکی سەربازی دیکتاتۆرانە حوکمی میسریان دەکرد و مانگرتنی کرێکارانی چنینیان لە (میصر) خەڵتانی خوێن کردبوو.

دوو ڕۆژ دوای دادگا لە بەندینخانەی نۆردوگاوە هێنراینەوە بۆ هۆڵی دادگا، تا گوێمان لە بڕیاری حوکمەکە بێت. وام چاوەڕوان دەکرد حوکمی لە سێدارە دان بۆ من و (باقر) و (صادق) و زیندانی هەمیشەیی بۆ (کامل السامرائي) دەربچێ. دوو کاتژمێر زیاتر چاوەڕێمان کرد، دانیشتنکە هەر نەکرا. ڕۆژی دووەم و سێیەم و چوارەم و ...ئەوە دووپات بوویەوە. دەردەچوین و بەبێ حوکم دەگەڕاینەوە. دیار بوو حاکمەکانی نەك هەر دادگای سەربازی، بەڵکو هی سەرجەم دەسەڵاتی حوکمداریش لەناو خۆیاندا لەسەر جۆری سزاکە ناکۆك بوون. ئەگەر کێشەکەی ئێمە لەگەڵ ئەوەی (فەهد) و (زكي بسيم) و (محمد حسين الشبيبي)دا بەراوردی بکەی، کە لە ١٩٤٧دا حوکمی لەسێدارە دان بۆ ئەو دوانەی یەکەمیان دەرچوو و لە ١٩٤٩یشدا حوکمی لە سێدارەدانی هەرسێکیان جێبەجێ کرا، ئەوا چاوەڕوان دەکرا دەستبەجێ حوکمی لە سێدارەدانمان دەربچێ و جێبەجێ بکرێت.

لەبەر ئەوەی ئێمەیش وەك ئەوان شیوعی بووین و وێڕای ئەوە دروشمی ڕووخاندنی پادشایەتی و دامەزراندنی کۆمارمان بەرزکردبوویەوە. بەڵام ئەو هەڵمەتە جەماوەرییەی کە حیزب لە ناو عێراق و وڵاتانی عەرەب و جیهاندا بۆ ڕزگارکردنی ئێمەی ڕێکخست، بەرهەمی هەبوو و ڕاڕایی و ناکۆکیی خستە ناو حوکمداران.

(خالد عیسی طه) ئەو پارێزەرە بوو کە بە درێژایی ڕۆژانی دادگای کردن و تەنانەت لەو ڕۆژانەیشدا کە دەبراینە هۆڵی دادگا تا گوێ لە حومەکە بگرین و ئینجا هیچمان نەدەبیست و دەهێنراینەوە، هەرگیز و تەنانەت بۆ دەقەیەکیش لە هۆڵی دادگا دوا نەکەوت. (۱۲ی تەمووز) لەگەڵ ئێمەدا گوێی لە دەرچوونی حوکمەکە بوو: بەندی هەمیشەی بۆ من و (باقر) و (صادق) و ۱٥ساڵ بەندی بۆ (کامل السامرائي)، لەگەڵ زەوتکردنی هەموو کەل و پەلەکانی ماڵەوەدا، جلەکانی خۆمان نەبێ کە دادگا فەرمانی دا بۆمان بگێڕدرێنەوە، کەچی سەرباری کەمی و سادەییان ئەوانیشمان هەر لەوە بەتر بۆ نەهێنرانەوە.

داوام لە ڕادەرەکانم کرد ئەگەر حوکمی لەسێدارەدانمان بۆ دەرچوو، نەك حوکمی بەند کردن، هوڕا بۆ ژیانی(ح ش ع) بکێشن. بەڵام (باقر) جیاوازی نێوان لەسێدارەدان و بەندکردنی بیرچوویەوە و بە دەنگێکی بەرز هوڕای بۆ ژیانی (ح ش ع) کێشا. سەربازەکان لەبەردەم حاکمەکاندا پەلاماریان دا و تێیانهەڵدا و کەس ڕێی لێ نەگرتن.

دوای حوکمدرانمان لە بریی ئەوەی ڕاستەوخۆ بمبەن بۆ ئۆتۆمبیلی بەندیخانەکە، بە تەنها برامە ژوورێکی بیناکە. یەکەم جار هەتا (جمیل عبدالمجید)ی عەمید نەهات، پەیم بەوە نەبرد ئەومیان کردووە تا ناوبراو بێتە سەردانم و ئامۆژگاری یاخود دوا ئاگادارکردنەوەی خۆیم بەگوێدا بدات. لەسەر پەردەیەك دانیشتبووم. کە گەیشتە جێ هەڵنەستام. ئەوەی بە چەشنێك سوکایەتی پێکردنێك دانا و بە کەللە ڕەقیە سەربازانەکەی خۆی فەرمانی دا: "هەستە" . ئینجا ڕووی تێکردم و گوتی:

- ئەمجارەیان هەلی ژیانمان پێ بەخشین. بەڵام ئەگەر هەر چالاکییەکی حیزبی لەناو بەندییەکانی بەندیخانەدا بکەن، لەوێوە دەتانهێنین و یەکەوڕاست لە سێدارەتان دەدەین.

بە هێمنی و لە ڕوودا وەستانێکی چاوەڕوان نەکراوەوە وەڵامم دایەوە:

- من پێویستم بە ئامۆژگاریی ئێوە نییە.
- پێویستت پێی نییە؟
- نەخێر.

برۆی هێنایەوە یەك و بە ڕوگرژی بەجێی هێشتم. وام مەزندە کرد ئەویش لەو کەسانە بوویێت کە سوور بوون حوکمی لەسێدارەدانمان بدەن. بەڵام دەسەڵاتدارانی باڵا هاودەنگیان نەبوون و حوکمەکەیان گۆڕی بە زیندانی هەمیشەیی.

دوو ڕۆژ پاش حوکم درانم ڕێیان بەباوکم دا سەر لەنوێ سەرم لێ بدات، بەڵام بە ڕاوەستان لە دەرەوەی تەلبەندی بەرزی گرتووخانە. ڕوو بە ڕوو ڕاوەستاین، بەبێ ئەوەی بتوانین دەست بە یەکتر بگەیەنین. باوکم بە کەف و کوڵ و قوڵ گریا. پێمگوت:

- بابە بەتەما بووم لە خۆشیاندا پێ بکەنێ، چونکە لە لەسێدارەدان ڕزگارم بوو.
- کوڕم لەخۆشیاندا دەگریم! گرنگ ئەوەیە تۆ لەو شتە ڕزگارت بوو کە من زۆر لێی دەترسام. هەر لە بەندینخانە دەردەچی. ئومێدم زۆرە لە بەندینخانە نەمێنیتەوە.

کە پاش شۆڕشی (١٤ی تەمووزی ١٩٥٨)گەڕامەوە بۆ ماڵی باوکم، ئەوە ئازاری دام نەمبینی تا هاوبەشی شادی لە بەندیخانە دەرچوون و بەیەکگەشتنەوەی گەرمم لەگەڵ کەس و کارو برادەراندا بکات. چاوپێکەوتنەکە لە ٥دەقە زیاتری نەخایاند، چونکە (عبدالمهیمن ڕایکێشام بۆ زیندانەکەم و باوکیشم بە دڵێکی خۆشەوە بەجێی هێشتم و گوتی: ئێستاکە بەشانازی و دڵنیاییەوە دەچمەوە سلێمانی.

دوای حوکمدانمان گوێزراینەوە بۆ گرتووخانە(سجن الموقوف) لە بەغداد، تا بەشێوەیەکی کاتی و لەژێر چاودێری (عبدالجبار أیوب)ی بەڕێوەبەری بەندیخانەدا بمێنینەوە کەوا ناسرا بوو؛ فەرمانبەرێکی دڕندە و جەللادی زیندانییە سیاسیەکان و بەتایبەت شیوعیەکانە. هەر چوارمان ئەوەتەی گیرابووین، بۆ یەکەم جار بەیەکتر گەیشتین. چەند ڕۆژێك لەوە بەدوا داوامان کرد بمانگوازنەوە بۆ ناو شیوعیەکانی بەندیخانەیەکی ئاسایی، تا لە (عبدالجبار أیوب)ی جەللاد ڕزگارمان ببێت. کە داواکەمان ڕەدکرایەوە مانگرتنمان لە خۆراك ڕاگەیاند. ئەوە یەکەم مانگرتنم بوو لە خۆراك بەدرێژایی

ژیانم. بەڕێوبەر لەگەڵ چەند وەردیانێکدا هاتە لامان و بەڵێدانی تەڕوپڕ و قسەی دزێوی تەرزی خۆرهەڵاتییە پاشکەوتووەکان دەست درێژییان کردە سەرمان و تێکۆشان ناچارمان بکەن مانگرتنەکە بشکێنین. بەڵام ئێمە بەرەو ڕوویان وەستاینەوە و سووربووین لەسەر داوای گواستنەوە و دانەبڕینمان لە هەڤاڵە زیندانیەکانی دیکەمان، تا دەسەڵاتدارانمان هەڵپێچا، مل بۆ داواکانمان بدەن و وادەی گواستنەوەمان بۆ یەکێك لە بەندیخانەکان دیاری بکەن.

خراینە چەند ئۆتۆمبیلێکی پۆلیسی پڕ چەکەوە بە یاوەری مەفرەزەیەکی گەورەی پۆلیس. فەرماندەری مەفرەزەکە ئەو ئەفسەری پۆلیسە بوو کە لە (نیسانی ١٩٥٣)دا لەگەڵ مەفرەزەی ڕەسمی هەڵیکوتابوویە سەر ماڵەکەم و ناوی (شاکر العاني) بوو. پۆلیسێکی لەسەر خۆ و گوێگر و نەرم و نیان بوو. تا نەگەیشتینە (سەماوە)و شەوێکی تێدا نەماینەوە، نەمانزانی ئێمە دەگوێزرێینەوە بۆ بەندیخانەی (نوگرە سەلمان). ڕۆژی دوای بە ڕێگەیەکی خۆڵینی پڕ تەپوتۆزی بیابانی باشووردا درێژەمان بە سەفەردا.

* * *

کە گەیشتینە بەندینخانەی (نوگرە سەلمان) لاپەڕەیەکی تازەی ژیانم دەست پێ کرد. من ئێستاکە زیندانییەکی ناو زیندانییە سیاسیەکانم، چوار دیوار و چەند یاساوڵێك کە شەو و ڕۆژ گەمارۆی بیناکەیان داوە دەوریان داوم. بەندینخانەکەیش قەڵایەکی سەربازی سەرەتاییە، کاتی خۆی کلوپ و پادشای ناسناو (أبو حنيك)ی ئەفسەری ئەفسەری ئینگلیز وەك بینایەك نەك پاسگە (مەخفەر)یەکی سەربازی سەر سنوور دروستی کردبوو بۆ بەربەستکردنی هێرشی (خێڵاتی بەدوو) لە خاکی سعودیە و بیابانی باشوورەوە. دواتر دەسەڵاتدارانی ڕژێمی پاشایەتی کریان بە بەندینخانەیەك بۆ بەرهەڵستە بیروڕا جیاوازەکانی ڕژێم و بەتایبەت شیوعیەکان. هەتا ئەو زیندانیە ئاساییانەیش کە بە ترسناك دادەنران، دەگوێزرانەوە بۆ ئێرە. بەندیخانەکە نە ڕووناکی کارەبا و نە ئاوی ڕەوان و نە هیچ شتێکی لە پێداویستیەکانی ژیانی هاوچەرخی تێدا نەبوو.

کە پێمان نایە ناو بەندیخانە، هەڤاڵە بەندکراوەکانمان بە ئەوپەڕی جۆش و خرۆش و گەرمییەوە پێشوازییان لێکردین و وەك چۆن مرۆڤ لەناو کەس و کار و خۆشەویستە ڕاستەقینەکانیدا دەژی، ئاوا لە نێویاندا ژیاین. دیارترین شتی سەرنجڕاکێش ئەوە بوو ژیانی ڕۆژانەی نێوانیان پڕ کەیف و خۆشی بوو. پەیوەندی هەڤاڵانەیان بەگیان

بەیەکتریپەوە گرێی دەدان. ژیانیشیان لە ڕووی خواردەمەنی و دابەشکردنی ئیش و کاری ڕۆژانەوە بەباشی ڕێکخرابوو.

بیرێکی ئاوی تاڵی بۆ خواردنەوە یاخود جل شتنم دەست نەداو لە حەوشە چکۆلەکەی بەندیخانەدا بوو. ئاوی سازگار بە ئۆتۆمبیلی تەنکەر دەهێنرا و زیندانیەکان ڕۆژانە بەشە ئاوی خۆیانیان بە تێکڕایی ٩-١٨لیتر بۆ هەر یەکێك لێ وەردەگرت. ئاوەکەیان بە تەنەکە لە ئۆتۆمبیلەکەوە دەگواستەوە بۆ تەنکیی ئاوی بەندیخانی بۆ خواردنەوە و چێشت لێنان و جل شتن و...هتد. (عومەر ئەلیاس _أبو باسم_) لەبەر ئەوەی بەرپرسی ڕێکخستنی نۆرەگرتنی ئاوی گواستنەوە بوو لە ئۆتۆمبیلەکەوە بۆ بەندیخانە، ناویان نابوو وەزیری ئاودێری. ئاو بەکارهێنان بۆ هەمووان ڕیکخرابوو و ئەندازەکەیان دەزانی. نۆرە گری سەر شۆرك(حەمام) لەکاتی حەفتانە گەرمکردنی سەرشۆرك و جل شتندا بەرپرسی ئاو دابەشکردن بوو.

بەندیخانەکە لەو بیابانە چەپە قاقڕەدا بوو و دەستە بەری هەڵنەهاتنی زیندانیەکانی دەکرد، چونکە ئەوەی هەڵبهاتایە ژیانی خۆی دەخستە مەترسییەوە، جا مەگەر لە (بەدوو)ەکانی ئەو ناوچەیە بووایە. ئەم دووریە ڕێگری بەردەم خێزانی زیندانیەکان بوو، نەیاندەتوانی زۆر بێن بۆ چاوپێکەوتنیان. هیچ خێزانێك پێی نەدەکرا مانگانە سەر لە کوڕە زیندانیەکەی بدات. ڕەنگە ئەو خەسڵەتە لەو ماوەیەدا کردبێتی بە باشترین بەندیخانە لەلای دەســەڵاتداران.

چوومە ناو بەندیخانە تا کتوپڕ شتێکی وا ببینم کە هەرگیز چاوەڕوانم نەدەکرد و بیرم لێ نەدەکردەوە. سەیرم کرد ئەو زیندانییە شیوعیانەی کە کەوتینە نێویان، لە ئیدارەی بەندیخانە و بەگشتی لە دەسەڵاتداران یاخی بوو بوون و لە قەڵاکەی (أبي حنيك) _یا ڕاستتر بڵێین_ لە نیوەی باکوریدا، کۆمارێکی میللیان بۆ خۆیان پێکهێنابوو.چەندین تیپی بە شمشێرە پڕ چەکیان هەبوو، لەو شمشێرە ڕاستەقینانە دەچوون کە چەکی سوپا جەنگاوەرەکانی زەانی زوو بوون. ئەم شمشێرانە لە بەرمیلی ئاسنی ناو بەندیخانە دروست کرابوون. (هادي هاشم الاعظمي)ی زیندانیی شیوعی ئەندازیار و سەنعاتکاری سەرەکیی دروستکردنی شمشێر بوو و زیندانیەکانی پێ پڕ چەك دەکرد. ئاڵایەکی سووری بڵند بە بۆریەکی ئاسنی درێژەوە بوو، زیندانیان بەیانیان بە سروودی کۆمار گوتنەوە بەرزیان

دەکردەوە. گوتیان (حسين احمد الرضي)ی زیندانیلا شیوعی سروودەکەی ڕێکخست و دەوێ بۆی بەجێ هێشتن. ئێوارانیش بە هەمان سروود دایاندەگرت. سروودەکە بەم بڕگەیە دەستی پێدەکرد:

« ئەی کۆمەڵانی گەل، ئەی کۆمەڵانی برسی ... لە گوزەرانی سایەی زۆرداران وەڕەس بووین ... ئەمە دوا ڕۆژانی ململانێیە ... چۆك بە مردن دابدەن تا ژیان بگەشێتەوە ... بۆ خەبات، بۆ پێشەوە، بۆ چەك، بۆ تۆڵە سەندنەوە»

بە قسەی پلانێکیش هەبوو بۆ هێرشکردنە سەر دوژمن و بۆ کشانەوەیش لەکاتی شەڕکردن لەگەڵ دوژمندا و ئەرکە سەربازیەکانیش دابەش کرابوون. بۆ یەکەم جار لەو بەندیخانەیەدا چاوم بە (زكي خيري) و (عزيز الحاج)کەوت. ئەو ئەرکەی کە پێیان سپێردرا بوو، پاسکردنی سەرەوە بوو، واتە چاودێری جموجۆڵی دوژمن لە ڕێی چەند کونێکی بەشی باکووری قەڵاوە. هەردوویکیان وا دانرابوو بە کەڵکی شمشێر هەڵگرتن نایێن، بۆیە دارێکی کورت درابوو بە هەریەکەیان.

ئەم کۆماره میللییە بە هەمو وسوپا و دائیرە و جەماوەریەوە لە ناو ژوورێکدا دامەزرا بوو؛ ڕووبەرەکەی لە دەیان مەتری چوارگۆشە زیاتر نەبوو. (حەمید عوسمان) یەکەم بەرپرسی حیزبی و سەرۆکی کۆماره میللیەکە و دامەزرێن و تیۆری داڕێژی بوو، ئەوەی بە بنچینەی کۆماری میللیی داهاتووی سەراسەری عێراق دادەنا. یاساوڵانی بەندیخانە بە چەکە ئاگردارەکانیانەوە لە چوار دەور و سەر سەربانەکەی بوون، بەبێ ئەوەی هەوڵبدەن پێی تێبنێن یا توخنی ئەو ڕژێمە کۆماریە میللییە دامەزراوەی ناوی بکەون. ئیدارەی بەندیخانەیش هەموو ڕۆژێك پێشوازی (مهدي حميد)ی ئەفسەری شیوعی زیندانیی نوێنەری شیوعیەکانی دەکرد تا بەشە ئازووقەی خۆیانیان بداتێ. ئۆتۆمبیلی تەنکەرەکەیش ڕۆژانە بە بەردەوامی ئاوی دەدانێ. کورت و پەتی، ئاو لێ بڕینیان بۆ دوو ڕۆژ یا ئازووقە لێ بڕینیان بۆ حەفتەیەك بەس بوو بۆ ڕووخان و خنکاندنی ئەم کۆمارە میللییە بەبێ پەنا بردنە بەر هیچ زەبر و زەنگێك. بەڵام ئیدارەی بەندیخانە، پۆلیسی (بادیە_بیابان_)، پەنای نەبردە بەر ئابڵوقەی ئابووری دژ بە کۆماری زیندانیان.

هۆڵەکەی خوارووی قەڵا، ژمارەیەکی دیکە زیندانی شیوعی تێدا بوو، بە ئەندامی ڕێکخستنی ئاڵای ڕەنجدەران(راية الشغيلة)ی (عەزیز محەمەد) و (نافیع یونس) و

(یوسف حننا)ی حیزب دوکەرتکەرانی نێوانیان لە قەڵەم درابوون. بۆ یەکەم جار لەوێ بینیمن. چەند زیندانییەکی ئاسایی خاوەن حوکمی قورسیش لەوێ بوون، لەبەر بەشداری پشێوی ئانەوەی ناو بەندیخانە و سەر ئێشە دروستکردن بۆ بەندیخانەکانی دیکە گواسترابوونەوە بۆ ئەم بەندیخانەیە. زۆربەیان پاڵپشتی شۆڕش و کۆمارە دامەزراوەکە بوون.

من خۆم بەر لەوەی بەند بکرێم و هەتا دواتریش بە میزاج چەپڕەو بووم. بەڵام ئەو سەربەرگیری منداڵانە جێگا پێکەنینەی کە لە بەندیخانەدا بەدیم کرد، بە عەقڵمدا نەدەچوو. پاش ئەوەی گەیشتمە ئەوێ (حەمید عوسمان)_بەبێ ئەوەی بە حەماسەوە بکشێتەوە_ دەستی لەبەر بەرپرسیی ڕێکخراوی حیزبی بەندیخانە هەڵگرت و بووم بە بەرپرسی یەکەم. هەستم کرد پێویستە لەسەرم سەردەمی بەرپرسیەکەم لە بەندیخانەدا بە شتێك ڕەنگڕێژ بکەم چارەسەری ئەم سەر پەڕگریە منداڵانیە بکات. بۆیە لیژنەی حیزبی بەرپرسی بەندیخانەم بە (هادی هاشم) و (زکي خيري) و (حميد عثمان) و (عومەری مامە شێخە) و هی ترەوە کۆکردەوە و ئەمەم خستە بەر دەستیان کە پوختەکەیەتی:

- دەسەڵاتی حوکمدار لە بەندیخانەی (بەغداد) و (کووت) دوو قسابخانەی ترسناکی کردووە، ژمارەیەکی زۆر لە هەڤاڵانمان شەهید یاخود بریندار کراون. هێشتاکەیش حوکمی عورفی لە وڵاتدا بەردەوامە. ئەگەر بەشێوەیەکی مەنتیقی و نەرم و نیان نەجوڵێینەوە، ئەوا بەبێ چەند و چوون سێیەم قەسابخانە دەکەوێتە نێومان. ئێمە لە ناو ئەم چوار دیوارەدا بنەماکانی یاخی بوون لە دەسەلاتداران شك نابەین و وای نابینم هیچ شتێك هەبێت پاساوی ڕاگەیاندنی عاسیبوون و کۆمار بداتەوە. بە تەنها ئاو یاخود ئازوقە لێ بڕینمان بەسە بۆ تێکشکاندنمان. هیچ دەرووەیەکمان نییە، دەبێ ناچار نەرم و نیانی پیشان بدەین و ئامادە ببین بۆ لەیەك حاڵی بوون لەگەڵ ئیدارەی بەندیخانەدا تا کوشتارمان لێ نەکرێت. خەوش لەوەدا نییە شۆڕشگێڕان پاشەکشە بکەن، کاتێك هەل و مەرج پاشەکشەیەکی وەها پێویست بکات.

مشتومڕی زۆری نەبرد، یان مشتومڕیان لەسەر قسەکانم نەکرد، چونکە هەمووان باوەڕیان بە قسەکانم هەبوو، (حەمید عوسمان)ە بەرپرسی پێشوویان نەبێت کە بەبێ دەنگیەکی قیناییەوە دانی بەخۆدا گرت و داخی بە کۆمارە میللیەکەی خوارد. پێم وابێ زۆربەی ئەندامانی لیژنە لەسەرەتاوە لەگەڵ بیری یاخی بوون و کۆماردا نەبوون. بەڵام لە

ترسی تاوانبارکردنیان بە ترسنۆکی و سەرشۆڕی، زاتی ئەومیان نەکرد بێ پەردە بەرهەڵستی بکەن. ئەگەر بەر لەوەی ئێمەیش بگەینە بەندیخانەی (نوگرە سەلمان) کوشتاری تێدا نەکرابێت، ئەوا زۆربەی پیاوەتیەکەی ــ بە بۆچوونی منــ هی (جواد حسن)ی بەڕێوبەری پۆلیسی (بادیە) بوو کە باڵاترین سەرچاوەی فەرمی و بارەگاکەی لە بەندیخانەوە نزیك بوو. پیاوێکی بە ساڵدا چوو و پۆلیسێکی ئەزموندار و بە سروشت هێمن بوو، بەڕاستی دەیویست گیروگرفت نەهێڵێت و خوێن نەڕژێت.

دوای ئەوەی ڕەزامەندی دەستەی حیزبیم وەرگرت، لەگەڵ (مهدی حمید)ی نوێنەرمان لای ئیدارەی بەندیخانە دانیشتم. مەهدی بە میزاج سەرپەڕگربوو. هەوڵمدا باوەڕی پێ بکەم نەرم و نیانی ناچارییە و دەبێت ئیدارەی بەندیخانە تێ بگەیەنرێت کە ئێمە یاخیبوونمان ناوێ، بەڵکو لێك تێگەیشتن و چارەسەری گرفتمان دەوێت و دەمانەوێت لە داواکاریی زیندانییە سیاسیەکان گوێ بگرێ.

هەر بە ڕێککەوت چوونە دەرەوەی (مهدي حميد)بۆ ئازوقە وەرگرتن و جێبەجێکردنی ئەو ئەرکە کە پێم سپاردبوو، هاوکاتی هاتنی ئەفسەرێکی موقەدەمی (جلال أسعد)ناو و یاریدەدەرێکی (عبدالمطلب الامين)ی حاکمی سەربازی بوو. مەهدی برایە بەڕێوبەری پۆلیسی بیابان، ئەفسەرەکەیش کە بۆ بابەتێکی بە تایبەت بە زیندانیەکان نێردرابوو، لەوێ بوو ئامانجی دەسەڵاتدارانی ناوخۆ لەم چاوپێکەوتنەی نێوان (مەهدی) و (جلال أسعد) بەرقەرار کردنی لێك حاڵی بوون بوو، دوای ئەوە زیندانیەکان ئاڵا و شمشێریان پێمایەوە.

بەڵام بە یەکگەیشتنی هەردوو ئەفسەری حوکمەتی و شیوعی نەیکێشایەوە بۆ لێك حاڵی بوون، بەڵکو بە شەڕیکی گەرم دوایی هات و هەردوو لا کەوتنە لێدان و داپڵۆسینی یەکتر. (مەهدی)دوای گەڕانەوەی؛ ڕووداوەکەی بۆ گێڕامەوە. دۆخێکی سەخت بوو بۆ من. زۆرم ڕەخنە لە مەهدی گرت لەسەر ئەو کارەی و داوام لێکرد بچێتەوە بۆ لای ئیدارەی بەندیخانە و هەوڵبدات لێك حاڵی ببین. جەختی ئەوەم بۆ کرد کە بەڕێوبەری پۆلیسی بیابان سورە لەسەر گیروگرفت نەهێشتن و ئەگەر ئەو نەبوایە ئەوا گلیان دەدایەوە و تیروپریان لێ دەدا و پەلبەستیان دەکرد.

داواکاریی سەرەکی ئیدارەی بەندیخانە یا دەسەڵاتداران ئەوە بوو: کێیان دەوێت لە زیندانیە سیاسی و ئاساییەکان بیگوێزنەوە و تەنها ئەوانەیش بهێڵنەوە کە دەیانەوێت

بمێننەوە. (حەمید عوسمان) سەرسەخت بوو، بە هیچ گواستنەوەیەك ڕازی نەبوو ئەگەر بەندیخانەی (نوگرە سەلمان) بە تەواوی هەڵنەوەشایەتەوە. من ئەم چارەسەرەم لە ڕێگەی (مهدی حمید)ەوە خستە بەردەست: ئێمە گواستنەوە ڕەدناکەینەوە، بەڵام تکا دەکەین لە دیاریکردنی پۆستەی زیندانیەکاندا بۆ گواستنەوە گوێ لە بیرو ڕامان بگرن، چونکە حەز دەکەین پێشەکی خاوەن حوکمە قورسەکان بگوێزرێتەوە. ئیدارە بە داواکاریەکەمان قایل بوو، فێڵیکی کرد. ساختەی لە نوسراوێکی فەرمی بە تایپرایتەر چاپکراودا کرد کە پێداگری کردبوو لەسەر هەڵوەشاندنەوەی بەنیخانە و پێکەوە گواستنەوەی زیندانیە سیاسی و ئاساییەکان و سەر پشك بوونی زیندانیەکان لە ناردنی هەر یەکێکیاندا بۆ بەندیخانەکانی دیکە لە یەکەمین پۆستەدا. ئەم فێڵەمان لێ شاردرایەوە. لام وابێ (جواد حسن) تەگبیری بۆ کردبوو. لیستەیەکمان بۆ ناوی ئەوانە سازکرد کە دەمانویست وەك یەکەم پۆستە بگوێزرێنەوە، خاوەن حوکمە قورسەکانی تێدا بوو لە هەڤاڵانمان و تاقمی ئالآی ڕەنجدەران و زیندانییە ئاساییەکانیش. ئێمە هەر چوار زیندانیە تازەکە، لەنێو ئەم لیستەدا بووین، چونکە حوکمەکانمان قورس بوون. دوو لۆریمان هێنا تاکو پێداویستیەکانمانی تێ بکەین و لەسەریان دابنیشین. چەند ئۆتۆمبیلێکی پڕ چەکی سەر بە پۆلیسی بیابان لەگەڵماندا هاتن. کاتێك دوو لۆریەکە لە ناوەندی ماڵاوایی گەرمی هەڤاڵانماندا کە بە تەما بوون دوای ڕۆژێك یان دوو ڕۆژ لە بەندیخانەیەکی تازە چاویان پێمان بکەوێتەوە، بەندیخانەکەیان بەجێ هێشت و گەیشتنە سەرای بیابان، قۆمیسەرەکە هاتە لامان و بە شێوەیەکی لەسەرخۆ و بە ئەدەبانە داوای کرد کێ زیندانی ئاساییە_هەموویشیان حوکمەکانیان قورس بوو_ لە دوو ئۆتۆمبیلەکە بێتە خوارێ و بۆ ئەوەی دەستبەند و پێوەندی بکەن نەوەکا لە ڕێگە هەڵبێت. (حەمید عوسمان) کە لەگەڵ مندا و لە هەمان لۆریدا بوو، پەڵپی گرت. لەوانەیە ویستبێتی وا خۆی دەربخات کە لە هەمووان شۆڕشگێڕترە. گوتی:

- کەس دانابەزێت و ڕازی نابین دەستبەند و پێوەند بخرێتە دەست و پێی هیچ زیندانیەکی ئێرە.
- ئێمە دەستبەند و پێوەند ناخەینە دەست و پێی ئێوەی سیاسی، بەڵکو دەسبەند دەخەینە دەستی ئەو زیندانیە ئاساییانە.
- نەخێر هەرگیز ڕێگا نادەین.

حەمید بەبێ ئەوەی بۆچوونی منی بەرپرسی یەکەم وەربگرێ، جەختی کردەوە. من قروقپم لێ کرد و خۆمم تێهەڵکێشی ئەو بێنە و بەرەیەی بەردەمم نەکرد. لەسەر ئەمە گلەیی و بناشت هەڵدەگرم. کابرای قۆمیسەر بەشێوازە دۆستانەکەی داواکەی دووبارە کردەوە بۆ پێوەند خستنە پێی زیندانییە ئاساییەکان و هەڕەشەی کرد ئەگەر پێ لەسەر رەدکردنەوەی دابگرین ئەوان بە زۆر دەیکەن. بۆیە حەمید وەڵامی دایەوە:

- ئێمە نە لە زەبر و زەنگ و نە لە هەڕەشەکانتان دەترسین. گەلی عێراق و سەرجەم ئۆردوگای سۆشیالیستمان لە پشتە.

قۆمیسەر فەرمانی بە پۆلیسە ڕیز بەستووەکانی دەورمان یا هی سەربانی سەرای تەنیشتمان دا:

- دەی تێیان هەڵدەن!

هیچ پۆلیسێکیان هەوڵی نەدا سەر لۆریەکە بکەوێت، کە لەسەری دانیشتبووین، بەڵکو پلوکە بەردی وەك چەقۆ تیژ و زۆری ئەو ناوەیان بەکارهێنا. ئێمەی زیندانی بێ چەکی هەردوو لۆریەکە وامان لێ هات؛ بووینە نیشانەی بەردبارانێکی توند، لەکاتێکدا پیاوانی ڕاوەستاوی سەربانەکە بە تفەنگەکانیان ڕوو بە ئاسمان تەقەیان بەسەرماندا کرد. ئیتر تەنگەتاو بووین، کەچی نە گەل خۆپیشاندانی کرد و نە ئۆردوگای سۆشیالیستی فریامان کەوت. کەممان هەبوو سەری یاخود دەموچاوی بریندار نەبووبێ. هەندێکیان بەردەکەیان بە دەست دەگرتەوە و پێ بەپێ دەیانگرتە پۆلیسەکان. (ئارا خچدور)یش کوپەیەکی پەنا خۆیی هەڵدایە سەر پۆلیسەکان. باش دیمەنی (عومەر مامە شێخە)م لە بیرە خوێنی بێ ئەندازە لە ڕووخساری دەڕۆشت و سروودی بەندیخانەمان دەگوت: «عێراق ئازاد بکەن و زۆر داران بشکێنن و تەبایی بڵاوبکەنەوە؛ بەرزگاری دەگەن». شەڕەکە نابەرانبەر بوو و بووینە قوربانیی سەر پەرگیری منداڵانەی (حەمید عوسمان).

(زكي خيري)کە لەسەر هەمان لۆری بوو، دەست پێشخەری کرد و بانگی کردم:

- باوکی سەلام بەسە! با دابەزین.

دەم و دەست قایل بووم و دابەزین. لەخوارەوە زەبری تێلامان بەسەردا باری. (حەمید) بەشە تێهەڵدانێکی تایبەتی توند و دڕندانەی خوارد و و دەم چاوی بە توندی خوێندی

لەبەر دەرۆیی. بەرقێکی تایبەتەوە تێیان دەسرەواند. بەبێ مەرج یان بەربەست شانمان داخست. ئیتر پۆلیس پێی دەکرا چۆنی پێ خۆش بێت ئاوا رەفتارمان دەرهەق بکات. پێوەن خرایە پێی هەمووان بە ئاسایی و سیاسییەوە. ئینجا جیاکراینەوە لەیەك و هەر چوارمان براینە ژوورێکی دابڕاوی پشتەوەی سەراکەی (بادیە). لەو ساتەوە نەمزانی هەڤاڵەکانی دیکە چییان لێ بەسەرهاتووە.

(٢ڕۆژ) لەوە بەدوا ئێمە هەر چوارمان هێنراینەوە بۆ قەلآکەی (أبي حنيك). لەوێ زانیمان، جگە لە ئێمە و زیندانیە جولەکە و شیوعی و ئاساییەکان و زایۆنیەکان، هەموو زیندانیە سیاسی و ئاساییەکان پێکەوە براونەتە چەند بەندیخانەیەکی دیکە. کەواتە ئامانجی گواستنەوە لێکدابڕینی هەر چوارمان و لێکدابڕینی زیندانیە جوولەکەکان بوو لەم بەندیخانە کلایەی بیاباندا. مانەوەمان لە قەلآی کلۆپ پاشا درێژەی نەکێشا، چونکە بینا تازەکەی بەندیخانە کە دیواری بە دیواری قەلآوە بوو، تەواو بوو و ئامادەکرا بۆ ئێمە و بڕیاردرا بمێنینەوە.

بینا تازەکەی بەندیخانە لە (١٠)هۆڵی کۆنکرێتی فراوان پێکهاتبوو، بە دوو کۆمەڵی بەرامبەر بەیەك دروست کرابوو، دووریەکی ٧٠مەتری لێکی جیادەکردنەوە. شورایەکی درێژی پتر لە ٥٠٠ مەتری بە دەوری هۆڵەکانی دابوو. درێژی هەر هۆڵێك دەگەیشتە٣٥مەتر و پانیشی پێنج مەتر. دەسەلاتداران لە بەندیخانە تازەکەیشدا، بیریان لە دابینکردنی نە ئاوی ڕەوان و نە کارەبا نەکردبووەوە، بەڵکو بەردەوام چاوەڕوانی ئۆتۆمبیلی تەنکەرە ئاو هلگرەکەمان دەکرد. تاکە شتی _لەڕووی تەندروستیەوە_ پاك و باش هەوای بێگەردی وشك و دڵ بووژێنەوەی کاتژمێرەکانی شەو و بەتایبەت دوای نیوە شەو بوو.

لە بەندیخانە تازەکەدا هەر بەرپرسی ئەو ڕێکخراوە شیوعییە بووم کە لە ٢٧هەڤاڵ پێکهاتبوو و لەوانە ٢٣یان شیوعی جولەکە بوون. ژمارەی زیندانییە (زایۆنیەکان) چوار هێندەی ژمارەی ئێمە بوو. ژیانیان وەك هی ئیمە ڕێکخراو و هاوبەش نەبوو. دوو بەرپرسی بزاڤی زایۆنیان لە عێراقدا؛ لەنێودا بوو، ئەوانیش (رودنی) و (صالحون)بوون. (رودنی) جوولەکەیەك بوو لە بەریتانیاوە هاتبوو، کابرایەکی قوچی کەتەی سورفل و بەشێوە تەواو ئەوروپایی بوو. (صالحون)یش وەك کادیرێکی زایۆنی لە فەلەستینەوە نێردرابوو بۆ بەغداد.

(عزره)جولەکەیەکی نەبووی بەتوانی دزی بەندکرابوو، لەناو زیندانییە جولەکە ئاساییەکاندا بوو. بەتەمەن بوو، میوانێکی هەمیشەی بەندیخانە بوو. بە قسەی خۆی هەر بۆ ئەوە خولقێندرابوو دزی بکات و بەند بکرێت. لە بنەڕەتدا دزی لە جولەکەکان دەکرد نەك لە موسوڵمانان. زۆرجار هەندێك چیرۆکی دزی خۆی دەگێڕایەوە. جارێکیان ویستبووی مریشکێك بدزێت، بەبێ ئەوەی ڕاوی بنێت و بهێڵێت قرتە قرت بکات؛ ڕیخۆڵەیەکی هێنابوو و جەمسەرێکی گرتبوو و ئەوی دیکەیی فڕێ دابوو تا مریشکەکە قوتی بدات، پاش ئەوەی بستێکی لێ قوت دابوو، کابرا کەوتبووە فوتێکردنی تا لە گەرووی مریشکەکەدا هەڵئاوسابوو و نەیتوانیبوو قرتە قرت بکات یا بجوڵێتەوە، بوو بە نێچیرێکی حازر بەدەست. (عزره)ئیشی ئەوە بوو بۆ جێبەجێکردنی فەرمانی ئیدارەی بەندیخانە پیسای ئاودەستەکان دەهەڵبکێشێت. نیوە ناوی (نوری السعید)پاشای لە ئاودەستخانە نابوو و لەکاتی پیسای هەڵکێشاندا قسەی لەگەڵدا دەکرد و دەیگوت: «نوری پاشا دەمت بکەرەوە».

زیندانییەکی دیکەی جوولەکە لەوێ بوو، شێت بوو یا خۆی کردبوو بە شێت و بە (اسحق)ناویان دەبرد. لە ڕابردوودا خەباتگێڕێکی شیوعی بوو و بەهۆی چالاکی سیاسییەوە زیندانی کرابوو. لە بەندیخانە پەکی کەوت. بە تەنها و بەڕێگەی تایبەتی خۆی دەژیا. هەر یەکجار چڵکن بوو، جل و بەرگێکی کۆنەی دڕاوی لەبەردا بوو و بە مەبەستەوە جل و ڕوخسار و دەستەکانیی بە ڕەشایی بنی مەنجەڵ ڕەش دەکرد و بۆ چەند کاتژمێرێکی درێژ لەسەر هەندێك پارچە پەڕۆی چڵکن دادەنیشت، وەك بڵێی مرۆڤی پێش هەزاران ساڵە. هەندێك دەیانگوت: بەقەستی وا لە خۆی دەکات بەڵکو بە شێتی دابنێن و بەرەڵای بکەن.

بەڵام (شلومو کرادی) سەیرترین زیندانی بوو لەسەرتاسەری بەندیخانەدا، جیهانێکی تایبەتی خۆبەخۆ دامەزراو بوو. جۆرە شێتێکی ڕاستەقینەی تایبەت و زۆر دەگمەن بوو. پیشەی وابوو جلی کۆن و دڕا و چڵکن بپۆشێ بە تاقی تەنها لە قوژبنی هۆڵێکدا بژی و جاروبار بە تەنها و جاری وایش هەبوو لەگەڵ کەسانی دیکەدا پیاسە بکات. جگەرە خۆرێکی نابووت بوو، پولێکی شك نەدەبرد و هەرگیز نەیدەتوانی بە گیرفانی خۆی جگەرەیەك بکڕێ. ئەگەر ئارەزووی جگەرەی بکردبایە، دەچووە لای زیندانییەکی جگەرە کێشی شیوعی یاخود زایۆنی یا غەیری ئەوانەوە و داوای جگەرەی لێ دەکرد. ئەگەر

داواکەی ڕەدبکرایەتەوە، پەنجەکانی بۆ لووتی دەبرد تەواو وەك ئاژێڕی شەمەندەفەر دەیفیکاند. دەیتوانی ئاژێڕەکە درێژ بکاتەوە و بۆ مەودایەکی زۆر لەسەری بەردەوام بێت، تا کابراکە بێزاردەبوو ناچاری دەکرد داواکەی جێبەجێ بکات و جگەرەکەی بداتێ. ئەگەر لێت بپرسیبایە بۆچی حوکمی بەندی هەمیشەیی _واتە ٢٠ساڵ_ت بە سەردا دراوە؟ یەکە و ڕاست وەڵامی دەدایتەوە:

- حاکم وردەی نەبوو.
- باشە شلومو ئەی بۆچی بەندیان کردیت؟
- شەپقەیەکم لەسەر کردبوو، لەسەر پردەکە پیارسەم دەکرد.

شلومو هەموو ساڵێك دەبرایە شێتخانە_الشماعیة_ بۆ ئەوەی دوو تا سێ مانگی تێدا بمێنێتەوە و پاشتر بە گوشار و پێداگری زۆری خۆی بهێندرێتەوە بۆ بەندیخانە.

ژمارەی زیندانییە (زایۆنیەکان) گەلێك لە هی ئیمە زیاتر بوو، هیچ پەیوەندییەك لەنێوان ئێمە و ئەواندا نەبوو، ڕاستر بڵێین، هەر پەیوەندی دوژمنایەتی هەبوو و بەس. ڕۆژێکیان خەریك بوو بکەوینە شەڕە چنگ لەگەڵیاندا، چونکە هەر لایە و هەوڵی دەدا لە پێشەوە خۆی لە حەمامەکاندا بشوات.

ژیانمان هەروەك جاران ڕێکخراو بوو، ئەمە نانەوایە و ئەوە چێشت پەزە و ئەویان قاپ و قاچاخ دەشتوات یا چایی ساز دەکات یان جل شتنی بەسەردا دراوە... چێشتخانەکەمان یەکە و هەر خێزانێك چی بهێنێ دەخرێتە بەر دەستی بەرپرسی ئیداری و هەمووان دەیخۆن. هەندێك ئێوارە موحازەرەیان لەبارەی چەند کێشەیەکی تیۆری و سیاسییەوە تێدا هەیە و بەیانیانیش بە کۆمەڵ یا تاکە تاکە وەرزش دەکەین و لەکاتی دەست بەتاڵیدا کتێب دەخوێنینەوە یا دەمەتەقێ یان یاری شەترەنج دەکەین.

هەڤاڵە جولەکەکانمان پیاوی چاك بوون. تا ئێستاش هیچی وا شك نابەم ئەوانەی پێ جیابکەمەوە لە شیوعیە موسوڵمان یاخود دیانەکان. لە بەندیخانە خێزانێك هاتنە پاڵمان، کە لە (بنیامین)ی جولەکەی بەساڵدا چوو و (حسقیل) و (اسحق)ی جووتە کوڕە لاوەکەی پێکهاتبوو، بەوپەڕی باشی و دڵسۆزییەوە مامەڵەی لەگەڵدا دەکردین و بوون بە دوژمنێکی

سەرسەختی (زایۆنیزم). ڕۆژێکیان (بنیامین) زانی ئێمە پیویستمان بە برە پارەیەك هەیە بۆ هەڵسوڕاندنی کارێك، بۆیە هاتە لام و گوتی:

- هەڤاڵ! سەد دینارم هەیە. پێش بەند کرانم لە پاژنەی پێڵاوەکەمدا شاردبوومەوە و تائێستا پاراستوومە. ئەگەر نیشەکەتان بۆ مەیسەر دەکات، حەزدەکەم ئێستا پێشکەشی ئێوەی بکەم.
- باوکی (حسقیل) سوپاس. پارەکە بۆخۆت بهێڵەوە، ڕەنگە ڕۆژێك لە ڕۆژان پێویستت پێی ببێت.

* * *

لە (١٩٤٥)دا، ڕۆژێکیان غافڵگیر بووم کە زانیم کەسانێك هاتوون بۆ چاوپێکەوتنم. دەمزانی بەدەستهێنانی ڕەزامەندی دەسەڵاتداران بۆ چاوپێکەوتنم کارێکی ئەوپەڕی دژوارە. کە لە بەندیخانە هاتمە دەرێ، سەیرم کرد باوکم و دایکم چاوەڕێم دەکەن. چەند کاتژمێرێکی کەم لەگەڵیان دانیشتم و باوکم پێی گوتم: ماوەی ساڵێکی تەواوە دەرگا نەماوە لێی نەدەم، تاتوانیم مۆڵەتی چاوپێکەوتنت وەربگرم. ئەوە تاکە چاوپێکەوتنی باوکم بوو لە بەندیخانەدا، چونکە لەوە بەدوا بەیەکجارەکی نەمدییەوە و شەش مانگ بەسەردا تێپەڕ بوو ئینجا هەواڵی مردنیم لە ١٩٥٦جا بیست.

دوورە پەرێزیمان مایەی بێزاری بوو. دەمانویست بمانگوێزنەوە بۆ بەندیخانەیەکی دیکە کە هەڤاڵانمانی تێدا کۆبووبوونەوە. بۆ ئەم مەبەستە پتر لەجارێك مانمان لە خواردن گرت. ئەو ماوەیە مانم گرت، درێژترین مانگرتن بوو لە تەمەنمدا، چوونکە مانگرتنەکەمان (٢٧ڕۆژ)ی خایاند و ئەو ڕۆژانە هەر چامان دەخواردەوە. هەموو لاواز بووین و بووین بە تارمایی یا بە پەیکەری ئێسکی بێ گۆشت. سەرئەنجام بە ژێرکەوتووی کۆتاییمان بە مانگرتنەکە هێنا، لەبەر ئەوەی داواکاریەکانمان بەدی نەهێنا. پێم وایێ ئێمە لە بنەچەوە هەڵە بووین، چونکە مانگرتنەکە لەکاتی خۆیدا نەبوو، نەماندەتوانی خەڵکی پایتەخت بجوڵێنین بۆ پشتگیریکردنمان بە وەفد و خۆپیشاندان. دوای کۆتای پێهێنانی مانگرتنەکە ماوەی حەفتەیەکی تەواو یان زیاتر تێر خواردنمان نەدەزانی. هەر یەکێکمان پێی دەکرا هەموو ژەمێك خواردنی چەند ژەمێکی پێش مانگرتن هەڵلوشێت.

ئێمە لە جۆرەها بۆنەی نیشتیمانی و نێو نەتەوەییدا، ئاهەنگمان دەگێڕا و باشترین خواردنمان تێدا ئامادە دەکرد و گوتاری تێدا دەخوێنرایەوە و سروود و گۆرانی شۆڕشگێڕانەی بەکۆمەڵ و تاکەتاکەی تێدا دەگوتر. (حسقیل قوچمان) عوودەکەی لێ دەدا کە ـوەك بیرم بێـ زیندانییەکی ناو خۆمان دروستی کردبوو. لە ئاهەنگێکیاندا شێوە مێزێکیان پێکەوە نا تا وتارخوێن ـوەك لە هەندێك هۆڵی نوێدا هەیەـ لە پشتییەوە ڕابوەستێت. بەڵام من کە یەکەم کەس بووم وتار بخوێنمەوە؛ لەپشت مێزەکەوە ڕانەوەستام و چوومە سەری تا گوتارەکە بخوێنمەوە. بەوە ساغ بوویەوە کە من لە ژیانمدا و تا ئەو ڕۆژە ئاهەنگێکی ئسووڵیم لە هۆڵێکدا نەدیبوو. گەلێك جار وتارم خوێندبوویەوە، بەڵام بۆ کۆمەڵە خەڵکانێکی میللی و لەناو گۆڕەپان و شەقامی شاردا و لەسەر کورسییەك یا هەر جێیەکی بەرز شوێنیکم بۆ خۆم دەگرت. بەڵام ڕاوەستانم لەسەر نیمچە مێزێك، مایەی پێکەنینی هاوڕێیانم و گاڵتەجاڕی هەندێکیان بوو. ئەگەرچی لەکاتی وتار خوێندنەوەمدا بۆ ڕێزگرتنم پێنەکەنین.

گەمژەیی وای لێ کردم لە بۆنەی نیشتمانی یا نەتەوەییدا هاوبەشی ڕ و ڕۆیشتنی ناو بەندیخانەی هەڤاڵانمان بکەم و سرودێکیان لەگەڵدا بڵێمەوە کە منی تێدا ستایش و پیرۆز دەکرا و بڕگەیەکی ئەمە بوو: «ئەو باسمەی کە ڕێبەری کردین». ئەمە لەبری ئەوەی ڕێی ئەوەیان لێ بگرم. ئەمرۆ کە ئەوە بیردەکەوێتەوە بەخۆم پێ دەکەنم و بەرامبەر بەو کارە منداڵانە دوور لە بێ هەوا و فیزییە هەست بە چەشنە شەرمەزارییەك دەکەم. ئەو دەمە تاك پەرستی و پیرۆزکردنی سەرکردە، زاڵترین شێوازی جوڵانەوەی کۆمۆنیستی بوو. عادەتی بوو من ئەو ڕۆژانە لە سەرکردە پەرستراوەکان یا لە خواوەندە ناوچەییەکانی جوڵانەوەی کۆمۆنیستی بم.

بە درێژای ساڵانی بەندیخانە، چەند نامەیەکی کەمی (أم سلام)ی ژنە زیندانیەکەم نەبێت نامەیەکی شەخسیم لە هیچ یەکێکەوە بەدەست نەگەیشت.جارێکیان پۆستە نامەیەکی لە محەمەدی هاوڕێی منداڵی و پوورزامەوە پێ گەیاندم. کە خوێندمەوە زانیم بەهۆی ناوەڕۆکەکەیەوە پێم گەیشتووە. لەو تاکە نامەیەیدا داوای لێکردبووم واز لە کۆمۆنیزم و چالاکی سیاسی بهێنم. لەوەڵامیدا داواکەیم بە گلەییەکی زۆرەوە ڕەدکردەوە.

ژیانمان نەگۆڕ و هێمن و لەو هەنگامەیە خاڵی بوو کە لە ژیانی هیچ کۆمەڵێکی گەورەی مرۆڤ جیا نەبێتەوە. بۆیە هەلی ئەوەم بۆ ڕەخسا چەردەیەکی باش لە زمانی ئینگلیزی فێربم. بەڵام نە لە بەندیخانە و نە پاش بەندیخانە بۆم هەڵنەکەوت قسەی پێ بکەم و ئاسایی بەکاری بهێنم. ئەم شتە بە تێپەڕبوونی ساڵگار بوو بە گیروگرفت و گرێیەکی دەرونی لەلام.

لە ١٩٥٥دا گەڕانەوەی ئەو هەڤاڵە زینادیانەمان پێ سەیر بوو کە دوای هەرەسهێنانی کۆمارەکەی (حەمید عوسمان) لە ١٩٥٣دا لە (نوگرە سەلمان) گواسترابوونەوە. دیارە زیندانی تازەیشیان لەگەڵدا بوو. کادیرە کۆنەکانیشیان لە نێودا بوو، جگە لە (حەمید عوسمان) کە بۆی ڕێکەوت ساڵی ١٩٥٤ هەڵبێت و دوابەدوای گەیشتنە بەغدادی (کەریم ئەحمەد) جڵەوی سەرکردایەتی داپێ. بەندیخانە بە هاتنەوەی ئەو هەڤاڵانە قەرەباڵغ بوو و گۆڕانکارییەکی گەورە بەسەر ژیانی ڕۆژانەماندا هات و ئیدی چاوپێکەوتنی مانگانە لە بەندیخانەدا زیاتر جمەی هات و ژیانی ڕۆژانەیش زیاتر پڕ لە هەرا و زەنا و شادی بوو. یەکەم پێشبڕکێی شەترەنجم لە بەندیخانە کرد، هەر لەوێ فێربووبووم و بەیەکەم دەرچووم. لەکاتێکدا (عزيز الحاج) بە دووەم دەرچوو. لە دابەشکردنی سەرلەنوێی ئیش و کاردا بوومە یەکێك لەو دوو زیندانیەی ڕۆژانە چای سازکردنیان پێ سپێردرابوو. چایمان لە مەنجەڵێکی زلدا سازدەکرد و دەمانکردە پەرداخ بۆ بەشینەوەی بەسەر هەڤاڵاندا. (زكي خيري)ش یەکێك بوو لەو جووتە زیندانیەی کە چایان دەبەشیەوە و پەرداخە خاڵیەکانیان کۆدەکردەوە و دەیانشتن. کەرەتێکیان سینیەکی پڕ لە پیاڵەی بەدەستەوە بوو، پێی هەڵنوتا و بەشی هەرە زۆریانی شکادن.

زیندانیەکان ژمارەیەکی زۆر؛ ئەدیب، ڕۆشنبیر، هونەرمەند و وەرزشکار و غەیری ئەوانەیان لە ناودا بوو. (محمد صالح بحر العلوم)ی شاعیری ناسراوی نەجەفی و خەباتکاری شۆڕشگێڕ، پێش زیندانی کردنی و کاتێك سەرکردایەتی حیزبم دەکرد بەر لە گیرانم، پەیوەندی بە حیزبەوە هەبوو. بەڵام لە بەندیخانەی (نوگرە سەلمان)نەبێ؛ ڕاستەوخۆ چاوم پێی نەکەوت. سادە و ڕوخۆش و ورە بەرز بوو، پەیوەندییەکی باشی بە هەموانەوە هەبوو. هەروەها هەمیشە سوور بوو ڕیشە سپی تێکەوتووەکەی بتاشێت و سمێڵی بۆ شاردنەوەی تەمەنە گەورەکەی بۆیە بکات. پەرۆشی ئەوە بوو لە وەخت و ناوەختدا چەند چامە و دێڕە شیعرێکی خۆی بخوێنێتەوە. لەلایەنی سیاسی و پێشکەوتن خوازانەی بەرهەمی شیعری

بەدمر، شیعرەکانی لەرووی هونەری و جوانی ناسییەوە بەردەوام بێ دار و بار بوون. لە شاعیرێکی لاوێتی دەچوو، نەك شاعیرێکی هونەرمەند.

لە (نوگرە سەلمان) بۆ یەکەمجار چاوم بە (عەبدوڵا گۆران)ی شاعیری ناسراوی کوردی کوڕی شارەکەم کەوت. بەهۆی چالاکی کۆمۆنیستییەوە زیندانی کرابوو. برادەرایەتی خۆش و لە ڕەفتار و ژیانی ڕۆژانەیدا سادە بوو، ورەی بەتین و پێداگریش بوو لەسەر چەسپاندنی گیانی بەرەنگاربوونەوە لە لای خەڵکانی دیکە. بۆ دامەکردن دادەنیشتین و جارو بار لێم دەبردەوە و جاری وایش هەبوو دەمدۆڕاند. کاتی یاری کردن دەمەتەقێمان لەبارەی جۆرەها بابەتەوە دەکرد. وا ناسرابوو ژمارەیەکی زۆر نوکتەی هەمە چەشنەی لەبەرە، بەو نوکتانەیشەوە کە دەدرێنە پاڵ بابە عەلی باپیرم.

لەوێ چاویشم بە (هادی عەباس)ی زیندانی شیوعی بەغدادی و پەسەندترین یاریکەری تۆپی پێی ئەوسای عێراق کەوت. ئەوە بە هانایەوە نەهات کە باشترین یاریکەر بوو لە دیارترین یاریدا و لە بەندیخانە قووتار نەبوو. تەنانەت لە بەندیخانەشدا وازی لە ئارەزووی وەرزشکاری خۆی نەهێنا و یاری تۆپی پێی ڕێکدەخست. پانی گۆڕەپانەکە لە پانی پێوانەیی کەمتر بوو. بەڵام درێژی نزیکەی (١٣٠مەتر)بوو. دوو تیپی پێك هێنا، ئێوارەی زۆربەی ڕۆژەکان یاریان دەکرد، (مهدی حمید) و (سلیم اسماعیل) و (خضیر عباس السماوي) و (أسعد خضر) و هی دیکە لە ئەندامەکانی بوون.

(عومەر مامە شێخە)ی ئەندازیار هەرگیز ئەندازیاری نەکردبوو و بە جلوبەرگیش هەرگیز لە ئەندازیار نەدەچوو، لە ناو ئەوانەدا بوو کە گێڕدرانەوە بۆ لامان. ساڵی ١٩٤٨ پاش تەواو کردنی کۆلێج خرایە زیندان. مرۆڤێکی سای بێ هەوا و برادەرایەتی خۆش بوو، ئەگەر چی حەزی بە گۆشەگیرر و کەم دووی دەکرد. زۆربەی کاتی بەندیخانەی بوو بووە چێشتپەزی هەڤاڵ زیندانیەکانی. ڕۆژێك لە ڕۆژان نەمبیستووە لەگەڵ زیندانیەکی دیکەدا خۆیی تووشی هیچ گیروگرفتێك کردبێ.

(عزیز الشیخ العاني)ی ئەندامی لیژنەی حیزبی بەغدادیش لە ١٩٥٢دا لەوێ بوو، پاشان زانیم لە پاڵ(مهدی حمید) و (عومەری مامە شێخە) و (زکي خیري) و کەسانێکی دیکەدا بوو بە ئەندامی لیژنەی حیزبی بەندیخانە. (مهدی حمید) کە (حەمید عوسمان) لەبەندیخانەی بەعقوبە کردبووی بە سکرتێری لیژنە، مرۆڤێکی خۆبەختکەری سادە و پیاو

چاك بوو و هەرگیز خاوەنی لانی کەمی لێوەشاوەیی و ئەزموونی سیاسی یا ڕێکخراوەیی نەبوو تا ڕێبەری ڕێکخراوی بەندیخانە بکات. پێدەچێت لێهاتوو بوویێت بۆ سەرکردایەتی فەوجێك یاخود لیوایەك لە سەرباز، بەڵام لێهاتوو نەبوو بۆ سەرکردایەتی چالاکی سیاسی و ڕێکخراوەیی.

بەرپرسی حیزبی لەسەرەوە دەستنیشان دەکرا و دەبەشرایەوە و هیچ هەڵبژاردنێك لە ئارادا نەبوو و کەس بیری لە هەڵبژاردن نەدەکردەوە. بەر لە گیرانیشم بە تەواوی هەروا بوو. زیندانیەکان (طالب عبدالجبار)یان لە ناودا بوو کە لە ڕووی درێژییەوە یەکەم یان دووەم پیاوی ناو بەندیخانە و مرۆڤێکی بێ فیز و کوڕی خێزانێکی هەژاری بەغدادیی بوو و خۆیی سەرلەبەر بەکێشەی شۆڕش و کۆمۆنیزم بەخشیبوو. بیرمە ئێمە ڕۆژێکیان مشتومڕمان لەسەر زیانەکانی لادانی چەپڕەوانە و ناچاریی خۆ ڕزگار کردن لە پاشماوە و سەرەنجامەکانی دەکرد، یەکێکیان پرسیی:

- ئەگەر لە لادانی چەپڕەوانە ڕزگارمان بوو، کێ زامنی ئەوە دەکات نەکەوینە ناو داوی لادانێکی ڕاستڕەوانە؟
- طالب وەڵامی دایەوە: ئێمە زامنی دەکەین. ئێمە بە چەپڕەوی خولقاوین و بە ئاسانی بەرەو ڕاستڕەوی ڕاپێچ ناکرێین.

بەڵام پێشهاتەکانی ساڵانی دوای ڕوونیانکردەوە کە دەکرێت حیزب بکەوێتە دوای لادانی ڕاستڕەوانە. ئەگەر چی طالب و هاوچەشنەکانی ببڕای ببڕ ڕاستڕەو نەبوون.

کۆمەڵێکی بچووکی زیندانییە شیوعیە دابڕاوەکان_تاقمی ئاڵای ڕەنجدەران_ کە هێشتا هەر (عەزیز محەمەد بەرپرسیان بوو، لە یەکێك لە هۆڵەکاندا نیشتەجێ بوو بوون. ژمارەیەکی زۆر مریشکیان هەبوو و کولانەیەك یان چەند کولانەیەکیان لە پەنا هۆڵەکەیانەوە بۆ کردبوون. زیندانیەکان ئەو کولانانەیان ناو نابوو «پایتەختی مریشك لە نوگرە سەلمان».

(حسین روضة)ی لاوی نەجەفی لەشتە سەیرەکانی بەندیخانە بوو. کاتی خۆی بە تاوانی کوشتنی قۆمیسەرێکی پۆلیس لە خۆپیشاندانێکدا زیندانی کرابوو. لەوێ دووچاری جۆرە شێتییەك بوو یاخود خۆی کردبوو بەشێت. بەتەنها دەژیا. بەیانیان عەبا لادێیانەکەی لەبەر دەکرد، گەرچی خۆی کوڕی شاریش بوو. یەشماخ و عەبا لادێیەکەی دەکردە سەر و

تفەنگەکەی هەڵدەگرت کە تەختەیەکی ئاسایی لە مەترێك درێژتر بوو قایشێکی لە دەزوو کراوی لە هەردوو سەری دەبەست و لەناوەڕاستی گۆڕەپانی بەندیخانەدا مەشقی سەربازی جوندی (مکلف)ی جێبەجێ دەکرد، وەك بڵێی ئەوە بۆ هەموو زیندانییەکان دەکات. ئینجا تفەنگەکەی دەخستە لاوە و کۆلارە منداڵانەکەیی دەهێنا و سەرێکی دەزووە باریکەکەی دەگرت و سەرەکەی دیکەی بە کۆلارەکەوە گرێ درابوو. دەستی بە پەردمیەکی تازەی یاری دەکرد.

بەندیخانەکەمان ناوبەناو پێشوازی لە پۆستەی نوێی زیندانی سیاسی تازەی شار و ناوچە جیاجیاکان دەکرد. یەکێك لەو پۆستانە کە بۆمان هاتن سەرباز بوون، بەهۆی چالاکی کۆمۆنیستیانەوە گیرابوون و حوکم درابوون، بە ڕێز لێ گیراوی لەناوماندا ژیان. تا پاش ماوەیەك شتێکی وا لە بەندیخانەدا ڕوویدا کە پێشتر ـهیچ نەبێت کاتێك من لەوێ بووم ـ نموونەی نەبوو بوو. دەرکەوت یەکێکیان شیوعی نەبوو، بەڵکو برادەری هەندێکیان و دوو دەکی بوو و هەر کەسێك داوای ئەوەی لێ بکردبایە ملی بۆ دەدا. هەندێکیان بەڕێگەیەك ـکە نازانم چییە ـ کاری کوڕیان بۆ کەوتە ڕوو. بەشبڕاوی جنسی درێژخایان چەند خەباتگێڕێکی باشی تاوکرد لەگەڵیدا خۆ تووشی پەیوەندی جنسی بکەن. کە (کسار)ی "ظابط صف"ی زیندانی بەوەی زانی، سا بە دڵ لێ پیسکردن بوویێت یان هەر هۆیەکی دیکە، پەردەی لە ڕووی بابەتی ئەو کوڕە هەڵماڵی بۆ ڕێکخستن. لەوەدەچێ بەر لە بەند کرانیان و هەتا پاش بەندکرانیشیان پەیوەندی جنسی لەگەڵدا هەبوویێت. دانی بەوەدا نا کە خۆیشی کاری جنسی لەگەڵدا کردووە. جا کاتێك تووشبووەکانی دیکەیش ڕووبەڕووی دانپێدانانەکەی (کسار) و خودی(نووری)یە دودەکی کرانەوە، تەنگەتاو بوون. بە تەنها (صادق الفلاحي)دانی بە گوناحی خۆیدا نا. کەچی (منصور عزيز) و (جاسم يحيى) ڕازی نەبوون دان بە هیچدا بنێن وقوقشی بوون و تەنانەت دواتر دەستیان لە چالاکی سیاسیش هەڵگرت.

* * *

دوابەدوای گەڕانەوەی زیندانیەکان بۆ (نوگرە سەلمان)، یەخەگیری یەکەمین لێپرسینەوە و یەکەمین سزای حیزبی بووم لە ژیانمدا، بەلای منەوە شتێکی ئاسای بوو یەکێکی دیکە بەرپرس بێت و من بەشیوەیەکی ئاسایی و بەبێ حیساب لە دەرەوەی

دەستەی بەرپرسی بەندیخانە بم. بەڵام ئەوەی کە قەوما شتێکی دیکە بوو. بۆم ڕوونبوویەوە دەبوو من باجی ڕابردوو بدەم، بەتایبەت لەسەر ئەو ڕەفتارانەم کە هەر گەیشتمە بەندیخانە بەدڵی (حەمید عوسمان) نەبوون. ئەو لیژنە حیزبییە بەرپرسەی کە گەڕایەوە (نوگرە سەلمان) و (مهدی حمید) سەرکردەی بوو، کەوتە لێپێچانەوەم لەسەر تاکڕەوی و بیرۆکراسی و چەپڕەوی و ڕاستڕەوی و جاروباریش لەسەر شتێك کە نەمدەزانی چییە. لە واقیعدا ڕابردووی حیزبیم لە تاکڕەوی و بیرۆکراسی و هەندێك هەڵەی سیسای خالی نەبوو. بەڵام ئەوانەی کە لێیان دەپرسیمەوە، لەڕابردوودا پەلپیان لە هیچ هەڵەیەکم نەگرتبوو و هەر خۆیشیان بەشیکی ئەو هەڵانە بوون. هۆی ڕاستەقینەی لێپێچینەوەم و سزادانم هەڵوێستی من بوو بەرامبەر بە؛ کۆماری بەندیخانە و خودی (حەمید عوسمان). حەیمد بوو بوو بەیەکەم بەرپرسی حیزب و ئارەزووی دەکرد تۆڵەم لێ بستێنێتەوە. کەسانی ناو لیژنەی حیزبی ئەو ڕۆژەی کە (حەمید عوسمان) کۆمارەکەیی لە بەندیخانە دامەزراند و بەشمشێر یاخیبوونێکی چەکداری ڕاگەیاند؛ پشتگیریان کرد و هەر ئەوان خۆیان کاتێك (حەمید عوسمان) بوویەوە بە یەکەم بەرپرسی حیزب، جارێکی دیکە پشتگیری حەمیدیان کردەوە و لێم هەڵگەڕانەوە. ئەوانە (زكي خيري) و (مهدی حمید) و (عومەری مامە شێخە) و(هادی هاشم) و چەند کەسێکی دیکە. (عزيز الشيخ)نەبێ کە لە ڕۆژانی پێش بەندیخانە لە ڕێگەی کاری حیزبییەوە دەیناسیم، ئەوانەی لێیان پێچامەوە و سزایان دام، شتێکی بەردەستیان لەسەر بارودۆخ و چالاکی حیزبی ساڵانی پێش بەندیخانەم نەدەزانی و دواتر نەیاندەتوانی بیروڕایەکی بابەتیانە لە بارەمەوە گەڵاڵە بکەن. ئەوانە هەمیشە لەسەر پێ بوون پاڵپشتی ئەو کەسە بکەن کە دەبووە بەرپرسی حیزبی بەسەریانەوە. هەمووان لە لێپرسینەوە و سزادانمدا بەلای توندی نواندندا دایان دەشکاند، جگە لە (زكي خيري) و (عزيز الشيخ) کە دەیانویست سزایەکی سوکترم بدەن.

یەکێك لەو تۆمەتانە ئەوە بوو کە؛ من گەیشتوومەتە ڕادەی دوژمنایەتی یەکێتی سۆڤیەت. ئەم تاوانەیش ئەوسا بەس بوو بۆ دەرکردن لە حیزب و بڕینی خراپترین ناو بەسەر مرۆڤدا. شایەتی سەر ئەم تاوانەیش (صادق الفلاحي)بوو کە ئەمەی خوارەوەی بۆ ئەوان گێڕایەوە:

- ساڵی (١٩٥٣) سەروبەندی شەڕی کۆریا، کە وەفدی سۆڤییەتی لە دەستەی نەتەوە یەکگرتووەکاندا کۆتای بە دوورە پەرێزی لە دانیشتنەکانی ئەنجومەنی

ئاسایش هێنا، لە بەهادینم بیست دەیگوت: ئێستاکە سەڤیەت هەستیان بەوە کردووە بەشداری نەکردنیان هەڵە بووە، بۆیە لێی پاشگەز بوونەتەوە و هاتوونەتەوە بەشداری دانیشتنەکان بکەن.

ئەوەی ڕاستی بێت من لە (١٩٥٣)دا ئەم بۆچوونە و چەند بۆچوونێکی دیکەم لەبەردەم(صادق الفلاحي)دا دەربڕیبوو. بەڵام بە هیچ شێوەیەك دژی سۆڤیەت نەبووم، بەڵکو دۆستی بووم و باوەڕم بەوە هەبوو کە قەڵای ئاشتی و دیموکراسی و سۆشیالیزمە. ئەوسا دەربڕینی ئەم چەشنە ڕایە بە دوژمنایەتی ئینتەرناسیۆنالیزم و بە تاوانێك دادەنرا کە لێخۆشبوونی بۆ نەبوو. بەرپرسەکان نەرمیان بەرامبەر نواندم و ڕا دەربڕینەکەمیان بەوە لێك دایەوە کە هەر بەد گومانییە لە سیاسەتی یەکێتی سۆڤیەت!

هەرچی چۆنێك بێت، لێپرسینەوە بەوە دوای هات لە گشت پلە و پایە و بەرپرسییەکی حیزبی دوورخرامەوە و هەر بە ئەندامێکی حیزبی هێڵرامەوە. لەوە دەترسام بابەتەکان بکێشنەوە بۆ تەنانەت دەرکردنیشم لە ڕیزەکانی ڕێکخستنی حیزبی بەندیخانە. لافی ئەوە لێنادەم کە من گوێم بەوە نەدابێت و پێی دڵگران نەبوویم. بەڵام بایەخێکی زۆرم بە بابەتەکە نەدا و تێنەکۆشاوم ژاوەژاو و سەرئێشە بۆ لیژنەکە بنێمەوە، بەڵکو ئاسایی و هێمن مامەوە و وا ڕەفتارم کرد وەك بڵێی هیچ شتێك ڕووی نەداوە. پەیوەندییەکی دۆستانە و هەڤاڵانەم لەگەڵ هەمووإندا هێشتەوە، بە ئەندامانی لیژنەکەیشەوە کە لێپرسینەوە و سزادانمیان لە ئەستۆ گرتبوو. لەوە بەدوا لەچەند لاوێکی شیوعی بەغداد و شارەکانی باشوورەوە _لەوانە علي الشیخ حسین الساعدي_ بۆ هات، نارەزاییان بەرامبەر بەو کارە دەربڕی و ئامادەیی خۆیانیان نیشاندا بۆ داکۆکی لێکردنم و ڕێنوێنی وەرگرتن لە منی هەڤاڵ باسمی سکرتێری حیزب. لە وەڵامەکەمدا ئامۆژگاریم کردن واز لە هەر چالاکییەکی لەم چەشنە بهێنن و لە دەوری حیزب کۆ ببنەوە.

* * *

هێشتا لە بەندیخانەی (نوگرە سەلمان) بووین کە هەواڵمان پێ گەیشت لە دەرەوەی بەندیخانە گفتوگۆ لە نێوان سەرکردایەتی (ح ش ع)و تاقمی ئاڵای ڕەنجدەران هەیە بۆ دووبارە یەکگرتنەوە. هەر ئاماژە بەم هەواڵەیش، مشتومڕ لەنێوان کادیرانی بەندیخانە کرا و منیش هاوبەشیم تێدا کرد. چەندین بیروڕای جیاواز لە گۆڕێکدا بوون، هەیان بوو

سەرپەڕگر و هەشیان بوو ناوەندگر (معتدل)بوو. ڕای (عزيز الحاج) وەك پیشەی زۆربەی کاتی، سەرپەڕگرانە و لە بەرژەوەندی تاقمی ڕەنجدەراندا بوو. لافی ئەوەی لێ دەدا کە تاقمی ڕەنجدەران حیزبی شیوعین و پێویستە لەسەرمان بچینە ناویانەوە. لەکاتێکدا تاقمی ڕەنجدەران خۆیان دانیان بەوەدا دەنا کە ئەوان لە حیزب هەڵبڕاون. هی وایش هەبوو لە هەردوو لا بەرهەڵستی هەر یەکگرتنەوەیەکی ئەو دوو ڕێکخستنەی دەکرد. بڕیارم دا بیرورِام ناو ئاخنی نامەیەکی تایبەت بکەم بۆ سەرکردایەتی حیزب. (حسين احمد الرضي) لەو ڕۆژانەدا بوو بوو بە سکرتێری حیزب و (حەمید عوسمان)یش دوور خرابوویەوە. لە نامەکەمدا باسی ئەوەم کرد کە هەر لایەك لە هەڵە و ڕەفتارەکانی خۆی بەرپرسە و ڕاست نییە کۆتار و ڕۆتای هەڵەی لایەکیان بدرێت بەسەر لاکەی دیکەدا. گوتیشم هەڵەی هەرە گەورەی ئەوان ئەوەیە؛ لە حیزب هەڵبڕاون.

هەر ئەو ڕۆژانە نامەیەك لەسەر هەڵە و کردەوەی تاکڕەوی و ڕەفتارەکانی (حەمید عوسمان)ی سکرتێری پێشوو(ص.) لەسەرکردایەتی حیزبەوە هات. نەمدەزانی ئەو کەسە کێیە کە جێگای حەمیدی گرتۆتەوە، بەڵام باوەڕم هەبوو کە حەمید دەست نادات ببێتە یەکەم بەرپرس.

* * *

دەکرێت بڵێین: من بیرم لە هەموو شتێك دەکردەوە، ئەوە نەبێت کە ڕەگەزنامە(جنسيه)ی عێراقیم لێ بستێننەوە. لەگەڵ ئەوەیشدا هەر لێم سەندرایەوە. چۆن و بۆچی؟ لەوانەیە نوێترین شێواز بوو بێت بۆ ترساندنی شیوعیەکان و کزکردنی وورەیان و دواتر بۆ بێهێزکردنی کۆمۆنیزم. دەبێ ئاماژە بۆ ئەوە بکەم کە لە بەندیخانەی (نوگرە سەلمان) ڕەگەزنامە بەتەنها لەمن نەسێندرایەوە. بە من و (زكي خيري) و (صادق الفلاحي) و (اكرم حسين) یان ڕاگەیاند کە دەسەلاتدارانی عێراق بڕیاریان داوە ڕەگەزنامە لە ئێمەی زیندانی بستێننەوە و سوورن لەسەر ناردنمان بۆ وڵاتێکی دەرەوەی عێراق. سەر لەبەیانی ڕۆژی دوای فەرمانیان پێداین بەخۆ بکەوین بۆ سەفەری بەغداد. تا ئێستایش بە پەژارەوە دێتە بیرم کە هەڤاڵانی زیندانیم تەنانەت لە بەیانی ڕۆژی دیاریکراوی سەفەرەکەیشماندا نۆرەی چای سازکردنیان پێ گرتم و لێم خۆش نەبوون. لە نۆرەی چای بوومەوە و یەکسەر لەگەڵ هەڤاڵاندا کەوتینە ماڵئاوای کردن و بە چاودێری پۆلیس چووینە گرتووخانە(سجن

الموقف)ی بەغداد. بەختمان یار بوو (جبار أیوب)ی بەڕێوەبەری پێشوو لەوێ نەبوو. یەکە یەکە قسەمان لێ وەرگیرا، بەڵام ئێمە لە پێشتردا ڕێککەوتبووین چی بڵێین. پوختەی قسەکانمان ئەوە بوو: ئێمە هاونیشتیمانی عێراقین و پێبەندی هاونیشتیمانەتیمانین و پێداگرین لەسەر ئەوە کە لەوڵاتی خۆمان بژین و تێیدا بمرین و لە نێوان گۆڕی باپیرانماند بنێژرین، ئێمە قایل نین بچینە هەر وڵاتێکی دیکە و نارازین دەسەڵاتداران ڕەگەزنامەمان لێ بستێننەوە و بە بڕیارێکی دژ بە هەموو شەریعەتە زەمینی و ئاسمانیەکانی دادەنێین.

بڕیاری ڕەگەزنامە لێسەندنەوە هەریەکە لە (توفیق منیر)ی پارێزەری شیوعی و (کامل القازانچی)ی پارێزەری دیموکراتیشی دەگرتەوە. لەبەر ئەوەی زیندانی نەبوون گیران و خرانە گرتووخانەیەکی دوور لە ئێمە تا قسەیان لێ وەرگیرا. ئینجا هێنرانە لامان. پرسیمان چیان گوتووە، (کامل القازانچی)گوتی:

- من لە قسەکانمدا پێبەندی ئەوە بووم کە هاونیشتیمانییەکی عێراقیم و دەرمخست حەزناکەم عێراق بەجێ بهێڵم و بچمە هەر وڵاتێکی دیکە. ئەگەر بە زۆر و بەپێچەوانەی خواستی خۆیشمەوە بمنێرنە دەرێ، ئەوا پێم باشترە بچمە هەر وڵاتێکی عەرەبی. ئەگەر ڕێی ئەوەیش نەدەن، وڵاتێکی بێ لایەنم پێ باشترە.

هەرچی (توفیق منیر)یش بوو بابەتەکەی بە شێوەیەکی جیاواز یەکلای کردبوویەوە، چونکە _وەك گوتی_ ڕازی نەبوو بوو هیچ بڵێت و ئەمەی لەو کاغەزەدا نوسیبوو کە بۆ قسە تێدا نووسین پێی درابوو:

- من لە بنەڕەتەوە قایل نیم دان بەم حوکمەتەدا بنێم، وە بە هیچ بڕیارێك قایل نابم لەوەوە دەربچێ.
- لێمان پرسی: (أبو موفق) بۆچی قسەکانت بەشێوەیەکی باشتر نەختستە ڕوو؟
- نەمزانی هەڵوێستی حیزب چۆنە و ئێوە چی دەڵێن. بۆیە هەر ئەم قسە کورتەم کرد، چونکە ترسام ئەگەر قسەکانم بە جۆرێکی دیکە بن لەگەڵ هیی ئێوەدا ناکۆك بکەونەوە.

بەڕێوەبەری بەندیخانەی بەغداد ڕایسپاردبوو ڕۆژانە گۆشتێکی زۆرمان بدەنێ، بۆ ئەوە ڕازیمان بکات و تا ئێمە لەوێ بمێنینەوە و مانگرتن لە خواردن ڕوونەدات. (توفیق

منیر) بەهۆی زیادە گۆشتخۆرییەوە تووشی سکچوون بوو. ئەو پزیشك (الطبیب)ە ی کە ئەم سەری لێ دا، ١٣حەبی سلفاگوانۆدینی بۆ نووسی تا لە دوو ڕۆژدا بە چەند ژەمێك بیخوات، بەڵام کابرا بە یەك ژەم هەموو حەبەکانی خستە دەمیەوە و ئاوی بەشوێندا کرد. هەندێکمان بۆ ئەوە چووین کە (أبو موفق) بڕیاری خۆکوشتنی داوە. بەڵام سەرئەنجام ڕەوانییەکەی بەخێرایی گیرسایەوە، کابرا گوتی: ئەوە یەکەم جار نییە بەم چەشنە حەب بخۆم.

دوای چەند ڕۆژێك هێنراینەوە بۆ بەندیخانەی (نوگرە سەلمان). لەوە بەدوا هیچم لەبارەی لێسەندنەوەی ڕەگەز نامەکەوە بەرگوێ نەکەوت، وەك بڵێی ئەم بڕیارە هەر لە بنچینەوە نەبووبێت. جا نازانم ئایا سەرجەمی کارەکە شانۆگەری بوو بۆ ترساندنمان، یان دەسەڵاتداران لە بڕیاری خۆیان پاشگەزبوونەوە؟

گۆرانی و سروودی شۆڕشگێڕانە گوتن لە بەندیخانەدا لە شتە قەدەغە کراوەکان بوون. حوکمە زیندانیە شیوعیەکان لە سزای سروود خوێندنەوەدا دەیان یان سەدان ساڵ زیاد دەکرا. لەو زیندانیانە، ناوی (د.حسین الوردي) دەهێنم کە سەرەتا حوکمی یەك یان دوو ساڵ بەندکردنیان دا. ئینجا بەچەند دادگایکردنێك کە هەمووی بەهۆی سروودی شۆڕشگێڕانەوە خوێندنیەوە کران، ساڵانی حوکمی کرانە ١٢ ساڵ.

ساڵێك بەسەر بەند کردنماندا تێپەڕیبوو، لەبەردەم قازیەکەدا ڕاوەستان، هێنرابوو بۆ دادگایکردنم لەسەر تاوانی سروود خوێندنەوەم دژی ڕژێمی حوکمدار. دانم بە سروود خوێندنەوەدا نا و سەرکۆنەم کردن کە بەم بەهانەیەوە دادگاییم دەکەن. دواجار قازی حوکمی یەك ساڵ بەند کردنی بەسەردا دام، تا بە ناوکێش لەگەڵ حوکمەکەی دیکەمدا_ بەندی هەمیشەیی_ تەواوی بکەم.

دەسەڵاتداران هەڵیان دەدا شیوعیە زیندانی کراوەکان تەنگە تاو بکەن بۆ پاکانە کردن و وازهێنان لە باوەڕی کۆمۆنیستی و ڕاگەیاندنی دڵسۆزی لەسەر پەچکە کاغەزێك بۆ شای مەزن و ڕژێمی حوکمدار. دەسەڵاتداران بۆ بەدەستهێنانی ئەم پاکانەیە زیندانیە شیوعیەکانیان بە درێژایی ساڵانێکی یەك لەدوای یەك دوو چاری ئەشکەنجەدان و چەوسانەوە دەکرد. لە بەڕێوبەرانی زیندانە سیاسیەکان سێیان هەم بە دڕندەیی و ملهوڕی لە مامەڵەیاندا لەگەڵ شیوعیەکاندا و هەم بە کردە و کۆشیان بۆ _لەڕووی سیاسییەوە_

ڕووخاندنیان و پاکانه لێ پچڕینیان ناوبانگیان دەرکرد. ئەوانیش (جبار أیوب) و (علی زین العابدین) و (محمد سعید شهاب) بوون. ئەمەی دواییان کرابوو بە بەڕێوبەری بەندیخانەی (نوگرە سەلمان) و هێنانی بۆ لای ئێمە پەیوەندی بە پرۆژەی هێرشێکی تازەوە هەبوو کە دەسەڵاتی حوکمدار نەخشەی بۆ کێشا و دائیرەی ئاسایشی گشتیش تان و پۆی چنی.

ڕۆژێکیان لە (١٩٦٥)دا (محمد سعید شهاب)ی بەڕێوبەری بەندیخانە بەناو داوای هەشت زیندانی کرد، بە بیانوی ئەوەی کە گوایە پزیشك هاتووە و چاوەڕێیان دەکات. پزیشك مانگی جاریك سەری لە بەندیخانە دەدا. باش دەمانزانی بەڕێوبەر خۆی ئێمەی دەوێت نەك پزیشك کە هەرگیز داوای کەسی نەکردووە، بەڵکو نەریت وابوو زیندانی داوای چاوپێکەوتنی ئەو بکات. بەڵام چار چی بوو؟ دەبوو زیندانییە داواکاراوەکان بچن و منیش یەکێکیان بووم. هەر کە گەیشتینە لای بەڕێوبەر فەرمانی دا پێوەن و شیش(الخطام)بکەنە پێی هەمووان، کە شیشێکی ئاسنی بە دوو نەڵقە بەستراوە و لە هەردوو قاچی زیندانی توووند دەکرێن و ئیتر پێی ناکرێت هەردوو قاچی لەجرێژلا شیشەکە زیاتر لەیەك دوور یاخود نزیك بکاتەوە، ئەمە سەرباری پێوەنی (ژمارە۲) _واتە پێوەنی دوو کیلۆ گرامی_ کە هەردەم لەپێی خاوەن حوکمە قورسەکاندا بوو. (زکي) لەبەر تەمەنی زۆری بە (کۆت) پێوەن نەکرا، بەڵکو تەنها زنجیری (ژمارە۸) _واتە ۸کیلۆ گرامی_ خرایە پێی. ئینجا کەلەپچە خرایە دەستی گشتمان و براینە ژووری گلدانەوە(الحجز) کە وا باو بوو ناوی ببرێت بە (ژووری وەرزش). کەلەپچەکانی دەستمان بە چەند قوفڵێکی زیادە بە زنجیرێکی ئاسنەوە بەسترا کە بە سنگێکی ناوەڕاستی ژوورەکەوە لکێنرابوو و درێژی نزیکەی مەترێك بوو، پاش ئەوە بەڕێوبەر هاتە ژوورەوە بۆ لامان، وەردیانێکی تەنەکەی خاڵی بەدەستەتی؛ بەدواوە بوو. پێی گووتین:

- ئەم تەنەکەیە لێرە ناودەستخانەتانە میز و گووی تێدەکەن، ڕێ بە هیچتان نادرێ لەم ژوورە بێنە دەرەوە تا هەمووتان دەمرن.

ناڕەزاییەکی توندمان دەربڕی و بەسەر بەڕێوبەری دڕندەدا هاوارمان کرد و داوای مامەڵەی یاساییمان لێ کرد. بەڵام وەرچەرخا و وەك نە بای دیبێ و نە باران چووە دەرەوە. ئینجا کەوتینە پێکەنین بە حاڵی خۆمان، لەناو خۆماندا ڕێککەوتین بەڕێوبەر ناوبنێین (تەنەکە) وملمان بۆ هەلومەرجە تازەکە درێژ کرد و خۆمان ڕاهێنا و تەنەکەکەمان

بەڕاستی وەك ئاودەستخانە بەکارهێنا. بۆ کەمکردنەوەی کاریگەری ئەم ئاودەستخانە نەفرەتیەش هەر ئەوندەمان لەدەست هات بە جامەدانەی یەکێکمان دایبپۆشین. سەر لەبەیانی سێیەم ڕۆژ بەڕێوبەر بەشوێن من و (مهدی حمید) و (کامل السامرائي)یدا نارد. لەبەردەم ژووری گلدانەوەدا فەرمانی دا ٢٥جەڵدەی فەلاقە لەبەری پێم بدەن. کە وەردیانەکە لە لێدان بوویەوە، هێشتا لەسەر زەویەکە کەوتبووم. بەڕێوبەر لێی پرسیم:

- بۆچی هاوار ناکەی ئاخ؟
- بە هەڵشاخانەوە وەڵامم دایەوە: هەرگیز هاوار ناکەم.
- کەواتە ١٠جەڵدەی دیکەی لێ بدەن.

دوای من نۆری (مهدی حمید)هات، ٢٥جەڵدەی فەلاقەیان لێدا و ئینجا ١٠جەڵدەی دیکەیش چونکە هاواری نەکرد "ئاخ". بەڕێوبەر هەر ٢٥جەڵدەی بۆ (کامل السامرائي) بڕییەوە. پاشان ئێمەیان بۆ ژوورێکی دیکەی گلدانەوە گواستەوە و تەنەکەیەکی ئاودەست خانەیان بۆ تێدا دانایەن. کامل ڕۆژانی دوای لە بارودۆخێکی دژواری دەرونی و جەستەیی-تەندروستیدا بوو. بەڕواڵەت نەخۆش بوو. بەڕواڵەت نەخۆش بوو. بەڵام من و مەهدی باوەڕمان وابوو کە هۆکارە ڕاستەقینەکە دەگەڕێتەوە بۆ هەم ورە نزمی خۆی و هەم ڕاڕا بوونی لەنێوان خۆڕاگرتن یان پاکانە کردن و دەرچووندا لە بەندیخانە. پەیمان بەوە دەبرد کە گێڕانەوەی بۆ بەندیخانە زۆر لە بارودۆخی دەگۆڕێت. ئیتر تاکە خەممان _یان گرفتی سەرەکیمان_ ئەوە بوو لە ڕوخان ڕزگاری بکەین. پەنامان بردە بەر نەخۆشیەکەی تا تەنگ بە ئیدارە هەڵبچنین بیبەنەوە بۆ بەندیخانە. ڕۆژێکیان زانیمان پزیشك سەردانی مانگانەیەتی و هاتووە، کردمان بە هەرا و هوریا و ئیدارەمان ناچارکرد (کامل) نەخۆش و خۆیشمان پیشانی پزیشك بدەین. دەردە دڵی خۆمانمان بۆ پزیشك کرد کە پیاوێکی باش بوو، پرسیمان؛ ئاخۆ ئەوە مرۆڤدۆستییە و لەبەر چاوگرتنی مەرجی تەندروستییە لە بەندیخانەکاندا تەنەکە وەك ئاودەست خانە بخرێتە ناو ژوێکی بچووك بۆ زیندانیان. پزیشکەکە بە توندی نارەزای دەربڕی و داوای لە بەڕێوبەر کرد تەنەکەکە لابەن و بارودۆخەکە ئاسایی بکەنەوە، ئەگەرنا لە دائیرە تەندروستی و یاساییەکاندا کاری یاساییان بەرامبەر دەکات. هەروەها دەرمانی بۆ چارەسەر و حەوانەوەی (کامل) نوسی. بەوە گیروگرفتی کامل چارەسەرکرا و برایەوە بۆ بەندیخانە. تەنەکە کە لابرا و من و (مهدی

حمید) و هەڤاڵانی دیکەمان لە ژوورەکەی دیکە "سەرکەوتنێکی مەزن"مان دەستگیر بوو! ڕۆژی دووجار دەبراینە ئاودەستخانە.

لە ژوورێکی دەرەکی گلدانەوەدا دایانبڕین. ئەمە سەرەتای هێرشێکی پۆلیسی هەمولایەنە بوو بۆسەر تێکڕای بەندیخانە بەهەر ١٠هۆڵەکانیەوە. کۆمەڵێکی گەورە لە وەردیانی (بەدوو) و پۆلیسی بیابان ساز و تەیارکران و بەڕێوبەر خۆیشی لە چالاکیەکی هەڵکوتانە سەر و داگیرکردندا ڕێبەری کردن و کەل و پەلی هاکەزای خودی سەرجەم زیندانیەکانی لەگەڵدا تاڵان کرا. زیندانییەکان پەرەوازە کران و گەلێکیان لێ برانە چووری لێرە و لەوێ گلدانەوە، زۆربەشیان کەلەپچە خرایە دەستیان و لەناو هۆڵەکاندا بە شیشی پەنجەرەکانەوە بەستران. وەردیان و پۆلیسە داگیرکارەکان لەسەر دزین و تاڵانکردنی جانتا و جل و بەرگ و تاقمی ڕیشتاشین و هەر شتێك بکەوتبایە بەردەستیان؛ پێشبڕکێ و منمنایەتیان دەکرد.

بەڵام پەردەی پێکەنیناویی تراژیدیا چالاکیی تاڵانکردنی کە لە مریشکی بەندیخانەدا بوو. گەورەیی ڕووبەری بەندیخانەکە لەبار بوو بۆ مریش بەخێو کردن. ئەم "پیشە" یە؛ دەرەتانی لەبەردەم هەنێك زیندانی، بەتایبەت پەڕاگەندەی دوور لەهەر ڕێکخستنێك دەخولقاند تا کاتەکە بەسەر ببەن و خۆ بەمریشکەوە خەریك بکەن و هێلکە بەدەست بخەن وەك پێشتر گوتم؛ پایتەختی مریشك لەلای تاقمی ئاڵای ڕەنجدەران بوو. پاش تاڵانکردنی هەر ١٠هۆڵەکە، چالاکی تاڵانکردن_واتە مریشك فڕاندن_ دەستی پێ کرد. هەموو مریشکەکان لەو پانتاییە فراوانەدا بەرەڵا کرابوون و زیتەڵە و لە جۆری خۆماڵی بوون، نەك مریشکی مەسلەحە. ڕاونانێکی دەستە جەمعی، یاخود ڕاستتر بڵێین؛ پێش بڕکێیەکی دەستە جەمعی لەئارادا بوو لە نێوان پۆلیس و وەردیانەکاندا و بەهاوبەشی ژمارەیەك لەو زیندانە شیوعیانەی کە بۆ چێشت و نان سازکردن و خزمەتی زیندانیە گلدراوەکان بە دەرەوە بوون. ئەگەر مریشکێکت بگرتبایە دەبوو بە هی خۆت. دەبوو هەوڵ بدەیت زۆرترین ژمارەیان لێ بگریت و پەلەی تێدا بکەیت و بە خێرایی ڕابکەیت، چونکە کەسانێکی دیکەیش پەلیان بۆ دەکوتان. ژمارەیەکی زۆر وەردیان و پۆلیس و زیندانی بە گورگەلۆقە بەدووی ژمارەیەك مریشك و کەلەشێردا ڕایاندەکرد. کەڵەشێرەکان ڕازی نەدەبوون بە ئاسانی دەستگیر بکرێن و سووربوون لەسەر ڕاکردن و چەند بیانتوانیبایە هەڵدەفڕین و بۆ داوای

فریاکەوتن قرتەقرتیان پێ کەوتبوو. جا ئەم دیمەنە پێکەناوییە مایەی خەفەتە بهێنە پێش چاوی خۆت.

هەڤاڵە زیندانییەکانی دەرەوەمان سەرجەمی ئەو مریشکانەیان سەربڕی کە توانیان دەستگیریان بکەن. دەبوو بخورێن تا خراپ نەبن. ئێوارەی ئەو ڕۆژە؛ ئێمەی دەستەی زیندانییە گلداراوەکانی دەرەوەی بینای بەندیخانە تێکڕایەکی یەك مریشکی سورەکراوەمان وەرگرت. خواردنێکی بەتام بوو.

کە ئەم چالاکیەی "ئەنفال" لەناو بەندیخانەدا کرا، (شلومو کرادی)ی زیندانی جولەکەی شیت لەوێ نەبوو، لە شێتخانە بووو. کە گەڕایەوە بینی بارودۆخەکە سەرلەبەر گۆڕاوە، چونکە زیندانییەکان بڕ بڕ و گەلێکیان کەلەپچە کرابوون و بەشیشی پەنجەرەکانەوە بەسترا بوون و شتێکی ئەوتۆ لە دیمەنی یاری تۆپی پێ و بالە و پیاسەی ئاسایی زیندانیان لە گۆڕەپانەکەدا و مەشقەکانی (حسین روضة) بە تفەنگ و کۆلارەکەیەوە و...هتد، هەڵیدایە و گوتی:

- نازانم بەڕێوبەر شێت بووە یان جەماعەت؟

کە بەڕێوبەری بەندیخانە هێرشی کردە سەرمان، ئەندامانی (ح ش ع)ی لە ئەندامانی ئاڵای ڕەنجدەران و هەتا لەو زیندانیانەش جیانەکردەوە کە هیچ پەیوەندییەکیان بە کۆمۆنیزم یان سیاسەتەوە نەبوو...هەمووان تاڵان کران و یەکجار بەرەقی مامەڵەیان لەگەڵدا کرا. لە ژوورەکانی گلدانەوە و ئەشکەنجەدا بە ئەندامانی ئاڵای ڕەنجدەران گەیشتین. ئەم کاتە لە دەرەوەی بەندیخانەکەدا گفتوگۆ بۆ یەکێتی ڕێکخستن بەردەوام بوو و ئەم بابەتەیش لەمپەری دەرونی شکاند و یارمەتی زەمینە خۆشکردنێکی باشتری دا بۆ یەکگرتنی ڕاستەقینە لە بەندیخانەدا. ئەو ڕۆژانەی هێرشکرایە سەرمان، بۆ یەکەمجار لەگەڵ (عزیز محمد) و چەند هاوڕێیەکدا دانیشتم و بۆ ئەوەی یەکتر بناسین و باس و خواس و نوکتە بگۆڕینەوە. زۆربەیان بە باشی جێگایان بۆخۆیان لە دڵمدا کردەوە و وام لێهات وەك هەڤاڵی خۆم یان وەك دەستە شیوعیەك لێم دەڕوانین کە هەلومەرج بەو هەڵوێستەی گەیاندبوون.

هێرش کردنە سەر زیندانییەکان سەری نەگرت و نەیتوانی ئامانجی ناچار کردنیان یا ناچارکردنی هەندێکیان بۆ چۆکدادان و پاکانەکردن بۆ دەسەڵاتداران بهێنێتە دی. ئیتر

بارودۆخمان لەڕووی چەردەیەك ئارامی و ئەنجامدانی چالاکی ڕشنبیری و وەرزشی ڕۆژانەوە، وەك جاران نەمایەوە. بەڵام گفتیان داینێ لە (نوگرە سەلمان)ەوە بۆ بەندیخانەیەکی دیکەمان بگوازنەوە. دوای چەند ڕۆژێك بەڕاستی گوێزراینەوە. بردیانین بۆ بەندیخانەی (بەعقوبە) کە بەشێکی ۳۲ژووری لەسەر تەرزی نوێ تێدا بینا کرابوو، ڕووبەری هەر ژوورێکی ۹مەتر چوارگۆشە بوو، ئاودەستخانەیەك و دەستشۆرێك و پەنجەرەیەکی هاکەزایی بەسەر ڕاڕەوێکی نێوان هەردوو بەشی بیناکەدا کراوەی؛ تێدا بوو. ئەم بەشە ئەگەر قەرەوێڵە و پێداویستی ئاسایی ژیانی لە کتێب، ڕۆژنامە، ڕادیۆ و کەرەستەی خۆ خافڵاندنی پەتی بۆ دابین بکرابایە و دەرگای ژوورەکان شەو و ڕۆژ لەسەر پشت بوونایە و زیندانیەکانیش لە جموجوڵی ناو بەندیخانە و سەر لەیەکتر دان و پێشوازیکردنی کەسوکاریاندا لە چاوپێکەوتنی ئاسایدا؛ ئازاد بوونایە. بەواتایەکی دیکە ئەگەر عێراق ئەندازەیەکی باش دیموکراسی و ژیار و لەبەرچاوگرتنی مافەکانی مرۆڤی تێدا بووایە، ئەوا بە بەندیخانەیەکی نوێ و ڕەحەت دادەنرا. بەڵام(علی زین العابدین)ی بەڕێوەری بەندیخانە کە کاتی خۆی، بەر لە گواستنەوەی خزمەتی بۆ ئێرە، ئەفسەری مولازمی بەرپرسی تەویلەی ئەسپ و ئێستران بوو، ئەم ژوانەی لە زیندانییە سیاسییەکان کردبوو بە دۆزەخێکی ڕاستەقینە و بە زیندانی تاکەکەسی شەو و ڕۆژ دەرگا داخراوی بۆ ئەشکەنجەدانی جەستەی و دەروونی تەرخانکراو.

کە گەیشتینە بەندیخانەکە، ئێمەی زۆربەی کادیر و بەرپرسانیا ن لە هۆڵێکی مامناوەندی بەندیخانە کۆنەکەدا خڕ کردەوە. چەند ڕۆژێك تا ڕادەیەك بە ئارامی ژیاین، چونکە لێدان و ئەشکەنجەدانی جەستەمان نەبوو. ئەگەر چی بێبەشکردنمان لە بینینی ڕۆژنامە و کتێب و ڕادیۆ و یاری شەترەنج و هەموو شیوە خۆ خافڵاندنێکی بێ غەل و غەش درێژەی کێشا و هەر لە جل و بەرگی پەڕپووتی بەندیخانەدا بەزینجیری ئاسن بەسترابووینەوە و...هتد. مشتومڕمان لەسەر بارودۆخی خۆمان کرد و هەندێك داواکاریمان گەڵاڵە کرد کە تەنانەت بۆ ژیانی زیندانی ئاساییش پێویستن و بەشێکی بچووکی ئەو شتانەیش پێکدەهێنن کە دەژنە ناو چوارچێوەی مافەکانی مرۆڤ. ڕێك کەوتین_ وەك لە بەندیخانەکانی دیکەیشدا کرابوو بە پیشە_ تێبکۆشین. بەرە بەرە (عومەری مامە شێخە)وەك نوێنەری خۆمان بەسەر ئیدارەی بەندیخانەدا بسەپێنین. ئەوە بوو (عومەر) چوو

بۆ چاوپێکەوتنی بەڕێوبەر و بە هێمنییە ناسراوەکەی خۆی ئەم داواکاریە بچووکانەی خستە بەردەمی و گوێی لێگرت و هیچ ئەنجامێکمان چنگ نەکەوت.

چەند ڕۆژێك لەوە بەدوا کتوپڕ (علی زین العابدین) بانگی کردم و وەردیانێك بۆ ژوورەکەی بردم. بەلوتبەرزییەکی سەیرەوە لە پشت مێزەکەیەوە دانیشتبوو. داوای ئەوەی لێ کردم بەرامبەری ڕابوەستم لە ترسی ئەوەی نەکا لەخۆمەوە دابنیشم. ماوەیەکی کەم چاوی بڕییە دەموچاوم، وەك بڵێی شتێك دەخوێنێتەوە. پاشان گوتی:

- داواکارییەکانتان چین؟
- خۆت دەیانزانی، چونکە چەند ڕۆژێك لەمەوپێش (عومەری مامە شێخە)خستنییە بەردەمت. من هیچی وام نییە بیخەمە سەریان.
- دەمەوێ لە شەخسی تۆوە بیانبیستم.
- سید! دەتوانم هەر ئەوە دووبارە بکەمەوە کە (عومەری مامە شێخە) گوتوویە.

بەڕێوبەر لەجێگای خۆی هەستا و خۆی تووڕەکرد و ورگی دەلەرییەوە، دوو هەنگاو لێم هاتە پێش و گوتی:

- سەرت دای لەبەرد، من جەنابی بەڕێوبەری بەندیخانەی بەعقوبەم نەك (سید)ی بەڕێوبەر.
- باشە! تۆجەنابی بەڕێوبەری بەندیخانەی. بەڵام وشەی (سید) نە خراپەکاری تێدایە و نە لەگەڵ ئەوەدا ناکۆکە.
- ناهێڵم قوش لەبەردەممدا بێ ئەدەب بێت...تێ گەیشتی؟

لەگەڵ ئەم قسەیەی دواییاندا، چاوی لە (أبو کمال)ی (رئیس عرفاء)ی بەدیخانە داگرت کە جووتێك سمێڵی بابڕی هەبوو و جلێکی خاوێن و ڕێکوپێکی لەبەردا بوو، وەك جەنراڵێکی سوپا بوویێ لە ئیمپراتۆریەتی تورکیدا. (أبو کمال) باش لە فەرمانی بەڕێوبەر حاڵی بوو بوو، لەگەڵ وەردیانێکدا کە لەسەر پێ لە پشتەوە ڕاوەستابوو، فەرمانەکەی جێبەجێ کرد. هەردوو دڕندەکە بۆ چەند دەقەیەك لەناو نوسینگەی بەڕێوبەری جەللاد خۆیدا کەوتنە داپڵۆسینم. ئینجا برامە جێگایەك لەسەر زنجیرە ئاساییە دوو کیلۆ گرامیەکەی پێمەوە شیشیان لە قاچم بەست و کەلەپچەیان خستە هەردوو دەستم و بۆ

ژوورێکی بەندیخانەی تاکە کەسی گوێزرامەوە و لەوێ لەسەر زەمینە کۆنکرێتیەکەی بەجێیان هێشتم و دەرگایان لێ کڵۆم کردم. دوای نزیکەی ۲۰ دەقەیەك دەرگاکە کرایەوە و(أبو غانم)ی عەریفی وەردیانی یەکجار دڕی موصڵی خۆی بەژووردا کرد. بەبێ ئەوەی بزانم بۆچی پرسیارم لێ دەکات، لێی پرسیم:

- کوڕم بۆچی لێیان دایت و بۆچی هێنایانی بۆ ئێرە؟ لەوێ چیت دەکرد؟
- هیچم نەکرد و نازانم بۆچی هێنامیان و بۆچی دەستدرێژیان کردە سەرم.
- کەواتە لێرە بمێنەوە و هەرگیز نەجوڵێیت.
- باش (زین).

هەر کە گوتم (زین) کابرای عەریف دڕندانە و بەهەمان ڕێگەی لێدانەکەی ژووری بەڕێوەبەر تێم بەربوو. لێی دەدام و دەیگوت: " سەگی سەگباب مەڵێ _زین_، بڵێ _ملیح_(واتە:باش)". لەوێ لە ژووری بەڕێوەبەر لێیان دام چونکە لەبری سەعادەتی بەڕێوەبەر گوتم (سید)ی بەڕێوەبەر. لێرەش لێیان ددام چونکە لەبری (ملیح) گوتم (زین)، بابەتەکە ڕۆشنە. بەڕێوەبەر بڕیاری لێدان و ئەشکەنجەی جەستەیی دا، عەریفە موصڵییەکەش نێردرابوو تا سەرلەنوێ لە منی پێوەن کراوی ژووری بەندیخانەی تاکەکەسی بدات. گرنگ نییە هۆیەکی ماقول لە ئارادا بێت، چونکە بەهانە دروست دەکرێت و تاوانیش بەجێدەهێنرێت. لای ئەوانیش ئەمە گرنگە.

بە دەست و پێ بەستراوی لەم ژوورە تاکە کەسییەدا بەتەنها مامەوە، چوار مانگی ڕەبەق شەو و ڕۆژ دەرگام لەسەر کڵۆم بوو. ئەوێ هەموو شتێکی قەدەغە بوو. هەتا کاتژمێرەکەی دەستیشمم بۆ نزیکەی مانگێك لێ بردرا و دەستم لێ شت، بەڵام ڕۆژێکیان بۆم هێنرایەوە و گەلێك پێی دڵخۆش بووم. دەستە سڕێکم هەبوو قوماشەکەی خاڵدار بوو. زۆرجار چەندبارە خاڵە بچوکەکانیم دەژمارد، هەر لەبەر ئەوەی کە هیچ نەبوو خۆمی پیوە سەرقاڵ بکەم. بە درێژای حەفتەکانی دوای تەنها یەك جار دەرگام لێ کرایەوە. مرۆڤێك خۆی بەژووردا کرد، چاوەڕوانم نەدەکرد ئەو بێ. (جمیل عبدالمجید)ی سەرۆکی دادگای سەربازی بوو کە لە ۱۹۵۳دا حوکمی زیندانیکردنمی دا. ئەم مرۆڤە وەك چۆن من دەیناسم، ئەویش باش دەمناسێت. ڕقی لێمە و دەمبوغزێنێ بەناوی حوکمەتی خاوەنشکۆوە

دادگایی دەکردم و ئەمڕۆیش بەو پێیە کە بەڕێوەبەری گشتی بەندیخانەکانە لێرە ئەشکەنجەم دەدات.

پێم وابێ بەڕێوەبەری گشتی؛ ئەم بەیەك گەیشتنە چاوەڕوان نەکراوەی لە ژووری بەندیخانەی تاکە کەسیدا بەلاوە شتێکی کتوپڕ بوو. تاوێك تەماشای کردم بەبێ ئەوەی دەم هەڵبهێنێتەوە. هەر بە دانیشتنانەوە دەستپێشخەریم کرد قسە بکەم و گوتم:

- من نارەزایی بەرامبەر بەم مامەڵە نامرۆڤانەیە دەردەبڕم و بەناوی یاسا و بەناوی مرۆڤایەتییەوە داواکارم مرۆڤدۆستانە لەگەڵماندا بجوڵێنەوە و ئەشکەنجەدانی درندانەمان لەسەر هەڵبگرن.

بەڕێوەبەری گشتی ڕووی دەمی کردە(علي زين العابدين)و لە وەڵامدا گوتی:

- لێرە بە کەلەپچەکراوی بیهێڵنەوە، با هەر بمێنێتەوە...ئەمە گۆڕی بێ. شایانی ئەوەیە لێرە بمرێ، چونکە دەیەوێت ڕژێمی خاوەنشکۆی مەزن ژێرە و ژوور بکات...کۆماری دەوێ.

بەڕێوەبەری گشتی دوای ئەم قسانە چووە دەرێ و دیسان دەرگام لێ داخرایەوە، چوار مانگی تەواو لە ژووری بەندیخانەی تاکە کەسیدا مامەوە، ئەوە کاری کردە سەر باری تەندروستیم، بەتایبەت بەهۆی کەلەپچە و پێوەندی دەست و پێمەوە. پاش ئەوە دەروی ڕەحمەتمان لێ کرایەوە، چونکە کۆت و کەلەپچەیان لەسەر لابردم و من و (زكي خيري) و (ارا خچدور) و (مهدی حمید)یان لە یەك ژووری هەمان تەرزدا کۆکردەوە. ئەوە گۆڕانکارییەکی گرنگ بوو لە ژیانی ڕۆژانەمدا، لەبەر ئەوەی لە جیهانی بێدەنگی هەمیشەیی هاتمە دەرێ و کەوتمە ناو خەڵکانێك دەیانناسم و دەتوانم لەگەڵیاندا بدوێم و پێکەنین و نوکتە و قسە گۆڕکێیان لەگەڵدا بکەم. شتێکیان لە بنیادەمیم بۆ گێڕامەوە کە تەنهایی لەو چوار مانگەی ڕابردوودا پێی لەدەست دابووم. ئیتر کات خێراتر و ڕۆژگاریش کورتتر بوون. وای لێهات زیندانە ٩مەتر چوارگۆشەییەکە بوو بە هۆڵێك بۆ مشتومڕی سیاسی و تیۆری و بۆ خستنە ڕووی ڕووداوی مێژوویی یا بەسەرهاتی بەندیخانە و زۆر کاتیش بۆ پێکەنین و نوکتە. دەوری ساڵێك پێکەوە لەم زیندانەدا ماینەوە و هەر شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ لەوێ ڕزگاری کردین. ئیدارەی بەندیخانە هەندێك ڕۆژی تاك و

تەرا دەیهێشت بۆ ماوەی تەنها ٤٥ دەقە بێینە دەرێ بۆ بەرخۆر و لە گۆڕەپانێکی بچوکی نێوان دوو بەشی بیناکاندا خۆ هەڵبخەین. (أبو اسماعیل)ی سەر عەریفانی وەردیان کە کابرایەکی لەسەرخۆ و سوور بوو لەسەر خۆ لادان لە هەر سووکایەتی یان خراپەکردنێك دەرهەق بە ئێمە بەسەرمانەوە ڕادەوەستا. ڕۆژێکیان (أبو اسماعیل) دەردە دڵی حاڵی خۆی لەلا کردن. گوتی: ئەوان لە مێژە بەڵێنمان دەدەنێ مافی خانەنشین کردنمان بدەنێ و جارێ دەستمان لێ گیر نەبووە. (مهدی حمید)یش وەڵامی دایەوە:

- (ابو اسماعیل) دڵنیابە ئەوان مافی خانەنشینیتان نادەنێ.

کابرا لەوە قەڵس بوو. ئاماژەم بۆ مەهدی کرد کە پێویست بەم چەشنە بێزارکردنە ناکات. بۆیە دەستبەجێ گوتی:

- (أبو اسماعیل) دڵنیابە مافی خانەنشین کردنتان دەدەنێ.

ئەم وەڵامەیشم بەدڵ نەبوو. پرسیم ئایا مەهدی سەرۆکی دەوڵەتە تا جەخت بکات موچەی خانەنشینی بە وەردیانەکان دەدرێت. ئەویش بە پەلە گوتی:

- (أبو اسماعیل) یان دەتاندەنێ یان ناتاندەنێ.

کابرای وەردیان پێکەنی و ئێمە بەدرێژای مانگەکانی دوای لەگەڵیدا پێکەنین.

ڕۆژێکیان (زکي خیری) چیرۆکی (خەڵەفی کوڕی ئەمین)ی بۆ گێڕامەوە کە کابرایەکی بەغدادی سادە بووە و حەزی کردووە لە هیچە خۆ دەربخات و کاری نائاسایی وەك شەڕ و شۆڕ و دزی و ...هی لەم جۆرانەی بدرێتە پاڵ بەبێ ئەوەی شتێکی کردبێ. لەوە بەدوا (مهدي حمید)مان بە (أبو أمین) بانگ دەکرد. ئینجا ناوەکەمان بۆ گاڵتە بەسەر هەمرواندا بڕی. هەڵبژاردنیشمان کرد بۆ دیاریکردنی خەڵەفی ژمارە یەك، مەهدی و زەکی بە پلەی یەکەم دەرچوون.

ژوورەکانی بەندیخانەی تاکەکەسی دەروپشتمان پڕ بوون لە زیندانی و هەر زیندانێك تێکڕا چوار کەسی تێدا بوو. یەك ژوور نەبێت کە چوار لاوی بەصرەیی تێدا بوو و لەوانە (شاکر محمود) و(هشام البعاج)، گشت ژوورەکان شانۆی ململانێ و گیروگرفتی ڕۆژانەی نێوان دانیشتووەکانیان بوون. گەلێك لە هەڤاڵان لەسەر هیچوپوچ ترین هۆکار و

جاروباریش بەبێ هۆکار؛ لەگەڵ یەکتردا دەکەوتنە قرەقرِ و گیروگرفت نانەوە. شەکەتی مێشك و نیگەرانی بەردەوام لە مەترسیی دەستدرێژیکردن و بێبەش بوون لە نیعمەتی تێکەڵ بە خەڵك بوون و خۆشی وەرگرتن لە ئامرازی خۆ خافڵاندنی بێ غەل و غەش و بگرە بەشبراوبوون لە خۆر و لەهەوای پاك... هەموو ئەمانە لاوی زیندانیی دەمارگرش دەکرد و لەوانە بوو بۆ هۆیەکی پوچ هەڵبچێ. ئیتر ئەرکێکی سەرەکیمان چاککردنی بارودۆخی نێوانیان بوو بە هاویەشیکردن لە چارەسەر یا هێور کردنەوەی ئەو گیروگرفتانەی کە لە ژوورەکانی دیکە پەیدا دەبوون. زەحمەت نەبوو ئەم گیروگرفتانە بزانین. وای لێهات بتوانین بە نامەکاری یان ڕاستەوخۆ باسکردنی بەدەم لە نۆرە پاسەوانی نێوان دوو وەردیاندا کە لە جێی دوو هەڤاڵی ڕاستەقینەی شایەنی پشت پێ بەستن بوون بۆ ئێمە بیانزانین.

ئاڵۆزترین گیروگرفت کە بەدرێژای چەند حەفتە یا چەند مانگێك زیاد لە هەر گیروگرفتێکی دیکە جەنجاڵی کردین، گیروگرفتی (عزیز الحاج)ی زیندانی شیوعی بوو کە لەگەڵ (عدنان البراك)دا دانیشتووی ژوورێکی بەندیخانەی تاکە کەسی بوو. گیروگرفتەکە لەوەدا بوو کە عەزیز ئەوپەڕی بێهێز بوو بوو و توشی ورە ڕوخان بوو، بەڕادەیەك پێی نەدەکرا هیچ شتێك بشارێتەوە. لەوانەبوو لەهەر ساتێکدا بێت، پاکانە بکات. ئێمەیش لەوە دەترساین و تێدەکۆشاین ئەوە ڕوو نەدات و ئەوەمان لەبەرچاو گرتبوو کە عەزیز کادیرێکی حیزبی ناسراوە. چەندین کاتژمێری درێژی ڕۆژ و شەو دەگریا. ڕاڕاو دوو دڵ بوو لەنێوان خۆڕاگرتن و بەزیندانی مانەوە یا پاکانە کردندا بەرامبەر بە بەردانی. خۆی نامەیەکی بۆ ناردین، هەموو کادیرانی بەندیخانە و لەوانە (عەزیز محەمەد) و (عومەری مامە شێخە)، سەرباری ئێمە هەر چوارمان، خوێندمانەوە. نامەکەی وای دەگەیاند کە گوایە ئەو پێی ناکرێت خۆڕاگری بکات و لە بەندیخانەدا بمێنێتەوە و دەتوانێ ئەدیبێکی دیموکراتی بیت نە شیوعیەك. (عدنان البراك)بە دووردورێژی لە بارودۆخی ڕوو لە خۆڕایی ئەو ئاگاداری دەکردینەوە و چالاکانە بەشداریی هاندانی دەکرد بۆ خۆ ڕاگرتن. دواجار توانرا هەم بەسەر قەیرانی دەروونی (عزیز الحاج)دا زاڵ بیبین و هەم یارمەتی بدەین ئەو قۆناغە دژوارە تێبپەڕێنێت. بەڵام ـــ بە بۆچوونی منـــ ئێمە بەهەڵەدا چووین، چونکە هەڵمان پێچا بارێك لە وزەی خۆی زیاتر هەڵبگرێ. باشتر و ڕاستتر وابوو وازی لێ بهێنرێت بە پاکانە کردن لە بەندیخانە بچێتە دەرێ و ببێ بە ئەدیبێکی دیموکراتی وەك خۆی حەزی پێدەکرد.

زیندانیەکانی بەندیخانەی تاکە کەسی (حسن عوینە النجفی)یان لە نێودا بوو. سێ لاوی دیکە لە ژوورەکەیدا بوون، لەوانە لاو (سعید موسی) کە لاوێکی دڵپاك و دەبەنگێکی گێژ و وێژ بوو. ژەمێکیان؛ مەعکەرۆنی بەسەر زیندانیەکاندا بەشرایەوە و (حەسەن) توانی چاوبەست لە (سەعید)ی برادەری بکات کە پێشتر ئەم خواردنەی نەخوارد بوو، بەوە کە ئەوە ڕیخۆڵەی وشککراوی مریشکە دەیخوات. ڕۆژی دوایی سەعید لە دەرەوەی ژوورەکە بە برادەرێکی گەیشت و لێی پرسی؛ نیوەڕۆیی دوێنێ چی خواردووە. زیندانیەکە وەڵامی دابوویەوە:

- پێم وایێ مەعکەرۆنیمان خوارد.
- مەعکەرۆنی چییە؟
- مەعکەرۆنی مەعکەرۆنییە.
- حەقتە نەزانی دوێنێ چیت خواردووە، چونکە ئەوە خواردنی گەورە پیاوانە و گیای دەمی کەسێکی وەك تۆ نییە.
- گشتمان ڕیخۆلەی وشککراوی مریشکمان خوارد.

بەم جۆرە (سەعید) ئەو تەڕنەی کە (حسن عوینە)پێی کرد، ئەم بە سەکێکی دیکەی کردەوە.

* * *

(عەبدوڵلا گۆران)ی شاعیر، دانیشتووی ژوورێکی بەندیخانەی تاکە کەسی بوو. ڕۆژێکیان ئاگادار کرامەوە کە لیژنەی حیزبی بەندیخانە سزای ڕاگرتنی ئەندامەتی ئەوی لە حیزبدا داوە. ئەو کاتە ئەندامی لیژنەی حیزبی نەبووم و پێم نەدەکرا شتێك بکەم. بەڵام کێشەکەم لەبیر نەچوویەوە. دوا بە دوای لە بەندیخانە دەرچوونم لە (تەمووزی١٩٦٨)دا یەکەم ڕۆژی چاوکەوتنم بە (سلام عادل) بابەتەکەی (گۆران)م لەلا باس کرد و نارازیبوونی خۆم و ناڕاستی ئەو کارەم دەرهەق بەو پیشاندا. ئەوە بوو (سلام عادل) گوتی:

- کەواتە پێی بڵێ حیزب بە بڕیاری سزادانی قایل نەبووە و بڕیاردراوە هەڵبوەشێتەوە و گۆران وەك جاری جاران ئەندامی حیزبە.

ڕۆژی دوایی کە چاوم پێی کەوت ئەوەم پێگوت و هەلوێستی خودی سکرتێرم بۆ ڕوونکردەوە، یەکجار دڵخۆش بوو.

* * *

لە بەندیخانەی (بەعقوبە) هەر یەك سەردانی ماڵەوەمانم پێ بڕا. دایکم و چەند خوشك و برایەکم، دەوای ئەوەی بە زەحمەتێکی زۆر ڕەزامەندی ڕەسمی سەردانیان وەرگرت، پێکەوە لە سلێمانییەوە هاتنە لام. بەڕێوبەر خۆی ڕاستەوخۆ سەرپەرشتی چاوپێکەوتنەکەی کرد و چەند پیاوێکی ڕاسپارد لەگەڵماندا دابنیشن و گوێ لە قسەکانمان بگرن. چاو پێکەوتنەکە بەلای منەوە شتێکی چاوەڕوان نەکراوی لەناکاو بوو. تا پێیان نەگوتم چەند برایەکم نەناسییەوە. کاتی خۆی کە من بەجێم هێشتن، ئەوان ساوا و چکۆلە بوون. کەچی کە لە بەندیخانە دیمن، لاوی سمێڵ زل بوون.

بەڕێوبەر نەیهێشت منداڵێکی بچووکی خوشکەزام بێتە ناو بەدیخانە تا خاڵی ببینێ. هەر بەوەندە دانەکەوت، ئەو کامیرا سادەیەشی لێ سەند کە پێی بوو بە بیانوی ئەوەی گوایە هەوڵی داوە چەند وێنەیەکی بەدیخانە یان زیندانیەکان بگرێ. چاوپێکەوتنەکە لە ٢٠دەقە زیاتری نەبرد. بەڕێوبەر دوایی پێ هێنا، ئەوانی گێڕایەوە و منیشی ناردەوە بۆ بەندیخانەی تاکە کەسی.

کاتێك باسی بەندیخانەی (بەعقوبە) دەکەم. ناتوانم باسی (کاظم) و (السید)ی جووتە هاوڕێ یا هەڤاڵی وەردیان نەکەم کە هەردووکیان کوڕە جووتیاری هەژاری دێهات بوون، یەکەمیان هیی دێهاتی (العمارة) و دووەمیان هیی(دیالی)بوو. لە بەندیخانە لەکاتی پاسەوانی کردنیاندا ناسیمانن. دوو پیاوی لە بنەڕەتدا چاك بوون. بەهۆی هۆشیار کردنەوەیان و پەیوەندی بەستنیانەوە پێمان زیاتر چاك بوون. دەربەگ بوغزاندنی هەردووکیان و بەتایبەت (کاظم)، زەمینەیەکی لەباری بۆ لەیەك حاڵی بوون لەگەڵماندا و نزیك بوونەوەیان لێمان خۆشکرد.

لەکاتی پاسەوانی کردنیاندا لەژوورەکانی بەندیخانەی تاکەکەسیدا قسەمان لەتەك یەکتریدا دەکرد، لەپشت دەرگا ئاسنیینەکانەوە ڕادەوەستاین دەممان لە کونی دەرگا نزیك دەکردەوە و خۆمان لە دەنگ هەڵبڕین و ژاوەژاو لادەدا و پشتمن بە وریایی هاوڕێ

پاسەوانەکەمان دەبەست کە لە کاتی دەرکەوتنی مەترسیدا ئاماژەیەکی زانراوی بۆ دەکردین. (السید)ی وەردیان بە ڕێکوپێکی نامە و چاپکراوی حیزبی لە دەرەوەی بەندیخانە بۆ دەهێنایین. لەیەکێك لەو نامانەدا شارەزاییەکی زیاترم لەسەر ڕەفتاری منداڵانەی (حەمید عوسمان)، دووا بەدوای لابرانی لە پلەی سکرتێری؛ پەیدا کرد. لە نامەیەکی دیکەدا، کە پێم وابێ دوادواییەکانی (١٩٥٧)بۆمان نێردرا، سەرکردایەتی بۆی نوسیوین و دەڵێت: بە ئومێدین زۆر لە بەندیخانە نەمێننەوە و بەم نزیکانە ئازادیتان بەدەست بهێننەوە. ئەمە ئاماژە بوو بۆ ئەوە کە (ح ش ع) ڕووی کردووەتە سزادان کودەتایەکی سەربازی یان شۆڕشێك کە سوپای تێدا بەکارهێنرێت بۆ خستنی ڕژێمی پادشایەتی و ئازادکردنی زیندانیەکان و...هتد.

ڕۆژێکیان زانیمان(فرحان طعمة)ی کادیری حیزبی هێنراوەتە ژوورێکی بەندیخانەی تاکەکەسی لای ئێمە و ڕووخاوە و هەموو شتێکی درکاندووە، بە پێویست و شتێکی گرنگمان بینی ئەم هەواڵە بە خێرایی بەسەرکردایەتی حیزب لە بەغداد بگەیەنین، تا بەرامبەر هەر بەڵایەکی ژێرسەری ئەم شیوعییە ڕوخاوە قایمکاری خۆی بکات، بەڵام چۆن دەکرا هەواڵەکە بەخێرایی بگەیەنین؟ تەکبیرمان کرد بانگی (کاظم)ی هاوڕێی وەردیانمان بکەین، ئەگەرچی لە نۆرە پاسەوانی خۆیدا نەبوو. پێمگوت:

- (أبو جواد) نامەیەکی زۆر پەلەمان هەیە دەمانەوێت بەبێ دواکەوتن بیگەیەنین بە بەغداد. پێم وایە تۆ دەتوانی ئەم کارە هەڵبسوڕێنیت و بەخێرایی بیگەیەنیت.
- گیروگرفتەکە لەوەدایە پاش دوو کاتژمێر و نیوی کە ئینجا نۆرە پاسەوانیم دێت و پاسەوانیەکە خۆیشی دوو کاتژمێری پێدەچێت. دوای ئەوە پێم دەکرێ نامەکە ببەمە هەر کوێیەك بتانەوێ.
- (أبو جواد) کێشەکە پەلەیە، هەوڵبدە لەگەڵ یەکێکیاندا ڕێك بکەویت لەبری تۆ پاسەوانی بکات تا خێرا بڕۆیت.

نیو کاتژمێر لەوە بەدوا (کاظم)ی وەردیان نامەیەکی بچووکی لە گیرفاندا بوو، لە پاسێکی ڕوو بە بەغداد دا جیگایەکی بۆخۆی گرتبوو. پاش نزیکەی دوو کاتژمێرێك گەڕایەوە بۆلامان تا پێمان بڵێت نامەکەی گەیاندووەتە ناونیشانە دیاریکراوەکەی بەغداد.

زیاتر لە سێ مانگ دوای لە بەندیخانە دەرچوونمان، ئەوکاتە لە بارەگا نیمچە نەشکراکەمان بووم، یەکێك ئاگاداری کردمەوە کە پۆلیسێکی (کاظم)ناو هاتووە دەیەوێت چاوی پێم بکەوێت. گوتم با بفەرموێت. هاتوو بە گەرمی باوەشمان بەیەکتردا کرد. 'کاظم)ی هاوڕێی وەردیانمان بوو. ئامادەیی خۆمم پیشاندا بۆ هەر یارمەتییەکی سنووری دەسەلاتی حیزبیم یا هی خۆم. سوپاسی کردم و بە قبوڵ نەکردن و نەفس بەرزییەوە گوتی:

- سوپاس! هەر وەك هاوڕێیەك هاتم دیدەنیتان بکەم.

سەردانی (سامی فتاح)ی وەزیری ناوخۆ لەو دیمەنانەی بەندیخانەی (بەعقوبە) بوون کە ناکرێت لەیاد بکرێن، نەکەس لەم سەردانە ئاگاداری کردینەوە و نە چاوەڕوانمان دەکرد. هەر ئەوەندەمان زانی بەڕێوبەری بەندیخانە شپرزە بوو بوو و بەدەست و بردی بە ناو بەندیخانەدا گەرأ و خێرایش چووە دەرێ. دوای ئەوە، یەکێك هات و چەند کەسێکی لە ئێمەی زیندانیانی بەرپرسی هێنایە دەر بۆ ئەو ڕاڕەوەی کە دەوری بیناکەی دابوو، لە شوێنێکدا ڕایانگرتین بەبێ ئەوەی هۆکارەکەی بزانین. ئەم کارە سەرسامی کردبووین و دەمانڕوانییە دەموچاوی هەم یەکتری و هەم وەردیانە ڕاوەستاوەکەی تەنیشتمان. پاش کەمێك بردیانین بەناو ڕاڕەوی دەوری بیناکەدا دەوراندەور گێڕایانین. ئینجا براینە ناو هۆڵێکی بیناکە و لەوێوە بۆ شوێنێکی دیکە. دەرکەوت ئەو عەریفە وەردیانەی کە جێبەجێکردنی ئەم گەمەیەی پێ سپێردرابوو باش فێری نەبوو بوو. دواجار پێوە بوو. خۆمان لەبەردەم وەزیری دیدەنیکاردا بینیەوە کە بەڕێوبەر ویستی ئێمەی لێ بشارێتەوە، لە ترسی ئەوەی نەبادا سکاڵای حاڵی خۆمانی بۆ بکەین. کە بەڕێوبەر کتوپڕ ئەمەی بەسەردا! هات شڵەژا، بەڵام هیچی پێ نەکرا. وەزیر لەلامان ڕاوەستا و ئێمەیش نارەزای و سکاڵای ئاسایی خۆمانمان پێشکەش کرد، بەڵام زۆر گوێی پێ نەدان. دەیزانی ئێمە لە چ بارودۆخێکداین. پیاوێکی پشت پێ بەستراوی باڵوێزخانەی بەریتانیا بوو. هاتە لامان و تەماشای کردین، بەبێ ئەوەی هیچ کارێك بکاتە سەر بەندیخانە چووە دەرێ، وەك بڵێی هیچ نەبووبێت. ئیتر ئەفسەرە دڕندە و ـــبە قسەی هەنێك کەسـ ـــ دوو دەکیەکەی ئێستران هەروەکو جاران زیندانیانی ئازار دەدا و گاڵەی پێ دەکردن. شۆڕشی (١٤ی تەمووز)نەبێ هیچ شتێك لە سنووری خۆیدا ڕاینەگرت.

شۆڕشی ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨

ئێمە لە زیندانەکەی ناو بەندیخانەی تاکە کەسیدا هەر لە بەیانی زووە وە هەستمان بەوە کرد شتێکی نا ئاسایی لە گۆڕدایە، لەبەر ئەوەی جموجۆڵێکی نائاسایی کەوتە ڕاڕەوەکانی بەندیخانە و بەڕێوەبەر گەڕا و بارودۆخی بەندیخانەی بەسەرکردەوە. پەشۆکاو دەرکەوت. ئەم گەڕانەی لە گەڕانی جارانی نەدەچوو. لە ڕابردوودا ڕووی نەدەدا ئەو لەم کاتانەدا بگەڕێ، بەڵکو دەوروبەری نیوەی شەو یاخود کەمێك لەوە بەدوا پاش هاتنە دەرەوەی لە یانەیەکی خواردنەوە و قومارکردن؛ ئینجا دەگەڕا و دەرگاکانی دەکردەوە. بە شاتەشات و جنێودانەوە خۆی بە هۆدە تاکە کەسیەکاندا دەکرد، بەڵام گەڕانی ئەمڕۆی هیچ پۆزلێدان و دەستدرێژییەکی لەگەڵدا نەبوو. دەبێ نهێنی ئەوە لە چیدا بێت؟

زیندانییەکانیش جوڵە جوڵیان تێکەوت. هەندێك لە گوێ سووکەکان لافی ئەوەیان لێدا کە گوێیان لە هەنگامە و هوراکێشانی دەرەوەی بەندیخانەیە لە شاری بەعقوبە خۆیدا. بەلای ئێمەوە مەتەڵێك لە ئارادا بوو. (السید)ی هاوڕێی وەردیانمان نەبێت، کەس بۆی هەڵنەهێناین. کابرا گەیشتە لامان و لەکونی دەرگای زیندانەکەمانەوە چرپاندی و گووتی:

- شۆڕش بەرپا بوو و مەلیك فڕی! کۆمار دامەزرا!

کەواتە ئەوە شۆڕشە. شادییەکی بێ ئەندزە دڵ پڕاوپڕ دەکات و مرۆڤ وشەیەکی وا نادۆزێتەوە بیروڕای خۆی لەم بارەوە پێ دەرببڕێت... هەست و ئەستێکی لە باسکردن نەهاتوو هەن. ئەمە ئەو شۆڕشەیە کە گۆرانیمان پێدا هەڵدەگوت و خەباتمان بۆ کرد و قوربانیمان بۆ دا... لەپێناویدا چووینە ناو بەندیخانە و لەبەردەم تیرۆر و ڕاوناندا خۆمان ڕاگرت و لە ناو دۆزەخەکەی (جبار أیوب) و (محمد سعید شهاب) و (علی زین العابدین)دا ژیانمان دەربرد... نای کە مزگێنییەکی مەزنە. ئێستاکە زیندانی سیاسی لەم ساتە مێژووییە پیرۆزانەدا هەست بە شتێکی وا دەکات کە ڕۆژێك لە ڕۆژان هەستی پێ نەکردووە. هەست بە گەشانەوەیەکی بێ وێنە دەکات. وا هەوڵ و تەقەلای خۆی و ئەو هەڤاڵانەی بەدی هاتن کە مژدەی شۆڕشیان دا و پێشبینی حەتمییەنی ڕوودانیان کرد و بەجەرگانە و لە خۆبردووانە لەپێناوی سەرکەوتنیدا تێکۆشان. پێدەچێت ڕۆژێکی بەر لەم

ڕۆژە مەزنە بەهۆی بەندکران و ئەشکەنجەوە هەستی بە ڕەتاندن و بێزاری و تۆقان کردبێ. لەبەر ئەوەی لەپشت ئەم شیشە نەفرەتیانەوە بەند کرا، ئیتر لە ژیانی ئاسایی بێبەش بوو. بەڵام ئێستا هەموو هەستێکی لەم چەشنە ڕەوینەوە. شادومـانە و شانازی بەخۆیەوە دەکات. خۆڕاگری کرد و پێبەندی کێشەی گەلەکەی بوو، بەئومێدی ئەوەی کە ڕۆژێك سەربەرز و ڕێزلێگیرا و لە بەندیخانە دەربچێت.

هەواڵەکان وردە وردە بەدووی یەکتردا هاتن و زانیاری زۆر بوون تا تابلۆیەکی ڕووداوەکەی بەغدادمان لەلا دروست بوو: سوپا شۆڕشێکی کردووە و سەرلەبەیانی هەمان ڕۆژ کۆمارێك دامەزراوە. ئەی ڕژێمی پادشایەتی بۆ دۆزەخ بچی و با ڕەشترین چارەنوست هەبێت! شانازی ئەوەمان پێ دەبڕێت کە لە (١٩٥٢)ەوە داوای ڕوخاندنی تۆمان خستە بەردەم گەل و خەباتمان بۆ دامەزراندنی کۆمار کرد. سڵاوت لێبێت ئەی کۆمارە ساواکەی لە خواستی گەل و سەرکەوتنی ئاشکرایەوە سەر دەرهێناو.

هێندەی ئێمە دڵمان بە شۆڕش خۆش بوو، بەڕێوبەری بەندیخانە و هاوچەشنەکانی لە نۆکەرە بستە باڵاکانی ڕژێم ئەوەندە پێی خەمبار بوون، ئەوانە لە یەکەمین کاتژمێرەکاندا لە ئێمە زیاتریان دەزانی، دەیانزانی پادشا و (عبدالالە)ی (اوصي) کوژراون. بەڵام بەهیوا بوون (نوري السعید) کە لە چنگی شۆڕشگێڕان دەرباز بوو بوو، بێتەوە سەر حوکم و هەموو شتێك وەك خۆی لێ بێتەوە. بەڕێوبەر بەیانی هات؛ شپرزە و تۆقاو بوو، بە ژوورەکانماندا گەڕا. بەشێوە زمانی یەکێك قسەی کرد کە بەڵایەکی بەسەردا داباریبێ و هەڕەشی لێ بکات:

- زۆر دەڵخۆش مەبن... هێشتا مەسەلەکە کۆتایی پێ نەهاتووە. سبەی (نوري السعید) سەرکردەی هێزێکی سەربازی دەکات و دەگەڕێتەوە و جارێکی دیکە دەسەڵات دەگرێتە دەست.

وەڵاممان نەدایەوە و دەممان نەخستە دەمی، چونکە بە وردی نەماندەزانی چی لە پایتەخت و وڵاتدا ڕوویداوە و ڕوودەدات. تەنها داوای ئەوەمان لێ کرد دەرگای ژوورەکان بکاتەوە و ڕێگای چاوبەیەك کەوتن و تێکەڵی یەکترمان پێ بدات، داواکەمانی بەبیانوی ئەوە ڕەدکردەوە کە ــ گوایە ــ بەندیخانە پێڕەوێکی خۆی هەیە و دەبێ ڕەچاوبکرێت.

وا سەرجەمی کاتژمێرەکانی ڕۆژگار ڕابوردن و ئێمەیش لە ئەوپەڕی شادیداین و دەمانەوێت شتی زیاتر لەسەر ڕووداوەکان بزانین. شەو وەك دزێکی شارەزا بوویێت، بەبێ ئەوەی هەستی پێ بکەین داهات. باوەڕم پێ بکەن ئەو شەوە بۆ تاکە چرکەیەکیش بێت نەخەوتم. من و (زەکی) و (ئارا) و (مەهدی) تا کاتژمێر دووی پاش نیوە شەو بەردەوام مشتومڕمان لەسەر ڕووداوەکان دەکرد و شیمان دەکردنەوە و قسەمان تێدا دەکردن. ئینجا بە بەهانەی خەوتنەوە ڕاکشاین. بەڵام ئەو شەوە خەوتن بەلای زۆربەمانەوە کارێکی مەحاڵ بوو. ئەم شۆڕشە سەرکەوتووە مێشکمانی حەساندەوە و جێگای ئەو پشوەی بۆ کردینەوە کە مرۆڤ پێویستی پێیەتی و بەهۆی سڕبوونی خانەکانی مێشکیەوە ـوات بە خەوتنـ پەیدای دەکات، پێم وابێ ئەو شەوە حاڵی من وەك حاڵی هەر سێ هەڤاڵەکەی زیندانم و بەشی هەر زۆری زیندانیە شیوعیەکان بوو.

لێتانی ناشارمەوە ئێمە لەوەیش نیگەران بووین کە (نوری السعید) بە زیندووی ماوەتەوە و ئازادە و لەچنگی شۆڕشگێڕاندا نییە. ئەو سەر گەورەی لە ناوەوە و لە دەرەوە دانپێدانراوی کۆنە پەرستان بوو. بەڵام ڕۆژی دوای کە بیستمان (نوری السعید) بەدەستی جەماوەری خۆپیشاندەر لە شەقامەکانی پایتەختی ڕاپەڕیودا کوژراوە، بەتەواوی شادومان بووین.

شۆڕش بەرپا بوو و ڕژێمی پادشایەتی بە زەبرێکی دەستوبردانە ڕووخا و (عبدالاله)ی سەر هەڵوێستی پادشایەتی و (نوری السعید)ی سەرگەورەی کۆنەپەرستان بەبێ ئەوەی بنێژرێن و گۆڕیان هەبێت؛ دواییان هات. هەردووکیان بە شەقامەکاندا ڕاکێشران و پارچە پارچە کران و ئەوەیان لێ نەمایەوە کە قابیلی ناشتن بێت. دیارە ئەمە شتێکی نائاسایی و نامۆ و پێچەوانەی دابونەریتی باوی درێژایی چەندین سەدەی بەرودوا بوو. بەڵام هەر قەوما. ئەم بابەتە لەلایەن گەلێك عێراقی و عەرەب و ئوروپاییەوە لەسەری نوسراوە و هەمووان نارەزایەتیان بەرامبەر بە ڕاکێشان دەربڕیوە و بۆ ئەوانە گریاون و کۆتا و ڕۆتاکەییان بەسەر شیوعیەکان و جاروباریش بەسەر نامەردەکان و "ئاژاوەگێڕە دڕندەکان" دا داوە. بەڵام کەس بە چاوێکی دادپەروەرانەوە نەیڕوانیوەتە گەل و شیوعیەکان. وا ڕوانیویانەتە ئەم ڕووداوە وەك بڵێی لە وڵاتێکدا قەوماوە کە ژیار و حوکمی یاسایی تێدا سەردەستەن و تێکڕای هاونیشتیمانان پێملی یاسا دەبن. بیریان چووە وە کە ئەو ڕاکێشان و لاشە پارچە پارچە کردنە بڕیاری هیچ حیزبێکی سیاسی یان بەرپرسێکی حیزبی نەبوون،

بەڵکو خۆ بە خۆ کران وەك بەرپەرچدانەوەیەکی میللی ئەو کردەوانەی کە ئەم دوو کەسە بە درێژایی دەیان ساڵ دەرهەق بە گەل و وڵاتەکەیان کردیان. ئەوە تەقینەوەی ڕقی هەزاران خەڵك بوو لە وڵاتێکی دواکەوتووی لە مافی یاسایی و ئازادیی و دیموکراتی بێ بەشدا، وڵاتێك حوکمدارانی ڕۆژێك لە ڕۆژان ڕێزی یاسایان نەگرتووە. ئەگەر ئەم دوو حوکم بەدەستە بە پێی یاسا حوکمیان بکردایە و ئەگەر دەوڵەتی یاسا لەگۆڕێدا بوایە، دەکرا نەهێڵرێت تەقینەوەی جەماوەری بەم توندوتیژیەوە بکرێت و دەشیا گلەیی زۆر لەوانە بکرێت کە ئەوانەیان ڕاکێشا و تیکە تیکەیان کردن. دیارە ناوەندە حوکمدارەکانی خۆرئاوا لە ئاستی پێ لێ هەڵبڕینی حوکمی پادشایەتیدا بەرامبەر بە گەلی عێراق هەمیشە قرو قەپیان کرد بوو، کە نۆکەرەکانیان دووچاری ڕاکێشان بوون ئینجا بیریان کەوتەوە ڕاکێشان کارێکی دڕندانەیە. من هیچ ڕۆژێك لایەنگری ڕاکێشان نەبووم، بەڵام لەو ڕووداوانە حالی دەبم کە عێراق لەو ماوەیەدا بەخۆیەوەی دی و دەیانبەستمەوە بە هەلومەرجی واقیعی بەردەست، هەلومەرجی پاشکەوتنی کۆمەڵایەتی گشتی لە وڵاتێکدا کە ئەوانە جۆرەها شێوە زۆرداری و تیرۆریان تێیدا دەرهەق بە گەل کردبوو. داوا لەکەسانی دیکەش دەکەم وا لێی حاڵی ببن. ئیتر مرۆڤ چۆن چاوەڕوان ناکات ڕەشە خەڵکەکە تۆڵەی خۆیان و ڕۆڵە و کەس و کارەکانیان بستێننەوە؟ ئەگەر ئەمڕۆ حوکمدارێکی وەك (صەددامی تکریتی)، ئەو دیکتاتۆرەی کە ئەم هەموو تاوانەی بەرامبەر بە ڕۆڵەکانی عێراق کردووە، بەهۆی ڕاپەڕینێکی میللی یاخود شتێکی لەم بابەتەوە ڕووخا، دەبێ لە ڕاکێشان و پارچە پارچە کردنی لاشەکەی بەدەر چاوەڕوانی چی بکەین؟

دوای سەرکەوتنی شۆڕش دوو حەفتەی تەواو لە بەندیخانە مامەوە. لەو ماوەیەدا گەلێك هەڤاڵ و برادەر سەریان لێ دام، لەوانە کوڕانی دێهاتی ناوچەی قەرەداغ کە سەرپاکیان شیوعی بوون یا لەگەڵ (ح ش ع)دا هاوسۆز بوون. لیژنەیەك هەبوو بۆ لێکۆڵینەوە لە کێشەی زیندانییە سیاسییەکان و بەرودوا بە پۆستە بردانیان. بۆم بڕایەوە لە ناو پۆستەی (٢٨ی تەممووزی ١٩٥٨)دا بم. لەگەڵ (عەبدوڵا گۆران)ی هاوڕێی شاعیرمدا دەرچووم و ئۆتۆمبیلی هەڤاڵێك لە دەرگای بەندیخانەوە بردینی بۆ بەغدادی پایتەختی شۆڕش و گەورەترین هەستانی جەماوەری. کابرایەك کە تا دوێنێ بوو حوکمی بەندی هەمیشەیی بەسەردا درابوو و لە پشت شیشەکانی زیندانی تاکە کەسییەوە شوێن ون کرابوو، ئەوەتا ئەمڕۆکە بەتەواوی ئازادیی خۆیەوە لە بەغداد، ئەو شارەی کە تەنانەت بەر

له بەندکرانیشی خۆیی تێدا شاردبووەوە و بە وریایی پێیدا دەڕۆیشت، هاتوچۆ دەکات، دەبێ سنگی چ هەستێکی تێدا پەیدا ببێت و چ سۆزێکی تێدا بێتە جۆش و خرۆش؟

له بەغداد سلام عاد (حسين احمد الرضي) چاوەڕێی دەکردم، بردمی بۆ ماڵێکی حیزبی لە گەڕەکی (الصليخ) کە بنەماڵەی (الصفار)ی پێکهاتوو لە (کاظم الصفار)ی لاوی شیوعی و برا منداڵەکەی و سێ خوشکەکەی و پیرەژنە باشەکەی دایکیان تێیدا دادەنیشتن. ئەم بنەماڵە شیوعیە قوربانی داو و دەردە سەریی بینی و (عواد)ی کوڕیان لە خۆپیشاندانێکی لەمەوبەردا شەهید بوو. ئەو ڕۆژە کە جەمال حەیدەری بەرپرسی ڕێکخراوی حیزبی کەرتکەری ئاڵای ڕەنجدەران بوو لە نەجەف، لەگەڵ ئەم بنەماڵەیەدا دادەنیشت.

ئەو چوار ڕۆژە کە لە بەغداد بەسەرم بردن چاوم بە گەلێك هەڤاڵ و برادەر کەوت، لەوانە هەندێك کەسوکار و برادەری خەڵکی سلێمانی. (مستەفا قەرەداغی) خاڵە مێژەر بەسەرەکەم بە دەستێك جلی کوردییەوە هاتە لام. ڕۆژانە چاوم لە (سلام عادل)ی سکرتێر دەکەوت، لە یەکەم بەیەکگەیشتنەوە پێی ڕاگەیاندم کە من بووم بە ئەندام لە مەکتەبی سیاسیدا. لەهەمان چاوپێکەوتندا گوتی:

- پەیوەندیتان بە هەڤاڵانی زیندانیکراوی ڕێکخستنی (ئاڵای ڕەنجدەران)ەوە چۆن بوو؟
- پێش ئەوەی خۆمان بڕیاری چوونە نێو یەکتر بدەین، ئیدارەی بەندیخانە یەکی خستین.
- کاتی خۆی کە مشتومڕمان لەسەر کێشەی یەکگرتن دەکرد هەلوێستی تۆ ئاهی بەبەردا دەهێنامەوە، تۆ لەوێ لەناو زیندانییەکاندا بەتاقی تەنها هەڵوێستی ڕاستت بەرامبەر بە کێشەی دوکەرتبوون و ڕێگەکانی چارەسەرکردنی دیاری کرد.

له یەکەم کۆبوونەوەی مەکتەبی سیاسیدا ئامادە بووم، خۆمم بەرامبەر بە پێکهاتەیە بینییەوە کە ـ بەلای منەوە ـ لە سەیر و سەمەرە بەدەر نەبوو. لە (سەلام عادل) و (جەمال حەیدەری) و (عامر عبدالله) پێکهاتبوو. ئەمەی دواییان تا پێنج ساڵ لەمەوپێش، واتە تاکاتی گیرانم لە (١٩٥٣)دا، تەنها دۆست یان لایەنگرێکی چالاکی حیزبی بوو، نە

ئەندام بوو ونە لە هیچ شانەیەکی حیزبیدا ڕێکخرابوو و نە هیچ لە کاروباری ناوخۆی حیزب فێربوو بوو. (جەمال حەیدەری) تا (١٩٥٦) لە (ئالآی ڕەنجدەران)دا سەرکردەی ئەو تاقمە بوو. سەرباری ئەوە (١٩٤٥-١٩٤٦) لە تاقمی شۆڕش _حیزبی شیوعی کوردی_ش بوو. لەگەڵ ئەوەیشدا، بێدەنگیم لێ کرد و هیچم نەوروژاند، بە تایبەت دوای ئەوەی کە ئەندازەیەکی گونجاوم تەبایی لە نێو دەستەی ئەو ڕۆژانەدا بەدی دەکرد. سێڵاوی هەڵچووی شۆڕشگێڕی هەمووانی خستە نێو جەرگەی چالاکییەکی چڕوپڕی ڕۆژانەوە تا ڕادەی نوقم بوون.

پاش چەند ڕۆژێك گەڕامەوە بۆ (سلێمانی)ی شارە خۆشەویستەکەم کە یەکەمین هەنگاوی چالاکی سیاسیم تێدا هەڵهێنابەوە. لە ئۆتۆمبێلێکدا بووم و ژمارەیەك ئۆتۆمبیلی دیکەشم لەگەڵدا بوو، کە چەند هەڤاڵ و خزمێکیان تێدا بوون. هیچم لەسەر ئەو پێشوازی لێکردنە نەدەزانی کە بەنسیبی من و ئەو هەڤاڵە زیندانیانە دەبوو تا گەیشتینە (دووز). لەوێ ژمارەیەکی زۆر ئۆتۆمبیلم بینی، لە کەرکووك و سلێمانی و گەلێك شار و شارۆچکەوە هاتبوون بۆ پێشوازی لێ کردنمان. لە کەرکوك (شێخ عەلی تاڵەبانی) زۆری لێکردین تا کەمێك بحەوێینەوە و چای و نانی لەلا بخۆین. ملم دا و بۆ تەکیەکەی چووین. پێشتر لە ڕۆژانی خۆشاردەوەی کەرکوکمدا، لە (١٩٤٥)دا، جارێك پێم تێ نابوو. کە کەرکوکمان بەجێهێشت سەرنجم دا بە نزیك بوونەوەمان لە سلێمانی ژمارەی ئۆتۆمبیلی پێشوازیکاران لە ڕادەبەدەر زیاد دەکات، تا وای لێ هات بە سەدان ئۆتۆمبیل حساب دەکرا. لە ڕێگە کۆلۆنێل_عەقید_ (نووری مەعروف) فەرماندەری (حامیە)ی سلێمانی و کۆنە دراوسێی گەڕەکمان ڕایگرتم و هەردوو پێی لێ کردمە پێڵاوێك بۆ ئەوەی بگوێزمەوە بۆ ئۆتۆمبیلە سەربازییە سەر بەتاڵەکەی ئەو و لەو مەودایەدا کە ڕوو بە شار مابوومان لە پەنایەوە ڕابوەستم. کە لەشار نزیك بووینەوە و دوای چووینە ناوی، دیسان شتێکی وا سەیرم بینی کە پێشان چاوەڕوانم نەکردبوو. ژمارەی پێشوازیکارانی ڕیز بەستووی هەردوو بەری ڕێگەکە زۆر لە ژمارەی دانیشتوانی شار خۆی زیاتر بوو. ڕووبارێکی مەزن و بە شڵپ و هوڕ و سەر ڕێژ لە نادەمیزادان لەو ناوەدا بوو، وەك لافاوی چەمێکی داوێنی چیای قەندیل لە کاتی بەفر توانەوەی وەرزی بەهاردا. پێشوازییەکی کەم وێنە بوو لە مێژووی سلێمانیدا، لە پاڵ دانیشتووانی شاردا، جەماوەرێکی لە ژمارە نەهاتووی دانیشتووی شار و شارۆچکە و دێهاتەکانی دیکەی پارێزگا بەشدارییان تێدا

کردبوو، ئەندامان و دۆستانی پارتی و ئەو خەڵکانەیش کە ڕۆژێك لە ڕۆژان پەیوەندییان بە هیچ چالاکییەکی سیاسییەوە نەبوو بوو تێیدا بەشدار بوون. دەمزانی ئەم پێشوازییە گەورە و بەجۆشە، بەر لە هەر شتێك، دەربڕینی هەم دەستڕۆیی بەربڵاوی ئەو حیزبەیە لەناو گەلدا کە من بەو پێیە کە تێکۆشەرێکی شیوعی نەگۆڕ و خۆڕاگر و پێبەندی ئامانج و نموونە باڵاکانی جەماوەر خۆیم.

بە پێدگرتنی هەڤاڵان و جەماوەری کۆمەڵی بەستوو لە پاساری هۆتێلێکی ناوەڕاستی شارەوە چەند قسەیەکی کورتم کرد، تێیدا گوتم:

- من کوڕی ئەم شارەتانم، شانازی بەوەوە دەکەم کە ئەندامی **(ح ش ع)**م. لە پێشوازیکردنتاندا لەمن بەم شێوە پڕ خرۆشە، دەربڕینی خۆشەویستی و ڕێزتان بەدی دەکەم بۆ ئەو حیزبە کە ئەندامیم و دڵسۆزی بووم. ئەو بەڵێنەی کە بتوانم لەبەردەمتاندا بیدەم ئەوەیە: من هەر دڵسووتەی ئەم گەلە و چینی کرێکار و هەموو زەحمەتکێشان و ئەمینداری ئامانجەکانی حیزب و گەل دەبم.

هەندێك هەڤاڵ پێشنیازیان کرد ماڵێکی گەورە و گونجاوم بۆ ڕێکبخەن تا چەند ڕۆژێك تێیدا بمێنمەوە و پێشوازی ئەو میوانانە بکەم کە بۆ پیرۆزبایی ئازادبوونم دێن. بەڵام من ئامۆژگاریەکەی (ئەحمەد غەفوور)م گرتە گوێ کە پێی گوتم؛ باشتر وایە لەو نیمچە کۆختەیەدا بمێنمەوە کە بەر لە خۆشاردنەوەم لەگەڵ خێزانەکەمدا تێیدا دادەنیشتم و تا ئێستاش ئەوان لەوێن. ئەوە و لە حەوشەی فراوانی مزگەوتەکەی پەنا خۆیشماندا پێشوازی لە میوانەکان بکەم.

لەو چوار یاخود پێنج ڕۆژەدا کە لە سلێمانی بەسەرم بردن، ژمارەیەکی زۆر دۆست و کەس و کاری شار و لادێ و لەوانە ئەو نسیارانەی کە دە ساڵ زیاتر بوو لێیان دوورکەوتبوومەوە، سەریان لێ دام. بەڵام سەیرترین سەردان سەردانی (حمید عوسمان)ی ڕێکخەری حیزبی جارانم بوو. بەرپرسێکی ڕێکخراوی شیوعیمان لە سلێمانی هاتە لام پێم بڵێت:

- بەرپرسێکی پارتی حەزدەکات بە تایبەتی بێتە دیدەنت و لە چاوپێکەوتنێکی دوو پۆلی نێوانتاندا قسەت لەگەڵدا بکات.

- با پاش نیوەڕۆ سەر سەر و سەر چاو بفەرموێ، یەکە و ڕاست بیهێنە بۆ ماڵەوە.

کابرا لە ژوانی دیاریکراودا هاتە لام، کەچی دەرکەوت باوکی خەسرەو(حەمید عوسمان) خۆی بوو. ئەم چەشنە دەرکەوتنەی ناخافڵ بوو بۆ من. هیچ شتێکی شێلگیرانە و بە شێوە پەلەی وای پێ نەبوو کە گفتوگۆیەکی لەبارەوە بکەین. لەوانەیە هەر ئەوەندە ئارەزووی کردبێ؛ وەك سەرکردەیەکی پارتی خۆیم پێ بناسێنێت. سەبارەت بە من ئەوە سێیەم چاوپێکەوتن یاخود سێیەم قۆناغی چاوپێکەوتن بوو لەگەڵ (حەمید عوسمان)دا. قۆناغی یەکەم سەرەتاکانی (١٩٤٩)بوو، ئەو سکرتێری ڕێکخراوی سلێمانی و من یەکێك بووم لە کادیرە کاراکانی. لە قۆناغی دووەمدا ساڵی(١٩٥٣) لە بەندیخانەی (نوگرە سەلمان) بەیەك گەیشتین، ئەو ڕۆژە کە کۆمارە میللیەکەی دامەزراند و کاکڵەی هێزە چەکدارەکانی لە لە شمشێر بەدەستانی زیندانی بنیات نا. ئەوەتا ئەمڕۆیش سەرلەنوێ پاش (شۆڕشی ١٤ی تەمموز)بەیەك دەگەینەوە، من بەرپرسێکی (ح ش ع)م و ئەویش وەك سەرکردەیەکی پارتییە و دیدەنیم دەکات.

پێش ئەوەی لە نزیکەوە ناسیاری لەگەڵ بارودۆخی شار و خەڵکدا پەیدا بکەم، بە لەوەی هورووژمی سەردانی لە پەستای دۆستان لە من کەم ببێتەوە، بروسکەیەکی (سلام عادل)م پێگەیشت کە داوای لێکردم دەست بە جێ بگەڕێمەوە بۆ (بەغداد). بەپیر فەرمانەکەوە چووم و (سلێمانی)م ڕوو بە پایتەخت بەجێ هێشت.

* * *

دوا بە دوای لە بەندیخانە دەرچوونم و لەو کاتەوەی دەستم بە چالاکی حیزبیم کردەوە، سەرکردایەتی کاری ڕێکخستنم لە حیزبدا پێ سپێردرا. دواتر هەر بە پێشنیاری سلام عادل (لیژنەی ناوەندی ڕێکخستن)مان پێکهێنا کە لە (ئەیلوولی ١٩٥٨)ەوە تا (تشرینی یەکەمی ١٩٦٠) _واتە تا کاتی عێراق جێهێشتنم_ من بەرپرس بووم. لەکاری ڕێکخستندا کەڵکم لە ئەزموونی پێشووم وەرگرت. بەڵام شتە تازە بابەتەکانی دۆخەکە گەلێك ئاڵۆزییان پێوە بوو. لەو هەلومەرجە تازەیەی وەستانی _لانی کەم بەشێوەیەکی کاتی_ ڕاوەدوونانداکی چالاکیمان نیمچە ئاشکرا بوو. لە ڕابردوودا دەبوو دەیان یان سەدان کەس لە شاری بەغداد دا ڕێکبخەین. لەم هەلومەرجە تازە بابەتەدا کەوتینە بەردەم ئەرکی ڕێکخستنی هەزاران و دەیان هەزار کەس. چین و توێژە کۆمەڵایەتییە جۆربەجۆرەکان زۆر بە بەربڵاوی ڕوویان

کرده ڕیزەکانی حیزب. کارێکی هەروا ئاسان نەبوو ئەم ژمارە زۆرە بەپێی بنچینەیەکی ڕاست جێگا بکرێتەوە. یەکێك لەو گیروگرفتە شێلگیرانەی بەردەممان کە هەلومەرجی ڕاپەڕینی (کانوونی١٩٤٨) و هەڵچوونی شۆڕشگێڕانەی لەوەبەدوا پەردەیان لە ڕوو هەڵمالی، مامەڵەکردن بوو لەگەڵ ژمارەیەکی بێ ئەندازەی کەسانی بەرژەوەند پەرست و گیرفان پڕکەری خاوەن تەماحی شەخسی کە لە دەرگای حیزبیان دەدا و پێداگرییان لەسەر هاتنە ڕیزەکانی دەکرد، چونکە پێیان وابوو بووە بە حیزبێکی دەسەڵات بەدەست؛ یاخود خەریکە دەسەڵات بگرێتە دەست و چوونە پاڵی ڕێگەیەکە بۆ بەدیهێنانی مەرامە تایبەتییەکانیان بۆ وەرگرتنی پلە و پایە و ئیمتیازی شەخسی. ئەوانە لە شیوعیە کۆنەکان زیاتر شیوعی بوون!

ئێمە گەلە کادیرێکی ژمارە دیاریکراو و کەم ئەزموونمان هەبوو، سەرەڕای ئەوەی کە سەرکەوتنی شۆڕش دەرفەتێکی مێژووی دەگمەنی بۆ حیزب مسۆگەر کرد بۆ کۆکردنەوەی کادیرانی، بۆ یەکەمجار لە مێژوودا، بەوانەیشەوە کە لە بەنیدینخانە و تاراوگە(المنفی)کانی دەرەوە و ناوەوەدا بوون. کتدیرانمان لەوە کەمتر بوون بتوانن ئەو هەڵچوونە باڵا کردووە و ئەرکە سیاسی و ڕێکخراوەییەکانی سەرشانیان لە خۆیاندا جێگا بکەنەوە، لە کاتێکدا حیزب بوو بە سەرکردەیەکی سیاسی لەلایەن زۆربەی گەلەوە دان پێدانراو. کەواتە دەبێت چی بکەین بۆ چارەسەرکردنی گرفتی کادیری حیزبی؟

هەوڵمدا بە پێی تین و توانی خۆم کاری ڕێکخستن بەرنامە ڕێژ بکەم، زامنی ئەوە بکەم ڕێکخستن لە ڕووی چەندایەتی و چۆنایەتییەوە بە شێوەیەکی هاوئاهەنگ پەرە بستێنێ. جا هەر لەم نوختە نیگایەوە بڕیار درا:

١- ئەندامەتی بە هەموو ئەو کەسانە ببەخشرێت کە پێش شۆڕش پاڵێوراو بوون بۆ حیزب، بەبێ ئەوەی چاوەڕێی بڕانەوەی ماوەی پاڵاوتن بکەین.
٢- ڕێژەی ڕێگا پێدراو بۆ پاڵاوتن و وەرگرتن لە حیزبدا دیاری بکرێت بە جۆرێك کە هەم دەستەبەری ڕێژەیەکی سەدی پەسەند بکات بۆ کرێکاران و جووتیاران و هەم حیزب لە تێوەگلانی کەسانی بە ڕیشە ڕۆشنبیر و هەندێك توێژی کۆمەڵایەتی دیکە لابدات.

٣- چەند کارێکی گونجاو بکرێن بۆ گەشەپێدانی تۆڕی کادیری حیزبی بە گوێرەی داواکاریەکانی بارودۆخی تازە. گەلێك نامە و بڵاوکراوەی ناوخۆمان بۆ خزمەتکردنی ئەم لایەنە دەرکرد. هەروەها چەندین خولی کورتی ڕۆشنبیر کردن یان کۆبوونەوەی درێژ خایەنمان دەرکرد و بانگە بەرپرسە ناوچەییەکانی شار و پارێزگا جیاجیاکانمان بۆ دەدەکردن بۆ ڕۆشنبیرکردن و ڕوونکردنەوەی سیاسەتەکانمان. جگە لەوە، زۆر دیدەنی فراوانی سەرپەرشتیمان دەکرد. لەو دیدەنیانەدا کەم و زۆر بۆ یەکەم جار سەرم لە گشت مەڵبەندی پارێزگاکان و چەند قەزا و شارۆچکەیەك دا.

بەم بۆنەیەوە باسی یەکەم دیدەنیم دەکەم بۆ (نەجەف) بۆ سەرپەرشتی حیزبی. کاتێك گەیشتمە ئەو ماڵە کە لیژنەی قەزای تێدا کۆبوویبوویەوە و ئامادەبوانم ژمارد، بۆم دەرکەوت یەکێکیان نەهاتووە بۆ کۆبوونەوەکە، لە هۆی نەهاتنەکەم پرسی، سکرتێری لیژنە وەڵامی دامەوە:

- بانگ نەکرا بۆ کۆبوونەوە چونکە سزا دراوە.
- ئەی بۆچی سزادراوە؟
- سەرپێچییەکی کردووە.
- بۆم هەیە بزانم جۆری سەرپێچیکردنەکە چییە؟
- بەڵێ بێگومان، خواردوویەتیەوە و سەرخۆش بووە.
- ئەی چی خواردووەتەوە؟
- بیرە.
- بە بیرە سەرخۆش بووە؟
- نەخێر، ئەوەی ڕاستی بێت سەرخۆش نەبووە، بەڵام دیاربووە کە خواردوویەتیەوە.

ناخۆشحاڵی خۆمم بۆ ئەم سزانە پیشاندا و تێکەوتم بۆی تا سزاکە هەڵبوەشێننەوە و گوتم: ئەگەر هەر کەسێك ڕێگا بەخۆی بدات بیرە بخواتەوە سزا بدرێت، ئەوا من یەکێك دەبم لە سزادراوان، چوونکە ڕۆژانی دوای لە بەدیخانە دەرچوونم، نەك هەر بیرە، بەڵکو لە بیرە زیاتریشم خواردوەتەوە. ئەگەرچی پێش ئەوەی بچمە ناو بەندیخانە، هەرگیز تامی نە بیرە و نە عارەقم نەکردبوو. ساڵی (١٩٥١) کە تووشی کەم خوێنی و بێهێزی بووبووم.

بەهۆی نەخۆشی (دیزانترییەوە، بە ڕاسپێری پزیشك دوو یان سێ جار کەمێك مەیم خواردەوە. بەڵام نەمتوانی درێژەی پێبدەم و بەڕاستی دەستم لە خواردنەوەی هەڵگرت. جاران کۆمەڵگە ڕایەکی خراپی دەرهەق بە بادەخۆر هەبوو. بەڵام بارودۆخەکە گۆڕا، دەکرا لەم هەلومەرجە تازەیەدا لە گەلێك ماڵدا_یە ماڵە شیوعیەکانی بەشێکی دانیشتووی شارەکانیشەوە_ بخورێتەوە و پێك هەڵبدرێت.

ئەو ڕۆژانە لە ڕووی ڕێکخستنەوە چالاکی نیمچە ئاشکرامان کرد و نوسینگەی هەندێك هەڤاڵی پارێزەر و پزیشك و کەسانی دیکەی خۆمانمان کرد بە شێوە بارەگایەك بۆ ڕاییکردنی کاروباری حیزبی ڕەسمیمان هەبێت. بەردەوام ماڵە حیزبییەکانمان بۆ کۆبوونەوە لەگەڵ هەڤاڵانی میوانی دەرەوەی بەغداد و بۆ شەو تێدا مانەوە و نان خواردنیان بە کاردەهێنا. چالاکییەکی چڕوپڕی حیزبی- سیاسیمان دەکرد. ڕۆژی ئیشکردن لای من _وەك گەلێك هەڤاڵی دیکە_ بۆ شازدە کاتژمێر پتر درێژ دەبوویەوە. نە نانخواردنێکی باش و نە هەلومەرجێکی تەندروستی لەبارمان هەبوو. بەڵام لەبارێکی دەرونی زۆر باشدا بووین. بیرمە هەستم بە شەکەتی و بێهێزی کرد و بە پێویستم زانی سەر لە پزیشك بدەم. چووم بۆ عەیادەی (مهدي مرتضى)ی پزیشکی شیوعی و بۆ یەکەم جار ناسیم. تووشی کۆنی دیزانتری بوو بووم. لەکاتی تەماشا کردندا دەرکەوت قورساییم لە ٥٣کیلۆ زیاتر نەبوو، ئەگەرچی درێژیم ١٧٥سم بوو.

بەردانی (مادلین)ی ژنم کەمێك دواکەوت. کە ئازادکرا خانوویەکی گونجاوم بە مانگی ١٥دینار لە (الكرادة الشرقية) بەکرێ گرت و لەبەر خۆپاراستن _بۆ ئەوەی چەتەکانی غافلکوژ دەستییان نەیگاتێ_ لە دۆخێکی نیمچە نهێنیدا هێشتمەوە. ئیتر (سەلام)ی کوڕم پاش ئەوەی جاران لەگەڵ دایکیدا لە بەندیخانە بوو، وای لێهات بۆ یەکەم جار لە ژیانیدا لەگەڵ باوانیدا بێت. سەلام، ئەو منداڵەی کە لە بەندیخانە لەدایك بوو بوو و پەروەردە بوو، بەسەرهاتی وای هەن مەگەر لە منداڵێك بقەومێن کە لە هەمان هەلومەرجی ئەودا بووبێ. ئەو پێنج ساڵی یەکەمی لە بەدیخانەی ژنان ژیا، ئەو ماوەیە پێی وابوو جیهان سەرتاسەر بریتییە لەو بینا بچووکەی بەندیخانە و دیوارەکانی چواردەوری، چونکە هیچی دیکەی لەم دونیا بەرینە نەدیبوو. لە بەندیخانە ژنە زیندانی و ژنە بەڕێوبەری بەندیخانە و ژنە وەردیان و ڕەنگە لە هەندێك کاتدا پیاوی وەردیانیشی دیبێ. هەروەها کۆتر و پشیلەیشی دیبوو و هیچی ترنا. ڕۆژێکیان کەرێکی چاو کردبوو

دێتە ناو بەندیخانە و هەندێك لەو شتانەی بەسەرهوهن کە ئیدارەی بەندیخانە کڕیبوونی، حەپەسابوو و قیژاندبووی:

- تەماشا، تەماشا دایە! چەن پشیلەیەکی زلە!
- ژنە زیندانییەکان پێکەوە وەڵامیان دابوویەوە: سەلام گیان ئەوە پشیلە نییە!
- ئەی چییە؟ کۆترە؟

سەلام بۆ یەکەمجار لەگەڵ ئافرەتێکی هاورێدا بەندیخانەی بەجێهێشت کە بۆ چاوپێکەوتن چوو بوو، بردبووی بۆ ماڵی خۆیان. کە چوو بووە ماڵی ئافرەتەکە وای زانیبوو لە بەندیخانەیەکەوە بۆ یەکێکی تر گوازراوەتەوە. بۆیە بە ژوورەکاندا گەڕابوو، پێی سەیر بوو بوو هەموویان بەتاڵن. هەر ئەوەی پێ کرابوو بپرسێ:

- پورێ! ژنە زیندانیەکان کوان؟ بۆچی هەموو قاوشەکان چۆڵن؟

بەو ژنە نەکرابوو تێبگەیەنێت ئەمە ماڵە و بەندیخانە نییە. دەبوو چاوەڕێی بکەین تا ڕۆژگار فێری بکات. کە ئێوارە داهاتبوو ژنە بردبووی بۆ هۆڵی سینەمایەك... لەوێ قەرەباڵغی دیبوو و هەلی دابویە و گوتبووی:

- ئای چاوپێکەوتن(مواجهە)یەکی چەند قەرەباڵغە!

کە لە دانیشتنی ناو سینەما وەڕەس بوو بوو وێنە یەك لە دوا یەکەکانی سەر شاشەکەی بەدڵ نەبوو بوو، گوتبووی:

- بەڕێوبەرەکەی بەندیخانە لە کوێیە؟ با بێت چاوپێکەوتنەکە بڵاوە پێ بکات.

دونیا؛ لەبەرچاوی (سەلام)ی منداڵدا گشتی زیندانی و وەردیان بوو، تاقمێکی سێیەم لە ئارادا نەبوو.

* * *

وێڕای بەرتەنگکردنەوەی قبوڵکردنیداواکاریی هاتنە ڕیزی حیزب، کەچی ڕێکخستنەکان بە خێراییەکی پێوانەیی گەشەیان دەکرد و پەلیان دەهاوێشت و هەموو شار و شارۆچکەکان و ژمارەیەکی زۆریان لە ناوچە دێهاتیەکانیش دەگرتەوە. حیزب سەرگەورەی

کەس لە عۆدە نەهاتووی شەقام بوو. دەمانتوانی لەماوەی یەك یان دوو کاتژمێردا گەورەترین خۆپیشاندانی جەماوەری سازبدەین بە بەغداد دا ڕێ بکات و ژمارەی بەشدارەکانی لە سەد هەزار خۆپیشاندەر زیاتر بێت. هێندە بەس بوو بە تەلەفۆن قسە لەگەڵ بەرپرسی هێلەکانی ڕێکخستنماندا بکەین تا جەماوەرێکی بێ ئەژمار کۆبکەینەوە. دوای سەرکەوتنی شۆڕشی تەمووز (عەبدالکریم قاسم) وەزارەتێکی تازەی پێکهێنا و (ح ش ع)نەبێ، نوێنەرانی سەرجەم حیزبە هاوبەشەکانی ناو بەرەی یەکگرتنی نیشتیمانی (الاتحاد الوطني)ی تێدا بەشدار کرد. دیارە ئەم ناوبڕێ کردنە هەڵوێستێکی پڕ مەبەستی (عبدالکریم) بوو. بەڵام ئەم کردەوە چەوتە لە لایەنگریی جەماوەریی حیزبمانی کەم نەکردەوە، بەڵکو حیزب جێگای بەخیلی پێ بردنی حیزبە بۆرجوازییەکان بوو کە بۆیان نەدەچووە سەر جەماوەر بۆ لای خۆیان بەکێش بکەن. هەریەکە لە حیزبی سەربەۆیی (الاستقلال) حیزبی نیشتیمانی دیموکراتی (الوطني الدمقراطي) ئەومیان پێ بەس بوو مم یان بەو شێوەیە ڕەخنەی توند لە شیوعیەکان بگرن و جارویاریش بکەونە نێوەنێودانی دەسەڵاتداران لە دژیان و بۆ کەمکردنەوەی چالاکییان. نزیکەی شەش مانگێك پاش سەرکەوتنی شۆڕش، کە نیمتیازی یەکەمین ڕۆژنامەی یاساییمان پێدرا و یەکەمین ژمارەکانی دەرچوو(مەبەستم ڕۆژنامەی یەکگرتنی گەل _اتحاد الشعب_ە)، (حسین جمیل)ی وەزیری ڕاگەیاندن _کە ئەوسا سکرتێری حیزبی نیشتمانی دیموکراتی بوو_ بەبێ هیچ پاساودانەوەیەکی مەنتقی و دژ بەو هەموو بەها و چەمکە دیموکراتیانەی کە حیزبەکەی ناڵا هەڵگریان بوو، بڕیاری داخستنی دا. بڕیارەکە بە دەست تێوەردانی ڕاستەوخۆی خودی (عبدالکریم قاسم) هەڵوەشێنرایەوە.

هەرچی حیزبی بەعس (البعث)یش بوو کە هەر لە دامەزاندنی بەرەی یەکگرتنی نیشتیمانییەوە لە شوباتی ١٩٥٧دا ئەندامی بوو و تا شۆڕشی تەمووزی ١٩٥٨یش هاوپەیمانی شیوعیەکان بوو، لە مامەلە کردنیدا لەگەڵ (ح ش ع)دا ڕێگەیەکی جیاوازی گرتەبەر، واتە ڕێگەی تیرۆر و غافڵکوژی تاکەکەسی. پێم وایە ئەگەر باوەڕی بە دیموکراسی هەبووایە یاخود دڵنیا بوایە دەتوانێ بە بەربەرەکانێی ئاشتیانە بۆ جەماوەر کۆکردنەوە بەسەر شیوعیەکاندا سەربکەوێ، ئەوا لەم ڕێگەیە لایدەدا. سیاسەتی غافڵکوژی تاکە تاکەی شیوعیەکان سیاسەتی ڕەسمی (حیزبی بەعس)بوو. (الحاج سعدون)ی کادیری شیوعی تکریتی لە یەکەمین قوربانییەکانی ئە سیاسەتە بوو کە

بەدەستی (صدام حسین)ی پوورزا بەعسییەکەی خۆی غافڵکوژ کرا. گەلێك کەسی بەگیانی دوژمنایەتیکردنی کۆمۆنیزم پەروەردە بووی سەر بە دەزگا میراتیەکانی حوکمی سەردەمی پاددشایەتی لایەنی بەعسییەکانی گرت و لە تیرۆر و غافڵکوژکردندا پاڵپشتی چالاکی ئەوانیان کرد.

لە دوایشدا دەسەڵاتداران خۆیان لایەنگری ئەوانیان کرد و دەزگاکانی پۆلیسیان کرد بە ئامرازی پاراستن و دنەدانی دەستدرێژیکەر و ڕاوەدوونانی دەستدرێژی بۆ کراو. دمیان کەرەت وا ڕووی دەدا دەستدرێژی بۆ کراو یاخود کەسانی دووچاری دەستدرێژیکردنە سەر دەگیران و تاوانباران و دەستدرێژیکەرانیش بەبێ هیچ ڕاوەدونانێك وازیان لێدەهێنرا. ئێمە هەڵەیەکی خراپمان کرد بەوەی کە بەس بە ڕاگەیاندن وەلامی ئەم دەستدرێژیانەمان دەدایەوە و داوامان لە دەسەڵاتدارانی لەگەڵ دەستدرێژیکەراندا دەست تێکەڵ کردوو دەکرد کارێکیان بەرامبەر بکەن، لە کاتێکدا پێمان دەکرا و مافی ڕەوای خۆمان بوو بە پێی سەرەتای بەرامبەر کێکردن بەهەمان شێوە داکۆکی لە خۆمان بکەین. هێندە تین و توان و هێزمان هەبوو دەستەبەری دەرسدادانی دەستدرێژیکەران و ڕێ لێ بەستنیان بکات. ئەوەی ڕاستی بێت پەنابردنە بەر غافڵکوژ کردن نە بەڵگەی هێز و نە ڕێ و شوێنێکی ڕاست بوو لە ململانێی حیزبی-سیاسیدا. دەبوو پەردەی لەسەر لا بدەین و نارەزایی بەرامبەر پیشانبدەین _وەك کردمان_ ، بەڵام کە نارەزای پیشاندان سوودی نەبوایە دەبوو ڕێ لە دەستدرێژیکەر ببەستین و هەر بە هەمان ڕێوشوێن کە ئەو پەنای بۆ دەبرد دەرسی دابدەین.

* * *

بەرەی یەکگرتنی نیشتیمانی وەك بەرجەستە کردنێکی ڕاستەقینەی هاوپەیمانیەتی حیزبەکان و هێزە سیاسیە بەرهەلستەکانی ئیمپریالیزم و ڕژێمی پادشایەتی، لە پێناوی سەرکەوتنی شۆڕشدا نەخشێکی سیاسی بنچینەیی لە خەباتدا گێڕا. بەڵام بەرە، ڕاستەوخۆ دوای سەرکەوتنی شۆڕش، بەبێ دەرکردنی هیچ بڕیارێکی لەبەریەکهەڵوەشان بە کردەوە لە بەریەك هەڵوەشا. ئەم دیاردەیە بەپێی جیاوازی حیزب و کەسەکان بە گەلێك شێوەی جیا جیا لێکدرایەوە. هەموو کۆتا و ڕۆتای لەبەریەك هەلوەشانی هاوپەیمانیەکەیش درا بەسەر کەسانی دیکە و بەتایبەت شیوعیەکاندا کە بەوە تاوانبار کران مافی چالاکی سیاسی و سەندیکایی بۆ خۆیان قۆرخ دەکەن و کەسانی دیکەیان لێ بێبەش دەکەن.

پێویستە دان بەوەدا بنێین کە شیوعیەکان خولیی قۆرخکردنیان هەبوو، وەك چۆن حیزبەکانی دیکەیش بەبێ ناوبوێر کردن هەیانبوو. بەڵام هۆی ڕاستەقینەی لەبەریەك هەڵوەشانی هاوپەیمانەتیەکە لە هەلومەرجی بەردەستی ئەوکاتەی عێراقدا لەو ڕاستیەدا خۆی دەنواند کە ئیتر پاش هاتنە دی ئامانجی سەرەکی بەرە ــ ڕوخاندنی ڕژێمی پادشایەتی ــ و لابرانی دوژمنی هاوبەش خاڵی سەرەکی بۆ پێکهاتن و هاوپەیمانیەتی لە ئارادا نەما و ئەویش خاڵەکانی ناکۆکی ــ کە بەر لە شۆڕش پلە دوو بوون ــ لە پەیوەندی نێوان ئەو حیزبانەدا هێنایە پێشەوە. بەعسییەکان بە دەسەڵات گرتنە دەست کەمتر قایل نەدەبوون، ئەگەر چی حیزبی کەمایەتیەکی بچووك بوون. هەندێك حیزبی بۆرجوازی لیبراڵی سووربوون لەسەر بێهێزکردنی دەسەڵاتی شیوعیەکان و لە سەقامگیرکردن و باشترکردنی ڕژێمی تازە زیاتریان نەدەویست. (ح ش ع)یش کە خاوەنی دەسەڵاتێکی میللی یەکجار پەلهاویشتوو بوو، لە نێوان ئارەزووی بەشی هەرەزۆری ئەندامانی و ڕازیکردنی سەرکردایەتی سۆڤیەتیدا ڕێگەکەی لێ تێك چوو. لە نێوەندی ئەم ئاڵۆزیانەدا زۆر زەحمەت بوو گیان بە بەر بەرەی یەکگرتنی نیشتیمانیدا بکرێتەوە. لەبەر ئەمە لەم بوارەدا هەوڵەکان بە تەواوی سەریان نەگرت، بە هەوڵەکانی (ح ش ع)یشەوە بۆ دامەزراندنی بەرەیەکی چەپڕەوی ڕادیکاڵ و لەڕووی ئامانج و پێکهاتی ڕێکخستنەوە جیاواز لە هاوپەیمانییەتی پێشوو.

* * *

پارتی دۆخێکی جیاوازی لە هیی حیزبە سیاسیەکانی دیکە هەبوو. کاتێك خۆی سەرباری داواکاریی (ح ش ع) بۆ قبوڵکردنی لە بەرەی یەکگرتنی نیشتیماندا، وەرنەگیرا چونکە حیزبە بۆرجوازییە عەرەبیەکان هەڵوێستێکی نەتەوەیی شۆڤێنیانەیان بەرامبەری دیاری کرد و بە حیزبێکی جیایخوازیان دانا. شتی وا لە گۆڕێدا بوو کە پارتی و (ح ش ع) هەردوو پێکەوە گرێ بدات، ئەگەر چی ئەوە لای پارتی پشتی بە هیچ هاوسۆزییەك لەگەڵ کۆمۆنیزمدا وەك باوەر یاخود جوڵانەوەی سیاسی نەدەبەست. لەلایەکی دیکەوە تاکە ڕێکخستنی ناکۆك لەگەڵ پارتیدا لە مەیدانی چالاکی نێو جەماوەری کورد دا (ح ش ع) لە نێو جەماوەری کوردیشدا گەلێك لە پارتی زیاتر دەستی دەڕۆیشت، پارتی خۆی لە دۆخێکی شلۆق و دژواردا دەبینییەوە، چونکە لە نێوان کەوتنە هاوکاری لەگەڵ شیوعیەکاندا لە لایەکەوە و حەزپێکردنی دژایەتیکردن و لادانیان لە گۆڕەپانی سیاسی

کوردیدا لە لایەکی دیکەوە دەهات و دەچوو. خولیایی دوژمنایەتی لە داواکاریی هەڵوەشانەوەی ڕێکخستنی کۆمۆنیستی لە کوردستانی عێراقدا دەکەوتە ڕوو.

لام وابێ ناکۆکی نێو ڕیزەکانی پارتی، بەتایبەت دوای شۆڕشی تەمووز، دژواری زیاتری بۆ پەیداکرد و کاری کردە سەر ڕێڕەوی پەیوەندیەکانی لەگەڵ (ح ش ع)دا. ناکۆکیەکانی ناو پارتی خۆی پەردەیان لە ڕووی گۆڕانی پێکهاتەی مەکتەبی سیاسی هەڵماڵی بە شێوەیەك کە _وەك بۆی دەچم_ هیچ یەکێك لە سەرکردە و دامەزرێنە کۆنەکانی لە ڕیزەکانیدا نەبوون، (حەمزە عەبدوڵلا) نەبێ کە بە سکرتێری مایەوە و بە یەکێکی چەپڕەوی نێو سەرکردایەتی دادەنرا. چەند کۆنە شیوعیەکی وەك (حمید عوسمان) و (نەژاد ئەحمەد) و (خوسرەو تۆفیق) و (ساڵح حەیدەری) کە لەو دواییانەدا هاتبوونە پاڵ پارتی، چوونە نێو پێکهاتەی مەکتەبی سیاسی تازە.

لە هەلومەرجی هەستانی شۆڕشگێڕانەی جەماوەر و گەشەکردنی دەسترۆیی (ح ش ع)دا زۆربەی ئەندامانی سەرکردایەتی پارتی باوەڕیان بەوە هەبوو کە پێویستە پەیوەندیەکی دۆستانەی لەسەر شێوە هاوکارییەك دامەزراو لەگەڵ شیوعیەکاندا هەبێت، لەکاتێکدا ئێمەیش بۆ ئەم چەشنە هاوکارییە ئامادەبووین. بۆ ئەم مەبەستە وەفدی سەرکردایەتی هەردوو حیزب لە نوسینگەی (عامر عبدالله) لە سەقامی (النهر) چاویان بە یەکتر کەوت. لەلایەن ئێمەوە (سلام عادل) و (جەمال حەیدەری) و (عامر عبدالله) و من ئامادەبووین، لەوانیش چەند ئەندامێکی سەرکردایەتی و لەوانە (نووری شاوەیس) و (جەلال تاڵەبانی). گفتوگۆ و بیروڕا گۆڕکێ بە شێوەیەکی ئاسایی و دۆستانە و جارویار بە گلەیی هەردوولا لە یەکتری دەستی پێکرد. کە (جەلال تاڵەبانی) کەوتە قسەکردن؛ تووڕە دەرکەوت و بەبێ هیچ پاساودانەوەیەکی مەنتقی توندوتیژ بوو و هێرشی کردە سەر (ح ش ع) و بە زایۆنیزمی چواند. ئەمە شتێکی ناغافڵ بوو بۆ ئێمە، چونکە چۆن دەکرا لە چاوپێکەوتنێکدا کە ئامانجی هاوکاریکردنی نێوان هەردوو حیزب بوو بەرامبەر بە ئێمە پەنا ببرێتە بەر ئەم جۆرە ڕێ و شوێنە مایەی وەڕەزکردنە بەرامبەر بە ئێمە. پێم وایە بۆ ئەندامانی وەفدەکەی پارتیش شتێکی کتوپڕ بوو. ئێمە هیچ لێکدانەوەیەکمان بۆ نەدۆزییەوە، جگە لە ئارەزووی (جەلال تاڵەبانی) بۆ خولقاندنی کەشێکی وا کە لێکنزیکبوونەوە و هاوکاری نێوان هەردوو حیزبی تێدا نەکرێن. (سلام عادل)یش پێ بە پێ خۆی سورکردەوە و بە لەپی دەست بەسەر ئەو مێزەیدا کێشا کە لە دەوری دانیشتبووین و بە

کەللەیەوە گوتی : "بە ئەدەب بە" . ئێمەیش گشتمان لە کۆبوونەوەکە کشاینەوە و وەفدەکەی پارتیمان بە تەنها جێهێشت.

ڕۆژی دوایی سەرکردایەتی پارتی لێبوردنێکی دەرهەق بە ڕەفتارەکانی (جەلال تاڵەبانی) ئەندامی وەفدەکەی داینێ و داوای دەستپێکردنەوەی گفتوگۆی کرد. بە داواکەی ڕازی بووین و چەند ڕێوشوێنێکمان بۆ گفتوگۆ کردن بە شێوازی تازە دانا. گفتوگۆی دواتر لە نێوان دوو نوێنەری هەردوو حیزبدا _من و (ئیبراهیم ئەحمەددا)_ کرا. لەچەند دانیشتنێکی کەمدا پێکەوە لەسەر ڕەشنووسی پەیماننامەی هاوکاری دوو قۆڵی نێوان هەردوو حیزب ڕێککەوتین. من لای خۆمەوە ڕەشنوسەکەم ئامادە کرد و (ئیبراهیم ئەحمەد)یش چەند دەستکرایییەکی کەمی بۆ پێشنیاز کرد، ئینجا بەڵگەنامەکەمان خستە بەردەم سەرکردایەتی هەردوو حیزب و ئەوانیش پێی قایل بوون. لێرەدا دەبێ ئاماژە بۆ ئەوە بکەم کە من لەکاتی چاوپێکەوتنی دوقۆڵیمدا لەگەڵ (ئیبراهیم ئەحمەد)دا نەرم و نیانی و سازانێکی لەوە زیاترم لەلا بەدی کرد کە چاوەڕوانی بووم. پێدەچێت ئەوە بەهۆی بەربڵاوی دەسترۆشتنی (ح ش ع)ەوە بووبێ لەو هەل و مەرجەدا.

گیروگرفتێکی ڕاستەقینەی کۆن لە ئارادا بوو، سەر ئێشەی بۆ باشتر بوون و پەرەسەندنی پەیوەندی نێوان هەردوو حیزب دروست دەکرد. مەبەستم گیروگرفتی داواکاری پارتی یاخود داواکاری ژمارەیەك سەرکردەی بوو بۆ هەڵوەشاندنەوەی ڕێکخستنی کۆمۆنیستی لە کوردستاندا. ئەم داواکارییە هێندەی کۆنی پارتی خۆی کۆن بوو و مایەی وەلانانی بەهاوسەرەتا دیموکراتیەکان و بەرجەستەکردنێکی خولیای قۆرخکردنێکی خولیای قۆرخکردنی مافی چالاکی سیاسی و سەپاندنی سیستەمی تاکە حیزبی بوو لە کوردستاندا. ئەوە لە کۆمەڵگەیەکی پاشکەوتووی وەك کوردەواریدا شتێکی سەیر نەبوو. بەڵام هەلومەرجی پاش سەرکەوتنی شۆڕشی تەمووز لایەنێکی تازەی بەم داواکارییە بەخشی و لایەنە خراپەکەی زیاتر کرد، بەتایبەت کە دەچووە قاڵبی چەند مشتومڕێکی توندوتیژەوە لە وڵاتێکی پاشکەوتووی لە نەریتی دیموکراتیانە خاڵی کە زەحمەت نییە ئەم چەشنە مشتومڕەی تێدا ببێ بە ململانێی خوێناوی و دەمانجە و خەنجەر لە نێوان ئەندامان و لایەنگرانی هەردوو لادا بەکاربهێنرێن. ئەم گیروگرفتە لە یەکەمین ساڵی شۆڕشی تەمووزدا کە هەستانێکی شۆڕشگێڕانەی بێ ئامان لە گۆڕێدا بوو، شوێنە ون بوو یاخود کەم بوویەوە. بەڵام کە (عبدالکریم قاسم) ڕێبازی خۆی ڕوو بە ڕاستڕەوی

گۆڕی، دیسان دەرکەوتەوە و هاتە نێو مشتومڕی ڕۆژنامە نوسیی هەردوولا. لەم مشتو مڕە ڕۆژنامە نوسیانەدا بەشی خۆم بەشداریم کرد و گوتارێکم لە وەڵامی پارتیدا نووسی بە چەند ئەڵقەیەك لە (ئازادی)ی ڕۆژنامەی کوردی حیزبدا بڵاوکرایەوە و هۆی پاساودانەوەی هەبوونی ڕێکخستنی کۆمۆنیستی و پوچەڵیی داوای هەڵوەشانەوەیم ڕونکردەوە. لە گوتارەکەدا پرسیم: ئەگەر ئەوانەی ئەمڕۆ مافی هەبوون _تەنها هەبوون وەك ڕێکخستنێکی سیاسی لە کوردستان_ بە ئێمە ڕەوا نابینن، لە پاشەڕۆژدا بۆیان لوا بە حوکم بگەن هەڵوێستیان بەرامبەر بە کۆمۆنیزم و شیوعیە کوردەکان چۆن دەبێ؟

* * *

کاتێك پاپۆڕە سۆڤییەتیەکە بۆ عێراق بەڕێوە بوو و (مەلا مستەفای بارزانی) و یاوەرانی بۆ نیشتمان دەگواستەوە، هەڤاڵانی خۆمان لە شاری (بەصرە) ڕاسپارد هاوبەشی ڕێکخستنی پێشوازییەکی جەماوەری شایان بۆ ئەو میوانانە بکەن کە ١٢ساڵی ١یانی دوورە وڵاتییان لە هەندەران بەسەربردبوو. کە مەلا مستەفا خۆیشی گەیشتە بەغداد، لەگەڵ چەند سەرکردەیەکی دیکەی (ح ش ع)دا چوومە (هۆتێلی سمیر امیس) _مەنزڵگای کاتی ئەو_ بۆ دیدەنیکردن و بەخێرهاتن کردنی. ئەوە یەکەم چاوپێکەوتنی نێوان (مەلا مستەفا) و منی سیاسییەکی شیوعی بوو.

دوای گەڕانەوەی بارزانی، مەکتەبی سیاسی حیزبمان لە حاڵی شەخسی ئەو و هەڵوێست دیاریکردن بەرامبەری دەکۆڵیەوە، سەرجەم هاودەنگ بووین لەسەر ئەوەی کە کاری هەرە باش بۆ هەمووان و بۆ خودی (بارزانی)یش ئەوەیە ئەو وەك کابرایەکی ناحیزبی و کەسایەتییەکی سیاسی سەربەخۆی دوور لە پەیوەندی بە هەر حیزبێکەوە بمێنێتەوە. لە چاوپێکەوتن و پڕوپاگەندە زارەکیەکانماندا کەوتینە خۆ بەم ئاڕاستەیەدا. تا ئێستایش باوەڕم وایە کە ئەوە کارێکی ڕاست بوو. بەڵام ئەوەی کە ویستمان بۆمان سەرنەچوو، چونکە سەرکردەکانی پارتی هاودەنگمان نەبوون، بەڵکو چالاکییەکی چڕوپڕیان کرد بۆ قەناعەت پێکردنی مەلا مستەفا کە ببێ بە سەرۆکی حیزبەکەیان. هاندەری سەرەکییان بۆ ئەم هەڵوێستە هەستکردنیان بوو بە بێهێزی حیزبەکەیان و ئارەزوو کردنیان بوو بۆ سوود وەرگرتن لە لایەنگریی جەماوەری بارزانی و شان و شکۆی گەورەی بۆ بەرژەوەندی کاری حیزبییات. ناکرێت لە ڕووی مافی پەتییەوە ئەوە بە ئاواتێکی ناڕەوا

دابنیین، بەڵام لە واقیعدا کوورت بینییەکی سیاسی خستە ڕوو. بگرە دەکرێت بڵێین ئەوە بەلای سەرکردایەتی پارتییەوە هەڵەی تەمەن بوو. لەبەر ئەوەی بارزانی سەرباری ئەوەی کە تێکۆشێکی نەتەوەیی سیاسی بوو، لە دەور و بەرێکی خێڵەکی لادێیانەدا ژیا بوو و گەورە بوو بوو و بۆی هەڵکەوتبوو فێری چەردەیەك لە ژیانی حیزبایەتی _تەنانەت بە چەمکە عێراقیەکەیشی_ ببێ و باوەڕیشی پێ نەبوو. حیزب بەلای ئەوەوە لە تیرەیەکی خێڵ یا شتێکی لەم بابەتە دەچوو و هیچی تر نا.

کۆنە سەرکردە تەقلیدیەکان و لە پێشەوەیاندا (ئیبراهیم ئەحمەد) هەڵەیەکی تازەی دزێویان کرد کاتێك لە سالی ١٩٦٠دا پەنایان بۆ دەستڕۆیشتن و تین و توانی بارزانی برد بۆ ڕزگاربوون لە (حەمزە عەبدوڵلا) و ئەوانەی کە لەگەڵیدا بوون و بە چەپڕەو دانرابوون، بە ڕێکخستنی چالاکییەکی نیمچە کودەتایی کە لابردنی تاقمێك و گێڕانەوەی تاقمێکی دیکەی بۆ مەکتەبی سیاسی خستەڕوو. ئەم ڕەفتارەی دەستکردی سەرکردە کۆنەکان مافێکی وای بە بارزانی دا کە ڕاست نەبوو بیبینێ و بەوە بنەما دیموکراتیەکان لە ژیانی ناوخۆی حیزبدا لەکەدار و پێشێلکران. دواتر ئەو کەسەی کە بوو بە سکرتێری پارتی و جێگای (حەمزە عەبدوڵلا)ی گرتەوە، ئەویش لەڕێی ئەوەدا بوو لە کاتێکی دیکەدا هەمان چارەنوسی بە توشەوە ببێت.

* * *

ئەیلولی١٩٥٨ بەشداری یەکەم کۆبوونەوەی پاش شۆڕشی تەمووزی کۆمیتەی ناوەندی حیزبم بووم. هەندێك کادیری پێشکەوتووی وەك (زكي خيري) و (محمد حسين أبو العيس) بە بڕیارێکی مەکتەبی سیاسی بەشدار کران. ڕاپۆرتێکی نوسراو لەبەردەم کۆبوونەوەکەدا نەبوو. (سلام عادل) ڕاپۆرتێکی زارەکی خوێندەوە، پێشتر لەسەر هێڵە درشتەکانی پێکهاتبووین و شیکردنەوەیەکی سروشتی شۆڕشەکەی _لە ڕوانگەی خۆمانەوە_ تێدا بوو بەو پێیە کە شۆڕشێکی بۆرجوازی دیموکراتییە. جەختی کرد کە ئێمە پشتگیری شۆڕش و دەسەڵاتی تازە دەکەین دژی فێڵ و دەهۆڵی ئیمپریالی-کۆنەپەرستی. ئاماژەی بۆ ئەوە کرد کە (ح ش ع) یەکەم حیزب بوو دروشمی کۆماری لەم وڵاتەدا بەرزکردەوە، بەبێ ئەوەی ئاماژە بۆ ئەوە بکات کە ئەم دروشمە لە سەردەمی سەرکردایەتی

ئەودا بێ سەروشوێن بوو. منیش پوختەیەکم لەسەر تەوەری باسەکانی کۆبوونەوەکە تۆمار کرد. پاش ئەوە دارشتنەوەی ئەو ڕاپۆرتەم خرایە ئەستۆ کە بەناوی کۆبوونەوەکەوە دەرچوو.

دوای (شۆڕشی تەمووز) دەستمانکرد بە زیادکردنی ژمارەی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی و مەکتەبی سیاسی حیزب تا تێکڕا گەیشتە ٣٣ ئەندام و پاڵوراو. ئەوە لە مێژووی (ح ش ع)دا ـ تا ئەو کاتە ـ ژمارەیەکی پێوانەیی بوو. (زكي خيري) و (محمد حسين أبو العيس) و (عبدالقادر اسماعيل) لەو یەکەمین کەسانە بوون کە هێنرانە ناو کۆمیتەی ناوەندی. (عبدالقادر اسماعيل) پاش دوورخستنەوەیەکی زیاتر لە بیست ساڵ لە سوریا گەڕایەوە. هەروەها (زكي خيري) و (محمد حسين أبو العيس) نوێترین کەس بوون خرانە ناو مەکتەبی سیاسی حیزب. (عەزیز محەمەد)یش لە کۆبوونەوەی ساڵی ١٩٥٩ی کۆمیتەی ناوەندیدا هێنرایە ناو مەکتەبی سیاسی. لەو کەسانە بووم کە بە دەنگدانی نهێنی دەنگیان بۆدا.

بەم بۆنەیەوە باسی ئەوە دەکەم کە (کەریم ئەحمەد داودی) ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی ئەوپەڕی توڕە بوو و دەستبەجێ نامەیەکی کورتی خستە بەردەم و دەست کێشانەوەی خۆیی لە ئەندامێتی حیزب تێدا ڕاگەیاند. (سلام عادل) لەو پارچە کاغەزە ئاگاداری کردینەوە کە دەست کێشانەوەیەکی تێدا بوو. هۆکارەکەی لای ئێمە ڕوون بوو: نارەزای بوو دژی ئەوەی کە (عەزیز محەمەد) لەبری ئەو هێنراوەتە مەکتەبی سیاسی، خۆی بە شایستەتر دەبینی بۆ ئەندامەتی مەکتەبی سیاسی و ئەوەی لە عەزیز دەرگرت کە پێشتر سەرکردەی تاقمی ڕەنجدەران بووە. ئەو بابەتەی بە گوێدا نەدەچوو کە ئەوانی دیکە قەناعەتیان بەوە نییە ئەو بخرێتە ناو مەکتەبی سیاسی. (سلام عادل) لەگەڵیدا نەرم و نیان و باش بوو، بە درێژای دوو ڕۆژی تەواو هەوڵێکی بێ ئەندازەی دا تا دواجار قەناعەتی پێکرد دەست کێشانەوەکەی ڕابکێشێتەوە. پێم وایە ئەم هەڵوێستەی (سلام عادل) هەڵە بوو، ئەگەر چی بە تەنگەوە هاتنی بەرژەوەندی حیزب بۆ ئەوە هانی دابوو. باشتر وابوو دەست لە (کەریم ئەحمەد) هەڵبگرێت و تەنگە تاو نەکرێت و هەوڵی زۆری نەدرێت بۆ قەنهاعەت پێکردنی تا واز لە بیروڕا و ئارەزووی دەست کێشانەوە بهێنێ.

(سلام عادل) لە کۆبوونەوەیەکی ساڵی ١٩٥٩ی کۆمیتەی ناوەندادا بابەتی پاڵاوتنی (عزيز الحاج)ی بۆ ئەندامیەتی کۆمیتە خستەڕوو، بەوە پاساوی دایەوە کە عەزیز دەستی

ڕۆژنامه نوسی هەیە. من و (عەزیز محەمەد) یەك هەڵوێستمان هەبوو: من پاڵاوتنیم ڕەدکردەوە و کەمێك بە درێژی باسی ئەوەم کرد کە ئەو لە بەندیخانەی بەعقوبە پشتی تێ کردین و گەلێك هەڤاڵی دیکەیش بەم ڕاستییە دەزانن. کە لە پێشکەش کردنی ڕوونکردنەوەکانم بوومەوە، (عەزیز محەمەد) ڕایگەیاند و گوتی:

- (أبو سلام) هەرچییەکی گوت من لایەنگری دەکەم و لەگەڵ ڕایەکەی ئەودام و دژی پاڵاوتنی (عزیز الحاج)م.

لەگەڵ ئەوەیشدا (سلام عادل) زۆرایەتی دوو سێیەکی دەنگەکانی بۆ پاڵاوتنی بەدەست هێنا، گەرچی پڕ بە پێستی ئەو پلەیە نەبوو و گرنگترین خەسڵەتی سەرکردەی سیاسی شۆڕشگێڕی لە وڵاتێکی وەکو عێراقدا تێدا نەبوو. دیارە ئەگەر (عزیز الحاج) لە دەرەوەی ئەندامیەتی کۆمیتەی ناوەندادا بهێڵرایەتەوە، بە شێوەیەکی باشتر و زیاتر سوودی بە حیزب دەگەیاند.

* * *

چەند ڕۆژێك دوای لە بەندیخانە دەرچوونم، سەر لەنوێ لە پشت دەستاژۆ(سوکان)ی ئۆتۆمبیل دانیشتمەوە. ماوەیەك بوو بەبێ ئەوەی مۆڵەتی لێخوڕینم هەبێت، ئۆتۆمبیلێکی (گریسلەر)ی ئەمریکایی گێڕ ئۆتۆماتیکم لێ دەخوڕی. ماوەیەکی کەمیش ئۆتۆمبیلێکی (ئۆستن)ی ئینگلیزیم لێ دەخوڕی، کاتی خۆی لە (حەببانیە) لە ئەفسەرێکی ئینگلیز کڕدرا بوو. دەستاژۆکەی وەك لە بەریتانیا نەریتی لای ڕاست بوو. ئەو وەختەی داوای وەرگرتنی مۆڵەتی لێخوڕینم کرد، لە لێخوڕیندا باشتر بوو بووم و لەوە دڵنیا بووم کە من بەبێ هیچ دەستگرتنێك دەردەچم. بە پێچەوانەی (جورج تللو)ی هاوڕێمەوە کە ئەویش داوای مۆڵەتی کردبوو، بەنامەیەکی (طه الشیخلي)ی بەڕێوەبەری پۆلیسی بەغداد بۆ ئەفسەرێکی پۆلیسی هاتوچۆ پشت ئەستوور بوو، نەك بە شارەزایی خۆی لە لێخوڕیندا. باش لە بیرمە ئەو ئەفسەرەی کە (جورج تللو)ی تاقی دەکردەوە لێی پرسی:

- بۆچی مەکینەی ئۆتۆمبیل لەڕادەی ئاسایی پتر گەرم دەبێ؟

جۆرج بە زەردەخەنەوە وەڵامی دایەوە:

- (طه الشيخلي) سلاوت لێ دەکات.

ئەفسەرەکە بە بزەوە هەڵیدایێ:

- نای کە وەڵامێکی میکانیکی نایابە!

ئیتر پلەی دەرچوونی بۆ جۆرج تۆمارکرد، چونکە لە بەرپرسێکی باڵاترەوە ڕاسپێردرا بوو.

* * *

لە سەروبەندی ئەو هەڵچوونە شۆڕشگێرانەیەدا (نوری شاوەیس)ی ەکێك لە سەرکردەکانی پارتیم ناسی و پەیوەندی دۆستانەی نێوانمان توندوتۆڵ بوو. کەسێکی باش و قابیل و لەنو دەروێشتەکەیدا لە پیاوە پاکە کەم ژمارەکان بوو. لە پیاوێك دەچوو ناوازەی نێو ئەنداما خێزانەکەی بێت کە سەرپاکیان یا شیوعی یان لایەنگری ئێمە بوون. لە چاوپێکەوتنێکدا باسی ئەوەی لەلا کردمەوە کە حەزدەکات پەیوەندی بە (ح ش ع)ەوە بکات. لێم پرسی: ئەی لەگەڵ پارتیدا چۆن دەبێ؟ وەڵامی دامەوە کە ئێمە چیی لێ داوا بکەین و ئەو وا دەکات: واتە لە پارتیدا بمێنێتەوە یا لێی بێتەدەر. مۆڵەتم دایێ تا بابەتەکە بەرچاوی (سلام عادل) بخەم. لە کۆڕێکی بچووکە ئەندامانی مەکتەبی سیاسیدا کە (سلام عادل) و (زكي خيري) و (محمد حسين أبو العيس)ی تێدا بوو مشتومڕمان لەسەر کێشەکە کرد و پێکهاتین بۆ ئەندامیەتی (ح ش ع)ی بپاڵێوین و بەسەڵتی پەیوەندیمان پێوە بکات و هەروا بهێڵینەوە و نهێنی ئەو پەیوەندیەش بپارێزین. مەکتەبی سیاسی حیزب ڕەزامەندی خۆی لەسەر ئەم بڕیارە پیشاندا. دوای عێراق بەجێهێشتنم (پایزی ١٩٦٠)، لە هەواڵ و پەیوەندی ڕاستەقینەی بە حیزبەوە دابڕام و هیچم لێ نەدەزانی. (شوباتی١٩٧٩)نەبێ کە لە شاری بەرلینی خۆرهەڵات پێی گەیشتم. ئەوە دواین چاوپێکەوتن بوو لەگەڵیدا. گوتی:

- من تا ئێستایش هەر ئەوەم کە لە سەردەمی (عبدالكريم قاسم)دا بووم _مەبەستی پەیوەندی خۆی بوو بە حیزبەوە.

دوابەدوای چاوپێکەوتنم لەگەڵ (نوری شاوەیس)دا، کە چاوم بە (عەزیز محەمەد) کەوت ئەم هەواڵەم پێ گەیاند. ئەمە داوایەکی هاوچەشنی (عبدالوهاب محمود)ی

سەرۆكی پێشووی سەندیكای پارێزەرانم بیردەخاتەوە بۆ قبوڵكردنی لە ڕیزەكانی حیزبی شیوعیدا تا وەك باڵوێزێكی عێراق _عبدالكریم قاسم دای نابوو_ بە ئەندامیەتی حیزبەوە بچێتە (مۆسكۆ)، كاتی خۆی هاتنە ڕیزی (عبدالوهاب محمود)یشمان پەسەند كرد و پێوەندییەكی سەڵتەزەلامی تایبەتی بڕۆ ڕێكخرا.

بەم بۆنەیەوە پێم خۆشە بە چەند وشەیەك باسی پەیوەندی (عبدالكریم قاسم) بە (ح ش ع)ەوە بكەم. گەلێك قاو داخران و بڵاوكرانەوە لەو بارەوە كە ئەو شیوعی و ئەندامی حیزب بووە بەناوی خواستراوی (مطر)ەوە و زۆر لە سەرۆكانی دەوڵەت و بەرپرسانی حوكمەتی و هی دیكە ئەم قاوەیان جوویەوە. ئەوە قاوێك بوو فڕی بەسەر ڕاستییەوە نەبوو. ئەو ئەفسەرێكی نیشتیمانی سەربەخۆ بوو و پێشەوایەتی باڵی سەرەكیی جوڵاندنەوەی ئەفسەرانی ئازادیخوازی بێلایەنی لە سوپای عێراقدا دەكرد. (سلام عادل) بۆی باس كردم كە (عبدالكریم قاسم) لە ڕێگای (رشید مطلك)ی هاوڕێی پیاوچاكی خۆیەوە و جاروباریش لە ڕێگای مولازم (حامد مقصود)ی ئەفسەری شیوعییەوە پەیوەندی بە (ح ش ع)ەوە هەبوو.

بە باوەڕی من، (ماجد محەمەد أمین)ی دادخوای گشتی لە دادگای گەل كە(فاظل المهداوي) سەرۆكایەتی دەكرد، لانی كەم بۆ ماوەیەكی دیاریكراو؛ پەیوەندی بە (ح ش ع)وە هەبوو. بەڵام (فاضل المهداوي) ڕۆژێك لە ڕۆژان نەهاتە ناو (ح ش ع)، وەك (وصفي طاهر) كە خزمێكی (زكي خيري) و دۆستێكی شیوعیەكان بوو.

هێندەی پەیوەندی بە دانیشتنەكانی دادگای گەل و شێوازی (فاضل المهداوي)یەوە هەبێت لە دادگایكردندا _ئەمەیان بەزۆری بە شێوەیەكی نابابەتی لەسەری نوسراوە_ ئێمەی بەرپرسانی (ح ش ع) یان لایەنگر بووین بەبێ هیچ خۆلێپاراستن (تحفظ)ێك یان لایەنگری خۆلێپارێز و لە هەمان كاتدا ڕەخنە گربووین. خۆم ئەم ڕایەی دواییانم هەبوو ئاشكراكاری لە دانیشتنەكانی دادگاییكردندا و بڵاوكردنەوەی ڕووداوەكانی وەكو خۆیان بۆ ڕای گشتی ڕاستەوخۆ لە ڕێگای ڕادیۆ و تەلەفزیۆنەوە دیاردەیەكی هەناوی دیموكراسی بوو، چونكە خەڵكانی لایەنگری دەسەڵاتداران و خەنیمەكانیان وەك یەك دەیانتوانی ڕاستەوخۆ ئاگاداری ورد و درشتی دادگایكردنەكە ببن. پیاوی بەداد كاتێك دەكەوێتە بەراوردكردنی ڕووداوەكانی ئەو ڕۆژانە و كردەوەكانی ئەم ساڵانەی دوایی حوكمدارە

بەعسییەکان کە بریتی بوون لە؛ فڕاندن و گرتنی ملهوڕانە و ئەشکەنجەی دڕندانە و کوشتنی سەدان و هەزاران بە ئەشکەنجەدان و چەندین ڕێوشوێنی هەرچی و پەرچیانە و تەنانەت بەبێ دانەوەی لاشەی کوژراوەکان بە کەسوکاریان و بەبێ دەرکردنی یەك وشە لە بارەیانەوە، دەزانێ دانیشتنەکانی دادگایکردن تا چ ئەندازەیەك ئاشکرا بوون. لە چالاکیەکانی ئەنفالی دژ بە کوردستاندا ساڵی ١٩٨٨ ژمارەی ئەوانە بە چەشنێکی بێ سەروبەر و بەبێ هیچ دادگایکردنێك کوژران؛ سەد هەزاری تێیەڕاند و زۆربەیان ژن و منداڵ بوون. بەرپرسان و ئەندامانی حیزبی بەعس کە ساڵی ١٩٦٠ بە تۆمەتی پیلانگێڕان یا بەهۆی هاویەشیکردنیانەوە لە هەوڵی غافڵکوژکردنی (عبدالکریم قاسم)دا دەستگیرکران، بە بەرچاوی هەموانەوە لە دادگاکەی (فاضل المهداوي)دا و لە سایەی حوکمەتی (عبدالکریم)دا بە ئاشکرا دادگایی کران. پارێزەریان هەبوو داکۆکیان لێ دەکردن و وەك خەڵك دەیانزانی بۆچی ئەمیان ڕیسوا دەکرێت و ئەویان بێ تاوان دەردەچێت، لە کاتێکدا (عبدالکریم قاسم)ی سەرۆکی وڵات و (فاضل المهداوي)ی سەرۆکی دادگاکەی و (ماجد الامین)ی دادخوازی گشتی بەبێ هیچ لێکۆڵینەوە یاخود دادگایکردنێك و بە شێوەیەکی هەرچی و پەرچیانە کوژران.

ئەگەر لە عێراقی ئەو ڕۆژانەدا بۆچوون وەرگرتنێکی ئازاد بکرابایە، چوار لەسەر پێنجی عێراقیەکان پشتگیری دادگاییکردنەکانی (فاضل المهداوي)یان دەکرد. بۆیە ئەوە بەڕاستی دادگای گەل بوو، بەڵام ئەگەر پێوانە ژیارییەکانی وڵاتانی پێشکەوتوو لەبەر چاو بگرین، ئەوا (فاضل المهداوي) جاروبار لە دادگایکردندا پەنای دەبردە بەر چەند ڕێوشوێنێکی ناپەسەند، وەك هەڵدانی لەسەر قسەی تاوانباران و شتی وا.

تاوانبارانی دانیشتنێکی دادگا کە لە بەرپرسانی حیزبی بەعس بوون، زانیاری و قسەکانیان پێچەوانەی ڕاستییە مێژوویەکان بوون و مەبەستیان لەوە ڕەدکردنەوەی ئەو تاوانانە بوو کە درابوونە پاڵیان. (عزیز الشیخ) لەماڵەوە دانیشتبوو و تەماشای تەلەفزیۆنی کردبوو، کە ئەوەی بیستبوو بە توڕەییەوە هەستا بوو و بیستۆکی تەلەفزیۆنەکەی هەڵگرتبوو و تەلەفۆنی بۆ دادگای گەل کردبوو و قسەی ئەوانی بەدرۆخستبوویەوە و ئامادەی خۆی پیشان دابوو شایەتی لەبەردەم دادگادا بدات. بەخێرهاتنیان کردبوو و داوایان لێکردبوو دەم و دەست ئامادە بێ. شایەتیەکەیمان بە تەلەفزیۆن بیست. بەلای هەموومانەوە شتێکی کتوپڕ بوو. ئەوە بێزاری و نارەزای لە ناوماندا هورووژاند، چونکە پیشەی ئێمە نەبوو بە هیچ

شێوەیەك خراپی دەرهەق بە ڕابردووی ئەوانە بکەین، لەکاتێکدا پەیوەندییەکی بەرمیبان لەگەڵماندا هەبوو. ئێمە بە جۆرێکی جیاواز لە ئێستای بەعسیەکان دەمانڕوانییە ڕابردوویان، وەك چۆن پێداگربووین لەسەر پەردە هەڵنەماڵین لە ڕووی هیچ نهێنییەکی هاوپەیمانەتیەکانی پێشوو بە شێوەیەك کە خراپەکاری بۆ هاوپەیمانەکانمان تێدا بووبێ. (سلام عادل) لەو کەسانە بوو کە لە (عزیز الشیخ) نارەزا و بەقین بوو، ڕاوێژی پێ کردین چی بکەین. ڕێککەوتین لە ڕۆژنامەکەماندا (یەکگرتنی گەل-اتحاد الشعب) سەرکۆنەیەکی ناکاری (عزیز الشیخ) و داوای لێبوردنێك لەو ڕووداوە بڵاوبکەینەوە. لایەنەکانی دیکەی (بەرەی یەکگرتنی نیشتیمانی)یش نارەزاییان بەرامبەر دەربڕی و هەندێکیان داوای سزای توندیان لێ کردین. بەڵام (کمال الجادرچی) گوتی: ئەوەی کە لە ڕۆژنامەکەتاندا بڵاوکرایەوە مەبەستەکە بەدەستەوە دەدات.

* * *

پاش شۆڕشی (تەمووزی ١٩٥٨) بۆ یەکەمجار چاوم بە (کامل الجادرچی)کەوت. بۆ ناسین و ڕێزلێنان سەرم لەماڵە نیمچە ئەریستۆکراتیەکەی دا لە گەڕەکی (الکسرة)ی بەغداد. بۆم دەرکەوت برادەرایەتی خۆش و بەدەست و دڵە و بایەخ بە کتێبخانە گەورەکەی دەدات و سوورە لەسەر دەوڵەمەند کردنی. کە هاتینە سەرباسی بارودۆخی سیاسی و ئەوە کە لە گۆڕانکاریەکانی دوایدا چیمان پێ باشترە، (کامل الجادرچي) لەسەر سیاسەتی ئێمە هەڵیدایێ و چیرۆك ـــیا نوکتە ـــیەکی بڵاوی ناو بەغدادیەکانی بۆ گێڕاینەوە: «یان چەقۆ یان کێری مەلا». (نصیر)ی کوڕی، لاوێکی ئەندامی (ح ش ع)بوو. کاتێك هات قاوەمان بخاتە بەردەم، (کامل الجادرچي) بە گاڵتە و ڕاستییەوە گوتی:

- تکام وایە ئامۆژگاریی (نصیر)ی کوڕم بکەن تا بە شێوەیەکی دۆستانە لەگەڵ باوکیدا بجوڵێتەوە و بە بۆرجوازییەکی دوژمنی دانەنێت.

هەر لەم ڕووەوە، دیاردەیەکی تێبینیکراو و گشتی لە عێراقی ساڵانی چل و پەنجادا ئەوە بوو زۆربەی کوڕانی پیاوە نیشتیمانپەروەرەکانی دژ بە ئیمپریالیزم و جار ناجاریش کوڕانی کەسایەتیە نا نیشتیمانپەروەرەکان لە باوکیان جیادەبوونەوە و ڕێگای چەپڕەوییان دەگرت و دەچوونە ڕیزی حیزبی شیوعییەوە.

هاتنه ڕیزی (ح ش ع)ی کوڕانی چینی ئەریستۆکراتی و پیاوانی چینی حوکمدار و هەندێك گەورە دەرەبەگی کورد و عەرەب بە پێچەوانەی خواست و ئارەزووی باوکیانەوە، شتێکی دەگمەن نەبوو. من ئەو دیاردەیە بە دوو شت لێك دەدەمەوە: تەشەنەکردنی تیرۆر و چەپاندن و بێبەشکردنی گەل لە ئەنجامدانی مافە دیموکراتیەکانی لەلایەکەوە و ڕاستیی سیاسەت و پەلهاوێشتنی لایەنگریی گەل لە (ح ش ع) لەلایەکی دیکەوە.

* * *

بەر لە شۆڕشی تەمووز دوژمنایەتیکردنی ئیمپریالیزم و ڕژێمی پادشایەتی (عبدالکریم قاسم) و (عبدالسلام عارف)ی جووتە ئەفسەری نیشتیمانپەروەری لە چوارچێوەی جووڵانەوەی ئەفسەرانی ئازادیخوازدا کۆکردەوە، لەکاتی جێبەجێکردنی چالاکییە سەربازییە بە جەرگانەکەی کودەتایشدا (عبدالسلام) لە بەردەستی (عبدالکریم دا کاری دەکرد. دوای سەرکەوتن (عبدالسلام) پلەی بەرپرسی دووەمی دەوڵەتی گرت و لە ڕووی سیاسییەوە لەچاو (عبدالکریم)ی هاوڕێیدا ڕاستڕەو بوو. بەڵام پاش نەمانی ڕژێمی پادشایەتی لەبەر هەم ناکۆکی فیکری-سیاسی لە نێوانیاندا و هەم بەیەکدادانیان لەسەر کورسی پێشەوایەتی، هێندەی نەخایاند دەسەڵات وەرگرتن پەیوەندی دۆستانەی دوایی پێهێنا و ململانێیەکی توندوتیژ لە نێوانیاندا جێی گرتەوە. لە جەنگەی ئەم ململانێیەدا دەبوو هەریەکەیان بە شوێن یەکێك لە ناوەند و هێزە سیاسیە جەماوەریەکاندا بگەڕێ تا پاڵی پێوە بدات و ئەویش پشتگیری بکات. (عبدالسلام عارف) بە حوکمی خولیا نەتەوەییە ڕاستڕەوەکەی و لە گەرانیدا بە شوێن پاڵپشتێکدا ڕووی کردە ناوەندە نەتەوەییە ڕاستڕەوەکان بە تایبەت بەعس. لەکاتێکدا (عبدالکریم قاسم) ڕووی کردە هێزە دیموکراتییە چەپڕەوەکان و بە تایبەت (ح ش ع)کە بە بەربڵاوی دەستی لەنێو گەلدا دەڕۆی، ئەویش دامەزراندنی جۆرە پەیوەندییەکی _نەنوسراوی_ دۆستانە و هاوپەیمانانەی نێوان هەردوولا _عبدالکریم قاسم و شیوعیەکان_ بوو. عبدالکریم بە تایبەت لە قۆناغی پەیمان بەستنیدا لەگەڵ (ح ش ع)دا گرنگترین دەستکەوتەکانی بۆ لە ڕووی سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە سەقامگیرکردنی سەربەخۆیی نیشتیمانی بەدی هێنا، چونکە لە پەیمانی بەغداد و توقی ئیستەرلینی دەرچوو و یاسای چاککردنی کشتوکاڵی دانا و بەوە لایەنگری جەماوەری ڕژێمەکەی یەکجار زیاد کرد. دوا بەدوای سەرنەکەوتنی (عبدالسلام عارف)لە هەوڵەکانیدا بۆ ڕێکخستنی کودەتایەکی سەربازی تازە کە گەیشتنە کورسی باڵاتری حوکمی بۆ

دەستەبەر بکات، پەیوەندی نێوانیان تێکچوو کۆتای پێهات. کە عبدالکریم دەستی لە سەرکەوتن گیربوو زیاتر لە خۆی گۆڕا و خولیای دیکتاتۆری سەربازی-تاکڕەوی تاوی سەند. ئەوەندەی پێ نەچوو پشتی کردە هاوپەیمانە شیوعیەکانی و دوژمنایەتیی خەنیمە نەتەوەییەکانی کەمکردەوە.

* * *

(جمال عبدالناصر) بە توندی دژی بەستنی پەیمانی بەغداد و چوونە پاڵ ئەو پەیمانەی ڕژێمی پادشایەتی عێراق ڕاوەستا. لە قۆناغێکی دیاریکراودا پێشەوایەتی خەباتی نەتەوەیی ئازادیخوازانەی نەتەوەی عەرەبی کرد دژی ئیمپریالیزم و هاوپەیمانەکانی لە ناوچەکەدا. بۆیە سروشتی و گرنگیش بوو بە گەرمی و توند پێشوازی لە (شۆڕشی ١٤ی تەمووز) بکات هەر لە یەکەمین کاتژمێرەکانیەوە. بەڵام پێشهاتەکانی دوایی ڕونیان کردەوە کە ئەم پێشوازیکردنەی لە ئارەزووی ئەو بەدەر نەبوو بۆ ئەوەی دەستبەجێ و بەبێ هیچ لەبەرچاوگرتنێکی بنچینەکانی دیموکراسی عێراقی نوێی تازەکی ئازادکراو بداتە پال کۆماری عەرەبیی یەکگرتوو (کە ئەوسا لە میصر و سووریا پێکهاتبوو). لە عێراق خۆیشیدا (حیزبی بەعس) بۆ گەیشتن بە حوکم نەك دروشمی یەکێتی، دەم و دەست یاخود یەکسەر چوونە ناو ئەو یەکێتیەی بەرزکردەوە (کەچی لە قۆناغەکانی حوکمداربوونیدا هەموو یەکێتیەکی دەم و دەستی ڕەتکردەوە). ئێمە دژی یەکێتی ڕانەوەستاین، بەڵام دروشمێکی باشتر و زیاتر مەنتیقی و بە دەنگەوە هاتووی داواکاریەکانی هەل و مەرجەکەمان دارِشت-دروشمی یەمگرتنی فیدراڵی. داوایشمان کرد یەکگرتنەکە لەسەر بناغەیەکی دیموکراسی دابمەزرێت، بە ڕەچاوکردنی تایبەتمەندە مێژوویە ناوچەییەکانی هەر وڵاتێك. ئەم هەڵوێستەمان پشتگیری بەشی هەرە زۆری گەلی عێراق و ڕژێمی (عبدالکریم قاسم)یشی بە نسیب بوو. دەکرێت جەخت بکەین کە کاتێك (جمال عبدالناصر) کەوتە دژایەتیکردنی ڕژێمی (عبدالکریم) و (ح ش ع) و پشتگیری بەعسیەکان و (عبدالسلام عارف) و گرەوی لەسەر ئەوە کرد داوایان لێ بکات دەست بەجێ بێنە نێو یەکێتیەکەوە، هەڵەیەکی مێژووی کرد. تەنانەت ئەگەر بۆیشی بلوایە عێراق بخاتە ناو کۆماری عەرەبی یەکگرتووەوە، ئەوا سەرەنجام ئاکامەکەی هەمان ڕووداوی ساڵی ١٩٦٠ی سووریا دەبوو.

* * *

یانەی کوردانی فەیلی لە بەغداد ئاهەنگێکی گێڕا لەسەر شەرەفی هەم (مەلا مستەفای بارزانی) دوابەدوای هاتنەوەی لە دوورە وڵات و هەم ئێمەی تاقمێك لەو شیوعیانەی کە پاش شۆڕش لە بەدیخانە دەرچووین. (فاضل المهداوي) و (ماجد الامین) و (وصفي طاهر) لە ناو بانگکراوەکاندا بوون. چەند سرود و گۆرانییەکی نیشتیمانی لە ئاهەنگەکەدا پێشکەش کران و چەند هوڕا کێشانێکی هەمە چەشنەی دژی کۆلۆنیالیزم و کۆنەپەرستییان تێهەڵکێش بوو. کە جەماوەر بە شێوەیەکی پڕ خۆش هوڕای بۆ ژیانی بارزانی کێشا، بارزانی هەستا و ئامادەبووانی بێدەنگ کرد و ــ بە نەریتە ساکارە جووتیار ئاساکەی ــ داوای لێکردن هوڕا بۆ ژیانی پێشەوا (عبدالکریم قاسم) بکێشن نەك ئەو کە ــ بەقسەی خۆی ــ شەرەفمەند دەبێ هەر ئەوەندە ببێتە قەیتانی پێڵاوەکانی پێشەوا عبدالکریم.

لەم ئاهەنگەدا شتێکی کتوپڕی بچووکم بە ڕیشەوە بوو، لە ناکاودا کابرایەك هاتە لام و بە گەرمی تەوقەی لەگەڵدا کردم و لێی پرسیم:

- ماموستا دەمناسی؟
- نەخێر نەمناسیوی، جەنابت کێیت؟
- من (پاشا)ی هاونیشتمانم، خاوەنی ئەو خانووەی کە (ئەیلولی ١٩٤٩) مانگێکی ڕەبەق بەندکرا و ئەشکەنجەدرا لەبەر ئەوەی ئێوەی لە هۆدەیەکی خانووەکەدا بوون لە (باب الشیخ). بیرتە؟ خانووەکەتان چۆڵکرد ئینجا بەسەریاندا داو گرتمیان.
- بەڵێ باش لە بیرمە و شادمانم کە لێرە دەتبینم دوای ڕووخانی ئەو ڕژێمەی کە ئێمەی ڕاوەدونا و تۆیشی بەندکرد و ئەشکەنجەی دای.

* * *

لە (شوباتی ١٩٥٩)دا بۆ یەکەمجار بووم بە هەڵگری پاسپۆرتێکی یاسایی عێراقی و بۆ بەجێهێنانی داوەتی حیزبی شیوعی سۆڤییەتی لەناو وەفدێکدا سەفەرم کرد بۆ (مۆسکۆ) تا وەك میوان لە کۆنگرەی بیست و یەکەمیدا هاوبەشی بکەین. وەفدەکە (سلام عادل)ی سکرتێری حیزب سەرۆکایەتی دەکرد. لە فڕۆکەیەکی (کەی ئێل ئێم)دا بەغدادمان

بەجێهێشت و لە یەکێك لە باڵاترین هۆتێلەکانی (ئەمستردام) لەسەر حسابی ئەو کۆمپانیایەی کە هەڵی گرتین ماینەوە و چاوەڕوانی گەیشتنی ئەو فڕۆکە سۆڤیەتیەمان دەکرد کە بۆ مۆسکۆ هەڵیدەگرتین. ویستمان کەڵك لەوە وەربگرین کە لە (هۆڵندا)ین، بۆ یەکتر ناسین دیدەنی بارەگای حیزبی شیوعی هۆڵنداmان کرد. سواری پاسێك بووین و ناونیشانی حیزبی شیوعیمان لە بلیت بڕ(جابی)ەکە پرسی. کە زانی ئێمە بێگانەین، مشووری خواردین.ناوی ئەو وڵاتەی لێپرسین کە لێیەوە هاتووین. بێ هودە هەوڵمان دا کە تێی بگەیەنین عێراق لە کوێیە، هەرگیز ناوی عێراقی نەبیستبوو، ئەگەر چی شۆڕش هەواڵەکانی عێراقی لەسەر ئاستی جیهان خستبووە پێشەوە. ئەم بلیتبڕە هۆڵندییە بە ڕادەیەك لە سیاسەت، هەتا لە بیستنی هەواڵی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن دوور بوو، ناوی عێراق و (شۆڕشی ١٤ی تەمووز)ی نەبیستبوو. کە (عبدالکریم شریف) پێی گوت ئێمە لە "بەغدادی هەزار و یەك شەوە" وە هاتووین، کابرا وەڵامی دایەوە:

- بەغدادی هەزار و یەك شەوە باش دەزانم و زۆرجار چیرۆکەکانیم خوێندۆتەوە. ئێستاکە هەموو شتێك ڕوون و ئاشکرایە.

لە فڕۆکەخانەی مۆسکۆ ئەندامێکی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی شیوعی سۆڤیەتی چاوەڕێی دەکردین. بۆ ئەو ڤێلایە گوێزراینەوە کە ماڵی (ستالین) بوو تا ڕۆژی کۆچی دواییکردنی. بینایەکی ساکار بوو، ناوماڵێکی ئاسایی تێدا بوو. حەوزێکی مەلەکردنی سادە و سەربەتاڵ لەبەردەم بیناکەدا بوو، قوڵیەکەی وا دیاریکرابوو کە لەگەڵ باڵای کورتی (ستالین)دا بگونجێت. هەندێك لەو درەختە مزرەمەنیانە لە قوژبنی باخەکەی دەرەوەی بیناکەدا بوون کە دەیانگوت ستالین کاتی خۆی پەروەشی خزمەتکردن و شەونوخونی پێوە کێشانیان بووە. دارستانێك دەوری بیناکەی دابوو و یەکێك بوو لە دارستانەکانی دەوروبەری مۆسکۆ. بینایەك لەولا بیناکەی دیکەوە هەر لە نێو دارستانەکەدا بوو، جاران بارەگای پەل(فصیل)ی پارێزگاریکردن بوو و دوایی کرابوو بە نەخۆشخانەیەکی سەر بە کۆمیتەی ناوەندی.

بایەخێکی تایبەتی درا بە وەفدەکەمان، چونکە وەفدی یەکێك بوو لە حیزبە شیوعییە گەورەکانی وڵاتانی جیهانی سەرمایەداری. سۆڤیەتیەکان بۆ ڕێزنان لە نەخشی (ح ش ع) و پایە دیارەکەی پێیان ڕاگەیاندین وەفدی ئێمە یەکەم وەفدی ناو میوانەکان دەبێ گوتاری

خۆی بخوێنێتەوە. ئەوەمان بە جۆرە ئیمتیازێکی گەورە دانا کە بە حیزبمان بەخشرابێ. بەڵام کتوپڕ دۆخەکە گۆڕا چونکە وادەی خوێندنەوەی گوتارە ئامادەکراوەکەمان هات، کەچی وەفدێکی دیکە بانگکرا گوتارەکەی بخوێنێتەوە و فەرامۆش کراین بەبێ ئەوەی هۆکارەکەی بزانین. ڕۆژی دوای هۆکاری ئەوەمان زانی! گوتارەکەمان هیچ بە شان و باڵ هەڵدانێکی (عبدالکریم قاسم)ی تێدا نەبووە، بەرپرسانی بەشی نێودەوڵەتی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی شیوعی سۆڤیەتیش بەمە ڕازی نەبوون. تکامان لێکرا ئەم پێدا هەلدانەی ناوکێش بکەین. ئەوە چی دەگەیەنێت؟ مانای ئەوەیە ئێمە ئازاد نین گوتار بەناوی وەفدەکەمانەوە و لەسەر هەل و مەرجی ئەو وڵاتە کە لێیەوە هاتووین بخوێنینەوە. بەڵکو دبێت گوتارەکەمان لەگەڵ ڕای سەرکردایەتی سۆڤیەتیدا لەسەر خودی عبدالکریم هاوجووت بێت. بەواتایەکی دیکە؛ پەیوەندی نێوان ئێمە و سەرکردایەتی سۆڤیەتی لەسەر بنچینەی هاوسانیی ڕاستەقینە هەڵنەچندراوە، بەڵکو پەیوەندیەکە لە نێوان سەرکردە و سەرکردایەتی کراودا.

هەمووومان یاخود زۆربەمان نارەزایەتیمان لەم کردەوەیە دەربڕی. بەڵام پێمان بە جەرگی خۆماندا نا و ملمان بۆ کەچ کرد و ڕستەی 'کوڕی بەخشندەی گەل (ابن الشعب البار)'مان وەك پێدا هەڵدانێك بە خودی (عبدالکریم) دانا و ئاخنیمانە گوتارەکە. دوای ئەوە و دوو ڕۆژ پاش ئەو وادە دیاریکراوە ڕێیان پێداین گوتارەکە بخوێنینەوە. دیارە ئەم ڕستەیە بیرۆکەیەك بوو خرایە ناو هێڵی سیاسیمان و لە درێژایی قۆناغی دوای لە ڕووی ڕێبازی سیاسیمانەوە بەرامبەر بە دەسەڵاتداران زۆر لەسەرمان کەوت. بە واتایەکی دیکە؛ ئەوە دەربڕینی گەوهەری ئەو ڕێبازە بوو کە دواتر بە پەرەسەندنی نا سەرمایەداری ناودێر کرا.

لەکاتی مانەوەماندا لە (مۆسکۆ) چاومان بە گەلێك سەرکردەی حیزبە شیوعیەکان کەوت، لەوانە (ئایدت)_ یان عائید- وەك خۆی ئاماژەی کرد_ی سکرتێری حیزبی شیوعی (ئەندەنوسیا) کە ئەوسا سەرکردایەتی یەکێك لە گەورەترین حیزبە شیوعیەکانی جیهانی سەرمایەداری دەکرد. ئایدت گوێی لە قسەکانمان گرت لەسەر (شۆڕشی ١٤ی تەمووز) و دەسترۆشتووی بێ ئەندازەی حیزبمان و تین و توانی زۆر و زەبەندی خەباتگێڕانەی. بۆیە هەڵیدایێ و گوتی:

- له ئەندەنوسیا بە دۆخیکی ئاوادا تێپەڕ بووین و پێمان وابوو هەموو کاروبارەکان لەدەستی خۆماندان. پاشان دەرکەوت ئێمە خەیاڵ پڵاو بووین.

شتی جێگای داخ ئەوەیە، (ئایدت) تەنانەت دوای ئەو قسە ئاماژە بۆ کراوەیشی لەگەڵماندا و تا حیزبی شیوعی ئەندەنوسیا تێکشکا و لە ١٩٦٥دا خۆی کوشت، هەر لە خەو و خەیاڵا دەژیا.

ئەندامانی وەفدەکە پاش کۆنگرەی سۆڤیەتی گەڕانەوە بۆ (عێراق) و من لە مۆسکۆ مامەوە بۆ چارەسەرکردنی کۆنە (دیزانتری)ەکەم کە ١٠ساڵ بوو توشی بوو بووم. یەك مانگ لە نەخۆشخانەیەکدا گلدرامەوە و نەخۆشیەکەم بەتەواوی چارەسەر کرا، ئینجا برامە نەخۆشخانەیەکی دیکە، لەوێ لەیەك ڕۆژدا نەشتەرکاریان بۆ لوتی من و (علی الوتار) و (عبدالامیر عباس)کرد و چەند ڕۆژێك تێیداماینەوە. (ناتاشا)ی پەرستاری شۆخە کچی ڕوسیای بەرادەیەك خزمەتی کردین وامان بە خەیاڵدا هات رایانسپاردبێ. بەڵام سەرنجمان دا لەگەڵ هەموو نەخۆشەکانی تردا ئەمە کاری بوو، هەموو نەخۆشێك وەکو کچە هاوڕێیەکی تایبەتی خۆی تێی دەڕوانی. ٢٠ساڵ لەوە بەدوا ئەم پەرستارەم بینی یەکێك بوو لە مامۆستاکانی زانکۆی (مۆسکۆ).

لە نەخۆشخانە بووم کە بیستم؛ (عبدالوهاب الشواف)ی فەرماندەری مەوقیعی موصل هەوڵی داوە کودەتایەکی سەربازی ڕێك بخات. ئەم هەواڵە مایەی ئەوپەڕی نیگەرانی بوو و وای لێکردم لەگەڵ ڕادیۆ چکۆلەکەمدا شونوخونی بکێشم. بە درێژای شەو تا بەیانی ڕادیۆکەم لەلا بوو. هەتاو کەوتنان (گارشین)ی یاوەری پیاوچاکی ڕووسی هاتە لام؛ پیرۆزبای سەرنەگرتنی هەولی کودەتاکەم لێبکات. پاش گەڕانەوەم بۆ بەغداد لە دوادواییەکانی (نیسانی ١٩٥٩)دا، ئینجا بۆم هەڵکەوت ورد و درشتی ڕووداوەکەی (موصل) بزانم. زانیم هەوڵەکە لەلایەن (عبدالوهاب الشواف)و چەند دەست و پێوەندێکی و هەندێك کەسی کۆنەپەرستی سەر بە شێخانی خێڵەکان و بنەماڵەی ئەریستۆکراتیەکانی (موصل)ەوە ڕێکخرا. (جمال عبدالناصر)هاوبەشێکی کارای نەخشەکێشان و چالاکیەکە بوو و لە حیسابەکانیدا هەڵەی کرد. ژمارەی قوربانیان لە شیوعیەکان و لایەنگرانی دیکەی ڕژێم نزیکەی ١٠٠کەس بوو، بەرامبەر بە ٤٠کەس لە قوربانیانی لایەکەی دیکە. خولیای تۆڵە سەندنەوە بەسەر ئاکاری بەرپرسە ناوچەییەکانی حیزبی شیوعیدا زاڵ بوو، بۆیە لە

کاتێکدا که هەوڵەکە سەرکوت کرابووو ١٧کەسیان _ئەوانەی لە ٤٠ کوژراوەکەن_ لە دیارترین خەنیمە سیاسیە لایەنگرەکانی هەوڵی کودەتاکە کوشتبوو.

(حمزه سلمان)ی پارێزەری ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبمان لە سەروبەندی ڕووداوەکاندا وەك سەرپەرشتیارێکی حیزبی لە بەغدادەوە بۆ موصڵ نێردرا بوو. کاتێك پێی گەیشتم (محمد حسين العيس) و (زکي خيري) و (جورج تللو) لەوێ بوون کاتێك لەسەر کوشتنی ئەو ١٧کەسەی دوای خەفەکرانی یاخیبوونەکە گلەییم لێ کرد. دەستی بۆ گیرفانی چاکەتەکەی برد و نامەیەکی دەرکرد و دایمێ و گوتی:

- چاوەڕوانی ئەم گلەییەم لە تۆ و لە هەڤاڵانی دیکە دەکرد، بۆیە ئەم نامەیەم پاراست تا داکۆکی پێ لەخۆم بکەم. ئێستا تکا دەکەم بیخوێنیتەوە و بمدەیتەوە.

نامەکەم خوێندەوە. بە دەستوخەتی (جەمال حەیدەری) و بە ئیمزای مەکتەبی سیاسییەوە نێردرا بوو. ئەو ڕێنوێنیانەی کە تێیدا نوسرا بوون، سەرپەرگیر بوون چونکە فەرمانیان دابوو سوود لەو هەلوێستە وەربگرێ بۆ پاکتاو کردنی سەرانی دوژمن. جا نەمزانی ئاخۆ (جەمال حەیدەری) بە ڕێککەوتن لەگەڵ (سلام عادل) یاخود کەسیکی دیکەیشدا ئەم نامەیەی نوسیبوو یان نا. سەرەڕای ئەم سەرپەرگریە و سەرەڕای پیویستی سەرکۆنەکردنی کردەوەی هەڤاڵانی ئەوێمان، دادپەروەری لەوەدایە پێشەکی ڕەفتار و تاوانەکانی سەرانی ئەو یاخیبوونە سەربازییە سەرکۆنە بکرێن، کە لە یەکەم ڕۆژی یاخیبووندا شەش ئەوەندەی ئەم ژمارەیەیان کوشت و لەوانە (کامل القازانچي)ی پارێزەری دیموکراتی هەڵکەوتوو.

* * *

کە لە (مۆسکۆ)وە گەڕامەوە بۆ بەغداد بە (لوبنان)دا ڕەتبووم و سێ ڕۆژم تێدا بەسەر برد. ئەو ماوەیە پایتەختی جوانی وڵاتەکە و شارەکانی (الجزين) و (دير القمر) و چەند ناوچەیەکی دیکەم بینی. هەندێك دانیشتووی چاخانەیەك لە (الجزين)داوایان لێ کردم ڕێیان بدەم تەماشای ئەو چەند ڕۆژنامە ڕۆژانەیە بکەن کە لە بەیروت کڕیبوومن. لێم پرسین: بۆ خوێندنەوە چ ڕۆژنامەیەکیان بەلاوە باشە، وەڵامیان دایەوە:

- یان (النداء) کە ڕۆژنامەی حیزبی شیوعی لوبنانە، یان (الدستور) کە ڕۆژنامەیەکی مەسیحی ڕاستڕەوی کەم و زۆر سەربەڕ گرە.

کە لە بەیروت سەرم لە نوسینگەی ڕۆژنامەی (النداء)دا بە (احمد غریبة)ی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی شیوعی لوبنان گەیشتم و بە خەسڵەتە حیزبییەکەمەوە خۆم پێناساند. بە پێچەوانەی دابونەریتی ئێمەوە لە بەغداد، داوەتی نەك هەر پارچەیەك بگرە جگەرەیەکی پاکەتەکەیشی نەکردم کاتێك دەریهێنا تا جگەرە بکێشێت و جگەرەیەك بداتە (مصطفی العریس)ی برادەری.

* * *

پاش شۆڕشی تەمووز بۆ یەکەمجار بە (ڕەزا رادمەنیش)ی سکرتێری حیزبی (توودە)ی ئێران گەیشتم کە لە ئەوروپاوە هاتبووە بەغداد بۆ نزیك بوونەوە لە ئێران و چەند پێوەندیکردنێك بە پاشماوەی هەڤاڵانیەوە لەوێ. چەند ڕۆژێك لە ماڵمان مایەوە و بە مرۆڤێکی سادە و چاك و قابیل هاتە بەرچاوم، هیچ ڕۆژێك نەکەوتمە باس و خواس لەسەر چالاکیی حیزبی و بەرهەمی کاری خۆی و دۆخی دامایی حیزبەکەی. دوای زانیم بە یارمەتی (صالح دگلە) لە بەصرە پەیوەندی بە (عباس)ناوێکەوە کردبوو کە خۆیی بە کادیرێکی حیزبەکەی دانابوو. پاشتر دەرکەوت ئەم (عەباس)ـە هەر نۆکەرێکی ساواك (ئاسایشی گشتی)ی ئێران بوو و بەر لەوەی لە وەختێکی درەنگتردا لە لایەن تاقمی (فیدایی خەلق)ەوە بکوژرێت، توانی پاشماوەی ڕێکخستنەکانی (توودە) لە ئێران پاکتاو بکات.

* * *

لە گەرمەی هەستانی شۆڕگێڕانەی تاوسەندووی جەماوەردا ە بەدوای سەرکوتکردنی یایبوونەکەی (عبدالوهاب الشواف)دا هات، خۆپیشاندانی (١ی ئایاری ١٩٥٩)مان لە بەغداد ڕێکخست. ڕێکخستنی شارە نزیکەکانی وەك: (نەجەف و کەربەلا، حلە و فەلوجە، دیالە و ..هتد)مان ڕاسپارد کرێکاران و لاوان بۆ بەشداری تێدا کردنی بنێرن. دروشمەکانیمان بۆ دیاری کرد و بڕیارماندا ببێتە ڤیستیڤاڵێکی کرێکاری میللی و دەستڕۆیی حیزب و خواستی گەل ڕەنگ پێ بداتەوە. هەروەها بڕیارماندا سەرکردایەتی

(ح ش ع)خۆیشی بەناوی (کەژاوەی ڕۆژنامەی یەکگرتنی گەل-اتحاد الشعب)ەوە هاوبەشی خۆپیشاندانەکە بکات. کە خۆپیشاندانەکە سەرلەبەیانی یەکی ئایار دەستی پێ کرد، ئێمە وەك یەکەم کەژاوە هاتینە دەرێ، کەژاوەکە شەقامی (الرشید)ی لە (الباب الشرقي)یەوە بڕی و لە (باب المعظم) کۆتای پێ هات. کە لە (باب المعظم) نزیك بووینەوە ڕووداوێکی سەیر بەسەر کەژاوەکەماندا هات: سەربازێك بە بەرگی ڕەسمیەوە لە ناوەڕاستی شەقامە گشتیەکە و بەردەم کەژاوەکەماندا ڕاوەستا و بە جۆشێکی زۆرەوە هوڕای کێشا:

- بژی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی شیوعی عێراق بە ڕێبەری (عبدالکریم قاسم)ە تاکە پێشەوامان.

پێدەچێت چاوەڕوانی بەدەنگەوە هاتنێکی پڕ خرۆشی وەك ئەوەکەی خۆیی کردبێ. بەڵام ئێمە قڕوقەپمان لێکرد، بۆیە ئەویش واقوڕما و شەقامەکەی بەجێ هێشت.

خۆپیشاندانەکە لە بەیانییەوە تا نیوەی شەو درێژەی کێشا و گەورەترین ڤیستیڤاڵی کرێکاری-میللی لە مێژووی عێراقدا خستەڕوو، هەندێك غافڵگیریی سیاسی پێ بوو، بەتایبەت بەرزکردنەوەی دروشمی هاوبەشی (ح ش ع) لە حوکمدا. پتر لە نیو ملیۆن و تەنانەت نزیکەی ملیۆنێك کرێکار و لاو و کەسانی دیکە لە شەقامی (الرشید) هوڕایان کێشا و داوایان لە (عبدالکریم) کرد شیوعیەکان بەشداری دەسەڵات بکات. ئەمە لە کاتێکدا ئێمە لە مەکتەبی سیاسی سەرجەم دروشمەکانی خۆپیشاندانمان دەستنیشان کرد و ئەم دروشمەمان تێنەخست کە خەڵك دەستپێشخەری بۆ کرد و ئامانجی ئەوە بوو هەم پاڵپشتی شیوعیەکان بکات و هەم عبدالکریم نەورووژێنێت:

« بژی عەبدولکەریمەکەی پێشەوا، بوونی حیزبی شیوعی لە حوکمدا داوایەکی مەزنە».

(سلام عادل) لە کەژاوەی (اتحاد الشعب)دا بەشداریی نەکرد. دوای بڵاوەلێکردنی کەژاوەکە ئێمەی ئەندامانی مەکتەبی سیاسی بە شەقامی (الرشید)دا دابەش بووین تا لە چەند باڵکۆنێکەوە بڕوانینە خۆپیشاندانەکە و چاودێری ڕادەی ڕێکخستنی بکەین. (محمد حسین ابو العیس) یەکەم کەس بوو سەرنجی پەیدابوونی ئەم دروشمە بڕیار لێ نەدراوەی

دا. بۆیە چووە لای (سەلام عادل) کە لە شوێنێکی نزیك لە خۆی بوو. پرسی؛ ئاخۆ دەبێت ڕێگا بە تەنینەوەی دروشمێکی پێشتر بڕیار لەسەر نەدراو بدەین، واتە دروشمی هاوبەشیی (ح ش ع) لە حوکمدا؟ سلام عادل وەلامی دایەوە:

- بێلە بەدڵی خۆیان هوڕا بکێشن، پیویست بە دەستتێوەردان و گۆڕانکاری ناکات.

ڕۆژی دوای بۆ لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی ئەنجامەکانی خۆپیشاندانەکە کۆبووینەوە. پاش لێدوانیکی تێروتەسەل لە مەکتەبی سیاسی بڕیارماندا دروشمی هاوبەشی لە حوکمدا بەدەستەوە بگرین و بەو پێیە کە خواستی کرێکاران و جەماوەری دەردەبڕێ. جا بەڕاستیش وەها بوو. بڕیاریشمان دا هەڵمەتێکی ڕاگەیاندن- ڕۆشنبیرکردن لە ناو ڕێکخستنەکانمان و ناو جەماوەردا بکەین بۆ پشتگیریی ئەم داوایە. کۆبوونەوەکە بڵاوکردنەوەی چەند گوتارێکی بۆ هەمان ئامانج لە ڕۆژنامەی (اتحاد الشعب)دا پێ سپاردم و کردم. هەڵمەتەکەمان لەناو جۆش و خرۆشی ئەندامان و لایەنگرانی حیزبدا بەردەوام بوو، کاتێك یاداشتێکمان لە سەرکردایەتی حیزبی شیوعی سۆڤیەتەوە پێ گەیشت، ڕەخنەی لێدەگرتین لەسەر داوای هاوبەشی لە حوکمدا و هەڵوێستەکەمانی بە سەرپەڕگریەکی چەپڕەوی لەقەڵەم دەدا و جەختی دەکرد کە پێویستە پاڵپشتی دەسەلاتی عبدالکریم بکرێت دژی ئەو فێڵ و دەهۆ ئیمپریالیانەی کە دووچاری دەبن و مەبەستیان ڕوخاندنیەتی.

بەر لە گەیشتنی ئەم یاداشتە لە سەرکردایەتی سۆڤێتییەوە زۆربەمان لە سەرکردایەتی (ح ش ع) سەرمان لە دەسەلات وەرگرتن دەخورا. وا دەمانڕوانییە دروشمی هاوبەشی حوکم کردن کە هەنگاوێکە ڕوو بە دەسەلات وەرگرتن. ئەم ئاواتەمان ڕەوا بوو، چونکە (ح ش ع) بەهێزترین حیزبی سیاسی وڵات و حیزبی زۆربەی ڕاستەقینەی گەل بوو. بۆیە مافی خۆی بوو بەپێی هەموو دابونەریت و پێوانەیەکی دیموکراتیانە ببێت بە حیزبی دەسەلات بەدەست لە وڵاتدا. بەڵام یاداشتی _یاخود نامەی_ سەرکردایەتی سۆڤیەتی تەنها خۆتێهەڵقورتاندنی خەڵکانێکی خۆلێگۆڕاو بوو کە لە هەلومەرجی ڕاستەقینەی عێراق بێ ئاگا بوون و لە (مۆسکۆ)وە لە دووری هەزاران کیلۆمەترەوە لە بەغداد، لە پشت مێزەکانیانەوە دادەنیشتن و خراپەیان دەرهەق بە پەیوەندی برایەتی ئینتەرناسیۆنالانەی نێوان شیوعیەکانی وڵاتە جیاجیاکان دەکرد و سیاسەتێکی چەوتی لەگەڵ واقیعی عێراقدا

نەگونجاویان بەسەرماندا دەسەپاند، لەبری ئەوەی هەوڵبدەن لەڕێگەی ئێمەی خەڵکانی خەباتگێڕ و شارەزای هەلومەرجی ئەم وڵاتەوە لە بارودۆخی وڵاتەکەمان حاڵی ببن. ئێمەیش لای خۆمانەوە دەست بەستەی ئەو ڕێ و ڕەسم و قەبلاندانە بووین کە ئەوسا لە پێڕەوی پەیوەندیەکانی ناو جووڵانەوەی کۆمۆنیستیدا زاڵ بوون. دەروێشی سەرکردایەتی سۆڤییەت بووین و باوەڕمان وابوو کە لە ئێمەی شیوعیە عێراقیەکان پتر لە دۆخی وڵاتەکەمان تێدەگات. ملمان بۆ فەرمانەکە درێژ کرد و وازمان لە دروشمی هاوبەشی حوکمکردن هێنا، دواتریش بە درێژایی سەردەمی عبدالکریم وازمان لە ئامانجی بە دەسەڵات گەیشتن هێنا. پێم وایە ئەگەر ئێمە زیاتر پێگەیشتوو و بە ئەزموونتر بووینایە، داواکەی سۆڤییەتیەکانمان ڕەددەکردەوە. بەڵام لە بەدیهێنانی ئەو ئامانجە ڕەوایەدا کە هەموو حیزبێکی سیاسی لە پێناویدا پێکدێت، واتە ئامانجی بە دەسەڵات گەیشتن بۆ بەدیهێنانی ئەو بەرنامە سیاسی- ئابووریەی کە باوەری پێیەتی و لەسەری دامەزراوە، هەلی مێژووی تەمەنمان لەدەست دا.

لەو کاتەوە کە لە نیوەی ١٩٥٩دا دەستمان لە هەوڵی بە دەسەڵات گەیشتن هەڵگرت، هێڵی سیاسی گشتیمان بەرامبەر بە ڕژێمی عبدالکریم و بەرامبەر ە کێشەی دەسەڵات بە گشتی سەر ڕێبازێکی ڕاستڕەوی کلکایەتی جێگیر بوو. بەڵام چالاکی و نەخشەکانی حیزب بە گشتی و چالاکی هەندێك لە ڕێکخراوەکانی بەتایبەتی لەسەر پەرگریی چەپڕەوانە و کەڵکەڵەی منداڵانە خاڵی نەبوون. هەڵچوونی شۆڕشگێڕانەی تەشەنە کردوو و فراوانی چالاکی جەماوەری و فراوانی ڕێکخستنە حیزبی و سەندیکاییەکانمان لە وڵاتێکی خۆرهەڵاتی پاشکەوتوو و دووچاری چەپاندن و تیرۆردا بە درێژایی دەیان ساڵی ڕابردوو لەوە فراوانتر بوون کە حیزب بتوانێ لەخۆیدا جێگایان بکاتەوە. کادیرە سەرکردەکان، بەتایبەت ئەوانەی باشور و ناوەڕاستی عێراق، خەڵکانێکی ئەوپەڕی سەرپەرگری وەك (حسن الرگاع) لە (المسیب) و (حمید بخش) لە (بەصرە)یان لەناودا بوو.

-١٠-

گۆڕانی ڕێبازی (عبدالکریم قاسم) و نشوستی شۆڕشی ١٤ی تەمووز

لام وایێ خۆپیشاندانی (١ی ئایاری ١٩٥٩)؛ (عەبدالکریم قاسم)ی تۆقاند، چونکە ئەوەی بۆ خستەڕوو کە (ح ش ع)هەر هێزێکی سیاسی پاڵپشتیکەری ئەو نییە دژی خەنیمەکانی لە وێنەی (عبدالسلام مارف) و بەعسییەکان، بەڵکو مەترسییە بۆ سەر خۆیشی لەو ڕووەوە کە دەستڕۆیە و بیر لەوە دەکاتەوە ببێ بە هاوبەشی حوکم و لەوانەیە دوای لەشکرکێشی بکاتە سەر ڕژێم. گۆڕانی ڕێبازی سیاسی عبدالکریم ئا لێرەوە دەستی پێ کرد و هاوکاتی هێرشێکی چالاکی ڕاگەیاندن بوو بە شێوان و درۆ هەڵبەستن لە دژی شیوعیەکان. وەك لە زۆربەی کاتدا بووە بە نەریتێکی باو، هێرشەکە لە ڕووی ڕاگەیاندنەوە (هیچ نەبێ بە ڕواڵەت) ئاڕاستەی چەند کەسێکی دەستنیشانکراو کرا _دژی (سلام عادل)ی سکرتێری حیزب و (جەمال حەیدەری) و (عامر عبدالله)ی جووتە ئەندامی مەکتەبی سیاسی_ بۆ ئەوەی وا پیشان بدرێت کە ئەمە بابەتی ڕەفتاری چەند کەسێکی دیاریکراوە نەك بابەتی دژایەتی سەرجەم جوڵانەوەی کۆمۆنیستی. ڕەنگە هەر لەبەر ئەوە بەسەر ئەو کەسانەوە گیرسابنەوە، چونکە ئەوانە لە بواری پەیوەندی حیزبدا بە ناوەندەکانی دیکەوە دیاربوون.

شایانی باسە (مەلا مستەفا بارزانی) گوڕج و گوڵانە بەشداری ئەم هێرشەی کرد. بەڵام بەزۆری دەنوکی لەسەر (جەمال حەیدەری) بوو. جا نازانم ئاخۆ هۆکارەکەی ئەوە بوو کە جەمال تاکە کەسێکی کوردی ناو ئەوانە بوو کە توشی هێرشەکە بوون یان نا.

مەترسی و وەهمەکانی عبدالکریم پاش وازهێننمان لە دروشمی هاوبەشی حوکم بنچینەیەکی واقیعییان نەبوو، لەبەر ئەوەی ئێمە بووین بە پشتگیری حوکمەکەی و هەر لەسەر ئەو سیاسەتە ماینەوە کە لە یەکەمین قۆناغی شۆڕشدا نەخشەمان بۆ کێشا. مەبەستم سیاسەتی هاوکاری لەگەڵدا کردنی و داکۆکیکردنە لە ڕژێمەکەی دژی هەر هەوڵێکی ڕوخاندنی. لە کاتێکدا ئەو سیاسەتەکەی لەبنەوە گۆڕی! لە ڕێبازی هاوکاری لەگەڵ کردنمانەوە بۆ ڕێبازی بەجۆرەها ڕێگە دژایەتیکردنمان. وڵاتەکە خەڵکانێکی زۆر و بگرە چەندین چینی کۆمەڵایەتی و ڕێکخراوی سیاسی لە دوژمنانی کۆمۆنیزم تێدا بوون. بەر لەوەی ڕژێمی عبدالکریم بە دەزگا سەرکوتکەرەکانی خۆیەوە بداتە پاڵیان،

بەرامبەر بە ئێمە بێ هێز بوون. بەڵام گۆڕانی عبدالكریم هاوسەنگی هێزەكانی سەر شانۆی سیاسی وڵاتی گۆڕی و زەمینەیەكی لەباری بۆ بووژاندنەوەی چالاكی دژ بە كۆمۆنیزم و دیموكراسی و ــبە مانایەكی دیاریكراوــ دژ بە عبدالكریم خۆیشی خۆش كرد. ئاسایی بوو ناوەندی ئیمپریالی و كۆنەپەرستە عەرەبی و بیانیەكانیش پەلە بكەن و هەوڵبدەن سوود لەو دۆخە تازە بابەتە وەربگرن بۆ بەرژەوەنی خۆیان و بۆ گێڕانەوەی ئەو ئیمتیازانەی كە دوا بەدوای سەركەوتنی (شۆڕشی ١٤ی تەمووز لەم وڵاتەا دۆڕاندیان.

* * *

ساڵی ١٩٥٩ كاتێك (محمد حسین أبو العیس) لە سەردانەكەی چین گەڕایەوە كە پتر لە مانگێكی خایاند و هەندێك دەنگوباسی لەسەر ناكۆكیەكانی نێوان سەركردایەتی هەردوو حیزبی شیوعی چینی و سۆڤیەتی بۆ هێنابن، تا ئەو كاتە هیچ شتێك لەبارەی ئەم ناكۆكیانەوە ئاشكرا نەبكرابوو. ئەو قسەیەی كردەوە كە چینەكان بە شێوەیەكی ڕەسمی بە گوێیاندا دابوو:

- سەركردایەتی چینی سێ ئەندامی مەكتەبی سیاسی بەهۆی لادانی فیكرییانەوە لە پایەی حیزبییان لا بردووە، لەوانە چوتێ و پنك تی هوا كە ساڵی ١٩٥٣ ڕێبەری چالاكی سەربازی وەدەرنانی هێزەكانی ئەمریكای كرد لە كۆریای باكور.

نە (محمد حسین أبو العیس) زانیی و نە ئێمەیش ئەم لادانە فیكرییە چییە. بەڵام وەك دوای ڕوونبوویەوە، مەسەلەكە پەیوەندی بە هەڵوێست دیاریكردن هەبوو بەرامبەر بە ناكۆكیەكانی (چین) لەگەڵ سەركردایەتی (سۆڤییەت)دا. ئەم ناكۆكیانە بەشێوەیەكی دیارتر لەو گوتارانەدا دەركەوتن كە سەركردایەتی چینی بە ناونیشانی (بژی لینینیزم)ەوە وەك بەرپەرچدانەوەیەكی بیر و چەمكەكانی سەركردایەتی سۆڤییەتی لە سەردەمی (خرۆشیۆف)دا لە ڕۆژنامەی (جین مین جیباو)دا بڵاویكردنەوە. لە بەغداد ئەم گوتارانەمانە بە عەرەبی لە باڵوێزخانەی چینی دەست كەوت.

(سلام عادل) هیچی لەسەر نە مەبەستی بڵاوكردنەوە و نە ناكۆكی ڕوو لە زیادی نێوان هەردوو سەركردایەتی چینی و سۆڤییەتی نەدەزانی، كە ئەو گوتارانەی خوێندەوە دڵبەستەیان بوو و بۆی دەركەوت لەگەڵ بۆچوونەكانی خۆی و بۆچوونەكانی (ح ش ع)دا

بە گشتی گونجاون. بۆیە دەستپێشخەری کرد داوا لە دەستەی نوسەرانی (اتحاد الشعب)ی ڕۆژنامەی حیزب بکات بۆ بڵاوکردنەومیان. ئەوە بوو بەڕاستی بڵاوکرانەوە. ئەوە مانای وابوو ڕێبازی فیکریی (سلام عادل) و بەشی هەرە زۆری سەرکردەکانی (ح ش ع) لەو ڕێبازەی سەرکردایەتی چینییەوە نزیکتر بوو. بەڵام دڵسۆزی بۆ سۆڤییەت لە سەراوردی هەموو شتێکەوە بوو. شیوعیە عێراقیەکان وەك زۆربەی شیوعیەکانی جیهان لە دەورانێکی مێژوویی دەسنیشانکراودا وەها پەروەردە بوون. هەر کە ناکۆکیەکانی خرانە ڕوو، (سلام عادل) ئاشکرا ڕایگەیاند بەبێ مەرج لایەنگری سۆڤییەت دەکات دژی سەرکردایەتی چینی. هەر کەسێك یان حیزبێك داوای دیاریکردنی هەڵوێستێکی سەربەخۆی بێلایەن وابەستە نەبوویبە هیچ لایەکەوە بکردبایە، بە لادەر و دژ بە کۆمۆنیزم دادەنرا. ئەوە چەشنێك لە وشکە باوەڕی بوو و پاچێك بوو لەو پاچانەی ڕماندن کە هەردوو سەرکردایەتی سۆڤییەتی و چینی پێکەوە بەکاریانهێنا بۆ لەکەدار کرد شان و شکۆ و هەیبەتی جوڵانەوەی کۆمۆنیستی جیهانی و و بەرەکی نانەوە لە ڕیزەکانیدا لە دەیان وڵات و حیزبدا. لەکاتێکدا (ماوتسی تۆنگ)ی ڕێبەری شۆڕشگێڕی مەزن و بیرکەرەوەی گەورەی چینی خەریك بوو، پاش دەسەڵات گرتنە دەست، گومڕا دەبوو و دەگۆڕا و بەرەو ستەڵەکی بیروڕا و سەرلێشێوان و شپرێوی دەچوو، (خرۆشیۆف)یش پێ بە پێ چەند هەڵەیەکی گەورەی کرد. ئەگەر چی پەی بە وێرانکاریی دەرەنجامی ڕەفتاری بیرۆکراتی ستالینانە بردبوو و چەند بیر و چمکێکی تازەی هێنایە گۆڕێ و چەند هەنگاوێکی دیاریکراوی بۆ چارەسەری دۆخەکە نا؛ بەڵام نەك هەر ئاگای لە قوڵی و ڕەهەندی گیروگرفتەکان نەبوو، بگرە ئاسانیش نەبوو ئاگای لێیان بێت و لە چارەسەرکردندا پەیڕەوی چەند ڕێوشوێنێکی ڕاست و درستی نەکرد، ئەومیش هەلی بۆ لایەنگرانی ڕێبازی ستالینی تاکە دەسترۆی نێو حیزبی سۆڤییەتی ڕەخساند بە ئاسانی بیخەن و (بریجنێف)ی هاوڕێی جێگای بگرێتەوە کە هەمووو شتێکی خراپی لە (ستالین)ەوە بە میراتی بۆ مابوویەوە ئەو شتانەیشی بە درێژا ساڵانی حوکمی لە سەرکردایەتیی حیزب و دەوڵەتدا زیاتر خراپ و وێران دەکرد.

* * *

ساڵی ١٩٦٠ لە وەختێکدا هێرشی پروپاگەندە لە دژی (ح ش ع) گەرم بوو، (مەلا مستەفای بارزانی) فەرمانی دا (حەمزە عەبدوڵڵا) و ئەندامانی دیکەی مەکتەبی

سیاسی پارتی کە لەگەڵیدا بوون بە شێوەیەکی بیرۆکراتی کودەتاکارانە دوور بخرێنەوە. بەوە لەو پێڕەوی ناوخۆیەی تێپەڕاند کە ئەنجامدانی مافێکی لەم چەشنەی دەدایە کۆنگرە و کۆمیتەی ناوەندی. مەکتەبی سیاسییەکی تازەی بە سەرۆکایەتی (ئیبراهیم ئەحمەد) دامەزراند. دیارە ئەم کردەوەیە کەشێکی گونجاوی بۆ تاوسەندنی ململانێی نێوان شیوعیەکان و پارتیەکن هێنایە بوون لە کوردەوارییەکی پاشکەوتوودا کە نەخوێندەورای و دابونەریتی خێڵەکی تێیدا باڵادەست بوون و زۆربەی کات تفەنگ و خەنجەری تێدا دەبوونە ناوبژیکەری نێوان خەڵکانی بە بیر ناکۆك و لە ڕووی سیاسییەوە ململانێ کردوو.

لەو ڕۆژانەدا بە خاوخێزانەوە سەرم لە دێی (تەکیە)ی زێدی لە دایکبوونم دا. عادەتی لە سەریانێك لەگەڵ جووتیارەکاندا دانیشتبووین کە (حەمە جەمە)ی جووتیاری هەژار، تفەنگ بە شان، بە هەناسە برکێوە هاتە لامان، دیاربوو بارودۆخەکەی ناناسایی بوو. جووتیارێك لێی پرسی:

- حەمە چیت لێ قەوماوە؟
- بەڵێ، لە دێی (مەسۆیی) _دێیەکە نزیکەی ١٠کیلۆمەتر دوورە_ لەگەڵ چەند کەسێکدا شەڕم کرد و دوای ئەوەی دەستڕێژیان کردە سەرم و منیش بەش بەخۆم تەقەم لێ کردن. ناچار بووم لەوێ هەڵبێم.
- شەڕەکە لەبەر چی بوو؟
- ئەوان پارتین، جنێویان بە کۆمۆنیزم دا. منیش نەمتوانی لە بەرامبەریاندا بێدەنگ بم.
- مانای وایە تۆیش پێ بە پێ جنێوت بە پارتی داوە.
- بێگومان. پێش ئەوەی دەستم بگاتە تفەنگەکەم ڕەدیان بدەمەوە، پەلاماریان دام لێیان دام. پاش ئەوە خۆمم ناچار بینی دێیەکە بەجێ بهێڵم و بێمە ئێرە.

ئەوەن شێوە ململانێیەکی فیکری-سیاسی ئەوسا بوو، بەتایبەت لە گوندە کوردنشینەکاندا دەکرا. بۆ ئەگبەتی ئاستی بەرپرسە ناوچەیەکانی هەردوو حیزب لە ناوچە دێهاتیەکاندا نزم بوو، بە ڕادەیەك لەبری ڕقە بەرایەتی حیزبی دیموکراتی و ئاشتیانە خۆیانیان دەخستە داوی ئەم ململانێ تراژیدیە چەوتە.

دوابەدوای گەڕانەوەم لە تەکیەوە بۆ سلێمانی، لەسەر رێ بووم بۆ بەغداد، بە فەرمی ئاگادار کرامەوە بچمە لای بەڕێوەبەری پۆلیسی پارێزگا. دیاربوو ئەوە هەر گەرپێکردن و تیرۆر بوو. داواکەم فەرامۆشکرد و گەرامەوە بۆ بەغداد. لە کۆبوونەوەی مەکتەبی سیاسیدا بڕیاردرا من و (عەزیز محەمەد)، بۆ لوتف نواندن بەرامبەر (مەلا مستەفای بارزانی)، دیدەنی بکەین لە ماڵەکەی و تێبکۆشین هاوبەشی هێرشی ناوزڕاندنی شیوعیەکان و قوڵکردنەوەی پەڕاگەندەی ناو ڕیزی نیشتیمانی بەش بەشکراو نەکات. ئەگەر بیرم بە هەڵەیدا نەبردبم ، (عەزیز شەریف)یشمان لە گەڵدا بوو. بە شێوە زمانێکی دۆستانە قسەمان بۆ بارزانی کرد و تکامان لێ کرد دەستڕۆی خۆی بۆ پڕکردنەوەی کەلێنی دووبەرەکی و بڵاوکردنەوەی تەبایی لە ناو هاونیشتیمانانماندا بخاتە کار. بەڵام ئێمە نەك هەر ئەو ئیشەمان بۆ بەدی نەهات کە بۆی چوو بووین، بەڵکو دەیشبوو نا بەدڵ گەلێك جنێو و پیاوخراپکردنی شیوعییە عێراقییەکان بە گشتی و هەندێك کەسیان بە تایبەتی ببیستین و قوت بدەین. ماڵەکەم بەجێ هێشت و لەم سەردانە پەشیمان بوومەوە.

کە (شێخ ئەحمەدی بارزانی) گەیشتە بەغداد، سەرمان لەویش دا لە ماڵی مەلا مستەفای برای. شێخ لە ناو بارزانیەکان و لەلایەن مەلا مستەفا خۆیشییەوە، وەك سەرۆکی خێڵ دانی پێدانرابوو. کابرایەکی دەستەی وەك جووتیاری بارزانی سادە و پیاو چاك و کەم دوو بوو. هیچ مرخێکی لەوە خۆش نەکردبوو ببێ بە پێشەوایەکی سیاسی نەتەوەیی لە دەرەوەی چوارچێوەی خێڵەکەیدا. هەروەها کەس نەبوو لە ڕێبەرایەتی خێڵەکەیدا لە ڕوویدا بوەستێتەوە. شێخ بەخێرهاتنی کردین، ئێمەیش لەلای ئەو داد و بێدادمان لە دەست مەلا مستەفای برای کرد بەهۆی هاوبەشی چالاکانەیەوە لە هێرشی پڕو پاگەندەی دژ بە (ح ش ع)دا. لە پێشەوەی هۆدەکە و پەنا شێخی بەساڵدا چوو دانیشتبووین. کە مەلا مستەفا هاتە ژوورەوە بۆ ڕێزلێنانی هەستاینە سەرپێ و ڕاوەستاین و شوێنی دانیشتنمان لە پەنا برا گەورەکەیەوە بۆ چۆڵ کرد. بەڵام مەلا بەبێ جوڵە لە خوارووی هۆدەکە دەستە و نەزەر بە ڕاوەستاوی مایەوە. بەپێی دابی خێڵەکیی لای بارزانیەکان چاوەڕوانی فەرمانی شێخ ئەحمەدی دەکرد. دانەنیشت تا شێخ ڕێی پێدا:

- مستۆ ڕوونە!

شێخ لە وەڵامی ئەو سکاڵایەدا کە لە دژی مەلا مستەفا پێمانگوت بە شێوە زمانی لادێییانە سادەکەی خۆی گوتی:

- کە پیاوەکانمان چوونە ڕوسیا، لە جلەکانی بەریان بەدەر هیچی دیکەیان نەبوو، کە لەوێ هاتنەوە کاتژمێریان لە دەستدا بوو و چەندین جانتای پڕ لە شتی بەنرخیان پێ بوو... بۆیە دەبێت بە ئەمەك بین بۆ ڕوسیا و کۆمۆمیزم و بەردەوام شوکرانە بژێریان بین. ئەویشی بۆ زیاد کرد:
- کە زیان بە ئێمە گەیشت شیوعیەکانیش زەرەرمەند بوون.

قسەکانی بە ڕەخنەگرتن لە (مەلا مستەفا) دوایی پێ هێا. مەلا پێی نەدەکرا پەڵپ لە قسەکانی براگەورەکەی بگرێ یاخود مشتومڕیان لەسەر بکات. کە شێخ گەڕایەوە بۆ ناوچەکەی، مەلا هیچ لە ئاکاری نەگۆڕا.

* * *

(عبدالکریم قاسم) ساڵی ١٩٦٠ یاسایەکی لە بارەی پێکهێنانی حیزبی یاساییەوە دەرکرد. هەرتاقمێك بیویستبایە مۆڵەتی یاسایی وەربگرێت، دەبوو داوایەك پێشکەش بکات ٥٠واژۆی خەڵکانێکی پێوە بێت کە مەرجی یاساییان تێدا هەبێت. چەند داوایەك پێشکەش کران، لەوانە داواکەی ئێمە کە (زكي خيري) واژۆی سەر پولەکەی کردبوو، لە کاتێکدا ناوی (سلام عادل) ناوبوێر کرابوو لەبەر ئەوەی نەوەکا دەسەڵاتداران بە بەهانەی تێدانەبوونی مەرجی یاساییەوە پەڵپی لێ بگرن. داوایەکی دیکەی دەستکردیش لە پاڵ داواکەی ئێمەدا بەناوی (ح ش ع)ەوە هەبوو، (داود الصائغ)ی نۆکەری ڕژێم پێشکەشی کردبوو کە کابرایەکی نیمچە نەخوێندەواری هیچ و پوچی (جبار حمزة)ناو ڕێنوێنی دەکرد. ئەم کابرایە بۆی هەڵکەوتبوو ببێت بە ناسیاوێکی عبدالکریم و بە یەکێك لەو کەسانە کە ڕاستەوخۆ پێیەوە بەسترابوون (دەنگ هەبوو سەرۆکێکی ڕاستەقینەی ئیستخبارات بێت). ئاشکرا بوو ئامانجی ئەم داوا دەستکردە دۆزینەوەی بەهانەیەکی ڕواڵەتی بوو بۆ ڕەدکردنەوەی داواکەمان بە بیانووی ناجایزیی هەبوونی دوو حیزب بەم ناوەوە.قایمکاریمان کرد و شتێکی وامان سازکرد کە سیفەتی یاسایی لە داواکەی داود دادەماڵێت. من خۆم ڕاسپێردرام سەرپەرشتی ئەم کارە بکەم و (عیسی العزاوي)ی ئەندازیاری شیوعیم کردە یاریدەدەری خۆم و پەیوەندیشم بە (بشری برتو)ی کچە شیوعی گرجوگۆڵی ئەوکاتەوە

کرد. کەڵکێکی زۆرمان لە (عەدنان)وەرگرت کە لە ڕێکخستنەکەی داود دا بوو و بەنهێنی پەیوەندی پێمانەوە هەبوو.

دەسکەوتی چالاکیمان ئەوە بوو وای لێهات بەشی هەرە زۆری ئەوانەی کە واژۆیان لەسەر داواکەی داود کردبوو لە هەڤاڵە نێردراوەکانی ئێمە بوون، لەوانە (لیلی الرومي)ی قوتابی شیوعی زانکۆ و تاکە ئافرەتی ناو ئەو کۆمەڵە. داود دەبەنگ و دابڕاو بوو، لەوە کەوتبوو ژمارەی یاسایی داواکراو کۆبکاتەوە. کاتێك ئەو وادەیە نزیك بوویەوە کە دەبوو دەسەڵاتداران بە بەڵێ یان نەخێر وەڵامی داواکە بدەنەوە، دەستکێشانەوەیەکی بە کۆمەڵمان ڕێکخست کە پتر لە ٨-١٠ی واژۆکارانی داوای دامەزراندنەکەی گرتەوە. یەك کەسمان لە هەڤاڵانمان بۆ زانیاری کۆکردنەوە هێشتەوە. بەوە بناغەی یاسایی داوای حیزبە دەستکردەکەمان هەڵتەکاند. بەڵام دەسەڵاتداران بە هێنانە ڕیزی کەسانی تازە لە بریی کشاوەکان، هەلی دووبارە پێکهێنانەوەی دەستەی دامەزرێنیان بۆ داود ڕەخساند. بۆ کەڕەتی دووەم پۆستەیەکی تازەمان لە هەڤاڵانمان بۆ ئەم دەبەنگە نارد و خستنیە ناو دەستە دامەزرێنەکەی خۆی. ئەم کەڕەتەیش لە کاتێکی گونجاودا دەستکێشانەوەیەکی نیمچە بە کۆمەڵی تازەمان لە ناو ئیمزاکارانی داواکەدا ڕێکخست و سەر لەنوێ بناغەی یاسای داواکەمان هەڵتەکاندەوە.

وێڕای هەموو ئەوانە، دەسەڵاتداران وەڵامە نوسراوێکیان ئاڕاستە کردین کە تێیدا هاتبوو _گوایە_ ناکرێت دوو حیزب بەهەمان ناوەوە مۆڵەتیان پێ بدرێت، بۆیە داواکەمان ڕەددەکەنەوە. مانای وابوو ئەوان داواکەی داودیان بۆ ڕەدکردنەوەی داوای ئێمە دروست کردبوو. حیزبە شیوعیە کارتۆنیەکە سەرباری ئەوەی کە بناغەیەکی یاسایی نەبوو، مۆلەتی پێدرا. ئەم کێشەیە جەختی لەسەر ئەوە کرد کە یاسای حیزبەکان لە گاڵتەجاڕییەکی دیموکراتی زیاتر نەبوو. لەم بارەیشدا هەر نەرم و نیان ماینەوە و بڕیارماندا بیانوەکەی عبدالکریم بۆ ڕەدکردنەوەی داواکەمان هەڵبتەکێنین. کۆبوونەوەیەکی ناوەختمان بۆ کۆمیتەی ناوەندیی حیزبمان کرد و تێکڕا ڕێککەوتین ناوی حیزبمان لە (ح ش ع)ەوە بۆ حیزبی (یەکگرتنی گەل/ حزب اتحاد الشعب) بگۆڕین و لەسەر ئەم بنچینەیە داواکە پێشکەش بکەینەوە.

بڕیاری ناوی حیزب گۆڕینمان بڕیارێك بوو گشت هەڤاڵان و دۆستانمان تێی دەگەیشتن و لەگەڵ پێداویستیەکانی بارودۆخە تازەکەیشدا هاوجووت بوو. بەڵام سەرکردایەتی سۆڤییەتی تێنەدەگەیشت و بە پێویستی دەبینی خۆ تێهەڵبقورتێنێت و دەست بەجێ پەڵپ لەو کارەمان بگرێت وەك بڵێی؛ هەڵەیەکی مەبدەئی گەورەمان کردووە. من و (زکي خیري) لەسەر داوای (زایتسیف)ی باڵوێزی سۆڤییەتی چووینە دەزگای بازرگانیی سۆڤییەتی لە (الکرادة الشرقیة)ی بەغداد. کابرا ویستی چاوی پێمان بکەوێت تا نامەیەکمان بۆ بخوێنێتەوە کە کۆمیتەی ناوەندی حیزبی شیوعی سۆڤییەتی ناڕاستەی لیژنەی ناوەندی حیزبمانی کردبوو و بۆ زمانی عەرەبی وەرگێڕدرا بوو. پوختەی نامەکە ڕەخنەی توند گرتن بوو لە کردەوەی ناوی حیزب گۆڕینمان _دیارە بەبێ ڕاوێژکردن بە سۆڤییەت_. لەومیش سەیرتر؛ ئەوان ئامۆژگاریان کردین لەگەڵ (داود الصائغ)دا لێکحاڵی ببین و ناوی بخەینە ناو دەستە دامەزرێنەرەکەمان بۆ ئەوەی مۆڵەتی یاسایی وەربگرین. باڵوێز بە پەرۆشەوە پشتگیری نامەکەی دەکرد. لەسەر ناوەڕۆکی نامەکە دوایین و مشتومڕمان لەگەڵ باڵوێز خۆیشیدا کرد. داکۆکیمان لە بڕیاری کۆمیتەی ناوەندیمان کرد بەو پێیە کە لەو هەل و مەرجە بەدەستەی عێراقدا هەڵوێستێکیڕاستە. بە (زایتسیف)مان ڕاگەیان ڕەشە خەڵکەکەی دەوروپشتمان لە کارەکەمان حاڵی بوون و پێیان باش نەبوو تا ڕژێمی عبدالکریم تەنگەتاو بکەین بۆ هەمووانی بسەلمێنین ڕاست ناکات لاف و گەزافی ئازادیی کاری حیزبی لێ دەدات. هەروەها هێنانی کەسێکی وەك (داود الصائغ)مان بۆ ناو ئەو دەستە دامەزرێنە کە خستمانە بەردەم دەسەڵاتداران و ڕای گشتی پێکەوە بە توندی ڕەددەکەینەوە. ئاکامەکەی ڕەدکردنەوەی داواکەمان بوو بە دارشتنە تازەکەیشیەوە. ئەومیان بڕیاری خودی عبدالکریم بوو. بینایەکی تەرخانکرد ببێتە بارەگای حیزبە تازەکەی داود و (جبار حمزة)یش سەرپەرشتی بکات.

بەم بۆنەیەوە ڕووداوێکی سەیر دەگێڕمەوە کە ماوەیەکی کەم پاش مۆڵەت پێدانی حیزبە کارتۆنییەکە بەسەر پێشەواکانیدا هات. باڵوێزخانەی (سوودان)لە بەغداد بانگی کردبوون بۆ ئاهەنگێك کە بە بۆنەی جەژنی سەربەخۆی سوودانەوە گێڕابووی. "پێشەواکان" لەوێ زێدەخۆریان لە مەی خواردنەوەدا کردبوو، سەرخۆش بوو بوون و لەناو خۆیاندا هەراوزەنایان لەسەر چۆنیەتی دابەشکردنی دوو هەزار دینار نابوویەوە کە (داود الصائغ) لە (جبار حمزة)ی وەرگرتبوو بۆ ڕاییکردنی کاروبارە بەناو حیزبییەکانیان. فەرمانبەرانی

باڵوێزخانە ناچار بوو بوون لەو ئاهەنگە دیبلۆماتیە دەریان بکەن. ڕۆیشتبوون و کێشەکەی خۆیانیان لەگەڵ خۆدا بردبوویە بارەگاکەیان کە کابراەکی ئاسایشی گشتی تاکە پاسەوانی بوو بوو. کێشەکە لەنێوان داود لە لایەك و (جمیل محمد علي)ی هاوڕێی و یەکێکی دیکەدا _ناوەکەیم بیر نایەت_ لەلایەکی دیکەوە گەرم بوو بوو. (عەدنان)ی لاویان لەگەڵدا بوو بوو کە بەنهێنی هاوکاری دەکردین، ئاگری کێشەکەی خۆش کردبوو تا سەرباری قیژاندن و جنێو بە یەکتر دان، کار لە نێوانیاندا گەیشتبووە شەق و دەست وەشاندن. جووتە هاوڕێکەی داود داوای بەشی خۆیانیان لەو پارەیە کردبوو و داودیش داواکەی ڕەدکردبوونەوە و لافی ئەوەی لێ دابوو کە گوایە عبدالکریم ئەوی بە دەست پاك داناوە تا پارەکە خەرج بکات. دواجار پاسەوانی بیناکە پەنای بردبوویە بەر کارەبا کوژانەوە و داخستنی دەرگاکان لە پێشەوا بەشەڕ هاتووەکان و هەڕەشەی بانگکردنی (جبار حمزة)ی لێ کردبوون. نیو کاتژمێر لەوە بەدوا ئەوان هەر لە تاریکیدا ڕاگیرابوون، کاتێك (جبار حمزة) گەیشتبووە جێ و گلەیی لە سەرکردەکان کردبوو، هەموو پارەکەی لە داود سەندبوویەوە و هەریەکەیانی بۆ ماڵی خۆی ناردبوویەوە و بەوە کێشەکەی چارەسەر کردبوو. جا کە داود پارەکەی دابوو بە جبار پێی گوتبوو:

- فەرموو بیگرە! من بە سنگ فراوانییەوە پارەکە دەدەمە نوێنەری پێشەوا.

* * *

کاتێك بەعسییەکان هەوڵی غافڵکوژکردنی (عبدالکریم قاسم)یان دا و بریندارکرا، (ح ش ع)پەیوەندییەکی قەیراناوی لەگەڵ ئەودا هەبوو. من و (زکي خيري) لەو نەخۆشخانەیەدا کە تێیدا چارەسەر دەکرا، سەرمان لێ دا. بە ئەندازەیەك گەرمییەوە پێشوازی لێ کردین و ئێمەیش بەناوی (ح ش ع)ەوە پیرۆزبایی سەلامەتی و لە مردن ڕزگاربوونمان لێ کرد و نارەزاییمان دژی دەستدرێژیکردنە سەری نیشاندا. لەسەر قەرەوێڵەکە ڕاکشابوو و جلە خوێناویەکانی لە تەنیشتییەوە بوون. بۆ لوتف نواندن پێم گوت:

- هەوڵی غافڵکوژ کردنت تۆڵە سەندنەوە بوو لە تۆ، تۆ سەرکردەی شۆڕشی ١٤ی تەمووز بوویت.

- ئەگەر من نەبوویام و ئەم شۆڕشەم نەکردبایە، گەلی عێراق ٥٠٠ساڵی دیکەیش لەبەر ڕەحمەتی کۆڵۆنیالیزم و ڕژێمی پادشایەتی نۆکەردا دەمایەوە. (ئەوەی بە شانازی و بە سادە لەوحیی جووتیارێکی بوغراوە گوت).
- پێمان نەدەکرا بڵێین "نەخێر سەرداری پێشەوا !" هەر ئەوەندەم پێ بەس بوو بە وردی بڕوانمە دەمووچاوی. پارچەیەك بوو لە غەڕایی و پشت بە خۆ بەستن.

وادەیڕوانییە خۆی وەك بڵێی (المهدي) چاوەڕوانکراوە. پێم وایێ هیچ وانەیەکی لە هەوڵی غافڵکوژکردنی بە ئەنجام نەهێنا. هەندێکمان بە بێ هوودە چاوەڕوانی دەکرد دووبارە چاوبەهەڵۆێستیدا بەرامبەر(ح ش ع) بخشێنێتەوە. دەرکەوت دەستدرێژیکردنە سەری بووە هۆی زیاتر لادانی بەرەو لای ڕاست. هەروەها پێم وایە ئەگەر هەوڵەکە بە غافڵکوژکردنی کۆتایی بهاتبایە، دۆخەکە ڕووی لە باشتر دەکرد

* * *

پەیوەندی نێوان ئێمە و عبدالکریم بەرەو شپرێوی و ئاڵۆزی زیاتر دەچوو. گەرچی ئێمە هەر لەسەر سیاسەتی داکۆکیکردن لە ڕژێمەکەی دژی هەر هەوڵێکی ڕوخاندنی ماینەوە. هەندێك لە بەرپرسانی حیزبمان خەونیان بەوەوە دەبینی ئەم دژواریانە تێبپەڕێندرێن و پەیوەندیەکە بۆ سەردەمی زێرینی جارانی بگێڕدرێتەوە کە تەبایی و هاوکاری تێدا بوو. (عەزیز محەمەدی)ئەندامی مەکتەبی سیاسی لە ١٩٦٠دا، وەك ڕێگەیەك بۆ چاککردنی پەیوەندیەکە_بەپێی بۆچوونی خۆی_ پێشنیازی کرد ڕێکخستنە حیزبیەکانمان لەناو سوپادا هەڵبوەشێندرێنەوە بۆ ژیاندنەوەی دڵنیایی و بڕوا پەیداکردنەوەی عبدالکریم بە ئێمە لەسەر بنچینەی قەناعەت پێکردنی کە (ح ش ع) بەتەمای کودەتا گێڕان نییە لە دژی حوکمەکەی.

شایانی باسە حیزب بەتایبەت لە یەکەمین ساڵی شۆڕشی تەمووزدا زۆر دەستی لە نێو سوپادا دەڕۆی و ڕێکخستنەکانی فراوان و بەهێز بوون و هەزاران ئەفسەر و پلەدار(ضباط الصف)و سەربازیان لە نێودا بوو. ئەفسەرە شیوعیەکان ژمارەیەك پلەی گرنگیان لە هێزە چەکدارەکاندا گرتبوو، وەك (جلال الاوقاتي)ی سەرکردەی هێزی ئاسمانی و (داود الجنابي)ی سەرکردەی تیپی دووەم و (طه الشيخ احمد)ی بەڕێوبەری جموجوڵی سەربازی و چەند سەرکردەیەکی زرێپۆشەکان لە وێنەی (سلمان الحصان) و (خزعل

السعيدي) و چەند ئەفسەرێکی دەست ڕۆیشتووی وەك (هاشم عبدالجبار) لە هێزی پیادەدا و ...هی دیکە. جموجوڵی (سلام عادل)ی سکرتێری حیزب لەناو ئەفسەراندا و جاروبار وێنەگرتنی لەگەڵیاندا لە چاوپێکەوتنەکاندا مایەی نیگەرانی بوون بۆ (عبدالکریم قاسم). ئەو کەسانەیش دەگمەن نەبوون کە هەواڵی ئەم جموجوڵ و وێنانەیان بە عبدالکریم دەگەیاند بۆ زیاتر ترساندنی لە چالاکیی کۆمۆنیستی گەشە کردوو لە سوپادا.

کەسی وامان لە نێودا بوو لەبری ئەوەی بیریکاتەوە سوو لەم تین و توانە وەربگرین بۆ بە دەسەڵات گەیشتن، بۆ قایلکردنی عبدالکریم؛ بیری لە نەهێشتن و لابردنیان دەکردەوە. وەختێك (عەزیز محەمەد) پێشنیازی کرد ڕێکخستنەکانمان لە سوپادا هەڵبوەشێنینەوە، دەیزانی کەسانێکی دیکەیش لەناو مەکتەبی سیاسیدا هەن لایەنگری بۆچوونەکەی دەکەن. چەندین مشتومڕی دوور و درێژ لەسەر ئەم بابەتە کران و چەند ڕۆژێکیان پێ چوو، بەبێ ئەوەی بگەین بە ئەنجام و بڕیارێکی یەکلاکەرەوە(حاسم) بدەین، چونکە هەندێك هەبوون ڕاڕابوون و پێیان باشتر بوو بیری لێ بکەینەوە. سەرجەم پێکهاتین ڕاوێژ بە سەرکردایەتی حیزبی شیوعی سۆڤییەتی بکەین، بەو پێیە کە لەم بارەوە خاوەنی ئەزموونێکی فراوانترە. (جورج تللو)ی نوێنەری حیزب بۆ پەیوەندیکردن بە باڵوێزخانەکانەوە، ڕاسپێردرا بابەتەکە بخاتە بەرچاوی نوێنەری حیزبی باڵوێزخانەی سۆڤییەتی لە بەغداد. ئەمە لە کاتێکدا خۆیشمان لەناو خۆماندا درێژەمان بە لێکۆڵینەوەی کێشەکە دا. بەر لەوەی هیچ وەڵامێکمان لە سۆڤییەتەوە پێبگات، لە بەغداد بە زۆربەی دەنگ بڕیارێکماندا: ڕەدکردنەوەی پێشنیازەکەی (عەزیز محەمەد). من و (سلام عادل) و (محمد حسین أبو العیس) و (زکي خیري) دژی پێشنیازەکە دەنگماندا و (عەزیز محەمەد) و (جورج اللو) و (هادی هاشم)یش دەنگیاندا بۆ پشتگیری پێشنیازەکە. دوان لە ئەندامانی مەکتەبی سیاسی، لەبەر ئەوەی لە دەرەوەی وڵات بوون، هاوبەشی ئەم لێدوانەیان نەکرد و ئەوانیش (جمال حەیدەری) و (عامر عبدالله) بوون. باوەڕم وایە ئەگەر لە نێویشماندا بوونایە ئەنجامەکەی هەر ئەوە دەبوو، چونکە جەمال حەیدەری دژی پێشنیازەکە دەنگی دەدا و (عامر عبدالله)یش لایەنی پێشنیازەکەی دەگرت.

دوایی وەڵامی سەرکردایەتی سۆڤییەتمان وەرگرت، لەگەڵ ڕای زۆربەدا هاوجووت بوو کە پێویستی دەکرد درێژە بە چالاکی حیزبی بدرێت و شەونخونی بەسەر ڕێکخستنەکانی سوپاوە بکێشرێت. بەڵام پاش ئەوەی زۆر بە دەنگی دژی هەڵوەشاندنەوەی ڕێکخستنەکانی

سوپادا، گیروگرفتێکی دیکەی شێلگیر دەرکەوت. ئاشکرا بوو کە (جورج تللو) و (هادی هاشم)ی سەرپەرشتیاری ئەوسای ڕێکخستنە سەربازیەکانمان بە کردەوە ئەو بۆچوونەیان بەجێهێنا کە داوای هەڵوەشاندنەوەی دەکرد و کادیری حیزبی دەست بە کاری ناو لیژنەی سەرکردایەتی بەرپرس و لیژنەکانی خواروو تریان لێ ئاگادارکردەوە. دەبوو هەڤاڵانمان لەوە بەدوا هەوڵێکی چڕ و پڕ بدەن بۆ نەهێشتنی شوێنەواری ئەم کارە و دیسان بنیاتنانەی دەستە حیزبی-سەربازیەکانمان لە سوپادا.

بابەتەکە هەرچۆنێك بێت، پێشنیازەکە شێوەیەك بوو لە کلکایەتی و لەگەڵ سیاسەتی ڕازیکردنی (عبدالکریم قاسم)دا _بە هەر نرخێك بووە_ هاوئاهەنگ بوو. ئەوە بە ڕوونی دەریخست کە حیزب تەوژمێکی ڕاستڕەوی کلکایەتیکاری تێدایە. بەڵام بە تەنها عەقڵیەتی ڕاستڕەوی تا ئەو کاتە لە ناو سەرکردایەتی و کادیرانی (ح ش ع)دا زاڵنەبوو. پێڕەوکارانی هێڵی سیاسی ڕاستڕەوی "کلکایەتی" دەرەنجامی کاریگەری سەرکردایەتی سۆڤییەتی بوو نەك باوەڕی خودی شیوعیە عێراقیەکان خۆیان.

* * *

(محمد حسین أبو العیس) لەوانی دیکە زیاتر لە ئاقارەکانی پەرەسەندنی دۆخەکەی دەپرسی و دووپاتی دەکردەوە. ئەوەی ڕاستی بێت ئێمە دوای ئەوەی چارەنوسی خۆمانمان بە هی(عبدالکریم)ەوە گرێدا، نەخشەی هیچ ئاسۆیەکی پاشەڕۆژ_ستراتیجی_مان بۆ خۆمان نەکێشا. بەڵام هەوڵی غافڵکوژکردنی عبدالکریم بە توندی ئەم پرسیارەی خوارەوەی خستە بەردەممان: ئەگەر عبدالکریم غافڵکوژ کرا یاخود کودەتایەکی سەربازی ڕوویدا، چی بکەین ئێمە بەبێ ئەوەی گۆڕانکاریەکی ڕیشەیی لە سیاسەتماندا بکەین؟ لەسەر ئەوە ڕێککەوتین کە ناومان نا پلانی کاتی ناوەخت(خطة الطواري). واتە قایمکاری کردن بۆ ئەو حاڵەتە ناوەختانەی کە ڕەنگە ڕووبدەن. ساڵی ١٩٦٠سەرپەرشتیی پلانەکە، یاخود بەشێکی گەورەی پلانەکەیان، لە ڕووی سازکردنی ڕێکخستنە حیزبی-مەدەنیەکانمانەوە خستە ئەستۆم. لەکاتێکدا ئەرکی ئامادەکردن و جێبەجێکردن، هێندەی پەیوەندی بە ڕۆڵی سەربازییە شیوعیەکانی سوپاوە هەبوو، خرایە سەرشانی لیژنەی حیزبیی بەرپرس لەناو هێزە چەکدارەکاندا. گەلێك کۆبوونەوە لەگەڵ کادیرانی حیزبیدا کران و باسی ئەو پارچە چەکە سووکەڵانە (دەمانچە، غەدداره و...هتد)مان کرد کە هەم لەلای هەڤاڵانمان بوون و هەم

دەکرا بیانکرین. چەند تاقمێکی چکۆلەی دەستوەشاندنمان پێکهێنا و بەرپرسمان بۆ دانان و نەخشەیەکمان بۆ جموجۆڵ لەکاتی پێویستدا دارشت، هەموو ئەوانە تەنها وەکو تەگبیرێکی قایمکارانە کران تا لەکاتی غافڵکوژکردن یاخود رووخاندنی (عبدالکریم قاسم)دا جێبەجێ بکرێن. لایەنی هەرە گرنگی پلانەکە جموجۆڵی هەڤاڵە سەربازیەکانمان بوو لە سوپادا.

بەر لەوەی هەلومەرجێك بێتە پێش کە ئەم پلانەی تێدا تاقی بکەینەوە، عێراقم بەجێهێشت. بەڵام ئەو پلانە ـــیە بۆچوونی منـــ پلانێکی سەرنەگرتوو بوو، چونکە پێبەندی هێڵێکی ستراتیجی لە بنەرەتەوە چەوت و سەرنەگرتوو بوو. بەم پێیە وا دانرابوو کە عبدالکریم هەر لێی دەدرێت و بە دەستی کەسانێکی دیکە دەرووخێت، ئەوسا ئێمەیش رادەپەرین و دۆخەکە بۆ بەرژەوەندی حیزب و گەل یەکلای دەکەینەوە. کارایی ئەم پلانە بە تێپەرینی کات کەم دەبوویەوە و بەرە بەرە لەناودەچوو، لەبەر ئەوەی گلۆڵەی سیاسەتی عبدالکریم بەردەوام رووی لە لێژی دەکرد و جەماوەری گەلیش بەردەوام لێی دەتەکێنەوە. کە کودەتای ساڵی ١٩٦٣کرا، ئیتر ساتی یەکلایکردنەوە بۆ بەجێهێنانی پلانەکە هاتە پێش و ساغ بوویەوە کە وەختەکە بەسەر چووە و رژێم پشتگیری خۆی لەدەست داوە و نەك هەر جەماوەر بگرە سەربازە شیوعیەکانیش لەسەر جۆش و خرۆشی جاران نەماون داکۆکی لێ بکەن و بەرەنگاری نەیارەکانی ببنەوە. ئەوە شتێکی سروشتی و ئەنجامێکی مەنتیقی بوو بۆ هەمان سیاسەت کە عبدالکریم لە ساڵانی حوکمیدا لەسەری رۆیشت، چونکە لەبەر شەری دوژمنکارانەی دژی کوردستان پشتگیری گەلی کوردی لەدەست دا و بەهۆی خۆ دزینەوە و پاشەکشەکردنیەوە لە جێبەجێکردنی یاسای چاککردنی کشتوکاڵدا لایەنگری زۆری جووتیارە عێراقیەکان لەدەست دا و لەبەر ساختەکاریی لە مافی کرێکاراندا بۆ رێکخستنی سەندیکایی و لایەنگریی چەوسێنەرانیان پشتگیریی کرێکارانی لەدەست دا. هەروەها لەبەر دژایەتیکردنی دیموکراسی و پەنا بردنەبەر رێ و شوێنە دیکتاتۆریەکانی حوکم؛ پشتگیری کۆمەڵێکی زۆری لە قوتابیان و لاوان و رۆشنبیران و خەڵکانی دیکە لەدەست دا.

* * *

ساڵی ١٩٦٠ کۆبوونەوەیەکی پر کێشمە کێش بۆ کۆمیتەی ناوەندی بەسترا، چوار رۆژی خایاند بە شەوەکانیەوە. لەو ماوەیەدا ئەو خانوەمان بەجێنەهێشت لە گەرەکی

(السعدون)کە تێیدا کۆبووینەوە. کەشی کۆبوونەوەکە گرژودژوار بوو، چونکە کەشی سیاسی گشتی وڵات ڕووی لە ئاڵۆزی بوو و حیزب لە سیاسەتێکی چەوتی داسەپاو گلابوو و ململانێی ناو بەرپرسان و کادیرانی حیزب تاوی سەندبوو.

پێشهاتەکان دەریانخست ئەو ئەزموونە زۆر و زەبەندەی کە لە خەباتی دژی ئیمپریالیزم و دژی ڕژێمی عێراقی لایەنگری کۆلۆنیالیزمدا بە درێژایی چارەکە سەدەیەك لە تێکۆشان لەلای (ح ش ع) کەڵەکە بوو بوو، لەو هەلومەرجە تازەیەدا زۆر سوودی پێ نەگەیاندین؛ کاتێك گۆڕانێکی سیاسی ڕیشەیی بەسەر بارودۆخی وڵاتدا هات و (تەمووزی١٩٥٨) ڕژێمێکی تازە لە ڕووی پێکهاتن و ناوەڕۆکی چینایەتی-کۆمەڵایەتییەوە جێی ڕژێمە کۆنە هەرەسهێناوەکەی گرتەوە. سەرکردایەتی سۆڤییەتی نەخشێکی یەکلایەکەرەوەی لەسەر شێواندن و __ لەڕووی گەوهەرەوە__ کردنمان بە کلکی ڕژێمی (عبدالکریم)دا هەبوو. وەك چۆن لە زۆربەی کاتدا چاوەڕوان دەکرێت، ئاوا پاشا گەردانی سیاسی لە ڕێڕەوی حیزبدا کە هاوکاتی زیادبوونی تیرۆر و سەرکوتکردن بوو دژی شیوعیەکان و ڕێکخراوەکان و جووڵانەوەی جەماوەری، کێشایەوە __هەر دەیسبوو بکێشێتەوە__ بۆ پەیدابوون و نەشونما کردنی چەشنە گرژی و قەیرانێك لە پەیوەندیەکانی ناوخۆی (ح ش ع)دا و بەتایبەت لە ناو سەرکردایەتیەکەیدا. ئەوەیش لە ڕەوتی مشتومڕ و کاروبارەکانی ئەو کۆبوونەوە تەواوەدا کەوتە ڕوو کە کۆمیتەی ناوەندی کردی.

بەر لەم کۆبوونەوەیە هەستمان بەو دژوارییە گەورانە دەکرد کە ڕووبەڕووی کاروانی خەباتی حیزب دەبوونەوە. بۆ دەرچوون لە تەنگەتاوییە ڕاستەقینەکە، بە شوێن دەرویەکدا دەگەڕاین. هۆی ڕاستەقینەی تەنگەتاویەکەمان نەدەزانی. درکمان بەوە نەدەکرد کە ڕێبازە سیاسییە چەوتەکەمان ئەم تەنگەتاوییەی بۆ پەیدا کردین. ئەو ڕێبازەش (سۆڤییەت) بەمانایەکی دیاریکراو، بەسەریدا سەپاندین. بەهۆی گەلێك هەڵەی دیکەی سیاسی و ڕێکخراوەیی دەگەڕاین کە لەوانە بوو کرابن. هەندێك لە ناوماندا باوەڕیان وابوو هۆیەکە دەدرێتە پاڵ چەند هەڵوێستێکی سەرپەڕگیریی چەپڕەوانەی خۆمان یاخود هیی هەندێك ڕێکخراو و بەرپرسمان. بۆ نموونە؛ هەندێك گوتیان چاوپێکەوتنی ئاشکرا و نیمچە ئاشکرای (سلام عادل) لەگەڵ ئەفسەراندا و جاروبار لەناو سەربازگە سەربازیەکاندا، هۆی سەرەکی ترساندنی (عبدالکریم) و هەڵپێچانی بوو بۆ گۆڕینی ڕێبازی خۆی و دواتر گۆڕانی ئەو ڕێبازە و ئاڵۆزبوونی پەیوەندیەکان لەگەڵ (عبدالکریم)دا دەکەونە ئەستۆی

(سلام عادل). هیچ یەکێکمان پەی بەوە نەبرد کە گۆڕانی ڕێبازی عبدالکریم و دواتر گرژبوونی پەیوەندی نێوان جووتە هێزی سەرەکیی سەر شانۆی سیاسی _عبدالکریم و ح ش ع_ زیاتر دیاردەیەکی سروشتی چاوەڕوانکراو بوو و ڕێگەی ڕاستیش بۆ چارەسەرکردنی ئەم گیروگرفتە لەوەدا بوو دیسان سیاسەتمان لەسەر بنچینەی ڕووکردنە دەسەڵات وەرگرتن وەك مافێکی ڕەوای شیوعیەکان دابڕێژینەوە. باوەڕم وایە گرتنە بەری ئەم جۆرە سیاسەتە دەبووە هۆی توندوتۆڵکردنی تەبایی لە ناو سەرکردایەتی(ح ش ع)دا و لادانیشمان لەو گیروگرفتانەی کە تووشمان دەبوون.

ئێمەی زۆربەی ئەندامانی مەکتەبی سیاسی _من و محمد حسین ألو العیس و زکي خیري و عامر عبدالله و جورج تللو و ...چەند کەسێکی دیکەیشمان_ بە کەمی باوەڕمان وابوو کە (سلام عادل)بۆ سەرکردایەتی لێوەشاوە نییە و مایەی ئەو گیروگرفتانەیە کە دووچاری حیزب دەبن. سەیرمان کرد چارەسەر ئەوەیە بیگۆڕین بە کەسێکی دیکە. بەڵام _پێدەچیت؛ عامر عبدالله نەبێت_ هەمووومان ئەم بیرۆکەمان بۆ دەرەوەی ئەندامانی مەکتەبی سیاسی پێخۆش نەبوو، تەنانەت بابەتەکەمان لای ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیش نەدرکاند. وامان دەبینی تاکڕەوی و بیرۆکراسی (سلام عادل) هۆکاری هەڵە و گیروگرفتەکانن. ئێستاکە حەزدەکەم بڵێم: ئەم گیروگرفتە ئەگەر لەگەڵ ئەو ڕێبازەدا تێکی بخەین کە گرتمانەبەر، لەو هەلومەرجەدا هەر پەیدا دەبوو، جا سکرتێرەکە لە جیاتی (سلام عادل) هەرکەسێك بووایە. گوناهەکە گوناهی ئەو نەبوو، ئەگەرچی شەقڵی تاکڕەوی و بیرۆکراتی هەبوو. ئەو لەو کەسە سەرەکیانەی دیکەیش زیاتر کە نەخشەی سیاسەتی حیزبییان دەکێشا، بەرپرسی نەدەکەوتە ئەستۆ.

کۆمیتەی ناوەندی ئەو داوایەی دورخستنەوەی (سلام عادل)ی پێ شتێکی کتوپڕ بوو کە لە کۆبوونەوەکەدا بەرچاومان خست. کۆبوونەوەکە پاش چەند مشتومڕێکی درێژ و گەرموگوڕ؛ چارەسەرێکی مامناوەندی دۆزییەوە: مانەوەی (سلام عادل) بەسکرتێری وەك جاران و پێکهێنانی دەستەیەکی سکرتاریەت کە _سەرەڕای سلام عادل_ بەهادین نووری و (هادی هاشم)یشیان بخرێتە پاڵ. ئەم کارە ململانێی ناوخۆی سەرکردایەتی دوای پێ نەهێنا. (سلام عادل)یش لەو کەسانە خۆش نەبوو کە داوایان کردبوو لەو پلە و پایەیە دووربخرێتەوە.

ئێستا پێویستە لەسەرم دانی پێدا بنێم کە من یەکێك بووم لە کەسە سەرەکیەکانی بڕیاردەری سیاسەتی حیزب و دواتر یەکێك بووم لە بەرپرسە سەرەکیەکانی ئەو سیاسەتە چەوتە کە (ح ش ع) لە نێوان ١٩٥٩-١٩٦٠دا گرتییە بەر. وەك ئەندامانی دیکەی سەرکردایەتی دەرکم بەوە نەدەکرد کە هۆی سەرەکی نەبوونی تەبایی و تاوسەندنی ململانێ لەناو سەرکردایەتیدا دەگەڕێتەوە بۆ لەدەستدانی سەربەخۆیی فیکریمان و وازهێنانمان لە مافی خاوەن بڕیاربوونمان بۆ نەخشەکێشانی سیاسەتی عێراقی تایبەت بە خۆمان. بە قەناعەت و بەبێ هۆشیارییەکی دورست قایل بووین بەرامبەر ڕژێمی (عبدالكريم) بە ڕێگایەکی سیاسیدا بڕۆین کە بە دڵی خۆمان نەبوو، بەڵکو بە دڵی کەسانێکی دیکە بوو. ئاکامەکەیشی ئەوە بوو، پەنجەی تاوانمان بۆ یەکتری ڕاکێشا و کەوتینە داوی چەندین ململانێی فیکریی واوە کە زیانی سەختیان بە حیزبمان و بەسەرلەبەری جوڵانەوەی نیشتیمانی دیموکراتی لە عێراقدا گەیاند. نامەوێ خوێنەوار لەو قسانەی پێشووم تێبگات کە لەسەروبەندی ئەو ململانێیانەدا هەندێکمان هیچ هەلە و مەریمێکی شەخسی بەرژەوەند پەرستانەی نەبووە. بەڵکو خەڵکانێکمان لە نێودا بوو کوڕی ڕۆژ و خاوەنی ڕابردووی خەباتێکی بێ داوریار بوون و لەوەش زیاتر پەیوەندییەکی گیانی بێ هێزیان بە کێشەی کۆمۆنیزم و گەلەوە هەبوو. هەروەها خەڵکانێکمان لە ناودا بوو کە پڕ بە پێستی ئەو پایە حیزبییانە نەبوون کە گرتبوویانن.

هێندەی بابەتەکە پەیوەستە بە (سلام عاد)ەوە کە ساڵی ١٩٥٥پلەی بەرپرسی یەکەمی حیزبی وەرگرت، ئەو خەباتگێڕێکی شیوعی دڵسۆز و ئازا و لەکاری حیزبدا شێلگیر بوو. یەکێك بوو لە کەسە سەرەکیەکانی دەستەی سەرکردایەتی. (ح ش ع) هەتا سەرگرتنی شۆڕشی (١٤ی تەمووز)، گەلێك سەرکەوتنی گەورەی بە سەرکردایەتی ئەو بەدەست هێنا. سەرکردەیەکی میللی و کوڕی خێزانێکی میللی سادە بوو. بەڵام لە ڕووی ڕۆشنبیری و ئەزموون و لێهاتوویییەوە کە (فەهد) لە ساڵانی سەرکردایەتی کردنیدا وابوو- سەرکردەیەکی جیاکراوەی نێو هەڤاڵانی سەرکردایەتی نەبوو. مێژوویەکی خەباتکارانەی دیاری نەبوو، بەڵکو یەکێکی ناو ژمارەیەك کەسی خاوەن ئاست و لێهاتوویی لەیەکترەوە نزیك بوو. چەند خاڵێکی بێ هێزی خۆیشی هەبوو، وەك خولیایی تاکڕەوی و خۆسەپاندن و پێڕەوی بیرۆکراتیانە (ئەمە لەو ماوەیەدا دیاردەیەکی گشتی بوو لە ناو سەرکردایەتییە کۆمۆنیستییەکاندا) و حەز بە توندوتیژی کردن تاڕادەی پێ لێهەڵبڕین بەرامبەر هەر

هەڤاڵێك زاتی بکردایە ڕەخنەی لێبگرێت یاخود بەرهەڵستی سیاسەت و هەندێك لە ڕەفتارەکانی بکات . دەستێکی کەمی لە نوسینی سیاسیدا هەبوو و ئەویش لە لێوەشاوەیی سەرکردایەتی کردنیدا ڕەنگی دایەوە. ئەگەر ئەمڕۆ لێم بپرسن کێ لەو ماوەیەدا بۆ پلەی بەرپرسی یەکەم باش بوو، لە وەڵامدا بەبێ دودڵی دەڵێم: (محمد حسين أبو العيس) باشترین و شایانترین کەس بوو.

* * *

پاش کۆبوونەوەی کۆمیتەی ناوەندی و پاش چوار ڕۆژ لێدوانی شێلگیرانە و جارویار گرژ بە مێشکێکی شەکەتەوە هاتمەوە بۆ ماڵ لە (عرصات بحوشى). بڕیارم دا مۆڵەتێکی کورت بە عەقڵم بدەم، لانی کەم بۆ ئەو شەوە، بیر لە کێشە سیاسی و حیزبییەکان نەکەمەوە. (سعيد موسى)م نارد هەندێك خواردنەوەم بۆ بکڕێ، تا بخۆمەوە و بە کاریگەری کحول سڕ ببم و بنووم. کە دنیا تاریك داهات و بەر لەوەی هیچ بخۆمەوە زەنگی ماڵەوە لێیدا و (زكي خيري)خۆی بە ژووردا کرد. پێش ئەوەی لە پەنامەوە دابنیشێت، ڕایگەیاند و گوتی:

- من مێشکم زۆر ماندووە و بڕیارم داوە لە کەشی وتووێژی سیاسی دوور بکەومەوە و بخۆمەوە و بحەسێمەوە...لەبەر ئەوە هاتم بۆ ئێرە.

بەخێرهاتنم کرد و پێمگوت؛ منیش بڕیاری هەمان شتم داوە. دوای چەند دەقەیەك سەر لەنوی زەنگەکە لێی دایەوە و (محمد حسين أبو العيس) هاتە ژوورەوە و هەمان قسەی (زكي خيري)ی کردەوە. دوابەدوای سێیەم لێدانی زەنگەکە (جورج تللو) وە ژوورکەوت و هەمان شتی گووتەوە. (أم سلام) خوانی بۆ سازکردین و بوتلە ویسکیەکە لەگەڵ بوتڵە بیرەکاندا دانرا و لێی نیشتین لە خواردنەوە و نوکتەی ئاسایی بۆ یەکتر. هەموویشمان سووربووین لەسەر ئەوە کە توخنی مشتومڕی سیاسی نەکەوین. بەر لەوەی خواردنەوەکە بگاتە نیوەی، مشتومڕی سیاسی دەستیپێکرد و هاتینەوە سەر باس و خواسەکانی کۆبوونەوەکە. دوای نیوەشەو ئەوکاتەی کە بوتڵە ویسکیەکە و هەر ٢٤تەواو چۆڕەبڕ کرابوون، مناقەشەی ئێمە هێشتا هەر ئاگری لێدەبووەوە. ئەو نوکتە بڵاوەی ناو عێراقیەکانم لە مۆسکۆ بیرکەوتەوە: بۆچی ژووری بەشی ناوخۆ لە زانکۆی مۆسکۆ کاتژمێر دووی پاش نیوە شەو ڕوناکە؟ وەڵام: ئەوە چەند قوتابیەکی عێراقی تێدان مشتومڕ

لەسەر سیاسەت دەکەن، یا چەند ڤێتنامییەك فێری زمانی ڕووسی دەبن، یان چەند کووبابییەك سەما دەکەن.

* * *

پایزی ١٩٦٠ توشی نەخۆشییەکی لەپڕ بووم؛ هەردوو قاچم لەکاتی ڕۆیشتندا ئازاریان هەبوو و سەرچاوەکەی بڕبڕەکانی پشتم بوو. تا ئێستا باوەڕم وایە دەرئەنجامی زێدە بەکارهێنانی (ئەنتی بایۆتیك)بوو. بە پێی ڕاسپێریی (اسماعیل جاسم)ی پزیشکی نەشتەرکار تا لە دومەڵێك ڕزگارم بێت و پێویست نەکات نەشتەرکاریەکی سادەی بۆ بکرێت.

لەکاتێکدا (ح ش ع) بانگکرابوو بۆ هاوبەشی کردن لە کۆبوونەوەی جیهانی حیزبە شیوعی و کرێکاریەکاندا و بڕیار وابوو (تشرینی دووەمی١٩٦٠) لە (مۆسکۆ) سازبکرێت، من کرامە سەرۆکی وەفدەکە تا لەم کۆبوونەوەیەدا بەشدار ببم و لەهەمان کاتدا چاری نەخۆشیەکە بکەم. ئەوسا خەیاڵم بۆ ئەوە نەدەچوو کە هەندێك کەس ئامانجیان لەم ناردنەی من بۆ مۆسکۆ بەدیهێنانی شێوە دوورخستنەوەیەکە بۆ ئەوەی لە بەشداری کاری سەرکردایەتی دوور بکەومەوە.

کۆبوونەوە جیهانیەکە لە هۆڵێکی (کرملین)کرا، لە گەمەی ناکۆکیە توندوتیژە زانراوەکانی نێوان حیزبە شیوعیەکان و بەتایبەت هەردوو حیزبی شۆڤییەتی و چیندا. هۆڵەکە ژمارەیەکی لە دیارترین کەسانی جوڵانەوەی کۆمۆنیستی جیهانی تێدا بوو، کە زۆریەیانم بۆ یەکەمجار بینی، وەك (مۆریس تۆریز) و (پالمیرۆتۆگلیاتی) و (خرۆشیۆف) و (لیۆشاوشی) و (هۆشی مینە) و ... هی دیکە. بەشی هەرە زۆری حیزبە شیوعیەکان لەگەڵ حیزبی سۆڤییەتیدا بوون. لە کاتێکدا حیزبی شیوعی (ئەلبانیا) دایە پاڵ حیزبی چینی و هی کۆریایش نە لەگەڵ ئەمیاندا بوو نە ئەویان. هەرچی (ح ش ع)یش بوو بە تەواوی و بەبێ مەرج لایەنگری لە سۆڤییەت دەکرد دژی چینیەکان، ئەوەیش گرێوگۆڵی ئەرکەکەمی وەك سەرۆکی وەفدی حیزب زیاترکرد.

گوتاری سەرکردایەتی سۆڤییەتی (خرۆشیۆف) خوێندییەوە، درێژ و تاڕادەیەك لەسەرخۆ بوو، پشتگیری زۆری لە نێردراوانی حیزبە شیوعیەکان بە نسیب بوو. کەسانێکی

لە پادشا پادشایی تری وەك (خالد بكداش) و (محمد حرمل) لە ناو وتارخوێنە لایەنگرەکانی سۆڤیەتدا بوون. بە پێچەوانەیشەوە، گوتاری وەفدی چینی کە (لینپیاو) خوێندیەوە، توندوتیژ و پڕ لە هاشوهوش بوو، گەلێك تاوانبارکردن و هوروژاندنی بێ پەردەی دژی سەرکردایەتی سۆڤییەتی تێدا بوو، داکۆکییەکی بێ پەردەیش بوو لە ڕێبازی تەقلیدی ستالینانە کە خرۆشیۆف لە کۆنگرەی بیستەمی حیزبی سۆڤییەتیەوە لە ١٩٥٦دا دژی ڕاوەستا. گوتارەکەی (ئەنوەر خوجە)ی ئەلباتیایی ڕەقتر و زیاتر مایەی هوروژاندن بوو. وەفدی ئیتالیایش هەڵوێستێکی سەربەخۆ و دیاری هەبوو، چونکە لایەنگری هیچ لایەکی نەکرد لە دژی لایەکی کە.

گوتاری وەفدەکەمان خۆم نوسیم و لە کۆنگرەدا خوێندمەوە، پێم وابێ تا ڕادەیەك هێمن بوو، تا ئەندازەیەکی دیاریکراویش سەربەخۆی تێدا ڕەنگ دەدایەوە. لەبەر ئەم هۆیە ئەندامانی وەفدەکەمان بەبێ هیچ پەرۆشییەك و بگرە بە نا بەدڵی قبوڵیانکرد و (جمال حەیدەری)ش ڕەدیکردەوە. بەهۆی نەخۆشییەوە ئامادەی کۆبوونەوەی لیژنەیەك نەبووم پێکهێنرا بوو ئەو بەڵگەنامەیە بنوسێ کە وا دانرابوو بەناوی کۆبوونەکەوە دەربچێت، بۆیە جەمال حەیدەری لە گوتارێکی لاوەکیدا کە بەناوی وەفدەکەمانەوە خویندبوویەوە، لە پاڵ لایەنگری بەبێ مەرجی لە سەرکردایەتی ـــ بە خوا بووی ـــ سۆڤییەتی، هێرشێکی توندوتیژی کردبوویە سەر چین و سەرپاکی ڕەخنەگران لە سۆڤیەت. ڕۆژی دوای ئەم گوتارەم خوێندەوە و ڕەخنەم لێ گرت، کەچی جەمال بە ئامادەبوونی ئەندامانی دیکەی وەفدەکە وەڵامی دامەوە و گوتی:

- ئێمە سەیرمانکرد تۆ بەرامبەر بە چینیەکان نەرم وەستایت و بەڕاستی هەوڵت نەدا ڕێبازی حیزبەکەمان دەرببڕی، بۆیە دوێنێ سوودمان لە هەلی نەهاتنت وەرگرت تا شتێك بەناوی وەفدەکەمانەوە بڵێین کە هەم تێڕوانینی حیزب دەردەبڕێ و هەم دەبێ هەمووان لەم کۆبوونەوەیدا بیبیستن.

ڕۆژانە بە بەردەوامی چاومان بە سۆڤیەتیەکان دەکەوت. بەڵام تەنها بۆ جارێکیش چاومان بە وەفدی چینی یاخود هەر وەفدێکی لەو چەشنە نەکەوت. لە لای هەڤاڵانی وەفدەکەمان درکاندم کە من حەز دەکەم لەگەڵ چینیەکاندا بەیەك بگەین بۆ وتوویژ لەسەر تێڕوانینەکانیان کە لە ڕاستیدا لایەنگریان نەبووم. بەیەکگەیشتنەکە نەکرا.

کاتێك بەڵگەنامەی کۆتایی خرایە بەرچاوی ئامادەبووانی کۆبوونەوەکە، من هیچ هەڵوێستێکم لە هی وەفدی کۆریای باکور خراپتر نەبینی کە بەڕاشکاوی و بە توندی بەرهەڵستی هەر ڕەخنە یاخود ڕیسوا کردنێکی دیاردەی تاك پەرستی کرد بە بیانوی ئەوەی کە _گوایە_ ئەوە خراپەکاری تێدایە بۆ سەرکردایەتی حیزبی کۆریایی و کۆریای باکووریش هەلومەرجی تایبەتی خۆی هەیە. ئەم هەلومەرجە لە ئارەزووی(کیم ئیل سۆنگ)بەدەر نەبوو بۆ مانەوەی وەك خوایەکی بێ گوناهـ لەو وڵاتەدا و بۆ ئەوەی کەس بەخۆیدا ڕانەپەرموێ ڕەخنەی لێ بگرێت. خۆ لێ پاراستن(تحفظ)ەکەی وەفدی کۆریایی نەبێ، سەرجەم وەفدەکان ئیمزایان لەسەر ئەو بەڵگەنامەیەی کۆتایی کرد کە لە کۆبوونەوەکەوە دەرچوو.

کۆبوونەوەکە دوایی پێ هاتبوو و هەموو وەفدەکان لە ئاهەنگێکی پێشوازیا کۆبوونەوە کە سەرکردایەتی سۆڤییەتی لەسەر شەرەفی میوانەکان لە (کرملین) گێڕای. خرۆشیۆف و مۆریس تۆریز و پالمیرۆتۆگلیاتی لە دژی (میگۆیان)ی ئەرمەنی دانیشتووی تەنیشتیان یەك کەوتن. بۆیە کەوتنە گێڕانەوەی ئەو نوکتە و قسە و قسەلۆکانەی کە دەدرێنە پاڵ ئەرمەن و ڕادیۆی یەریڤان. (میگۆیان)یش گوتی:

- دەمەوێت نیکتا خرۆشۆف وەڵامم بداتەوە: ئایا کۆنیاکی فەرەنسەیی لە کۆنیاکی ئەرمەنی سۆڤییەتی باشترە وەك هەڤاڵ مۆریس لافی ئەوە لێ دەدات؟
- مۆریش هەڵیدایێ: کەواتە میگۆیان توانی ناکۆکی لەنێوانماندا بنێتەوە.

چەند گۆرانی و دیمەنێکی هونەری لە ئاهەنگەکەدا پێشکەش کران. سەمایەکی کۆنی ڕوسیایی دڵبەندی کردم کە شەش کوڕ و پێنج کچ بەشداریان تێدا کرد. کوڕێکیان تەماحی ئەوەی هەبوو لە یەك کاتدا هاوڕێیەتی لەگەڵ چەند کچێکدا بکات. ئەمیانی بەجێدەهێشت و پەیوەندی بەویانەوە دەکرد و دووەمیانی بەجێدەهێشت و دەچووە پاڵ سێهەمیان. دواجار پێنج کوڕەکەی دیکە لەگەڵ پێنج کچەکەدا پێکهاتن و ئەویش بە تاقی تەنها بەبێ دۆست مایەوە.

* * *

دوای کۆتایی هاتنی کۆبوونەوەکە لە نەخۆشخانەی کۆمیتەی ناوەندی لە (مۆسکۆ) کەوتم و ئەندامانی وەفدەکەیش بۆ بەغداد گەڕانەوە. دوای زانیم ئەوان لە ڕاپۆرتەکەیاندا بۆ مەکتەبی سیاسی باسی ئەوەیانکردبوو کە من سەرپێچی سیاسەت و ڕێنومایییەکانی حیزبم کردووە، چونکە لەکاتی کۆبوونەوەکەدا وەکو پێویست لایەنگری سۆڤییەتم نەکردبوو. ئەم هەڵە هەڵبەستراوە زۆر لەسەرم کەوت، لەبەرئەوەی وەختێکی دیکە لە دژم قوت کرایەوە و بەیەکێك لەو هۆیە سەرەکیانە دانرا کە سزای لێ خستنمی لە سەرکردایەتی و ڕاگرتنی ئەندامەتیمی لە حیزبدا پێ پاساو درایەوە.

پاش لە نەخۆشخانە دەرچوونم ؛ داوای بلیتی سەفەرم لە (ڤالیووشن)ی ئەندامی لیژنەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی سەر بە کۆمیتەی ناوەندی حیزبی شیوعی سۆڤییەتی کرد تا بۆ بەغداد بگەڕێمەوە. ڕۆژی دوایی هاتە لام بۆ هۆتێل و گوتی:

- کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی شیوعی سۆڤییەتی بروسکەیەکی لە مەکتەبی سیاسی حیزبتان وەرگرتووە تێیدا هاتووە کە؛ سەرکردایەتیتان بڕیاری داوە تۆ لە مۆسکۆ بمێنیتەوە و پەیوەندی بە قوتابخانەی حیزبی باڵاوە بکەیت.

حەزم نەدەکرد بمێنمەوە و داوای خوێندنی حیزبیم نەکردبوو. چەند جارێك داوای گەڕانەوەم کردەوە بۆ بەغداد، لەوە زیاتر کە جەختیان لەسەر ڕەدکردنەوەی و پێویستی مانەوەم بۆ خوێندن دەکرد، هیچی دیکەم پێ نەدەگەیشت. بیرم لەوە نەدەکردەوە لەڕووی بڕیارەکەدا بوەستمەوە و قسەی مەکتەبی سیاسی ژێرپێ بنێم و بگەڕێمەوە. بەڵام باش قەناعەتم بەوە کرد کە لە (مۆسکۆ) مانەوەم هەر شێوە سزا و دوورخستنەوەیەکە لە عێراق و لە بەشداری چالاکی سەرکردایەتی حیزبدا. من ئەو ئەندامەی سەرکردایەتی نەبووم کە زیاتر پێویستم بە خوێندنی کێشە تیۆریەکانی فەلسەفە و ئابووری سیاسی و بنیادنانی حیزب و هی لەم بابەتە بێت. بەڵام من ئەو ئەندامەی سەرکردایەتی بووم کە لای سکرتێر ڕەزام گران بوو. لەبەرئەوە نارەزایم دەرببڕیبایە یاخود نا، بمویستبایە یاخود نەمویستبایە دەبوو بخوێنم. ئەمە قەناعەتی پێ کردم بەوە کە هەریەکێك کار لەگەڵ (سلام عادل)دا بکات؛ دەبێت پێ بە پێی بڕوات و ڕەخنەی شێلگیرانەی لێ نەگرێت. چاوپێکەوتنە جوو قۆڵیەکەی دوابەدوای کۆبوونەوە پڕ کێشمە کێشەکەی کۆمیتەی ناوەندیم لە ١٩٦٠دا بیرکەوتەوە، کە بەوپەڕی هێمنییەوە لەسەر پەرەسەندنی بارودۆخی حیزب و هەندێك

ڕەفتاری سەلام خۆی قسەم لە تەکدا کرد و ئامۆژگاریم کرد لە پلەی سکرتێری لابچێت و بە ئەندامێکی مەکتەبی سیاسی بمێنێتەوە. کەچی لە وەڵامدا گوتی:

- دووپشك کە دەبینێت ئاگر لە هەموو لایەکەوە دەوری داوە، دەستپێشخەری دەکات بەخۆیەوە بدات و خۆی بکوژێت.

لەو چاوپێکەوتنە هاتمە دەر و قەناعەتم بەوە هەبوو کە (سلام عادل) هەرگیز بیر لەوە ناکاتەوە دەست لە پلەی سکرتێری حیزب هەڵبگرێت، ئەوەتا منیش بە ڕێگەیەکی بیرۆکراتیانە ناچارەکرێم بە کردەوە دەست لە پلە و پایەم لە مەکتەبی سیاسی و لە سکرتاریەتی کۆمیتەی ناوەندی هەڵبگرم تا لە نیمچە تاراوگەیەکدا دوور لە عێراق بمێنمەوە.

وەندەی نەبرد هەریەکە لە (عامر عبدالله)ی ئەندامی مەکتەبی ساسی و (ثابت حبيب العاني)ی ئندامی کۆمیتەی ناوەندی لم تاراوگە نیمچە ڕەسمیەدا گەیشتنە لامان. دەمزانی (عامر)یش بوغزێنراوە، چونکە لەو کەسانە بوو کە داوایانکرد (سلام عادل) لە پلەی سکرتێری دوور بخرێتەوە. بەڵام دوای زانیم (ثابت) لەوەیش زیاتر جامی غەزەبی بەسەردا قلێکراوەتەوە.

* * *

نیوان (ئەیلوولی ١٩٦١ – ئەیلوولی ١٩٦٣) لە قوتابخانەی حیزبی باڵای مۆسکۆ لە ناو تاقمەکەی خوێندنماندا مامەوە کە سەرباری دوورخراوە ئاماژە بۆکراوەکان لە (هادی هاشم) و (سلام الناصری) و (جەمال حەیدەری) و (نزيهة الدليمي) و (عادل حبة) و (مهدي عبدالكريم) و (ثمينة ناجي _ژنی سەلام عادل_) و هەروەها _لە کاتێکی درەنگتردا_ (ارا خچدور) و (حسين سلطان) پێکهاتبوو. بەرنامەی خوێندنمان، وێڕای زمانی ڕووسی، بابەتەکانی فەلسەفە و ئابووری سیاسی و کێشەکانی بنیادنانی حیزب و مێژووی حیزبی شیوعی سۆڤییەتی و جوڵانەوەی کرێکاری و ئازادیخوازی جیهانی و یاسای نێودەوڵەتی و جوگرافیای ئابووریی جیهانی دەگرتەوە. شێلگیرانە خوێندم و هەرگیز ڕووی نەدەدا لە هیچ تاقیکردنەوەیەکدا لە (٥)_کە بەرزترین پلە بوو_ کەمتر وەربگرم.

(هادی هاشم)، سەرەڕای ئەوەی کە ئەندامی مەکتەبی سیاسی و سکرتاریەت بوو، لە خوێندندا لە هەمووان بێتواناتر بوو. فێر بوو بوو لە گەڵێك حاڵەتدا خۆیی لە ئەنجامدانی تاقیکردنەوە دەدزییەوە، چونکە دەسەڵاتی بەسەر وەڵامدانەوەدا نەدەشکا و نەیدەویست ڕووبەڕووی دەرنەچوون و کەوتن ببێتەوە. سەرباری درێژیی مانەوەی، شتێکی ڕاست لە زمانی ڕووسی فێرنەبوو لە ناوە پێویستەکانی خۆی زیاتر بۆ دروستکردنی ئەو شتانەی کە سەودا سەریان بوو لە ترشیات و چێشتی ئالۆزی وەك یاپراخ و کوببە بە جۆرە جیاجیاکانیەوە و شتی وا. جێی ئەو هەموو گەنجینە و دوکانانەی پێدەزانی کە ئەو کەرەستانەیان تێدا دەفرۆشران. دەبێ دانی پێدا بنێم کە کابرایەکی قابیل و لەگەڵ هاوڕێیانی تیپی خوێندندا برادەرایەتی خۆش بوو و پەیوەندیەکی باشی هەبوو پێیانەوە و مشووری دەخواردن. بەڵام لەو بابەتە بنچینەییەدا کە لە پێناویدا نێردرابووین _بابەتی خوێندن_ گوێی بە خۆی و بە کەسانی دیکە نەدەدا. لەوە دەچێ خەریك بووبێت ڕوو لە شپڕێوی بکات، وەك هەندێك کەس ئەمە پیشەیانە. هادی هیچ شەقڵێکی سەرکردەی سیاسی شك نەدەبرد.

لام وابێ (هادی هاشم) و (حسین سلطان) و (ثابت العاني) نەبێت، هەمووان فێری چەردەیەك لە زمانی ڕووسی بوون. ئەمەی دواییان خۆی بە فێربوونی زمانەوە ماندوو دەکرد، بەڵام سوودی نەبوو.

بەیانییەکیان (نزيهة الدليمي) کاتژمێرەکەی دەستی ون کرد، بەبێ هووە هەموو شوێنێکی بۆ گەڕا. پاش نیوەڕۆ کە چاوم پێی کەوت لێم پرسی:

- کاتژمێرەکەتت دۆزییەوە؟
- نەخێر نەمدۆزیوەتەوە.
- پاش ئەوەی کاتژمێرێکی ڕاستەقینەم لە دەستیدا بینی، پێم گوت: مادامێکی تۆ کاتژمێرێکی زیادەت هەیە، بەڵاکە زۆر گەورە نییە.
- نەخێر هیچ کاتژمێرێکی دیکەم نییە... هەر ئەو کاتژمێرە بوو.
- ئەی ئەو کاتژمێرەی دەستت هی کێیە؟

ڕوانییە دەستی و لە یەکێك دەچوو کت و پڕ شتێکی عەنتکەی لێ پەیدا بووبێت. بە پ سەیر بوون و واقوڕمانەوە هاواری کرد:

- ئەمە ئەو کاتژمێرەمە کە لام وابوو ون بووە و لە بەیانییەوە تا ئێستا بەدوایدا دەگەڕام!

(عامر عبدالله) لەگەڵ (ثابت العاني)دا ڕێککەوتبوو خواردنیان بە خەرجی دروستکردنەوە یەك بخەن و کۆمۆنەیەکی دووقۆڵی بۆ خۆیان دابمەزرێنن. هێندەی پێنەچوو ڕێکەوتنەکەیان هەرەسی هێنا. کە هۆکارەکەیم لە (ثابت العاني) پرسی، وەڵامی دایەوە:

- دەبوو پارەی گیرفانم خەرج بکەم و بە دەستی خۆم خواردن و چایەکە سازبکەم و (عامر)یش هەر ئەوەندەی لەسەر بوو ئامادەی نان و چا خواردن بێ. لەبەر ئەوە کۆمۆنەکە هەرەسی هێنا.

ڕۆژێکیان (عادل حبة) چوو بووە چێشتخانەی قوتابخانە و یەکێکی دەست نەکەوتبوو قسەکانیی بۆ بکات بە ڕووسی. بە پەنجە ئاماژەی بۆ لیستەی خواردن کردبوو و سێ جۆرە خواردنی دەستنیشان کردبوو و پارەکەی دابوون. کاتێك وەریگرتبوون، بۆی دەرکەوتبوو هەر سێ جۆر سووپی دیاری کردبوو.

ئەوکاتەی لەوێ نیشتەجێی بینای بەشی ناوخۆی قوتابخانەی حیزبی بووین، گەشتێکی قوتابخانەیان بۆ شاری (کیێف) بۆ ڕێکخستین. دەبوو هەموو ڕۆژێك خواردنی ڕۆژی دوایی دەستنیشان بکەین. نیوەڕۆی ڕۆژی دوای خواردنە سەرەکیەکەیان بۆ (سلام الناصري) نەهێنا. کە داوای کرد؛ وەڵامیان دایەوە هیچی ناونوس نەکردووە. ئەویش سوور بوو لەسەر ئەوەی کە نوسیویە و داوای لیستەکەی کرد. کە هێنایان ئاماژەی بۆ وشەی "بەڕێوبەر" ی پەراوێزی لیستەکە کرد. پاش یەك دەقە بەڕێوبەر لەبەرامبەریدا قوت بوویەوە. پاشتر ڕوونبوویەوە کە (سلام الناصري) ئاماژەی بۆ وشەی بەڕێوبەری لیستەکە کردووە، چونکە وای زانیوە خواردنێکە لە خواردنە عێراقیەکان دەچێت.

(مۆسکۆ)م خۆش ویست، دوای ئەوەی تێیدا ژیام و تێکەڵی خەڵکەکەی بووم و فێری زمان و دابونەریتیان بووم. بۆم دەرکەوت شاری سەلامەتی و دڵنیای و دڵپاکی و ڕووخۆشی و شانۆی گەورە و باخچەی جوانە. نەمدی و نەمبیست هیچ شتێك زەوقی یەکێکی تاقمەکەی خوێندنمان لێ تێك بدات، ئەگەرچی ئێمە پاش نیوەشەو بە دارستان و شەقامە چۆڵەکاندا دەڕۆشتین. جاروبار بە شەو لە باخە گشتیەکاندا دەماینەوە و بەهەموو

جێگایەکدا دەگەڕاین. تەنها یەك ڕووداو قەوما: شیوعیەکی سودانی قوتابی قوتابخانەکە ــ پێم وابێ ناوی (معاویة) و ئەوسا لە ئەندامانی سەرکردایەتی حیزبی شیوعی سوودان بووــ درەنگانێکی دوای نیوەشەو گەڕابوویەوە، سەرخۆش بوو بوو و ئامێرێکی ئاسایی تۆمارکردنی پێ بوو. شۆفێری تەکسیەکە دایبەزاندبوو و تۆمارکەر (المسجل)ـە کەی لێ دزیبوو. ئێمە زۆر نیگەراین نەبووین، چونکە ئەم لاوە سودانیەمان لە ناودا بەدڕەوشت و ئێسك قورس بوو.

بۆم دەرکەوت گەلی ڕوسی سادە و دڵپاك و بەئاکار و پەروەردە باشە. ئەگەر ڕێگا بەخۆم بدەم بەراوردی ئەو گەلانە بکەم کە بۆم هەڵکەوتووە لە گەڵیاندا بژیم و ناسیاوی لەگەڵ دابونەریت و سایکۆلۆجیاندا پەیدا بکەم، ئەوا بێ چەند و چوون دەیبڕمەوە کە گەلی ڕووسی بێ هەواترین و سەرنجڕاکیشترین گەلە دیبێتم. من ئێستاکە لە دوادواییەکانی ١٩٩١دا ئەمە دەنوسم و زۆر لەو شتانە بە باشی دەزانم کە لە مۆسکۆ ڕوویاندا و گۆڕان. بەڵام ئەوەی دەینوسم باوەڕی تەواوەتیمە لەسەر ڕوسیای نێوان (١٩٦١-١٩٦٣).

(ئۆدیسا) نەبێت؛ کەنارەکانی (دەریای ڕەش)م سەرتاسەر بینی. وەك میوانێك لە هۆتێلەکانی کۆمیتەی ناوەندی و وەك گەشتیارێکی ئاسایی ناڕەسمی ژیام. چەند جارێك سەرم لە نەخۆشخانە دا، یەکەمین جار ساڵی ١٩٥٩ دوای چەند ڕۆژێکی کەم لێی هەڵهاتم، چونکە زمانی ڕووسیم نەدەزانی. دوای قەناعەتم بەوە کرد کە تەنانەت پشوو بەسەر بردن و حەوانەوەیش پێویستیان بە چەشنە ئەزموون و لێهاتوویەك هەیە. دواپین گەشتم بۆ حەوانەوە و پشوودان لەسەر (دەریای ڕەش) و ــ کەمترــ لەسەر (دەریای باڵتیك) لە سای ١٩٧٤دا بوو کە لە بەغدادەوە بە هاوڕێیەتی (عایدة یاسن) هاوسەرم سەفەرم کرد.

* * *

زستانی ١٩٦٢ (سلام عادل) وەك سەرۆکی وەفدی (ح ش ع) بۆ کۆنگرەی حیزبی شیوعی سۆڤییەتی گەیشتە لامان. دوای کۆنگرەکە بروسکەیەکی مەکتەبی سیاسی بۆ هات بۆ ئەوەی بچێتە قوتابخانەی حیزبی لە مۆسکۆ. واتە چی لەگەڵدا کردم ئەوەیان لەگڵدا کرد. بەواتایەکی تر؛ کەوتە هەمان بیرەوە کە خەڵکانی تر بەدەستی ئەو تێی کەوتن.

لام وابێ (زكي خيري) توانیبووی وەك ڕێگەیەك بۆ دوورخستنەوەی لە سەرکردایەتی، قەناعەت بە ئەندامانی دیکەی مەکتەبی سیاسی بکات (سلام عادل) بۆ خوێندن بنێرنە یەکێتی سۆڤییەت. لە شوقەیەکی دەرەوەی بینای قوتابخانەکەدا لەگەڵ ژن و کچە منداڵەکەیدا ژیانی بردە سەر. جا نازانم داخۆ کەڵکی لە خوێندنی حیزب وەرگرت یاخود نا. بەڵام هەمووان دەیانزانی ئارەزووی مانەوە ناکات و بە شوێن هەر دەرفەتێکدا دەگەڕێت خوێندنەکەی بپچڕێنێت و بگەڕێتەوە بۆ عێراق.

بڕیارم دا درۆیەکی نیسانی ١٩٦٢ لەگەڵ هەڤاڵانی تاقمی خوێندندا و لەوانە (سلام عادل) بکەم. تەلەفۆنم بۆ یەکێکیان کرد و گوتم گوایە کودەتایەکی سەربازی لە بەغداد کراوە و (عبدالکريم قاسم)بە دەستی کودەتاکاران کوژراوە. هەر بە ڕێککەوت هەڤاڵێکی سوریی هەمان درۆی ڕێکخستبوو؛ تەلەفۆنی بۆ هەندێك عێراقی کردبوو. کە سەرچاوەی هەواڵەکە زۆر بوو، باوەڕیان کرد. (سلام عادل) تەلەفۆنی بۆ کردم ــمنیش چاوەڕوانی ئەمەم دەکردــ و داوای ڕونکردنەوەی ڕووداوەکەی کرد. وەڵامم دایەوە و جەختم لەسەر هەمان هەواڵ کرد. هەڤاڵانی تاقمەکەمان بۆ ماوەی نزیکەی دوو کاتژمێرێك کەوتنە شیکردنەوە و قسە تێدا کردنی، بەبێ ئەوەی هیچ یەکێکیان پەی بەوە ببات کە ئەوە ڕۆژی یەکی نیسانە. دواجار پێم گوتن:

- سەرچاوەی هەواڵەکە پەیامنێری ڕادیۆی ئەرمینیایە بە بۆنەی یەکی نیسانەوە گوتوویە. (لە مۆسکۆ کرابوو بە عادەت؛ هەموو درۆ و نوکتەیەك دەدرایە پاڵ ڕادیۆی یەریڤان).

کە(سلام عادل) لە مۆسکۆ بوو، شەڕی ناوخۆ لە کوردستانی عێراق گەرم بوو. سەلام لە هەڵوێستی کەمتەرخەمانەی سەرکردایەتی حیزب بەرامبەر بە گیروگرفتی کوردی نیگەران بوو. جەختی دەکرد کە نابێت بەتەنها بەرهەڵستی خەباتی چەکداری نەتەوە پەرستە کوردەکان دژ بە ڕژێمی عبدالکريم بکرێت، بەڵکو پێویستە بایەخ بەم بابەتە بدرێت و دروشمی ئۆتۆنۆمی بەدەستەوە بگیرێت. من لەو ماوەیەدا دوورخرابوومەوە و بەکردەوە ئەندامەتیم ڕاگیرابوو، بە بەڵگەوە نەمدەزانی هەڵوێستی ئەم کەسە یاخود ئەو ئەندامەی سەرکردایەتی بەرامبەر دەستپێکردن و پەرەسەندنی خەباتی چەکداری لە کوردستاندا چۆنە. تەنها چاوم بە بڵاوکراوە حیزبییە گشتیەکان دەکەوت. دەیشمزانی (ح ش ع) داوا لە پارتی

دەکات چەك دا بنێت و بەدوای چارەسەری ئاشتیانەی گیروگرفتەکەدا بگەڕێت. بەڵام ئەوەی کە (سلام عادل) گوتی، وەك پێشتر گوتم، نیشانەی هەبوونی ناکۆکی تێڕوانین بوو لەناو سەرکردایەتیدا. لەو باوەڕەدام (زکي خيري) بوو داوای چەك دانانی دەکرد بە بێ بەدەستەوە گرتنی داواکاریی ئۆتۆنۆمی، چونکە پاش دورخستنەوەی شەخسی (سلام عادل) بۆ مۆسکۆ ئەو ئیشوکارەکانی هەڵدەسوڕاند. هەڵوێستی (سلام عادل) دروستتر و لە ڕاستییەوە نزیکتر بوو.

ئێوارەیەکیان یەکێکیان تەلەفۆنی بۆ کردم و گوتی:

- سبەی (سلام عادل) دەچێتەوە بۆ نیشتیمان. جا بەم بۆنەیەوە بانگ کراوی ئێوارە لەگەڵماندا بێی بۆ ماڵیان تا ماڵئاوایی لێ بکەین و شێوی لەگەڵدا بکەین و بخۆینەوە.

بە پەرۆش نەبووم بۆ بەشداری لە ئاهەنگەکەدا. بەڵام بە لایەقم نەدەزانی ڕەدی بکەمەوە، بەتایبەت دەگەڕایەوە بۆ عێراق. بۆیە چووم و بەشداریم کرد. بەهۆی باری دژواری دەروونمەوە هێندەم خواردەوە تا گەیشتە ئەوەی پێویست بکات بە یارمەتی یەکێکیان بگەڕێمەوە بۆ ژوورەکەم لە ئوتابخانە. تاکە کەرەتی ژیانم بوو لە خواردنەوەدا زێدەخۆری بکەم تا بێ هۆش بووم. هەرگیز ئەوە دووبارە نەبووەوە.

هەمان ساڵی ١٩٦٢ (سلام عادل) گەڕایەوە بۆ عێراق. دوای ماوەیەك دەرکەوت کێشەی سەرەکی جێی ئەوبەڕی بایەخی ئەو هەم کێشەی بتەوکردنی دەسەڵاتی سەرکردەیی خۆی بوو لە حیزبدا و هەم دوورخستنەوەی ئەو کەسانەی کە پێشتر هەڕەشەیان لەو دەسەڵاتە کردبوو. بەم پێیە ئەو بابەتە هورووژێندرا کە بە کێشەی فراکسیۆنی چوارقۆڵی ناسرا. واتە ئەو دەستە بەندی(تکتل)یەی کە درایە پاڵ چوار ئەندامی مەکتەبی سیاسی. بابەتەکە خرایە بەردەم کۆمیتەی ناوەندی و بڕیارێکیان لە کۆبوونەوەکە دەرهێنا کە دەڵێت:

دەستە بەندییەك کراوە و کۆمیتەی ناوەندی ڕیسوای دەکات، چونکە؛ بەرجەستەکردنی ڕێبازێکی ڕاستڕەوی کلکایەتی پاکتاوکەر (تصفوي)ـە. لێدوان و لێپێچانەوەکان لە ناو کۆبوونەوەکەدا کرابوون بەئامادەبوونی: لە لایەکەوە من و عامر کە بە دوو سەر گەورەی

فراكسيۆنە چوارقۆڵیەكە لە قەڵەم درابووین و لە لایەكی دیكەوە (ثابت العاني)كە تاكە ئەندامی كۆمیتەی ناوەندی بووپەیوەندی بە فراكسیۆنەكەوە هەبێت (لە ڕێی پەیوەندی بە عامر عبدالله). تەنانەت داوایشیان لێ نەكردین نامە لە بارەی مەسەلەكەوە پێشكەش بكەین، بەر لەوەی كۆبوونەوەكە ئەم بڕیارانەی خوارەوە لەسەر سزادان بدات:

١- لابردنی هەر یەكە لە بەهادین و عامر لە گشت پلەیەكی حیزبییان و ڕاگرتنی(تجمید) ئەندامەتییان لە حیزبدا و چاوەڕێكردن بۆ زانینی جۆری ئەو هەڵوێستەی كە بەرامبەر بە بڕیاری سزادانەكە دیاریی دەكەن، تا دوایی بڕیار بدرێت وەك دوو ئەندام لە حیزبدا بمێیننەوە یاخود نا. لابردنی (ثابت العاني)یش لە گشت پلەیەكی حیزبی.

٢- لابردنی هەریەكە لە (زكي خيري) و (محمد حسين أبو العيس) لە مەكتەبی سیاسی و كۆمیتەی ناوەندی و كردنیان بە ئەندامی لیژنەی ناوچە (منطقة).

ئەم هەموو شتانە كران بەبێ ئەوەی هیچیان لەبارەوە ببیستم، وەك بڵێی كێشەكە پەیوەندی بە منەوە نەبووبێت. تا ڕۆژێكیان لە قوتابخانەی حیزبی بووم، لەناكاو بانگیان كردمە ژوورێك تا چاوم بە بەڵگەنامەكانی كۆبوونەوەی كۆمیتەی ناوەندی بكەوێ. (سلام الناصري)ی بەرپرسی حیزبی تاقمەكەمان و (ارا خچدور) و (حسين سلطان)ی دووتە ئەندامی كۆمیتەی ناوەندی لەوێ بوون. سێ نامەی (زكي خيري) لەناو بەڵگەنامەكاندا بوون. لە یەكێكیاندا دانی پێدا نابوو كە دەستە بەندی هەبووە و ئەم بەشداریی تێدا كردووە. لە دووەم نامەیدا كە بە داوای (سلام عادل) نوسیبووی، زیاتر دانی بە هەبوونی دەستەبەندەكەیدا نابوو. لە سێیەم نامەیشیدا لەوە زیاتریش دانی پێدا نابوو و هەوڵی دابوو ئەو كەسە ڕازی بكات كە هەموو شتێكی لە دەستدا بوو. هەر سێ نامەكەی (زكي خيري) بە توندی ڕقییان هەستاندم و پاڵیان پێوە نام چاو بە هەڵوێستمدا بگێڕمەوە بەرامبەر بە كەسایەتی (زكي)، چونكە چەشنە داماویی و گوێ لەمستییەكی پیشاندابوو. پێم وابێ ئامانجی لە هەڵوێستی پشت كردنە ئێمە، دەربازكردنی خۆی بوو لە سزادان، یاخود بۆ وەرگرتنی سزایەكی سوكتر بوو. نامەكەی (محمد حسين أبو العيس)یش كرابوو بە پاشكۆی بەڵگەنامەكان، كە خوێندمەوە بۆم دەركەوت ئەم كابرایە سەرەتا نكوڵی لە هەر دەستەبەندییەك كردووە. بەڵام دواجار ئەوەندە تەنگیان پێهەڵچنیوە ناچار دانی پێداناوە. ئەم لە نامەكەیدا دەڵێت: داوام لە هەڤاڵی سكرتێر كرد بۆم ڕوونبكاتەوە چۆن دەبێت ئەو ڕووداوە

به دەستەبەندی ناو بنێین. لەکاتێکدا فراکسیۆنەکە نە هیچ کارنامەیەکی هەبووە و نە کۆبوونەوەی ڕێکوپێك و نە هیچ شتێکی لەم بابەتە... سکرتێر بۆی ڕوونکردمەوە _قسەکە هی (محمد حسين أبو العيس)ە_ مەرج نییە لە دەستەبەندیدا هیچ بەرنامە و کۆبوونەوەیەك هەبێت. (محمد حسين) هەر ئەم ڕوونکردنەوەیەی پێ بەس بووە و قایل بووە بەوە کە دەستەبەندی هەبووە.

دواییی لە (ارا خچدور) و (حسين سلطان)م بیست (عامر)یش لەو نامەیەدا کە پێشکەشی کردبوو وەك (زكي خيري)دانی بە هەبوونی دەستەبەندیدا نابوو و ئەم وەڵامەی بۆ عێراق ناردبوویەوە. نازانم (ثابت العاني) لە نامەکەیدا چی نوسیبوو. بەڵام باش دەزانم بەشداریی (ثابت) لەو دەستەبەندیە هەڵبەستراوەدا لە گۆڕینەوەی باس و خواس و "زۆر بڵێیەتی هەڤاڵانە" ی نێوان خۆی و عامری تێپەڕاندووە، تەنانەت ئێمە هیچمان لەبارەی مەسەلەکەوە لێ نەبیستبوون.

چیرۆکیدەستەبەندیەکە لە بنەڕەتدا دروستکرا و هەڵبەسترا تا بکرێتە بەهانەی دوورخستنەوەی ئەو ئەندامانەی سەرکردایەتی کە دەیانتوانی لەناو کۆبوونەوەکانی مەکتەبی سیاسی و کۆمیتەی ناوەندیدا قسەبکەن بە ڕەخنە گرتن ڕووبەڕووی خودی سکرتێر. سەربەخۆیی لە بیروڕادا و نەترسان لە بەرچاوخستنی هەر ڕایەکی جێی قەناعەتی خاوەنەکەی، لەو شتانە بوون کە بەدڵی (سەلام عادل) نەبوون. هەرچی تاوانی ڕاستڕەوی و کلکایەتی کردن و پاکتاو کردنیش بوو کە دایان بە ملی فراکسیۆنە هەڵبەستراوەکەدا، لەسەر بنچینەیەکی مەنتیقی هەڵنەچندراو بوو، چونکە:

١- هێڵی سیاسی ڕاستڕەویی پێڕەوکراو بەرامبەر بە ڕژێمی (عبدالكريم) بەتەنها هێڵی ئەندامانی فراکسیۆنە هەڵبەستراوەکە نەبوو. بەڵکو هێڵی حیزب یاخود سەرلەبەری سەرکردایەتی بوو بە (سلام عادل) و لایەنگرانیشیەوە. سۆڤییەت _وەك پێشتر گوتم_ نەخشێکی سەرەکی لە سەپاندنی ئەم هێڵە بەسەر (ح ش ع)دا بینی.
٢- ئەو کارانەی کە دژی کەسانی بە دەستەبەندی تاوانبارکراو کران هاوکاتی هیچ دەستکاریکردنێکی ئەو هێڵە نەبوون، نە دروشمی ڕووخاندنی ڕژێم بەرزکرایەوە و نە چاو بە هەڵوێستی حیزبدا بەرامبەر بە توێژە بەرهەڵستەکانی (عبدالكريم) خشێندرایەوە و نە هیچ پلانێکیش بۆ گەیاندنی حیزب بە دەسەڵات دارێژرا و...هتد.

٣- ئەو کەسانەی کە لە کێشەیەکی گرنگی وەك چالاکیی حیزبی کردن یاخود نەکردنی نێو سوپادا بە پاکتاوکار و ڕاسترەو ناویرابوون ـــ بەهادین و زكي خيري و محمد حسين أبو العيس ـــ ئەوان خۆیان ساڵی ١٩٦٠ پشتگیری (سلام عادل)یان کرد؛ دژی هەڵوەشاندنەوەی ڕێکخستنی حیزبی لە سوپادا. لە کاتێکدا پاش هورووژاندنی کێشەی ددەستەبەندی ڕاسترەویی پاکتاوکەر هەر ئەوانەی لەگەڵدا مانەوە کە داوای هەڵوەشاندنەوەیان دەکرد و ئەوانیش (هادی هاشم) و (عزيز محمد) و (جورج تلوو) بوون.

حەزدەکەم ئاماژە بۆ ئەوە بکەم کە؛ ئەوانەی لایەنی (سلام عادل) یان گرت دژی ئەو فراکسیۆنە ڕاسترەوە پاکتاوکارە هەڵبەستراوە، هەر خۆیان نەخشەی سیاسەتە ڕاسترەوییە کلکایەتیکەرەکانیان لە ١٩٦٤دا و بە تایبەت ساڵانی هاوپەیمانەتیی کلکایەتی لەگەڵ بەعسدا (١٩٧٢-١٩٧٩) بۆ حیزب دانا.

-کودەتای شوباتی ۱۹٦۳-

لە ساڵی دووەمی خوێندندا بووم کە ئاژانسەکانی دەنگوباس هەواڵی کودەتای هەشتی شوباتی ۱۹٦۳یان هێنا. ئەم کودەتایە دەرئەنجامی هەوڵ و تەقەللای هاوبەشی نێوان ناوەندە خۆرئاواییەکان و حوکمدارەکانی (قاهیرە) و چەند لایەنێکی دیکەی ڕاسترەو بوو، سەرباری حیزبی بەعسی عێراقی و توێژێك لەسەربازییە کۆنەپەرست و ڕاسترەوەکانی سوپا. ئێمەی عێراقی لە قوتابخانەی حیزبی (مۆسکۆ)دا کەوتینە دۆخێکی دەروونی یەکجار دژوارەوە، بەبێ ئەوەی بتوانین لە بەدواداچوونی لە دوورەوەی دەنگوباس زیاتر هیچی تر بکەین. هەڵوێستی سەرکردایەتی سۆڤییەتیمان بە ڕێبەری (خرۆشیۆف) بەدڵ بوو کە بە توندی کودەتاکەی ڕیسوا کرد و پەردەی لە ڕووی تاوانەکانی هەڵماڵی. تاوانەکانی لە هەموو ئەو تاوانانەیان تێپەڕاندبوو کە خاکی عێراق تا ئەو کاتە بەخۆوەی دیبوون. هێرشی ڕاگەیاندنی سۆڤییەتی بەشێکی بنچینەی هێرشێکی جیهانی بوو، ڕیزی کودەتاکارانی شێواند و دژایەتیەکانیانی زیادکرد و تەمەنی حوکمی بەعسی کەم کردەوە.

ماوەیەکی کەم پاش کودەتاکە و وەك بەشێك لە پاڵپشتکردنمان بە ڕاگەیاندن دژی کودەتاکاران، ڕادیۆی دەنگی گەلی عێراق هاتە ڕوو کە لە بولگاریاوە بەرنامەکانی بڵاودەکردەوە. سەرەتا دەست پێشخەریەکە لە توودەییە ئێرانیەکانەوە بوو کە لەوێ ڕادیۆی نهێنی (پەیکی ئێران)یان بەڕێوە دەبرد، بەتایبەت لە (حەسەنی قزلجی)ی توودەیی کوردەوە کە بڕێك زمانی عەرەبی دەزانی. ئیتر پێش ئەوەی شیوعییە عێراقیەکان جێگای خۆیان لە ڕادیۆکەدا بگرن، ئەو بە عەرەبییە شەق و شڕەکەی دەستی کرد بە بڵاوکردنەوەی دەنگوباس و باوەگۆ(تعلیقات). حەسەن کاتی خوێندنی زانستی ئاینی لە مزگەوت فێری عەرەبی بوو بوو. لەدەست ڕژێمی شا هەڵهاتبوو و بە درێژایی نزیکەی ۲۰ساڵ کە لە عێراقدا بەسەری برد و ماوەیەك لە بەغداد بوو، لە نێوان وەرزێری دێهات و کرێکاری بینای شاراندا دەهات و دەچوو، توانیبووی عەرەبییەکەی پەرە پێ بدات. نموونەی خەباتکاری شۆڕشگێڕی خۆڕاگر بوو کە کۆڵی پێ نەدەدرا. دواجار لە ڕێگای پەیوەندی بە حیزبی توودە وە گەیشتە (بولگاریا) تا لەوێ لە بەشی کوردی (پەیکی ئێران) کار بکات.

سۆڤییەتیەکان دوای کودەتای شوبات؛ یارمەتی (سلام الناصری) _یا أنور مصطفی_ی ئەندامی پاڵێوراو بۆ مەکتەبی سیاسی و بەرپرسی حیزبیی تاقمەکەی

خوێندنمانیان دا بۆ ئەوەی دەریکەوێ. بۆیە گەلێك لێدوان و بەیاننامەیان بۆ بڵاوکردەوە و هەڵی ئەومیان بۆ ڕەخساند نامە و یاداشت بۆ حیزبە شیوعی و ناوەندە دەرەکییەکان بنێرێت. (سلام الناصری) خۆیشی بۆ ڕاپەڕاندنی ئەم ئەرکە بە پەرۆش بوو، ئەگەر چی ئەو لێوەشاوەییە داواکراوەی شك نەدەبرد، چونکە پێی نەدەکرا گوتارێك یاخود ڕاگەیاندنێکی سیاسی ماقووڵ بنوسێت.

ماوەیەك لە کودەتا بەدوا (مهدی عبدالکریم)ی قوتابی تاقمی خوێندنمان لە (مۆسکۆ) وە بردرایە (بولگاریا) بۆ ئەوەی لە ڕادیۆی دەنگی گەلی عێراق کار بکات. مەسەلەی چوونە ئەوێیان نەخستە بەردەمی من و عامر عبدالله، ئەگەرچی ئێمە لە هەمووان زیاتر دەستمان بەسەر نوسین و کاری ڕۆژنامە نوسیدا دەشکا. (أنور مصطفی) هێشتاکە لێمان بە قین بوو، چونکە بە دەستەبەندی تاوانبارکرابووین و ناومان لە لیستە ڕەشەکەدا بوو. لەکاتێکدا من پێشدەستیم کردبوو چەند باوەگۆ و گوتارێك بۆ ڕادیۆ بنوسم، لەوانە گوتارێکی تەرخانکراو بۆ ستایشکردنی (سلام عادل) دوای ئەوەی کە بە ئەشکەنجەدان شەهید بوو.

پاش کودەتا نامەیەکم دا بە (سلام الناصري) و ئامادەیی خۆمم تێدا پیشاندا بۆ ئەوەی بە نهێنی بگەڕێمەوە بۆ عێراق و بەشداری دووبارە بنیاتنانەوەی حیزب بکەم. وا وەڵام درامەوە کە دەبێت ساڵی خوێندنم تەواو بکەم، ئینجا خۆم بۆ گەڕانەوە ئامادە بکەم. ساڵی دووەمم تەواو کرد و لەگەڵ تاقمێکی عێراقی و سوریی و لوبنانی و ئوردنی و کوبای و ئیتاڵیاییدا بەشداری گەشتی هاوینەی ـــبە پراکتیك ناوبراوی ـــ قوتابیانم کرد بۆ جۆرجیای سۆڤییەتی لە قەفقاس. لە (تبلیس)ی پایتەخت سەرمان لە کارگەیەکی بەرهەمهێنانی خواردنەوەدا. کە هاتینە دەر، هەندێکمان عارەق وا کاری تێکردبوو لارە لاری دەکرد. ئێوارە بیستم لاوێکی کوبایی و ژنە مامۆستایەکی ڕووسیی تاقمەکەمان لە دەوروبەری شار پیاسەیان کردووە، لێیان دراوە و ڕوتکراونەوە. مرۆڤ بە ئاسانی دەیتوانی تێبینی ئەو بیروخولیا نەتەوەییە بکات کە تاڕادەیەك بە بەربڵاوی لەناو جۆرجیەکاندا هەبوو. کۆڵخۆزیە جۆرجیە موسوڵمانەکان لە کۆماری (ئەبخازیا)ی خاوەن ئۆتۆنۆمی ـــبەشێکە لە جۆرجیاـــ بە سەردانەکەمان دڵشاد بوون. ناوەکانیان بەگشتی عەرەبی بوون وەك محەمەد و عومەر و عەلی و حەسەن و ...هتد. لە ناوچەیەکی دێنشینیش دیدەنی کارگەیەکی شەرابمان کرد. کارگەکە تونێلێکی دەستکردی ژێر چیاکەی بەدوادا دەهات کە

درێژی ١٣ کیلۆمەتر بوو و ٨٠ملیۆن لیتر شەرابی دەگرت. خۆشیمان لە داوەتی ژێر کۆمەڵە دارێکی بەرز و سەرکانییەکی دڵگیری بناری چیایەکی قەفقاس وەرگرت. جوتیارێکی جۆرجی دوای سەرخۆش بوون دەستی بە هوڕا کێشان کرد بۆ ژیانی (ستالین) کە ١٠ساڵ بەر لەوە کۆچی دوای کردبوو، نیگەرانی خۆی بەرامبەر بەکارەکانی (خرۆشیۆف) دژی (ستالین)ی کوڕە شیوعیەکەی جۆرجیا پیشاندا کە ٣٠ساڵ حوکمی یەکێتی سۆڤییەتی کرد. دابونەریتی جۆرجی لە ئاهەنگی خواردنەوە و شەونشینیدا وەها بوو، کابرایەك بە (تەمەدان) بنگکراو لە بەرایی داوەتەکەوە دادەنیشت و ئەوانی دیکە بە درێژایی کاتی داوەتەکە ملیان بۆ فەرمانەکانی درێژ دەکرد.

سەرەتاکانی تەمووزی١٩٦٣ بوو کاتێك سەرلەبەیانی ڕۆژێکیان هەستاین، گوێم لێبوو (مهدي عبدالکریم) دەیگوت:

- ئەمڕۆ شتێکی گرنگ لە عێراق ڕووی داوە.
- لێم پرسی: (أبو کسری) ئەی ئەوەت چۆن زانی؟ خەونت بینیوە؟
- بەڵێ خەونم دیوە، خۆتان دەیبینن...

هی وامان لە ناودا بوو گاڵتەی بە خەونەکەی و بە هەموو خەونێك دەهات. ئێوارەی هەمان ڕۆژ لە ڕادیۆی بەغدادەوە بەیاننامەیەکی ڕەسمیمان لەسەر ئەو هەولی کودەتا سەربازییە کۆمۆنیستیە بیست کە بە جولآنەوەی (حسن سریع)ی جێگری عەریف ناسراوە و لە سەربازگەی (الرشید)کرا و خەریك بوو سەرکەوتنی یەکجارەکی بەدەست بهێنێت. کە بە (مەهدی)م گوت؛ تۆ بە خۆڕایی خەونت نەبینی و بە نارەزوو قسەت نەکرد، چیرۆکێکی دیکەی بۆ گێڕامەوە و باوەڕم پێ کرد، بەبێ ئەوەی باوەڕم بە بەند و باو و غەیبزانی هەبووبێت. مەهدی گوتی:

- لە خانەی باڵای مامۆستایان(کۆلێجی پەروەردە) قوتابی بووم و خایە و مایەم بریتی بوو لە نیو دینار تا لەماوەی ١٥ڕۆژی کۆتایی مانگدا لە پایتەخت پێی بژین. پارەکەم لە گەڕانێکی شەقامی (الرشید)دا لێ بزر بوو. خەمگین و لێو بەبار لە ژوورەکەی بەشی ناوخۆ دانیشتم و هەردوو چاوم نوقاند و بیرم لەوە دەکردەوە کە دەبێ بۆ تەگبیری حاڵی خۆم چی بکەم. کت و پڕ پارەکەم بینی لە پەنا بەرمیلێکی خۆلی کۆلآنێکی(رأس القریة)دا کەوتبوو. پێڵاوەکەم لەپێ کرد و

بەشی ناوخۆم ڕووبە هەمان کۆڵان کە نزیکەی ٢٠ دەقەیەك دوور بوو بەجێهێشت. پارەکەم بەم شێوەیە بینی کە پێشتر هاتە بەرچاوم و وەك منداڵێك ئەو یاریەیان بۆ کڕیبێ کە ئەم بەدڵیەتی، ئاوا بە شادوومانیەوە بە پارەکەوە گەڕامەوە.

* * *

ئەیلولی ١٩٦٣ لەگەڵ (عادل حبة)دا مۆسکۆم بەجێهێشت تا لە (چیکۆسلۆڤاکیا) جێگیر ببین و خۆمان ئامادە بکەین بە شێوەیەکی نهێنی بگەڕێینەوە بۆ عێراق. ئەوە بوو خوێندنی حیزبیمان بەر لە سێیەم و دواین ساڵی واز لێ هێنا. لە چیکۆسلۆڤاکیا لە ڤێلایەکی لادێیانەی ناوەراستی دارستانێکی ٨٠کیلۆمەتر لە (پراگ)ەوە دوور جێنشین بووین. (فرج محمود)یش گەیشتە لامان. (حسین سلطان)بەرپرسە عێراقیەکەمان بوو. لە میوانداری دەزگایەکی تایبەتی ئاسایشدا بووین، ڕاسپێردرابوو یارمەتی ئەو شیوعیە عێراقیانە بدات کە ئارەزوویان دەکرد بە نهێنی بگەڕێنەوە بۆ وڵاتەکەیان بۆ درێژەدان بە خەباتی شۆڕشگێڕانە. گەرم کردنەوەی ڤێلاکەمان لەسەر خەڵوزی بەرد بەند بوو. دارستانەکەی دەوروپشتمان پڕ لە جۆرە کارگێکی باش بوو. سەربازێکی وەزیفە(مكلف)یان وەك چێشتپەزێکی چیکی بۆ ناردین. ماوەی مانەوەی لە لامان زۆرشت لە (فرج محمود)ەوە لەسەر هونەری چێشتلێنانی خۆرهەڵاتیانە فێربوو. بەوە دڵخۆش بوو و گوتی: دوای تەواو کردنی خزمەتی سەربازیم دەبم بە چێشتلێنەرێکی پلەی یەکەم. کابرایەکی چیکیشیان بۆ ناردین تا دەرسمان لەبارەی کاری نهێنییەوە پێ بڵێت. بۆم دەرکەوت پێویستییەکی ڕاستەقینەی بەوە هەیە گوێ لە چەند وانەیەکی ئێمە بگرێ لەسەر کاری نهێنی.

ماوەی مانەوەمان لە (چیکۆسلۆڤاکیا) چەند جارێك بە (میلان)ی پیاوی ئاسایش و بەرپرسی کێشەکانی ڕەوانەکردنەوەی ئێمەی عێراقی گەیشتم. وام هاتە پێش چاو کابرایەکی ماقووڵ و لە کاری خۆیدا شێلگیر و پاك بێت. ڕۆژێکیان ڕەخنەیەکی توندوتیژی لە سەرکردەکانی حیزبی توودە گرت و بە گوێمیدادا لەبەر ئەوەی سوور بوون لەسەر مانەوە لە هەندەران دوور لە گۆڕەپانی خەباتی گەرم و گوڕی وڵاتەکەیان. جارێکیش ڕەخنەی لە (سلام الناصري) گرت لەسەر ڕاڕایی و ترسانی لە گەڕانەوە و لەو بارەیەوە گوتیط

- یەکجار زەحمەتە بیهێنمە بەرچاوم کە (سلام الناصري) بوێرێت بگەڕێتەوە بۆ عێراق. پیاوی تەنگانە نییە.

*　　*　　*

پێش ئەوەی بگەڕێمەوە بۆ عێراق، چەند مانگێکم لە پراگ بەسەر برد. ماوەیەك لە هۆتێلێك مامەوە. دەبوو لە مانگێکدا بە (١٥٠٠)کرۆن بژین. لە دەست کورتییەکی ڕاستەقینەدا بووم تا گواستمەوە بۆ گۆڤاری (مەسەلەی ئاشتی و سۆشیالیزم) و لەوێ وەك یەکێك لە کارگەرانی بە مووچەیەکی (٣٥٠٠)کرۆنی کارم کرد.

پراگ؛ وەك زۆر لە ئەوروپاییەکان ناوی دەنێن "مۆزەخانەی ئەوروپا" یە. شارێکە بە گردۆڵەکانی و شوێنەوارە مێژووییە دڵگیرەکانی و کچۆڵە جوانکیلەکانی و بەو ڕووبارەکەیشیەوە جوانە. بەڵام تەقەتەقی بەردەوامی ترام(شەمەندەفەری کارەبایی) بەسەر شەقامە خشت ڕێژکراوەکانییەوە و ئەو دووکەڵەی کە لە کارگەکانەوە بەرزدەبێتەوە و ئەو ئاو هەوا شێدارە پیس دەکات، ئەوانە لە جوانی و دڵگیری شارەکە کەم دەکەنەوە. ئەگەر پیاڵەیەك بیرەی (پلیزن)ی پلە یەك بخۆیتەوە، خێرا باوەڕ بەوە دێنیت کە شا بیرەی جیهانە. ئەگەر گەڕۆکێکی بێگانەیش بیت و جێیەکت لە هۆتێلەکان گەرەك بێت، دەبێت بەرتیل بە بەڕێوبەر یا کەسێکی ئەوێ بدەیت. ئەگەر هەوڵ بدەی بە زمانی ڕووسی قسە لەگەڵ چیکەکاندا بککەیت، زۆربەی ئەوانە کە ئەندازەیەك لە زمانی ڕووسی دەزانن بەگەرمی بە پیرتەوە نایەن. ئەگەرچی هەمووان سلاڤین، کەچی ڕقیان لە ڕووسە.

لە (پراگ) تێکەڵی کۆمەڵگەیەکی بچووکی عێراقی بووم کە بەشی هەرە زۆریان لە شیوعیە عێراقیەکان بوون. (عزیز الحاج) و (نوری عبدالرزاق) و (ماجد عبدالرضا) و (مهدي الحافظ) و (موسی أسد) و (بهنام بطرس) و (قادر دیلان) و کەسانێکی دیکەیان لەنێودا بوو. بۆ یەکەمجار لە هۆتێلێکی پراگ چاوم بە (عبدالفتاح ابراهیم)ی کەسایەتی دیموکراتی عێراقی کەوت کە وەك گەشتیارێك هاتبوو. چاوم بە (مهدي الجواهري)ی کەلە شاعیریش کەوت و ئێوارەیەکیان داوەتم کرد بۆ شوقەکەم. کە شەراب کەمێك سەری قورس کرد، هەستا لە هۆڵەکەدا کەوتە پیاسە و بە ئەشئەوە پێدەکەنی و جار لە دوای جار ئەو نوکتە بەغدادییە بڵاوەی دەگوتەوە کە من بۆم گێڕایەوە و پوختەکەی ئەمەیە: کابرایەکی ئەفەندی ناو ئەو بەغدادیانەی کە ساڵی ١٩٢٦دژی پەیمانی عێراقی-بەریتانیایی

خۆپیشاندانیان کرد، بانگ کرا چاوی بە مەلیك فەیسەڵ بکەوێت بۆ ئەوەی داواکاریەکانی خۆپیشاندانەکە بەرچاو بخات. بە مەلیکی گوت:

- جەنابی خاوەن شکۆ زیندانی بکە و لە سێدارەی بدە!
- مەلیك پرسی: دەتانەوێ کێ زیندانی بکرێت و بکوژرێت؟
- (منصور أبو العرگ).
- ئەی بۆچی دەتانەوێت زیندانی بکرێت و بکوژرێت؟
- چونکە فیلّ لە عارەقەکەدا دەکات، ئاوی زیادی تێ دەکات، ئینجا بەگرانیش دەیفرۆشێت.

(موسی أسد) لەناو عێراقییەکاندا واناسرابوو کابرایەکی لاپرەسەنی(فضولي) پلە یەکە و بە هەموو کەین و بەینێکی نێوانیان دەزانێت. ڕۆژێکیان لەگەڵ (نوری عبدالرزاق) و ماجد و مهدی و چەند کەسێکی دیکەدا چووینە سەیران بۆ دەرەوەی (پراگ). بڕیارماندا (موسی أسد) بە سەیرانەکەمان نەزانێت و بەشداریمان نەکات. لە دووری ٣٠کیلۆمەتر لە پراگەوە، لە ئوتێلێکی گەشتوگوزار دانیشتین بیرە بخۆینەوە، یەکێکیان گوتی: موسی شوینەکەمان نادۆزێتەوە و ناگاتە لامان. چەند دەقەیەك بەسەر ئەوەدا ڕانەبوورد، دەرگاکان کرانەوە و (موسی أسد) هەڵیکوتایە سەرمان!

(عزیز الحاج) لە دەستەی نوسینی گۆڤاری (مەسەلەی ئاشتی و سۆشیالیزم)دا نوێنەری (ح ش ع)بوو و بەرزترین موچەی لەناو شیوعیە عێراقیەکانی چیکۆسلۆڤاکیادا وەردەگرت. وا ناسرابوو لە نێویاندا کە لە گشتیان دەست قوچاوترە. چەند جارێك لە هۆتێل سەری لێ دام. کەرەتێکیان لە درێژەی باس و خواسی نێوانماندا پێم گوت؛ گیروگرفتێکی فکری هەیە ساڵانێکی دوورودرێژە مایەی وتووێژ لەسەر کردنە. من بەلای خۆمەوە چارەسەریم کردووە. ئەویش ئەوەیە کە ئایا کورد نەتەوەیەك پێکدەهێنێت یاخود نا؟ ڕوونم کردەوە کە گەلی کورد نەتەوەیەك پێکدەهێنێت، بەڵام هێشتاکە بنەماکانی خۆیی بەبێ زیاد و کەم تەواو نەکردووە. بەڵکو هەندێکیان هەن، بەتایبەت ئەوەیان کە بەستە بە هەستی نەتەوەیی هاوبەشەوە و هێندەکەی دیکەیشی خەریکە دروست دەبن. پاش چەند ڕۆژێکی کەم، گوتارێك بە قەڵەمی (عزیز الحاج) و بە ناونیشانی (ئایا گەلی کورد نەتەوەیەك پێکدەهێنێ؟) وە لە گۆڤار (سەبەی/الغد)دا بڵاوکرایەوە. عزیز بە تاکە وشەیەکیش ئاماژەی

بۆ ئەوە نەکردبوو کە ئەو ئەم بیرۆکەیەی لە یەکێکی دیکە بیستووە و لە گوتارێکدا دایڕشتووە.

* * *

حوزەیرانی ١٩٤٦ لە (پراگ)ەوە چوومە (مۆسکۆ)، تا بۆ یەکەمجار پاش ڕاگرتنی ئەندامەتیم لە ١٩٦٢دا بەشداری کۆبوونەوەیەکی حیزبیی کادیران بکەم. ئەو ئەندامانەی کۆمیتەی ناوەندی کە لە هەندەران بوون و چەند کادیرێکی وەك (نوري عبدالرزاق) و ماجد و مەهدی و (ثمینة ناجي) و من و (عامر عبدالله) ئامادەی بووین. کۆبوونەوەکە (سلام الناصري) سەرکردایەتی کرد و ئەوەی لێ دەویست ڕێبازێکی کلکایەتی ڕاسترەوی دەست نیشانکراو بگرێتە بەر. سەلام خۆی بەردەوام بە میزاج ڕاسترەو بوو. هەروەها سۆڤیەتیەکان ـیە تایبەت بەشی نێودەوڵەتیی کۆمیتەی ناوەندی ـ پیرۆزبایی ئەم چەشنە ڕێبازەیان لێ دەکرد.

ئێمە بەرێوە بووین بۆ مۆسکۆ و فڕۆکەخانەی مۆسکۆمان بەجێ هێشتبوو کە یاوەرە سۆڤیەتیەکەمان پێی گوتین: خرۆشۆف بە چالاکیەکی پیلانگێڕانە یان نیمچە پلانگێڕانە کە (بریجنیف) سەرکردایەتی دەکرد، لابرا و دوای ئەو پێشەوایەتی گرتە دەست و لە ساڵانی حوکمیدا ڕێبازی ستالینیی بە دزێوترین شێوە هێنایەوە مەیدان.

دێمەوە سەر کۆبوونەوەکەمان. لێدوانێکی گەرمی فراوان کراو هەندێکیان بەرهەڵستی ئەو بیروڕایانەیان کرد کە (سلام الناصري) بەرچاوی خستن. بەڵام زۆربە ـمنیش لە نێویاندا بووم ـ بڕیاری لەسەردا. کاکڵەی ئەم بیروڕایانە ئەوە بوو کە دەکرێت ڕژێمی وردە بۆرجوازی ـلە چەشنی ڕژێمی جمال عبدالناصر و هیی لەم بابەتە ـ بە کاریگەریی سیستمی سۆشیالیستی جیهانی ببێ بە ڕژێمێکی سۆشیالیستی. لەو خەیاڵەدا بووین کە ڕژێمی (عبدالسلام عارف)یش لەو ڕژێمانەیە. ئەوانە هەر ئەو بیروڕایانە بوون کە پاشتر بە ڕێبازی پەرەسەندنی نا سەرمایەداری ناوبران. ئەم کۆبوونەوەیە هەنگاوێك بوو لە هەنگاوە ڕێخۆشکارەکان بۆ سەرخستنی کۆبوونەوەی چاوەڕوانکراوی کۆمیتەی ناوەندی.

* * *

دوو مانگ پاش کۆبوونەوەی کادیران لە مۆسکۆ، کۆبوونەوەی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب لە (پراگ) کرا. کاتی دانیشتنەکانی کۆبوونەوەکە بە من و (عامر عبدالله) و (ثابت العاني)یان ڕاگەیاند ئامادە ببین. چونکە ئەو سزایانەی کە لە کۆبوونەوەی ۱۹٦۲دا دایانین هەڵوەشێندرانەوە و دواتر پلەی ئەندامەتیی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبیان پێمان بەخشییەوە. ئەوانەی کە بڕیاری سزادانیان لە ساڵی ۱۹٦۲دا واژۆ کردبوو، (ئابی ۱۹٦٤) قەناعەتیان پەیدا کرد کە لە بنەڕەتدا هیچ دەستەبەندییەك لە گۆڕێدا نەبوو و سزاکان زۆردارانە و ناهەقی بوون.

بەڵام کۆبوونەوەی ئاب؛ سەبارەت بە من یەك سزای بە سووککردنەوە لەسەرم هێشتەوە، ئەویش سزای ئاگادارکردنەوەم(انذار) بوو کە سەروبەندی کۆبوونەوەی جیهانی حیزبە شیوعیەکان ساڵی ۱۹٦۰ ئاڕاستەم کرا، چونکە هەڵوێستەکەمیان بەدڵ نەبوو. پێشتر باسی ئەمەم کردووە.

بابەتی سەرەکی ناو کارنامەی بەردەم کۆبوونەوەکە ئەو ڕاپۆرتە سیاسییە بوو کە ڕووکاری ئیشی داهاتووی دیاری کرد. کۆمیتەی ناوەندی _ بە منیشەوە_ هەڵەیەکی گەورەی کرد، لەبەر ئەوەی بڕیاری لەسەر هێڵێکی سیاسی کلکایەتی دا کە لەسەر ئەو ئومێدە بنیادنرابوو گوایە؛ ڕژێمی دیکتاتۆری سەربازی (عبدالسلام عارف) پەرە بستێنێ و ببێتە ڕژێمێکی پێشکەوتوخوازی ڕوو لە سۆشیالیزمی وەك ڕژێمی (جمال عبدالناصر) لە میصر. لە کاتێکدا (عبدالسلام) لە کودەتا فاشیە خوێناویەکەی (۸ی شوباتدا) هاوبەشی بەعسییەکان بوو و لە ماوەی ساڵێکی دوای کودەتای تشریندا بەسەر هاوبەشەکانیدا چل شیوعی لەسێدارە دا. کۆبوونەوەکە بە زۆربەی (۱۲)دەنگ لە کۆی (۱٤)بڕیاری لەسەر ئەم هێڵە سیاسیە ڕاسترەوە کلکایەتیەدا. بە تەنها (عزیز الحاج)ی ئەندامی پاڵێورا و بۆ کۆمیتەی ناوەندی دەنگی لە دژی دا و (ارا خچدور) لە نێوان لایەنگر و بەرهەڵستدا بەبێ دەنگدان مایەوە.

پاش هێرشی پۆلیسیی ڕژێمی فاشی کە کێشایەوە بۆ فڕاندن و پاکتاوکردنی ۹ئەندامی ناوەندی بە (سلام عادل)ی سکرتێری حیزب و چەند ئەندامێکی مەکتەبی سیاسی و سکرتاریەتەوە و ڕووخانی ژمارەیەکی دیکە و لەوانە (هادي هاشم الأعظمي)ی ئەندامی مەکتەبی سیاسی و سکرتاریەت کە (سلام عادل) و هەر کەسێکی دیکەی

ناسیبوو بە دەستییەوە دابوون، ئیتر دۆخی سەرکردایەتی-ڕێکخراوەیی حیزب ڕووی لە خراپی کرد. دەبوو بە هەڵبژاردنی سکرتێر و مەکتەبی سیاسی دۆخی سروشتی ڕێکخستن بگێڕدرێتەوە بۆ حیزب. کێ بە سکرتێر هەڵبژێردرا؟ تەنها دوو کەس هەبوون چاویان تێ بڕدرابوو. (عەزیز محمد) کە پێش شۆڕشی چەواشەی شوبات ئەندامی مەکتەبی سیاسی و سکرتێری ڕێکخراوی هەرێمی کوردستان بوو، (سلام الناصري) کە ئەندامێکی پاڵێوراو بوو بۆ مەکتەبی سیاسی و لە هەندەران دادەنیشت و لە ناو تاقمەکەی خوێندندا بوو. ئەمەی دواییان سەرباری ئەوە کە لە ڕووی سەر لە بەری وەزعیەوە کەسێکی گونجاو نەبوو، خۆی نەپاڵاوت و داوای لێبووردنی کرد. هەر (عەزیز محەمەد) لەو بارودۆخە بەردەستەدا وەك کەسێکی پەسەند کراو مایەوە. مەکتەبی سیاسیش هەڵبژێردرا. من و عامر، وێڕای (باقر ابراهیم) و عومەری مامە شێخە و عەزیز محەمەد و (سلام الناصري)، هەڵبژێردراین.

(زكي خيري) بۆ مەکتەبی سیاسی هەڵنەبژێردرا، چونکە لە نامەکانیدا دانی بەو دەستەبەندیە هەڵبەستراوەدا نابوو و ئەو بابەتەی قوڵ کردبوویەوە و ئەوەیش شوێنەوارێکی خراپی لەلای هەمووان بەجێهێشتبوو. بە قسەی (عەزیز محەمەد) دەبوو زەکی، بەر لە گێڕانەوەی بۆ مەکتەبی سیاسی، بە قۆناغێکی گواستنەوەدا ڕەت ببێت. بەڵام زەکی خۆی لەو جۆرە نەبوو کە لەم هەڵوێستەی کەسانی دیکەی بەرامبەری خۆش ببێت، چونکە بابەتی پێشەوایەتی بەلای ئەوەوە شتێکی پلە یەك بوو و هەموو بابەتەکانی دیکەیش پلە دوو بوون. لەبەر ئەمە کاتێك پاش کۆتایهاتنی کۆبوونەوەکە (کە ئامادەی نەبوو) گەیشتە (پراگ) ، هێرشی کردە سەر ئاکامەکانی کۆبوونەوەکە و بە هاوکاریی توندوتۆڵی (عزيز الحاج) دژی هێڵی ئاب وەستا.

یەکێك لە بڕیارەکانی کۆبوونەوەکە ئەوە بوو: ئەو ئەندامانەی کۆمیتەی ناوەندی و ئەو هەموو کادیرانەی کە بەر لەو کاتە لە دەرەوەی نیشتیمان بوون، لە هەندەرانەوە بگەڕێنەوە بۆ عێراق و ئەوانەیش کە پێش کودەتای شوبات لە ناوەوەی عێراق بوون بچنە دەرەوە. ئەوە بڕیارێکی بەجێ و بەردەوامبوونی ئەو دابونەریتە خەباتکارانە بوو کە لە کۆنەوە لە (ح ش ع)دا بنج بەست بوو بوو. عەزیز محەمەد و (باقر ابراهیم) و کەریم ئەحمەد بۆ خوێندنی حیزبی نێردرانە مۆسکۆ و (زكي خيري)ش لە گۆڤاری (مەسەلەی ئاشتی و سۆشیالیزم)دا بە نوێنەری ئێمە هێڵدرایەوە. لەکاتێکدا ئێمەیش بەروداوا دەستمان بە گەڕانەوە

کرد بۆ عێراق. (عزیز الحاج) نەبێ کە بەهۆی ترسنۆکییەوە تا سەرەتاکانی ١٩٦٧دواکەوت و نەگەڕایەوە.

* * *

کە حوکمم لێ کرا بۆ خوێندنی حیزبی لە مۆسکۆ بمێنمەوە، ژنەکەم و هەر سێ منداڵە چکۆلەکەم لە بەغداد مانەوە. ئەوە زۆرداریيەکی ئاشکرا بوو بەتايبەت بەرامبەر بەوان. لە ساڵی ١٩٦٣دا سەرپاکيان گيران. پاش چەند مانگێك پيرەژنەکەی دايکم توانيبووی بگاتە بەغداد و منداڵەکان لە بەنديخانە وەربگرێتەوە و بيانبات بۆ سلێمانی. حوکمەتی (عبدالسلام عارف) ساڵی ١٩٦٤ بڕياری دا ڕەگەزنامە لە ژنەکەم و (عمومة مصري) بستێنێتەوە و بە بەهانەی ئەوە کە هەردووکيان جولەکەن دووريانبخاتەوە بۆ دەرەوەی عێراق. لە (پراگ) بە (أم سلام) گەيشتم و بۆ چەند مانگێکی کەم پێکەوە ژيانێکی خێزانی سروشتی و هێمنمان گوزەراند. لە شوقەيەکدا دانيشتبووين کە لە گۆڤاری (مەسەلەی ئاشتی و سۆشياليزم)ەوە دەستم کەوت، چونکە کارگەرێکی دەستەی نوسينی بووم.

دورانی کارکردنم لە گۆڤارەکەدا گوتارێکم بەپێی ڕاسپێری مەکتەبی سياسی و بەناوی (منير احمد)ەوە تێدا بڵاوکردەوە، بۆ ڕوونکردنەوەی ئەو هێڵە سياسييە تەرخانکرابوو کە کۆبوونەوەی ئاب بڕياری لێدا. گوتارەکە وەك هێڵە سياسيە پێڕەو کراوەکە لە سەرەتاکانيدا چەوت و خراپ بوو. بەڵام ئەو نوسەرە ڕووسييەی کە وەريدەگێڕا و دايدەڕشتەوە، خراپتری کرد و هەندێك شتی وای تێ کرد کە من نەمبيستبوو و دوای بڵاوکردنەوەی نەبێ لە گۆڤارەکەدا پێم زانی.

ئەو ڕۆژانە کە پاش کۆبوونەوەکە لە (پراگ) بەسەرم بردن، دەبوو هۆشێکی زۆرمان بە چالاکيی (عزيز الحاج)ەوە بێت کە _سەبارەت بە هێڵی ئاب_ قسەی هەقی کرد و مەبەستی پێ ناهەقی بوو. وەك دەرکەوت هەريەکە لە (زکي خيري) و (ارا خچدور) و (نوري عبدالرزاق) و (ماجد عبدالرضا) و (مهدي الحافظ) هاوکاريیان دەکرد. ناميلکەيەکی بچووکە بە واژۆی "کۆمەڵێك شيوعی" يەوە لە (پراگ) بەشرايەوە بۆ ڕەخنەگرتن لە سياسەتی (ح ش ع)و هێرشکردنە سەر هێڵی ئاب تەرخانکرابوو. (عزيز الحاج) نکوڵی لەوە کرد پەيوەندی پێوە هەبێت. بەڵام (هاشم البعاج) کە ساڵی ١٩٧٥ بۆ

یەکەمجار لە بەندیخانەی تاکەکەسی (بەعقوبە) ناسیم، لە چاوپێکەوتنێکی دوو قۆڵیماندا لای خۆم دانی بەوەدا نا کە فیتی بڵاوکراوەکە لە ژێر سەری عەزیز دایە.

دوایی کە گەڕابوومەوە بۆ عێراق (عزیز الحاج) و (زکي خیري) بە جووتە نامیلکەیەکیان دەرکرد بۆ هەڵسەنگاندنی سیاسەتی حیزب لە نێوان (١٩٥٨-١٩٦٤)دا تەرخانکرابوو. لە وڵاتانی ئەورووپایی و هەر کوێیەك پێیان کرابێ بڵاویان کردەوە.

پێڕست

١- وتەیەك بۆ خوێنەران ٨
٢- چەردەیەك لەبارەی یادگاری منداڵییەوە............................ ٢٢
٣- شێخ مەحمودی حەفید لە تەکێ.. ٢٧
٤- لەشاری سلێمانی.. ٣٨
٥- چوونە نێو جەنگەی سیاسەت.. ٥٠
٦- دووکەرتبوون.. ٧١
٧- سکرتێری حیزب... ٧٤
٨- گواستنەوەی بارەگای سەرکردایەتی بۆ کەرکوك........................ ٩٢
٩- سەر لەنوێ پایتەخت.. ١٠٤
١٠- ڕاپەڕینی تشرینی ١٩٥٢... ١٥٦
١١- نێو زیندان.. ١٧٩
١٢- شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨.. ٢٣٧
١٣- گۆڕانی ڕێبازی (عەبدولکەریم قاسم) و نشوستی شۆڕشی ١٤ی تەمووز.٢٧٣
١٤- کودەتای شوباتی ١٩٦٣... ٣٠٣

BÎRREWERYEKANÎ

BEHADÎN NURÎ

هەندێ کەس لێم دەپرسن ئاخۆ پەشیمان نیم
لەوەی لە هەرەتی لاوی و ساڵانی تەمەنم
لە نێو بزوتنەوەی کۆمۆنیستیدا بەسەر برد ،
کە ئەمڕۆکە بەلای زۆر کەسەوە لەوە دەچێ
توشی نشوستییەك بوبێت کە هەستانەوەی بۆ نەبووبێ؟
لە وڵام دا دەڵێم: من کارێکی وام نەکردوە لێی پەشیمان بم و
کاری سیاسیم بۆ پەیداکردنی پلە و پایە و دەوڵەمەندی نەبوە
هەرچی بووم شانازی پێوە دەکەم
لە پێناو ئایدیا و ئامانجی بەرزدا تێکۆشاوم و
خزمەتی گەل و نیشتیمانم کردووە،
ئەوپەڕی تین و توانای خۆم لە رێی ئەو شتانە بەخت کرد
کە ئەوەی دوای چینی زەحمەت کێشان خەونیان پێوە بینی و
لە مەودواش بە دەستیان دەهێنن ، هەر خەونی پێوەدەبینین
بنیادنانی ژیانێکی ئازاد و کامەران
کە دادپەروەری راستەقینەی تێدا باڵا دەست بێت و
زۆرداری و ڕووتانەوە و چەوسانەوەی بەهەموو جۆرەکانیەوە
تێدا شوێن ون دەبێت
واتە بنیادنانی سۆشیالیزم

لە بڵاوکراوەکانی
کتێبخانەی
هەژار موکریانی
لە هەڵەبجە
07501173921

نرخ : ٦٠٠٠ هەزار

بەرگ : ابراهیم صالح